SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 215

Eeva-Kaarina Nurmiranta

PAPPI TUOMIOLLA

Julkisoikeudellinen tutkimus papin opin, virkatoiminnan ja elämän valvonnasta vuosina 1940–1989

English Summary

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA

A-sarja N:o 215

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA

A-sarja N:o 215

EEVA-KAARINA NURMIRANTA

PAPPI TUOMIOLLA

Julkisoikeudellinen tutkimus papin opin, virkatoiminnan ja elämän valvonnasta vuosina 1940–1989

ENGLISH SUMMARY

HELSINKI 1998

PAPPI TUOMIOLLA

Julkisoikeudellinen tutkimus papin opin, virkatoiminnan ja elämän valvonnasta vuosina 1940–1989

KIRJOITTANUT

EEVA-KAARINA NURMIRANTA

OIKEUSTIETEEN LISENSIAATTI,
VARATUOMARI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Tampereen yliopiston taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston luentosalissa A1 perjantaina 16. tammikuuta 1998 kello 12.

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© 1998 Suomalainen Lakimiesyhdistys
ja Eeva-Kaarina Nurmiranta

ISSN 0356-7206

ISBN 951-855-167-7
Verkkokirjan ISBN 978-951-855-682-7

Vammalan Kirjapaino Oy Vammala 1998

Heikille, Johannalle ja Ilonalle

ALKUSANAT

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli, jota voidaan vuoteen 1997 saakka pitää valtion vanhimpana virastona, täytti 720 vuotta vuonna 1996. Hiippakunnan piispalle, papiston ylimmälle kaitsijalle, on kuulunut vuosisatojen ajan sekä itsenäistä että tuomiokapitulin kanssa yhdessä käytettävää papiston oppiin, elämään ja virkatoimintaan kohdistuvaa valvontavaltaa.

Kiinnostus tutkimusaiheeseen alkuaan syntyi 1970-luvun lopulla laatiessani Kuopion hiippakunnan lainoppineen asessorin virassa selvityksiä piispainkokoukselle tuomiokapitulien prosessuaalisesta käytännöstä pappien virka- ja käytösvirheasioissa. Taustalla oli myös erityinen mielenkiinto kirkkohistoriaan sekä jatko-opintoihin liittyvänä oikeustieteen lisensiaatin tutkintoa varten hallinto-oikeuteen ja prosessioikeuteen. Tuomiokapitulin jäsenenä valmistelin ja esittelin myös pappien virka- ja käytösvirheitä koskevat asiat Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulissa.

Hallinto-oikeudellisen lisensiaattityöni tekemiseen vaikutti merkittävästi silloinen hallinto-oikeuden professori, myöhemmin korkeimman hallinto-oikeuden hallintoneuvos, OTT Toivo Holopainen sekä silloinen Kuopion hiippakunnan, nykyisin Tampereen hiippakunnan emeritus-piispa Paavo Kortekangas. Myös tämän kirjan valmistumisesta olen heille kiitollinen. Erityisesti Tampereen yliopiston julkisoikeuden laitoksen professori, HT Seppo Laakso työn valvojana on kannustanut ja antanut arvokasta ja kriittistä apua sekä tutkimuksen alkuvaiheessa että käsikirjoituksen sisällön arvioinnissa ja muotoutumisessa. Tutkimuksen tekemisessä professori, OTT Aulis Aarnio, apulaisprofessori, HT Jukka Kultalahti, professori, OTT Raimo Lahti ja lääninoikeudentuomari, HT, OTL Veijo Tarukannel ovat esittäneet perusteltua kritiikkiä sekä arvokkaita näkökohtia. Tutkimuksen virallisina esitarkastajina ovat toimineet professori, OTT Aulis Aarnio ja professori, TT Jouko Sihvo. Tutkimukseni yhteenveto-osan on englanniksi kääntänyt Tampereen yliopiston kielikeskuksesta Virginia Mattila. Tekstinkäsittelijä Eine Antikainen on ammattitaidolla kirjoittanut tekstin julkaistavaan muotoon. Lämmin kiitos heille kaikille.

Tutkimusaineistoa olen hankkinut jokaisesta maamme kahdeksan hiippakunnan tuomiokapitulin arkistosta sekä lisäksi Turun, Oulun ja Mikkelin maakunta-arkistosta. Tuomiokapitulien sekä maakunta-arkistojen henkilökunta on suhtautunut arkistovierailuihin ja asiakirjapyyntöihin myönteisesti ja auttavaisesti. Henkilökunnasta jokaista haluan kiittää ja tässä yhteydessä erityisellä kiitoksella vielä mainita minulle rakkaan Kuopion tuomiokapitulin henkilökunnasta vahtimestari Osmo Karppisen ja toimistosihteeri Marjaana Hartikaisen, jotka molemmat ovat vuosien varrella ripeästi etsineet arkistosta tarvittavat asiakirjat. Kuopion hiippakunnan emeritus-piispat Jukka Malmivaara ja Matti Sihvonen, jotka piispa Paavo Kortekankaan lisäksi ovat olleet suuresti arvostamiani esimiehiä Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulissa, ovat kannustaneet minua ja suhtautuneet myönteisesti tutkimukseeni.

Taloudellisesti tutkimustani ovat tukeneet Tampereen yliopisto ja sen julkisoikeuden laitos sekä Emil Aaltosen säätiö, joille välitän parhaimmat kiitokseni. Kiitän myös Suomalaista Lakimiesyhdistystä ja Vammalan Kirjapaino Oy:tä tutkimukseni julkaisemisesta.

Minulle rakkaat ja läheiset henkilöt, sukulaiset ja ystävät ovat monin tavoin myötävaikuttaneet työni edistymiseen ja erityisesti auttaneet silloinkin, kun tutkimusprosessi tuntui kohtuuttoman raskaalta. Kaikkein lämpimimmät kiitokset kuuluvat vanhemmilleni, isälleni, maanviljelijä Lauri Kokkoselle ja äidilleni, postikonttorinhoitaja Aune Kokkoselle, puolisolleni, kirkkoherra Heikki Nurmirannalle, tyttärillemme Johanna ja Ilona Nurmirannalle sekä enolleni, varatuomari Onni Karkkoselle.

Kangasalla joulukuussa 1997

Eeva-Kaarina Nurmiranta

SISÄLLYS

ALKUSANAT VII

LÄHTEET XIII

LYHENTEET XXXVII

SISÄLLYS Sivu

I JOHDANTO 1

1. TUTKIMUKSEN TAUSTAA 1
   1.1 Piispan ja tuomiokapitulin valvontavallan kehityksestä 1
   1.2 Papin ammatin kehittymisestä 11
   1.3 Kokoavia näkökohtia 18
2. KESKEISIÄ KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖKOHTIA 19
   2.1 Kirkko, pappeus, kirkko-oikeus 19
   2.2 Kirkko-oikeudellisesta tutkimuksesta Suomessa ja Ruotsissa 29
   2.3 Kirkon ja valtion käsitteiden synnystä 30
3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ 44
   3.1 Tavoite ja rajaus 44
   3.2 Tarkastelutavasta ja lähdeaineistosta 48

II PAPIN VIRKAVELVOLLISUUDET JA VIRKAVASTUU 53

1. PIISPAN JA PAPIN VIRKAVELVOLLISUUDESTA 55
   1.1 Piispan virkavelvollisuuksista ja virkavastuusta 55
   1.2 Papin virkavelvollisuuksista 67
      1.2.1 Eräitä vertailukohtia valtion virkamiesten virkavelvollisuuksiin 74
      1.2.2 Papin virkavastuusta 89
2. VIRKAVIRHEITÄ KOSKEVAT TUNNUSMERKISTÖT, RANGAISTUKSET JA MUUT SEURAAMUKSET 98
   2.1 Tunnusmerkistöt 1869 ja 1964 kirkkolaissa 98
   2.2 Rangaistukset ja muut seuraamukset 106
3. TASAVALLAN PRESIDENTIN ARMAHDUS 114

III RATKAISUKÄYTÄNTÖ PAPPIEN VIRHEASIOISSA 1940–1989 120

1. ANALYYSIN TAUSTA 120
2. ANALYYSIN SUORITUSTAPA 123

IV PAPIN OPPI 126

V PAPIN VIRKATOIMINTA 137

1. RIPPISALAISUUDEN ILMAISEMINEN 137
2. PAPIN OMAN AINEELLISEN EDUN TAVOITTELU 140
3. VIRAN TAVOITTELEMINEN LAITTOMILLA KEINOILLA 145
4. PAPPISVIRAN TOIMITTAMISESSA TEHDYT MUUT VIRKAVIRHEET 149
   - 4.1 Jumalanpalveluksen toimittaminen 149
   - 4.2 Kasteen toimittaminen 165
   - 4.3 Konfirmaation toimittaminen 191
   - 4.4 Avioliittoon vihkiminen 192
   - 4.5 Hautaan siunaaminen 211
5. PAPINVIRAN TOIMITTAMISESSA TEHDYT VIRKAVIRHEET 220
   - 5.1 Kirkonkirjojen pitäminen tai niihin perustuvien todistusten tai kuulutusten antaminen 220
   - 5.2 Muu yleinen viranhoito 244

VI PAPIN ELÄMÄ 276

1. PAPIN KÄYTÖSVIRHEET PAPPISVIRASSA JA/TAI PAPINVIRASSA 276
   - 1.1 Riita ja eripuraisuus 276
   - 1.2 Kielenkäyttö 286
   - 1.3 Epäsiveellinen tai paheellinen elämä 305
   - 1.4 Muu sopimaton käytös 313
2. JUOPUMUS 323
3. YLEISEN TUOMIOISTUIMEN PAPPIA KOSKEVA TUOMIO 334
   - 3.1 Rikos, joka voi tehdä papin sopimattomaksi pappisvirkaan 335
   - 3.2 Muunlainen rikos, joka ei tehnyt sopimattomaksi pappisvirkaan 347
4. ERITYISTUOMIOISTUIMEN PAPPIA KOSKEVA TUOMIO 360
   - 4.1 Aseellisen toiminnan luvaton valmistelu 360
   - 4.2 Virka-aseman väärinkäyttäminen valtakunnan vahingoksi 365

VII RATKAISUKÄYTÄNNÖN ERITYISTAPAUKSIA 371

1. PIISPAAN JA TUOMIOKAPITULIIN KOHDISTUNEET KANTELUT 371
   - 1.1 Virkasyyteasia hovioikeudessa 372
   - 1.2 Kanteluasia tuomiokapitulissa 373
   - 1.3 Kanteluasia oikeuskanslerinvirastossa 375
     - 1.3.1 Piispa ja naisen vihkiminen papiksi 380
     - 1.3.2 Ns. omantunnonklausuuli Ruotsin kirkossa 385
2. KIRKON ERITYISVIRANHALTIJAAN KOHDISTUNEET VIRKASYYTTEET JA KURINPITOMENETTELY 388

VIII JOHTOPÄÄTÖKSIÄ 398

1. TEOREETTISIA JA PERIAATTEELLISIA NÄKÖKOHTIA 398
2. RATKAISUKÄYTÄNNÖN PÄÄLINJOJA 406

SUMMARY 429
OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO 443
ASIAHAKEMISTO 445

LÄHTEET

Aarnio, Aulis:
Analyysistä, käyttäytymisen selittämisestä ja vähän muustakin. LM 1970 s. 566–590.

Aarnio, Aulis:
Mitä lainoppi on? Helsinki 1978.

Aarnio, Aulis:
Oikeussäännösten pätevyydestä, tehokkuudesta ja hyväksyttävyydestä. Teoksessa Juhlajulkaisu Aarne Nuorvala 1912 – 18/4 – 1982 s. 6–16. Vammala 1982.

Aarnio, Aulis:
Laintulkinnan teoria. Juva 1989.

Aarnio, Aulis:
Onko oikeustiede yhteiskuntatiede? LM 1993 s. 695–710.

Agge, Ivar:
Några synpunkter på ämbetsbrotten. Teoksessa Juhlajulkaisu Antti Tulenheimo 1879 – 4/12 – 1939. Helsinki 1939.

Ahla, Eino J.:
Kirkkolain isän johtavia aatteita. LM 1953 s. 5–32.

Ahla, Eino J.:
Seurakunnan hallinto. Porvoo 1960.

Ahonen, Risto – Pulkkanen, Jouko – Jaatinen, Jaakko:
Pappina kirkossa. Näkökulmia pappeuteen ja pappisvirkaan luterilaisessa kirkossa. Synodaalikirja Lapuan hiippakunnan synodaalikokoukseen vuonna 1981. Kirkon tutkimuslaitos Sarja A N:o 10.1981. Tampere 1981.

Ahtee, Aaro:
Johto ja valvonta hallinto-oikeudessa. LM 1953 s. 298–312.

Ahtokari, Reijo:
Asekätkentäjuttu. Porvoo 1971.

Airaksinen, Timo:
Ammattien etiikan filosofiset perusteet. Teoksessa Timo Airaksinen (toim.): Ammattien ja ansaitsemisen etiikka, s. 19–60. Helsinki 1991.

Alanen, Aatos:
Oikeus ja uskonto. Vartija 1947 s. 27–31.

Alanen, Aatos:
Oikeuden universaalisuudesta. Teoksessa Juhlajulkaisu Ilmari Caseliuksen ja Aarne Rekolan 70-vuotispäivinä 29.4.1963 s. 17–24. Porvoo 1963.

Alanen, Aatos:
Yleinen oikeustiede ja kansainvälinen yksityisoikeus. Toinen uusittu painos. Porvoo 1965.
Alhonsaari, Antti:
Eino Sormunen, kulttuuripiispa. Kirkon tutkimuskeskuksen sarja A N:o 47.1987. Pieksämäki 1987.
Alkio, Paavo:
Papin viraltapanosta. LM 1958 s. 969–980.
Almquist, J.E.:
Från gången tid. "Med hand å bok". SvJT 1937 s. 240–246.
Andenæs, Johs:
Statsforfatningen i Norge. Oslo 1982.
Anners, Erik:
Humanitet och rationalism. Studier i upplysningtidens strafflagsreformer – skärskilt med hänsyn Gustav III:s reformlagstiftning. Rättshistoriskt bibliotek 10 bandet. Lund 1965.
Anners, Erik:
Den europeiska rättens historia 1. Några huvudlinjer. Stockholm 1977.
Anners, Erik:
Den europeiska rättens historia 2. Några huvudlinjer. Stockholm 1980.
Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi:
Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki 1977.
Arffman, Kaarlo:
Näkökulmia luterilaisen reformaation saarnavirkaan. TA 1994/3 s. 215–220.
Arkkipiispa Johannes:
Pappeus ja sen asteet ortodoksisen kirkon tradition valossa. TA 1994/3 s. 244–251.
Aro, K.K.:
Uskonnonvapaus ja valapakko. Katsaus valakysymyksen vaiheisiin uusimmalla ajalla. Helsinki 1914.
Aulén, Gustaf:
Hundra års svensk kyrkodebatt. Drama i tre akter. Stockholm 1953.
Backman, Eero:
Eräitä näkökohtia rikoslain 40 luvun 20 ja 21 §:ssä säännellyistä virkarikoksista. LM 1970 s. 486–497.
Backman, Eero:
Rikosoikeus yhteiskunnallisen kehityksen kuvastajana. Huomioita feodaalisesta rikosoikeudesta. Teoksessa Oikeustiede Jurisprudentia VIII 1976, s. 9–35.
Backman, Eero:
Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen erittely rikosoikeuden tieteenkäsityksistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalin, uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1894–1917. Vammala 1976.
Backman, Eero:
Virkamiehistön asema ja yhteiskunnallinen kehitys. Oikeus 1979 s. 187–202.
Bergroth, Elis:
Suomen kirkko – Sen kehitys, sen vaikutus kansaan ja sen suhde valtioon. Edellinen osa vuoteen 1686. Porvoo 1902.

Bergroth, Elis:
Suomen kirkko – Sen kehitys, sen vaikutus kansaan ja sen suhde valtioon. Jälkimmäinen osa vuodesta 1686. Porvoo 1903.
Björklund, Joh.:
Suomen papisto 1800-luvulla erityisesti silmälläpitäen pappistarvetta ja sen tyydyttämismahdollisuuksia. Helsinki 1939.
Björksten, S.L.R.:
Tjänstemans och befattningshavares ed. DL 1930 s. 6–14.
Björne, Lars:
Pufendorf und Finnland. Rättshistoriska studier 12 bandet; Samuel von Pufendorf 1632–1982. Ett rättshistoriskt symposium i Lund 15–16 januari 1982 s. 90–93. Lund 1986.
Barklind, Olof:
Ämbetsbrotten i det svenska förberedande utkastet till strafflag. SvJT 1929 s. 109–142.
Bexell, Oloph – Hagberg, Kjell – Posse, Viveka:
Kvinnliga präster i Växjö stift?! Uddevalla 1969.
Brilioth, Yngve:
Svenska kyrkans historia. Andra bandet. Den senaren medeltiden 1274–1521. Uppsala 1941.
Brohed, Ingmar:
Stat – religion – kyrka. Ett problemkomplex i svensk akademisk undervisning undet 1700-talet. Rättshistoriskt bibliotek 22 bandet. Klippan 1973.
Broo, Roger:
Folkkyrkans framtid ur sociologisk synvinkel. Protokoll fört vid lagtima synodalmötet i Borgå stift den 12–14 oktober 1977. Bilaga 5.
Brotherus, K.R.:
Valtio ja kirkko. Katsaus Suomen uskontolainsäädännön kehitykseen. Porvoo 1923.
Brusiin, Otto:
Oikeusvertailusta. LM 1954 s. 434–446.
Bruun, Niklas – Mäenpää, Olli – Tuori, Kaarlo:
Uusin virkamiesoikeus, Keuruu 1988.
Bruun, Niklas – Mäenpää, Olli – Tuori, Kaarlo:
Virkamiesten oikeusasema, Keuruu 1995.
v. Campenhausen, Axel Frhr.:
Entwicklungstendenzen im Evangelischen Kirchenrecht aus deutscher Sicht. Kirkkolain uudistamiskomitea selvitysaineistoa, päiväämätön moniste.
Cars, Thorsten:
Den nya lagstiftningen om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet. FT 1976 s. 155–172.
Castberg, Frede:
Norges statsforfatning II. Oslo 1964.
Cederberg, J.A.:
Lehtiä Turun Tuomiokapitulin Historiasta. Katoolinen aikakausi. Turku 1892.
Cnattingius, Hans:
Den centrala kyrkostyrelsen i Sverige 1611–1636. Uppsala 1939.

Colliander, O.I.:
Lutheruksen käsitys kirkon ja valtion keskinäisestä suhteesta. TA 1896 s. 67–78.
David, Reneé:
Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät. I nide. Iisalmi 1970.
Ds Ju 1983:7.
Tjänsteansvar i offentlig verksamhet. Slutbetänkande av tjänsteansvarskommittén. Justitiedepartement. Stockholm 1983.
Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan
– vuonna 1979, Helsinki 1980
– vuonna 1988, Helsinki 1989.
– vuonna 1989, Helsinki 1990.
Eerola, Risto:
Taannehtivan rikoslain kiellosta Suomen valtiosääntöoikeudessa. Teoksessa Juhlajulkaisu Antero Jyränki 1933 – 9/8 – 1993 s. 7–12. Turku 1993.
Ekström, Anna:
Skiljande från statlig tjänst. Stockholm 1989.
Ekström, Sören:
Svenska kyrkan – organisation och verksamhet. Angered 1989.
Ellilä, Reino:
Alistamissäännöstön soveltamisalan rajoittamisesta. DL 1952 s. 1–10.
Ellilä, Reino:
Virkamiehen juopumusta koskevien rangaistussäännösten rikospoliittisesta tarkoituksenmukaisuudesta. LM 1957 s. 612–619.
Ellilä, Reino:
Syyttämättä jättäminen ja tuomitsematta jättäminen liikennerikoksista. Teoksessa Juhlajulkaisu Tauno Tirkkosen 70-vuotispäivänä 2.8.1968 s. 51–63. Vammala 1968.
Ellilä, Tauno:
Rikosoikeus ja rikosprosessioikeus. LM 1970 s. 498–515.
Eloranta, Viljo O.:
Virkarikoksia koskevista rikoslain säännöksistä. LM 1959 s. 336–351.
Elovaara, Ensio:
Kirkkolain uudistustyö Ruotsissa ja Suomessa 1800-luvun alkupuoliskolla. SKHS:n vuosikirja XXVIII 1938 s. 120–149. Helsinki 1940.
Elving, Gustaf – Josefson, Ruben:
Prästs ämbetsplikt. Stockholm 1955.
Ericsson, Georg J.V.:
Den kanoniska rätten och äldre Västgöta lagens kyrkobalk. En jämförande studie. Rättshistoriskt bibliotek 12 bandet. Lund 1967.
Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Suomennos 1948.
Turku 1948.
Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Suomennos 1990.
Jyväskylä 1990.
Forsman, Jaakko:
Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet. Helsinki 1896.

Frände, Dan:
Den straffrättsliga legalitetsprincipen. Ekenäs 1989.
Förslag till kyrkolag
för Storfurstendömet Finland, jemte Motiver och Betänkanden. Helsingfors 1845.
Förslag till kyrkolag
för den Evankelisk-Lutherska kyrkan i Storfurstendömet Finland, jemte motiver och reservationer. Helsingfors 1863.
Granfelt, O.H.J.:
Lärobok i straffprocessrätt. Första häftet. Helsingfors 1925.
Grotenfelt, Julius:
Kommentar till strafflagen. Almänna delen. Helsingfors 1913.
Gummerus, Jaakko:
Kirkon ja valtion suhde eri maissa. Teoksessa Kirkko ja valtio. Nykyajan uskonnollisia ja kirkollisia kysymyksiä. I, s. 3–30. Toinen painos. s. 3–30. Jyväskylä 1906.
Gustafsson, Berndt:
Svensk kyrkohistoria. Rotterdam 1966.
Gustafsson, Stig – Jansson, Stig:
Disciplinansvaret i offentlig tjänst. Stockholm 1977.
Göransson, Göran:
Svensk kyrkorätt. En översikt. Göteborg 1993.
Haaramäki, Ossi:
Muistio kirkkolainsäädännöstä ja sen soveltamisen ongelmista eräissä Länsi-Saksan maakirkoissa. Muistio 1982 (julkaisematon).
Haikola, Lauri:
Kirkko ja valta. Helsinki 1971.
Hakkila, Esko:
Suomen Tasavallan Perustuslait sekä eräitä niihin liittyviä lakeja, asetuksia ja säännöksiä. Porvoo 1939.
Halila, Jouko:
Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren vielä voimassa olevista säännöksistä. JFT 1984 s. 476–488.
Hallamaa, Jaana:
Etiikan renesanssi vai rappio? Huomioita modernin etiikan teemoista. TA 1991 s. 8–12.
Hallamaa, Jaana:
Virka ja persoona. TA 1994/3 s. 237–243.
Hallamaa, Jaana – Kuovi, Taina:
Moraalisesti perustellun jäljillä. Moraalinen harkinta anglosaksisessa keskustelussa 1952–1984. Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksen julkaisuja VIII. Helsinki 1988.
Hallberg, Pekka:
Hallinto-oikeudellisen valituksen käyttöalasta. Vammala 1978.
Halmesmaa, Pekka:
Kirkkokuri murroksen kynnyksellä. Kirkkokuria koskevan säännöstön kehittyminen Suomessa vuosina 1818–1847 sekä sen soveltaminen Turun tuomiorovastikunnassa. SKHS:n toimituksia 97. Joensuu 1976.

Halmesmaa, Pekka:
Kirkkokurisäännöstö Suomessa 1848–1869. SKHS:n toimituksia 109. Salo 1978.
Halmesmaa, Pekka:
Pitääkö yksityinen sielunhoito kirkkokurin syrjässä? Teoksessa Spiritus et institutio ecclesiae libellus in honorem Erkki Kansanaho s. 293–308. SKHS:n toimituksia 117. Pieksämäki 1980.
Halmesmaa, Pekka:
Kirkkolakiehdotus syrjäyttää yleisen kirkkokurin. TA 1989/2 s. 145–148.
Hannuniemi, Anja:
Moderni oikeus moraalin ja politiikan korvaajana. Oikeus 1990:2 s. 119–130.
Hannus, Arno:
Om tjänstemannamoralen. NAT 3/1980 s. 79–85.
Hannus, Arno:
Uusi kunnallislaki. Kolmas, korjattu painos. Juva 1981.
Hassler, Åke:
Extraordinär process och specialprocess. Andra upplagan. Stockholm 1950.
Hassler, Åke:
Kyrkolagfarenhet. En översikt över Svenska kyrkans rättsordning. Stockholm 1970.
Heikkilä, Markku - Murtorinne, Eino (toim.):
Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Hämeenlinna 1977.
Heilimo, Olli:
Suomen evankelisluterilaisen kirkon oikeudellinen asema vuoden 1869 kirkkolain mukaan. Vammala 1958. (1958)
Heilimo, Olli:
Kirkkolaki, selityksiä ja tulkintoja. Joensuu 1967.
Heininen, Simo:
Lehtorikapitulista professorikapituliksi 1604–1721. Teoksessa Turun tuomiokapituli 1276–1976 (toim.) Kauko Pirinen s. 111–230. Loimaa 1976.
Heino, Harri:
Uskonnollisuuden ja kirkollisuuden muutoksia toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Kirkon tutkimuskeskuksen sarja B N:o 56.1988. Pieksämäki 1988.
Heino, Harri – Kurtén, Tage – Kauppinen, Juha (toim.):
Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1980–1983. Jyväskylä 1985.
Heino, Harri – Kauppinen, Juha – Ahonen, Risto (toim.):
Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1984-1987. Jyväskylä 1989.
Heino, Harri – Salonen, Kari – Rusama, Jaakko – Ahonen, Risto:
Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995. Jyväskylä 1997.
Hellström, Jan Arvid:
Biskop och landskapssamhälle i tidig svensk medeltid. Rättshistoriskt bibliotek 16 bandet. Motala 1971.
Hemmer, Ragnar:
Suomen oikeushistorian oppikirja I. Oikeuslähteiden, rikosoikeuden, prosessioikeuden ja ulosottotoimen historia pääpiirteittäin. 3. muuttamaton painos. Porvoo 1968.

Hermanson, Robert:
Om Finlands ständer, deras förhållande till monarken och till folket. Helsingfors 1884.
Hermanson, Robert:
Några kyrkliga försmål, belysta ur juridisk synpunkt. TA 1896 s. 393–408, 447–470, 501–514 sekä 583–606.
Hermanson, R.F.:
Anteckningar enligt professor R.F. Hermansons föreläsningar öfver inhemsk förvaltningsrätt II. De skärskilda förvaltningsgrenarna. Religions väsendet. Helsingfors 1900.
Hermanson, Robert:
Oikeus ja uskonnolliset totuudet. Olaus Petri-luennot. Suomennos. Helsinki 1921.
Hermanson, Robert:
Det Rätta och Staten. LM 1929 s. 283–292.
Hidén, Mikael:
Eduskunnan oikeusasiamies. Vammala 1970.
Hidén, Mikael:
Papiston erioikeudet ja rikesakon määrääminen. LM 1983 s. 913–921.
Hidén, Mikael:
Valvonta, vastuu, tulkinta. Perustuslakivaliokunnan mietinnön n:o 54/82 vp virittämiä pohdiskeluja. LM 1983 s. 271–313.
Hjerner, Lars A.E.:
Om Rättsfallstolkning. Kalmar 1974.
Hofverberg, Stig:
Statsrätt och kyrkolag. En studie i lagstiftningsmaktens tillämpning – från Lex regia till folksuveränitetens princip. Kungälv 1983.
Holmquist, Hjalmar:
Kyrkoordningen av 1561 och den svenska reformationskyrkans egenart. Teoksessa Juhlajulkaisu Jaakko Gummerukselle ja Martti Ruuthille heidän täyttäessään 60 vuotta. SKHS:n toimituksia XXVIII s. 116–139. Helsinki 1930.
Honkasalo, Brynolf:
Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de skärskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Första afvdelningen. Brotten mot individens rättsgebit. Femte upplagan. Helsingfors 1946.
Honkasalo, Brynolf:
Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de skärskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Andra afvdelningen. Brotten mot det medborgerliga samhällets rättsgebit. Fjärde upplagan. Helsingfors 1938.
Honkasalo, Brynolf:
Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de skärskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Tredje afvdelningen. Brotten mot statens rättsgebit. Fjärde upplagan. Helsinginfors 1938.
Honkasalo, Brynolf:
Suomen rikosoikeus. Erityinen osa III. Hämeenlinna 1962.
Honkasalo, Brynolf:
Erinäiset rikokset. Neljäs täydennetty ja korjattu painos. Hämeenlinna 1964.

Honkasalo, Brynolf:
Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa. Toinen painos. Hämeenlinna 1965.
Honkasalo, Brynolf:
Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. 3. osa. Toinen painos. Hämeenlinna 1969.
Hormia, Lauri:
Todistamiskielloista rikosprosessissa II. Oikeudellinen tutkimus. Vammala 1979.
Huovinen, Eero:
Konfirmaatio ja kirkollinen äänioikeus. TA 1991/5 s. 481–488.
Husa, Jaakko:
Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta. Jyväskylä 1995.
Huttunen, Oiva:
Avioliittolaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset. Porvoo 1945.
Ignatius, Kaarlo:
Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatsiooni ja syyteoikeus. Rikosprosessioikeutta koskeva tutkimus. Helsinki 1900.
Ingman, Lauri:
Kirkkolainsäädäntö Suomessa jälkeen v. 1870. Vaasa 1911.
Inkinen, Antti:
Hajapiirteitä Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon oikeudellisen aseman kehityksestä. Teoksessa Juhlajulkaisu Jaakko Gummerukselle ja Martti Roothille heidän täyttäessään 60 vuotta. SKHS:n toimituksia XXVIII s. 140–153. Helsinki 1930.
Inkinen, Antti:
Vanhan Suomen kirkollisista oloista venäläisvallan alkuaikoina. Teoksessa SKHS:n vuosikirja XXXII 1932 s. 198–206. Helsinki 1934.
Investigatio memoriae patrum.
Libellus in honorem Kauko Pirinen. SKHS:n toimituksia 93. Rauma 1975.
Jonkka, Jaakko:
Syyttäjän päätöksenteon empiiristä ja normatiivista tarkastelua. DL 1992 s. 55–69.
Josefson, Ruben:
Den naturliga teologins problem hos Luther. Uppsala universitets årskrift 1943:4 s. 1–130.
Juntunen, Hannu:
Valtion vai kirkon tunnustus? Kirkon tutkimuskeskus Sarja B Nro 66. 1991. Pieksämäki 1991.
Juntunen, Hannu:
Aikuisten kirkko. Jyväskylä 1996.
Justitieombudsmännens ämbetsberättelse 1978/79.
Riksdagen, Protokoll Saml. 2:1 band C 1.
Justitieombudsmännens ämbetsberättelse 1979/80.
Riksdagen, Protokol Saml. 2:1 band C 1.
Juva, Mikko:
Suomen sivistysneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869. SKHS:n toimituksia 51. Forssa 1950.

Juva, Mikko:
Valtiokirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. Porvoo 1960.
Jägerskiöld, Stig:
Tjänstemannarätt. Uppsala 1970.
Jägerskiöld, Stig:
Rätt och rättskiping i 1600-talets Sverige. Rättshistoriska studier 9 bandet s. 217–245. Angered 1984.
Kaira, Kaarlo:
Kirkkolain alasta, erityisesti huomioon ottaen seurakuntien viranhaltijain oikeusaseman. TA 1944 s. 85–91.
Kansanaho, Erkki:
Suomen evankelisluterilaisen kirkon itsehallinto. Helsinki 1954.
Kansanaho, Erkki:
Suomen kirkon hallinto. Vaasa 1976.
Kansanaho, Erkki:
Voiko kansankirkkoihanne säilyä Pohjoismaissa? Eripainos Seurakuntien Talousneuvoston julkaisusta no XX/1979. Tampere 1979. (Kansankirkkoihanne)
Kastari, Paavo:
Hans Kelsenin valtiokäsitys. Eripainos Lakimies-lehdestä N:o 1–2 v. 1937 s. 1–19.
Kastari, Paavo:
Valtiojärjestyksemme oikeudelliset perusteet. Porvoo 1969.
Kekkonen, Jukka:
Mitä oikeushistoria on? LM 1988 s. 355–360.
Kekomäki, Paavo:
Virkamiestä vastaan käytetyn kurinpitorangaistuksen suhteesta varsinaiseen rikosoikeudelliseen rangaistukseen. LM 1924 s. 130–163.
Kemppinen, Jukka:
Oikeus kulttuuri-ilmiönä. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1990. Helsinki 1990.
Kena, Kirsti:
Kirkon asema ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922. SKHS:n toimituksia 110. Helsinki 1979.
Kircko-Laki Ja Ordningi 1686.
Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. Toimittaneet Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila ja Martti Parvio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 444. Juva 1986.
Kirkkokäsikirja Suomen Suuriruhtinaanmaan Evankelis-luterilaiselle Kirkolle.
Ohjepainos. Sortavala 1915.
Kirkkolaki Suomen Suuriruhtinaanmaan
evankelis-luterilaiselle kirkolle. Annettu 6 p:nä joulukuuta 1869, muutoksineen 7 p:ltä kesäkuuta 1895. Asianomaisesti hyväksytty uusi suomenkielinen teksti sekä muutokset ja lisäykset v:lta 1908 ynnä asialuettelo. Porvoo 1908.
Kiviranta, Simo (toim):
Augustinus. Henki ja kirjain. Juva 1982.

Kjöllerström, Sven:
Kyrkolagsproblemet i Sverige 1571–1682. Samlingar och studier till svenska kyrkans historia 11. Lund 1944.

Kjöllerström, Sven:
Stiftsstyrelsen i den svenska kyrkan. Teoksessa Till Edvard Rodhe Lunds universitets siste prokansler. Ett tack från universitetet framfört av des rector Lunds universitets årsskrift. N.F. Avd. 1. Bd 45. Nr 2. s. 89–101. Lund 1948.

Klami, Hannu Tapani:
Historialliset aspektit positiivis-oikeudellisessa tutkimuksessa. LM 1970 s. 47–66.

Klami, Hannu Tapani:
Oikeustapausanalyysin perusteita. LM 1979 s. 407–437.

Klami, Hannu Tapani:
Sääntö ja käyttäytyminen. Tutkimus oikeusnormin voimassaololauseiden justifikaation epistemologisista perusteista. Oikeustiede - juristprudentia XII 1979 s. 137–187.

Klami, Hannu Tapani:
Johdatus oikeusteoriaan. 3. painos. Finalistisen oikeusteorian perusongelmia. Turun yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja A:33:1981. Turku 1981.

Klami, Hannu Tapani:
Tuomioistuinten toiminnan mittaaminen. DL 1992 s. 460–474.

Komiteanmietinnöt:
– Perustuslakikomitean mietintö N:o 7 Suomen Senaatille 3.10.1917. Ehdotus Suomen Hallitusmuodoksi.
– Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö 6.6.1957. Pieksämäki 1957. (UK)
– Vuoden 1958 kirkolliskokouksen asettaman kirkkolakikomitean mietintö 30.8.1961. Pieksämäki 1962.
– Kirkkolain tarkistamiskomitean mietintö N:o 1, 19.6.1962. Pieksämäki 1962. (TK)
– "Kirkko muuttuvassa yhteiskunnassa" mietintö vuoden 1963 kirkolliskokoukselle 30.8.1962. Pieksämäki 1962.
– Kirkon hallintokomitean mietintö 28.10.1970. Pieksämäki 1970
– Kirkon järjestysmuodon tutkimiskomitean mietintö n:o 1, 14.6.1973.
– Hovioikeustoimikunnan mietintö 1975:1.
– XX varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean loppumietintö (mietintö n:o 4) sekä vuoden 1975 kirkolliskokouksen pyytämä ehdotus kirkkolain muutoksiksi. Pieksämäki 1976.
– Rikosoikeuskomitean mietintö 1976:72.
– Vuoden 1974 kirkkolakikomitean mietintö n:o 1. Saksalaisten seurakuntien pappien oikeus hoitaa papinvirkaa Suomessa. Pieksämäki 1977.
– Kirkko- ja valtio -komitean mietintö 1977:21. Helsinki 1977.
– 1979: 26. Julkishenkilöstön oikeusasemakomitean I osamietintö.
– Kirkkojärjestyskomitean mietintö 10.10.1979.
– Tuomiokapitulitoimikunnan mietintö. Osamietintö I. 1984:58.
– Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö. I kirja. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 1988:2/1.

– Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö II kirja. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 1988:2/2.
– Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietintö nro 1/1991. I ja II kirja.
– Perusoikeuskomitean mietintö KM 1992:3.
– Tuomiokapitulikomitean mietintö 17.1.1994. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja A 1994:1.

Konstari, Timo:
Asiakirjajulkisuudesta hallinnossa. Vammala 1977.

Konstari, Timo:
Harkintavallan väärinkäytöstä. Tutkimus tarkoitussidonnaisuudesta hallintoviranomaisten harkintavallan rajoitusperiaatteena. Vammala 1979.

Konstari, Timo:
Virkamiehen ilmaisuvapaus. Vammala 1986.

Konttinen, Esa:
Keskustelu naispappeudesta Ruotsissa vuoden 1958 jälkeen. Kirkon tutkimuslaitoksen Sarja B N:o 25.1976. Tampere 1976.

Konttinen, Esa:
Perinteisesti moderniin. Professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Jyväskylä 1991.

Korte, Kai:
Virkamiesmoraali ennen ja nyt; havaintojani. Hallinto 1979 s. 14–18.

Kortekangas, Paavo:
Kirkko murroksen vuosina. Tutkimus Hämeen maaseudusta 1899–1917. Porvoo 1967.

Kortekangas, Paavo:
Nykymuotoinen tuomiokapituli 1870–1976. Teoksessa Turun tuomiokapituli 1276–1976 s. 387–516 (toim.) Kauko Pirinen. Loimaa 1976.

Kortekangas, Paavo:
Paimenkirje. Kuopio 1977.

Kosonen, Arto:
Erikoistuomioistuimet Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 37. Helsinki 1980.

Kouri, Erkki:
Historiankirjoitus, politiikka, uskonto. Jyväskylä 1990.

Kulla, Heikki:
Kunnallisen virkamiesoikeuden kehityspiirteitä. Suomalaisen oikeusajattelun perusteet Julkaisuja n:o 1. Turku 1983.

Kulla, Heikki:
Virkamiesoikeuden murros (1910–26). Teoksessa Antero Jyränki & Sami Manninen (toim.): Suomalainen oikeusajattelu murroksessa (1905–1925) s. 67–78. Turku 1990.

Kuopion hiippakunta 1967–1972.
Hiippakunnan viisivuotiskertomus synodaalikokoukselle 16.–18.1.1973. Kuopio 1972.

Kurki, Leena:
"Sinut vyöttää toinen" – piispat johtajuudestaan. Kirkon tutkimuskeskuksen Sarja A Nro 62. 1994. Pieksämäki 1994.

Kurtén, Tage (toim.):
Kirkko suomalaisessa kulttuurissa. Kirkon tutkimuskeskus sarja A N:o 49.1988. Pieksämäki 1988.

Kytömaa, Ensio:
Kurinpidon oikeudellisesta luonteesta. Teoksessa Juhlajulkaisu Kaarlo Juho Ståhlberg s. 472–491. Vammala 1945.

Laakso, Seppo:
Oikeudellisestä sääntelystä ja päätöksenteosta erityisesti julkisoikeuden alalla. Helsinki 1990.

Lahti, Raimo:
Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmälläpitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala 1974.

Lahti, Raimo:
Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kehitysvaiheista. Turun yliopiston julkisoikeuden laitoksen rikos- ja prosessioikeuden julkaisusarja A n:o 3. Turku 1977.

Laitinen, Ahti:
Empiirinen oikeussosiologia – onko sitä? Oikeus 1991 s. 160–168.

Lappi-Seppälä, Tapio:
Uudet liikennejuopumussäännökset ja rangaistuskäytäntö. Helsinki 1978.

Laulaja, Jorma:
Kultaisen säännön etiikka. Lutherin sosiaalietiikan luonnonoikeudellinen perusstruktuuri. Missiologian ja ekumeniikan seuran julkaisuja 32. Vammala 1981.

Lavin, Rune:
Domstol och administrativ myndighet. Stockholm 1972.

Lehtiö, Pirkko:
Naisteologien historian lehdiltä. Julkaisussa Suomen Kirkon Lehtorien Yhdistys 1934–1984 s. 15–37.

Lehtonen, Aleksi:
Paimenkirje 1945 Turun arkkihiippakunnan papistolle ja seurakuntalaisille. 2. painos. Porvoo 1945.

Leinonen, Hannes:
Vuoden 1964 kirkkolaki. Suomen piispojen synodaalikirjassa Kristillinen usko ja kirkko ajassamme, s. 121–144. Porvoo 1967.

Lempiäinen, Pentti:
Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa. SKHS:n toimituksia 73. Joensuu 1967.

Letto-Vanamo, Pia (toim.):
Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen. Jyväskylä 1991.

Lindman, Sven:
Johan Jacob Nordström. Hans samhällssyn och politiska personlighet. Del I. Tiden intill 1854. Acta academiae aboensis humaniora XVI.2. Åbo 1948.

Lindqvist, Martti – Sihvo, Jouko – Isotalo, Markku – Mäkeläinen, Heikki (toim.):
Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1972–1975. Pieksämäki 1977.

Lukkari, Matti:
Asekätkentä. Keuruu 1984.

Lukkari, Matti:
Asekätkentä. Kolmas painos. Helsinki 1992.
Lähdesmäki, Olavi:
Kansankirkkomme nykyistä problematiikkaa. Synodaalikirjoitus Kuopion hiippakunnan pappienkokoukseen 1967. Kuopio 1967.
Majuri, Tuula:
Virkavalan kehitys. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1988. Helsinki 1988.
Makkonen, Kaarle:
Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Vammala 1981.
Matinolli, Eero:
Tuomiokapitulit ja kirkkopitäjiemme katsastusmieslaitos ennen vuoden 1869 kirkkolakia. Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja XXII s. 146–160. Turku 1970.
Merikoski, V.:
Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin II. Porvoo 1964.
Merikoski, V. – Vilkkonen, Eero:
Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin I. Seitsemäs ja kahdeksas painos. Juva 1983.
Mielonen, Mikko:
Suomen papisto ja alkoholikysymys 1859–1886. SKHS:n toimituksia 89. Vammala 1973.
Modeen, Tore:
Om de självständiga offentligrättsliga anstalterna i Finlands förvaltningsorganisation. Ekenäs 1965.
Modeen, Tore:
Virkamiesoikeus pääpiirteittäin. Juva 1987.
Montgomery, Ingun:
"... enighet i religionen och den rätta gudstjänsten är den kraftigaste grundval till ett ... varachtigt regemente ... ". Rättshistoriska studier 9 bandet. s. 47–66. Angered 1984.
Murtorinne, Eino:
Papisto ja esivalta routavuosina 1899–1906. SKHS:n toimituksia 68. Kuopio 1964.
Murtorinne, Eino:
Gustaf Johansson Kuopion piispana. Teoksessa Elämää Kuopion tuomiokirkon vaiheilla s. 102–114. Kuopio 1965.
Murtorinne, Eino:
Risti hakaristin varjossa. Saksan ja Pohjoismaiden kirkkojen suhteet Kolmannen valtakunnan aikana 1933–1940. SKHS:n toimituksia 86 Vaasa 1972.
Murtorinne, Eino:
Suomen kirkon historia 3. Autonomian kausi 1809–1899. Porvoo 1992 (Suomen kirkkohistoria 3)
Mustakallio, Hannu:
Säätypapista kansalaiseksi. Papiston poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905–1907. SKHS:n toimituksia 126. Loimaa 1983.
Myllymäki, Arvo:
Julkistyönantajat ja virkaehtolainsäädäntö. Jyväskylä 1989.

Mäenpää, Olli:
Hallinto-oikeus. Juva 1991.
Mäenpää, Olli:
Keskusviraston asema valtionhallinnossa. Julkisoikeudellinen tutkimus valtionhallinnon organisaatiosta. Helsinki 1979.
Mäkeläinen, Heikki – Heino, Harri – Bäckman, Eero (toim.):
Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1976–1979. Tampere 1981.
Niemivuo, Matti:
Virkamiesoikeudellisen tutkimuksen tehtävistä 1980-luvulla. Teoksessa Juhlajulkaisu Aarno Nuorvala 1912 – 18/4 – 1982 s. 155–161. Helsinki 1982.
Niiniluoto, Ilkka:
Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen ja teorian muodostus. Keuruu 1984.
Nikolainen, Aimo T. – Pirinen, Kauko – Simojoki, Martti – Sinnemäki, Mauno (toimituskunta):
Kirkko Suomessa. Tapiola 1968.
Nuutila, Ari-Matti:
Rikosoikeuden ABC-kirja. Turku 1995.
Nuutila, Ari-Matti:
Rikoslain yleinen osa. Jyväskylä 1997.
Nordström, Carl:
Rättsubjekt och talerätt inom svenska kyrkan. FT 1987 s. 125–143.
Nyman, Helge:
Ordinationslöfte och prästed i Sverige-Finland efter reformationen. Acta academiae aboensis humaniora XXVI.2. Åbo 1963.
Ohlmarks, Åke (toim.):
De Svenska Landskapslagarna. Stockholm 1976.
Paarma, Jukka:
Hiippakuntahallinto Suomessa 1554–1504. SKHS:n toimituksia 116. Pieksämäki 1980.
Paarma, Jukka:
Tampereen hiippakunnan ja tuomiokapitulin synty. Teoksessa Spiritus et institutio ecclesiae libellus in honorem Erkki Kansanaho s. 167–182. SKHS:n toimituksia 117. Pieksämäki 1980.
Paaso, Ilpo:
Lääkärin oikeusasemasta hallinto-oikeuden kannalta. Tampereen yliopiston julkisoikeuden julkaisusarja sarja A 3/1986. Tampere 1986.
Paaso, Ilpo:
Vahingonkorvausvastuun normiperusta lääkärintoimessa. Tutkimus erityisesti julkisen vallankäytön vahingonvastuuta sääntelevien säännösten sovellettavuudesta lääkärintoimesta aiheutuviin vahinkoihin. Vammala 1992.
Palme, W.A.:
Om disciplinär bestraffning av tjänstemän. Åbo 1947.
Palme, W.A.:
Om den administrativa domsrätten i Finland och Sverige. NAT 44/1963 s. 22–38.
Palmros, Frans Severin:
Historisk teckning af sättet för biskopsembetens besättande i Finland och Sverige. Helsingfors 1857.

Parvio, Martti:
Isaacus Rothovius Turun piispa. SKHS:n toimituksia 60. Forssa 1959.
Parvio, Martti:
Canon ecclesiasticus. En latinks utgåva av Laurentius Petris kyrkoordning. SKHS:n toimituksia 70. Borgå 1966.
Parvio, Martti:
Kirkon virka Suomessa reformaation murroskautena. XX varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean loppumietinnön (mietintö n:o 4 s. 51–65) liite B.
Parvio, Martti:
Vuoden 1571 kirkkojärjestyksestä vuoden 1686 karoliiniseen kirkkolakiin, Kircko-Laki Ja Ordningi 1686 näköispainoksessa s. 94–116 jälkisanat. Juva 1986.
Parvio, Martti:
Näkökohtia kirkkolakiuudistuksen virkateologisista kysymyksistä. TA 1989/2 s. 119–123.
Parvio, Martti:
Turun tuomiokapitulisääntö 1600-luvun alkupuolelta. Eripainos Turun Historiallinen Arkisto XVII. Turku 1964.
Pellonpää, Matti:
Euroopan ihmisoikeussopimus. Jyväskylä 1996.
Peters, Karl:
Rikosprosessin koko kuva. LM 1968 s. 668–687.
Pihkala, Juha:
Johdatus dogmatiikkaan. Porvoo 1995.
Piispanen, P.P. – Saloheimo, Mauno:
Kirkon lakikirja. Toinen täydennetty painos. Pieksämäki 1954.
Pirinen, Kauko:
Kirkon ylin hallitus kirkkolain säätämisongelmana. TA 1986 s. 85–88.
Pirinen, Kauko:
Suomen lähetysalueen kirkollinen järjestäminen. Erillisjulkaisu ilman painopaikkamerkintää.
Pirinen, Kauko:
Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla. Forssa 1956.
Pirinen, Kauko (toim.):
Turun tuomiokapituli 1276–1976. Loimaa 1976.
Pirinen, Kauko:
Schaumanin kirkkolakityön suuntaviivojen hahmoutuminen. Teoksessa Spiritus et institutio ecclesiae libellus in honorem Erkki Kansanaho s. 121–158. SKHS:n toimituksia 117. Pieksämäki 1980.
Pirinen, Kauko:
Suomen kirkon järjestysmuodon perusteista kirkkolakimme syntyaikoina. TA 1983 s. 257–273.
Pirinen, Kauko:
Schaumanin kirkkolain synty. SKHS:n toimituksia 132. Rauma 1985.
Pirinen, Kauko:
Suomen kirkon historia 1. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika. Porvoo 1991.

Priha, Päikki:
Pyhä kaunistus: kirkkotekstiilit Suomen käsityönystävien toiminnassa. Helsinki 1991.
Prosessityöryhmän mietintö 14.5.1982.
Piispainkokouksen vuonna 1978 asettaman työryhmän selvitys (julkaisematon).
Pukari, Jouko:
Suomen evankelis-luterilainen kirkko kansankirkkona. Esitelmä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja helluntaiherätyksen oppikeskustelussa 8.9.1988. Perusta 5/1988 s. 3–12.
Rajainen, Maija:
Luterilaisuus Venäjän valtikan alaisena. Itä-Suomen ja Inkerin kirkon järjestelyvaiheita Uudenkaupungin ja Turun rauhojen molemmin puolin. SKHS:n toimituksia 87. Vammala 1972.
Rauhala, Urho:
Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus. 1960-luvun suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus ammattien arvostuksen valossa. Helsinki 1966.
Rautiala, Martti:
Avioliitto-oikeus. Neljäs, lisätty painos. Vammala 1968.
Rautkallio, Hannu:
Sotasyyllisyysnäytelmä. Valvontakomission salaiset asiakirjat puhuvat. Savonlinna 1981.
Reijonen, Mikko:
Uskonnonvapauskysymys Suomessa. Kirkon tutkimuslaitos sarja A N:o 31. 1977. Pieksämäki 1977.
Reijonen, Mikko:
Uskonnonvapauden toteuttaminen Suomessa vuosina 1917–1922. SKHS:n toimituksia 119. Mikkeli 1980.
Reinikainen, Veikko (toim):
Suomen kirkko-oikeudellinen kirjallisuus 1809–1948. Eripainos julkaisusta Suomen lainopillinen kirjallisuus 1809–1948. Helsinki 1951.
Rentto, Juha-Pekka:
Ordo, ordinatio ja prædestinatio. Tuomas Akvinolaisen kuva ihmisen normatiivisesta luonnosta. TA 1991 s. 443–450.
Rinander, V.A.:
Kanonisk rätt och nutida offentlig rätt. Klerus och offentlig tjänst. Uppsala universitets årsskrift 1927. Juridik. 1. Uppsala 1927.
Ripatti, Jaakko:
Pappeuden muuttunut kuva. TA 1994/3 s. 289–295.
Rosas, Allan:
Förvaltningsklagan. Ekenäs 1980.
Rosenqvist, G.O.:
Suomen kirkon murrosaikoja. Porvoo 1952.
Rosenqvist, V.T.:
Frans Ludvig Schauman. Förre delen Helsingfors 1927.
Ruotzin Waldacunnan Laki 1734.
Näköispainos Porvoo 1984.

Rytkölä, Olavi:
Virkamiesoikeus. Hämeenlinna 1951.
Rytkölä, Olavi:
Virkamies hallinto- ja rikosoikeudellisena käsitteenä. LM 1955 s. 758–767.
Rytkölä, Olavi:
Hallintovirkamiehen virkavastuusta. LM 1960 s. 595–615.
Rytkölä, Olavi:
Virkavastuun toteuttaminen ja virkaero. Teoksessa Suomalainen Lakimiesyhdistys 75 vuotta s. 302–308. Helsinki 1973.
Rytkölä, Olavi:
Virkamiesoikeus. Helsinki 1978.
Rytkölä, Olavi:
Valtion virkamieslaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö. Vammala 1987.
Rytkölä, Olavi:
Varoitus ja huomautus valtion virkamieslaissa. Teoksessa Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A. Juhlajulkaisut N:o 4 s. 377–382. Turku 1991.
Ryökäs, Esko:
Martti Simojokis kyrkosyn. Studier utgivna av institutionen för systematisk teologi vid Åbo Akademi 13. Åbo 1984.
Saastamoinen, Kari:
The morality of the fallen man, Samuel Pufendorf on Natural Law. Studia Historica 52. Helsinki 1995.
Sainio, Toivo:
Lainsäädäntöaloite Suomen oikeudessa. Porvoo 1969.
Sainio, Viljo:
Eräitä oikeuden olemusta käsitteleviä teorioja. DL 1928 s. 91–113.
Saipio, Heikki:
Kunnallisen viranhaltijan oikeusasema. Jyväskylä 1987.
Salervo, Olavi:
Havaintoja viimeaikaisesta käytännöstä armahdusasioissa. DL 1948 s. 159–181.
Salmiala, Bruno A.:
Lisiä oppiin virkarikoksesta ja sen rankaisemisesta. DL 1952 s. 358–393.
Schauman, Frans Ludwig:
Handbok i Finlands Kyrkorätt. Förra delen. Helsingfors 1853.
Schauman, F.L.:
Om kyrkolag och kyrkolagstiftning. Tidskrift för Finska kyrkan N:o 4. 1858 s. 193–233.
Scheinin, Martin:
Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa. Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtionsisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Jyväskylä 1991.
Seppo, Juha:
Uskovien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930. SKHS:n toimituksia 127. Jyväskylä 1983.

Seppo, Juha:
Mitä kirkkolakiehdotus merkitsee luterilaisen kirkon ja valtion välisissä suhteissa? TA 1989 s. 126–130.

Serlachius, Allan:
Suomen rikosoikeuden oppikirja. Ensimmäinen osa. Yleiset opit. Helsinki 1940.

Setälä, U.V.J.:
Kansallisen ortodoksisen kirkkokunnan perustamiskysymys Suomen politiikassa 1917–1925. Porvoo 1966.

Setälä, Voitto:
Suomalaista kirkollista idänpolitiikkaa 1917–1944. SKHS:n toimituksia 82. Vammala 1970.

Silenti, Timo:
Virkamiehen vaitiolovelvollisuuden ja asiakirjajulkisuuden välisestä suhteesta. LM 1979 s. 438–462.

Simojoki, Martti:
Kirkon ja valtion suhde oman aikamme ongelmana Suomen piispojen synodaalikirjassa Kristillinen usko ja kirkko ajassamme s. 145–172. Porvoo 1967.

Simojoki, Martti:
Piispa ja synodi luterilaisen kirkon hallinnossa. TA 1982 s. 89–99.

Simojoki, Martti:
Seurakunnan rajat Augsburgin tunnustuksen mukaan. Kuopion hiippakunnan ylimääräisen synodaalikokouksen pöytäkirja 15.11.1980 s. 16–28. Kuopio 1980. (Seurakunnan rajat)

Sipponen, Kauko:
Lainsäädäntövallan delegoiminen. Tutkimus lainsäädännön teoriasta ja oikeussääntöjen hierarkiasta. Vammala 1965.

Sjöholm, Elsa:
Sveriges medeltidslagar. Europeisk Rättstradition i politisk omvandling. Rättshistoriskt bibliotek. 41. bandet. Lund 1988.

Sohm, Rudolph:
Kirkkohistorian johtavat aatteet. Toinen, suomalainen alkuteoksen 16:nnen painoksen mukaan tarkastettu painos. Jyväskylä 1912.

Sormunen, Eino:
Kansakirkkomme ja luterilaisuuden henki. Tutkielmia kansankirkon elinkysymyksistä. Helsinki 1936.

Sormunen, Eino:
Paimenkirje Kuopion hiippakunnalle. Porvoo 1939.

Statens offentliga utredningar
– SOU 1923:22. Betänkande kvinnas behörighet att innehava prästerlig och annan kyrklig tjänst.
– SOU 1935:31. Betänkande med förslag till lag om domkapitel m.m. Stockholm 1935.
– SOU 1945:20. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till andrad lagstiftning om ämbetsbrott av präst. Stockholm 1945.
– SOU 1948:40. Strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. Stockholm 1948.

– SOU 1950:48. Betänkande kvinnas behörighet till kyrkliga ämbeten och tjänster.
– SOU 1963:26. 1958 års utredning kyrka-stat: I. Religionens betydelse som samhällsfaktor. Stockholm 1963.
– SOU 1964:16. 1958 års utredning kyrka-stat: IV. Historisk översikt. Kyrkobegrepp. Stockholm 1964.
– SOU 1965:70. 1958 års utredning kyrka-stat: VI. Lagstiftning. Rättskipning. Stockholm 1965.
– SOU 1967:45. 1958 års utredning kyrka-stat: IX. Kyrklig organisation och förvaltning. Stockholm 1967.
– SOU 1967:46. 1958 års utredning kyrka-stat: X Kyrklig egendom. Skattefrågor. Prästerskapets privilegier. Stockholm 1967.
– SOU 1969:20. Ämbetsansvaret. Principbetänkade av ämbetsansvarskommittén. Stockholm 1969.
– SOU 1970:2. Om stat och kyrka. En sammanställning av remissyttrandena över Svenska kyrkan och staten (SOU 1968:11). Stockholm 1970.
– SOU 1972:1, Ämbetsansvaret II. Slutbetänkande av ämbetsansvarskommittén. Stockholm 1972.
– SOU 1972:36. Samhälle och trossamfund, Slutbetänkande avgivet av 1968 års beredning om stat och kyrka. Stockholm 1972.
– SOU 1974:9. Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkandet av 1968 års beredning om stat och kyrka. Stockholm 1974.
– SOU 1975:23. JO-ämbetet. Uppgifter och organisation. Stockholm 1975.
– SOU 1978:1. Stat-Kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Stockholm 1978.
– SOU 1978:76. Stat-Kyrka. Sammanställning av yttranden över betänkandet Stat-kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Stockholm 1978.
– SOU 1985: 26. JO ämbetet. En översyn. Stockholm 1985.
– SOU 1987:4. Kyrkoförfattningar II. En ny kyrkolag m.m. Del 1. Stockholm 1987.
– SOU 1987:5. Kyrkoförfattningar II. En ny kyrkolag m.m. Del 2. Stockholm 1987.
– SOU 1990:109. Författningsförslag med anledning av ny folkbokföringsorganisation m.m. Betänkande av organisationskommittén för folkbokföringen.
– SOU 1991:102. Svenska kyrkans medlemmar och kyrka-statfrågan. En intervjuundersökning. Betänkande av ERK-utredningen. Stockholm 1991.
– SOU 1992:9. Ekonomi och rätt i kyrkan. Slutbetänkand av ERK-utredningen. Stockholm 1992.
– SOU 1994:42. Staten och trossamfunden. Betänkande av Kyrkoberedningen. Stockholm 1994.

Stenström, Yngve:
Om biskops tjänst och ämbete. En studie i svensk kyrkorätt. Göteborg 1959.

Strömberg, Håkan:
Allmän förvaltningsrätt. Sjunde upplagan. Lund 1974.

Strömberg, Håkan:
Meddelande för offentliggörande i tryckt skrift av den som är underkastad tystnadsplikt. Statsvetenskaplig tidskrift 1959 s. 385–399.

Strömberg, Håkan:
Speciell förvaltningsrätt. Lund 1970.
Strömberg, Håkan:
Speciell förvaltningsrätt. Lund 1989.
Strömholm, Stig:
Grotius och den tidigare naturrätten. Rättshistoriska studier 9 bandet s. 83–96. Angered 1984.
Strömholm, Stig:
Länsimaisen oikeusajattelun historia. Helsinki 1989.
Ståhlberg, K.J.:
Virkamiehen kuuliaisuusvelvollisuudesta. LM 1910 s. 271–290.
Ståhlberg, K.J.:
Suomen hallinto-oikeus. Yleinen osa. 2. uudistettu painos. Helsinki 1928.
Ståhlberg, K.J.:
Suomen hallinto-oikeus. Sisäasiainhallinto. Toinen uudistettu painos. Helsinki 1931.
Sundberg, Halvar G.F.:
Kyrkorätt. Helsingfors 1948.
Sundberg, Halvar G.F.:
Stat och kyrka engligt gällande svensk rätt. Uppsala 1961.
Suolahti, Gunnar:
Suomen pappilat 1700-luvulla. Porvoo 1912.
Suolahti, Gunnar:
Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla. Porvoo 1919. (Suomen papisto)
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon
kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 7 päivään heinäkuuta 1944. Julkaissut O.K. Heliövaara. Neljäs, uusittu painos. Porvoo 1945.
Suviranta, Outi:
Virkamiehen ratkaisutoiminta ja Euroopan yhteisön oikeus. Vammala 1996.
Takala, Martti:
Lex Dei – Les Politica Dei. Lex Politica Dei -teos ja Kaarle IX:n lainsäädäntö. SKHS:n toimituksia 160. Tampere 1993.
Takki, Tapio:
Lainkäyttäjä lainsäätäjän työn jatkajana. Korkeimman oikeuden oikeutta luovasta roolista. Helsinki 1985.
Tammi, Ari:
Melanchton ja Confessio Augustanan virka-artiklojen synty. TA 1994/3 s. 296–308.
Tarjanne, Tapio:
Tuomarien erottamattomuudesta. LM 1931 s. 333–356.
Tarjanne, Tapio:
Virkasuhteen lakkaaminen Suomen valtionhallinnossa. Suomalaisen Lakimiesten yhdistyksen julkaisuja N:o 1. Helsinki 1934.
Tarjanne, Tapio:
Kirjoituksia ja lausuntoja. Vammala 1943.

Tarvainen, Olavi:
Ankarat käskyt kohtalon. Antti Kukkosen elämää ja ajatuksia. Pieksämäki 1977.
Teinonen, Riitta & Seppo:
Ajasta ylösnousemukseen. Sata sanaa teologiaa. Pieksämäki 1976.
Tiensuu, Kyllikki:
Nuorempi lehtorikapituli 1828–1870. Teoksessa Turun tuomiokapituli 1276–1976 s. 313–385. Loimaa 1976.
Tiensuu, Kyllikki:
Edvard Bergenheim. Toiminta koulumiehenä ja arkkipiispana vuoteen 1863. SKHS:n toimituksia 133. Valkeakoski 1985.
Timonen, Pekka (toim.):
Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään. Nide 2. Rikos- ja prosessioikeus sekä julkisoikeus. Jyväskylä 1990.
Tirkkonen, Tauno:
Suomen rikosprosessioikeus I. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1969.
Tirkkonen, Tauno:
Suomen rikosprosessioikeus II. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1972.
Tolonen, Juha:
Valtio ja oikeus. Tutkimus lain käsitteestä. Turku 1986.
Tuori, Kaarle ja Matikainen, Jaana (toim.):
Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:10. Helsinki 1990.
Träskman, Gunnar:
Harhaoppi kirkko-oikeudellisena ongelmana. TA 1989/2 s. 149–155.
Träskman, Gunnar:
Kaste ja kirkkoon kuuluminen. Ruotsin kirkon ongelma. TA 1989/6 s. 465–473.
Träskman, Gunnar:
Kyrkorätten som teologi. TA 1990/6 s. 507–510.
Träskman, Gunnar:
Luterilaisessa kirkossa ilmeneviä auktoriteettiongelmia. Kirkko-oikeudellista pohdiskelua. Teoksessa Purjeena perinne. Juhlakirja Arkkipiispa Johan Vikströmin täyttäessä 60 vuotta 1. lokakuuta 1991. Turun arkkihiippakunnan vuosikirja XLI s. 169–175. Pieksämäki 1991.
Träskman, P.O.:
Piispainkokouksen asettamalle prosessityöryhmälle 10.11.1981 annettu lausunto siitä, onko kirkkolain tuntema muistutus katsottava rangaistukseksi, julkaisematon prosessityöryhmän mietinnön liitemuistio.
von Törne, P. O.:
Finland under etthundra trettio år 1809–1939. Tammerfors 1943.
Uotila, Jaakko:
Virkamiesmoraali ja työn etiikka. Alustus virastopäällikköpäivillä 23.–24.3.1976. Hallinto 1976 s. 19–20.
Utriainen, Terttu:
Syyllisyys muuttuvana käsitteenä. Historiallis-dogmaattinen ja vertaileva tutkimus syyllisyyskäsitteestä rikoksen rakenteen osana. Vammala 1984.

Utriainen, Terttu:
Rikosoikeudellisen vastuun alkujuurilla. Rikosoikeudellisen vastuun kehitysvaiheista primitiivisistä yhteisöistä 1700-luvun luonnonoikeudelliseen koulukuntaan. Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osaston julkaisuja Sarja B N:o 3. Mänttä 1985.

Utriainen, Terttu:
Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. Helsinki 1989. (1989)

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus
- vuodelta 1988. Helsinki 1988,
- vuodelta 1989. Helsinki 1990,
- vuodelta 1990. Helsinki 1991,
- vuodelta 1991. Helsinki 1992.

Veijola, Timo:
Kymmenen käskyä Lutherilla ja tämän päivän tieteessä. TA 1989 s. 220–230.

Verschuren, Paul:
Salassapitovelvollisuus katolisen kirkon oikeudessa. LM 1986 s. 281–287.

Vilenius, Eila:
Kirkolliset toimitukset palveluna. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 71. Jyväskylä 1997.

Viljanen, Pekka:
Virkarikoksista. Rikosoikeudellinen tutkimus rangaistavan teon virkarikosominaisuudesta ja sen merkityksestä. Vammala 1984.

Viljanen, Pekka:
Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset. Jyväskylä 1990.

Vilkkonen, Eero:
Hallintolainkäyttö I. Vammala 1976.

Virkarikoslainsäädännön uudistaminen.
Laintarkastuskunnan lausunto 2/1987. Helsinki 1987.

Virkarikostyöryhmän mietintö 1.12.1986
Virkarikoslainsäädännön uudistaminen. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 10/1986. Helsinki 1987.

Voipio, Jaakko:
Pappilakin voi olla perusoikeusongelma. Teoksessa Juhlajulkaisu Aarne Nuorvala 1912 – 18/4 – 1982 s. 319–330. Vammala 1982.

Voipio, Jaakko:
Kirkkoa koskevat oikeusnormit sekä säädösten hierarkia. TA 1989 s. 130–135.

Voipio, Jaakko:
Prejudikaatit ovat vain sivutuotteita. Juhlajulkaisu Lassi Kilpi 1920 – 4/2 – 1990 s. 325–331. Helsinki 1989.

Voipio, Jaakko – Träskman, Gunnar – Halttunen, Matti – Ventä, Kari:
Uusi kirkkolainsäädäntö. Kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen kommentaari. Jyväskylä 1993.

Välimäki, Hannu:
Lauri Ingman kirkkopoliitikkona. SKHS:n toimituksia 166. Jyväskylä 1994.

Väänänen, Kyösti:
Vanhan Suomen papisto. Pappien lukumäärä, alueellinen ja sosiaalinen koostumus. Matrikkeli. SKHS:n toimituksia 95. Kuopio 1975.

Walter, Ferdinand:
Lehrbuch des Kirchenrechts. Bonn 1871.
Wennergren, Bertil:
I statens tjänst. Stockholm 1966.
Wennergren, Bertil:
I statens tjänst. Fjärde upplagan. Uddevalla 1985.
Westerhult, Bo:
Staff och disiplinansvaret vid fel och försummelser i offentlig värksamhet. FT 1980 s. 177–217.
Westerhäll, Lotta:
Normgivningen rörande svenska kyrkan. FT 1987 s. 160–181.
Wetterberg, Gunnar:
Handbok i kyrkolagfarenhet. Femte upplagan. Lund 1944.
Wikström, Kauko:
Analyyttinen oikeusteoria ja julkisoikeus. Teoksessa Oikeustiede – Jurisprudentia XIII 1980 s. 229–259.
Widen, Bill:
Isonvihan jälkeinen professorikapituli 1721–1828. Teoksessa Turun tuomiokapituli 1276–1976 (toim.) Kauko Pirinen s. 231–311. Loimaa 1976.
Willgren, Karl:
Den historiska utvecklingen av Finlands förvaltningsrätt. Tammerfors 1934.
Wirilander, Kaarlo:
Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870. Historiallisia tutkimuksia 93. Helsinki 1974.
Wrede, R. A.:
Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestys. Porvoo 1945.
Ylikangas, Heikki:
Körttiläiset tuomiolla. Massaoikeudenkäynnit heränneitä vastaan Etelä-Pohjanmaalla 1830- ja 1840-lukujen taitteessa. Keuruu 1979.
Ylikangas, Heikki:
Oikeushistoriasta ja sen tutkimisesta. Helsingin yliopiston oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisuja 1983. Helsinki 1983.
Ylönen, Kaarina:
Inkerin kirkon nousu kommunistivallan päätyttyä. Kirkon tutkimuskeskuksen Sarja A Nro 70. Jyväskylä 1997.
Ylösjoki, Pentti:
Poliisioikeus II. Hämeenlinna 1966.
Åqvist, Gösta:
Kungen och rätten. Studier till uppkomsten och den tidigare utvecklingen av kungens lagstiftningsackt och domsrätt under medeltiden. Rättshistoriskt bibliotek. Fyrtiotredje bandet. Lund 1989.
Österbladh, Kaarlo:
Pappissääty Porvoon valtiopäivillä. Teoksessa Juhlajulkaisu Jaakko Gummerukselle ja Martti Ruuthille heidän täyttäessään 60 vuotta. SKHS:n toimituksia XXVIII s. 292–323. Helsinki 1930.

Österbladh, Kaarlo:
Pappissääty Suomen valtiopäivillä 1809–1906. I 1809–1885. SKHS:n toimituksia XXXIV. Turku 1933.

- - - -

Lääninrovasti Joel Luhametsin (Viro) haastattelu vuonna 1995.

LYHENTEET

A	Asetus
AL	Avioliittolaki 13.6.1929/234
ALA	Asetus avioliittolain ja sen voimaanpanosta annetun lain soveltamisesta 22.11.1929/368
AsiakJulkL	Laki yleisten asiakirjain julkisuudesta 9.2.1951/83
BrB	Brottsbalken
CA	Confessio Augustana, Augsburgin tunnustus
DL	Defensor Legis
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
FT	Förvaltningsrättslig tidsskrift
HE	Hallituksen esitys
HM	Suomen hallitusmuoto 17.7.1919/94
HMenL	Hallintomenettelylaki 6.8.1982/598
HPurkuL	Laki ylimääräisestä muutoksenhausta hallintoasioissa 1.4.1966/200
HValL	Laki muutoksenhausta hallintoasioissa 24.3.1950/154
HO	Hovioikeus
JFT	Tidskrift utgifven av Juridiska Föreningen i Finland
JO	Justitieombudsman
Kh	Kirkkohallitus
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KJ	Kirkkojärjestys, 1571 ja 1993
Kk	Kirkolliskokous
KKO	Korkein oikeus
KL	Kirkkolaki
KM	Komiteanmietintö
KO	Kihlakunnanoikeus
KunL	Kunnallislaki 1976/953
LAS	Lagen om anställningsskydd (1982:80)
L	Laki
LM	Lakimies
MKunA 1865	Keisarillisen Majesteetin Armollinen asetus kunnallishallituksesta maalla 6.2.1865
MKunA 1898	Asetus maalaiskuntien kunnallishallinnosta 15.6.1898
MKunL	Maalaiskuntien kunnallislaki 27.11.1917/108

Mom.	Momentti
NAT	Nordisk administrativt tidsskrift
OK	Oikeudenkäymiskaari
OKa	Valtioneuvoston oikeuskansleri
OikJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 21.12.1984/945
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
Ptk.	Pöytäkirja
RF	Regeringsformen
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
RVA	Asetus rikoslain voimaanpanemisesta 19.12.1889/39
SakkoTpA	Asetus sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta 23.5.1969/321
SKHS	Suomen kirkkohistoriallinen seura
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TA	Teologinen aikakauskirja
TK	Kirkkolain tarkistamiskomitean mietintö n:o 1, 1958
Tkli	Tuomiokapituli
UK	Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö, 1958
UskVapL	Uskonnonvapauslaki 10.11.1922/267
VJ	Valtiopäiväjärjestys 13.1.1928/7
VMA	Valtion virkamiesasetus
VML	Valtion virkamieslaki
Vp.	Valtiopäivät

I JOHDANTO

"Eikö se pappein virka ole,
että saarnaa, rukolee ja studeeraa."
Mikael Agricola

1. TUTKIMUKSEN TAUSTA

1.1. Piispan ja tuomiokapitulin valvontavallan kehityksestä

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon itsehallinto julkisoikeudellisena yhteisönä perustuu vuoden 1919 hallitusmuodon (94/19) 83 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan evankelis-luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta säädetään kirkkolaissa. Valtiopäiväjärjestyksen (7/28) 31 §:n 2 momentin mukaan kirkkolain säätämisestä on voimassa, mitä siitä erikseen on säädetty.

Suomen kirkon järjestysmuodon juuret olivat kiinnittyneinä lähetystyön tuloksena syntyneen kristillisen kirkon kehitykseen. Kansainvälinen kirkon oikeus, nk. kanoninen oikeus (ius canonicum) yhdistyi ja osaksi kilpaili Ruotsin kirkkoprovinssissa paikallisen lainsäädännön eli maanlakien ja germaanisen kirkko-oikeuden edustamien maakuntalakien kanssa. Kirkon päämäärä oli vapaus (libertas ecclesiae) maallisen yhteiskunnan laeista, valtiovallasta ja hallitsijasta. Vapaus tarkoitti myös kirkon muodostamista ylikansalliseksi valtioksi, jolla oli oma laki, oma oikeudenhoito ja oma talous.[1]

Katolisen kirkon vapausvaatimuksen pääkohtia olivat mm. vapaa tuomiokapitulien toimittama piispanvaali ilman hallitsijan tai maallikoiden osallistumista vaaliin; kirkon henkilöstön vastuu ainoastaan hengellisen tuomioistuimen edessä ja hengellisen oikeuden mukaan (privilegium fori); papin per-

[1] Kansanaho s. 9-10 ja SOU 1964:16 s. XII–XIII, Thomson s. 33. Kanonisen oikeuden ja vanhemman Länsi-Göötanmaan kirkkokaaren vertailusta ks. Ericsson s. 117–126.

soonan suojaaminen erityisellä vapaudella (privilegium canonis) sekä papiston täydellinen erottaminen maallikoista selibaatilla.[2]

Jo keskiaikaisessa Ruotsin kirkossa piispa ja tuomiokapituli olivat hiippakunnan johdossa.[3] Piispalla yksin oli hiippakunnassa johtovalta ja vain piispanistuimen ollessa täyttämättä tämä valta voi kuulua tuomiokapitulille. Piispan tuli kuitenkin kaikissa tärkeissä asioissa kysyä tuomiokapitulin neuvoa.[4] Piispalla ja tuomiokapitulilla oli syvä vaikutus koko keskiaikaisen sekä kirkollisen että valtiollisen yhteiskuntaelämän kehittymiseen.[5]

Kanonisen oikeuden mukaan piispan valta jakautui kolmeen osaan: jura magisteri, jura ordinis ja jura jurisdictionis. Opetusvalta (jura magisteri) käsitti oikeuden tuomita oppi oikeaksi tai vääräksi sekä valita papit, joilla oli oikeus saarnata. Vihkivalta (potestas ordinis) antoi piispalle sakramenttien korkeimpana haltijana oikeuden toimittaa konfirmaatio, pappisvihkimys sekä vihkiä kirkot ja hautausmaat. Piispan tuomio- ja hallintovalta (jura jurisdictionis) käsitti piispan oikeuden antaa hiippakunnallisia säännöksiä eli statuutteja, perustaa seurakuntia, muuttaa niiden rajoja sekä asettaa ja erottaa pappeja ja tehdä seurakuntiin tarkastusmatkoja. Tähän valtaan kuului myös laaja tuomiovalta, joka muodostui tärkeimmäksi tekijäksi kirkon vapaudessa

---

[2] Ericsson s. 24 luettelee muiksi pääkohdiksi vapauden sotapalveluksesta (privilegium immunitatis), kirkkojen ja luostarien verovapauden sekä yksityisille vapauden antaa ja kirkoille sekä luostareille vapauden vastaanottaa lahjoja testamentilla. Pappien selibaattisäännön noudattamisen valvonnasta Suomessa ks. Pirinen (1956) s. 251–252.

[3] Ks. Kansanaho s. 128, jossa todetaan, että suomenkielinen nimitys "hiippakunta" johtuu piispan juhla-asuun kuuluvasta päähineestä, hiipasta, joka oli piispan viran symboli. Kirkollista aluetta, jonka johtajana piispa toimi, kutsuttiin nimellä diocesis (dioikesis), kun taas johtaja oli episcopus (episkopos). Dioikesis tarkoitti alkuaan hallintopiiriä ja episkopos seurakunnan kaitsijaa (Apt.t. 20:28). Hiippakuntien muodostumisesta ensin kaupunkiseurakuntiin ja kristinuskon leviämisen myötä myös maaseudulle ks. Pirinen (1976) s. 16.

[4] Kansanaho s. 129, jossa Kansanaho arvelee suomalaisen tuomiokapitulin nimen olevan "väännös" latinasta ja ruotsista (domkapitel) ja huomauttaa, että ruotsin kielen sana "dom" merkitsee myös tuomiota, koska tuomiokapitulilla on aina ollutkin tietty oikeudellinen funktio. Tuomiokapituli voidaan Kansanahon mukaan ymmärtää myös papeiksi, jotka palvelivat piispankirkossa ja noudattivat tiettyjä järjestyssääntöjä, asuivat yhteisessä rakennuksessa (domus), jossa he päivittäisessä hartaushetkessä lukivat luvun (capitulum) Raamatusta. Vrt. Pirinen (1976) s. 16, jossa sanalla tuomiokapituli (capitulum ecclesiae cathedralis) ei Pirisen mukaan ole "mitään tekemistä tuomitsemisen kanssa eikä se tarkoita, että tuomiovallan käyttö on tuomiokapitulin päätehtäviä, kuten varsin yleisesti luullaan".

[5] Piispojen ja kirkon organisaation tärkeästä tehtävästä lakien kodifioinnissa sekä maan ja kirkon oikeuden yhteensulautumisessa ks. Hellström s. 143–155 ja Ericsson s. 11.

valtiosta. Tämä tuomiovalta tarkoitti sitä, että vain piispa sai tuomita pappien rikokset (privilegium fori).[6] Myös maallikoiden kirkkoon ja sen palvelijoihin kohdistamat loukkaukset tuomittiin kirkon lain mukaan (privilegium canonis). Mahtavaan piispan tuomiovaltaan kuuluivat myös avioliittoasiat ja kurinpitoasiat. Pappien maallikkoihin kohdistamat rikokset käsiteltiin ja tuomiot tuomittiin käräjillä maakuntalakien mukaan.[7] Hiippakuntahallintoa piispa hoiti tekemällä piispantarkastusmatkoja hiippakuntansa seurakuntiin. Tarkastuksissa piispa valvoi pappien viranhoitoa ja elämää sekä ratkaisi tuomiovaltaansa kuuluvia asioita.[8] Tuomiokapitulin tehtävänä oli vastata tuomiokirkon jumalanpalveluselämästä, huolehtia pappiskoulutuksesta sekä johtaa hiippakuntaa piispan kanssa. Lisäksi tuomiokapitulin tehtävänä oli valita piispa.[9]

Pitäjien hengellinen johto kuului pitäjän papille. Seurakunta oli hänen hoidossaan (cura animarum), mikä tarkoitti sitä, että pappi antoi pitäjän miehille kirkon hengellisiä siunauksia sekä käytti kirkkokuria seurakunnan jäseniin. Pitäjän papilla oli myöskin laillinen oikeus virkaan kuuluviin tuloihin. Kaikki pitäjässä asuvat olivat velvollisia kääntymään hänen puoleensa saadakseen sakramentit sekä pyytämään vuosittaista rippiä.[10]

Uskonpuhdistuksessa Ruotsin kirkko vapautui paavin istuimesta ja kanonisesta oikeudesta. Kuningas astui paavin sijaan kirkon korkeimmaksi vir-

---

[6] Mahtava piispan tuomiovalta vaikutti Holmqvistin mukaan eräänlaisena jännitteenä kanonisen oikeuden ja maakuntalakien välillä ja että tässä kohden oikeudelliset ja uskonnolliset toimivallat olivat päällekkäisiä. Ks. tarkemmin Holmqvist s. 651–655. Brilioth s. 349–350 mainitsee esimerkkinä piispan kaniikille antaman tuomion; taposta pappisviran menetys ja asiakirjan väärennyksestä ja laittomasta jumalanpalveluksen toimittamisesta vankeutta ainiaaksi.

[7] SOU 1964:16 s. XIV, Pirinen (1976) s. 15–16, Pirinen (1991) s. 146–147.

[8] SOU 1964:16 s. IV.

[9] SOU 1964:16 s. XV mukaan kuninkaan ja talonpoikien vaikutus on maakuntalakien mukaan ollut piispanvaalissa suuri. Piispan tuli olla talonpoika. Valinnan jälkeen kuningas antoi piispalle sauvan ja kultasormuksen. Sitten hänet johdatettiin kirkkoon ja istutettiin piispantuoliin. Tällöin hän oli saanut piispan valtaoikeudet vihkimisvaltaa lukuunottamatta. Kanonisen oikeuden mukaan piispan valinta kuului tuomiokapitulille, paavi vahvisti vaalin ja kirkkoprovinssin arkkipiispa vihki piispan. Tuomiokapitulilaitoksen tultua organisoiduksi Upsalan kirkkoprovinssissa 1200-luvulla piispan valitseminen siirtyi tuomiokapitulille (electio canonica). Piispan vaalitavan kehityksestä ks. lisäksi Kansanaho s. 131 ja Pirinen (1991) s. 146.

[10] SOU 1964:16 s. IV. Kirkkojärjestyskomitean mietinnön liitteessä 4, mietinnon s. 138–151, Träskman selostaa erityisesti sivulla 140 Ruotsi-Suomen seurakuntajaotuksen osittaista rakentumista oikeuskäytännön, verotus- ja sotalaitoksen alueellisten yksiköiden (hundare, tolft, åtting) esikristilliseen jakoon.

kamieheksi. Vaikka Västeråsin valtiopäivien päätöksessä, nk. resessissä vuodelta 1527 pääpaino oli piispan istuinten ja tuomiokapitulien verotulojen ja maaomaisuuden peruuttamisesta valtiolle, luotiin sillä myös uskonpuhdistuksen kirkollisen elämän kehitys kaikilla alueilla päättämällä, että Jumalan sanaa piti kaikkialla valtakunnassa puhtaasti saarnata. Västeråsin ordinandialla, jonka säädyt antoivat selittämään ja täydentämään resessiä, rajoitettiin piispan tuomiovalta pappien pappisvirassa tekemiin laiminlyönteihin sekä avioliittoasioihin. Piispan valta vihkiä ja asettaa virkaan pitäjän pappeja siirtyi kuninkaan valvontaan siten, että kuninkaalla oli oikeus erottaa sopimattomat papit ja sellaiset papit, jotka eivät osanneet tai halunneet saarnata Jumalan sanaa. Kuninkaalla oli myös oikeus asettaa heidän sijaansa toinen pappi. Kuninkaan valvontavaltaan kuului myös se, että piispa ei saanut vihkiä papiksi muuta kuin sen, joka osasi saarnata kansalle Jumalan sanaa.[11]

Arkkipiispa Laurentius Petrin laatiman vuoden 1571 kirkkojärjestyksen mukaan oikeaan piispan viran olemukseen kuului "att man skall predika Guds ord och hava uppseende med dem som under hans vårdnand äro". Piispan valvontavalta kohdistui etupäässä pappeihin ja käsitti sekä papiston opin että elämän. Pappia koskevassa rikosasiassa piispa käytti tuomiovaltaansa tuomiokapitulissa. Piispan valvontavalta kohdistui myös maallikoiden kristilliseen elämään, kouluihin sekä sairaaloihin. Piispalla oli oikeus valvontavaltansa toteuttamiseen seurakuntien piispantarkastuksissa. Kirkkojärjestyksen mukaan piispalla oli oikeus hiippakunnassa vihkiä ja asettaa virkaansa pappeja.[12]

Vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä ei mainittu tuomiokapitulilaitosta eikä se sisältänyt säännöksiä oikeudenkäynnistä.[13] 1600-luvulla muodostuneen ns. lehtorikapitulin tehtäviin kuului valvoa pappiskoulutusta. Piispa toimi tuomiokapitulin puheenjohtajana, ja koko tuomiokapituli toimi hänen johdollaan kollegiaalisena hiippakuntahallituksena, jonka tehtävänä oli mm. tuomita pappien virkavirheasioissa sekä avioliittoasioissa ja käyttää kirkkokuria.

---

[11] SOU 1964:16 s. XXI.

[12] SOU 1964:16 s. XXI, Kansanaho s. 15–17 sekä Pirinen (1976) s. 108.

[13] Kirkkokurista ja pappiskoulutuksesta huolehtimista varten kirkkojärjestys piispan lisäksi mainitsi tuomiorovastin, kirkkoherran, koulumestarin, teologian lehtorin, poetentiaaruksen, joka otti vastaan ripin ja määräsi kirkkokuriin liittyvät rangaistukset, sekä varainhoitajan, joka oli samalla toimitusmies. He eivät muodostaneet mitään kollegiaalista hiippakuntahallitusta, vaan vähitellen 1600-luvulla muodostui uudenmuotoinen tuomiokapituli, jonka jäseniksi kutsuttiin hiippakuntakaupunkeihin perustettujen kymnaasien eli lukioiden lehtorit ja yliopistokaupungeissa teologian professorit. Näin selostaa tuomiokapitulilaitoksen kehitystä Kansanaho s. 132–133 ja SOU 1964:16 s. XXII.

Pappissäätyjen vuoden 1650 erioikeuksien mukaan pappismiestä ei saanut vangita ennen kuin hänet oli tuomittu. Koska rikos piti ottaa esille ensin piispan ja tuomiokapitulin edessä, lisättiin tällä erioikeudella tuomiokapitulin papistoon kohdistuvaa valvontavaltaa, joka tuomiokapitulin tuomiovaltana kasvoi 1650-luvulta lähtien laajimmilleen.[14]

> Turun tuomiokapitulin vuosina 1656–1661 käsittelemistä asiaryhmistä Heinisen selvityksen mukaan papiston valvontaan liittyvät tapaukset muodostivat toiseksi suurimman asiaryhmän (535 kappaletta) virantäyttämistä koskevien asioiden (593 kappaletta) jälkeen.[15] Tuomiokapituli ratkaisi "vakavamman laatuiset seurakunnan paimenen ja lauman väliset erimielisyydet", pappien keskinäiset erimielisyydet, joita aiheutui virantäytöistä sekä esimiehen ja alaisen välisistä suhteista, sekä pappien sopimatonta elämää, ns. juopottelua ja aviorikoksia koskevat jutut. Tuomiokapituli pyrki ojentamaan hairahtunutta pappia puhutteluilla ja nuhteluilla sekä tuomitsi papin joskus lyhytaikaiseen virkaeroon. Ankaran tuomion – viraltapanon – täytäntöönpanoa Heininen kuvasi seuraavasti: "Ainoa laatuaan suurvaltakauden Turussa oli jumalanpilkkaan sortuneen pappismiehen Henrik Forsiuksen viraltapano 1635. Rothoviuksen johtaessa toimitusta syylliseltä riistettiin julkisesti tuomiokirkon pääalttarin edessä pappisviran tunnusmerkit. Ankara tuomio luhisti onnettoman miehen niin, että hän kuoli henkisesti ja ruumiillisesti murtuneena parin kuukauden kuluttua Turun linnan vankilassa."[16]

Pitäjän papeille uskonpuhdistus merkitsi erityisesti sitä, että saarna tuli entistä keskeisemmälle sijalle heidän virkatehtävissään. Olennainen muutos pitäjän papin asemassa tapahtui myös sekä privilegium forin että privilegium canoniksen lakkaamisessa; vain hengellisissä asioissa pappi Västeråsin or-

---

Tuomiokapitulilaitoksen rakenteen muutoksista ks. Heininen s. 113–114, Pirinen (1976) s. 131 ja Holmqvist s. 105–106. Oikeudenkäynnissä noudatettiin Heinisen mukaan 1600-luvun perinnäistapoja ja piispojen kirkkojärjestyksen marginaaleihin tekemiä täydennyksiä. Rudbeckiuksen tuomiokapituli- eli konsistorisäännöstä ja piispa Rothoviuksen Turun tuomiokapitulia varten muokkaamasta hovisaarnaaja Johannes Botvidin konsistorisäännöstä, niiden kollegiaalisesta äänestysohjeesta ja rangaistuksista – sakko, karsseri, virasta erottaminen, ehtoolliselta sulkeminen, eron myöntäminen uskottomasta aviopuolisosta ja maanpakoon tuomitsemisesta – ks. Heininen s. 124, 150, 160–161, Parvio (1964) s. 119–124 ja 129–131 sekä Gnattingius s. 205–206.

[14] Heininen s. 170.

[15] Heininen s. 168-169. Koska käsiteltyjen asioiden "skaala on laaja", ja tästä syystä asioiden ryhmittely oli ollut hankalaa, Heininen pyysi suhtautumaan taulukkomuotoiseen ryhmittelyyn varauksella. Esimerkiksi ryhmään "papiston valvonta" Heininen kokosi kaikki riitajutut, joissa pappismiehet olivat olleet osallisena.

[16] Heininen s. 185–186. Tästä myös Parvio (1959) s. 154–156.

dinandian mukaan vastasi piispalle. Maallisissa asioissa hän oli samassa asemassa maallikoiden kanssa, ja nämä asiat käsiteltiin käräjillä samoin kuin loukkaukset pappia vastaan.[17] Papisto muuttui valtakunnan yhtenä säätynä asemaltaan valtion virkakunnaksi. Erityisesti maaseudulla papistoa pidettiin valtion ja esivallan edustajana. Tämän vuoksi kirkon tehtäviin katsottiin kuuluvan uskonnollisten asioiden ja hyväntekeväisyystehtävien sekä sairaanhoidon, opetustoimen ja köyhäinhoidon lisäksi lähes kaikki paikalliset talous- ja hallintoasiat.[18]

Upsalan kirkolliskokouksessa vuonna 1593 Kaarle Herttua, valtaneuvosto, piispat, papisto sekä aateliston ja porvariston edustajat vahvistivat periaatteen yksimielisyydestä uskonnosta.[19] Tällöin tuli vahvistetuksi vuosikymmenien varrella muotoutunut uusi kirkollinen järjestys ja itsenäinen luterilainen kansalliskirkko oli syntynyt.[20]

Oppi kolmesta säädystä (kirkko, valtio ja koti tai hengellinen sääty, esivalta ja aviosääty) muodosti sekä valtiolle että kirkolle velvollisuuksia ja tehtäviä toisiaan kohtaan. Papiston valtakunnan hengellisenä säätynä tuli hallita Jumalan sanalla ja sakramenteilla sekä käyttää avainten valtaa. Esivallan tuli huolehtia ulkonaisesta rauhasta ja järjestyksestä sekä puhtaan opin ja Jumalan sanan levittämisestä. Tässä ominaisuudessa se ei ollut ainoastaan valtioelin, vaan myöskin osa kirkkoa ja myös vastuussa kirkolle. Aviosääty liittyi perheeseen, jonka tehtäviin kuului mm. antaa lapsille kristillinen kasvatus. Vuoden 1634 hallitusmuodossa säädettiin yksimielisyyden uskonnossa ja oikeassa jumalanpalveluksessa olevan voimakkain perusta lailliselle, sopuisalle ja kestävälle hallitukselle ja sen vuoksi tuli sekä kuninkaiden että kaikkien

---

[17] SOU 1964:16 s. XXIII.

[18] Holopainen s. 122, Hallberg s. 16–17.

[19] Hofverberg s. 20 pitää tätä periaatetta, joka ilmenee erityisesti 1600-luvulla tärkeänä valtio-oikeudellisena perustana, "den förnämsta 'fundamentallagen'". Käsitettä "fundamentallag", joka on syntynyt 1500-luvun oikeaa uskontoa ja tunnustusta koskevissa taisteluissa Hofverberg s. 24 pitää aineellisena käsitteenä ei muodollisena "grundlags begrepp" nykyaikaisessa merkityksessä. "Unio religionis" (yksimielisyys uskonnossa ja oikea jumalanpalvelus) -periaatetta Hofverberg s. 24 pitää valtakunnan ensimmäisenä "grundlag" hyväksyttynä mm. Upsalan kokouksen päätöksellä ja kodifioituna vuoden 1684 hallitusmuodon 1 §:ään ja sitä koskevaan vuonna 1660 tehtyyn muutokseen. Tässä ilmenee säätyjen myötävaikutus sekä alkuperäisen lakitekstin muuttamattomuus.

[20] Kansanaho s. 16–17.

[21] SOU 1964:16 s. XXVI–XXVIII. Evankeelisen suurmahdin kasvamisesta ja yksimielisyydestä uskonnosta saamasta perustuslain luonteesta ks. Montgomery s. 47–64. Luonnonoikeudellisista ajatuksista uskonnosta valtiota koossapitävänä voimana Montgomery s. 60 viittaa Pufendorfin teokseen "De officio hominig et civis iuxta legem natura-

virkamiesten ja alamaisten valtakunnassa pysyä Jumalan puhtaassa ja kirkkaassa sanassa.[21]

Vuoden 1686 kirkkolaissa[22], jota pidetään valtion lakina kirkolle, ei ollut erityistä lukua tuomiokapitulista, vaikka se mainittiin useissa kohdissa piispan rinnalla.[23] Vuonna 1687 kirkkolakia täydennettiin antamalla Kuninkaallinen "Asetus cuinga Oikeuden käyminen Duomio-Capitlumis pitä pidettämän". Asetuksen 1 §:ssä säädettiin kapitulien jäsenistä siten, että Upsalassa arkkipiispa toimi puheenjohtajana ja teologian professorit olivat hänen asessoreitaan. Puheenjohtajan tuli esittää kaikki kapitulin tuomiovaltaan kuuluvat asiat kapitulille sekä ohjata muihin tuomioistuimiin kuuluvat asiat muualle.[24] Tuomiokapitulin eli kirkollisen konsistorin tehtävänä oli kantaa vastuuta kirkon ja koulun toiminnasta, mutta tuomiokapituli oli myös tuomioistuin, jonka päätöksestä voitiin valittaa hovioikeuteen.[25] Tuomiokapituli tässä muodossaan oli toiminnassa lähes 200 vuotta.[26]

1869 kirkkolaki – ns. Schaumanin kirkkolaki – laadittiin yksinomaan evankelis-luterilaista kirkkoa varten. Kirkon itsenäisyyden näkyvin tunnus oli oma laki, jonka se itse sääti. Oikeus päättää sisäisistä asioista, ius in sacra, kuului kirkolle itselleen, eikä valtiovalta saanut siihen puuttua. Tämä koski

---

len libri duo", jossa uskonto on voimakkain side valtioon. Pufendorfin teoksen merkityksen Montgomery katsoo tulleen osoitetuksi Brohedin väitöskirjassa "Stat-religionkyrka".

[22] Kircko-Laki ja Ordningi, jonka kuningas Kaarle XI vahvisti 3.9.1686 oli Suomessa voimassa 1869 kirkkolakiin saakka. Ks. pappissäädyn laatiman ehdotuksen käsittelystä Bergroth s. 418–419 ja Forsman s. 279 sekä Parvio (1986) s. 103–104. Vuonna 1688 kirkkolaista ilmestynyt Paimion rovasti, maisteri Henrik Florinuksen laatima suomennos oli ensimmäinen painettu suomenkielinen lakikokoelma. Parvio (1986) s. 110 mainitsee, että suomenkielisenä sillä oli käyttöä Suomen lisäksi Ruotsin Karjalassa, Inkerissä ja ilmeisesti Virossa. Parvio katsoo, että suomeksi painettu lakikokoelma loi oikeusterminologiaa ja vakiinnutti suomalaista lakikieltä.

[23] Parvio (1986) s. 113 katsoo, että 1686 KL oli "puhtaasti valtionkirkollinen yhteiskunnan laki", samanaikaisesti siis kirkon ja yhteiskunnan laki, johon kaikkien alamaisten, myös eriuskolaisen oli alistuttava.

[24] Heininen s. 135–136.

[25] Tuomiokapituliasetuksessa (24 §) korostettiin näin tuomiokapitulin oikeusistuinluonnetta samoin kuin jo asetuksen otsikossa. Piispan sekä tuomiokapitulin muiden jäsenten piti vannoa hengellinen tuomarinvala (6 §). Vala viranhoidon osalta muistutti OK 1:7 säädettyä tuomarinvalaa. Kuninkaalla oli oikeata oppia ja uskontoa koskevissa asioissa oma tarkastusoikeus eli revisio. Tuomiokapituliasetuksen prosessuaaliset säännökset muistuttivat jo aikaisemmin noudatettua Botvidin konsistorisääntöä. Ks. tarkemmin Heininen s. 135, Parvio (1986) s. 109 ja Kansanaho s. 135.

[26] Kansanaho s. 135.

erityisesti oppia, jumalanpalvelusta ja kirkollisia kirjoja. Päätöksenteko kirkon ulkonaista järjestystä eli varsinaista kirkkolakia koskevissa asioissa, ius circa sacra, oli viime kädessä valtiovallan tehtävä, kuitenkin niin, että sillä oli oikeus joko hyväksyä tai hylätä kirkon tekemät esitykset. Kirkon lainsäädäntö perustui näin ollen valtion antamiin lakeihin ja asetuksiin ja tästä oli seurauksena, että kirkko ei ollut yhdistys, vaan julkisoikeudellinen yhteisö, joka harjoitti julkista valtaa kirkon asioissa ja sen järjestysmuoto perustui kirkkolakiin.[27]

Kunnan erottaminen myös maaseudulla seurakunnasta vuoden 1865 MKunA:lla vaikutti sen, että papisto vapautui monista maallisista tehtävistä ja kruunun virkamiehen asemasta sielunhoitoa ja sananjulistusta varten. Köyhäinhoito ja koululaitos erotettiin myös kirkon valvonnasta ja hoidosta, vaikka kirkko vielä vuosikymmeniä pääasiassa joutui huolehtimaan maan alemmasta kansanopetuksesta kiertokouluja ylläpitämällä.[28]

1869 KL 356 §:ssä säädettiin piispan, papiston ylimmän kaitsijan, valvontavallasta kirkon sielunhoitoon ja kristilliseen järjestykseen kuuluvissa asioissa. Piispa tuomitsi 1869 KL 357 §:n mukaan tuomiokapitulin kanssa "kaikissa niissä asioissa, jotka lain mukaan kuuluvat kirkon tuomioalaan". Tuomiokapitulin toimivaltaa koskeva säännös oli 1869 KL 391 ja 392 §:ssä. Piispan ja tuomiokapitulin valvontavelvollisuus kohdistui mm. opin puhtauteen sekä jumalanpalvelusta, sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten oikeaan hoitamiseen ja papiston oloon, oppiin, elämään ja virkaan nähden.[29] 1869 KL 392 §:ssä säädettiin tuomiokapitulin tutkittavaksi otettaviksi ja tuomittaviksi "ne asiat, jotka koskevat papin oloa virassa tai hänen käytöstään ja voivat päättyä varotukseen, palkan menettämiseen, virantoimituseron tai pappisviran menettämiseen".

1964 kirkkolaissa sekä piispan että tuomiokapitulin valvontatehtävät pysyivät lähes ennallaan. Kun aikaisemmin piispa 1869 KL 356 §:n nojalla oli

---

[27] Kansanaho s. 48–49.

[28] Kirkko Suomessa s. 58–59. Holopainen s. 132 toteaa eräänä syynä kunnan ja seurakunnan erottamiseen ja näin ollen paikallishallinnon uudistamisen varsinkin maaseudulla olleen sen, ettei seurakunnilla ollut yhteistä elintä, joka olisi huolehtinut päätösten toteuttamisesta ja yleensä hallintotehtävien käytännöllisestä hoitamisesta.

[29] Nordströmin kirkkolakiehdotuksessa 1845 ei tuomiokapitulin tehtäviä perusteltu millään tavalla. Perusteluja ei ollut myöskään Schaumanin kirkkolakiehdotuksessa 1863. Nordströmin kirkkolakiehdotuksen sisällystä koskeneesta keskustelusta ks. tarkemmin esim. Bergroth s. 780–781, Kansanaho s. 31–41 ja Pirinen (1985) s. 20–23. Nordströmin elämäntyöstä ks. Lindmanin teos Nordströmin yhteiskunnallisista näkemyksistä ja poliittisesta persoonallisuudesta.

velvollinen valvomaan, että "evankelista oppia puhtaasti ja väärentämättä saarnataan", niin 1964 KL 397 §:n mukaan hänen oli valvottava, että "Jumalan sanaa saarnataan puhtaasti ja väärentämättä kirkon tunnustuksen mukaisesti". Lähetys- ja diakoniatyö lisättiin valvontatehtäviin. Opin ja elämän valvonta ulotettiin papiston lisäksi myös seurakuntien muihin viranhaltijoihin. Vastaavasti tuomiokapitulin[30] tehtäväluettelossa 1964 KL 442 §:ssä johtaminen ja valvonta,[31] josta aikaisemmassa laissa oli käytetty nimitystä kirkollisen hallinnon hoitaminen, ulotettiin pappien lisäksi myös seurakunnan muihin viranhaltijoihin.[32]

1964 KL 432 §:ssä säädettiin kokonaisvaltaisesti tuomiokapitulin tehtävät: "Kirkon hallintoa ja hoitoa ja tuomiovaltaa käyttää hiippakunnassa tuomiokapituli, niin kuin siitä tässä laissa tai erikseen säädetään". Hiippakunnassa käytettävään hallinto- ja tuomiovaltaan kirkkolain uudistamiskomitea katsoi sisältyvän kaikki, mikä vanhastaan oli kuulunut tuomiokapitulille. Hallinto käsitettiin silloin siinä merkityksessä, missä sitä käytettiin kirkon elämässä, joten siihen komitean mukaan sisältyi myös seurakuntien ja niiden viranomaisten valvonta. Kun eräät hallintotehtävät kuuluivat yksin piispalle, säännöksen loppuosa 'niin kuin siitä tässä laissa tai erikseen säädetään' rajoitti tuomiokapitulin valtuutta suhteessa piispaan ja muihin kirkon ja valtion viranomaisiin.[33] Kirkkolain tarkistamiskomitean mietinnön yleisperusteluista ilmeni mm., että perusteellisimman muokkauksen alaisiksi joutuivat pappien käytös- ja virkavirheitä koskevat säännökset, joiden tulkinnassa oli esiintynyt epäselvyyttä.[34]

Uuden kirkkolain – vuoden 1994 KL (1054/93) – tullessa voimaan 1.1.1994 lakkasi tuomiokapitulin tuomiovalta, joka pappeihin kohdistuvana oli rakenteeltaan pysynyt melko muuttumattomana aina keskiajalta lähtien. 1994 KL 23 luvussa ovat kurinpitomenettelyä koskevat säännökset. Valtion virkamieslain (755/86) kurinpitomenettelyä koskevia säännöksiä esikuvana käyttäen kirkkolaissa säädettiin yhtenäinen kirkon kaikkia viranhaltijoita kos-

[30] Tuomiokapituliin kuului 1964 KL 433–435 §:n mukaan piispa puheenjohtajana, kolme jumaluusoppinutta jäsentä, joista yksi tuomiokirkkoseurakunnan kirkkoherra eli tuomiorovasti, ja kaksi jumaluusoppinutta jäsentä – kolmeksi vuodeksi valitut jumaluusoppineet asessorit – sekä yksi lainoppinut jäsen – lainoppinut asessori.

[31] Johto ja valvonta käsitteistä hallinto-oikeudessa ks. Ahla LM 1953 s. 298–312.

[32] Kansanaho s. 138 on pitänyt näitä pieniä muutoksia enemmän käytännöllisinä kuin periaatteellisina.

[33] UK s. 118.

[34] TK s. 111.

keva kurinpitomenettely ja kurinpitorangaistukset.[35] Pappien rikosoikeudellinen vastuu toteutettiin siten, että pappeja RL 2 luvun 12 §:n mukaisina virkamiehinä rangaistaan virkarikoksista yleisessä tuomioistuimessa.[36]

Piispan 1994 KL 18 ja KJ 19 luvussa ja tuomiokapitulin 1994 KL 19 ja KJ 18 luvussa säädetyt valvontatehtävät ovat aikaisempaan 1964 kirkkolakiin verrattuna asiallisesti säilyneet samoina. Piispa johtaa hiippakuntansa hallintoa sekä valvoo seurakuntien ja pappien toimintaa 1994 KL 18 luvun 1 §:n nojalla.[37] Piispa on KJ 18 luvun 1 §:n nojalla hiippakunnassaan seurakuntien ja pappien ylin kaitsija. Yksityiskohtainen säännös piispan valvontavallasta on KJ 18 luvun 2 momentissa. Valvonta koskee kaikkea kirkon oppia, sielunhoitoa ja kristillistä järjestystä, seurakuntien jumalanpalvelus-elämää, taloutta ja hallintoa sekä pappien ja seurakuntien muiden viranhaltijoiden oppia ja käyttäytymistä. Tuomiokapituli valvoo KJ 19 luvun 1 §:n mukaan jumalanpalvelusten, sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten oikeaa hoitamista, opin puhtautta ja seurakuntien hallintoa sekä pappien ja seurakuntien muiden viranhaltijoiden virkatoimia ja elämää. Tuomiokapituli käsittelee 1994 KL 20 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla kurinpitoasian, joka koskee seurakunnan tai seurakuntayhtymän papin viranhaltijaa ja myös muun papin pappisvirassa tekemää virka- tai käytösvirhettä taikka hänen tekemänsä rikoksen tai rikkomuksen vaikutusta hänen pappisvirkaansa.

1994 KL 23 luvun kurinpitomenettelysäännöksiin vaikuttanut valtion virkamieslaki (755/86) kumottiin 1.12.1994 voimaan tulleella valtion virkamieslailla (705/94). Tämä 1994 valtion virkamieslaki ei sisällä enää säännöksiä kurinpitomenettelystä.[38] 1994 VML 24 §:ssä säädetään kirjallisen varoituksen antamisesta virkamiehelle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai

---

[35] Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 105–111 ja HE 23/1993 vp. 33. Kirkkolain uudistamiskomitea toi esille KLE 24 luvun 3 § :n 1 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa ongelmat siitä, että raja virkarikoksen ja kurinpitoon johtavan rikkomuksen tai laiminlyönnin välillä ei ole aina yksiselitteisesti vedettävissä. Näissä perusteluissa esimerkit oli otettu oikeusministeriön virkarikostyöryhmän mietinnöstä 1.12.1986. Vastaavat periaatteet oli esitetty hallituksen esityksessä eduskunnalle virkarikoslainsäädännön uudistamisesta HE 58/1988 vp., s. 9.

[36] Myös lehtorien ja kanttorien virkarikokset siirtyivät käsiteltäviksi tuomiokapitulista yleisiin tuomioistuimiin 1.1.1994 lukien.

[37] Arkkipiispalla on lisäksi ne tehtävät, joista kirkkolaissa tai kirkkojärjestyksessä säädetään (1994 KL 18 luvun 1 §:n 2 momentti). Tällaisia tehtäviä ovat mm. kirkolliskokouksen puheenjohtajuus (1994 KL 20 luvun 8 §:n 1 momentti), kirkkohallituksen jäsenyys ja puheenjohtajuus (1994 KL 22 luvun 1 §:n 1 momentti) ja piispainkokouksen puheenjohtajuus (KJ 21 luvun 1 §).

[38] Valtion virkamieslain uudistusta varten valtiovarainministeriö asetti johtoryhmän

laiminlyö niitä. Yksityiskohtaisissa perusteluissa hallituksen esityksessä (HE 291/1993 vp.) katsottiin tarpeelliseksi säilyttää mahdollisuus reagoida virkamiehen sellaiseen moitittavaan käyttäytymiseen, joka ei ole 25 tai 26 §:n mukainen irtisanomisperuste. Tämän vuoksi ehdotettiin 24 §:ssä säädettäväksi oikeudesta antaa virkamiehille näissä tapauksissa kirjallinen varoitus. Varoitus olisi ankarampi reagointitapa kuin esimiehen antama huomautus, josta oli säännös 1986 VML 62 §:ssä.[39]

Kurinpitomenettelystä luovuttiin myös kunnallisten viranhaltijoiden osalta 1.7.1995 lukien, jolloin uusi kuntalaki (365/95) tuli voimaan.[40]

1.2. Papin ammatin kehittymisestä

Uskonpuhdistuksen vaikutuksesta syntyneessä luterilaisessa kirkossa oppisääty eli papisto oli lähtöisin porvariston, varakkaan talollisluokan sekä aateliston piiristä.[41] Tuomiokapituliin, erityisesti pappiskasvatuksesta vastaavana korporaationa, kuului maan oppinein pappisaines, joka oli ulkomailla saanut korkeakoulusivistystä.[42] Papin moninaisia tehtäviä Gunnar Suolahti kuvaa seuraavasti:

> "Ja manaajana ja parantajana lienee pappi ensinnä tullut tietäjänkin maineeseen. Lisäksi lienee vaikuttanut tuo salaperäinen oppisivistys, olletikin lukemisen ja kirjoittamisen taito, joka keskiajan ja uudenajan

30.5.1991. Sen selvitys on Palvelussuhdehankkeen ehdotus uudeksi virkamieslaiksi, valtiovarainministeriön työryhmän muistio 1993:14. Selvitys kurinpitomenettelystä ilmenee muistion s. 42–46 ja hallituksen esityksen yleisperustelut HE 291/1993 vp. s. 9–11.

[39] HE 291/1993 vp s. 35, josta perustelusta ilmenee, että huomautuksen antaminen olisi edelleen mahdollista, vaikka siitä ei ehdoteta nimenomaista säännöstä. Virkamiehellä olisi oikeus hakea kirjallisena varoituksena annettuun päätökseen oikaisua virkamieslautakunnalta. Kirjallisesta varoituksesta ja huomautuksesta virkavirheen seuraamuksena ks. tarkemmin Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 231–232.

[40] 1976 KunL (953/76) 75 §:n mukaisessa virkasäännössä annettiin yleiset määräykset viranhaltijoiden ottamisesta ja erosta sekä kurinpidollisesta rankaisemisesta. KunL 75 §:n 1 momentin mukaan kurinpitorangaistuksina olivat varoitus ja erottaminen määräajaksi virantoimituksesta, jolloin asianomainen siltä ajalta menetti palkkansa, sekä viraltapano. Kunnallisen viranhaltijan kurinpidollisesta rankaisemisesta ks. Saipio s. 146–151.

[41] Suolahti (Suomen papisto) s. 5 katsoo Suomen luterilaisen papiston alkujuurien palautuvan Länsi- ja Etelä-Suomen ikivanhan viljelyksen rintamaille sekä sikäläisiin kauppakeskuksiin. Jo 1300- ja 1400-luvuilla opiskeli ulkomaiden yliopistoissa pappisalalle antautuakseen joukko Turun, Viipurin, joskus muidenkin rantakaupunkien porvarien lapsia sekä Länsi- ja Etelä-Suomen aatelisnuorukaisia.

[42] Pirinen (1991) s. 148 ja Pirinen (1976) s. 25.

alkukauden taikauskoisesta kansasta ei voinut muulta, kuin noituudelta tuntua. Selitettiinhän sellaiseksi vielä 1600-luvullakin kaikki tavallista silmiinpistävämpi oppimisen helppous. Vaan samainen luku- ja kirjoitustaito teki vallankin vanhempaan aikaan sielunpaimenesta seurakuntansa auttajan ja mitä moninaisimmissa tilanteissa, jonkinlaisen julkisen notaarin, joka laati todistukset huomenlahjoista, testamenteista, eläkesopimuksista y.m.:sta, joka kirkonkirjoista luki ihmisten ikävuodet ja sukulaisuussuhteet, ja jonka todistukseen kuolevien viimeisestä tahdosta ehdottomasti luotettiin. Tästä pappien lainopillisesta avustuksesta oli vielä 1700-luvun pappilan kirjastoissa lakikirja todistuksena, lääkärikirjan rinnalla. Olaus Magnuksen tiedonannosta päättäen oli n.s. merkkipäiväin tunteminenkin, ja varmaan myös siihen perustuva ilmainennustuksen taito, ensinnä sielunpaimenten kautta kansaan kulkeutunut, ja myöhäisimpiin aikoihin asti nämä luonnonopillisten tietojensa vuoksi edelleenkin olivat maanviljelystaidon neuvojina. Sanalla sanoen: tietovarastonsa vuoksi tuli sielunpaimenesta sanankuulijainsa luontainen neuvoja, auttaja, milteipä holhooja ja kansan itseoikeutettu luottamusmies, johon se sitä enemmän uskoi, kun hän varsinaisista virkamiehistä oli ainoa kansan itsensä valitsema. Jopa hän pitäjänkokousten puheenjohtajana virallisestikin yhteisten asiain käsittelyä johti, ratkaisevasti päätöksiin vaikuttaen. Mutta tästä mahtiasemasta seurasi, että todellinen isännyys pitäjällä luisui seurakunnalta papille. Niinpä saatettiin 1600-luvun puolivälin virallisissa asiakirjoissa kutsua seurakuntain jäseniä, noita kirkon ja papin viran nimi-isäntiä "papin alustalaisiksi (underhafvande) Jumalan seurakunnassa." Ja asian ytimeen osui Kaarleporin kreivikunnan päällysmieskin valittaessaan 'sitä pappien tässä maassa aikaansaamaa suurta epäkohtaa, joka kauan on ollut vallalla, ja vieläkin on, että nimittäin he tähän päivään asti ovat maan esivallan tavoin hallinneet'."[43]

Saarnavirkaan vihittävältä papilta vaadittiin koulu- ja yliopisto-opintojen lisäksi vielä tutkinto tuomiokapitulissa.[44] Piispan ensimmäiset kiertokirjeet vuodelta 1654 ja 1659 määrittelivät papistolle, aatelille ja pappisvirkaan aikoville pidettävän tutkinnon sisällöksi filosofiset aineet, puhetaito, logiikka, fysiikka ja matematiikka, Raamatun tuntemus ja dogmatiikan pääkohdat, Augsburgin tunnustus ja Sovinnon kaava. Lisäksi tutkintoon kuului saarnanäyte sekä koe messulaulussa.[45]

---

[43] Suolahti (Suomen papisto) s. 64–65 ja Suolahti (Suomen pappilat) s. 5.

[44] Heininen s. 172, jossa hän myös toteaa jo vuoden 1571 KJ:ssa edellyttäneen virkaan haluavalta sopivaa ikää, "jonkinlaista perehtyneisyyttä Pyhään Raamattuun" sekä tapojen puhtautta.

[45] Heininen s. 173–174 ja siinä mainitut lähteet. Papiksi vihittävältä edellytetään vielä nykyäänkin 1994 KJ 5 luvun 4 §:n nojalla piispalle ja muille tuomiokapitulin jäsenille annettavat näytteet, joilla asianomainen osoittaa kykenevänsä hoitamaan pappisvirkaa.

Pappeja voidaan lääkärien ja tuomarien ohella pitää perinteisenä ammattina ja papiston näin muodostavan perinteisen ammattikunnan. Timo Airaksinen on määritellyt ammatit tiedon, vallan, oikeuden ja auktoriteerin käsitteiden avulla. Airaksisen mukaan määritelmän mielekkyys seuraa siitä tavasta, jolla ammatit nykyaikaisessa yhteiskunnassa oikeutetaan. "Ammatti" on Airaksisen mukaan normatiivinen käsite. Perusajatuksena hänen mukaansa on se, että ammattikunnat kykenevät palvelemaan oikeita, yhteiskunnan jäsenten hyväksymiä arvopäämääriä, kuten terveyttä, turvallisuutta, vapautta, tasaarvoa ja hyvinvointia. Ammattien arvopäämääristä esimerkkeinä Airaksinen luettelee inhimillisen kasvun kasvatuksen päämääränä ja arvona, tietämyksen tieteen, terveyden lääkärien ja hoitajien, turvallisuuden poliisin ja armeijan sekä oikeudenmukaisuuden juristien ja virkamiesten arvona.[46]

Rauhalan mukaan yksilön asemassa sosiaalisessa organisaatiossa[47] erotetaan tavallisesti kaksi osatekijää: rooli ja status. Rooli on aseman toiminnallinen puoli ja status sen sosiaalinen puoli. Asema voi olla joko peritty tai saavutettu. Rooli voidaan määritellä niiden normien ja odotusten summaksi, jotka koskevat henkilöitä, joilla on erityinen tehtävä tai asema, joten rooliin sisältyvät ne tehtävät ja velvollisuudet, jotka liittyvät kuhunkin asemaan. Statuksen käsitteeseen sisältyvät kuhunkin asemaan liittyvät oikeudet ja etuudet. Status käsitettynä yksityisen aseman osatekijänä on aina persoonaton. Rauhala on sisällyttänyt tutkimuksessaan asemaan vielä kolmantena osatekijänä vallan. Aseman liittyessä suoraan työhön, kysymyksessä on Rauhalan mukaan virka, toimi tai ammatti. Tällöin voidaan puhua myös ammattiroolista. Ammatin "oikeuksiin" kuuluu sen arvostus. Arvostus on samalla tavalla persoonaton kuin asemaan liittyvä status. Yksilön asemaansa liittyvien tehtävien ja velvoituksien hoitamistavasta nähdään hänen nauttimansa kunnioitus.[48]

Tuomiokapitulit ovat säilyttäneet asemansa lopullisen virkakelpoisuuden antajina ja papiston tason valvojina, vaikka yliopiston osuus myös pappiskasvatuksessa painottui 1800-luvulla. Pappistutkinto siirtyi kokonaisuudessaan yliopistoon vuonna 1886 annetulla asetuksella pappiskasvatuksesta.

[46] Airaksinen s. 26–27.

[47] Allardt-Littunen s. 7–8 mukaan sosiaaliset järjestelmät muodostuvat sosiaalisesta käyttäytymisestä, joka tapahtuu useiden yksilöiden välisenä vuorovaikutuksena. Sosiaalisia järjestelmiä on eri kokoisia ja erikoistuneisuudeltaan eri asteisia. Silloin, kun sosiaaliset järjestelmät saavat kiinteän järjestelmän muotoon koottuja yhteisiä toimintasääntöjä ja valtasuhteita ryhmätilanteissa ilmenevien ongelmien ratkaisemiseksi ja päämäärien toteuttamiseksi, sanotaan niitä sosiaalisiksi organisaatioiksi.

[48] Rauhala s. 25–26 sekä Allardt-Littunen s. 17. Ks. lisäksi Rauhala s. 28 aseman (position) ja sosiaalisen aseman (social status) välillä. Näiden käsitteiden erottamisessa

> Rauhalan 1960-luvun suomalaisen yhteiskunnan sosiaalista kerrostuneisuutta ammattien arvostuksen valossa selvittäneessä tutkimuksessa ammatien arvojärjestys saatiin aikaan arviomiesmenetelmällä. Tutkimuksessa ammattien arvostus oli lähinnä ja ensisijaisesti yksilön yleisen sosiaalisen aseman osoitin. Rauhalan tutkimuksessa yleishierarkian lähempi tarkastelu toi esille kaksi tyypillistä piirrettä suomalaisten arvostuksesta: 1) korkeimpien hallinnollisten virkojen ohella oli opillinen sivistys erittäin korkealle arvostettua suomalaisessa yhteiskunnassa; ja 2) yleensä teknilliset ammatit olivat korkealle arvostettuja. Ensimmäiseen ja korkeimmin arvostettuun ryhmään vertailtavien ammattiryhmien puitteissa tutkimuksessa tulivat oikeus- ja opetuslaitoksen ammatit sekä armeijan, lääkintölaitoksen ja kirkon ammatit. Kerrostumajako muodostui kolmiportaiseksi. Kirkon ammateista piispa sijoittui viidenneksi korkeimman oikeuden presidentin, pääministerin, professorin ja hovioikeuden presidentin jälkeen. Tuomiorovasti oli 31., kirkkoherra 61. ja pappi 92. sijalla.[49]

Rauhalan tutkimustulokset ovat 1960-luvulta eli ajalta, jolloin Suomessa oltiin siirtymässä maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta kaupunkilaiseen ja palveluyhteiskuntaan. Ammattien arvostuksesta ei Rauhalan tutkimuksen jälkeen ole tehty tieteellisiä tutkimuksia.

Konttisen lääkärin, lakimiehen, oppikoulun opettajan ja insinöörin ammatteihin kohdistuvassa sosiologisessa professiotutkimuksessa tuotiin esille funktionalistinen ja uusweberiläinen suuntaus. Funktionaalisessa suuntauksessa "täysin kehittyneessä" professiossa, josta esimerkkinä pidettiin usein lääkärin ammattia, korostuivat sellaiset koko yhteiskunnan integraatiota edistävät tekijät kuin tieteeseen perustuva puolueettomuus, epäitsekäs omistautuminen muiden palveluun (jota ammatti sijaisesti sääntelee ja kontrolloi ns. eettisellä koodilla), ammatinharjoittajien kollegiaalinen yhteistoiminta ja ammattitoiminnan informaalisen kontrollin ensisijaisuus formaaliin verrattuna.[50] Ns. uusweberiläinen suuntaus eli "kriittinen professiotutkimus", hylkäsi käsityksen profession puhtaasta tyypistä ja määritteli profession ammatilliseksi monopoliksi, jonka ammatillinen ryhmä oli paljolti itse kyennyt ai-

---

Rauhala ottaa lähtökohdaksi Ossowskin esittämän näkökannan, jonka mukaan adjektiivi 'sosiaalinen' riistää käsitteen jälkiosalta 'asema' sen tilaa koskevan merkityksen; asema viittaa siten aina 'paikkaan' yhdessä tai useammassa sosiaalisessa organisaatiossa, kun taas sosiaalinen asema on näiden toiminnallisten asemien funktio ja esiintyy vain ihmisten sosiaalisessa tietoisuudessa.

[49] Rauhala s. 46–49 (erityisesti menetelmän ja ammattien valinnasta), 82, 141, 203 ja 212–214. Suomen Suuriruhtinaanmaassa oli voimassa sotilasarvoihin perustuva keisarillisena asetuksena annettu vuoden 1897 rankijärjestys (29/1897).

[50] Konttinen s. 12 ja siinä mainittu kirjallisuus.

kaan saamaan. Oikeus ammattitoimintaan ja siihen liittyviin sosiaalisiin palkintoihin haluttiin rajata tietyn koulutuksen ja tutkinnon suorittaneille.[51]

Viimeaikaisessa professioita koskevassa tutkimuksessa tähdennetään Konttisen mukaan nykyään professioiden kehityskulkujen erilaisuutta ja yhteiskuntakohtaisuutta. Tarkastelutavassa voidaan erottaa kaksi suurta linjaa, angloamerikkalainen ja kontinentaalinen[52]. Konttinen tarkastelee professioiden syntyä ja varhaista kehitystä Suomessa kontinentaalisen eli mannermaisen lähestymistavan mukaisesti orientoitumalla professioihin ja professionalisaatioon keskusbyrokratiasta käsin[53].

Konttisen tutkimus käsittää jakson 1600-luvulta sääty-yhteiskunnan päättymiseen 1900-luvun taitteeseen ja alkuun kohdistuen keskeisesti 1800-lukuun. Konttinen katsoo tuona ajanjaksona modernien professionaalisten ammattikuntien keskeisten tunnusmerkkien pääosin muotoutuneen ja siirtyneen moderniin vaiheeseen. Konttisen mielenkiinnon kohteena ovat erityisesti yhteiskunnan murroskohdat, joissa hän katsoo syntyneen suhteellisen pysyvät vaikutussuhteet, rakenteet, jotka hallitsivat lyhyempiä ja pitempiä historiallisia ajanjaksoja. Tällaisina murroskohtina hän pitää 1800-luvun Suomessa suuriruhtinaskunnan syntyä, 1850-luvun puolivälissä tapahtunutta liberaalia käännettä sekä vuosisadan lopun ja taitteen sääty-yhteiskunnan hajoamista ja liberaalis-porvarillisen yhteiskunnan syntyä.[54]

Konttinen on pyrkinyt tutkimuksessaan vastaamaan kysymykseen, miten sääty-yhteiskunta ja sen johtavat luokat ovat määrittäneet professioiden kehitystä sekä yksittäisten professioiden että koko professionaalisen järjestelmän varhaista muotoutumista Suomessa. Valtion merkitys professioiden kehitykseen Konttisen mukaan oli kokonaisvaltainen: 1) keskitetty rationaaliseen hallitsemiseen suuntaunut valtio tarjosi ylhäisaatelille organisatorisen välineen sotalaitoksen kehittämiseen ja perustan upseeriston kehitykselle; 2) valtio osallistui myös toisen säätyprofession, papin ammatin laajenemiseen;

[51] Konttinen s. 13–14 ja siinä mainittu kirjallisuus.

[52] Ks. Konttinen s. 15–16, jossa hän mm. toteaa Englannissa ja Yhdysvalloissa olleen ominaista ammatillisten ryhmien suuren merkityksen tietyissä historiallisissa avainvaiheissa. Ammatillisten ryhmien toimintaa on tulkittu samanaikaisesti sekä sosiaaliseen kohoamiseen suuntautuvana toimintana että ammatillisen monopoliaseman tavoitteluna.

[53] Tämä tarkoittaa Konttisen mukaan, että byrokratia ymmärretään yhteiskuntaelämää ja siis myös professioiden kehitystä keskeisesti määränneeksi instituutioksi, ja tärkeäksi tutkimustehtäväksi nousee byrokratian professioiden keskinäisten suhteiden tarkastelu. Kysymyksenasettelun lähtökohtana on Konttisella valtion byrokratian ohella käsitys johtavien yhteiskuntaryhmien ja luokkien merkittävästä roolista modernien professioiden synnyssä ja varhaisessa kehityksessä.

[54] Konttinen s. 11–12.

ja 3) valtio tarjosi tarvitsevan keskitetyn instituutioperustan ensimmäisten muodollisten professionaalisten pätevyysmääritysten synnylle.[55]

Pappiskerrostuman voimakkaaseen laajenemiseen 1600-luvulla Konttinen löytää useita syitä. Syitä olivat mm.: 1) yläisaatelin hallitseman valtaneuvoston ajama valtakunnan yhtenäistämispolitiikka, jossa vahvaa luterilaista papistoa tarvittiin kansan hallitsemiseen tilanteessa, jossa kansaa alistettiin suurten verorasitusten alle ja sotalaitoksen tarpeeseen; 2) kirkon ja papiston asema muiden ryhmien strategisena liittolaisena; 3) papiston luonteen muuttuminen uskonpuhdistuksen vaikutuksesta, jolloin kirkko ja papisto tulivat aikaisempaa enemmän riippuvaiseksi maallisista instituutioista, koululaitoksesta ja yliopistosta ja niiden statuslähteistä; sekä 4) aateliston kiinnittyminen – koteloituminen – upseerin ammattiin.[56] Aatelisto käänsi tällöin selkänsä oppisivistykselle. Tästä aiheutuva vastakohtaisuus aateliston ja papillisen oppisäädyn välillä liittyi Konttisen mukaan välittömästi professioihin ja toimi myöhemmin tärkeänä yhteiskunnallisena vedenjakajana.[57]

Pappiskerrostuman laajenemiseen Konttisen mukaan vaikutti myös lounais-suomalaisten ja pohjanmaalaisten talonpoikien ja kaupunkien porvareiden sosiaalinen kohoaminen yliopisto-opiskelun lisääntyessä. Myös virkapaikkojen lisääminen papiston itsensä ja suomenkielisen rahvaan taholta vahvisti osaltaan pappiskerrostumaa.[58]

Lapuan hiippakunnan vuoden 1981 synodaalikokouksen synodaalikirjassa

---

[55] Konttinen s. 18 ja 20.

[56] Konttinen s. 83–89, jossa selvitys papillisen oppisäädyn synnystä sulkeutuneiden säätyprofessioiden muodostumien yhteydessä. Lähdeaineistona käytetystä kirjallisuudesta ks. erityisesti Suolahti (Suomen papisto), Björklund, Wirilander ja Ylikangas (Käännekohdat Suomen historiassa. Porvoo 1986.). Papiston sisäisestä luokkajaosta pappisylimystöön ja pappisköyhälistöön ks. Suolahti (Suomen papisto) s. 175–198.

Papiston vaikutuksesta Upsalan kokouksessa 1593 Upsalan yliopiston perustamiseen ks. Klinge 1987 s. 24–32. Yliopiston ja kirkon välistä tiukkaa yhteyttä osoitti se, että professorien nimittäminen kuului yliopistolle ja Upsalan tuomiokapitulille, yliopistolla oli arkkipiispan ja muiden piispojen ja yliopiston valitsema kansleri ja yliopistolla oli vain arkkipiispan ja kanslerin luvalla oikeus promovoida baccalaureuksia, maistereita, lisensiaatteja ja tohtoreita.

[57] Konttinen s. 86–88.

[58] Konttinen s. 88-89. Oppikoulunopettajan ja papin ammatin eriytymisestä erityisesti 1800-luvun loppupuolella ks. Konttinen s. 159–165. Papiston poliittis-yhteiskunnallisesta roolista demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905 ja 1907 ks. Mustakallion tutkimus Säätypapista kansalaiseksi. Pappiskoulutuksen siirtymisestä Turun Akatemian piiriin ks. myös Pirinen (Turun tuomiokapituli) s. 286 Widénin artikkeli ja Academia et ecclesia s. 204–215, jossa Widénin lyhyt kuvaus Turun Akatemian ja kirkon välisestä suhteesta pappiskoulutuksen toteuttamisessa.

"Pappina kirkossa. Näkökulmia pappeuteen ja pappisvirkaan luterilaisessa kirkossa" tarkastellaan pappisviran identiteettiä teologisesta, psykologisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa Risto Ahonen tarkastelee pappisvirkaa ja siinä yhteydessä pappisviran uudelleen arviointia luterilaisen tunnustuksen, ekumeenisen keskustelun sekä yhteiskunnallisen murroksen vaikutuksen perusteella. Jouko Pulkkanen tarkastelee pappisviran identiteettikriisiä ja Jaakko Jaatinen papin identiteettiä porvarillis-proletariaalisessa yhteiskunnassa.[59]

Synodaalikirjassa Ahonen kuvaa 1960- ja 1970-luvuilla kirkon asemassa ja arvostuksessa tapahtuneita huomattavia muutoksia, jotka voimakkaasti koettelivat kirkon rakennetta ja perustaa, seuraavasti:

> "Murroksen eräänä keskeisenä tekijänä on ollut erittäin voimakas yhteiskunnallinen muutosprosessi, jota ei voida tyhjentävästi kuvata vain joillakin keskeisillä käsitteillä. Siinä on kysymyksessä laaja muutoskokonaisuus, jonka merkittävimpiä osatekijöitä ovat teollistuminen, kaupungistuminen, huomattava elintason ja kulutustason nousu, tiedon ja tiedonvälityksen räjähdysmäinen kasvu, eri tyyppisen koulutuksen jatkuva lisääntyminen ja naisten aseman radikaali muuttuminen".[60]

Kirkon ulkonaisessa arvostuksessa tapahtui Ahosen mukaan varsinkin 1960-luvun loppupuolella huomattava muutos yhteiskunnassa vaikuttaneiden eri aate- ja muotivirtausten vaikutuksesta. Sodanjälkeinen myönteinen kirkon arvostus loppui tuolloin kansan identiteetin suojana, ja "yleinen mielipide kääntyi hyvin kriittiseksi kirkkoa kohtaan maailmankatsomuksellisen kuohunnan keskellä". Ankara kritiikki erityisesti yleismaailmallisen auktoriteettikriisin ja uusvasemmistolaisuuden vaikutuksesta osittain vaikutti Ahosen mukaan kirkossa 1960-luvun lopulla alulle pantuihin laajoihin rakenteellisiin muutoksiin, kuten vaalitavan muuttaminen, kirkon järjestysmuodon tutkiminen, kirkon ja valtion suhteiden tarkistaminen, kirkon oman hallinnon uudelleenjärjestyminen.[61]

---

[59] Synodaalikokoukset eli pappienkokoukset ovat vanhastaan jo keskiajalta lähtien olleet piispan johtamina papiston opetusta ja ohjeiden antamista sekä pappissivistyksen edistämistä varten pidettäviä kokouksia aluksi vuosittain ja myöhemmin joka viides vuosi ja välilläkin, jos tarve vaatii (1869 KL 437–448 §, 1964 KL 502–520 ja 1994 KJ 19 luvun 21 ja 22 §). Kokousta varten laaditusta synodaalikirjoituksesta keskustellaan sekä lisäksi pidetään teologisia esitelmiä ja käsitellään muita teologin alaan kuuluvia kysymyksiä. 1500–1600-luvun kirkossa pappienkokousten antamasta kirkollisesta jatkokoulutuksesta ks. Pirinen (1991) s. 149 ja Laasonen s. 39–40.

[60] Ahonen-Pulkkanen-Jaatinen s. 30.

[61] Ahonen-Pulkkanen-Jaatinen s. 31–32 ja siinä mainittu kirjallisuus.

Sosiaalieettiset kysymykset tulivat pohdittaviksi 1960-luvun loppupuolella. Ahosen mukaan ne säilyttivät edelleen 1970-luvulla merkittävän aseman, mutta 1970-luvun puolivälissä nousi etualalle tarve selvittää uudelleen tuolloisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, mitkä ovat kirkon uskon perusteet ja mikä on sen identiteetti. Tähän vaikutti voimakkaasti kasvava ja leviävä uususkonnollisuus ja synkretismi, maailman uskontojen suorittama lähetystyö ja lisääntyvä sekularismi.[62] Kirkon työntekijöiden identiteettiongelmat tulivat tuolloin myös "uutena ja yllättävänä ongelmavyyhtinä" esille. Ahonen totesi johtopäätöksenä papiston identiteettiongelmista, että niitä ei pidä tarkastella erillisinä kysymyksinä, vaan ne on nähtävä yhteiskunnan ja kirkon muutosilmiöitä vasten ja muistaen samalla, että "papiston vaikeudet liittyvät läheisesti koko kirkon työntekijäkunnan probleemeihin ja ovat osa koko kirkon ongelmakenttää".[63]

Pappiskuvan uudelleen arvioitiin ja pappisvirkaa koskevaan keskusteluun vaikuttavat syyt Ahonen kiteytti seuraaviksi: seurakunnan hallinnonuudistus, erityistyömuotojen kehittäminen, naispappeus ja kirkkojen väliset keskustelut sekä kirkkoon muodostunut työntekijöiden sopimusjärjestelmä.[64] Ahonen totesi, että laajassa kirkkojen välisessä virkakeskustelua koskevassa selvittelytyössä, jonka kohteena on kysymys kirkosta, sen asemasta ja merkityksestä ympäristössään, sakramentit ja niiden toimittaminen, naisen asema kirkossa ja suhteessa pappeuteen sekä itse kirkon reformi, myös Suomen luterilaisessa kirkossa käydään keskusteluja ja laaditaan selvityksiä erityisesti pappeuden sisällöstä.[65]

1.3. Kokoavia näkökohtia

Tutkimuksen kohteena oleva ratkaisukäytäntö 50 vuoden ajalta vuosina 1940–

---

[62] Ahonen-Pulkkanen-Jaatinen s. 32–33. Sekularisaatiosta – uskonnon ja kirkon vaikutuksen vähenemisestä ihmisten elämässä – ja sen syistä ks. tarkemmin mt. s. 76–78.

[63] Ahonen-Pulkkanen-Jaatinen s. 32 ja 35. Ks. erityisesti s. 34, jossa Ahonen toteaa papiston identiteettiongelmilla olevan selvät yhteiset kansanväliset tekijät, joskin ne värittyvät ratkaisevasti aina paikallisten olosuhteiden mukaan. Ahonen mainitsi saksalaisen tutkijan Yorick Spiegelin, joka kiinnitti huomiota siihen, "että identiteettiongelmat esiintyvät suhteellisen samanlaisina kaikilla akateemisilla aloilla ja johtuvat yhteiskunnan yhä lisääntyvästä eriytymisestä ja pirstoutumisesta. Spiegelin mielestä nämä olivat nimenomaan akateemisen maailman vaikeuksia".

[64] Ahonen-Pulkkanen-Jaatinen s. 13–14.

[65] Virkarakennetyöryhmä jätti syksyllä 1993 piispainkokoukselle mietinnön kirkon virkarakenteen kehittämisestä ja ehdotuksen komitean asettamisesta siten, että kirkon virka jäsennetään kolmisäikeisenä ja että diakonaattia kehitetään laaja-alaisena palveluvirka-

1989 muodostaa ajanjaksollisesti pienen osasen lähes tuhat vuotta kestäneestä kristillisen kirkon ja samalla kirkko-oikeuden voimassaolosta Ruotsi-Suomessa ja Suomessa. Vaikka tutkimuksen soveltamiskäytäntö kattaa kahden kirkkolain – 1869 ja 1964 kirkkolaki – voimassaoloajan, näissä molemmissa on voimakkaana vanhana pohjana 1686 kirkkolaki ja 1687 Asetus Cuinga Oikeuden käyminen Duomio-Capitlumis pitä pidettämän.

Jotta tutkimus kokonaisuutena ja soveltamiskäytännön muotoutumisen osalta tulisi helpommin ymmärrettäväksi historiallisten seikkojen ja yleensä yhteiskunnallisten taustatekijöiden valossa, kuvataan aikajanalle sijoitettuna kuviossa 1 eräiden tutkimuksen kannalta merkittävimpien lakien ajankohtia, tuomiokapitulin valvontavallan muotoja sekä kirkko-oikeudellisia oikeuslähteitä. Kuviossa 2 varsinaisesti kirkkoa koskevan lainsäädännön aikajanan lisäksi vieressä olevalle aikajanalle sijoitettuna on eräitä muita lakeja, jotka ovat olleet vaikuttamassa myös kirkossa kirkon asemaan yhteiskunnassa tai muutoin kirkollisten virkamiesten sovellettavana oikeutena taikka esimerkiksi virkamiesoikeudellisen lainsäädännön kehityksen kuvaajana. Lisäksi kuviossa on yleistä yhteiskunnallisen kehityksen luonnehdintaa.

2. KESKEISIÄ KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖKOHTIA[66]

2.1. Kirkko, pappeus, kirkko-oikeus

Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjoissa päätunnustuskirjan eli Augs-

na. Ks. piispainkokouksen ptk 14.–15.9.1993 s. 6–7. Piispainkokous esitti kirkolliskokoukselle komitean asettamista selvittämään diakonian viran kehittämiseen liittyviä teologisia käytännön kysymyksiä. Tällöin olisi otettava käsittelyyn diakonian viran suhde papin ja nuoriso-ohjaajan sekä lehtorin virkaan, oikeus jakaa Herran Ehtoollista sekä virkaan vihkimyksen asema. Ks. piispainkokouksen ptk 15.–16.2.1994, liite. Kirkolliskokouksen 10.11.1994 asettama diakonaattikomitea antoi mietintönsä 10.8.1997 (Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja A 1997:9).

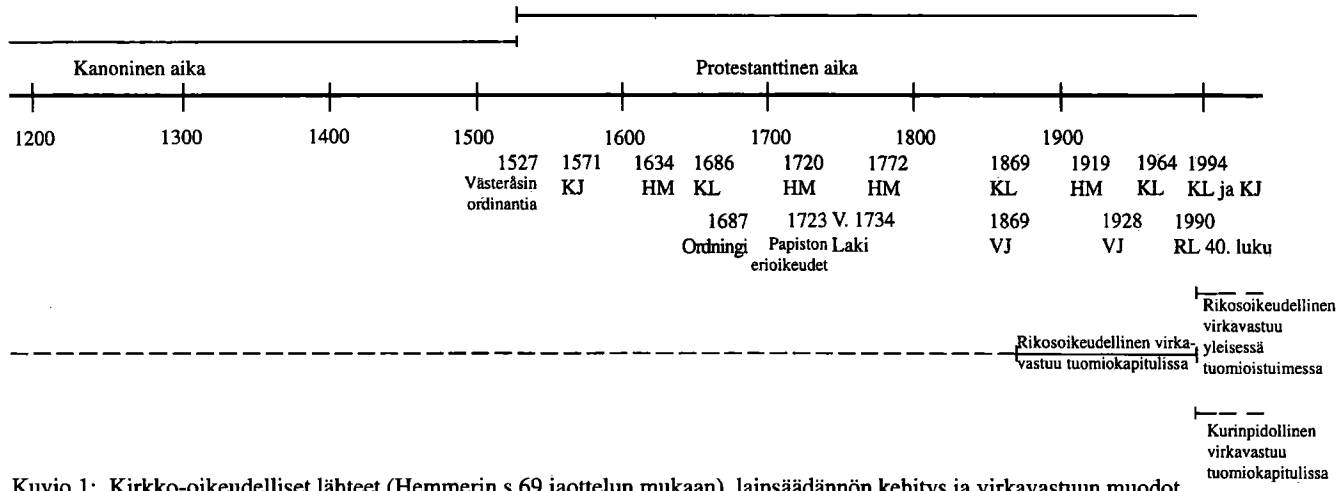
Tunnustuskirjojen virka-artiklojen syntyä, luterilaista reformaation saarnavirkaa, virkaa ja persoonaa sekä pappeuden muuttunutta kuvaa virkateologisiin kysymyksiin liittyvänä selvitetään mm. Teologisen aikakauskirjan TA 1994/3 artikkeleissa. Ks. TA 1994/3 seuraavat artikkelit: Arffman: Näkökulmia luterilaisen reformaation saarnavirkaan s. 215–220; Hallamaa: Virka ja persoona s. 237–243; Ripatti: Pappeuden muuttunut kuva s. 289–295; ja Tammi: Melanchthon ja Confessio Augustanan virka-artiklojen synty s. 296–308. TA 1994/3 s. 244–251 sisältää lisäksi arkkipiispa Johanneksen artikkelin "Pappeus ja sen asteet ortodoksisen kirkon tradition valossa".

[66] Oikeudellisia käsitteitä, niihin suhtautumista oikeustieteessä ja niiden sisältöä Paaso selvittää väitöskirjassaan. Selvityksensä perusteella hän toteaa käsitteillä olevan kolmen-

Kirkon oikeuslähteet ennen
maanlakien aikakautta n.v. 1350
I Yleiset kirkon oikeuslähteet
1. Raamattu
2. Corpus juris canonici
a) Decretum Gratiani
b) Gregoriana l. Decretales l. Liber extra
c) Liber sextus
d) Clementinae
e) Extravagantes
II Paikalliset kirkon oikeuslähteet
1. Paavien Ruotsin kirkkoprovinssille
lähettämät kirjeet (bullat)
2. Ruotsin kirkon viranomaisten
antamat statuutit eli säännöt ja
käskykirjeet (dekret)
3. Maakuntalakien kirkkokaaret
(GL:a lukuun ottamatta)

Kirkon oikeuslähteet
n. 1350 - 1736 (Maanlakien aikakausi)
1. Raamattu
2. Protestanttisen kirkon lainsäädäntö
3. Uplannin lain kirkkokaari (toissijainen
oikeuslähde 1734 lain voimaantuloon)

Kirkolliset oikeuslähteet
vuodesta 1736 lähtien
1. Raamattu vuoteen 1779 saakka
2. Kirkollinen lainsäädäntö

Kuvio 1: Kirkko-oikeudelliset lähteet (Hemmerin s.69 jaottelun mukaan), lainsäädännön kehitys ja virkavastuun muodot

	Kirkollinen lainsäädäntö	Valtiollinen lainsäädäntö	Uskonnolliset ja yhteiskunnalliset ilmiöt
1200	Kanonisen oikeuden lainsäädäntö ja muut kanonisen oikeuden oikeuslähteet Maakuntalait ja niiden kirkkokaaret 1276 Turun tuomiokapitulin perustaminen		n. 1000 - 1350: **Lähetyskausi**
1300			
1400			
1500	1517 Lutherin teesit 1527 Västeråsin ordinantia 1571 Kirkkojärjestys	1527 Västeråsin valtiopäivät	1500- ja 1600-luku: **Luterilainen uskonpuhdistus ja**
1600	1686 Kirkkolaki 1687 A oikeuden käymisestä Duomio-Capitlumis = Ordningi	1634 Hallitusmuoto	**puhdasoppisuus**
1700	1723 Papiston erioikeudet	1734 Oikeudenkäymiskaari 1772 Hallitusmuoto	1700-luvulta 1830-luvulle: **Valistus ja romantiikka sekä varhaisempi herännäisyys** 1700-luvulla (pietismi, yltiöpietismi, hernhutilaisuus, Länsi-Suomen rukoilevaisuus)
1800		1809	
	1869 Kirkkolaki	1865 MKun A 1873 KKun A 1889 Rikoslaki	1830-luvulta 1940-luvulle: **Yhteiskunnallisen murroksen vuosisata** - teollistuminen - uudet aatteet (liberalismi, valistuksen ja Ranskan vallankumouksen perintö)
1900		1917	
	1964 Kirkkolaki 1994 Kirkkolaki 1994 Kirkkojärjestys 1994 Kirkon vaalijärjestys	1919 Hallitusmuoto 1922 Uskonnonvapauslaki 1986 Valtion virkamieslaki 1989 Rikoslain 40 luvun uudistus 1990 Euroopan ihmisoikeussopimus 1994 Valtion virkamieslaki	- myöhäisempi herännäisyys 1800-luvulla (herännäisyys, rukoilevaisuus, evankelisuus, lestadiolaisuus) 1940-luvulta lähtien **Pluralistinen yhteiskunta** - yleinen sekularisoitumiskehitys - ekumenia
2000			

Kuvio 2. Kirkollisen ja valtiollisen lainsäädännön sekä yhteiskunnallisen kehityksen sijoittuminen aikajanalle

burgin tunnustuksen mukaan kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankelium puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan.[67] Tähän määritelmään perustuvat luterilaisen käsityksen mukaan kirkossa harjoitettavan vallankäytön ja päätöksenteon erityispiirteet. Kirkon järjestyksen tehtävänä on luoda ulkoiset rakenteelliset edellytykset ja takeet kirkon olemuksen ja tehtävän toteuttamiselle, jolloin järjestysmuoto samalla ilmaisee sen, kuinka kirkko ymmärtää itsensä.[68] Kirkon tunnustus on määritelty 1686 KL 1 luvun 1 §:ssä ja 1869 KL ja 1964 KL 1 §:ssä sekä 1994 KL 1 luvun 1 §:ssä ja KJ 1 luvun 1 §:ssä.[69]

Kirkkolain uudistamiskomitean mietinnön perusteluissa selvitetään tunnustussäännöksen taustaa ja syntyä, sanamuotoa sekä paikkaa oikeudellisena ongelmana.[70] KLE 1 luvun 1 §:n perustelujen mukaan kirkon tunnustus on kirkon sisäinen asia, eikä sitä voida muuttaa lailla. Kirkkolain tunnustuspykälä ei sisällä itse tunnustusta, vaan siinä ainoastaan mainitaan kirkon tunnustuskirjat ja Raamatun asema ainoana ohjeena, jonka mukaan kaikkia oppia kirkossa on tutkittava ja arvosteltava. Säännös ilmaisee kirkon tunnustuksen, joka sääntelee kaikkea kirkon toimintaa. Tunnustukseen perustuvat kirkon oppi, sananjulistus ja toiminta, ja tunnustus ohjaa myös kirkkolain ja sen nojalla annettujen säädösten tulkintaa ja hyväksymistä. [71]

---

laisia tehtäviä; ne voivat kuvata reaalimaailmaa, jäsentää ja systematisoida tutkimusta sekä sisältää orientoivia tulkintasuorituksia. Yhdellä käsitteellä tutkimuksessa voi olla kaikki kolme roolia. Ks. Paaso s. 31–38 ja siinä mainittu kirjallisuus. Käsitelainopillisesta oikeuspositivismista ks. Husa s. 41–67.

[67] Tunnustuskirjat, Augsburgin tunnustus (CA VII) s. 27.

[68] Kirkon järjestysmuotokomitean mietintö s. 13 ja 15.

[69] Keskustelusta kirkon tunnustuksen määrittelevistä kirkkolain 1 §:stä 1686, 1869 ja 1964 KL:ssa ks. Tunnustuskirjat s. 7–8. Kunkin aikakauden teologiset ja kirkolliset virtaukset ovat tunnustussäännökselle antaneet oman leimansa.

[70] Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 9–13.

[71] Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 9. KLE 1 luvun 1 §:ssä komitea ehdotti säädettäväksi 1964 KL 1 §:ää vastaavan yksityiskohtaisen ilmoituksen kirkon tunnustuksesta. Lisäksi komitea laati vaihtoehtoisen ehdotuksen toteutettavaksi, mikäli kirkkolakiehdotukseen otettu säännös olisi siirrettävä kirkkojärjestykseen; KLE s. 12. Kirkolliskokous hyväksyi kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietinnön nro 1/1991 (I kirja) ehdottaman mukaisesti siten, että KL 1 luvun 1 §:ään on otettu lyhyt ilmoitus kirkon tunnustuksesta. Sen mukaan kirkko sitoutuu raamattuperiaatteeseen, ekumeenisiin uskontunnustuksiin ja luterilaisiin tunnustuskirjoihin. Tämän säännös ilmaisee tunnustuksen lähteet laajemmin kuin komitean vaihtoehtoinen ehdotus. Valiokunnan perustelujen mukaan laissa on joka tapauksessa määriteltävä, mistä kirkosta on kysymys. Tunnustuspykälän siirto korosti sitä, että kirkon tunnustus on sen oma sisäinen asia, jonka voimassaolo ei ole riippuvainen valtiovallan tahdosta. Ks. Kirkko ja valtio -komitean mietintö 1977:22,

Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustus liittyy myös siihen erikoisasemaan, joka evankelis-luterilaiselle kirkolle on annettu HM 83 §:ssä. Kirkkolain uudistamiskomitea totesi tältä osin kirkkolakiehdotuksen perusteluissa mm. seuraavaa:

> Evankelis-luterilaisella kirkolla on erikoisasema Suomen valtiosäännössä. Tällä erikoisasemalla on historialliset syynsä, ja sen jatkuminen liittyy siihen, että valtaosa kansaa kuuluu yhä kirkkoon. Evankelis-luterilaisen kirkon erikoisasemaa ei toistaiseksi ole poistanut sekään, että uskonnonvapaus ja siis myös eroaminen tästä kirkosta kuuluu perustuslakien turvaamiin kansalaisvapauksiin. Tämä erikoisasema ilmenee Suomen valtiosäännössä siten, että tämän kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta on hallitusmuodon 83 §:n mukaan säädettävä kirkkolaissa. Erikoisasema on annettu juuri sille kirkolle, joka hallitusmuodon voimaan tullessa oli tunnistettavissa silloin voimassa olleessa kirkkolaissa mainitusta tunnustuksesta. Se, että tunnustukseen viitataan kirkkolaissa, ei estä kirkkoa ehdottamasta muutosta kirkkolakiin, jos kirkko haluaa kertoa tunnustuksestaan uudella tavalla.[72]
>
> Kirkon virka määritellään tunnustuskirjoissa seuraavasti: "Jotta saisimme tämän uskon, on asetettu evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen virka".[73]
>
> 1994 KL 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan evankeliumin julistamista ja sakramenttien jakamista varten kirkossa on pappisvirka, joka saadaan papiksi vihkimisessä. Tämän säännöksen sanamuoto perustuu Augsburgin tunnustuksen em. kirkon virkaa koskevaan opin kohtaan. Pappisvirkaan vihittäväksi hyväksymisestä 1994 KL 5 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla päättävät piispa ja tuomiokapituli. Pappisvirkaan vihkimisen edellytyksistä ja muista seikoista, jotka on otettava huomioon harkittaessa hakijan vihkimistä, määrätään kirkkojärjestyksessä.
>
> Käsitteellä pappisvirka (prästämbete) tarkoitetaan pappeutta, joka saadaan papiksi vihkimisessä (ordinatio). Pappisviran haltijalla on oikeus suorittaa papin tehtäväksi määrättyjä kirkollisia toimituksia. Käsite papin virka (prästtjänst) tarkoittaa määrättyä virkaa, johon vain

s. 82 ss. ja 93 ss. Komitea ehdotti uskontunnustusta, opillisia kysymyksiä ja kirkon hengellistä toimintaa koskevien säännösten poistamista kirkkolaista. Vuoden 1979 kirkkojärjestyskomitea ehdotti mietinnössään, että tunnustuspykälä otettaisiin kirkkojärjestykseen, s. 37, 48–49.

[72] Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 11. Kirkkolain jakamisesta kirkkolakiin ja alemmanasteisiin kirkollisiin säännöksiin ks. UK mietintö s. 9–17, jossa mm. Pirisen ja Haikolan teologiset selvitykset sekä Merikosken ja Sipposen oikeustieteelliset selvitykset asiantuntijalausuntojen perusteella. Vuoden 1994 KL ja KJ tunnustussäännöksistä ks. Voipio-Träskman-Halttunen-Ventä s. 19 ja 223, josta ilmenee tunnustuspykälän paikkaa koskenut kiista kirkolliskokouksessa. Tämäkin keskustelu, samoin kuin aikaisempia kirkkolakeja laadittaessa käyty keskustelu, osoittaa tunnustussäännösten sisällöllisen pysyvyyden ja perustavaa laatua olevan merkityksen.

[73] Tunnustuskirjat, suomennos 1990, Augsburgin tunnustus s. 53.

papilla eli pappisviran haltijalla on kelpoisuus.[74] Tällä käsitejaottelulla on merkitystä 1994 KL 20 luvun kurinpitomenettelyä koskevien säännösten soveltamisesta, samoin 1869 ja 1964 kirkkolain pappien virka- ja käytövirhesäännöksiä sovellettaessa. Jaolla on merkitystä myös yleisen tuomioistuimen ja tuomiokapitulin toimivallan välillä.[75]

Augsburgin tunnustuksen virka-artiklojen syntyä ja Melanchtonia koskevassa tutkimuksessa Tammi toteaa papiston tehtäväksi Jumalan sanalla palvelemisen, jonka vuoksi pappia tuli seurakunnissa kunnioittaa ja tätä samaa kunnioitusta hän edellytti esivaltaa kohtaan. Lutherin ajatukset kirkon virasta katolista virkapappeutta vastaan suuntautuneina painottivat papin virkaa palveluvirkana, johon kuuluu hengellinen avaintenvalta, evankeliumin julistus, alttarin sakramentin jakaminen ja köyhien avustamisesta huolehtiminen. Nämä Lutherin ajatukset ovat Isossa Katekismuksessa vuodelta 1529. Siinä viran merkitys nähdään evankeliumin ja sakramenttien kautta saatavan syntien anteeksiantamuksen perusteella.[76]

Kirkko-oikeuden tieteenä Schauman määrittelee tieteeksi niistä laeista, joissa säädetään kirkon oikeusjärjestyksestä tai sen säädöksistä (kyrkorätt 'jus ecclesiasticum' tai kyrkolagfarenhet 'juristiprudentia ecclesiastica'). Kirkko-oikeus kuuluu kahdelle tieteenalueelle siten, että kirkko-oikeus muodostaa yhdistävän lenkin teologian ja oikeustieteen välille. Schaumanin mukaan kirkko-oikeus on teologinen tiede siltä osin kuin se tutkii kirkon elämää sellaisena kuin se ilmenee oikeusjärjestyksestä tai säädöksistä ja ilmenee toimivana kirkkokäsityksen ja historian perustalta. Kirkko-oikeus oikeustieteellisenä tieteenä tutkii kirkon oikeusjärjestystä, sellaisena kuin se on yhteiskunnan osana valtiossa. Pääpaino käsitteellä kirkko on silloin, kun kirkko on teologisen tieteen tutkimuskohteena. Kirkko-oikeudessa oikeustieteellisenä tieteenkohteena pääpaino on käsitteellä oikeus siten, että se osoittaa kuinka oikeusjärjestyksessä kirkon oikeudelliset suhteet ulkonaisesti ilmenevät ja vaikuttavat ja millaisia oikeudellisia suhteita kirkossa ilmenee. Schauman pitää luonnollisena, että tieteellinen tutkimusaineisto on kummassakin tapauksessa suurelta osin samaa. Ainoastaan tutkimusnäkökulma on erilainen.

---

[74] Pappisviran ja pappisviran tehtävien säännösehdotuksista kirkkolain ja kirkkojärjestyksen tasolla ks. kirkkojärjestyskomitean mietintö s. 37 ja 50 ja kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 24–25 ja kirkkolain uudistamiskomiteanmietintö II kirja s. 179–182.

[75] Stenström s. 147 pappien kurinpitorangaistusten yhteydessä toteaa jaon olevan "en dubbel innebörd". Ks. myös Heilimo s. 108–109 ja 11–112.

[76] Tammi TA 1994/3 s. 296. Piispan virasta saarnaviran osana ks. Arffman TA 1994/3 s. 219 ja siinä mainittu kirjallisuus.

Schauman jakaa kirkko-oikeuden yleiseen ja erityiseen kirkko-oikeuteen, jotta näkökulmien erilaisuus tulisi selvästi esille. Yleistä kirkko-oikeutta Schauman pitää teologisena tieteenä.[77] Erityinen kirkko-oikeus tutkii niitä lakeja, joiden mukaan kirkon oikeusjärjestys on tullut säädetyksi kirkon eri muodoissa. Erityinen kirkko-oikeus voi Schaumanin mukaan olla toimiva kolmeen suuntaan. Se voi ensinnäkin systemaattisesti järjestää sen, mikä kirkossa on voimassa olevaa oikeutta; se voi edelleen osoittaa, kuinka tämä oikeus on syntynyt; ja lopultakin se voi osoittaa, kuinka sen, mikä on voimassa olevaa oikeutta, myös pitäisi olla oikeutta. Tästä johtuen tieteellisessä käsittelytavassa erityisellä kirkko-oikeudella on kolme metodia: käytännöllinen, historiallinen ja kriittinen. Täydelliseen erityisen kirkko-oikeuden tutkimiseen kuuluu, että kaikki nämä kolme metodia yhdistetään toisiinsa.[78] Kriittinen metodi kirkko-oikeuden tutkimuksessa ymmärretään kritiikiksi, joka koskee kysymystä siitä, vastaavatko voimassa olevat kirkko-oikeudelliset säädökset sitä kirkon asemaa, joka sille oikeudellisena instituutiona yhteiskunnassa on annettu, ja palvelevatko ne sen tarkoituksen täytäntöönpanoa.

Heilimo pitää teologian asemaa kirkko-oikeuden piirissä kiistattomana, koska kirkon järjestys nojautuu teologisiin perusteisiin. Kirkkolakia ei tästä syystä voida Heilimon mukaan käsittää oikein, jollei sitä selitettäessä tai tulkittaessa oteta huomioon niitä jumaluusopillisia syitä, joiden nojalla kirkon ja seurakunnan olemus ja tehtävä ovat ymmärrettävissä. Kirkkolakia Heilimo pitää kulttilakina, jonka varsinaisena tehtävänä on luoda järjestystä niiden asioiden hoidossa, jotka kirkolla on suoritettavana Jumalan sanan ja tunnustuksensa nojalla. Kulttilakina kirkkolaki on Heilimon mukaan aina teologian piiriin kuuluva, vaikka se samalla sisältyy myös oikeustieteeseen.[79]

Kirkkolainsäädäntöä Kaira pitää perusluonteeltaan valtion lainsäädäntönä, joskin erikoislaatuisena, kvalifioituna. Kirkkolain osalta varsinainen lain-

[77] Teologisena tieteenä kirkko-oikeus Schaumanin mukaan kuuluu käytännöllisen teologian alaan. Schaumanin laatima kirkko-oikeuden jako perustuu saksalaisiin kirkko-oikeudellisiin selvityksiin, erityisesti saksalaisen oikeusoppineen Richterin kirjoituksiin.

Kirkko-oikeuden merkitystä oikeustieteen näkökulmasta kuvastaa kanonisesta oikeudesta keskiajan lopulta peräisin olevat käsitteet jus utrumque tai juris utriusque doctor, molempien oikeuksien tohtori, joka oppiarvo oli esim. Ruotsissa käytössä vielä 1900-luvun alussa. Ks. lähemmin Anners (1977) s. 141 ja Schauman s. 27.

[78] Schauman s. 25. Kriittisyyden Schauman jakaa lisäksi teologisessa tutkimuksessa "dogmatiskt-kritisk" ja "juridiskt-kritisk".

[79] Heilimo s. 12–13.

säädäntövalta kuuluu valtion lainsäädäntöelimille, koska kirkkolain säätää eduskunta ja sen vahvistaminen on tasavallan presidentin asia. Erikoislaatuista lisäpiirrettä Kairan mukaan tuo se, että asiassa aloiteoikeus on kirkolliskokouksella. Valtion lainsäädännön perusluonnetta ilmentää Kairan mukaan myös se, että kirkkolain oikeusvaikutus ei supistu vain kirkon piiriin, vaan se velvoittaa kaikkia "valtion oikeusalamaisia, viranomaisia ja yksityisiä, mikäli sen säännökset asialliselta sisällöltään kohdistuvat heihin. Se on tässä suhteessa muiden lakien veroinen".[80] Muodollisesti kirkkolain tulee täyttää ne vaatimukset, jotka asetetaan valtion laeille.

Kirkkolain juridisesta luonteesta ja kirkko-oikeudesta Heilimo toteaa seuraavaa:

> "Tämän vuoksi kirkkolain tulee myös perustua juridisiin prinsiippeihin, jotka kestävät kriittisen tarkastelun. Erityisluonteestaan huolimatta kirkkolaki liittyy osana siihen julkisoikeuden alaan, jota oikeustieteen tutkimuskohteena selvittelee hallinto-oikeustiede. Kirkko-oikeus muodostaa siinä oman erityisen kvalifioidun piirinsä. Kirkkolaki on eräs tämän tutkimuksen kohde, minkä lisäksi siihen kuuluu kaikki muu kirkkoa ja kirkollista hallintoa koskeva lainsäädäntö. Valtion kannalta katsoen kaikki uskontokuntien itsehallintoon liittyvä hallinto-oppi on laskettava tämän oikeustieteen piiriin kuuluvaksi. Sen sijaan oman kirkkomme näkökulmasta katsoen siihen voidaan lukea vain sellainen lainsäädäntö, joka koskee kirkkoamme."[81]

Kansanaho määrittelee luterilaisen käsityksen mukaisen kirkko-oikeuden tiettyihin oloihin ja aikakauteen soveltuvaksi positiiviseksi oikeudeksi, joka tekee mahdolliseksi evankeliumin julistamisen ja yleensä kirkon tehokkaan toiminnan. Kun luterilaisissa kirkoissa kirkko itse periaatteessa säätää kirkkolakinsa, mutta lopullinen päätäntävalta kirkon ja valtion suhteiden ollessa

---

[80] Kaira s. 719 ss.

[81] Heilimo s. 14. Ks. myös samalla sivulla s. 14, jossa Heilimo toteaa kirkko-oikeuden muodostavan erään vaikeimmista oikeustieteen tutkimusaloista, kun kirkko-oikeudelle asetetaan sekä teologiset että juridiset vaatimukset. Myös teologian piiriin kuuluvana kirkko-oikeus muodostuu hankalaksi tutkimusalaksi, jossa aina on otettava huomioon oikeustieteen vaatimukset. Tutkimusmetodeista Heilimo toteaa seuraavaa: "Näissä molemmissa tieteenaloissa vaikuttavat omat tutkimusmetodit ovat luonnollisesti vaikeasti yhdistettävissä sellaiseksi harmoniaksi, joka tyydyttäisi kriitillistä tutkijaa. Sen vuoksi ei voitane vaatia, että kirkkolain selittämisessä aina onnistuttaisiin lyötämään molemmista lähtökohdista käsin tyydyttävä lopputulos."

[82] Kansanaho s. 8, jossa hän jatkaa seuraavasti: "Kirkko on siellä, missä Jumalan sanaa puhtaasti saarnataan ja sakramentteja Raamatun mukaisesti jaetaan. Kaikki muu myös kirkon hallinto palvelee tämän päämäärän saavuttamista."

läheiset on valtiolla, muodostuu kirkon oikeusjärjestys osaksi julkisoikeutta.[82] Brilioth määrittelee kirkko-oikeuden tehtäväksi selvittää voimassa olevia kirkon normeja lainsäädännössä tai tavan mukaan muodostuneena.[83]

Göransson määrittelee ruotsalaisen kirkko-oikeuden tarkoittavan sellaisia oikeussäädöksiä, jotka erityisesti säätävät Ruotsin kirkon ja muiden uskonnollisten yhdyskuntien toiminnasta, niiden organisaatiosta ja asemasta yhteiskunnassa.[84]

Ruotsalaisessa oikeustieteessä Göranssonin mukaan kirkko-oikeutta on käsitelty hallinto-oikeuden eräänä haarana sekä valtiosääntöoikeuden ja oikeushistorian alalla. Göransson pitää liian kapeana tulkintana kirkko-oikeutta, jonka kohteena on vain Ruotsin kirkkoa koskeva lainsäädäntö. Mikäli näkökulmaa rajoitetaan vain valtion lainsäädäntövaltaan, katoaa Göranssonin mukaan näkemys kirkko-oikeuden erityisestä luonteesta. Tämän kapean näkemyksen perusteella kirkosta muodostuisi Ruotsin oikeusjärjestyksen muodostama instituutio, joka seisoo tai kaatuu valtiollisen kirkkolainsäädännön perusteella. Göransson korostaa kirkon tehtävää evankeliumin julistajana. Se on perustana seurakunta- ja jumalanpalveluselämälle, opetukselle ja sakramenttien hoidolle sekä kirkolliselle viralle.[85] Tunnustuskirjat antavat viittauksia, kuinka raamatullinen ilmoitus uskonyhteisön oppikäsityksen mukaan pitää tulkita ja soveltaa. Tällöin kuitenkin edellytetään, että yksittäisen uskonyhteisön oikeusjärjestys saa muodon, joka ilmaisee mikä on uskonyhteisön tarkoitus ja miten se parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa tehtäväänsä. Tämä koskee sekä niitä säädöksiä, jotka syntyvät yhteiskunnan myötävaikutuksella että niitä, joita uskonyhteisö itse muodostaa, esimerkiksi kanonisessa oikeudessa, kirkkojärjestyksissä ja liturgisissa määräyksissä.

---

[83] Brilioth s. 5, josta myös ilmenee teologisen tieteen pyrkimykset "... måste sträva att fatta i sikte evangeliets genom hela kyrkans historia fortsatta kamp att bemästra och till sitt uttryck gestalta de yttre författnings- och rättsformernas motspänstiga material".

[84] Göransson s. 15, jossa myös Göransson toteaa, että suurimman osan ruotsalaisesta kirkko-oikeudesta muodostaa Ruotsin kirkkoa koskeva laaja säädöstö osana Ruotsin oikeusjärjestystä, ja että tämä perustuu historiallisista syistä Ruotsin kirkon läheiseen liittymiseen valtioon ja sen lainsäädäntöön. Göransson on käytännöllisistä syistä rajoittanut kirkko-oikeudellisen käsikirjansa julkisoikeudellisesti säänneltyyn kirkko-oikeuteen.

[85] Göransson s. 18, jossa hän toistaa Briliothin s. 57 kirkko-oikeuden kehittymisestä lausuman: "Att den bibliska uppenbarelsen själv är den främsta skapande faktorn i den kyrkorättsliga utvecklingen". Göransson toteaa, että evankelis-luterilaisen oppikäsityksen mukaan näkemys Raamatusta kirkko-oikeudellisia määräyksiä sisältävänä lakikirjana on vieras. Tämä ei kuitenkaan estä etsimästä siitä suuntaviivoja uskonnollisen yhteisön toiminnan järjestämisessä.

Göransson lukee tällaiset uskonyhteisön perustavanlaatuiset uskonasiakirjat (trosdokument) valtion lainsäädännön ohella oikeuslähteiksi.[86]

> Göransson mainitsee esimerkkeinä, että tuomioistuimet ja viranomaiset voivat joutua ottamaan kantaa viranhaltijaan kohdistettuun kurinpitomenettelyyn tai uskonnonvapauden loukkaukseen. Tällaisia kysymyksiä ei voi ratkaista ilman, että otetaan huomioon se, mihin uskonyhteisö sitovasti perustaa toimintansa. Samoin Göranssonin mukaan on välttämätöntä, että lainsäätäjä päättäessään Ruotsin kirkkoa koskevista säädöksistä ottaa sen oikeusjärjestystä määrääväksi kirkon tunnustuksen ja tradition.[87]

Koska kirkon tunnustus ja traditio ovat mukana kirkon oikeusjärjestyksessä ja lakien – olivatpa ne kirkon omaan tai yhteiskunnan muuhun lainsäädäntöön kuuluvia – soveltamisessa, Göransson ei pidä merkityksellisenä ehdotonta jakoa "rättsregler"/"religiösa normer och anvisningar".[88]

Tanskassa erityisesti 1970-luvulta lähtien kirkko-oikeus nähdään pelkästään hallinto-oikeutena. Gunnar Träskman toteaa, että mm. kirkollisministeriön osastopäällikkö Preben Espersenin tällaiseen näkemykseen on vaikuttanut oikeuspositivisti Alf Rossin seuraava pelkästään analyyttiseen ajatteluun perustuva näkemys: "Kyrkorätten är endast en förgrening av den offentliga förvaltningen – jämförbar med t.ex. postväsendet".[89]

Saksassa luterilaisesta kirkko-oikeudesta Träskmanin mukaan ei voida enää puhua, vaan ainoastaan evankelisesta kirkko-oikeudesta, joka on vapaa kaikesta valtiovallasta. Tämä evankelinen kirkko-oikeus perustuu kristilliselle tunnustukselle ja kirkon historialliselle perinteelle. Koska kirkon oikeus ei voi olla ristiriidassa kirkon olemuksen kanssa, se ei myöskään voi muodostaa osaa maallisesta oikeudesta. Uskonnollisesti neutraali valtio tai vielä vähemmän ateistinen valtio ei voi säätää kirkon lakeja. Kirkon oikeusjärjestyksen ei tarvitse Träskmanin mukaan perustua valtaan eikä pakkoon, vaan niihin periaatteisiin, jotka kaikki kirkon jäsenet yksimielisesti hyväksyvät.[90]

---

[86] Göransson s. 18.

[87] Göransson s. 18.

[88] Göransson s. 19. Käsitteellä "rättsregler" Göransson tarkoittaa lainsäädäntöä, joka kuuluu oikeudelliseen piiriin ja on kirkko-oikeuden tutkimuskohteena, kun taas käsitteet "religiösa normer och anvisningar", ymmärretään uskonyhteisöä sitoviksi, mutta niillä on "kotipaikkaoikeus" vain teologian piirissä.

[89] Träskmanin kirja-arvostelu TA 5/1994 s. 556 ja siinä mainittu tanskalainen kirkko-oikeutta ja kirkollista ajattelua koskeva kirjallisuus, josta uusimpana Espersen: Folkekirkens styrelse 1990 ja Kirkerett. Almindelig Del. 1993.

[90] Träskman TA 6/1990 s. 508 ja sen alaviitteessä 4 mainittu Axel von Campenhausenin selvitys Saksan evankelisen kirkko-oikeuden kehityssuuntauksista, esitelmä vuo-

2.2. Kirkko-oikeudellisesta tutkimuksesta Suomessa ja Ruotsissa

Kirkko-oikeudellista tutkimusta oikeustieteen alalla on Suomessa erittäin vähän. Tutkimuksia löytyy lähinnä komiteanmietintöjen asiantuntijalausunnoista sekä tieteellisten aikakauskirjojen, muun muassa Tidskrift utgifven av Juridiska Föreningen i Finland (JFT), Lakimies (LM) ja Teologinen Aikakauskirja (TA) artikkeleista. Oikeusoppineista, jotka muun ohella ovat käsitelleet kirkko-oikeutta, voidaan mainita mm. Eino J. Ahla, K.R. Brotherus, Robert Hermanson, Johannes Leivonen, Johan Jacob Nordström, Veli Merikoski, Kauko Sipponen, K.J. Ståhlberg, Gunnar Träskman, Jaakko Voipio sekä R.A. Wrede. Oikeustieteellisiä väitöskirjoja kirkko-oikeudesta ei Suomessa ole tehty, vaikka kirkko-oikeus katsotaan osaksi julkisoikeutta ja siinä kuuluvaksi hallinto-oikeuteen, kuten kunnallisoikeus ja lisäksi kuuluvaksi myös valtiosääntöoikeuteen.[91]

Kirkko-oikeudellisia väitöskirjoja teologian alalta on mm. vuodelta 1847 F.L. Schaumanin väitöskirja "De constitutione regiminis ecclesiastici singulari Fenniae ratione habita"[92] ja lähinnä kirkkohistoriallisena väitöskirjoina 1900-luvulla Pekka Halmesmaan väitöskirja "Kirkkokuri murroksen kynnyksellä" vuodelta 1976, Kirsti Kenan väitöskirja "Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922" vuodelta 1979, Mikko Reijosen väitöskirja "Uskonnonvapauden toteuttaminen Suomessa 1917–1922" vuodelta 1980, Jyrki Knuutilan väitöskirja "Avioliitto oikeudellisena ja kirkollisena instituutiona Suomessa vuoteen 1629" vuodelta 1990 sekä Martti Takalan väitöskirja "Lex Dei-Lex Poltica Dei. Lex Politica Dei-teos ja Kaarle IX:n lainsäädäntö".[93]

---

delta 1986 ja siinä mainittu teologinen ja oikeudellinen kirjallisuus. Gunnar Träskman toteaa evankelisesta kirkko-oikeudesta, jonka päämääränä on ekumeeninen kirkko-oikeus seuraavaa: "Sett ur en jurist synvinkel är detta inte kyrkorätt och inte juridik, utan något som man kan kalla för rättsteologi."

[91] Ks. Träskman TA 6/1990 s. 507, jossa hän kirkko-oikeuden julkisoikeuteen kuulumisen perusteella katsoo, että kirkko-oikeus metodia ja muotoa koskevana on yksinomaan juristien asia.

[92] Tästä latinankielisestä väitöskirjasta Pirinen (Schaumanin kirkkolain synty) s. 94 toteaa tutkimuksen enimmäkseen kunnioitettavasti sivuutetuksi ja sen annin jääneen lähinnä välilliseksi. Pirinen kuitenkin katsoo, että Schaumanin väitöskirjaa ei ole aihetta sivuuttaa, vaan se tulee yhä kiinnostavammaksi, koska teos jäi ainoaksi, jossa Schauman esittää koko kirkkojärjestyksen perusteet.

[93] Ks. Halmesmaa, Kena, Reijonen ja Knuutila sekä Takala. Ks. Träskman TA 6/1990 s. 507, jossa hän toteaa, että useimmiten puhtaasti historialliset näkökohdat ovat vallitsevia, ei teologiset, silloin kun teologit käsittelevät kirkko-oikeudellisia kysymyksiä. Samoin Göransson s. 15–16 Ruotsin kirkko-oikeudellisesta tutkimuksesta. Göranssonin mukaan oikeustieteellinen tutkimus on Ruotsissa "endast sparsamt" ollut kiinnostunut ajankohtaisista kirkko-oikeudellisista ongelmista.

Kirkkohistoriallista tutkimusta, joka myös liittyy kirkko-oikeuteen, on erityisen paljon Martti Parviolla, Kauko Pirisellä ja Eino Murtorinteellä.[94]

Ruotsissa oikeustieteellisiä väitöskirjoja on Yngve Stenströmin "Om biskops tjänst och ämbete. En studie i svensk kyrkorätt" vuodelta 1959 ja Stig Hofverbergin "Statsrätt och kyrkolag. En studie i lagstiftningsmaktens tillämpning - från Lex regia till folksuveränitens princip." vuodelta 1983. Uusin vuodelta 1993 oleva kirkko-oikeudellinen tutkimus on Göranssonin "Svensk kyrkorätt, En översikt.". Kirkko-oikeudellista tutkimusta on myös Halvar Sundbergilla erityisesti kirkon ja valtion suhteisiin liittyvänä sekä Håkan Strömbergillä.[95] Laajaan lainsäädäntöön liittyvää kirkko-oikeudellista selvitystyötä on lähinnä kirkon ja valtion suhteita koskevana sekä uutta kirkkolainsäädäntöä valmistelevana lähes kahdessakymmenessä komiteanmietinnössä 1960-luvulta aina 1.1.1993 voimaan tulleeseen kirkkolakiin (1992:300) saakka.

2.3. Kirkon ja valtion käsitteiden synnystä

Käsitteen "kirkko" oikeudellista luonnetta määriteltäessä katolisessa kirkossa tarkastellaan kanonisen doktriinin yhteisökäsitettä, jonka mukaan kirkko on yhteisö (societas), Kristuksen perustama uskonyhteisö. Kristus itse on antanut kirkolle sen yhteisömuodon peruspiirteet, jotka sillä vielä on tänä päivänä ja samalla varustanut kirkon hyvin laajalla oikeudellisella vallalla. Tällaisena jumalallista alkuperää olevana instituutiona kirkko ei ole riippuvainen mistään maallisesta vallasta.[96]

Roomalaisesta oikeudesta katolinen kirkko omaksui kanoniseen doktriiniin korporaatio-käsitteen siten, että korporaatio katsottiin laitokseksi, jossa sen tarkoitus samoin kuin siitä johdettu organisaatio ja johto eivät riippuneet ainoastaan sen jäsenistä, vaan olivat annettuina laitoksen ul-

[94] Ks. Schauman s. 27, jossa hän korostaa oikeustieteen tehtävää tarkastella kirkkoa ulkonaisena yhteisönä (ett yttre samfund) omine säädöksineen "inom staten". Schaumanin mukaan syy siihen, että monet oikeustieteilijät eivät ole käsitelleet tiedettä tältä näkökannalta on siinä, että he (ehuru jurister) eivät ole pitäneet kirkkoa oikeustieteeseen integroituneena osana, vaan integroituneena sellaisiin tieteisiin, jotka käsittelevät kirkkoa enemmän teologisista näkökohdista.

[95] Ks. mm. Strömberg: Speciell förvaltningsrätt 1970 ja 1989 sekä Sundberg: Kyrkorätt Stat och kyrka engligt gällande svensk rätt.

[96] Rinander s. 1 ja 10. Kirkon uskonyhteisöllinen määritelmä ilmeni Vatikaanin konsiilin 1869–1870 lausunnosta "Schema Constitutionis dogmaticae de Ecclesia Christi". Rinanderin mukaan tällä lausunnolla oli ainoastaan doktriinin luonne. Rinander toteaa, että katolista kirkkokäsitystä ei ole oikeudellisesti määritelty muualla.

kopuolelta. Kirkko oli "Gemeinsaft der Gläubigen" ja samalla "Anstalt für Glauben".[97]

Katolisessa kirkossa kanonisen oikeuden ja doktriinin mukaan selitetään kirkon täydellisenä ihmisten yhteisönä, vastaavasti kuin valtion, olevan täydellinen yhteisö (societas perfecta).[98] Katolisen kirkon luonteeseen kuuluu vielä societas inaequalis, joka tarkoittaa kirkon julkisen vallan käytössä (potestas) hierarkista järjestystä papiston ja maallikoiden välillä sillä tavoin, että vain papisto (klerus) yksin saa käyttää kirkon julkista valtaa samalla tavoin kuin maallisessa valtiossa johtajien tai hallitsijan tahto on koko yhteiskunnan tai kansan tahto.[99]

Vuoden 1527 Västeråsin resessin ja ordinantian seurauksena kirkko joutui hallinnon, tulojen ja opin suhteen riippuvaiseksi valtiomahdista. Merkittävin syy tähän muutokseen oli uskonpuhdistajien oppi maallisesta ja hengellisestä hallitusvallasta sekä niiden keskinäisestä suhteesta.

---

[97] Rinander s. 2, jossa hän lisäksi lainaa Gierkea seuraavasti: "Kyrkan vore visserligen en "Gemeinschaft der Gläubigen" men tillika en "Anstalt für Glauben". Hon vore en av Gud stiftad och av honom ledd samfällighet. "Grund ihrer Einheit und der gesammten ihren Organismus beherrschenden und belebenden Verfassung ist nicht der vereinigte Wille der Glieder, sondern der Eine Wille ihres Stifters." "Die Anstaltsidee hat überall so weit, als ein Institut kirchlich blieb, dergestalt gesiegt, dass die korporativen Elemente dem Gedanken der von aussen und oben hineingelegten Willenseinheit unterworfen blieben."

[98] Rinander s. 8–9, jossa Rinander toteaa käsityksen kirkosta ulkonaisena yhteisönä ja valtion samasta luonnosta ilmenevän jo kanonisesta doktriinista 1100-luvulla, ja kanonisen oikeuden vuoden 1917 kodifiointia koskevassa promulgaatioasiakirjassa kirkon selitetään olevan Kristuksen perustamana alusta asti varustettuna kaikilla niillä ominaisuuksilla, jotka ovat täydelliselle yhteisölle tyypillisiä. Kirkolla on kokonaisuutena muodollinen oikeussubjektius "på grund av gudomlig anordning". Rinander lainaa kanonista codexia 100 § 1: "Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personae rationem habent ex ordinatione divina."

[99] Rinander s. 16. Rinander selostaa papiston ja maallikoiden suhdetta siten, että maallikoilla on absoluuttinen kuuliaisuusvelvollisuus ilman, että heillä on osuutta kirkolliseen valtaan, joka kuuluu yläpuolella olevalle papistolle. Katolisessa kirkossa papistolla on hallitseva asema siten, että sen jäsenet yksin muodostavat "den representiva kyrkan". Näin ollen Rinander katsoo katolisen kirkon olevan eräänlainen "kyrklig stat, som består av styrande och styrda", mt. s. 18. Kanonisen oikeuden luonteesta ja jus divinumista sekä jus humanumista ks. tarkemmin Hofverberg s. 14–15 ja siinä mainitusta kirjallisuudesta mm. Rinander ja Ericsson. – Jumalallista alkuperää oleva kirkko ei ole riippuvainen mistään valtiollisesta vallasta. Sen tarkoitus ja vallankäytön piiri Rinanderin s. 9 mukaan ilmenee mm. paavin kirjeessä (encyklika) 1.11.1885; kirjeen ingressin mukaan kirkon tarkoitus ensisijassa on "själarnes frälsning och ernående av himmelsk salighet", mutta lisäksi kirkolla on suuri merkitys ihmisten maallisen hyvän edistämisessä.

Luther itse ei esittänyt mitään valtio-oppia (statslära), mutta hänen pääajatuksensa vaikuttivat myös poliittisesti. Luther opetti, että maallinen hallitusvalta kuului yksinomaan esivallalle, joka henkilöityi ruhtinaassa. Alamaisten tuli olla kuuliaisia esivallalle. Esivallan tuli ulkoisen vallan ja voimakeinojen avulla ylläpitää rauha ja järjestys maassa. Hengellinen hallitusvalta eli sananvalta kuului saarnaviralle, jonka tehtävänä oli evankeliumin julistaminen ja sakramenttien hoitaminen. Hengellinen hallitusvalta ei kuitenkaan saanut käyttää tehtäväänsä hoitaessaan ulkonaisia pakotteita, eikä sen itse sopinut tukea asemaansa poliittisilla keinoilla.

Augsburgin tunnustuksen XXVIII artiklasta ilmenee kirkollisen ja maallisen vallan välinen suhde. Sen mukaan maallinen hallitus käyttää esivallan miekkaa ja sillä on oikeus myös pakkovallan käyttämiseen kansalaisten suojelemiseksi. Kirkon valta on sananvaltaa, jota se käyttää opettamalla, julistamalla evankeliumia ja jakamalla sakramentteja. Sekä maallinen että hengellinen valta ovat Jumalan asettamia ja molemmat palvelevat tehtävillään hänen tarkoituksiaan. Ne ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa, mutta niitä ei saa sekoittaa keskenään. Maallisen ja hengellisen hallitusvallan vuorovaikutus ilmenee siten, että esivallan tehtäviin ylläpitää rauha ja järjestystä sisältyivät myös tietyt velvoitteet suojata kirkkoa, rangaista jumalanpilkasta ja harhaoppien levittämisestä. Tarvittaessa esivallan tuli voimakeinoillaan suojata myös saarnavirkaa, jolla itsellään oli käytettävissään yksinomaan Jumalan sana eikä pakkokeinoja. Esivalta harjoittaa pakkoa miekalla ja ruumiillisilla rangaistuksilla.

Ruhtinas on Melanchtonin mukaan kirkon ensimmäinen jäsen (praecipuum membrum ecclesiae) ja tässä ominaisuudessa hänen tulee ottaa lainsäädännössä huomioon dekalogi eli Jumalan kymmenen käskyä ts. hän on lain molempien taulujen vartija (custos utriusque tabulae). Ruhtinaan kirkolliset tehtävät johtuivat hänen velvollisuudestaan toteuttaa rauhaa ja järjestystä sekä hänen asemastaan kristittynä seurakunnan jäsenenä edistää evankeliumin julistusta valtakunnassa.[100]

Uskonpuhdistajien oppi kahdesta hallitusvallasta sekä käsitys esivallan kristillisistä velvollisuuksista vaikuttivat valtion ja kirkon suhteen muodostumiseksi valtio-kirkko-järjestelmäksi ja samalla koko kirkko-oikeuden kehityssuuntaan Ruotsi-Suomessa 1500- ja 1600-luvulla. Vuoden 1684 hallitusmuoto, vuoden 1686 kirkkolaki sekä vuoden 1734 valtakunnan yleinen

[100] Tunnustuskirjat, suomennos 1990, Augsburgin tunnustus s. 74–79 ja Kirkko ja valtio -komitean mietintö s. 13. Uskonpuhdistuksesta ja kirkon olemattomasta lainsäädäntövallasta ks. Hofverberg s. 18–22. Ks. myös Pukari s. 8–11, jossa selvitetään Augsburgin tunnustuksen XXVIII artiklaa otsikolla "Kaksi valtaa, yksi Jumala" myös siten, että kirkon tehtävänä on toimia eräänlaisena valtio- ja puoluevallan kriitikkona, oppositiona, vallankäytön oikeita pyrkimyksiä tukevana ja kirkon kuuliaisuudesta jopa pakanalliselle esivallalle. Lutherin teologian suhteesta yhteiskuntaan ks. Martikaisen toimittama teos "Luther ja yhteiskunta."

laki rakentuivat uskonnollisen yhtenäisyyden periaatteelle. Luterilaisesta tunnustuksesta poikkeamisesta säädettiin rangaistuksena mm. maastakarkoitus ja perintöoikeuksien menettäminen. Vuoden 1686 kirkkolaki oli kuninkaan kirkolle säätämä laki, jossa kirkollinen johto oli siirtynyt maallisen vallan käsiin. Kirkosta oli näin tullut valtion laitos, jossa myös hengelliset asiat oli keskitetty kuninkaan johtoon.[101]

Papistolle myönnetyissä erioikeuksissa pyrittiin vahvistamaan luterilaisen opin puhtaus. Kuningatar Kristiina 1647 antoi papistolle ensimmäisen privilegioasiakirjan, joka lähes samansisältöisenä vahvistettiin 1650, 1655 ja 1675. Nämä privilegiot sisälsivät pääosin säännöksiä tunnustuksesta, papistosta ja kirkon taloudesta, pitäjäntuvista, kouluista ja akatemioista, pappien virkaanasettamisesta sekä erityisesti papiston tunnustamisen erityiseksi valtakunnan säädyksi. Vuodelta 1723 oleva papiston privilegejä koskeva asiakirja, jonka tarkoituksena oli antaa suojaa kirkon opeille sekä vakuuttaa papiston taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien säilyminen, oli eräiltä osin, lähinnä vakinaisen papiston virassa pysymistä koskevien oikeuksien osalta voimassa 1.8.1995 saakka.[102]

Porvoon valtiopäivillä 1809 keisari Aleksanteri I:n antama julistus ei vaikuttanut olennaisesti kirkon ja valtion välisiä suhteita muuttavasti, koska luterilaisen uskonnon ja kirkon perustuslaillinen asema taattiin julistuksessa ja vanhat perustuslait ja 1686 kirkkolaki säilyivät. Ortodoksisen keisarin ja Suomen luterilaisen kirkon välisestä valtaistuimen ja alttarin liitosta Kirkko ja valtio -komitean mietinnössä todettiin seuraavaa:

> "Ortodoksisen keisarin asema Suomen luterilaisen kirkon ylimpänä johtajana ei käytännössä aiheuttanut mainittavia valtion ja kirkon välisiä ristiriitoja. Kirkolle oli olennaista, että sen asema ja sisäinen toimintavapaus taattiin. Keisari, joka puolestaan ymmärsi hyvin kirkon keskeisen merkityksen kansan mielipiteen ohjaamisessa, suosi kirkkoa liittolaisenaan. Tärkeämpää kuin se, että keisari ja kirkko olisivat olleet

[101] Heilimo s. 11 ja Kansanaho s. 22, jossa viitataan Hermansoniin ja Brotherukseen.

[102] Papiston erioikeuksista eli privilegioista ks. Kirkko ja valtio -komitean mietintö s. 14 ja 87–88, Hofverberg s. 25, SOU 1955:47, 1967:46, 1968:11 ja 1972:36. Vuoden 1723 privilegiosta ks. lisäksi Göransson s. 36–37 sekä 43, jossa Göransson toteaa privilegioiden Ruotsissa olleen muodollisesti voimassa aina vuoden 1982 loppuun. 1994 KL säätämisen yhteydessä annettiin laki eräistä poikkeuksista papiston erioikeuksiin (1053/93), ja sitä koskeva HE 22/1993 vp. Laki antoi oikeuden kirkkolaissa säätää vakinaisen kirkkoherran, kappalaisen ja kanttorin siirtämisestä toiseen papin- tai kanttorin virkaan papiston erioikeuksien estämättä. VJ 67 §:n 3 momentin mukaan säätyjen erioikeuksista oli voimassa, mitä perustuslaista oli säädetty. Sanottu lainkohta tuli kumotuksi lailla 17.7.1995 (970/95).

> samaa uskontokuntaa oli se, että kirkko täytti tehtävänsä opettamalla keisarin alamaisille kuuliaisuutta uutta esivaltaa kohtaa. Kirkko oli osa sitä yhteiskuntakoneistoa, jonka tehtävänä oli pyhän allianssin ohjelman mukaisesti säilyttää vallitseva poliittis-yhteiskunnallinen tilanne muuttumattomana. Juuri yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi kirkon johto oli valmis myötäilemään esivallan määräyksiä mm. alkavien kansanherätysten ja niihin liittyneen papiston hillitsemiseksi."[103]

1869 kirkkolaki muutti kirkon ja valtion väliset suhteet täydellisesti. Schaumanin luomassa kirkkolaissa hallinnollinen järjestelmä perustui aikakauden uusiin kirkko-oikeudellisiin näkemyksiin, joiden esikuvia oli saksalaisessa ja ruotsalaisessa kirkko-oikeudessa. Lisäksi siitä ilmeni reformoidun kirkon ja herännäisyyden katsomuksia ja kirkon vapaamielisiä virtauksia.[104]

> Samalla kun 1869 KL nojasi vanhaan säätyedustuslaitokseen ja siinä vallitsevaan käytäntöön, sillä oli kuitenkin kaikessa Kansanahon mukaan Schaumanin oman hengen leima. Järjestelmässä pyrittiin soveltamaan uusia käsityksiä kirkon perinteiseen järjestysmuotoon yhdistämällä episkopaalinen aines synodiseen; järjestelmä oli sekä synodinen että episkopaalis-konsistorinen. Kirkolliskokousjärjestelmä lisäsi kirkon vapautta päättää itse omista asioistaan. Järjestelmässä säilyi myös piispan virka ja tuomiokapitulilaitos. Periaatteessa ratkaisevimpana uudistuksena Kansanaho pitää kuitenkin sitä, että Schaumanin kirkkolaki laadittiin yksinomaan luterilaista kirkkoa varten. Tämä merkitsi uskonnonvapauden hyväksymistä, mutta myös perustuksen laskemista itsenäisen kansankirkon toteutumiselle.[105]

---

[103] Kirkko ja valtio -komitean mietintö s. 16–17. Ks. Murtorinne (1992) s. 26–27, jossa hän toteaa valtaistuimen ja alttarin liiton politiikan olleen omiaan vahvistamaan piispan asemaa. Tämä politiikka teki nimenomaan piispoista hallitsijan henkilökohtaisia luottamusmiehiä. Näin esim. Turun piispa ja vuodesta 1817 arkkipiispa Tengström sai keskeisen aseman keisarin neuvonantajana valtiollista ja kirkollistakin asemaa uudelleen määriteltäessä. Tengströmin mielenkiinto piispana ja yliopiston varakanslerina suuntautui erityisesti papiston sivistystason kohottamiseen. Arkkipiispa Edvard Bergenheimista ja valtaistuimen ja alttarin liiton murenemisesta sekä esivallan kunnioituksesta ja alamaisajattelusta ks. Murtorinne (1992) s. 198–200 ja Tiensuu s. 228–249.

[104] Kansanaho s. 49.

[105] Kansanaho s. 49. Episkopaalis-konsistoriaalisesta kirkkojärjestelmän luonnehdinnasta ks. Pirinen (1985) s. 253, jossa todetaan sekä episkopaalisen että konsistoriaalisen tarkoittavan Suomessa ja Ruotsissa muuta kuin Saksassa, koska Saksassa ei ollut piispoja. Stahlin kehittämä episkopaaliteoria tarkoitti sitä, että kirkollinen valta oli keskitettävä nimenomaan ylemmälle papistolle. Saksassa konsistorit olivat pappien ja maallikkojen muodostamia valtion virastoja, ja tämän vuoksi konsistoriaalinen tarkoitti siellä valtiojohtoista kirkkojärjestelmää. Suomessa episkopaalis-konsistoriaalinen järjestelmä tarkoitti hiippakuntiin hajautettua kirkkohallintoa, jossa oli piispa ja hänen apunaan virasto, tuomiokapituli eli konsistori.

Schauman määrittelee kirkon niiden yhteisöksi, jotka Pyhä Henki Jumalan sanan ja kasteen kautta on kutsunut Jumalan valtakunnan osallisuuteen ja jotka Jumalan sanaa ja ehtoollista käyttäen elävät oikeassa uskossa ja pyhässä elämässä ja joita näihin kasvatetaan. Kirkko on yksi, mutta tämä yksi kirkko jakautuu seurakuntiin, jotka eroavat toisistaan sijaitsemispaikkakunnan (parokiaaliset kirkot) ja kansan perusteella (territoriaali eli kansalliskirkot).[106]

Schaumanin mukaan kirkon itsenäisyyden näkyvin tunnus on kirkon oma laki, jonka kirkko itse säätää. Kirkolle itselleen kuuluu oikeus päättää sisäisistä asioistaan (ius in sacra). Tähän oikeuteen, joka koskee erityisesti oppia, jumalanpalvelusta ja kirkollisia kirjoja, ei valtiovalta saa puuttua. Kirkon ulkonaista järjestystä koskevissa asioissa (ius circa sacra) eli varsinaisesti kirkkolakia koskevissa asioissa päätöksenteko kuuluu viime kädessä valtiovallalle kuitenkin sillä tavoin, että sillä on oikeus joko vain hyväksyä tai hylätä kirkon tekemät esitykset. Hallitsijan edustamalla valtiolla on veto-oikeus kirkkolakia koskevissa asioissa, mutta aloitteiden tekeminen ja lain säätäminen on kirkon asia. Valtiovalta valvoo, että kirkollinen lainsäädäntö ei sisällä mitään valtion etujen vastaista, mutta sillä ei ole mahdollisuutta muuttaa kirkolliskokouksen ehdotusta kirkkolaiksi. Kirkko on julkisoikeudellinen yhteisö, eikä yhdistys, koska kirkollinen lainsäädäntö perustuu valtion antamiin lakeihin ja asetuksiin. Tätä kautta kirkolla oli edelleen erityisasema, vaikka se ei enää ollut valtionkirkko.[107]

Kirkkolakiin tuli ottaa Schaumanin mukaan vain kirkkoa itseään tarkoittavia määräyksiä. Lisäksi kirkko sai kirkolliskokouksen välityksellä antaa lausuntoja, tehdä aloitteita ja esittää toivomuksia kirkon ja valtion yhteiseen intressipiiriin kuuluvista asioista, joihin kuului kirkon suhde valtioon ja muihin maan uskontokuntiin sekä "sekalaisasiat", joihin kuuluivat esim. avioliittoa, valaa ja uskonnon opetusta koskevat kysymykset. Papiston palkkausta, virkataloja ja kirkollisverotusta koskevat asiat jäivät myös kirkon lainsäädäntövallan ulkopuolelle.[108]

Schauman hyväksyi kristillisen valtion käsitteen siltä perustalta, että valtion tehdävänä oli suojella kirkkoa vahingoilta ja taata sille toimintamahdollisuudet. Kansanaho toteaa kirkon omaisuuden ja sisäisen olemuksen osalta Schaumanin näkemyksistä seuraavaa:

---

[106] Schauman s. 5–6.

[107] Kansanaho s. 48, jossa todetaan ius circa sacra ja blacet regium (hallitsijan suostumus) jaon perustuvan historialliseen kehitykseen, maassa vallitseviin oloihin sekä tarkoituksenmukaisuuteen, mutta että sillä ei ole dogmaattisia perusteita eikä se saa rajoittaa kirkon toimintaa. Kirkkolakialoitteesta poikkeuksena yleisestä lain säätämistä koskevasta aloiteoikeudesta ks. Toivo Sainio s. 78–79.

[108] Kansanaho s. 47 ja Kirkko ja valtio -komitean mietintö s. 18 sekä Helimo s. 36–37.

> "Näiden kahden, omaisuuden ja olemuksen suojelemisesta Schauman johti ne muodot, joita valtio voi käyttää tarjotessaan kirkolle tukeaan. Tämä merkitsi, että kirkko sai säilyttää omaisuutensa ja tulolähteensä, siis kirkollisverotuksen, mutta kirkolla oli myös oikeus toimia yhteiskunnan ylläpitämissä laitoksissa (koulu, armeija, sairaala, vankila). Valtio saattoi palkata sitä varten työntekijöitä. Samoin valtiovalta takasi kirkollisen avioliiton solmimisen sekä kirkollisten pyhäpäivien vieton. Valtion ja kirkon yhteistoiminta koitui kansalaisten yhteiseksi parhaaksi ja perustui maassa vallitseviin kirkollisiin perinteisiin."[109]

Ns. kristillinen valtioteoria Kansanahon mukaan tarkoittaa sitä, että valtio ei ole tunnustuksellinen, mutta kylläkin kristillinen. Valtio ei enää määrännyt kirkon sisäisistä asioista, mutta valvoessaan kansalaistensa etuja se suhtautui heidän uskontoonsa myötämielisesti. Käytännön vaikutus tästä oli se, että kirkkoa ja valtiota ei kokonaan erotettu toisistaan. Kristillisen valtioteorian muodostumiseen vaikutti mannermainen luontaisoikeuden kehittyminen jo 1700-luvulta lähtien.[110]

Valistusajan luonnonoikeudellinen ajattelu vaikutti vapaudenajan lainsäädäntöön ja niihin näkemyksiin ja teorioihin, joita esitettiin valtion ja kirkon välisestä suhteesta ja yleensä valtion ja uskonnon välisestä suhteesta.[111] Jo 1600-luvulla Hugo Grotiuksen ja Samuel Pufendorfin esittämät luonnonoikeudelliset käsitykset vaikuttivat 1700-luvun puolivälin jälkeen.

> Grotiuksen käsityksen yhteiskuntasopimuksesta Saastamoinen kiteyttää seuraavasti: "Grotiuksen idea oli kaikessa yksinkertaisuudessaan se, että erilaisista päämääristään huolimatta kaikille ihmisille on yhteistä halu elää toisten ihmisten kanssa rauhallisessa yhteisössä (appetitus societatis). Yhteiskunnallisen elämän ylläpitäminen (societatis custodia) on tämän vuoksi sellainen ihmiskunnan yhteisen, uskonnollisista ja kulttuurillisista eroavaisuuksista riippumaton päämäärä, joka tarjoaa kriteerin luonnollisille laeille."[112]
>
> Brohedin ja Hofverbergin selvityksen mukaan Samuel Pufendorf kumosi katolisen doktriinin näkemyksen kirkosta societas perfecta et inaequalis. Kirkon luonne on societas aequalis; sen jäsenet ovat samanarvoisia; kirkossa on ainoastaan opettajia ja kuulijoita; kirkkoa voidaan pitää oikeussubjektina; kirkossa ei mitään pakkoa saa ilmetä; seurakunnat muodostetaan yhteisön jäsenten yksimielisellä suostumuksella. Val-

[109] Kansanaho s. 49.

[110] Kansanaho s. 35.

[111] Vuonna 1729 Ruotsi sai uuden hallitusmuodon, jonka mukaan säädyt edustivat korkeinta valtaa. Kuningas, valtaneuvoskunta ja viranomaiset saivat valtansa tämän vapaudenajaksi kutsuttuna aikakautena säädyiltä.

[112] Tuori-Martikainen (toim.) s. 50 ja 51.

tion ja uskonnon välisen suhteen Pufendorf näki tärkeimpänä ja voimakkaimpana siteenä valtioon (vinculum reipublicae), ja uskonto oli sen vuoksi välttämätön valtion hyvinvoinnille. Tästä ei kuitenkaan saanut tehdä sitä johtopäätöstä, että valtio oli muodostettu uskonnon takia.[113]

Pufendorfin kirkkokäsityksestä esittämät perustavat teoreettiset käsitykset vaikuttivat näkemykseen kirkko-oikeuden systemaattisesta paikasta oikeusjärjestyksessä territoriaalisessa ja kollegiaalisessa suuntauksessa. Territorialisteille kirkko oli yhteisö tai kollegio valtiossa, mutta tästä ei seurannut mitään erityisasemaa suhteessa toisiin kollegioihin. Siltä puuttui "oikeuspiiri, rättssfär", ja tästä syystä kirkko-oikeus tuli osaksi valtionoikeutta. Kollegialisteille kirkko taas jo maallisen alkuperänsä perusteella oli enemmän kuin muut valtiossa olevat yhteisöt. Yhteisönä sillä oli korporatio-oikeus, johon kuului jokaisen yksittäisen jäsenen oikeuksia ja samalla jumalallista alkuperää olevia oikeuksia. Yhdessä nämä kollegiaaliset oikeudet "potestas ecclesiastica" muodostivat kirkon oman oikeusjärjestelmän ja oikeuspiirin.[114]

Koska yhteisökäsitykselle perustuvassa kirkon ja valtion välisessä suhteessa kirkko yhteisönä nähtiin olevan valtiossa ja sen valtapiirissä, seurasi tästä teoriasta valtiovallan valvontaoikeus kirkkoon samoin kuin muihin valtion kollegioihin. Territorialistit katsoivat tämän oikeuden kuuluvan asioihin ius circa sacra. Kollegialistit taas näkivät tämän oikeuden sisältyvän valtiovallan eli hallitsijan majesteetin oikeuksiin ja osaksi johtuvana kirkon välittömistä kollegiaalisista oikeuksista.[115] Yksimielisyys vallitsi tämän valvontavallan kuulumisesta asioihin ius circa sacra, minkä vuoksi kysymys koski vallankäytön rajoittamista. Valtiovallan tarkastusoikeuteen kuului "negatiivisena" puolena valvontavalta ja "positiivisena" suojeluvalta, johon sisältyi oikeus huolehtia maan uskonnon puhtaudesta, valvoa sitä, ettei kirkko ryhdy mihinkään, mikä vahingoittaa yleistä hyvää, valvoa kirkon omaisuutta sekä vahvistaa kirkkolaki perustuslain säätämässä järjestyksessä. Kirkollisia menoja ja opettajien ja pappien asettamista koskevissa kysymyksissä valtio oli kollegiaalisen käsityksen mukaan erityisen suuressa määrin riippuvainen kirkon välittömistä kollegiaalisista oikeuksista. Hofverberg, joka valtion kirk-

[113] Brohed s. 189 ja Hofverberg s. 23. Pufendorfin luterilaisesta perinnöstä tarkemmin ks. Saastamoinen s. 38–52. Grotiuksesta ja Pufendorfista klassisen luonnonoikeuden edustajina ks. myös Husa s. 32–33 ja siinä viitattu kirjallisuus. Pufendorfista pidetyn oikeushistoriallisen seminaarin 15.–16.1.1982 esitelmät on julkaistu Rättshistoriska Studier; 12. Ks. tästä mm. Björne "Pufendorf und Finnland" s. 90–93 ja siinä mainittu Klamin ja Tolosen kirjallisuus.

[114] Brohed s. 198.

[115] Brohed s. 252 ja 255 ss.

koon ja uskontoon kohdistamaa valvontaa on selvittänyt lähinnä Nehrman-Ehrenstrålen ja Königin sekä Pufendorfin käsitysten perusteella, katsoo, että valvontavaltaa koskeva ongelmakokonaisuus on ratkaistu luonnonoikeudellisen terminologian ja luonnonoikeudellisen teorian mukaisesti. Tällöin käsitteet valtio ja kirkko ovat saaneet määrätyn sisällön ja määrätyn keskinäisen järjestyksen.[116]

Moraali- ja yhteiskuntateoreetikkona Pufendorf määritteli moraalitieteen tiedoksi siitä, millaiset teot ovat lain kannalta oikein ja millaiset väärin. Lailla Pufendorf tarkoitti tällöin sellaisia inhimillistä toimintaa ohjaavia periaatteita, joiden sisältö ja velvoittavuus ovat universaalisti päteviä, riippumattomia kaikista uskonnollisista ilmoituksista ja tunnistettavissa pelkästään järkeä käyttämällä. Pufendorf katsoi, että kristillisten arvojen yhdistäminen aristoteliseen filosofiaan ei keskiajalla ollut ratkaissut oikeudenmukaisuuden ongelmaa. Pufendorfin mukaan syynä oli se, että vaikka Raamattu sisältääkin luonnollisen lain keskeiset periaatteet, se sisältää samalla paljon sellaista, jota ei voida johtaa pelkästään järkeä käyttämällä. Vasta Hugo Grotius oli kyennyt vuonna 1625 ilmestyneessä teoksessaan De Iure Belli ac Pacis selkeästi erottamaan luonnollisen lain sekä yksittäisten valtioiden lainsäädännöstä ja tavoista että uskonnollisesta ilmoituksesta. Pufendorf katsoi, että tällä tavoin Grotius oli luonut perusteet moraalin tieteelliselle tarkastelulle.[117]

Luonnollisen lain kriteerinä Pufendorfilla oli koko yhteiskunnan yhteinen hyvä (bonun commune), ei yksilön hyvä. Yhteinen hyvä tarkoitti ennen kaikkea ihmiskunnan hengissä pysymistä ja vapautta materiaalisesta puutteesta. Luonnollisen lain ensimmäisen periaatteen ihmisen sosiaalisesta käyttäytymisestä Pufendorf katsoi olevan johdettavissa ihmisen synnynnäisestä itserakkaudesta, avuttomuudesta sekä kyvystä vahingoittaa ja auttaa lajikumppaneitaan.[118]

---

[116] Hofverberg s. 28–30. Ks. lisäksi Brohed s. 75, 79 ss., 136, 151, 192, 255 ss., 299 ja 305.

[117] Tuori-Martikainen (toim.) s. 49–50.

[118] Tuori-Martikainen (toim.) s. 55, jossa Saastamoinen toteaa tämän sosiaalisen käyttäytymisen vaatimuksen tarjoavan "universaalin, luonnolliseen ja järkeen perustuvan kriteerin elimelliselle toiminnalle: Kaikki mikä edisti sosiaalisuutta, on luonnollisen lain käskemää, kun taas kaikki mikä sitä häiritsee tai tuhoaa, on sen kieltämää (De Jure 2.3.15. s. 143)." Ks. lisäksi alaviite 3 s. 54–55, josta ilmenee mm., että Pufendorfin mukaan ainoa tapa, jolla ihmiset voivat tuntea luonnollisen lain periaatteet moraalisesti velvoittaviksi, on kokea ne Jumalan käskyiksi. Pufendorfin moraalin teoriasta ks. myös Kari Saastamoisen väitöskirja "The Morality of the Fallen Man" vuodelta 1995. Pufendorfista ja Böhmeristä, joita Rinander piti protestanttisina luonnonoikeusoppineina, ks. myös Rinander s. 12–17.

Uudet luonnonoikeudelliset aatteet vaikuttivat Ruotsi-Suomessa aluksi yliopisto-opetuksen kautta. Mathias Calonius kirkko-oikeuden luennoissaan 1780-luvulla Turun yliopistossa lähti siitä, että kirkko on jäsentensä muodostama yhteisö, kollegio, ecclesia est societas aequalis, kaikissa omissa asioissaan kirkolla oli itsenäisyys, mutta kirkko ei voinut tulla toimeen ilman tarkoin määrättyjä suhteita valtioon. Calonius kannatti kollegista ratkaisua. Sen mukaan vastuu kirkon hallinnossa oli pyrittävä jakamaan usealle henkilölle.[119]

Turun yliopiston opetuksessa 1790-luvun loppupuolella käsiteltiin lähinnä H.G. Porthanin luennoissa maan uskontunnustusvelvoitteeseen liittyvinä valitusajan näkemyksiä uskonnon merkityksestä moraalille ja sitä kautta myös valtiolle. Porthan näki uskonnon välttämättömäksi valtiolle poliittisista näkökannoista. Hän toi kuitenkin esille käsityksen, että periaatteelliselta näkökannalta katsottuna ei pitäisi olla yhden uskonnon hallitsevuutta "religio dominans". Tämän hän perusti luennoissaan sekä humanitääriseen että rationaliseen perusteeseen poliittisesta uskonnon vapaudesta. Kuitenkin Porthan katsoi, että valtiolla on oikeus perustuslaissaan säätää, että sen omilla kansalaisilla on uskonnon tunnustajina etusija ennen muita ja että kansalaiset tunnustavat tätä uskontoa voidakseen saada täydelliset kansalaisille kuuluvat oikeudet. Tältä pohjalta Porthanin mukaan valtio voi vaatia esimerkiksi virkamiehiltä uskontunnustusvelvollisuuden ilman, että se loukkaa omantunnonvapautta. Virkamiestä ei pakoteta omaksumaan uskontoa, mutta hänellä on vapaus lähteä maasta, jos hän ei tahdo hyväksyä ja omaksua maan uskontoa. Mikään pakko ei tässä tule enää kysymykseen, koska ihmisten järki tulee yhä valistuneemmaksi. Porthanin opetuksessa yhdistyi vaatimus uskontunnustusvelvollisuudesta yksilöllisen omantunnonvapauden periaatteen kanssa.[120]

Schaumanin kirkko-oikeudellisiin näkemyksiin vaikuttivat voimakkaasti saksalaisten kirkko-oikeudellisten oikeusoppineiden Richterin ja Puchtan sekä Blundschlin kirkkoa koskevat näkemykset.

> Saksan vilkkaasta kirkko-oikeudellisesta tutkimuksesta, joka oli yhteydessä oikeustieteen, historian ja teologian yleisen nousukauden kanssa Kansanaho toteaa seuraavaa: "Tuskin koskaan on kirkko-oikeudella ollut samanaikaisesti niin monta etevää edustajaa kuin lähestyttäes-

[119] Kansanaho s. 30. Matthias Caloniuksesta ks. Husa s. 36 ja siinä mainittu Jyrängin, Björnen sekä Klamin kirjallisuus.

[120] Yksilön omantunnonvapaudesta uskonnonvapauskysymykseen liittyvänä ks. vuosien 1780–1800 yliopisto-opetuksessa Brohed s. 168–183.

sä 1800-luvun puoliväliä. Useimmat heistä asettuivat tukemaan kirkon sisäistä vapautta episkopalismia ja valtion sidonnaisuutta vastaan sekä kannattivat ns. synodista kirkkojärjestystä."[121] Puchta ja Richter kuuluivat näihin kirkko-oikeudellisiin edustajiin. Blundschlin teos Algemeines Staatsrecht vuodelta 1852 oli Schaumanin tärkeimpiä lähteitä. Blundschlin näkemyksinä oli kansankirkkoajatuksen elävöittäminen – kirkko oli kaikille yhteinen – seurakuntaelämän kehittäminen ja papiston ylivallan eli klerikalismin torjuminen. Kolmisäätyoppia Blundschlin piti vanhentuneena, koska yhtenäiskulttuuri oli nopeasti hajoamassa. Schaumanin näkemyksiin vaikutti myös mannermainen luontaisoikeus, joka korosti kirkon itsenäisyyttä ja otti huomioon maassa vallitsevat olot. Kirkon suhde valtioon muodostui läheiseksi, jos lähes kaikki kansalaiset kuuluivat samaan kirkkoon. Valtio ei enää määrännyt kirkon sisäisistä asioista, mutta valvoessaan kansalaistensa etuja se suhtautui heidän uskontoonsa myötämielisesti. Kansanahon mukaan tältä pohjalta syntyi ns. kristillinen valtioteoria: valtio ei ollut tunnustuksellinen, mutta oli kristillinen – kirkkoa ja valtiota ei erotettu kokonaan toisistaan.

Saksalainen oikeusoppinut Stahl, jonka näkemykset taas vaikuttivat vuoden 1845 kirkkolakiehdotusta laatineeseen Nordströmiin, korosti episkopaalijärjestelmää parhaana tai ainoana mahdollisena. Episkopaalisen käsityksen mukaan kirkko on jumalalliseen järjestykseen perustuva omintakeinen instituutio; kirkko on Jumalan säätämä laitos ihmisten yläpuolella ja jumalallisin valtuuksin toimiva, ja sen arvovaltaa edustaa piispan virka, vastasi Stahlin mukaan protestanttisen teologian kolmea kehitysvaihetta: puhdasoppista, pietististä ja rationalistista.[122] Kolleginen järjestelmä, jossa tehdään enemmistön eli synodin mukaisia päätöksiä, oli Stahlin mielestä harhaoppinen.[123]

Synodista kirkkojärjestystä kirkon sisäisen vapauden turvaajana ja kirkollista uudistusta kannattavan kirkko-oikeudellisen suunnan lisäksi Schaumanin työn taustalla oli myös varsin selväpiirteinen teologinen näkemys varsinkin saksalaiselta Schleiermacherilta ja Nitzschiltä, jotka molemmat olivat "välitysteologian" edustajia; yhdistivät tunnustuksellisia ja vapaamielisiä katsomuksia toisiinsa koettaen tasoittaa kristillisen uskon ja tieteellisen tutkimuksen välistä jännitystä.[124] Schaumanin kirkkokäsityksessä oli schleier-

[121] Kansanaho s. 34–35.

[122] Nordströmin kirkkolakiehdotuksesta ks. Kansanaho s. 35–41, Pirinen (1985) s. 20–27, vuoden 1845 komiteanmietintö "Förslag till kyrkolag för Storfurstendömet Finland sekä Nordströmistä historiallisen koulun edustajana Jyränki (1989) s. 410 ja Husa s. 37. Nordströmin yhteiskunnallisista näkemyksistä ja hänen vaikutuksestaan politikkona ks. Lindmanin Nordströmiä koskeva teos.

[123] Kansanaho s. 34–35.

[124] Kansanaho s. 46.

macherilaisen organismiajatuksen piirteitä näkyvää ja näkymätöntä kirkkoa koskevissa käsityksissä. Näiden välisistä suhteista Murtorinne toteaa seuraavaa:

> "Empiirinen, näkyvä ja todellinen, näkymätön kirkko eivät olleet suinkaan toistensa vastakohtia, vaan – mainitun teologisen suunnan mukaisesti – toisiinsa vaikuttavia ja sisäkkäisiä, jossa todellinen näkymätön kirkko muodosti hengellisenä suolana vaikuttavan ytimen. Empiirinenkin kirkko, kirkkolaitos, jota myös kirkko-oikeus koski, muodosti tämän jumalallisen hengen elähdyttämän organismin ulkonaisesti toimeenpanevan funktion. Siten kirkko ei ollut vain pyhien yhteys, vaan myös instituutio ja koulu Jumalan valtakunnan levittämiseksi ja syventämiseksi."[125]

Kansankirkko-käsitettä on Suomessa, samoin kuin muissa pohjoismaissa sekä Saksassa selvitetty pääosin teologiselta pohjalta.[126] Kansankirkkoa koskenut oikeudellinen tarkastelu on keskittynyt lähinnä kirkon ja valtion suhteeseen. Pirinen ja Kansanaho, jotka pitävät kansankirkon käsitettä epämääräisenä – erilaisissa tarkoituksissa jopa samanaikaisesti eri merkityksis-

[125] Murtorinne "Kirkko-oikeudellisen ajattelun kehityslinjoja ja typologisia vaihtoehtoja" (julkaisematon esitelmä) s. 2. Kastari Hans Kelsenin valtiokäsitystä koskeneessa selvityksessään LM 1937 n:o 1–2 selvittää lyhyesti v. Gierken organismiteoriaa ja Gellinekin ns. "juridista valtiokäsitystä". Tässä yhteydessä hän s. 2 mainitsee "valtio-olion" ominaisuuksista, jotka viittaisivat jopa sen miehiseen sukupuoleen, kun taas kirkossa olisi naisellisia piirteitä. – Kastari (1969) s. 98 toteaa koneisto- ja organismianalogioiden ilmaisevan pyrkimystä käsittää valtio keskitetyksi yksiköksi – yhtenäiseksi systeemiksi, joka on organisoitu lähinnä perustuslain säännöksillä. Valtio oli organismiteorian mukaan "elävä organismi, jättiläismäinen yli-ihminen (macro antrophos) tai Ukko-Kruunu, jolla on mm. pää (statsöverhuvud, Statsoberhaupt) ja vieläpä psykologisena ominaisuutena tahto. Kastari mainitsi v. Gierken varoittaneen liiallisesta analogiasta, kuten sellaisesta äärimmäisyydestä, että "ulkoministeristä tehtäisiin jonkinlainen valtion nenä, jonka poliittinen vainu pitää olla erityisen herkkä!". Kysymys on Kastarin mukaan kuvakielestä. Vrt. Pirinen (1991) s. 88, jossa todetaan piispa Hemmingin selittäneen kanonista oikeutta siteeraten, että tuomiorovastin tuli olla "piispan korva, joka kertoi kaiken piispalle eikä tehnyt mitään vastoin piispan tahtoa". Piispa Hemminki perusti tuomiokapituliin tuomiorovastin viran, joka oli tuomiokapitulin ensimmäinen arvovirka eli prelatuura.

[126] Ks. näistä tutkimuksista mm.: Sormunen, Kansankirkkomme ja luterilaisuuden henki, Lähdesmäki: Kansankirkkomme nykyistä prolematiikkaa, Juva: Valtiokirkosta kansankirkoksi ja Kansanaho: Voiko kansankirkkoihanne säilyä pohjoismaissa? sekä Pukari: Suomen evankelis-luterilainen kirkko kansankirkkona. Uudemmasta tutkimuksesta kansankirkon luonteesta historiallis-sosiologisena käsityksenä Ingmanin missionaarisesta kansankirkkonäkemyksestä ja valtiokirkkojärjestelmästä kansankirkon tukena ks. Välimäki s. 109-119 ja 313-317 ja siinä mainittu kirjallisuus. Lisäksi ks. Kena s. 202–207, 256–257 sekä 348–350.

sä esitettynä –, selvittävät ja määrittelevät kansankirkon käsitettä perusteltaessa kirkon ja valtion välisiä suhteita.[127]

> Schleiermacher (1768–1834) tarkoitti kansankirkolla ensisijaisesti samaa kieltä puhuvien ja samaan kansaan kuuluvien kristittyjen muodostamaa erityistä kirkkoyhteisöä. Se kuului väliportaana paikallisseurakunnan ja maailman laajan kirkon välillä jumalalliseen järjestelmään. Idealistinen yhteys rakentui kansan, kansallisuuden ja kirkon välille ja se oli vaihtoehtoinen vastakohta valtiokirkolle. Saksalaisesta teologista Wichernistä on johdettu teologinen kansankirkko-käsite, jossa lähtökohtana oli lapsikastekäytäntö. Tämä oikeutti ja velvoitti kirkon kantamaan huolta jokaisesta kansan jäsenestä, tuomaan Jumalan sanan jokaisen ulottuville ja myös erilaisiin yhteiskunnan rakenteisiin ja tilanteisiin.[128]

Lainsäädännössä kansankirkko-käsite ilmenee ensimmäisen kerran valtiosääntöoikeudessa Tanskan perustuslaissa vuodelta 1849.[129]

> Sekä Pirinen että Kansanaho päätyvät siihen, että kansankirkko oli Tanskan kansan suuren enemmistön kirkko. Kansanahon mukaan "oikeastaan koko kansan kirkko". He pitävät ilmeisenä myös sitä, että kansankirkkosana otettiin käyttöön uskonnonvapaudesta syntyneen keskustelun vuoksi.[130] Vuoden 1869 kirkkolaissa ei ole kansankirkko-käsitettä.[131]

Piispa Herman Råhberghin 1890-luvulla esittämää kansankirkko-näkemystä pidetään Suomen kirkossa vallitsevana käsityksenä.[132] Pirisen mukaan historiallis-sosiologinen kansankirkko-käsite on Råhberghilla seuraava:

---

[127] Pirinen (1985) s. 261–271 ja Kansanaho (Kansankirkkoihanne).

[128] Pirinen (1985) s. 262–263. Vertaa Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 4, jossa hän katsoo Wichernin teologisen kansankirkko-tulkinnan, jonka mukaan kaste velvoittaa kirkon opettamaan ja auttamaan kaikkia jäseniään, tulevan vain heikosti esille, koska kansankirkko oli hänelle lähinnä käsite, joka ilmaisi kirkon toiminnan tavoitteen.

[129] Tanskan vuoden 1849 perustuslain mukaan evankelis-luterilainen kirkko on Tanskan kansankirkko ja sellaisena valtion ylläpitämä. Ks. Träskman TA 5/1994 s. 556, jossa hän käsitellessään Tanskan kirkko-oikeutta toteaa, että Tanskan kansankirkko "Är ingen organisation, utan en funktion. Den har ingen juridisk form, utan är helt inlemmad i statsförvaltningen."

[130] Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 4 ja Pirinen (1985) s. 263. Pirinen tuo lisänäkökohtana esiin myös kansansuvereniteettiopin soveltamisen. Kansankirkko-käsitteestä Saksan evankelisten maakirkkojen uusissa kirkkojärjestyksissä vuoden 1918 jälkeen valtionkirkkojärjestelmän kaaduttua ks. Pirisen mt. s. 263–264 ja siinä mainittu kirjallisuus.

[131] Pirinen (1985) s. 264 toteaa, että käsitteen "folkkyrka" Schauman mainitsee vain ohimennen Tanskan järjestelmää selostaessaan vuoden 1863 kirkkolakiehdotuksen s. 226. Schauman kuitenkin Pirisen mukaan tunsi sekä Saksan että Tanskan kirkko-oikeudellisen tilanteen.

[132] Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 5 ja Pirinen (1985) s. 265.

> Kansankirkolla tarkoitetaan kristillistä kirkkoa, johon kansan enemmistö tunnustautuu, jonka valtion perustuslaki tunnustaa sellaiseksi, joka tämän nojalla nauttii valtion tukea ja suojelusta. Kansankirkon-käsite on historiallisesti syntynyt sen jälkeen, kun uskonnonvapauden periaate oli tunnustettu lainsäädännössä. Kansankirkko ei ole identtinen valtionkirkon kanssa, mutta on siitä lähtöisin.[133]

Pirinen ja Kansanaho katsovat tärkeimpien kansankirkkoa koskevien teologisten, oikeudellisten ja käytännöllisten ongelmien liittyvän kirkon jäsenyyteen; yhteiskunnan ja samalla kirkon sekularisoitumisen vuoksi enemmistö kirkon jäsenistä kuuluu kirkkoon enemmän tai vähemmän muodollisesti perinteen, tavan tai sosiaalisen paineen vuoksi.[134] Kansankirkon periaatteiden mukaan kirkon jäsenyyden perustana on kaste, eikä jäsenyydelle voida Kansanahon mukaan asettaa muita ehtoja tai siitä luopua. Kansankirkon vastakohdaksi tai vaihtoehtona on nähty vapaakirkko, johon liitetään henkilökohtaisen tunnustautumisen perusteella. Saksalainen kirkko-oikeuden tutkija Liermann käyttää käsitettä vapaaehtoisuuskirkko (Freiwilligkeitskirche). Käsite

---

[133] Pirinen (1985) s. 265. Piispa Jaakko Gummerus 1900-luvun alkupuolella selvitti kirkon ja valtion suhteita eri maissa ja piispa Erik Johansson kysymystä "Valtion ja kirkon ero vaiko yleinen uskonvapaus"? Gummerus yhtyi kaikkiin Råhberghin näkemyksiin, mutta tähdensi lisäksi kansankirkkoaseman mukanaan tuomaa vastuuta kansasta, nuorison kasvattamisesta, hädänalaisten auttamisesta ja evankeliumin julistamisesta kaikille. Hänen mukaansa kirkko ei ole vain samalla tavalla ajattelevien valittujen ihmisten kirkko, vaan kaikkien, ja sitä on myös hallittava ja johdettava niin, että kansa tuntee sen omakseen. Ks. tästä Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 5–6. Kirkkokäsitteestä kirkon toiminnan ja hallinnon tunnuksena erityisesti 1.1.1923 UskvapL:ssa (267/22) ja kansankirkosta samalla tunnustuskirkkona, jonka oppi ja toiminta perustuvat Raamattuun ja evankelis-luterilaiseen tunnustukseen sekä kirkon avoi-muudesta ks. Kansanaho s. 60 ja Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 6–7. Brotherus s. 296–297 katsoi maamme teologisen tiedekunnan ylläpitämiseen liittyvien yleisten etujen perustuvan ensisijassa evankelisluterilaisen kirkon asemaan kansankirkkona. Yleiset edut Brotheruksen mukaan tarkoittivat seuraavaa: "... valtio itse, huolehtiessaan siitä, että ulkonaiset edellytykset ovat olemassa, jotka ovat tarpeen, jotta kansalaisten uskonnolliset intressit voivat tulla tyydytetyiksi, myötävaikuttaa kirkon opettajien kasvattamiseen.‚Ainoastaan, jos voidaan osoittaa, että yleiset edut ovat kysymyksessä, saa teologinen tiedekuntakin valtion yliopistossa riittävän selityksensä. ... jotta kirkko voisi säilyttää merkityksensä kansankirkkona, on sille välttämätöntä, että sen omat papit ovat tehtävänsä tasalla ja juuri tässä suhteessa s.o. jotta kirkon palvelijat eivät vaipuisi henkiseen ahtauteen, on tieteellinen kouluutus heille tärkeä."

[134] Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 10. Kaikista suomalaisista kuului vuoden 1995 lopussa evankelisluterilaiseen kirkkoon 85,6 ja ortodoksiseen kirkkoon 1,1 % (Kirkon kalenteri 1996), joten evankelisluterilainen kirkko on edelleen maamme enemmistökirkko.

viittaa tällöin kirkon jäsenyyteen eikä kirkon ja valtion väliseen suhteeseen taikka kirkon järjestysmuotoon.[135]

Vaikka kansankirkko-käsitteellä ei Suomessa ole täsmällisesti määriteltyä oikeudellista sisältöä, lähtökohtana tässä tutkimuksessa pidetään edellä selvitettyjä piispa Råhbergin ja piispa Gummeruksen esittämää käsitystä.

3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

3.1. Tavoite ja rajaus

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää piispan ja tuomiokapitulin pappeihin kohdistuvaa valvontavaltaa. Miten se on lainsäädännössä kehittynyt ja miten valvontavaltaa koskevia säännöksiä on käytännössä tulkittu ja sovellettu? Lähtökohtana on näin ollen kirkkolain soveltamiskäytännön kuvaaminen ja analysoiminen erityisesti tuomiokapitulien ratkaisutoiminnassa. Tutkimuksen pyrkimyksenä on myös etsiä soveltamiskäytännön perusteella laajempia kehityslinjoja sekä niitä yhteiskunnallisia ja muita taustatekijöitä, jotka tekevät ymmärrettäväksi soveltamiskäytännön muotoutumisen ja käytännön muutokset.

Kysymyksiin vastaaminen edellyttää deskriptiivis-analyyttistä esitystä piispan ja tuomiokapitulin valvontavallan oikeudellisista perusteista sekä papin oikeudellisesta asemasta. Samalla myös kirkkolainsäädännön ja valvontajärjestelmää koskevan oikeudellisen sääntelyn systematisointi ja tulkinta[136]

---

[135] Pirinen (1985) s. 266 ja Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 10. Ks. myös Pukari s. 11, jossa todetaan kansankirkkomme olevan todellinen vapaakirkko siinä merkityksessä, että se myös suhteessa valtioon on säilynyt kirkkona, sillä se on voinut oman uskontulkintansa, luterilaisen tunnustuksen, pohjalta rakentaa oman sisäisen järjestyksensä ja olennaisilta osin myös suhteensa valtioon. Kirkon vapautta Pukarin mukaan "korostaa sekin, että sillä on käytännössä jopa parlamentaarista oppositiota suurempi vapaus evankeliumin perustalta kritisoida valtiovaltaa, toimia eräänlaisena pysyvänä 'vaihtoehtoliikkeenä'." Valtiokirkko-käsitteestä Ruotsin kirkossa ks. Sundberg: Stat och kyrka enligt gällande Svensk rätt ja Göransson s. 60–78. Filosofisesta valtiokirkollisuudesta ks. Aulén s. 56–69.

[136] Husa s. 279 katsoo "julkisoikeuden tieteellisessä tulkitsemisessa ja systematisoimisessa ei ole mitään syytä pyrkiä määrittelemään – tiukasti – ennalta niitä lähestymistapoja ja tutkimusmenetelmiä, joilla kulloinkin tutkittavaa kohdetta lähestytään". Husan mukaan julkisoikeusdogmatiikassa olisi syytä pyrkiä säilyttämään omaa tieteenalaansa ja omia teoreettis-metodologisia oletusarvojaan jatkuvasti reflektoiva ja tutkimuskohteeseensa aidon kriittisesti suhtautuva asenne.

on välttämätöntä, jotta voidaan tutkia lainsäädännön ja oikeuskäytännön välistä yhteyttä. Tutkimuksessa kuvataan ja analysoidaan tosiasiallista päätöksentekomenettelyä pappien virka- ja käytösvirheasioissa. Tutkimuksen tiedonintressin voidaan katsoa olevan osin tekninen ja hermeneuttinen sekä osin myös emansipatorinen.[137] Tutkimuksella pyritään antamaan tietoa papin opin, virkatoiminnan ja elämän valvonnasta ja arvioimaan sitä myös kriittisesti. Erityisesti tarkastellaan lainsoveltajan tai tulkitsijan toimintaa kuvaavasti pyrkien samalla etsimään tekijöitä, jotka tekevät tuon toiminnan ymmärrettäväksi ja selittävät sitä.

Schaumanin kirkko-oikeudelliselle tutkimukselle asettamien edellytysten valossa tutkimus on käytännöllinen, kriittinen ja historiallinen.[138] Oikeushistoriallisen aineksen lisäksi tutkimuksessa on myös oikeussosiologista ainesta. Historialliseen aineistoon perustuvaa argumentointia käytetään tutkimuksessa apuna.

> Pekka Viljanen on valtion virkamiesten virkarikoksia koskeneessa väitöskirjassaan vuodelta 1984 jättänyt RL 2:12 määrittelemistä virkamiehistä mm. papit tutkimuksen ulkopuolelle perustellen ratkaisuaan seuraavasti: "Toisaalta eräitä virkamiesryhmiä varten on olemassa erityisiä rikosoikeudellisia säännöksiä. Tässä suhteessa merkittävän joukon muodostavat mm. papit. Heitä koskevat kirkkolain (23.12.1964/635) ao. säännökset, lähinnä 101–119 §, on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle."[139]

HM 92 ja 93 §:ssä olevat säännökset virkamiehen rikosoikeudellisesta vastuusta ja vahingonkorvausvastuusta koskevat myös pappien virkatoimintaa. Nämä virkavastuun perussäännökset ovat perustana, mutta tutkimus kohdistuu keskeisesti alemmanasteisin säännöksin ja erityisesti kirkkolaissa säädettyihin virkavastuuta koskeviin säännöksiin.

Tutkimuksessa käsitellään kirkon viranhaltijoista vain pappeja, vaikka 1964 KL 445 §:n mukaan tuomiokapitulin tutkittavia ja ratkaistavia olivat myös lehtorin sekä kanttorin virka- ja käytösvirheet.

---

[137] Tiedonintresseistä ja tutkimustyypeistä ks. Niiniluoto s. 70–73.

[138] Schauman s. 24–26. Oikeusdogmatiikan tehtäviin – tulkinta ja systematisointi – Husa s. 280 lisää myös kritiikin ja tehtyjen tulkintojen yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin "tosin jo sisäänrakennettuna tulkintaan ja systematisointiin".

[139] Viljanen s. 11. Ks. myös Viljanen (Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijäin rikokset) s. 68, jossa ilmeisesti epähuomiossa Viljanen käyttää evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkon virkamiesten kohdalla käsitettä kurinpitomenettely, vaikka kysymyksessä on 1964 KL (635/64) ja ortodoksisesta kirkkokunnasta annettu laki (521/69). Tämän teoksen s. 273 ja 305–306 Viljanen on käsitellyt lyhyesti AsiakJulkL:n, RL 40:5 ja 6 sekä 1964 KL 542 a §:n soveltamiseen liittyviä ongelmia.

Lehtorin virkaa koskevat 1964 kirkkolain säännökset, jotka olivat voimassa vasta ko. kirkkolain 1.1.1965 voimaantulosta, alkoivat vähitellen menettää merkitystään pappisviran avauduttua myös naisillekin kirkkolain muutoksella (892/87) 1.1.1988 lukien. Lehtorin virkojen lukumäärä alkoi jyrkästi vähentyä, koska seurakunnat muuttivat ko. virkoja papin viroiksi, ja lehtorit myös siirtyivät pappisvihkimyksen saatuaan papin virkoihin.[140]

Kanttorin osalta virka- ja käytösvirheasioissa 1964 KL:iin tehtiin vuonna 1981 muutoksia (557/81) kanttorin virkaa koskevien kokonaisuudistusten yhteydessä. Asian käsittely tapahtui tuolloin ensin 1964 KL 258 §:n nojalla paikallisseurakunnassa, ja asia saattoi siirtyä vasta kirkkoneuvoston ilmoituksesta, jollei muistutusta pidetty riittävänä, tuomiokapitulille. 1994 KL 23 luvun 3 §:n 3 momentin nojalla kirkkoneuvosto, yhteinen kirkkoneuvosto tai seurakuntaneuvosto käsittelee kurinpitoasian, joka koskee mm. kanttoria.[141]

Kirkkokuria koskevat säännökset sisältyivät 1869 KL 100–105 §:ään ja 1964 KL 77–81 §:ään. Kirkkokuri merkitsi Halmesmaan määrittelyn mukaan seurakunnan jäsenen velvollisuuden vastaisesta menettelystään saamaa, kirkollisen viranomaisen täytäntöönpanemaa, rangaistukseksi aiottua toimenpidettä.[142] Kirkkokuri liittyi kirkon sananjulistukseen ja sielunhoitoon, ei kirkon tuomiovaltaan tai hallintoon. Kirkkokuria käyttivät seurakunnan kirkkoherra ja kirkkoneuvosto.[143] Vaikka varsinaises-

---

[140] Kirkon kalenterin henkilöstötietojen mukaan vuonna 1987 seurakuntalehtorin viroissa oli 259 henkilöä. Lehtorin virkoja oli vuonna 1995 enää 48 (Suomen evankelisluterilainen kirkko 1992–1995). 1964 KL 87 §:n muutoksesta ks. HE n:o 7/1987 vp.

[141] 1994 KL sisältää 23 luvussa kaikkia kirkon ja seurakuntien viranhaltijoita koskevat säännökset kurinpitomenettelystä ja -rangaistuksista. Nämä säännökset perustuvat osittain valtion virkamieslaista (755/86) omaksuttuun järjestelmään. Koska virkarikosasioita ei enää lainkaan käsitellä tuomiokapitulissa, papin, lehtorin ja kanttorin virkarikokset käsitellään RL 40 luvun mukaisina virkarikoksina yleisessä alioikeudessa. Kirkon viranhaltijoiden virkarikoskäsittely saatettiin näin yhdenmukaiseksi muiden julkisyhteisöjen viranhaltijoiden virkarikosten käsittelyn kanssa. Ks. HE 23/1993 vp. s. 6.

[142] Halmesmaa (1976) s. 11. Murtorinne (1992) s. 91–93 toteaa 1800-luvun alkupuolella keskeisimpiä kirkon siveellisen valvonnan ja kirkkokurin käyttämisen kohteina olleen alkoholinkäyttö, sukupuolimoraali ja lasten kasvatuskysymykset. Ks. myös Halmesmaan tutkimus kirkkokurisäännöstöstä Suomessa 1848–1869, Halmesmaa (1978).

[143] UK s. 127–128. Kansanaho (Kansankirkkoihanne) s. 10 toteaa kirkkokurin muuttuneen aikojen kuluessa "lähinnä sielunhoidolliseksi" ja lausuu seuraavaa: "Vaikeus on vain siinä, ettei tällaista sielunhoitoakaan kyetä enää harjoittamaan. Siihen ei edes aina pyritä. Tämä lienee kansankirkkomme suurimpia puutteita, ellei suorastaan vamma, joka on kaikkien nähtävissä."

ti kirkkokurimenettely jää tutkimuksen ulkopuolelle, tutkimuksessa voidaan sivuta kirkkokuria koskevia säännöksiä virkasyyteratkaisujen analyysissä.[144]

Ammatin harjoittamisen valvonnan ja ammattioikeuksien antamisen tai poisottamisen kannalta joitakin yhtymäkohtia olisi pappien ja lääkärien ammattikuntien kohdalla löydettävissä mm. tarkastelemalla historiallisessa kehityksessä tuomiokapitulin ja Ruotsin erityisen lääkintökollegion, Collegium Medicumin, joka jo 1600-luvun lopulta lähtien valvoi lääkärien pätevyyttä, valvontavallan yhtymäkohtia.[145] Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tehdä tällaista eri ammattiryhmien välistä valvontaa koskevaa vertailevaa tutkimusta tutkimusekonomisista syistä, vaan keskitytään pappien ammattikuntaan.

Vahingonkorvausvelvollisuutta koskevat selvitykset jäävät luonteeltaan pääosin yksityisoikeudellisina tämän tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka vahingonkorvausvastuu voidaan lukea osaksi virkavastuuta lainvastaisen toimenpiteen tai virkavelvollisuuden laiminlyönnin ollessa virkamiehen korvausvastuun perusteena.[146]

---

[144] Kirkkokurimenettelyn 1964 KL 78 §:n seuraamuksilla varoitus, kirkollisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden sekä kummina olemisen oikeuden menetys, oli selvästi rangaistuksen luonne. Kirkkolain uudistamiskomitea poisti seurakunnan mahdollisuuden ryhtyä sellaisiin kirkkokuritoimiin, jotka viittasivat rikkomuksen sovittamiseen rangaistuksia kärsimällä. 1994 KL ei sisällä enää säännöstä kirkkokurista Ks. kirkkokurin tuottamista ongelmista erityisesti kansankirkossa ja perusteluista kirkkokuri -käsitteen poistamiselle Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö II kirja s. 178–179. Kirkkokurin poistamista koskevasta kritiikistä ks. Halmesmaa TA 6/1989 s. 145–148 "Kirkkolakiehdotus syrjäyttää yleisen kirkkokurin".

[145] Lääkärin koulutuksen kehittymisestä Ruotsi-Suomessa ja Suomessa ks. Klinge (Keisarillinen Aleksanterin yliopisto) s. 371–380. Akateemisen tutkinnon suorittaneita lääkäreitä oli noin vuonna 1809 alle 30, eivätkä he kuuluneet johtavan säädyn kahteen laajaan professioon, upseerin ja papin ammatteihin. Lääkärin ammatin vähäisen arvostuksen sekä Wirilander että Konttinen katsovat liittyneen siihen, että ammatilta puuttuivat tärkeät yhteydet johtaviin yhteiskuntaryhmiin. Vasta autonomianajan alkupuoliskon uusissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa lääkärin ammatin arvostuksen nousu tuli mahdolliseksi. Ks. tarkemmin Wirilander s. 107 ja Konttinen s. 75 sekä 96. – Lääkärin oikeusasemaa ja vahingonkorvausvastuuta Paaso on tutkinut lisensiaattityössään Lääkärin oikeusasemasta hallinto-oikeuden kannalta ja väitöskirjassaan Vahingonkorvausvastuun normiperusta lääkärintoimessa.

[146] Mäenpää (1991) s. 391–392. 1869 KL 127 §:ssä ja 1964 KL 109 §:ssä säädettiin papin vahingonkorvausvelvollisuudesta. KKO 1946:217; vahingonkorvausvaatimuksen käsitteleminen ei kuulunut tuomiokapitulin toimivaltaan. Valtion virkamiehen vahingonkorvausvastuusta ks. mm. Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 225–230.

3.2. Tarkastelutavasta ja lähdeaineistosta

Tutkimus liittyy problematiikkansa puolesta useampiin julkisoikeuden osa-alueisiin, kuten hallinto-oikeuteen, virkamiesoikeuteen, prosessioikeuteen ja rikosoikeuteen. Sen keskeinen tematiikka sijoittuu kuitenkin erityisen kirkko-oikeuden alaan.[147] Tarkastelutapansa ja metodinsa puolesta tutkimus sijoittuu useammalle tasolle. Lähtökohtana on oikeusdogmaattinen tarkastelu, johon liittyy myös oikeussosiologista elementtiä.[148]

Tutkimukseen liittyy myös yleisten oppien ja oikeusperiaatteiden problematiikkaa tarkasteltaessa sitä, millä tavoin papin toiminnassa esille tulevien eri normijärjestelmien – oikeus, uskonto ja moraali – keskinäinen ja jännitteinen suhde kulloinkin jäsentyy. Lisäksi tutkimukseen sisältyy oikeushistoriallista ainesta[149] ja eräiltä osin oikeusvertailevaa ainesta lähinnä Ruotsin kirkko-oikeudesta.

Tutkimuksessa on käytetty perinteisiä oikeuslähteitä[150]; auktoratiivisia oikeuslähteitä ja muita hyväksyttäviä päätösperusteita mm. asia-argumentteja.

---

[147] Schaumanin kirkko-oikeuden jakamisesta yleiseen (teologiseen) ja erityiseen (oikeustieteelliseen) ks. Schauman s. 24–25. Hallinto-oikeuden, julkisen oikeuden ja erityisen kirkko-oikeuden määrittelystä ks. myös Ståhlberg (Suomen hallinto-oikeus) s. 5–7.

[148] Schauman s. 25 edellytti erityisen kirkko-oikeuden täydellisessä käsittelyssä yhdistettäväksi käytännöllisen, historiallisen ja kriittisen metodin. Teoreettis-metodologisesti perinteisestä julkisoikeudesta ja sen ilmenemisestä erityisesti väitöskirjatutkimuksessa ks. Husa s. 81–90. Lainopin ja sitä vastaavan käytännön välisestä suhteesta ks. Wikström s. 235–238. Oikeustieteestä käytäntöä palvelevana tutkimusalana ks. Aarnio (1989) s. 163, jossa hän toteaa oikeustieteen ylittäneen puhtaan teoreettisen tiedonintressin ja esittäneen käytännöllisyysnäkökohtiin nojaavan kannanilmaisun silloin, kun tutkija esittää tiedollisille perusteille ja myös arvostuksille perustuvan tulkinta- tai normikannanoton. Tulkinta- tai normikannanottojen perusteleminen on Aarnion mukaan "osa tutkimuksen arkipäivää ja vielä selvemmin ne ovat kaiken lain soveltamisen (esim. tuomitsemisen) olennainen ainesosa". Klami (1970) s. 57 korostaa oikeushistoriallisten aspektien kuulumista tasa-arvoisina kunkin oikeustieteen oppialan piiriin samaan tapaan kuin esim. analyyttiset aspektit, normisuosituksia esittävä lainoppi, sosiologiset kysymyksenasettelut, oikeudellinen suunnittelu ja tavoitetutkimus jne.

[149] Oikeushistoriallinen aineisto Aarnion (1989) s. 50 mukaan tuottaa tulkinnalle perusteluaineistoa, joten oikeushistoria on tällöin eräänlaisen aputieteen asemassa tulkinnan kannalta. Edelleen oikeushistorian piiriin Aarnion mukaan voidaan lukea ei-voimassa olevaa oikeutta koskevat asiat.

[150] Niemivuo s. 160 katsoo, että virkamiesoikeudellisten instituutioiden ja julkishenkilöstön oikeudellisen aseman tarkastelussa ei useinkaan riitä tyytyminen tavanmukaisiin oikeuslähteisiin, vaan historiallisen taustan ja yhteiskunnallisten vaikutusten selvittäminen edellyttää myös muuta kuin vain juridista aineistoa. Tästä voi seurata Niemi-

> Auktoratiivisilla oikeuslähteillä tarkoitetaan Laakson mukaan "niitä lähteitä, joita päätöksenteossa pitää seurata tai jotka yleensä tulee ottaa huomioon. Tältä pohjalta voidaan erottaa kaksi auktoratiivisten oikeuslähteiden ryhmää, legalisoidut ja institutionalisoidut oikeuslähteet."[151]

Pappien virka- ja käytösvirheasioissa annettuja päätöksiä koskeva asiakirja-aineisto sisältää korkeimmassa oikeudessa, korkeimmassa hallinto-oikeudessa ja hovioikeudessa annettuja päätöksiä sekä päätöksiä kaikista maamme kahdeksasta hiippakunnasta[152] ja kirkkohallituksesta. Piispaan ja tuomiokapituliin kohdistuneet kantelut ovat mukana ratkaisukäytännön erityistapauksissa.[153]

Tutkimuksen kohteena on ratkaisukäytäntö 50 vuoden ajalta vuosina 1940–1989. Tarkasteluajanjaksosta vuodesta 1940 vuoden 1964 loppuun eli 25 vuotta oli vuoden 1869 kirkkolain voimassaoloaikaa. Vuoden 1964 kirkkolaki oli voimassa tutkimusajanjaksosta vuosina 1965–1989. Tarkasteluajanjakson pituutta 50 vuotta voidaan perustella siten, että Schaumanin laatima vuoden 1869 kirkkolaki, joka syntyi ja tuli voimaan jo ennen vuoden 1889 rikoslakia, vaikutti vielä 1964 kirkkolain sisällössä, koska vuoden 1964 laissa

---

vuon mukaan metodologisia ja tutkimusteknisiä ongelmia. Oikeuspoliittisessa tutkimuksessa – millainen tutkittavan instituutin tai ilmiön pitäisi olla – argumentointi muodostuu Niemivuon mukaan kestäväksi "vasta silloin, kun käytettävissä on riittävästi tietoa tutkittavan ilmiön historiallisesta kehityksestä ja sen vaikutuksista". Ks. tästä samoin kuin kriittisen keskustelun riittämättömyydestä ja virkamiesoikeuden alan teoreettisen tutkimuksen tarpeellisuudesta Niemivuo s. 161 ja siinä mainittu Modeen LM 1980 s. 148 ss.

[151] Laakso s. 64. Legalisoiduksi oikeuslähteeksi Laakso määrittelee kirjoitetun lain ja maantavan. Institutionalisoituihin oikeuslähteisiin eli oikeusyhteisössä vakiintuneeksi tunnustetuiksi oikeuslähteisiin kuuluvat oikeuskäytäntöä ilmaisevat oikeusohjeet ja lainsäädäntöaineiston pohjalta hahmoteltava lainsäätäjän tarkoitus. Muita normatiivisia päätösperusteita ovat Laakson mukaan mm. asia-argumentit. Oikeuslähteistä ja päätösperusteista ks. Laakso s. 63–76. Pakottavista, heikosti velvoittavista ja sallituista oikeuslähteistä ks. myös Aarnio (1982) s. 94–96 ja Aarnio (1989) s. 220–221.

[152] Kirkollista hallintoa varten maa on jaettu hiippakuntiin. Hiippakunnan hallintoa hoitivat 1964 KL 13 §:n mukaan piispa ja tuomiokapituli. Tarkasteluajanjakson tapausaineiston lukumäärät hiippakunnittain eivät ole suoraan vertailukelpoisia, koska uusimmat hiippakunnat on perustettu vasta 1950-luvulla, Lapua 1956 ja Helsinki 1959. 1964 kirkkolain tullessa voimaan 1.1.1965 Suomessa oli kahdeksan nykyistä hiippakuntaa: Turun arkkihiippakunta. Tampereen, Oulun, Porvoon, Mikkelin, Kuopion, Lapuan ja Helsingin hiippakunta. Lapuan hiippakunnan alue sisältyi vuoteen 1956 saakka Tampereen ja Kuopion hiippakuntiin. Nykyisen Helsingin hiippakunnan alue sisältyi Tampereen hiippakuntaan. Hiippakuntien perustamisen historiasta ks. lähemmin Kansanaho s. 163–173, Paarman väitöskirja sekä Tampereen hiippakunnan osalta Paarma (1980). Entisen Viipurin hiippakunnan nimi muuttui 9.3.1945 annetulla asetuksella (235/45) 1.4.1945 lukien Mikkelin hiippakunnaksi.

edellinen laki uudistettiin sisäisen järjestyksensä ja kieliasunsa puolesta nykyajan tarpeita vastaavaksi. Vuoden 1869 kirkkolaki oli vuoteen 1940 mennessä jo 70-vuotisen voimassaolon aikana vakiinnuttanut asemansa kirkon omana, mutta kuitenkin valtion lainsäädäntöön kuuluvana lakina.[154] Kysymyksessä on erään aikakauden, joka tutkimuksellisesti on 50 vuoden ajalta riittävän pitkä, pappeja koskeva tuomitsemiskäytäntö, sen kuvaaminen ja analysoiminen. Tutkimuksessa II maailmansota ja sen jälkeinen aika antaa oman sävynsä erityisesti 1940- ja 1950 -luvulle.

Tutkimuksessa käytetään oikeusvertailua[155] rajoitetusti lähinnä valvontavallan ja kurinpitomenettelyn osalta vain Ruotsin kirkon järjestelmään. Suomen ja Ruotsin kirkolla on yhteinen historia vuoteen 1809 saakka ja kirkko-oikeudellisessa mielessä vuoteen 1869 saakka, jolloin Suomen evankelis-luterilainen kirkko sai 1869 kirkkolain. Ruotsissa kirkon ja valtion väliset suhteet ovat vaatineet erityistä selvitystä, koska Ruotsin kirkon oikeudellista asemaa, toisin kuin Suomessa, ei ole perustuslaissa säädetty. Ruotsissa uusi kirkkolaki (1992:300), joka tuli voimaan 1.1.1993, korvasi 1686 kirkkolain ja lukuisat muut kirkolliset säädökset.[156] Lähinnä opillisten erimielisyyksien kohdalla tutkimuksessa sivutaan myös Norjan kirkon järjestelmässä Norjan kirkon opillista neuvostoa.[157]

Ruotsi-Suomen ja Baltian välinen yhteys 1600-luvulla vaikutti kirkollisessa järjestelmässä piispan ja konsistorin muodostumiseen sekä kirkollisesta

---

[153] Nämä tapaukset ovat osoituksena piispan ja tuomiokapitulin valvontavallan tulemisesta myös valvotuksi, ja samalla kysymys on mm. piispan toimivallasta.

[154] Ks. 1869 ja 1964 kirkkolain välisistä yhteyksistä Heilimo s. 10–15.

[155] Brusiinin mukaan oikeusvertailu selvittelee, miten eri oikeusjärjestyksissä erilaisiin tai eri tavalla ryhmiteltyihin oikeudellisesti relevanteiksi tunnustettuihin faktoihin on kytketty erilaisia oikeusreaktioita, onko kytkentä annetussa sosiaalisessa kentässä osoittautunut tehokkaaksi oikeustehtävän ratkaisuksi, millainen tehokkuusaste on erilaisilla oikeusteknisillä ratkaisuvarianteilla. Brusiin s. 441. Oikeusvertailun vaikeudesta ja hyödyllisyydestä ks. erityisesti Brusiin s. 442–446 ja Aarnio (1989) s. 49–50.

[156] Ruotsin vuoden 1993 kirkkolaista ja siihen johtaneesta kehityksestä ks. Göransson. Lainsäädäntövallasta erityisesti valtiosääntöoikeudellisena ja kirkko-oikeudellisena tutkimuksena ks. Hofverberg.

[157] Norjan kirkko on valtionkirkko "Norska statskyrkan", jonka asema on säädetty Norjan perustuslaissa siten, että kuningas on valtionkirkon johtaja (perustuslain 16 §). Norjan valtionkirkko on valtion "ecklesiastikverk", joten kirkon ja valtion välillä vallitsee pääsääntöisesti yhtäläisyys. Kirkollinen toiminta on eräs toiminta valtion muiden toimintojen rinnalla, kuten sotilashallinto, ulkoasiainhallinto jne., ja papit ovat valtion virkamiehiä. Ks. Norjan kirkosta Sundberg s. 5–6, Castberg s. 182 ss. ja Andenæs s. 181–195 sekä Juntunen ja siinä erityisesti Norjan kirkon opillista neuvostoa koskeva selvitys s. 102–108.

vaikutuksesta mm. Tarton ja Tallinnan yliopistojen muodostumiseen. Näistä historiallisista yhteyksistä on nähtävissä myös se, että Virossa vielä tänä päivänä toimii luterilainen kirkko, jonka johdossa on Viron vuoden 1991 kirkkolain mukaan arkkipiispa ja piispa hänen apulaispiispanaan, sekä konsistori, johon kuuluu arkkipiispa puheenjohtajana sekä viisi asessoria, jotka ovat seurakuntapappeja.[158] Viron evankelisluterilaista kirkkoa koskeva kirkko-oikeudellinen tutkimus olisi oma tutkimusaiheensa. Tässä yhteydessä ei tutkimusekonomisista – eikä lähes koko tutkimusjakson Virossa vallinneista poikkeuksellisista historiallisista ja yhteiskunnallisista syistä – ole mahdollista tältä osin vertailua suorittaa.[159]

Saksan kirkkojärjestelmä jää tutkimuksessa vertailun ulkopuolelle, koska Saksassa voimassa oleva valtionkirkko-oikeudellinen järjestelmä, joka on rakennettu maakirkkojen hallinnon varaan, poikkeaa merkittävästi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon järjestelmästä. Kirkko-oikeus Länsi-Saksassa ja nykyisessä Saksassa yliopistoissa on ollut eriytynyt omaksi tieteenalakseen. Kirkko-oikeus (Kirchenrecht, Verfassungsrecht) on erotettu kuitenkin ns. valtiokirkko-oikeudesta (Staatkirchenrecht), jota on harjoitettu läheisessä yhteydessä muun oikeustieteellisen tutkimuksen kanssa. Jako on ollut seurauksena niistä kokemuksista, joita kansallissosialismin aika kirkolle antoi.[160]

---

[158] Konsistorin kansliassa on myös lakimies, joka toimii konsistorin pöytäkirjanpitäjänä, mutta hän ei ole konsistorin jäsen. Kirkolliskokous, johon nykyisin kuuluu 55 jäsentä, vahvistaa kirkolle lait sekä valitsee arkkipiispan ja viideksi vuodeksi konsistorin jäsenet. Tiedot perustuvat lääninrovasti Luhametsin haastatteluun.

[159] Lääninrovasti Joel Luhametsin, joka itse on konsistorin jäsen, haastattelussa kesällä 1995 saatuja tietoja, samoin kuin se, että Viron uusi kirkkolaki vuodelta 1991 perustuu vuoden 1935 kirkkolakiin, johon on tehty pieniä korjauksia. Neuvostovallan aikana Virossa oli voimassa vuoden 1949 kirkkolaki, jonka sisältöön kirkolliskokouksella, johon kuului tuolloin 34 jäsentä, ei ollut juurikaan vaikutusmahdollisuutta. – Inkerin kirkosta, joka 1600-luvulta lähtien on ollut osa inkerinsuomalaisten elämää, ks. kirkko-oikeudellisista linjauksista ja vuoden 1992 KJ:stä Ylönen s. 112–125.

[160] Haaramäki s. 4. Muistiossa Haaramäki toteaa lisäksi, että kaikki kirkko-oikeus on itsenäistä kirkon sisäistä oikeutta viimeaikaisessa kirkko-oikeudentutkimuksessa esitetyn varsin selkeän ja yhtenäisen käsityksen mukaan. Tähän liittyen torjutaan sellainen tulkinta kirkon oikeusnormien lähteistä, että kirkollinen valta olisi lähtöisin kansasta. Siten Haaramäen mukaan kysymykseen kirkollisesta demokratiasta kirkossa suhtautudutaan aivan erilaisella pidättyväisyydellä kuin esim. Pohjoismaisten kansankirkkojen ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä. – Evankelisen kirkko-oikeuden kehityssuuntauksia Saksan näkökannalta katsottuna ks. v. Campenhausen. Saksan ekumeenisesta kirkko-oikeudesta ja valtion ja kirkon välisestä sopimuksesta ks. Träskman TA 6/1990 s. 508 ja 509. Saksan kirkkojärjestelmästä ja kirkko-oikeudesta ks. myös Pirinen (1985) s. 253–254 ja 259–260.

Suomen ortodoksisen kirkkokunnan papiston virka- ja käytösvirheasioissa noudatettava menettely jää varsinaisesti tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Laissa ortodoksisesta kirkkokunnasta (521/69) on säännökset kirkollisesta oikeudenkäytöstä ja asetuksessa ortodoksisesta kirkkokunnasta (179/70) säännökset kirkollisesta oikeudenkäynnistä. Lähinnä oikeudenkäynnin julkisuuden sekä muutoksenhakujärjestelmän osalta joitakin viittauksia tutkimuksessa tehdään em. säännöksiin. Ortodoksisen kirkon järjestysmuoto sekä historialliset seikat vaikuttavat myös virka- ja käytösvirheasioita koskevien säännösten erilaisuutena.[161] Aihe olisi mielenkiintoinen erillisenä tutkimuskohteena varsinkin kun lakia ortodoksisesta kirkkokunnasta ollaan muuttamassa mm. kirkollisen oikeudenkäytön säännösten osalta korvaamalla kirkollinen oikeudenkäyttö kurinpidollisella ojennusmenettelyllä.[162]

Koska roomalais-katolisessa kirkossa papiston virka- ja käytösvirheasioita käsitellään kanonisen oikeuden mukaan, roomalais-katolinen kirkko jää tutkimusaiheen kannalta tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Ratkaisukäytännön tutkiminen tuskin olisikaan mahdollista, koska esitutkinta-asiakirjat, jotka koskevat rikosprosessia ja ne paikallisen piispan antamat asiakirjat, joilla esitutkinta on aloitettu tai lopetettu, samoin kuin kaikki esitutkintaa edeltäneet asiakirjat talletetaan hiippakunnan kanslian salaiseen arkistoon, mikäli niitä ei tarvita oikeudenkäynnissä. Vain piispalla saa olla avain salaiseen arkistoon, josta ei saa antaa ulos asiakirjoja. Vuosittain tuhotaan ne moraalia koskevien rikosasioiden asiakirjat, joissa syytettynä ollut on kuollut tai joissa tuomion antamisesta on kulunut kymmenen vuotta. Lyhyt selostus tosiasioista sekä lopullisen tuomion sanamuoto kuitenkin säilytetään.[163]

---

[161] Kirkko ja valtio -komitean mietintö 1977: 21 sisältää myös ortodoksista kirkkokuntaa koskevat selvitykset. Ks. ortodoksisen kirkkokunnan perustamiskysymyksestä Suomen politiikassa Setälä (1966); ja suomalaisesta kirkollisesta idänpolitiikasta Setälä (1970). Itä-Suomen ja Inkerin kirkon järjestelyvaiheista Uudenkaupungin ja Turun rauhojen molemminpuolin ks. Rajaisen tutkimus "Luterilaisuudesta Venäjän valtikan alaisena".

[162] Ojennusmenettely säilyisi kirkon sisäisenä asiana eikä menettelyssä annetusta päätöksestä olisi valitusoikeutta tuomioistuimeen. Ongelmia EIS 6 artiklan noudattamisen osalta ei ole nostettu esille. Ks. lainmuutoksesta tarkemmin HE 34/1997 vp.

[163] LM 1986 s. 284. Katsauksen roomalaiskatolisen kirkon pappien virka- ja käytösvirheasioiden käsittelyyn antaa piispa Verschurenin artikkeli, joka koskee salassapitovelvollisuutta katolisen kirkon oikeudessa, LM 1986 s. 281–287. Erillisenä tutkimuksena olisi mielenkiintoista tutkia kanonisen oikeuden salaisuus-/julkisuusoppeja verrattuna esim. Euroopan yhteisöoikeudessa hallinnon ei-avoimeen päätöksentekojärjestelmään.

II PAPIN VIRKAVELVOLLISUUDET JA VIRKAVASTUU

CA V:n Kirkon virka: "Jotta saisimme tämän uskon, on asetettu evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen virka. Sanaa ja sakramentteja välineenä käyttäen lahjoitetaan Pyhä Henki, joka niissä, jotka kuulevat evankeliumin, vaikuttaa uskon missä ja milloin Jumala hyväksi näkee. (...)"

CA VIII Kirkko: "(...) Kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumia puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. (...)"

CA XIV Kirkon järjestys: "Kirkollisesta järjestyksestä seurakuntamme opettavat, ettei kirkossa kukaan saa julkisesti opettaa eikä hoitaa sakramentteja ilman asianmukaista kutsumista."

CA XVI Yhteiskunnallinen elämä: "Yhteiskunnallisen elämän ansioista seurakuntamme opettavat, että yhteiskunnan lailliset järjestykset ovat Jumalan hyviä tekoja ja että kristityillä on lupa toimia esivallan viroissa, käyttää tuomiovaltaa, ratkaista oikeusasioita keisarillisen tai muun voimassa olevan lain mukaan, tuomita lain vaatimiin rangaistuksiin, käydä oikeutettuja sotia, olla asepalveluksessa, tehdä laillisia sopimuksia, omistaa yksityistä omaisuutta, vannoa vala esivallan sitä vaatiessa sekä solmia avioliitto. (...)"

CA XXVIII Kirkollinen valta: "(...) avainten valta eli piispojen valta merkitsee evankeliumin mukaisesti valtaa ja Jumalan käskyä saarnata evankeliumia, antaa anteeksi ja pidättää synnit sekä toimittaa sakramentit. (...) Tätä valtaa käytetään yksinomaan opettamalla eli julistamalla evankeliumia ja jakamalla sakramentteja joko monille tai yksityisille, sen mukaan kuin kukin on saanut kutsun. (...) Kirkollisella vallalla on oma valtuutuksensa, nimittäin opettaa evankeliumia ja toimittaa sakramentit. Se ei saa sekaantua sille vieraisiin tehtäviin, ei vaihtaa maallisia hallituksia, ei kumota esivallan säätämiä lakeja, ei kieltää lain määräämää kuuliaisuutta, ei asettaa esteitä tuomioille, jotka koskevat maallisia järjestyksiä tai sopimuksia, eikä

määrätä esivallalle sääntöjä valtion järjestysmuodosta. (...) Jos piispoilla tämän lisäksi on maallisen miekan valtaa, niin heillä ei ole sitä piispoina evankeliumin määräyksestä, vaan inhimillisen oikeuden perusteella. Tämän vallan kuninkaat ja keisarit ovat heille myöntäneet omaisuutensa maallista hallintoa varten. Tämä on kuitenkin toinen tehtävä kuin evankeliumin palvelijan virka. Kun siis on kysymys piispojen tuomio- ja hallitusvallasta, on tehtävä ero maallisen käskyvallan ja kirkollisen vallan välillä. Tämän johdosta evankeliumin mukaan, tai kuten on tapana sanoa jumalallisen oikeuden mukaan, tämä tuomio- ja hallitusvalta kuuluu piispoille piispoina, ts. henkilöinä, joille on uskottu sanan ja sakramenttien virka. Se sisältää oikeuden antaa anteeksi syntejä, hylätä evankeliumin kanssa ristiriidassa olevat opit sekä erottaa seurakunnan yhteydestä sellaiset, joiden jumalattomuus on yleisesti tunnettua, pelkällä sanalla ilman inhimillisiä pakkokeinoja. Seurakuntien tulee välttämättä jumalallisen oikeuden perusteella osoittaa siinä heille kuuliaisuutta tämän sanan mukaisesti: Joka kuulee teitä, hän kuulee minua. Mutta kun piispat opettavat ja määräävät sellaista, mikä sotii evankeliumia vastaan, niin seurakunnalla on tukenaan Jumalan käsky, joka kieltää tottelemasta heitä: "Kavahtakaa vääriä profeettoja: (Matt. 7); "Vaikka enkeli taivaasta julistaisi teille toista evankeliumia, hän olkoon kirottu" (Gal. 1); "Sillä me emme voi mitään totuutta vastaan, vaan ainoastaan totuuden puolesta" (2 Kor. 13). (...)"[1]

[1] CA, Augsburgin tunnustuksen suomennos 1990. 1869 KL 1 §:ssä ja 1964 KL 1 §:ssä säädettiin kirkon tunnustus: "Suomen evankelis-luterilainen kirkko tunnustaa sitä kristillistä uskoa, joka, perustuen Jumalan pyhään sanaan Vahan ja Uuden Testamentin profeetallisiin ja apostollisiin kirjoihin, on lausuttu julki vanhimman kirkon kolmessa päätunnustuksessa sekä muuttamattomassa Augsburgin tunnustuksessa ynnä muissa luterilaisen kirkon niin sanottuun Sovintokirjaan otetuissa tunnustuskirjoissa, ja pitää tunnustuksen korkeimpana lakina sitä näissä tunnustuskirjoissa selvästi lausuttua järkähtämätöntä totuutta, että Jumalan pyhä sana on ainoa ohje, jonka mukaan kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvosteltava." Kirkon kolme päätunnustusta ovat apostolinen uskontunnustus, nikealais-konstantinopolilainen uskontunnustus ja Athanasiuksen uskontunnustus. Evankelis-luterilaisen kirkon alkuaikoina syntyivät kirkon tunnustusta puolustamaan tunnustuskirjat, jotka ovat Augsburgin tunnustus, Augsburgin tunnustuksen puolustus, Smalkaldenin kappaleet, Vähä katekismus, Iso katekismus ja Yksimielisyyden ohje, jotka on otettu 1580 Sovintokirjaan. Augsburgin tunnustuksella oli luterilaisen kirkon tunnustuskirjojen joukossa erityisasema. Ks. tarkemmin tunnustuskirjoista ja niiden suomennoksista Evankelis-luterilaisen kirkon Tunnustuskirjat, suomennos 1948 s. 9–76 ja suomennos 1990 s. 7–14 ja Heilimo s. 17–18.

1. PIISPAN JA PAPIN VIRKAVELVOLLISUUKSISTA

1.1. Piispan virkavelvollisuuksista[2] ja virkavastuusta

Oikeuskirjallisuudessa esitetyn mukaisesti 1869 KL 379 §:n nojalla keisarin määräämää ja 1964 KL 424 §:n nojalla tasavallan presidentin nimittämää piispaa on pidetty kirkollisena virkamiehenä, jonka virkavelvollisuuksista säädetään kirkkolaissa.[3]

> Oikeusoppineista mm. Robert Hermanson ja Tapio Tarjanne ovat selvittäneet kirkon oikeudellista asemaa sekä siihen liittyvänä piispojen ja tuomiokapitulin jäsenten ja virkamiesten virka-asemaa. Vaikka em. viranhaltijoita palkkauksen perusteella voitaisiin pitää valtion virkamiehinä, Hermansonin mukaan se olisi erehdys, koska he tehtäviensä puolesta ovat kirkon virassa. Asiaan ei vaikuttanut se, kuka heidät oli virkaan nimittänyt. Kirkko oli valtiosta erillään oleva julkisoikeudellinen korporaatio.[4]
>
> Hallituksen esityksessä (HE n:o 11/1928 vp.) eduskunnalle evankelis-luterilaisen hiippakuntain arkkipiispan ja piispan palkkauksen järjestelystä ei piispoja rinnastettu valtion virkamiehiin. Palkkaetuja koskevien määräysten antaminen esityksen mukaan erityisellä lailla olisi yhdenmukainen papiston uuden palkkausjärjestelmän kanssa ja lisäksi sen vuoksi, koska arkkipiispan ja piispan virantoimitus laatunsa puolesta niin oleellisesti erosi valtion virkamiesten virkatehtävistä, ettei samojen säännösten soveltaminen näiden ja piispain palkkauksiinkaan liene ollut puolustettavissa.[5]

---

[2] Simojoki TA 1982 s. 93 toteaa, että Luther hyväksyi piispan viran, mutta hylkäsi hierarkisen piispuuden. Simojoki jatkaa seuraavasti: "Kirkossa on "iure divino" vain yksi virka, saarnavirka (CA V). Piispan ja papin välillä ei ole periaatteellista eroa, seurakunnan pappi on sen piispa (CA XVIII). Paavikin itse asiassa on vain Rooman seurakunnan kirkkoherra (Art. Schamlk. I, 4, 1)."

[3] Ks. Hermanson (1900) s. 23. Tarjanne (1934) s. 14–15 sekä Heilimo (1958) s. 203–204. Lisäksi ks. erityisesti piispan palkkauksen osalta vuoden 1863 kirkkolakikomitean erillinen selonteko; Förslag till Kyrkolag s. 209–212.

[4] Hermanson (1900) s. 23 ja 78–80.

[5] Arkkipiispan ja piispojen palkkauksesta ja eläkeoikeudesta säädettiin laissa evankelis-luterilaisten hiippakuntain arkkipiispan ja piispain palkkauksen perusteista (142/28) ja laissa evankelis-luterilaisten hiippakuntain arkkipiispan ja piispain palkkauksesta ja eläkeoikeudesta (143/28) sekä asetuksessa evankelis-luterilaisten hiippakuntain arkkipiispan ja piispain palkkauksen perusteista sekä palkkauksesta ja eläkeoikeudesta annettujen lakien täytäntöönpanosta (183/28). Ks. HE n:o 11/1928 vp. Arkkipiispan ja piispan velvollisuudesta erota virastaan säädettiin 1964 KL 429 §:ssä. Lailla tuomiokapitulien ylläpidon ja kuurojenpapin virkojen siirtämisestä sekä eräiden tonttien luovuttamisesta Suo-

Piispan virkavelvollisuudet ja niihin liittyvä virkavastuu ilmenee kirkkolaissa säädetyistä piispan tehtävistä ja virka-asemasta. Kulloinkin voimassa olleen kirkkolain tunnustussäännös – 1869 KL 1 § ja 1964 KL 1 § – vaikutti piispan virkatehtäviin, kuten kaikkeen kirkollisen viran toimintaan, ja sitoi virkatehtäviin evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksen 1869 KL 117 ja 383 sekä 1964 KL 96 ja 427 §:n mukaisella papin ja piispan virkavalalla.[6] Vala tässä yhteydessä korostaa voimakkaasti oikeudellista vastuuta – toisin kuin muiden virkamiesten valat.[7]

> Papinvala ja piispan vala oli ammattivala, joka liittyi julkisten tehtävien hoitamiseen ja vaadittiin muilta kuin valtion virkamiehiltä. Valan tarkoitus oli korostaa henkilön julkista luotettavuutta ja herättää yleisön luottamus häntä kohtaan. Samalla valan vannojalle korostui ammatin vastuullisuus eli luonteeltaan vala oli promissorinen.[8]

---

men evankelis-luterilaiselle kirkolle (935/96) uskonpuhdistuksesta lähtien vallinnut tuomiokapitulien ylläpito siirrettiin 1.1.1997 lukien valtiolta Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle. Samalla tuomiokapitulien viroista ja työsopimussuhteista tehtävistä sekä kuurojenpapin virasta aiheutuvat palkkakustannukset siirtyivät kirkon kustannettaviksi. Lailla kirkkolain muuttamisesta (936/96) tuomiokapitulin virat säädettiin 1994 KL 6 luvun 15 §:n 1 momentissa kirkon erityistehtäviä varten. Ks. näitä lakiesityksiä koskevat HE 18/1996 vp. ja HE 139/1996 vp.

[6] 1994 kirkkolakiuudistuksen virkateologisia kysymyksiä tarkastellessaan Parvio (1989) s. 120 piti erityisen merkittävänä virkateologisesti, onko kirkon tunnustuspykälä (KL 1 §) säilynyt ennallaan. Se säätelee kaikkea kirkollisen viran toimintaa eräiltä osin jopa valaan sitoutuen, Parvio korostaa. Kun uudistuksessa se on otettu vain KLE:een, ja siihen vain viitataan KJE:ssa, olisi se Parvion mielestä näin merkittävässä asiassa pitänyt toistaa uudelleen KJE:ssa. Näin sitten toteutuikin kirkolliskokouksen hyväksymässä 1994 KJ 1 luvun 1 §:ssä, joka teoksen Voipio-Träskman-Halttunen-Ventä s. 223 mukaan täydentää 1994 KL 1 luvun 1 §:ssä olevaa tunnustussäännöstä eikä tuo varsinaisesti sisällöllisesti mitään uutta. Ks. lähemmin Parvion kirkkolakiuudistuksesta esittämästä kritiikistä, tunnustussäännöksen teologisesta ohentumisesta ja väljähtymisestä ja pappisvalan terminologiasta sekä Raamattu-sanan käyttämisen välttämisestä Parvio (1989) s. 120–121.

[7] Ks. Nyman s. 121–128, jossa Nyman katsoo 1686 KL XXII luvussa (Pappien ordineeramisen tawast) säädetyssä pappisvalassa olevan kuuliaisuusvelvollisuuden kuningasta kohtaan (maallinen regimentti) ja piispaa sekä hengellisiä esimiehiä kohtaan (hengellinen regimentti). Tässä yhteydessä Nyman käytti ilmaisua "den dubbla lydnadsplikten mot världslig och andlig myndighet". Virkavalasta ks. myös Rytkölä Virkamieslehti 1967:5–6 s. 17–18.

[8] Kirkko ja valtio -komiteanmietintö s. 220. – Pappisvalan muuttamisesta lupaukseksi ks. piispa Johanssonin ehdotus ja sen käsittely kirkolliskokouksessa 1893 ja 1898 Ingmanin s. 84–95 ja Aron s. 39–61 selostuksen mukaan. – 1994 KJ 5 luvun 6 §:ssä säädetään papiksi vihittävän lupauksesta, joten yli 100 vuotta sitten piispa Johanssonin te-

Piispan virkaanvihkimisessä, joka tapahtui 1869 KL 383 §:n ja 1964 KL 427 §:n nojalla kirkkokäsikirjassa sanotulla tavalla, piispaksi vihittävä vastatessaan vihkijän tekemiin lupauksia koskeviin kysymyksiin myönteisesti tunnusti virkavelvollisuutensa ja vahvisti ne virkavalalla.[9]

> Vuoden 1984 Kirkollisten toimitusten kirjan osassa, joka koskee piispan vihkimistä virkaan, vihkijä kysyy seuraavat kolme lupauksia koskevat kysymykset:
> 1) Olet ottanut vastaan kutsun NN:n hiippakunnan piispan virkaan. Tahdotko hoitaa tätä virkaa oikein ja uskollisesti Jumalan pyhän sanan ja kirkkomme tunnustuksen mukaisesti?;
> 2) Tahdotko valvoa, että evankeliumia saarnataan oikein, sakramentteja jaetaan Kristuksen asetuksen mukaisesti ja seurakuntia hoidetaan kirkkomme järjestyksen mukaan? sekä
> 3) Tahdotko edistää sitä, mikä rakentaa Kristuksen kirkkoa ja kilvoitella niin, että elämäsi on esikuvana seurakunnalle?

Näihin kysymyksiin vihittävä vastaa jokaiseen erikseen "Tahdon". Tämän jälkeen piispa teki 1964 KL 427 §:n 2 momentin mukaisen virkavalan. Vihkijä lausui ennen sitä seuraavaa: "Sinä olet tunnustanut velvollisuutesi ja ilmoittanut vakaan aikomuksesi täyttää ne Jumalan avulla. Vahvista nyt lupauksesi virkavalalla."[10] Valan jälkeen vihkijä antoi vihittävälle piispanviran. Avustajat pukivat vihittävän kuorikaapuun, ja vihkijä antoi hänelle piispanviran tunnukset ristin ja sauvan.[11]

---

kemä ehdotus on nyt toteutunut. Pappisvala historialliselta kehitykseltään on vanhimpia tunnettuja ammattivaloja tuomarinvalan, sotilasvalan ja virkavalan kanssa. Ks. Kirkko ja valtio -komiteanmietinnön s. 219–220 valoja koskeva ryhmittely – promissorinen ja assertorinen. Teologisia selvityksiä valasta on 1965 valmistuneessa piispainkokouksen asettaman toimikunnan mietinnössä "Teologinen selvitys valasta", kirkolliskokouksen 1965 ptk. liitteet, jossa piispa Alajan ja professori Nymanin sekä kenttäpiispa Laitisen selvitykset.

[9] 1869 KL 382 §:n ja 1964 KL 426 §:n mukaan kun arkkipiispa tai piispa oli nimitetty, hänet oli vihittävä virkaansa. Vihkimisen toimitti arkkipiispa tai hänen estyneenä ollessaan se muista piispoista, joka oli virassa vanhin, avustajinaan siihen kutsuttuja piispoja ja pappeja.

[10] Vuoden 1984 Kirkollisten toimitusten kirja s. 124–125 ja Kirkkokäsikirja s. 267–269.

[11] Ks. koko kaava vihkimisestä Kirkkokäsikirja s. 263–274 ja Vuoden 1984 Kirkollisten toimitusten kirja s. 120–127. – Jo aikaisemmin piispaksi vihittävä oli vannonut pappisvalan, uskollisuuden ja kuuliaisuuden valan papiksi vihkimisen yhteydessä sekä tuomarinvalan, mikäli hän oli ollut tuomiokapitulissa jäsenenä. – 1964 KL:ssa ei ollut menettelysäännöstä tilanteessa, jolloin piispa nimitettiin toisen hiippakunnan piispaksi. Vuoden 1984 Kirkollisten toimitusten kirjan piispan virkaan vihkimistä koskevan osan alus-

1994 KJ 18 luvun 3 §:n mukaan vihittävä piispa antaa lupauksen. 1994 KL 19 luvun 1 §:n 4 momentin nojalla piispa on velvollinen tuomiokapitulin jäsenenä vannomaan tuomarinvalan.[12]

Valittu piispa (electus) oli velvollinen astumaan virkaansa valtakirjassa mainittuna päivänä, vaikka piispan virkaanvihkimistä ei olisi tapahtunut. Virkaan vihkimisen jälkeen piispa oli kirkko-oikeudellisesti kelpoinen toimittamaan kaikkia piispan virkaan kuuluvia tehtäviä. Piispan virkatehtävät perustuivat kanonisesta oikeudesta peräisin olevaan vallanjakoon: 1) vihkimisvalta (potestas ordinis); 2) opetusvalta (potestas magisterii); sekä 3) tuomio- ja hallintovalta (potestas jurisdictionis).[13] Piispan asemasta hiippakuntansa seurakuntien ja pappien ylimpänä kaitsijana säädettiin 1869 KL 356 §:ssä ja 1964 KL 397 §:n 1 momentissa.

---

sa mainittiin, että kaavaa voidaan soveltuvin kohdin käyttää, kun piispa siirtyessään toiseen hiippakuntaan asetetaan virkaan. Virkaanasettamisesta ks. Stenström s. 165–166, Schauman s. 464 sekä Heilimo s. 590. Apostolisen viran jatkuvuudesta, successio apostolica, piispuuden ehtona ks. Kansanaho s. 11–12.

Piispa Aleksi Lehtonen lausuu piispuudesta seuraavaa: "Kukaan ei voi itse julistautua piispaksi, eikä valtiovalta voi antaa tai lakkauttaa piispan virkaa enempää kuin muitakaan kirkollisia virkoja. Ne tulevat Kirkon Herralta Hänen seurakuntansa ja kirkkonsa välityksellä. Vain täten virkaan tullut on rite vocatus. Piispan viran valtuutus ei ole valtiolta eikä miltään maalliselta arvovallalta, vaan sen valtuutus on Jumalalta ja Hänen sanastaan. Valtio ei määrää, mitä kirkon piispojen ja pappien on julistettava, vaan heidän on kirkon saneleman valan mukaisesti julistettava Jumalan sanaa puhtaasti ja väärentämättömästi ihmisten muotoon katsomatta.", Lehtonen s. 38–39.

[12] Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietintö nro 1/1991 II kirja, s. 153 ja perusteluviittauksen osalta s. 135. KJE 19 luvun 3 §:ssä ehdotettiin säädettäväksi piispan virkavalasta. Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietinnössä nro 1/1991 KJE 18 luvun 3 §:ssä piispan vala korvattiin lupauksella. Perusteluissa tältä osin viitattiin KJE 5:6 §:n perusteluihin. Lupauksen sisältöä oli muutettu lähemmäksi 1964 KL 427 §:n mukaista piispan valaa, joka vastasi paremmin piispan viran velvollisuuksia. Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietinnössä todettiin, että koska yhteiskunta ei enää vaadi, että pappisvirkaan vihittävät antavat valan, ei kirkollakaan ole aihetta vaatia sitä. Kuitenkin mietinnössä pidettiin perusteltuna, että "papiksi vihittävät nimenomaisesti lupaavat olla uskollisia kirkon tunnustukselle ja järjestykselle. Lupaus täydentää niitä kysymyksiä, joita vihkitoimituksessa tehdään vihittävälle ja antaa täsmällisemmän kuvan pappisviran velvollisuuksista. Lupaus velvoittaa pappeja itsenäisesti pysymään kirkon tunnustuksessa ja noudattamaan sen järjestystä. Näin lupaus tukee pappeja heidän viranhoidossaan. Lupaus antaa kirkolle ja sen jäsenille oikeuden edellyttää, että papit täyttävät ne velvollisuudet, joihin he ovat sitoutuneet ja, että he eivät väärinkäytä sitä asemaa ja niitä oikeuksia, joita pappisvirka heille suo".

[13] Kansanaho s. 11 Piispan virkatehtävistä vihkimisvaltaan kuuluvat tehtävät jäävät toimittamatta ennen kuin piispan vihkiminen oli tapahtunut. Piispa oli kuitenkin kelpoi-

> Piispan kaitsentatehtävää koskevan säännöksen Heilimo katsoo merkitsevän sitä, että piispan tehtävänä oli "pitää huolta ja valvoa pappien elämään ja viranhoitoon kuuluvista asioista". Tämä tehtävä ensisijassa tapahtui 1964 KL 399 §:ssä tarkoitetuissa piispantarkastuksissa.[14]
>
> Piispasta pappien sielunhoitajana – pastor pastorum – Brilioth lausuu, että piispan johtajantehtävissä yhdistyy paimenen ja sielunhoitajan tehtävät. Piispuus riippuu olennaisesti piispan kyvystä hoitaa tätä virkansa sisäistä puolta reagoimalla lohdutuksen ja kehotuksen sanalla. Tällä tavoin vähennetään myös muodollinen kurinpidollinen menettely minimiin. Paimenvirkansa hoitamisessa piispa on Briliothin mukaan "suverän under Guds ord" eikä hän ole tältä osin minkään maallisen viranomaisen alainen.[15]

Piispan valvontatehtävistä säädettiin yksityiskohtaisesti 1869 KL 356 §:ssä ja 1964 KL 397 §:n 2 momentissa. Nämä valvontatehtävät voidaan jakaa kohdistumaan seuraaviin asiaryhmiin: 1) jumalanpalveluksen toimittaminen; 2) kristillinen opetus; 3) kristilliseen elämään kuuluva huolenpito; 4) muut seurakunnan hengellisen elämänalaan kuuluvat tehtävät; 5) seurakunnan taloudenhoito ja hallinto; 6) seurakunnan viranhaltijoiden oppi ja elämä; sekä 7) muut sielunhoitoon ja kristilliseen elämään kuuluvat asiat.[16]

---

nen toimittamaan piispan hallintovaltaan kuuluvia tehtäviä ennen vihkimistä. Hän voi esimerkiksi pitää piispantarkastuksia ja pappeinkokouksia. Ks. tarkemmin Stenström s. 182–183. Stenström piti mahdollisena piispan osallistumista kirkolliskokoukseen, vaikka häntä ei vielä ollut vihitty virkaan. Tarkastellessaan kirkollisen vallan käsitettä ja jakoa kanonisen oikeuden ja Reuterskiöldin käyttämän jaottelun pohjalta Stenström s. 86–97 torjui Reuterskiöldin jaon ja piti perusteltuna kanonisen oikeuden mukaista jakoa varsinkaan kun ei juridisesti eikä historiallisesti voitu kiistää Ruotsin kirkon alkuperäistä voimakasta yhteyttä katoliseen kirkkoon.

[14] Heilimo s. 564.

[15] Brilioth s. 323. Piispan tosiasiallinen asema Ruotsin kirkossa Briliothin s. 321 mukaan määräytyy melkein yhtä paljon tavan kuin kirjoitetun lain kautta. Sen erityinen merkitys on suhteellisessa ulkoisten normien sitomattomuudessa, josta Brilioth katsoo seuraavan, että piispan henkilökohtainen panos (insats) saa suuremman merkityksen.

[16] Heilimo s. 565. Heilimo katsoo piispan valvontavallan peittävän "suunnilleen kaiken sen, mikä seurakunnan tehtäviin kuuluu, joten piispan on käytännössä huolehdittava kaiken sen toiminnan ylimmästä valvonnasta, mikä kuuluu seurakunnan elämään ja kirkollisiin asioihin". Tähän kuuluu myös uskonnonopetuksen valvominen maan oppilaitoksissa. – Arkkipiispan tehtävistä säädettiin 1964 KL 397 §:n 3 momentissa siten, että hänellä 397 §:n 2 momentin mukaisten tehtävien lisäksi oli ne tehtävät, joista kirkkolaissa säädettiin. Tämä tarkoitti arkkipiispan tehtäviä kirkolliskokouksen puheenjohtajana, piispainkokouksen, laajennetun piispainkokouksen ja kirkon ulkomaanasioitten toimikunnan sekä kirkkohallituksen puheenjohtajana. Laajennettua piispainkokousta ja kirkon ulkomaanasioitten toimikuntaa koskevat säännökset kumottiin lailla 607/73. Arkkipiispan asemaa muiden piispojen rinnalla luonnehtii parhaiten Heilimon s. 565 mukaan sanonta "primus inter pares".

Kirkolla tunnustuskirjojen mukaisena pyhien yhteisönä[17] on organisaationa erityinen edustuksellinen rakenne, johon kuuluu sekä yleinen pappeus että virka. Kirkon virka sanan ja sakramenttien virkana on luonteeltaan erityinen palveluvirka, joka on kirkolle välttämätön eli konstitutiivinen. Virka perustuu jumalalliseen säätämykseen ja sen tehtävänä on johtaa ihmiset osalliseksi Kristuksen sovitustyöstä.[18] Kirkon erityisessä virassa, saarnavirassa, oleva ei toimi omissa nimissään, vaan hänen virkansa perustuu Kristuksen valintaan ja lähettämiseen. Pappi saarnavirkaan vihittynä julistaa sanaa ja hoitaa sakramentteja sekä siten vastaa apostolien saaman tehtävän toteutumisesta. Seurakunta kutsuu saarnavirkaan (vokaatio) sen hoitajan. Virkaan vihkiminen, jonka piispa toimittaa on hengellinen, ei juridinen tapahtuma, jonka olennaisimmat ainekset ovat kätten päälle paneminen ja rukous.[19]

Piispan virkavelvollisuuksia kuvataan kirkkojärjestyskomitean mietinnössä kokonaisuutena seuraavasti:

> "Johtavan asemansa perusteella on piispalla vastuu kaikesta toiminnasta hiippakunnassa. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että hänen itsensä tulisi osallistua kaikkeen toimintaan hiippakuntatasolla. Useampijäseniset elimet tai virkamiehet voivat hoitaa itsenäisesti ja omalla vastuullaan määrättyjä tehtäviä. Piispan tulee kuitenkin olla sekä tuomiokapitulin että hiippakuntakokouksen puheenjohtaja.
>
> Piispa **valvoo**, että Jumalan sanaa julistetaan kirkon tunnustuksen mukaisesti ja sakramentteja oikein käytetään. Mm. näin hän vaalii kirkon ykseyttä. Tämä edellyttää kirkon virkaan pyrkivien ja virassa olevien tutkimista. Valvonnan kohteena on sitä paitsi kaikki muu seurakunnallinen toiminta. Pääpaino on jumalanpalveluselämässä ja muussa hengellisessä toiminnassa. Osittain valvonta käsittää jälkeen päin tapahtuvan tarkkailun siten, että jos ilmaantuu virheitä, laiminlyöntiä tai muita puutteita, piispa on velvollinen puuttumaan asioiden kulkuun. Osittain ja ennen muuta valvontaan sisältyy aktiivinen toiminta, joka antaa seurakunnille sekä niiden viranhaltijoille ja luottamusmiehille kristilliseen rakkauteen perustuvan tuen, kannustuksen ja rohkaisun työssä. Piispan toiminta onkin ymmärrettävä ennen kaikkea sielunhoidolliseksi. Vaikka valvonnanmuotoja ei ole syytä sitoa tarkkoihin määräyksiin, on kuitenkin syytä säilyttää piispantarkastus.
>
> **Piispa toimittaa erilaisia vihkimyksiä**. Piispa on vanhastaan **sielunhoitajien sielunhoitaja** (pastor pastorum). Nykyoloissa tämä tehtävä koskee seurakuntien muitakin työntekijäryhmiä.
>
> Piispa ei ole ainoastaan papiston esimies. Hänen tehtävänsä koh-

[17] Ks. CA VIII, Augsburgin tunnustuksen suomennos 1990 s. 54–55.

[18] Pihkala s. 226 ja Kurki s. 48.

[19] Pihkala s. 228 ja Kirkon järjestysmuodon tutkimiskomitean mietintö n:o 1 s. 28.

distuvat kaikkiin hiippakunnan seurakuntien jäseniin. Tästä johtuu myös, että **piispanvaali** on koko hiippakunnan asia. (...)"[20]

Ruotsin episkopaalisessa kirkossa demokraattisesti muodostettu seurakuntaorganisaatio on yhteydessä piispojen ja pappien erityiseen vastuuseen kirkon tunnustuksesta ja opetuksesta. Kaksinkertainen vastuulinja (den dubbla ansvarslinjen) Ruotsin kirkko-oikeudellisessa traditiossa tarkoittaa Göranssonin mukaan sitä, että papeilla on saarnavirasta itsenäinen vastuu eivätkä he ole alistettuja demokraattisesti valituille elimille; pappisvirastaan he vastaavat piispansa ja tuomiokapitulin edessä. Kaksinkertainen vastuulinja heijastuu myös jaossa pappisvirkaan (ämbete) ja papinvirkaan (tjänst).[21]

Piispan virkavelvollisuutena on Ruotsin kirkossa johtaa hiippakuntaa. Lisäksi piispalla on yhdessä tuomiokapitulin kanssa valvontavalta siihen, että kirkon järjestyksen mukaisesti seurakunnissa otetaan huomioon oppia, kirkollisia kirjoja, sakramentteja ja jumalanpalvelusta koskevia asioita. Lisäksi piispa yhdessä tuomiokapitulin kanssa valvoo pappien viranhoitoa ja sitä kuinka he noudattavat pappisvihkimyksessä opista ja elämästä antamiaan lupauksia.[22] Piispalla on myös tehtäviä, jotka voidaan johtaa kirkollisesta virasta (ur det kyrkliga ämbetet). Tähän kuuluu sielunhoitajana ja hiippakunnan pappien hengellisenä johtajana toimiminen – pastor pastorum. Kirkollisesta virasta johtuvana piispa vanhastaan edustaa keskinäistä yhteyttä kirkossa.[23]

---

[20] Kirkkojärjestyskomitean mietintö s. 41.

[21] Göransson s. 74–75. Ks. lisäksi Ekström s. 20–21, jossa kaksinkertaisella vastuulinjalla tarkoitetaan vastuunjakoa luottamushenkilöiden ja pappien välillä. Ennen kaikkea sitä käytetään silloin, kun osoitetaan papillista vastuuta julistuksesta ja sakramenttien hoidosta. Kaksinkertainen vastuulinja ilmenee myöskin kirkollisessa organisaatiossa sen perinteisessä demokraattisessa rakenteessa kaikilla tasoilla, jossa erityinen asema annetaan pappisviralle; kirkkoherra on itseoikeutettu jäsen kirkkoneuvostossa, piispa hiippakuntakokouksen ja tuomiokapitulin puheenjohtajana sekä arkkipiispa Ruotsin kirkon keskushallituksessa sekä lisäksi 13 piispaa itseoikeutettuna jäsenenä 21 jäsenestä koostuvassa oppilautakunnassa (läronämden).

[22] Göransson s. 76.

[23] Göransson s. 76. Piispasta keskinäisen yhteyden vaalijana kirkossa Göransson viittaa arkkipiispan puheenjohdolla useita kertoja vuodessa kokoontuvaan piispainkokoukseen, joka käsittelee kirkon yhteisiä kysymyksiä. Piispainkokous on Ruotsin kirkossa epävirallinen eikä siitä ole säännöksiä kirkkolaissa, toisin kuin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tavanomaisen oikeuden perusteella Ruotsin kirkon piispainkokous on toiminut kirkollisena lausunnonantajana silloin kun hallitus on halunnut saada lausunnon jostakin asiasta arkkipiispalta "efter hörande av övriga biskopar". Göransson s. 77 viittaa Ruotsin episkopaalisen kirkon saaneen katolisen ajan perinnön lisäksi perintöä erityisesti anglikaanisesta kirkosta, joka korostaa historiallista piispanvirkaa ja apostolista perintöä eli viran jatkuvuutta.

Arkkipiispa Martti Simojoki kiteyttää piispuuden seuraavasti: " – Saarnavirka on jakamaton. Viran kolmijako piispaan, pappiin ja diakoniin ei ole "iure divino", vaan "iure humano". Luterilainen reformaatio torjuu käsityksen, että piispa periaatteellisesti eroaa papista. Luterilaisten kirkkojen on huolellisesti vaalittava piispan virkaa kirkon yhteisenä perintönä. Piispa edustaa kirkon ykseyttä, joka ulottuu apostolien aikaan ja merkitsee pitäytymistä apostolien opetukseen. Piispa on kirkon opin ja tunnustuksen vaalija. Piispa on kirkon ykseyden edustaja myös horisontaalisessa tasossa: kirkollisten ja teologisten fraktioiden kesken omassa kirkossa, luterilaisten kirkkojen perheessä ja kaikkien apostolista ja katolista uskoa tunnustavien kirkkojen ja kristittyjen välillä. Piispa on kirkon ykseyden edustaja myös suhteessa valtioon ja yhteiskuntaan. Edellisestä seuraa, ettei piispa ensi sijassa ole hallinnollinen virkamies, puheenjohtaja tai kirkkopresidentti, vaan evankeliumin saarnaaja ja Jumalan kansan paimen. Ordinaatio ja muut vihkimistoimitukset hiippakunnassa tästä syystä kuuluvat piispan suoritettaviksi."[24]

Oikeuskirjallisuudessa virkavastuu luonnehditaan tehostetuksi ja laajennetuksi oikeudellisen vastuun muodoksi, joka liittyy virkamiehen tehtäviin ja virka-asemaan. Virkavastuun järjestäminen perustuu siihen, että vakiintuneen käsityksen mukaan vain virkasuhteessa olevalla henkilöllä voi yleensä olla oikeus julkisen vallan käyttöön ja että virkatehtävien hoitaminen vaatii erityisesti lainalaisuusperiaatteen noudattamista, korostettua julkista luotettavuutta ja objektiivisuutta. Oikeudellisen vastuun edellytetään näistä syistä olevan tavallista ankarampaa virkasuhteessa ja julkista valtaa käytettäessä.[25] Virkavastuu, joka perustuu aina lakiin, on rikosoikeudellista tai vahingonkorvausvastuuta. Rikosoikeudellisen virkavastuun perusteet säädetään RL 40 luvussa. Vahingonkorvausvastuusta säädetään vahingonkorvauslaissa (412/74).

> 1986 VML sisälsi säännökset kurinpitomenettelystä ja vahingonkorvausvastuusta 57–64 §:ssä ja virkamieslautakunnista ja kurinpitoasiamiehistä 75–83 §:ssä. 57 §:n mukaan virkamiehelle, joka toimi vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlöi niitä, voitiin määrätä kurinpitorangaistus. Kurinpitorangaistuksia olivat kirjallinen varoitus, virantoimituksesta erottaminen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi sekä viraltapano. Kurinpitorangaistuksen määräsi virkamieslautakun-

[24] Simojoki (1982) s. 98. Martti Simojoen kirkkonäkemyksestä laajemmin ks. Ryökäksen teos (1984).

[25] Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 211.

ta. 1986 VML 62 §:n nojalla asianomainen esimies voi antaa alaiselleen virkamiehelle huomautuksen.[26]

Kurinpitovastuu koski myös kunnallisia viranhaltijoita. 1976 KunL 75 §:n mukaan kurinpitorangaistuksina olivat varoitus, erottaminen määräajaksi virantoimituksesta, jolloin asianomainen siltä ajalta menetti palkkansa, sekä viraltapano. Kunnallisessa virkasäännössä annettiin määräykset myös kurinpidollisesta rankaisemisesta.

1994 VML ei enää sisällä kurinpitosäännöksiä. Virkamiehelle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tahi laiminlyö niitä, voidaan antaa kirjallinen varoitus 1994 VML 24 §:n nojalla. Varoitus on eräänlainen reagointikeino puuttua virkamiehen moitittavaan menettelyyn, joka ei ole virkamiehen irtisanomisperuste.[27] Oikeuskirjallisuudessa teoksen Bruun-Mäenpää-Tuori mukaan varoitussäännös sai sisältönsä virkamiehen tehtävien ja virkavelvollisuuksia koskevista säännöksistä ja määräyksistä. Varoituksen antamisen oikeudelliset edellytykset määräytyvät siten kunkin virkamiehen virkavelvollisuuksien osalta erikseen ja ne on myös arvioitava kussakin tapauksessa erikseen.[28]

1994 VML ei enää sisällä säännöstä 1986 VML 62 §:n mukaisesta esimiehen annettavasta huomautuksesta. Lakiesityksen perusteluissa huomautuksen antamista pidettiin mahdollisena ilman nimenomaista säännöstäkin.[29] Teoksen Bruun-Mäenpää-Tuori mukaan huomautus on rinnastettavissa työnjohto- ja valvontamääräykseen, jolla voidaan pyrkiä korjaamaan lievempiä virheellisyyksiä virkatehtävien suorittamisessa ja estämään virkatehtävän suorittamisessa sattuneen virheen toistuminen.[30]

Oikeuskirjallisuudessa virkatoiminnan lainmukaisuuden ohella katsotaan virkavastuun kohdistuvan myös virkatoiminnan laadullisiin piirteisiin. Valtion virkamieslaissa on osana näistä laatuvaatimuksista määritelty kuuluviksi virkavelvollisuuksiin esimerkiksi virkamiehen velvollisuus suorittaa "tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä" – 1994 VML 14 § 1 momentti – sekä

---

[26] Rytkölä (1991) s. 379 pitää viranomaisen harkinta-asteikkoa kurinpitoasioissa erittäin laajana; asteikon yläpäässä virkamiehen toimenpiteet ja laiminlyönnit, joiden johdosta kurinpitotoimiin ryhtymisen harkinta, ja alapäässä sellainen vähäinen teko tai laiminlyönti, jonka johdosta ei ole edes syytä huomautuksen antamiseen. Huomautukseen liittyi Rytkölän mukaan yleensä moite virkamiehen velvollisuuksien kanssa ristiriitaisesta toiminnasta tai laiminlyönnistä. Lisäksi hallinnon suhteellisuusperiaate huomioon ottaen virkamiehelle oli syytä antaa yksi tai useampikin huomautus ennen kurinpitotoimiin ryhtymistä, ellei rikkomuksen laadun vuoksi asiassa ollut syytä välittömästi määrätä kurinpitorangaistus.

[27] Ks. HE 291/1993 vp. s. 30 ja 35.

[28] Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 232, jossa myös tarkemmin varoituksen antamisen yleisistä edellytyksistä ja menettelystä.

[29] HE 291/1993 vp. s. 35.

[30] Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 233.

velvollisuus käyttäytyä "asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla" – 1994 VML 14 §:n 2 momentti –. Laissa säädettyinä nämä kuuluvat oikeudellisen virkavastuun piiriin. Hallinnon yleisten oikeusperiaatteiden noudattaminen kuuluu asianmukaisten virkatehtävien suorittamiseen.[31]

HM 92 §:n 1 momentin mukaan piispa, kuten muukin virkamies, on velvollinen kaikessa virkatoiminnassaan laillisen seuraamuksen uhalla tarkoin lakia noudattamaan. Piispan keskeisimpään virkavelvollisuuteen kuuluu suorittaa hänelle lakien ja muiden määräysten nojalla kuuluvat virkatehtävät. Tämä virantoimitusvelvollisuus on henkilökohtainen, josta on lupa poiketa ainoastaan silloin, kun laissa on erikseen säädetty, että virkamies saa panna sijaansa toisen virkamiehen.[32]

> 1869 KL 21 ja 22 luvussa ja 1964 KL 24 ja 25 luvussa säädettiin piispan ja tuomiokapitulin virkatehtävistä. Piispa käsitteli yksin ne asiat, jotka kirkkolain mukaan olivat hänen päätettävissään; piispantarkastukset, joita olivat ns. yksityinen tarkastus ja yleinen tarkastus ja hiippakunnassa vihkitoimitukset ja virkaanasettamiset. Tuomiokapitulin puheenjohtajana piispa osallistui tuomiokapitulin toimivaltaan kuuluvien hallinto- ja tuomitsemisasioiden käsittelyyn 1869 KL 357 ja 1964 KL 398 §:n 1 momentin nojalla.[33]

---

[31] Bruun-Mäenpää-Tuori s. 212. Ko. teos mainitsee lisäksi erityisesti johtavien virkamiesten tulosvastuun valtion talousarvion mukaisista tulostavoitteista. Oikeudellisen virkavastuun on katsottu huonosti soveltuvan tulosohjausjärjestelmään. Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori määritellään oikeudellisen virkavastuun lisäksi tosiasiallisen virkavastuun, jonka piiriin katsotaan kuuluvaksi mm. hyvän hallintotavan ja virkamiesmoraalin vaatimusten noudattamisen. Tätä valvovat yleiset laillisuusviranomaiset eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri sekä virkamiehen esimies. Vaikka tosiasiallisella virkavastuulla ei ole nimenomaisia oikeudellisesti määriteltyjä tehosteita tai seuraamuksia, teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori s. 212 todetaan, että erityisesti hyvän hallintotavan vastainen menettely voi kuitenkin johtaa huomautuksen antamiseen virkamiehelle. Huomautus on s. 233 todetun mukaisesti tarkoituksiltaan lähinnä ohjaava silloin, kun oikeuskansleri tai oikeusasiamies kiinnittää virkamiehen huomiota lain tai hyvän hallintotavan mukaiseen menettelyyn. Rytkölä (1991) s. 380 mainitsee eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin virkamiehelle antamasta huomautuksesta esimerkiksi EOA 1988 s. 67 ss.: Poliisitarkastajalle annettu huomautus sen johdosta, että asiakirjajäljennösten toimittaminen eduskunnan oikeusasiamiehelle oli useista pyynnöistä huolimatta viivästynyt; OK 1988 s. 92: koulutustoimen johtajalle huomautettu vastaisen varalle hänen virheellisestä menettelystään luokanopettajan viran täyttämisen yhteydessä; OK 1988 s. 55: kihlakunnantuomareille annettu huomautus useista vähäisistä menettelyvirheistä". Ks. huomautuksen käyttämisestä myös Hidén s. 248–255.

[32] Virkatehtävien siirtämisestä toiselle virkamiehelle ks. Ståhlberg (1928) s. 170 ja Bruun-Mäenpää-Tuori s. 119.

[33] Ks. Ahla s. 43, Heilimo s. 564–565 sekä Kirkko ja valtio -komitean mietintö s. 157.

Piispan virkavelvollisuuden laiminlyöntiä tai huolimatonta täyttämistä koskeva menettelysäännös piispan muistuttamisesta oli 1869 KL 384 §:ssä ja 1964 KL 428 §:ssä.

> Tuomiokapitulin tuli muistuttaa piispaa (1869 KL 384 §:ssä "säällisesti muistuttaa"), jos tuomiokapituli havaitsi piispan opissa, viranhoidossa tai elämässä 1869 KL 384 §:n ja 1964 KL 428 §:n mukaisia syitä. Mikäli piispa ei ottanut asiassa ojentuakseen tuomiokapitulin tuli ilmoittaa siitä 1869 KL 384 §:n nojalla hallitukselle ja 1964 KL 428 §:n nojalla valtioneuvoston oikeuskanslerille. Oikeuskansleri päätti syytetoimenpiteisiin ryhtymisestä. Jos asiasta syyte päätettiin nostaa, se oli käsiteltävä Turun hovioikeudessa. Jos piispaa syytettiin tuomiokapitulin jäsenenä tehdystä virkavirheestä asia käsiteltiin 1964 KL 428 §:n 2 momentin ja 472 §:n nojalla siinä hovioikeudessa, jonka hovioikeuspiiriin tuomiokapituli sijaintipaikka kuului.

Koska piispaa ei voitu erottaa virastaan muulla tavoin kuin laillisen tutkimuksen ja tuomion nojalla tuomioistuimen rikosasiassa antamalla päätöksellä sellaisesta syystä, josta laki sääti sellaisen rangaistuksen, piispaa pidettiin erottamattomana.[34] Piispa korkeana virkamiehenä alioikeustuomarien ja korkeiden upseerien kanssa nautti oikeutta käsitellä häntä koskevat rikossyytteet forum privilegiatumissa hovioikeudessa.[35] Mikäli piispa syyllistyi RL 40 luvussa tarkoitettuun virkarikokseen, rangaistuksena saattoi olla myös viraltapano.

> Ruotsin kirkossa piispan virkarikosta koskeva syyte käsiteltiin 1936 tuomiokapitulilain 20 §:n nojalla hovioikeudessa. Jos piispa lainvoimaisella tuomiolla erotettiin virastaan, kuningas voi erottaa hänet pappisvirasta kokonaan tai määräajaksi. Piispan, joka oli luopunut Ruotsin kirkon opista ja eronnut virastaan, kuningas voi erottaa pappisvirasta. Näin ollen piispan pappisvirasta erottamista koskevat asiat eivät kuuluneet tuomiokapitulin toimivaltaan.[36]

---

[34] Piispan erottamattomuutta vahvistivat lisäksi papiston erioikeudet vuodelta 1793 verrattuna kuninkaalliseen vakuutukseen 2.3.1789. – 1919 HM ei tuonut piispan erottamattomuusperiaatteeseen muutosta, koska erioikeudet jäivät edelleen voimaan perustuslain tasoisina (VJ 67 §:n 3 momentti). Ks. Hakkila s. 335–338 tuomarin erottamattomuudesta ja muiden virkamiesten oikeudesta pysyä virassa. Tuomarien erottamattomuudesta ks. Tarjanne (LM 1931) s. 333–356, jossa erityisesti erottamattomuuden objektiivisesta sisällyksestä s. 348–356.

[35] 1986 VML (755/86) mukaista irtisanomismenettelyä virkasuhteen päättymisenä eikä myöskään kurinpitomenettelyä voitu piispaan soveltaa (VML:n voimaanpanolain (756/86) 35 § verrattuna VML (202/26) 22 §:ään). Piispa jäi näiden valtion virkamieslain säännösten ulkopuolelle kirkkolain lex specialis -luonteen vuoksi sekä papiston erioikeuksien perusteella.

[36] Pappisvirasta erottamisesta kirkon opista luopumisen yhteydessä ks. Sundberg (1948) s. 214–215.

Uusi tuomiokapitulilaki (1988:181) ja papin palvelussuhdetta koskeva laki (1988:184) tulivat voimaan 1.7.1989. Papin palvelussuhdelain 42 §:n 2 momentin nojalla piispan tai apulaispiispan kurinpitovastuuta, virasta erottamista, syyteilmoitusta, virantoimituksesta pidättämistä ja lääkärintarkastusta koskevat kysymykset käsitteli piispojen virkavastuulautakunta. Lautakuntaan kuului papin palvelussuhdelain 44 §:n mukaan viisi jäsentä, joiden tuli olla Ruotsin kirkon jäseniä. Puheenjohtajana lautakunnassa oli lainoppinut ja kokenut tuomari. Muista jäsenistä yhden tuli olla piispa. Muut jäsenet olivat kirkolliseen seurakuntaelämään perehtyneitä maallikoita. Hallitus antoi tarkempia määräyksiä lautakunnan kokoonpanosta ja toiminnasta.

Ekström määrittelee piispojen virkavastuulautakunnan valtiolliseksi viranomaiseksi, joka suurelta osin käsittelee kirkon sisäisiä kysymyksiä, esimerkiksi oppikysymyksiä. Hallituksen asettama lautakunta tutkii piispoja vastaan tehdyt ilmiannot, jotka voivat koskea Ruotsin kirkon opista poikkeamista sekä muodollisia puutteita viranhoidossa.[37] Piispojen virkavastuulautakunta ei saa perustaa viraltapanoa yksinomaan niihin seikkoihin, jotka se viranomainen, jonka alaisuuteen piispa tai apulaispiispa kuuluu, oli saanut tietoonsa yli kuukautta ennen asian tutkintaa.[38]

Erottamattomuusperiaatteesta poikkeuksena oli 1964 KL 429 §:ssä piispalle säädetty eroamisvelvollisuus määräiän 72 vuotta, ja vuonna 1975 muutettuna lailla (632/75) 70 vuotta, tai iästä riippumatta työkyvyn pysyvän menettämisen vuoksi.[39]

Virkamieshallinto alkoi vakiintua Kustaa Vaasan aikana. Useimpia virkamiehiä pidettiin silloin kuninkaan henkilökohtaisina palvelijoina, jotka kuningas voi ottaa virkaan, erottaa ja rangaista. Tätä kautta virkamiehet kuuluivat yksityisen rangaistusjärjestelmän piiriin, jota kutsuttiin kartano-oikeudeksi (gårdsrätt). Vastuuta toteutettiin hallitsijan yksityisissä kartano- tai linnaoikeuksissa. Hallinnon kehityttyä tätä kar-

---

[37] Ekström s. 84.

[38] Papin palvelussuhdelain 33 §:n 2 momentti. Papin palvelussuhdelain 33 §:n 1 ja 2 momentin mukaisia määräaikoja ei sovellettu silloin, kun oikeusasiamies tai oikeuskansleri teki viraltapanoon liittyvän päätöksen kuudessa kuukaudessa siitä, kun asiaan liittyvät seikat ovat tapahtuneet. Ruotsin kirkosta annetun lain (1982:942) 16 §:n nojalla kirkollisesta virasta (det kyrkliga ämbetet) erottamista koskevat kysymykset tai määräajaksi viranhoitoon kelpaamattomaksi julistamista koskevat kysymykset tutki piispojen osalta piispojen virkavastuulautakunta. Lautakunnan päätös tuli voimaan välittömästi. Päätöksestä sai, Ruotsin kirkosta annetun lain 17 §:n 2 momentin nojalla, sellaisena kuin se on muutettuna lailla 1988:1429, valittaa kirkolliskokouksen valituslautakunnalle, jonka päätöksestä ei ollut valitusoikeutta.

[39] 1964 KL 430 §:n nojalla tasavallan presidentti vapautti piispan virasta, ellei eroamisvelvollinen piispa antanut erohakemusta.

tano-oikeutta ei enää pidetty sopivana muotona virkamiesten rikosoikeudellisen vastuun sääntelemiseksi. Mitään yhtenäistä sääntelyä ei kuitenkaan saatu aikaan. Alempien virkamiesten virkavastuusta määräyksiä annettiin kollegioiden ohjeissa. Korkeimpien virkamiesten virkavirheet tai laiminlyönnit virassa alistettiin kuninkaan tuomiovaltaan. Vuodesta 1611 lähtien kuninkaan vakuutuksissa ja hallitusmuodoissa säädettiin, että virkamiehiä luottamusmiehiä lukuunottamatta ei voinut erottaa ilman tutkimusta ja tuomiota (utan dom och rannsakan). Vuoden 1615 oikeudenkäyntiprosessisäännön, jossa säädettiin menettelystä hovioikeudessa, mukaan hovioikeudessa käsiteltiin muun muassa kaikki privilegioita nauttivien henkilöiden asiat. Kuninkaallisessa kirjeessä 7.5.1690 säädettiin, että hovioikeus olisi forum sille, jota hovioikeuden viskaali "ratione officii" syytti kuninkaallisten lakien ja asetusten rikkomisesta. Vastaavia säännöksiä oli oikeuskanslerin ohjeissa vuodelta 1719, 1720 ja 1739. Oikeuskanslerilla oli yleinen valvontavalta virkamiehiin.[40]

1869 KL 384 § ja 1964 KL 428 § sitoi piispan virkavastuun kirkon tunnustukseen eikä säännöksissä eroteltu teologisesta kirkon virkakäsityksestä johtuvaa hengellistä piispan virkavastuuta maallisesta virkamiesoikeudellisesta virkavastuusta.[41]

1.2. Papin virkavelvollisuuksista

Papin virkavelvollisuudet määräytyvät pappisviran virkavelvollisuuksina ja

[40] PM med förslag om begränsning av forum privilegiatum vid talan angående ämbetsbrott Ju 1965:2 s. 4–7. Ks. muistion s. 25–29, jossa muun ohessa pidetään itsestään selvänä, että tiettyyn sosiaaliryhmään tai yhteiskuntaluokkaan kuulumista ei voida pitää perusteena säilyttää tuolloisessa yhteiskunnassa forum privilegiatumia. Muistiossa pidetään erityisforumjärjestelmää yhdenvertaisuusperiaatteen vastaisena ja tuomioistuinten instanssijärjestystä rikkovana. Kun näin tapahtuu, se merkitsee poikkeamista tärkeistä periaatteista ja vaikuttaa sen, että virkamies menettää yhden tuomioistuintason. Järjestelmällä on myös jotain merkitystä hovioikeuden työtaakan kannalta. Erityisforumista luopuminen liittyi alkuaan Ruotsissa vuoden 1948 rikoslain uudistuksen toteuttamiseen ja siinä yhteydessä järjestelmän selvittämiseen.

[41] 1994 KL 19 luvun 10 §:ssä säädetään, että piispaa ja tuomiokapitulin jäsentä syytetään virkarikoksesta siinä hovioikeudessa, jonka tuomiopiirissä tuomiokapituli sijaitsee. 1964 KL 428 §:ssä tarkoitetusta kirkon sisäisestä muistuttamismenettelystä on luovuttu. Voipio-Träskman-Halttunen-Ventä s. 143 mukaan sama hovioikeus on oikeuspaikkana riippumatta siitä, onko piispa toiminut yksittäisviranomaisena tai tuomiokapitulin puheenjohtajana. 1994 KL 23 luvun 8 §:n nojalla kurinpitorangaistusta ei voida määrätä piispalle. Piispan virkarikoksia koskevat asiat ovat RL 40 luvun mukaisia virkarikoksia. – Piispan erottamattomuudesta ja virkarikoksista ks. Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 85.

papinviran virkavelvollisuuksina. Yksityiskohtaisia säännöksiä pappisvirkaa koskevina oli 1869 KL ja 1964 KL 14 luvussa ja 1869 KL ja 1964 KL papinvirkaa koskevassa luvussa siltä osin kuin siinä säädettiin papinviran tehtävistä 1869 KL 143–159 §:ssä ja 1964 KL 124–139 §:ssä.[42] Pappisviran tehtävistä säädettiin 1869 KL 106 ja 107 §:ssä sekä 1964 85 ja 86 §:ssä. Näiden säännösten mukaan pappisviran tehtävänä oli julkisen jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien ja muiden kirkkolaissa mainittujen kirkollisten toimitusten hoitaminen kirkkokäsikirjan mukaisesti. Kirkolliset toimitukset koskivat kristillistä kasvatusta ja opetusta, kirkon yhteyteen ottamista eräissä tapauksissa, avioliittoon vihkimistä ja hautaansiunaamista.[43] 1869 KL 107 ja 1964 KL 86 §:ssä säädettiin pappisviran erityiseksi tehtäväksi yksityinen sielunhoito, rippi, kirkkokuri ja diakoniatyön harjoittaminen.[44]

Papin virkavelvollisuudet voidaan johtaa piispan 1869 KL 356 §:ssä ja 1964 KL 397 §:n 2 momentissa tarkoitetuista valvontatehtävistä seuraaviin tehtäväryhmiin kohdistuvina velvollisuuksina: 1) jumalanpalveluksen toimittaminen; 2) kristillinen opetus; 3) kristilliseen elämään kuuluva huolenpito; 4) muut seurakunnan hengelliseen elämänalaan kuuluvat tehtävät; 5) seura-

---

[42] Kirkkolain uudistamiskomitean mietinnön I kirjassa s. 24 todetaan, että pappisvirkaa koskevassa 1964 KL 14 luvussa papin virkarikosta ja virkavirhettä koskevat säännökset olivat saaneet suhteettoman suuren osuuden ja papinvirkaa koskevassa 15 luvussa pelkästään seurakunnan vakinaisen papinviran täyttämisestä säädettiin kaikkiaan 65:ssä pykälässä.

[43] Luterilaisuudessa kaste ja ehtoollinen ovat sakramentteja eli kirkon pyhiä toimituksia. Pihkala s. 218 määrittelee sakramentin seuraavasti: "Luterilaisen kirkon opetuksen mukaan varsinaisen sakramentin tunnusmerkit ovat seuraavat: sakramentti on pyhä toimitus, jonka 1. Kristus on asettanut (asetus**sanat**), 2. jonka olennainen osa on **näkyvä aine** ja joka 3. **välittää** Jumalan **armon**." Pihkala s. 217 huomauttaa, että alunperin sacramentum tarkoitti sotilaan lippuvalaa. Termi sakramentti on johdettu latinankielisestä sanasta sacramentum, joka puolestaan oli kreikankielisen mysterion-sanan, salaisuus, vastine. Idänkirkko Pihkalan mukaan puhuu kasteen ja ehtoollisen yhteydessä edelleenkin mysteereistä.

[44] Kun muillakin seurakunnan jäsenillä oli velvollisuus ja oikeus osallistua sielunhoidon, ripin, kirkkokurin ja diakoniatyön harjoittamiseen, Heilimon s. 111–112 mukaan pappisviran tehtävät 1964 KL 86 §:ssä mainittiin omassa pykälässään. Heilimo viittaa tässä myös kristinopin 51. kappaleeseen, jossa puhuttiin kristittyjen hengellisestä pappeudesta. – Katekismuksen mukaan ripissä on kaksi kohtaa: ensimmäinen, että tunnustamme syntimme; toinen, että otamme rippi-isältä synninpäästön eli anteeksiantamuksen niinkuin itse Jumalalta emmekä epäile, vaan uskomme vakaasti, että syntimme on tällä päästöllä anteeksiannettu Jumalan edessä taivaassa. Alkuaan ripissä oli kysymys ehtoollisella käyntiä edeltävästä katumusharjoituksesta, josta tehtiin kirjallinen merkintä kirkonkirjaan. Tämä merkintä oikeutti ehtoollisen vastaanottamisen.

kunnan taloudenhoito ja hallinto; 6) oppi ja elämä; sekä 7) muut sielunhoitoon ja kristilliseen elämään kuuluvat asiat.[45]

Hassler katsoo Ruotsin kirkossa pappisviran virkavelvollisuuksien ilmenevän voimassa olevasta kirkkolaista ja siihen liittyvistä säännöksistä sekä voimassa olevasta kirkkokäsikirjasta. Jokainen Ruotsin kirkon virkaan nimitetty pappi on velvollinen hoitamaan pappisvirkaansa uskollisena niille lupauksille, jotka hän on pappisvihkimyksessä antanut. Pappi on kutsuttu olemaan Jumalan palvelija ja hänen pitää hoitaa pappisvirkaansa sillä tavoin, että hän kirkkaasti ilmentää toiminnassaan ja elämässään kirkon oppia ja järjestystä. Pappisviran virkavelvollisuudet Hassler jaottelee seuraavasti:

1) julistus ja opetus; parhaan ymmärryksensä ja omantuntonsa mukaan puhtaasti ja kirkkaasti julistaa Jumalan sanaa sellaisena kuin se on annettu Raamatussa ja sellaisena kuin Ruotsin kirkon tunnustuskirjat siitä todistavat;

2) jumalanpalvelus, sakramentit ja muut kirkolliset toimitukset; kirkon voimassaolevan järjestyksen seuraaminen ja siinä yhteydessä pyhän viran vaatimusten arvokkuuden ja huolenpidon huomioon ottaminen;

3) yksityinen sielunhoito; tuoda yksityiselle ihmiselle henkistä apua ja kirkon armovälineiden tarjoamaa johdatusta ottaa vastaan rippi ja Jumalan sanan ja lupausten mukaisesti julistaa synninpäästö sekä noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta kaikessa mikä ripin yhteydessä on hänelle uskottu;

4) kirkollinen hallinto; noudattaa kaikkia voimassa olevan lainsäädännön määräyksiä;

5) yleinen viranhoito; osoittaa esimiehilleen kunnioitusta ja kuuliaisuutta ja mikäli se hänestä riippuu suhtautua erityisellä luottamuksella virkaveljiin, muihin työtovereihin ja seurakunnan jäseniin;

6) yksityinen elämä; sekä perhe-elämässä että muiden ihmisten kanssakäymisessä omantunnon tarkasti yrittää sillä tavoin täyttää ne elämää koskevat vaatimukset kristillisyyden, uskonnollisuuden ja eettisten periaatteiden mukaisesti siten, että hän voi olla jokaiselle esikuvana eikä kenellekään pahennukseksi.[46]

---

[45] Heilimo s. 565. Elving ja Josefson s. 7–8 määrittelevät pappisviran velvollisuudet koskemaan 1. julistusta ja opetusta, 2. jumalanpalvelusta, sakramenttien hoitoa ja kirkollista asioiden hoitoa, 3. yksityistä sielunhoitoa, 4. hallintoa, 5. yleistä viranhoitoa sekä 6. yksityisiä elämänolosuhteita.

[46] Hassler (1980) s. 105. Hassler viittaa pappisviran osalta tässä yhteydessä Sundbergin teokseen (1948) s. 89, jossa mainitaan pappisviran menettäminen erottamisen tai papin henkilökohtaisen eroamisen vuoksi. Tuomiokapituli voi lisäksi tuomiokapitulilain 13 §:n 4 momentin nojalla julistaa papin määräajaksi kelvottomaksi hoitamaan pappisvirkaa. Ruotsin kirkon opista luopunut pappi on velvollinen luopumaan papinvirastaan. Tuomiokapitulin oli tuomiokapitulilain 13 §:n 5 momentin nojalla erotettava hänet pappisvirasta.

Hasslerin ryhmittely vastaa Heilimon ryhmittelyn mukaisia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papin virkavelvollisuuksia. Hasslerin ryhmittelyssä tulee kuitenkin Heilimoa selvemmin esille 1869 KL 117 ja 1964 KL 96 §:n papin valan sisältö.[47] Koska pappisviran virkavelvollisuudet sisältyvät erityisesti papinviran hoitamiseen ja sen virkavelvollisuuksiin, pappisviran velvollisuudet ja papinviran velvollisuudet ovat tällöin lähes päällekkäisiä.

Pappisvirkaan vihkiminen on edellytyksenä pappisviran tehtävien toimittamiselle.[48]

> Tunnustuskirjojen pohjalta kirkkolaista ilmenevä jako pappisvirkaan ja papinvirkaan ilmeni 1964 KL 85 §:n perusteluista vuoden 1953 kirkolliskokouksen asettaman UK:n mietinnöstä, jossa todettiin että mietinnössä säilytettiin lakitekstin käsite pappisvirka (prästämbete) erotukseksi papinvirasta (prästtjänst). Pappisvirka kirkkolaissa tarkoitti samaa kuin pappeus. Tämä papiksi vihkimisen perusteella saavutettu virka antoi oikeuden kirkkolaissa papin tehtäväksi määrättyjen pyhien toimitusten suorittamiseen. Se asetti papille myös erityisiä vaatimuksia hänen elämäänsä nähden siitä riippumatta, mitä virkaa hän kulloinkin hoiti. – Papinvirka tarkoitti määrättyä papin hoidettavaa virkaa, jonka haltijalta pappisviran lisäksi vaadittiin seurakunnan kutsuminen tai muu laissa edellytetty valtuutus. Jos pappi menetti pappisviran, häneltä puuttui perusedellytys seurakunnan papinviran hoitamiseen, minkä hän aina samalla myös menetti.[49]

Augsburgin tunnustuksen V artiklan tarkoittaman erityisen viran ominaisluonne perustuu vihkimykseen eli ordinaatioon. Pappisvihkimys suoritetaan seurakunnan kutsusta (vokatio).[50]

> Pihkalan mukaan pappisvihkimys suoritetaan seurakunnan kutsusta, mutta seurakunta itse ei ordinoi. Seurakunta ei myöskään voi panna ordinoitua viralta. Edelleen Pihkala jatkaa vihkimyksestä seuraavasti: "Virkaan vihkii viime kädessä Kristus, mutta välikappaleena on sellainen viranhaltija, joka myös on ordinoitu (piispan virka). Tapahtuma on hengellinen, ei juridi-

[47] Ruotsissa papin vala muutettiin lupaukseksi jo lailla 10.11.1893. – Virkavalasta luopumisesta Ruotsissa vuonna 1878 ks. Majuri s. 71–73.

[48] 1869 KL 106 § ja 1964 KL 85 § kielsi ketään toimittamasta pappisviran tehtäviä, jollei häntä ollut vihitty virkaan kirkkolaissa säädetyllä tavalla.

[49] UK s. 97. Statusnormia ammattiin laillistamisen yhteydessä selvittäessään Paaso s. 34–35 toteaa oikeudellisen statuksen liittyvän hyvin selvästi pappisvirkaan, joka merkitsee pappeuden kiinteätä sidoksisuutta papiksi vihittyyn henkilöön. Papiksi vihitty on papinvirassa toimimisesta riippumattomasti kelpoinen suorittamaan muun muassa avioliittoon vihkimisen. Pappisviran statusluonnetta korostaa Paason mukaan muun muassa se, että avioero oli mahdollinen vain oikeuden päätöksellä.

[50] Pihkala s. 228.

nen. Sen olennaisimmat ainekset ovat kätten päälle paneminen ja rukous. Ordinoitu viranhaltija on sidottu Kristuksen ääneen. Sana ja sakramentit, joissa Kristus itse on läsnä, eivät leiju abstrakteina ilmassa, vaan kulkevat viranhaltijan suun ja käsien kautta. Vaikka viranhaltija on osa Jumalan kansasta ja sille solidaarinen, hänen asemansa poikkeaa yhteisen pappeuden edustajien asemasta. Jos Kristuksen ääni ja ihmisten äänet joutuvat seurakunnassa tai kirkossa keskenään ristiriitaan, viranhaltijan on vihkimyksensä sitomana pysyttävä Kristuksen rinnalla. (...) Vaikka ei katolisen kirkon tavoin puhuttaisikaan vihkimyksen antamasta **lähtemättömästä leimasta**, virka eittämättä merkitsee leimaa, joka ei lähde. Viranhaltija edustaa Kristusta ja kirkkoa, missä tahansa hän onkin."[51]

Kirkkoherranviran tehtäviä koskevia säännöksiä oli 1869 KL 143–146 §:ssä, 148 ja 152 §:ssä sekä 1964 KL 124–127 §:ssä ja 129, 131 ja 132 §:ssä. Näissä säädettiin muun muassa kirkkoherralle seurakunnan johtajana kuuluvista tehtävistä, kirkkoherran velvollisuudesta valvoa kirkon ja seurakunnan sekä kiinteän että irtaimen omaisuuden hallintoa tai käyttämistä, kirkonkirjojen hoitamista ja kirkonkirjoihin perustuvien todistusten ja kuulutusten antamista, työnjakokirjan[52] laatimisesta sekä kiellosta ottaa sivutoimi ilman tuomiokapitulin lupaa.[53] Kirkkolaissa myös muualla säädettiin kirkkoherranviran tehtävistä. Tällaisia olivat esimerkiksi 1869 KL 333 §:ssä ja 1964 KL 309 §:ssä säädetty kirkkoneuvoston puheenjohtajana toimiminen ja 1964 KL 341 §:ssä säädetty kirkkoherran velvollisuus valvoa kirkon käyttöä.[54]

---

[51] Pihkala s. 228. Kirkon virasta ja yhteisestä pappeudesta sekä piispuudesta ks. myös Pihkala s. 224–228. Pappisvirasta ja papinvirasta Ruotsin kirkossa ks. Stenström s. 246–269. Kaksinkertaisesta vastuulinjasta, jossa pappisviran osalta papit vastaavat piispansa ja tuomiokapitulinsa edessä ks. Stenströmin episkopaalista kirkkoa koskeva selvitys s. 74–77. Tätä on selvitetty edellä kohdassa 1.1. piispan virkavelvollisuuksien ja virkavastuun yhteydessä.

[52] 1869 KL 152 §:ssä säädettiin "vuorokirjasta".

[53] Kielto sivutoimen ottamisesta koski kaikkia pappeja.

[54] 1869 KL 297 §:ssä, jossa säädettiin vihityn kirkon tai autioksi jätetyn kirkon pitämisestä Jumalalle pyhitettynä huoneena ja kiellosta antaa sitä käytettäväksi sellaisiin tarkoituksiin, jotka olivat sen pyhyyteen sopimattomat, ei ollut säännöstä siitä, kuka antoi luvan kirkon käyttämiseen erilaisia tilaisuuksia varten. 1958 kirkolliskokouksen asettama kirkkolain tarkistamiskomitea TK totesi tämän sekä sen, että lakia oli tulkittu käytännössä 1869 KL 145 §:n mukaan siten, että kirkkoherra antoi sanotun luvan. Komitean käsityksen mukaan seurakunnan kirkkoherran olisi käytettävä kirkkoneuvoston tukea hyväkseen tehdessään asiasta päätöksiä. Ainakin periaatteet kirkon käyttämisestä oli sovittava kirkkoneuvostossa. Ks. tästä tarkemmin TK s. 155. Kirkkovaltuuston päätösvallasta vastoin kirkkoherran tahtoa ks. KHO 1973 II 195; kirkkovaltuusto voi päättää puolustusvoimien ylipäällikön Suomen äideille omistetun päiväkäskyn sisältävän taulun sijoittamisesta uudelleen entiselle paikalleen kirkkosalin seinälle vastoin kirkkoherran tahtoa.

1964 KL 136 §:n mukaan seurakunnan pappi oli velvollinen – ellei estettä ollut – oman seurakuntansa alueella suorittamaan kirkollisen toimituksen silloinkin, kun toisen seurakunnan jäsen sitä häneltä pyysi. 1964 KL 100 §:n mukaan pappi ei saanut kieltäytyä tekemästä papillista palvelusta vieraan uskonopin tunnustajalle, mikäli sellaisen palveluksen tekeminen ei ollut ristiriidassa yleisen lain kanssa.[55]

Papinvirkaan vihityn virkavelvollisuudet määräytyivät tarkemmin sen viran säännösten perusteella, jota hän hoiti. 1964 KL 134 §:n mukaan vankilan, sairaalan ja muun laitoksen pappi sekä kuurojen matkapappi oli velvollinen toimittamaan virkaansa niinkuin siitä erikseen säädettiin. Kuitenkin kaikessa, mikä koski pappisvirkaa he olivat tuomiokapitulin valvonnan alaisia.

> Vankilapapista säädettiin vankeinhoitolaitoksesta annetussa asetuksessa (134/86). Kuurojen keskuudessa suoritettavasta sielunhoidosta ja sosiaalityöstä säädettiin kuurojen sielunhoidon järjestämisestä annetussa asetuksessa (216/73) sekä opetusministeriön päätöksellä kuurojen pappien ja -lehtorin toiminnasta (255/73).

Sotilaspappi 1964 KL 135 §:n mukaan oli velvollinen toimittamaan virkaansa kenttäpiispan johdolla ja hänen välittömän valvontansa alaisena kaikessa, mikä koski pappisvirkaa, niinkuin siitä erikseen säädettiin. Tuomiokapituli kuitenkin käsitteli sotilaspapin virka- ja käytösvirheitä koskevat asiat.[56] Kunnallisissa viroissa esimerkiksi uskonnonopettajanvirassa olevien papiksi vihittyjen yksityiskohtaiset virkavelvollisuudet määräytyivät koululainsäädännön mukaisesti. Pappisviran osalta he olivat tuomiokapitulin valvonnan alaisia.

1964 KL 538b §:ssä tarkoitettujen kirkon erityistehtäviä varten olevien viranhaltijoiden tehtävistä määrättiin ohje- ja johtosäännössä. Nämä ns. kirkon erityisviranhaltijat, mm. kirkkohallituksessa ja tuomiokapitulissa olevat viranhaltijat, olivat virkasäännön alaisia ja heitä voitiin rangaista kurinpitoteitse varoituksella, virantoimituksesta erottamisella ja viraltapanolla.[57]

---

[55] TK:n mietinnön s. 127 yleisperustelujen mukaan pappia ei voitu velvoittaa menemään toisen seurakunnan alueelle, jollei hän itse siihen suostunut.

[56] 1964 KL 135 §:n 2 momentin mukaan kenttäpiispa kuului arkkihiippakuntaan. Muu sotilaspappi kuului siihen hiippakuntaan, jonka alueella hänen varsinainen virkapaikkansa oli. Sotilaspappiin nähden kenttäpiispalla oli soveltuvin osin sama asema ja samat tehtävät kuin lääninrovastilla 1964 KL 113, 451 ja 47 §:n oli rovastikuntansa pappeihin nähden.

[57] Kurinpitotoimenpiteet – varoitus, virantoimituksesta erottaminen ja viraltapano – säädettiin 1964 KL 538b §:n 2 momentissa.

Pappisvirkaan vihityn virkavelvollisuuksien osalta voidaan, kuten aikaisemmin piispan virkavelvollisuuksien kohdalla, todeta papiksi vihkimisen yhteydessä annettu 1869 KL 117 §:n ja 1964 KL 96 §:n mukainen pappisvala, jolla pappi sitoutui kirkkolain 1 §:ssä säädettyyn kirkon tunnustukseen. Koska tunnustussäännös sääteli kaikkea kirkollisen viran toimintaa, papiksi vihkimisessä vihittävä pappisvirkaa koskeviin kysymyksiin annettavilla vastauksilla tunnusti velvollisuutensa ja ilmoitti haluavansa ne täyttää. Kirkkokäsikirjan mukaisesti vihittävä vahvisti lupauksensa pappisvalalla.[58] Pappisvala kirkon tunnustukseen sidottuna ja virkavelvollisuudet sisältävänä korosti myös papin virkavelvollisuuksissa oikeudellista vastuuta.

Pappisvalaan liittyvänä 1869 KL 120 § ja 1964 KL 99 § sisälsi pappien viranhoitoon ja elämään liittyviä kehotuksia. Tämä säännös yhdessä pappisvalan kanssa muodosti perustan varsinaisille virka- ja käytösvirhesäännöksille 1869 KL 122–126 §:ssä 1964 KL 101–108 §:ssä.[59]

---

[58] Kirkollisten toimitusten kirja s. 110–111. Papiksi vihkimisen jälkeen välittömästi papiksi vihityn velvollisuutena oli tehdä tuomiokapitulin edessä uskollisuuden- ja kuuliaisuuden vala 1964 KL 97 §:n nojalla. Tämän valan vannomista pidettiin tarpeellisena, koska pappi toimi virkamiehenä eli pappisvirkaa hoitaessaan käytti myös julkista valtaa esimerkiksi vihkiessään avioliittoon. Valasta ks. 1974 kirkkolakikomitean mietintö n:o 1 s. 7–8. Vaikka varsinaisesti mietintö selvitteli saksalaisten seurakuntien pappien oikeutta hoitaa papinvirkaa Suomessa, se sisälsi myös lyhyen selvityksen uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvalasta. Seurakunnan papinviran tehtävistä, jotka merkitsivät julkisen vallan käyttöä, mietinnössä lueteltiin kirkkoherran julkisoikeudellisista tehtävistä esimerkiksi kuulutuksen antaminen avioliittoon, vihkimisen toimittaminen, silloisen AL:n asumuserosovittelu, uskonnonmuutosasiat, väestökirjanpidosta huolehtiminen sekä kirkkoneuvoston puheenjohtajana toimiminen ja kirkkokurin käyttäminen. – Uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvalaa koskevat säännökset poistettiin kirkkolain muutoksella (60/89) 1.3.1989 lukien kirkkolaista. Jos vala katsotaan, kuten kirkko ja valtio -komiteanmietinnössä valtion tarpeita varten olevaksi, niin ko. kirkkolain muutoksella tältä osin kirkon ja valtion välinen yhteys katkaistiin. Valainstituution luonnetta selostettiin kirkko ja valtio -komitean mietinnössä s. 219–229. Kirkkolain uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvalaa koskevien säännösten poistaminen liittyi myös uudistetun valtion virkamieslainsäädännön voimaantuloon vuoden 1988 alusta lukien. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1988 virkavalan kehityksestä sisältää runsaasti valaa koskeneita lähteitä ja kirjallisuutta.

[59] Vakinaiseen virkaan – kirkkoherra tai kappalainen – asetettaessa virkaan asetettava antoi kirkkokäsikirjan mukaiset kirkon tunnustuksessa pysymistä ja seurakunnalle esikuvallista vaellusta koskevat lupaukset. Lupauksista ks. vuoden 1913 kirkkokäsikirja s. 289 ja vuoden 1963 kirkollisten toimitusten kirja s. 74. Oikeudellisesti nämä lupaukset eivät olleet sitovia, mutta niiden voidaan oikeuskirjallisuudessa valasta esitetyn mukaisesti katsoa tehostavan virkavelvollisuuksia. Valan tehostavasta vaikutuksesta virkavelvollisuuksiin ks. Ståhlberg (1928) s. 164–165 ja Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 169.

1.2.1. Eräitä vertailukohtia valtion virkamiesten virkavelvollisuuksiin

Oikeuskirjallisuudessa mm. Ståhlberg ja Rytkölä katsovat, että itsehallintoyhdyskuntien viran- ja toimenhaltijoihin soveltuu pääasiassa se, mitä valtion virkamiesten yleisistä velvollisuuksista on sanottu.[60]

> Ståhlberg luokittelee virkamiehen yleiset velvollisuudet seuraavasti: 1. asuinpaikkaa, 2. nuhteetonta käytöstä, 3. virkaan soveltumattomain sivutointen välttämistä, 4. virantoimittamista, 5. oikean menettelyn noudattamista asiain käsittelyssä ja 6. kuuliaisuusvelvollisuutta koskevat.[61] Itsehallintoyhdyskuntien viran- ja toimenhaltijat ovat velvolliset asumaan sellaisella paikkakunnalla kuin viran toimittaminen vaatii, velvolliset osoittamaan nuhteetonta käytöstä, välttämään sellaisia sivutoimia, jotka saattavat olla haitaksi viran toimittamiselle. He ovat velvolliset toimittamaan virkaansa ja sen tähden heidän tulee tarvittaessa hankkia virkavapautta ja sijainen määrättäisiin. Vihdoin ne ovat velvolliset noudattamaan esimiehensä käskyjä. Esimiehenä saattaa eri viran- ja toimenhaltijoilla olla valtion taikka yhdyskunnan omia viranomaisia, kirkollisilla erityisesti ylempi kirkollinen viranomainen, piispa ja tuomiokapituli. Kuuliaisuusvelvollisuus riippuu Ståhlbergin mukaan siitä, että käsky on 1. muodollisesti oikea, s.o. sellaisten käskyjen antaminen kuuluva käskynantajan alueelliseen ja asialliseen toimivaltaan, sellaisiin toimiin ryhtyminen kuuluva käskynsaajan toimivaltaan, sekä käsky annettu ja toimi suoritettava siinä muodossa kuin siitä ehkä on säädettynä, ja että käsky ei 2. ole myöskään sisällykseltään ilmeisesti "lainvastainen".[62]
>
> Ståhlberg korostaa, että siitä erityisestä oikeussuhteesta, johon virkamieheksi nimitetty nimityksen kautta joutuu, seuraa virkamiehelle erityisiä velvollisuuksia ja oikeuksia. Näitä virkamiehen velvollisuuksia "tahdotaan muistuttaa ja tehdä niiden täyttäminen näille omantunnon asiaksi sillä, että valtion palvelukseen astuvan on tehtävä virkavala".[63]
>
> 1986 VML 5. luku sisälsi säännökset virkamiehen yleisistä velvollisuuksista (20–28 §). Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) näitä velvollisuuksia oli 11: virantoimitusvelvollisuus, velvollisuus noudattaa virkakäskyjä, virkamiesaseman vaatimukset ja virkamiesmoraali,

---

[60] Ståhlberg (1928) s. 298. Samoin Rytkölä (1978) s. 312.

[61] Ståhlberg (1928) s. 165.

[62] Ståhlberg (1928) s. 298.

[63] Ståhlberg (1928) s. 164–165. Ks. myös Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 169, jossa todetaan vain johtavassa tai erityisen vastuunalaisessa asemassa olevan virkamiehen virkavalan tai virkavakuutuksen tarkoituksena olevan "lähinnä tähdentää virkatehtävien merkitystä ja luonnetta". Merikoski-Vilkkonen s. 233–234, jossa todetaan, että virkavala ei sellaisenaan perusta virkamiehelle oikeudellisia velvollisuuksia.

velvollisuus pidättyä luottamusta vaarantavista eduista, sivutoimet, vaitiolovelvollisuus ja tietojenantovelvollisuus, velvollisuus osallistua henkilöstökoulutukseen, velvollisuus alistua terveystarkastukseen, asumisvelvollisuus, velvollisuus vannoa virkavala sekä velvollisuus antaa tietoja nimikirjaan.[64]

Koska papin virkavelvollisuudet ovat eräiltä osin laajemmat kuin valtion virkamiehen virkavelvollisuudet, tarkastellaan seuraavassa velvollisuuksia asuinpaikan, nuhteettoman käytöksen, virantoimitusvelvollisuuden, vaitiolovelvollisuuden sekä pappispuvun osalta.

1. Asuinpaikka

Oikeuskirjallisuudessa Voipio selostaa papin velvollisuutta asua virka-asunnossa perusoikeusongelman kannalta. Tuolloin voimassa ollut 1966 palkkauslaki (105/66) ei selvästi ja riidattomasti ollut HM 7 §:n säännöksestä poikkeava laki. Ko. palkkauslain 14 ja 15 § ei Voipion mukaan täyttänyt tätä vaatimusta. Säännökset koskivat vain virka-asunnon laatua ja sen vastikkeettomuutta sekä sitä, että kirkkohallitus voi myöntää seurakunnalle, kun seurakunta ja viranhaltija ovat tästä yksimieliset, toistaiseksi vapautuksen virka-asunnon hankkimisesta. Voipio lausuu seuraavaa: "Säännökset tarkoittivat siis ennen kaikkea seurakunnan velvollisuutta varata asunto eikä asumisvelvollisuutta. Niistä voidaan tosin välillisesti lukea se, että pappien edellytetään yleensä asuvan virka-asunnossa. Tätä tukee tietysti jo traditiokin."[65]

1983 palkkauslain virka-asunnossa asumisvelvollisuutta koskevat säännökset siirrettiin 1964 KL 267a §:ään lailla kirkkolain muuttamisesta (392/90). Virkasäännössä annettiin tarkempia määräyksiä myös papin velvollisuudesta asua virka-asunnossa.

Voipio selostaa 1966 palkkauslain (105/66) voimassa ollessa tehtyä Vaasan hovioikeuden ratkaisua papin valitukseen Lapuan tuomiokapitulin 13.2.1981 antamasta päätöksestä n:o 4, jonka tapahtumien kulku lyhyesti kuvattuna oli seuraava:

---

[64] Ks. tarkemmin virkamiehen yleisistä velvollisuuksista Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 119–150. Vrt. Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 138–170, jossa lisäksi velvollisuus ottaa huomioon esteellisyysperusteet ja velvollisuus toimia valtioneuvoston käytettävänä. Eräiksi muiksi velvollisuuksiksi on yhdistetty velvollisuus vannoa virkavala ja antaa tietoja nimikirjaan sekä mainittu virantoimitusvelvollisuuden mahdollinen rajoitus asuinpaikan vapaassa valinnassa.

[65] Voipio (1982) s. 325.

Tuomiokapituli oli kehottanut kappalaista muuttamaan välittömästi ja 1.4.1980 mennessä kappalaisen virkaan kuuluvaan luontoisetuasuntoon. Kappalainen oli asunut naapurikunnan alueella noin 15 kilometrin päässä oman seurakuntansa kirkkoherranvirastosta ja 6 kilometrin päässä kuntien rajasta. Tuomiokapituli oli tuominnut kappalaisen palkkauslain 14 §:n 2 momentin, palkkausasetuksen 7 § :n 1 momentin, evankelis-luterilaisten seurakuntien virkataloista ja rahastoista annetun lain (106/66) 2 §:n 1 momentin sekä 1964 KL 86, 59 ja 107 §:n nojalla virkavelvollisuuksien laiminlyönnistä erotettavaksi kappalaisen viran toimittamisesta kolmen kuukauden ajaksi. Tuomiokapituli ei pitänyt virhettä vähäisenä. Vaasan hovioikeus päätöksellään 15.9.1981 lievensi rangaistuksen varoitukseksi, koska virhe, jolla kappalainen oli "laiminlyönyt papinvirkansa virkatehtävät", oli vähäinen.

KKO päätöksellään 10.5.1983 (1983 II 65) hylkäsi syytteen papin virkavelvollisuuden rikkomisesta ja kumosi hovioikeuden päätöksen sekä vapautti kappalaisen hänelle tuomitusta rangaistuksesta.

KKO 1983 II 65 perustelujen mukaan evankelis-luterilaisen kirkon 1966 palkkauslain 14 ja 15 §:n ja evankelis-luterilaisen seurakuntien virkataloista ja rahastoista annetun lain 2 §:n säännöksillä virka-asunnosta ja sen sijainnista tarkoitettiin tosin edistää papinviran asianmukaista hoitoa, mutta sanotuissa säännöksissä enempää kuin muuallakaan laissa ei ollut säädetty papille velvollisuutta asua hänelle osoitetussa virka-asunnossa. Papin asuminen muualla kuin virka-asunnossa saattoi aiheuttaa haittaa viran hoidolle ja siten muodostua virkavelvollisuuden rikkomiseksi. Kappalaista ei KKO:n päätöksen mukaan kuitenkaan ollut syytetty siitä, että hän olisi rikkonut virkavelvollisuuttaan muutoin kuin kieltäytymällä muuttamasta hänelle osoitettuun virka-asuntoon.

Pappien, kuten muidenkin seurakunnan viranhaltijoiden virka-asunnossa asumisvelvollisuutta koskevat säännökset selkiintyivät 22.12.1983 annetulla uudella evankelis-luterilaisen kirkon palkkauslailla (1035/83).[66] Tämän 1983 palkkauslain 14 §:n 1 momentissa säädettiin, että viranhaltija on velvollinen asumaan virka-asunnossaan. Tästä velvollisuudesta kirkkohallitus voi vapauttaa painavista syistä seurakunnan suostumuksella mm. kirkkoherran ja kappalaisen. 1983 palkkauslailla säädettiin näin poikkeus HM 7 §:n mukaisesta asumispaikan valinnanvapaudesta. Sekä virkaan hakeutuva pappi että seurakunta joutuivat ottamaan huomioon HM 7 §:stä tehdyn poikkeuksen 1964 KL 267a §:n sekä virkasäännön määräysten nojalla harkitessaan

[66] Kirkolliskokouksen esityksestä valtioneuvostolle uuden palkkauslain säätämisestä ks. kirkolliskokouksen ptk. kevätistuntokausi 1981 s. 30–34.

papin asunnon riittävää läheisyyttä virkapaikkaan niin, ettei virkatehtävien asianmukainen hoito asunnon etäisyyden johdosta kärsinyt.[67]

> Muiden virkamiesten kuin pappien asuinpaikkaa koskevaa oikeuskäytäntöä on seuraavasti: KHO 1939 II 4260 (maatalousministeriön asutustarkastaja velvoitettiin "viran hoitoon liittyvien yleisten etujen valvomiseksi" asumaan Viipurissa eikä muualla maassa), 1959 I 13[68] (työväenopiston johtajan oikeus asua ao. kunnan läheisyydessä sijaitsevassa kaupungissa; yleisesti asuinpaikan valinnanvapauden kieltävä virkasäännön määräys oli lainvastainen), 1963 A II 206 (kunnalliskodin mielisairaanhoitajan velvoittaminen asumaan virkapaikkakunnallaan), 1968 II 104 (kunnan kansakoulunopettajalle ei voitu määrätä velvollisuutta asua ko. kunnassa ohjesäännössä), 1969 II 45 (sivutoimista kouluhammaslääkäriä ei voitu irtisanoa sen vuoksi, että hän oli kunnan varaamasta asunnosta irtisanottuaan muuttanut toiseen kuntaan 15 kilometrin päähän), 1978 II 28 (Pietarsaaren palomestari, joka halusi asua 36 kilometrin päässä velvoitettiin asumaan Pietarsaaressa), 1978 II 29 (kaupungin väestönsuojelupäällikön johtosäännössä ei voitu määrätä, että päällikön piti asua ao. kaupungissa, koska väestönsuojelupäällikölle asetetut virkatehtävät eivät sitä vaatineet) sekä 9.1.1976 T. 48 (terveyskeskuksen johtavan hoitajan tehtäviin ei katsottu vaativan asumista kaupungissa kaupungin omistamassa asunnossa).[69]

Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori mainitaan esimerkkeinä talonmiehen tai huoltomiehen virkatehtävät, joihin voi olla liitettynä velvollisuus asua virka-asunnossa, jos virkamiehen oli jatkuvasti oltava tavoitettavissa virkapaikalla (1986 VMA 8 §:n 1 momentti). Pätevästä syystä virkamiehelle voitiin tästä kuitenkin myöntää poikkeus (1986 VMA 8 §:n 2 momentti). 1986 VMA

---

[67] Voipio (1982) s. 328 esitti eräitä näkökohtia papin tavoitettavuudelle mm. seuraavasti: "Seurakunnan ja kunnan rajat kulkevat mistä kulkevat, mutta papin luokse pääseminen tulee normaalia vaikeammaksi vasta sitten, jos kulkuyhteydet papin luo ovat seurakunnan eri osista keskimäärin oleellisesti hankalammat tai kalliimmat kuin yhteydet seurakunnan eri osista virka-asuntoon. Silläkin voi olla merkitystä, voidaanko pappi tavoittaa muun asioimisen yhteydessä keskustasta vai aiheuttaako papin luona käynti ylimääräisiä matkakustannuksia.". Pappilakulttuurin tulevaisuudesta ja pappiloiden säilyttämisestä mm. verolaeilla ja niiden soveltamisella ks. myös Voipio s. 329–330.

[68] Harkintavallan väärinkäytöstä KHO 1959 I 13 yhteydessä ks. lähemmin Konstari (1979) s. 131–133.

[69] Kunnallisen viranhaltijan virkasääntöön perustuvasta asumisvelvollisuudesta alkuaan verotaloudellisista syistä ks. Kulla (1983) s. 61–62, jossa mm. todetaan, että verotaloudellinen näkökulma on jäänyt sivuun ja pääpaino on yleisessä virkamiesoikeudellisessa periaatteessa: virkamiehen on valittava asuinpaikkansa niin, että hän voi hyvin virkansa hoitaa. Virka-asunnossa asumisvelvollisuudesta ks. myös Saipio s. 128 ja 197. Voipio (1982) s. 323 pitää oikeuskäytäntöä harvinaisen selvälinjaisena.

9 §:ssä säädettyä virkamiehen velvollisuutta asua määrätyllä paikkakunnalla tai alueella, jos virkaan kuuluvien tehtävien laatu tai niiden asianmukainen suorittaminen muutoin välttämättä edellytti tällaista tavoitettavissa olemista, mainitussa teoksessa pidetään poikkeuksellisena ja lausutaan seuraavaa: "Liikenneyhteyksien kehittymisen vuoksi voi vain harvoin olla riittävästi perusteita tällaisen jatkuvaluonteisen velvoitteen asettamiseen. Yleensäkin asumisvelvollisuutta koskevaa säännöstä on aihetta tulkita suppeasti, koska se sisältää poikkeuksen perusoikeudesta."[70]

Ruotsin kirkossa papin asumisvelvollisuutta koskeva erityinen säännös oli papin palvelussuhdelain 49 §:ssä, jossa säädettiin papin velvollisuudesta asua virka-asunnossa silloin, kun virka-asunto on osoitettu. Hallitus päätti vapautuksesta asua virka-asunnossa, jos päätös koski piispaa. Tuomiokapituli päätti vapautuksista muissa tapauksissa. Tuomiokapitulin tuli suostua vapautusta koskevaan hakemukseen, jos pastoraatti[71] puolsi hakemusta tai jos se oli kohtuullista papin tai jonkun papin perheenjäsenen terveyden, asuntoolosuhteiden tai muiden erityisten olosuhteiden vuoksi.[72]

Tuomiokapitulin papin palvelussuhdelain 49 §:n nojalla tekemään virka-asunnossa asumisesta vapautumista koskevaan päätökseen sai valittaa papin palvelussuhdelain 57 §:n nojalla kamarikollegioon, jonka päätöksestä ei enää ollut valitusoikeutta.[73]

---

[70] Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 148–149.

[71] Ruotsin valtakunnan jakamisesta alueellisiin seurakuntiin ja pastoraatteihin, rovastikuntiin ja hiippakuntiin säädetään kirkollista aluejaotusta koskevassa laissa 1988:185. Pastoraatti muodosti aikaisemmin kirkkoherran toiminta-alueen. Nykyisin tietyt seurakunnat muodostavat yksin pastoraatin, kun taas toiset seurakunnat työskentelevät yhdessä yli seurakuntarajojen pastoraattina. Esimerkiksi Ekströmin s. 46 mainitseman mukaan vuonna 1989 pastoraatteja oli 1032. Hiippakuntia Ruotsissa on 13. – Käsitteistä "församling, pastorat och samfellighet" ks. Ekström s. 45–53 ja SOU 1978:1 s. 23 sekä Ruotsin kirkon organisaation pääpiirteistä SOU 1992:9.

[72] Papin palvelussuhdelain 48 §:n mukaan hallitus sai päättää, että piispanviran haltijalle osoitettiin virka-asunto. Pastoraatti päätti pappien virka-asunnoista kirkkoherran tai komministerin osalta. Tuomiokapitulin myöntämää vapautusta koski papin palvelussuhdelain 41 §:n 2 ja 3 momentti.

[73] Pitäjän papin palkkaus muodostui hänen elatukseensa annetusta papin maasta (prästbordet, mensa prespyteri) sekä kymmenyksistä, uhrilahjoista ja kirkollisista toimituksista annetuista maksuista. Säännöksiä piispan ja pappien palkkauksesta oli Upplanninlain kirkkokaaressa. Ks. tästä ja pappien palkkauksen kehittymisestä uskonpuhdistuksen jälkeen, rovastintynnyreistä ja lesken armovuodesta, jotka ulottivat vaikutuksiaan pitkälle 1900-luvullakin Sundberg (1948) s. 16, 19–21 ja 28–31. Vuoden 1723 papiston erioikeuksissa piispan ja papiston asuntoa koskevista määräyksistä ks. Wetterberg s. 81–82.

2. Nuhteeton käytös

1964 KL 87 §:n mukaan papiksi vihittävän tuli olla nuhteeton[74], Jumalaa pelkäävä ja kristillisestä elämästään tunnettu, 22 vuotta täyttänyt, yliopistossa erikseen säädetyissä pappissivistykseen kuuluvissa oppiaineissa hyväksytty sekä vapaa sellaisista taudeista taikka jäsenten, puheen taikka aistimien virheistä ja vioista, jotka haittaavat pappisviran toimittamista. Papiksi vihkimistä koskeviin hakemusasiakirjoihin hakija liitti muun ohessa 1964 KL 89 §:n nojalla myös yliopiston todistuksen käytöksestään. Mikäli hän ennen ilmoittautumista papiksi vihittäväksi oli ollut yli vuotta yliopistosta eronneena, hänen oli hakemukseensa liitettävä todistus elämäntavoistaan. Tämän todistuksen antoi sen tai niiden seurakuntien kirkkoherrat, missä papiksi vihkimistä anova oli väliaikana oleskellut. Jos hakijalla jo oli virka, todistuksen käytöksestä ja elämäntavoista antoi se virasto, jonka alainen hän on. Näin ollen pappisvirkaan pääsemisen ehdoksi oli asetettu nuhteeton käytös.

Papiksi vihkimisen yhteydessä annettavassa 1964 KL 96 §:n mukaisessa pappisvalassa pappisvirkaan vihittävä lupasi "(...) kaikin puolin hyvää, rauhaisaa ja kunniallista vaellusta opilla ja esimerkillä vahvistaa ja edistää ... osoittaa esimiehilleni velvollisuudenmukaista kuuliaisuutta, virkakumppaneilleni veljellistä hyväntahtoisuutta, sanankuulijoilleni altista palvelusta ja kaikkea kohtuutta". Myös 1964 KL 99 §:n nojalla muun ohella papin tuli "osoittaa esimiehilleen kuuliaisuutta, noudattaa kuria ja järjestystä, käytöksessään ja elämässään osoittaa säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta, niin myös olla pyytämättä väärää voittoa, puuttumatta pappisviralle sopimattomiin toimiin, tehtäviin ja elinkeinoihin ja tavoittelematta luvattomilla keinoilla virkaa, sekä kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvollisena sanan palvelijana ja tunnollisena sielunhoitajana". Näihin säännöksiin sisältyi määräyksiä papin

[74] Ennen 1964 KL 87 §:n muuttamista lailla 13.7.1973 (607/73) papiksi vihittävän nuhteettomuuden kohdalla säädettiin puhdasnimisyydestä ja hyvämaineisuudesta. Nämä vaatimukset ilmenivät jo 1869 KL 108 §:stä ja säilyivät 1964 KL:n valmisteluissa ja 1964 KL 87 §:ssä. Puhdasnimisyys merkitsi Heilimon s. 112 mukaan papiksi vihittävän elämän nuhteettomuuteen kohdistuvaa vaatimusta. Hyvämaineisuus merkitsi kansalaisluottamusta. Silloisessa RL 2 luvun 14 §:ssä säädettiin kansalaisluottamuksen menettämisen merkitsevän, että asianomaisen on sen kestäessä oltava "erotettuna niistä oikeuksista ja eduista, joiden nauttimiseen hyvä maine on tarpeen. Jos hänellä on virka tahi muu yleinen toimi, menettäköön sen". Tämä merkitsi sitä, ettei voinut olla pappisvirassa, jos kansalaisluottamus oli lisärangaistuksena tuomittu. Lailla eräiden lisärangaistusten poistamisesta 10.1.1969 (1/69) rangaistusjärjestelmästä poistettiin kansalaisluottamuksen menettäminen, kelvottomuus maan palvelukseen ja kelpaamattomuus ajamaan toisen asiaa oikeuden tai muun julkisen viranomaisen edessä. Tästä johtuen kumottiin RL 2 luvun 11 ja 14 §. Laki tuli voimaan 1.2.1969.

velvollisuudesta käyttäytyä arvollisesti pappisvirassa, virka-aseman väärinkäyttämistä koskeva kielto sekä kuuliaisuusvelvoite. Papinvirassa tai viran ulkopuolella sopimaton käyttäytyminen tai muu pahennuksen aikaansaaminen oli vastoin papin virkavelvollisuuksia.

> Selostaessaan valtion virkamiehen velvollisuutta nuhteettomaan käyttäytymiseen 1926 VML:n mukaan Rytkölä katsoo, että tämä velvollisuus ei rajoitu ainoastaan virantoimitukseen, vaan VML:ssa nimenomaan edellytetään, että virkamies käyttäytyy myös virantoimituksen ulkopuolella siten, ettei hän menetä sitä luottamusta ja kunnioitusta, jota virkamieheltä kulloinkin vaaditaan. Rytkölä korostaa, että tämä velvollisuus ei ole samanlainen kaikissa viroissa, vaan esimerkiksi opettajalle saattaa olla luettava sopimattomaksi sellainenkin käyttäytyminen, jota ei vielä esim. puhtaasti teknillisiä tehtäviä suorittavalle virkamiehelle sellaiseksi luettaisi. Viran laatu ja luonne on Rytkölän mukaan nuhteetonta käyttäytymistä arvioitaessa tietyissä rajoissa määräävänä. Käyttäytymisestä viran ulkopuolella Rytkölä lausuu mm. seuraavaa: "Arvosteltaessa virkamiehen käyttäytymisen sopimattomuutta varsinkin viran ulkopuolella on niin ikään otettava huomioon yhteiskunnassa entistä vapaamielisempään suuntaan tapahtunut kehitys, joka johtaa tässä suhteessa entistä paljon lievemmän mittapuun soveltamiseen."[75]

1869 KL:ssa ja 1964 KL:ssa sekä pappisvirkaa että papinvirkaa koski dualismi – elämä virassa ja viran ulkopuolella korostuneena virkavelvollisuutena.

3. Virantoimitusvelvollisuus

Oikeuskirjallisuudessa keskeisimpänä virkasuhteesta virkamiehelle johtuvana velvollisuutena pidetään virantoimitusvelvollisuutta.[76] HM 92 ja 93 § säätää

[75] Rytkölä (1978) s. 58–59. Rytkölä (1987) s. 55–57 ja siinä mainitut oikeustapaukset. Rytkölä (1987) s. 56 lisää, että virkamies on viran ulkopuolella pyritty yhä enemmän käyttäytymisessä rinnastamaan tavalliseen kansalaiseen. Virkamiehen nuhteettomasta käytöksestä ks. myös Ståhlberg (1928) s. 166. 1986 VML 20 §:n 3 momentin mukaisesta virkamiehen käyttäytymisestä virkamiesasemansa edellyttämällä tavalla ks. HE 238/1984 vp. s. 31 sekä Bruun-Mäenpää-Tuori s. 132, jossa pidetään mahdollisena, että virka-asemaan sopivan käyttäytymisen vaatimus ulottuu varsinaisten virkatehtävien hoitamisen ulkopuolelle erityistä luottamusta ja arvostusta vaativissa etenkin kaikkein ylimmissä viroissa, joissa virka-asema ja yksityishenkilön ominaisuus samastuu. Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori pidetään kuitenkin lähtökohtana "virkamieslain sääntelyalan rajoittumista vain virkamiehen toimintaan virkasuhteessa. Virkasuhteen ulkopuolinen toiminta saattaa silti olla merkityksellistä esimerkiksi sivutoimisäännöksiä sovellettaessa".

[76] Ståhlberg (1928) s. 170, Rytkölä (1978) s. 51, Rytkölä (1987) s. 52 sekä Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 119 ja mt. (1995) s. 139.

myös papin osalta virkavastuun määräytymisen perusteet. Pappisvirkaan kuuluvia tehtäviä määriteltiin joko suoraan tai rangaistussäännösten yhteydessä 1964 KL 85–119 §:ssä sekä papinviran osalta 1964 KL 122–137 §:ssä. Pappi sitoutui virkatehtäviensä tunnolliseen täyttämiseen 1869 KL 117 §:n ja 1964 KL 96 §:n mukaisessa pappisvalassa. Papinvirassa olevaa ei voitu ilman omaa suostumustaan velvoittaa suorittamaan selvästi virkaan kuulumattomia tehtäviä.[77] 1964 KL 138 §:n 2 momentin nojalla pappi oli velvollinen toimimaan oman virkansa ohella toisen papin sijaisena tämän vuosiloman ja vapaa-ajan aikana.

Virantoimituksen keskeyttäminen oli mahdollista 1964 KL 138 §:n 3 momentin nojalla tuomiokapitulin myöntämänä virkavapautena. Kirkkohallitus 1964 KL 138 §:n 5 momentin nojalla antoi tarkempia määräyksiä vuosilomien, vapaa-ajan ja virkavapauden järjestämisestä sekä viranhoidosta niiden aikana.[78] Kirkon yleisessä virkaehtosopimuksessa määrättiin vuosilomista, vapaapäivistä ja palkkauksesta virkavapauden aikana. Evankelis-luterilaisen kirkon virkaehtosopimuksista 20.12.1974 annetun lain (968/74) 12 §:n mukaan viranhaltija ei ollut velvollinen suorittamaan sallitun työsulun, lakon tai 2 §:n mukaan sopimuksenvaraisia asioita koskevan saarron alaisia tehtäviä. Työtaistelun piiriin kuulumattoman viranhaltijan oli täytettävä tavanomaiset virkavelvollisuutensa, minkä lisäksi hän oli velvollinen tekemään suojelutyötä.[79] Työtaistelun piiriin kuuluvan viranhaltijan oli kuitenkin suoritettava 1964 KL 4–13 luvussa tarkoitetut hänelle kuuluvat tehtävät. Nämä tehtävät koskivat kirkon pyhiä toimituksia.

Kun tuomiokapituli papin virkavapauden ajaksi 1964 KL 138 §:n 3 momentin nojalla myönsi virkavapauden, se samalla määräsi tarvittaessa virkavapauden ajaksi viransijaisen. Oikeuskirjallisuudessa mm. Ståhlbergin ja Rytkölän mukaan virkamies ei ole velvollinen eikä edes oikeutettukaan hoitamaan virkaansa vuosiloman tai hänelle myönnetyn virkavapauden aikana,

---

[77] Velvoitus ilman omaa suostumusta voi tapahtua kuitenkin esim. ns. selektiiviviroissa esim. sairaalasielunhoidon tai perheneuvontatyön viroissa, jos tästä oli nimenomainen säännös johtosäännössä.

[78] Ks. mm. Kirkkohallituksen päätös papin, lehtorin ja kanttorin vuosilomasta, virkavapaudesta ja vapaa-ajasta 9.9.1983 (Kirkon säännöskokoelma n:o 35).

[79] Suojelutyöllä tarkoitetaan evankelis-luterilaisen kirkon virkaehtosopimuksesta annetun lain 12 §:n 2 momentin mukaan työtä, jonka suorittaminen työtaistelua toimeenpantaessa on välttämätöntä kansalaisten hengen tai terveyden vaarantumisen ehkäisemiseksi taikka sellaisen omaisuuden suojelemiseksi, joka työtaistelun johdosta erityisesti vaarantuu.

ellei toisin ole nimenomaan säädetty tai kussakin tapauksessa erikseen määrätty.[80] Nämä näkemykset soveltuivat myös papinviran tehtävien hoitoon. Myös 1964 KL 131 §, jonka mukaan kirkkoherranviran tehtäviin määrättyä sijaista koskivat samat säännökset kuin vakinaista kirkkoherranvirkaa hoitavaa, jollei tuomiokapituli toisin määrännyt, korosti viransijaiseksi määrätyn velvollisuutta hoitaa virkaa omalla vastuullaan.

Kuten muullakaan virkamiehellä, ei papillakaan yleensä ole oikeutta kieltäytyä virkatehtäviensä suorittamisesta. 1964 KL 100 §:ssä säädettiin rajoitus papillisten palvelusten suorittamiselle vieraan uskonopin tunnustajalle[81] silloin, kun yleisen lain säännökset kielsivät palveluksen suorittamisen.

> UskVapL 6 §:n säännökset huomioon ottaen pappi ei saa kastaa lasta, jos vahemmat eivät kuulu mihinkään uskontokuntaan eikä myöskään silloin, kun lapsen äiti ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, elleivät vanhemmat ennen avioliittoon menemistään tai sen jälkeen ole kirjallisesti sopineet, että lapsi seuraa isäänsä. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen uskontokunnan määräytymisestä kirkkohallitus antoi ohjeen kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia-lehdessä n:o 35/1983.
>
> 1964 KL 56 §:n 2 momentin mukaan avioliittokuulutusta ei saanut antaa mm. silloin, kun jompi kumpi, mies tai nainen ei kuulunut kristilliseen uskontokuntaan, kun se avioliittoon aikovista, joka oli kirkon jäsen, ei ollut rippikoulunkäynyt taikka, kun yleinen laki kielsi avioliiton tai kirkollisen vihkimisen. Kuulutusta antavan kirkkoherran velvollisuutena oli selvittää AL 2–4, 10–12, 15 ja 19 §:ssä säädetyt avioliiton esteet. AL 10–13 §:ssä säädettiin avioliiton esteiden tutkintasäännökset lailla avioliittolain muuttamisesta 16.4.1987 (411/87).

---

[80] Ståhlberg (1928) s. 172 ja Rytkölä (1978) s. 53.

[81] 1964 KL 100 §:n mukaisella vieraan uskonopin tunnustajalla Heilimo s. 126-127 tarkoittaa "ainakin kristillisen uskonopin tunnustajaa. Mutta lakiteksti voitaneen tulkita myös siten, että siihen sisältyvät ei-kristillisen uskonopin tunnustajat. Kun papin suorittaman palveluksen on tapahduttava kirkkomme käsikirjan mukaan ja kun se näin merkitsee aina Jeesuksen Kristuksen nimeen toimimista, on katsottava, ettei papillisen palveluksen antamisen velvollisuus koske muita kuin kristillisen uskontokunnan jäseniä. Näin esimerkiksi Herran Ehtoollisen antaminen ei tule kysymykseen silloin, kun asianomainen ei tunnusta Kristusta. – Käsitteistä "uskonnollinen yhdyskunta" ja "kristillinen kirkkokunta" avioliittoon vihkimistä koskevien säännösten yhteydessä ks. TK s. 119 perustelut, jossa komitea on päätynyt käyttämään sanontaa "kristillinen uskontokunta". Näin ollen avioliittoa luterilaisen ja muhamettilaisen tai Jehovan todistajan tai mormoonin välillä ei voitu päättää kristillisen vihkimistoimituksen mukaan. TK:n mietinnössä korostettiin avioesteiden selvittämisen yhteydessä otettavaksi huomioon, että ei saa olla yleisen lain kannalta avioesteitä, ei sellaisia, jotka estävät avioliiton kokonaan, eikä sellaisia, jotka yleisen lain kannalta ovat esteitä kirkollisen vihkimisen suorittamiseen; s. 119.

AL 21–25 §:ssä sekä ALA 16–24 §:ssä alkuperäisissä muodoissaan sisälsivät säännökset kirkollisesta vihkimisestä. AL 22 §:n kirkollisen vihkimisen toimitti joku sen uskonnollisen yhdyskunnan pappi, johon nainen kuului. Mikäli vihkimisen toimitti joku muu pappi, seurauksena vihkijälle saattoi tulla rangaistus virkavirheestä, mutta ei avioliiton pätemättömyys.

Piispainkokous vuosina 1975, 1976, 1978 sekä 1979 käsitteli papin oikeutta omantunnon syistä kieltäytyä kuuluttamasta ja vihkimästä avioliittoon avioeron saanutta henkilöä. Erityisesti piispainkokouksessa 12.–13.9.1979 käytetyistä puheenvuoroista tuli mm. esille, että valmistusvaliokunnan esitys perustui Ruotsin käytäntöön, ja että Ruotsin lainsäädännön mukaan kieltäytyvää pappia ei tullut rangaista. Edelleen puheenvuoroissa korostettiin, että piispainkokouksella ei ole valtuutta vapauttaa ketään pappia velvollisuudesta vihkiä niin kauan kuin nykyinen lainsäädäntö on voimassa. Puheenvuoroissa viitattiin myös mahdollisesti laajempiin periaatteellisiin ongelmiin muissakin yhteyksissä, jos ratkaisujen lähtökohtana ovat yksityisen papin omantunnon kysymykset. Piispainkokous 12–13.9.1979 päätti suositella noudatettavaksi seuraavaa menettelytapaa: Pappi, joka omantunnon syistä kieltäytyy vihkimästä eronneita avioliittoon, ilmoittakoon vakaumuksestaan hiippakuntansa piispalle, joka päättää miten asia on hoidettava.[82]

Oikeuskirjallisuudessa teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori mainitaan valtion virkamiesten osalta, että vanhan lainsäädännön aikaisessa oikeuskäytännössä ei ole katsottu virkamiehen voivan vakaumuksensa nojalla kieltäytyä virkavelvollisuuksistaan. Tässä yhteydessä viitataan seuraaviin oikeustapauksiin: KHO 19.4.1967 T 2290 (virkavala), KHO 17.1.1977 T 107 (raskauden keskeytys apulaislääkärin virkavelvollisuutena), KHO 14.4.1981 T 2227 ja EOA 1984, 86 ss. (päiväkodin viranhaltijan velvollisuus osallistua mm. uskonnollisten juhlien valmisteluun) sekä EOA 1977, 107 ss. (opettajan velvollisuus osallistua aamuhartauksiin ja muihin uskonnollisiin menoihin). Kun 1986 VML 20 §:n 1 momenttia säädettäessä ei säännöstä arvioitu perusoikeuskysymyksenä, vanhan lainsäädännön aikainen oikeuskäytäntö ei Bruun-Mäenpää-Tuorin teoksen mukaan välttämättä anna johtoa virkatehtävistä kieltäytymistä koskevaan tulkintaan, vaan laajempaakin kieltäytymisoikeutta voidaan puoltaa. Bruun-Mäenpää-Tuori asettavat lähtökohdaksi kieltäytymisoikeuden rajojen arvioinnissa sen, kuuluuko tietty toimi virkamiehen tehtävien ydinalueeseen vai onko sen suorittaminen järjestettävissä muuten. Mainitun

[82] Piispainkokouksen 12.–13.9.1979 32 §, s. 39. Ks. myös ptk. 11.–12.2.1976 § 17 ja 12.–13.9.1979 § 9.

teoksen mukaan "virkamiehen kieltäytyminen tietystä virkatehtävästä vakaumukseensa vedoten voi olla oikeutettua esimerkiksi silloin, kun muiden oikeudet eivät vaadi, että juuri kyseinen virkamies suorittaa virkatehtävän ja kieltäytyminen ei tapahdu teosta, joka on virkatehtävien olennainen ja pysyvä osa".[83]

4. Vaitiolovelvollisuus

1869 ja 1964 kirkkolaissa ei ollut yleistä säännöstä virkamiesten vaitiolovelvollisuudesta.[84] Pappia koskevia erityissäännöksiä oli 1869 KL 58 ja 123 sekä 1964 KL 75 §:ssä, jossa säädettiin papin vaitiolovelvollisuudesta hänen yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa tietoonsa saamien seikkojen osalta. KL 76 §:ssä säädettiin papin vaitiolovelvollisuudesta todistajana. Myös virkavalaa koskevaan 1869 KL 117 §:ään ja 1964 KL 96 §:ään sisältyi vaitiolovelvollisuus. Pappia, samoin kuin muuta seurakunnan palveluksessa olevaa henkilöä, koski 1964 KL:ssa väestökirjalain (141/69) 25 §:n erityissäännös rangaistuksesta sille, joka virka- tai työsopimussuhteen nojalla käsitteli väestökirjoja ja luvattomasti ilmaisi sivulliselle salassa pidettävän väestökirjoihin kuuluvan tiedon.

> Oikeuskirjallisuudessa käsitteet vaitiolovelvollisuus ja salassapitovelvollisuus saattavat esiintyä rinnakkaisina tai sisäkkäisinä. Konstari jakaa salassapitovelvollisuuden asiakirjasalaisuuden säilyttämisvelvollisuuteen ja vaitiolovelvollisuuteen. Asiakirjasalaisuuden säilyttämisvelvollisuus tarkoittaa sitä, että salassa pidettävän asiakirjan näyttäminen tai siitä jäljennöksen antaminen on pääsäännön mukaan kiellettyä (AsiakJulkL 23 §:n 1 mom.). Vaitiolovelvollisuus taas merkitsee Konstarin mukaan lähinnä sitä, että kiellettyä on muussa kuin asiakirjan näyttämisen tai jäljennöksen antamisen muodossa tapahtuva salassa pidettävän tiedon ilmaiseminen.[85]
>
> 1986 VML 23 §:n selityksessä Rytkölä käyttää käsitettä virkamiehen salassapitovelvollisuus, joka sisältää sen, että "virkamies on velvollinen olemaan ilmaisematta mitään, mitä hän virkansa puolesta on saanut tietää 1) jos asia on erikseen säädetty tai asianmukaisessa järjestyksessä määrätty salassa pidettäväksi tahi 2) jos asian laatu ilmeisesti vaatii, ettei sitä julkaista (vrt. esim. RL 40:19 a §)."[86]

---

[83] Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 121.

[84] Vrt. 1986 VML 23 § ja 1994 VML 17 §, jossa on määritelty virkamiehen vaitiolovelvollisuuden ala.

[85] Konstari (1986) s. 55 ja (1977) s. 9–10.

[86] Rytkölä (1987) s. 59. Kirjan julkaisemisen aikaan vuonna 1987 oli vielä voimassa vanha virkarikoksia koskeva RL 40 luku. Virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta ja asiakirjajulkisuuden välisestä suhteesta ks. Silenti LM 1979 s. 438–462.

> Uotila-Laakso-Pohjolainen-Vuorinen teoksen mukaan vaitiolovelvollisuus "kattaa toisaalta asiakirjasalaisuuden ja toisaalta muun salassapitovelvollisuuden. Vaitiolovelvollisuus ja ilmaisukielto ei siten rajoitu vain asiakirjoihin tai rekistereihin tallennettuihin tietoihin, vaan se kattaa myös muutoin virkamiehen tiedossa olevat ilmaisukiellon piiriin kuuluvat seikat (esim. kokemukseen perustuvat tiedot sosiaalihuollon asiakkaista)".[87]

Virkamiehiä koskeva säädösperusteinen asiakirjasalaisuus koski myös pappeja. Pappien oli lisäksi otettava huomioon 1964 KL 542a §, joka sisälsi säännöksiä kirkon omista asiakirjoista. 1964 KL 75 ja 76 §:n erityissäännösten johdosta papin vaitiolovelvollisuus oli laajempi ja ankarampi kuin muiden virkamiesten. 1964 KL 75 §:n mukainen vaitiolovelvollisuus koski sitä asiaa, jonka pappi ripissä tai sielunhoidossa sai tietoonsa sekä lisäksi se koski sitä henkilöä, joka hänelle oli uskoutunut. 1964 KL 102 §:ssä säädettiin ankara rangaistusuhka; erottaminen pappisviran toimittamisesta vähintään kahdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi tai, jos asianhaarat ovat erittäin raskauttavat, menettämään pappisvirkansa.[88]

> Heilimon mukaan rangaistusasteikon ankaruus osoitti, miten merkittävänä pappisvirassa pidettiin sitä, että pappiin sielunhoitajana voidaan luottaa. Heilimo lausuu seuraavaa: "Pappisviranhoitajan perusedellytyksiä on nimenomaan vaitiolovelvollisuus sielunhoitajana, koska pappi usein ilman erityisempää ripin ulkonaista asetelmaa joutuu sielunhoidollisiin keskusteluihin ihmisten kanssa. Tämän menestyksellinen suorittaminen vaatii papilta ryhtiä ja itsekuria luottamuksen saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi."[89]

OK 17 luvun 23 §:n 2 momentin mukaan papin vaitiolovelvollisuudesta on erikseen säädetty. Tämä viittaus tarkoitti 1869 KL 58 §:ää ja 1964 KL 76 §:ää, jossa säädettiin papille vaitiolovelvollisuus todistajana ripissä tai muuten sielunhoidossa tietoonsa saamien seikkojen osalta.[90]

---

[87] Uotila-Laakso-Pohjolainen-Vuorinen s. 171.

[88] Ruotsin kirkossa papin vaitiolovelvollisuutta koskee erillinen laki (Lag om tystnadsplikt för präst innom svenska kyrkan 1979:926). Laki kuuluu lyhyesti seuraavasti: "Den som är prästvigd i svenska kyrkan har tystnadsplikt i fråga om det som han har erfarit under enskilt skriftermål eller under själavårdande samtal i övrigt." Salassapitovelvollisuuden rikkomista koskeva säännös oli rikoskaaren 20 luvun 3 §:ssä, sellaisena kuin sanottu lainkohta oli 1.1.1976 voimaantulleen virkavastuusäännösten uudistamisen jälkeen. Enimmäisrangaistus salassapitovelvollisuuden rikkomisesta oli yksi vuosi vankeutta.

[89] Heilimo s. 94.

[90] Heilimo s. 95 katsoo papin vaitiolovelvollisuutta koskevan säännöksen sijoittumisen OK 17 luvun 23 §:ään osoittavan sen, että "yleinen laki tunnustaa sielunhoidon merkityksen sellaiseksi, ettei siinä tietoon tulleita asioita saa paljastaa. Näin ollen papin velvollisuus todistajana kuultaessa on sanoa asiasta vain se, minkä hän muuten siitä tietää, mutta ei missään tapauksessa ripissä tai sielunhoidossa tietoonsa tullutta".

1964 KL 76 §:n 2 momentissa säädettiin papille ilmiantovelvollisuus, jos pappi yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa saa tietoonsa valtiopetoksen tai maanpetoksen tahi yksityisen hengelle vaarallisen taikka muun sellaisen rikoksen olevan hankkeilla, mikä yleisen lain mukaan oli annettava ilmi. Papin oli ensin, jos se on mahdollista, tiedusteltava kaikki asianhaarat ja sitten kehotettava henkilöä ilmoittamaan teko viranomaiselle tai uhanalaiselle. Jos hän ei siihen taipunut, papin piti ilmoittaa asia "hyvissä ajoin ja varovasti". Pappi ei saanut kuitenkaan ilmaista asianomaista henkilöä ei suoraan eikä välillisesti.[91]

> 1964 KL 97 §:n 1 momentin mukaisessa uskollisuus- ja kuuliaisuusvalassa, joka kumottiin lailla kirkkolain 97 ja 121 §:n muuttamisesta (60/89), pappi vannoi ilmoittavansa, jos hän on saanut "tietää jotain olevan tekeillä maan laillisen esivallan kukistamiseksi taikka maan valtiosäännön tai laillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseksi tai tuhoamiseksi". Tämä vala korosti 1964 KL 76 §:n 2 momentin mukaista ilmoittamisvelvollisuutta.

Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain (521/69) 43 ja 44 § sisältää vastaavat säännökset papin vaitiolovelvollisuudesta kuin mitä evankelis-luterilaisen papin osalta oli 1964 KL 75 ja 76 §:ssä.[92] OK 17 luvun 23 § koskee myös ortodoksisen kirkon pappia.

Katolisen kirkon kirkko-oikeuden salassapitovelvollisuutta koskevasta piispa Verschurenin esitelmästä[93] ilmenee ensinnäkin laajemmin katolisen kirkko-oikeuden salassapitovelvollisuuden luonne sekä lisäksi erityisesti pappia koskeva salassapitovelvollisuus kirkkolaissa ripin eli parannuksen sakramentin yhteydessä.

> Katolinen moraaliopetus sisältää salaisuuden, joka jaotellaan objektiiviseen salaisuuteen; kysymys on "itse salaisesta asiasta", ja subjektiiviseen salaisuuteen, jolla tarkoitetaan salaisen asian tuntemista ja velvollisuutta olla ilmaisematta tietoon tullutta salaista asiaa.[94]
>
> Verschuren mainitsee, että ensimmäinen koko kirkkoa koskeva säädös ripin salassapitovelvollisuudesta vahvistettiin vuonna 1215 neljän-

---

[91] RL 16 luvun 19 §:ssä säädetään rangaistus törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä. Säännös liittyy 1964 KL 76 §:n 2 momenttiin papin ilmiantovelvollisuudesta myös yleisen lain mukaan ilmiannettavista rikoksista, joiden ilmiantaminen on jokaisen velvollisuus.

[92] Kun 1964 KL 75 ja 76 §:ssä käytetään ilmaisua "yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa" ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun 43 ja 44 §:ssä vastaava ilmaistaan "synnintunnustuksessa tai muutoin sielunhoidossa".

[93] Ks. Verschuren, LM 1986 s. 281–287.

[94] Verschuren s. 282, jossa vielä tarkemmin selostetaan velvoituksen kolme eri tasoa; 1) luonnollinen salassapitovelvollisuus, 2) lupaukseen perustuva salassapitovelvollisuus sekä 3) sopimukseen perustuva salassapitovelvollisuus.

nessä lateraanikokouksessa. Rangaistus tämän velvollisuuden rikkomisesta oli virasta erottaminen ja lähettäminen loppuiäksi ankaraa sääntöä noudattavaan luostariin. Katolisen kirkon kanonin mukaan rippisalaisuus on loukkaamaton. Rippi-isän oli ankarasti kielletty sanoin ja millään muulla tavalla mistään syystä mitenkään paljastamasta ripittäytyjää. Kirkon rikosoikeus määrää, että rippi-isä, joka suoranaisesti rikkoo rippisalaisuuden, hankkii itselleen Apostolisen istuimen toimivaltaan kuuluvan ekskommunikaation (exkommunicatio latae sententiae Sedi Apostolicae reservata). Tämä tarkoittaa sitä, että ilman eri oikeudenkäyntiä pappi saa kiellon osallistua pappina liturgiaan, toimittaa ja ottaa vastaan sakramentteja ja täyttää papin virkaan kuuluvia tehtäviä. Rippisalaisuuden rikkominen voi tapahtua myös "epäsuorasti". Silloin rippi-isä saa rangaistuksen rikkomuksen vakavuuden mukaan, mutta kirkkolaki ei tarkemmin määrittele tätä rangaistusta. Verschuren mainitsee esimerkkeinä tilanteesta, jossa pappi voi syyllistyä epäsuoraan rippisalaisuuden rikkomiseen, jos pappi "puhumalla saarnassaan ripissä kuulemastaan synnistä tai varoittamalla jonkun nuoren vanhempia huolehtimaan hyvin lapsestaan tai yleensä kertomalla ripistä, esimerkiksi nuoren ensimmäisestä ripittäytymisestä".[95]

Katolisen kirkon kanonin mukaan pappi ei voi toimia todistajana sellaisten tietojen osalta, jotka hän on saanut ripin sakramentissa, vaikka rippittäytyjä itse pyytäisi niiden paljastamista. Verschuren toteaa, että "esimerkiksi Saksan Liittotasavallan, Sveitsin ja Itävallan lainsäädäntö takaa papin virka- ja rippisalaisuuden". Suomen lainsäädännön osalta hän viittaa Lauri Hormian kirjaan "Todistamiskielloista rikosprosessissa II" ja siinä esitettyyn näkemykseen, että Suomen lainsäädäntö ei suojaa katolisen papin virka- ja rippisalaisuutta rikosprosessissa. Verschuren kuitenkin huomauttaa, että "todistamiskielto ei ole vain papin asia, vaan se koskee asianomaisen uskonnollisen yhteisön ja sen jäsenen oikeutta ja myös uskonnonvapautta".[96]

Koska katolisen kirkon asemaa ei ole Suomessa järjestetty lainsäädännöllä, eikä katolisen kirkon kirkko-oikeuden salassapitovelvollisuutta koskevat säännökset ole sellaisia säännöksiä, joita OK 17 luvun 23 §:ssä tarkoitetaan, Hormian kantaa siitä, että katolisen kirkon papilla ei oikeudenkäynnissä ole vaitiolovelvollisuutta, voidaan pitää perusteltuna.[97]

[95] Verschuren s. 285–286.

[96] Verschuren s. 286 sekä Hormia s. 114.

[97] Katolisen kirkon kirkko-oikeus koostuu laeista, joiden lähtökohtana on Jumalan erityinen ilmoitus, luonnonoikeus tai positiivinen oikeus ja lisäksi siihen kuuluu paikallisten olosuhteiden mukaisia sovellutuksia katolisen kirkon rikosoikeuden yleisen säännön mukaan. Se, jolla on lakien säätämisvalta, voi antaa myös rangaistuksia koskevia määräyksiä ja alueellisen tai henkilökohtaisen toimivaltansa rajoissa liittää jumalallisiin lakeihin tai häntä korkeamman kirkollisen auktoriteetin antamiin määräyksiin niitä vastaavan rangaistuksen; Verschuren s. 283.

5. Pappispuku

Uskonpuhdistuksen aikakauden (1522–1625) pappispukua koskevista määräyksistä Bergroth kertoo seuraavaa:

"Katollis-aikainen p a p p i s p u k u oli hyljätty käytännöstä ja uutta ei vielä ollut määrätty. Epäjärjestys tässä kohden antoi usein aihetta valituksiin. Niinpä tehtiin Örebron valtiopäivillä 1617 seuraava määräys: "Papit, heidän vaimonsa, lapsensa sekä myöskin koulumestarit ja teinit kouluissa älköödt prameilko silkkipuvuissa, korkeissa ylöspäin käännetyissä näädännahka-lakeissa, samettihihoissa, monilla nyöreillä ja hopeanapeilla koristetuissa jakuissa ja röijyissä ja laajoissa ranskalaisissa housuissa, suurissa ja kangistuneissa hollannin tapaan tehdyissä ja nauhoilla varustetuissa paidankauluksissa, hovimiehen hatuissa, avokengissä y.m." Tässäkin asiassa oli epäjärjestystä ja sen kautta pahennusta."[98]

1686 KL XIX luvun 27 § sääti pukeutumisesta seuraavasti: "Pappein pitä pysymän siinä waatteenparres/kuin heidän säätyns parhan sopi ja seiso; Ja ne alemmaisemmat Papit ei mahda canda sen caltaista waatteen tapa/cuin Piispain/superindententtein/konsistoriorum praesentens ja thelogiae doktorein tulee." Vuoden 1778 kuninkaallisen kirjeen mukaan tuomiorovastit, vakinaiset hovisaarnaajat, Tukholman kirkkoherrat sekä teologian professorit ja tohtorit saivat luvan käyttää silkkikappoja. Papinkaulukset eli liperit tulivat käyttöön 1600-luvulla, jolloin ne korvasivat piippu- eli myllynkivikaulukset, joita edelleen käytetään Ranskassa ja Norjassa. Liperien lisäksi perinteisesti papin pukuun on kuulunut papin takki ja kappa. Papin takki eli kaftaani ja kappa on kehitetty keskiaikaisesta puvusta. Papin takki on alkuaan ollut jalkoihin asti ulottuva, mutta saanut nykyisen muotonsa 1700-luvulla kuten liperitkin. Kappa, joka alkuaan kuului papin vaatekappaleisiin, jäi 1700-luvun lopulla yksinomaan liturgiseksi vaatteeksi. Mitään rangaistusta ei ollut säädetty, jos papin pukua käytti henkilö, jota ei ollut vihitty papiksi.[99]

1869 KL 141 §:ssä ja 1964 KL 119 §:n 2 momentissa säädettiin kielto pappispuvun merkkien käyttämisestä silloin, kun pappi oli tuomittu menettämään pappisvirkansa ja lainvoimainen päätös pantiin täytäntöön tuomio-

[98] Bergroth I s. 324–325.

[99] Sundberg s. 88 ja 89 sekä siinä mainittu kirjallisuus. Bergroth II teoksessa s. 587 todetaan, että kirkko koetti pitää 1700-luvun lopulla papiston arvoa yllä myös siten, että se tahtoi estää pappeja menemästä säätyään alempaan avioliittoon ja käyttämästä pukua, joka ei ilmaissut papin arvoa. – Kirkkotekstiileistä ks. enemmän Prihan väitöskirjasta vuodelta 1991 (Pyhä kaunistus: Kirkkotekstiilit Suomen käsityönystävien toiminnassa), joka on ensimmäinen kirkkotekstiilejä käsittelevä väitöskirja Suomessa.

kapitulin edessä; päätös oli hänelle tuomiokapitulin edessä luettava, pappeuskirja vaadittava takaisin ja häntä kiellettävä suorittamasta mitään papillista toimitusta ja käyttämästä pappispuvun merkkejä.[100]

> Papiksivihkimisessä lupausten ja 1964 KL 96 §:n mukaisen pappisvalan jälkeen piispa antoi pappisviran ja pani kunkin vihittävän kaulaan stolan. Pappisvihkimyksen avustajat pukivat vihittävät messukasukkaan.[101]

Vaikka kirkkolaissa ei erikseen säädetty rangaistusta papin virkapuvun oikeudettomasta käytöstä[102] eikä myöskään papiksi vihkimisen yhteydessä annettavien pappisviran merkkien väärinkäytöstä, pappi saattoi joutua rangaistavaksi 1964 KL 108 §:n nojalla siitä, että hän jätti noudattamatta, mitä viran arvollisesta hoitamisesta on määrätty noudatettavaksi. Pukeutumista koskevien määräysten rikkominen saattoi tulla rangaistavaksi myös 1964 KL 108 §:n tarkoittamana sopimattomana käyttäytymisenä virassa tai sen ulkopuolella. Jos taas pappisvirkansa menettänyt suoritti papillisen toimituksen, hän syyllistyi RL 16:14 säädettyyn virkavallan anastamiseen.

1.2.2. Papin virkavastuusta

Virkamiehen virkavastuu perustuu virkamiehen vallanalaisuussuhteeseen julkisyhteisöön.[103] Virkavastuun määritelmästä ja sen toteuttamisesta virkavastuun osalta edellä kohdassa 1.1. selvitetty soveltuu myös papin virkavastuuseen. Papin virkavastuu liittyy pappisviran tehtäviin ja papinviran tehtäviin sekä papinviran osalta kirkkolaissa määrättyyn viran asemaan – kirkkoherra, kappalainen, ylimääräinen pappi.

Oikeuskirjallisuudessa mm. Pekka Viljanen tarkastelee virkarikoskäsitteen syntyä ja virkarikosten eriytymistä omaksi ryhmäkseen selvitellen myös

---

[100] Heilimo s. 145 selittää pappispuvun merkit papin puvuksi ja lipereiksi.

[101] Kirkollisten toimitusten kirja s. 111–112. Piispainkokous 1964 KL 482 §:n nojalla antoi ohjeita papin virkapuvun käytöstä 1986 ja 1988. Viimeksi mainitut ohjeet johtuivat kirkkolain muutoksesta, jolla pappisvirka avattiin myös naisille. Piispainkokouksen ptk 11.2.1986 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirje 2.4.1986 n:o 465 § 2 sekä Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirje 4.1.1989 n:o 1500 § 4. – Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain 61 §:ssä pappeutensa menettäneille säädettiin kielto käyttää "papillista asua".

[102] Virkapuvun oikeudettomasta käyttämisestä säädetään rangaistus RL 42 luvun 5a §:ssä.

[103] Rytkölä (1960) s. 595.

aikaisemmin saksalaisessa, ruotsalaisessa ja suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyjä virkarikoskäsityksiä.[104]

> Viljanen luonnehtii virkarikosten yhteiseksi tunnusmerkiksi virkavelvollisuuden rikkomisen. Viljanen lausuu mm. seuraavaa: "Virkavelvollisuuden noudattamiseen kohdistuvan intressin katsominen virkarikosten oikeushyväksi taas on ensisijaisesti vain nimityskysymys. Oikeushyvä-problematiikan kytkemisellä tarkasteluun ei kuitenkaan liene saavutettavissa mainittavaa hyötyä. Ratkaisevaksi muodostuu joka tapauksessa se, miten virkavelvollisuuksien sisältö ymmärretään."[105] Viljanen tarkoittaa väitöskirjatutkimuksessaan virkavelvollisuuksilla virasta tai muusta RL 2:12:n mukaan virkavastuun tuottavasta asemasta johtuvia erityisiä velvollisuuksia. Velvollisuuksien johtumisella virasta hän tarkoittaa sitä, ettei asianomaisilla olisi lainkaan noita velvollisuuksia, ellei hänellä olisi virkaa, tai niiden rikkomisen sanktiot olisivat toiset ilman sitä.[106]
>
> Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori määritellään virkavastuu "tehostetuksi ja laajennetuksi oikeudellisen vastuun muodoksi, joka liittyy virkamiehen tehtäviin ja virka-asemaan. Erityisen virkavastuun järjestämisen taustalla on yhtäältä se, että yleensä vain virkamiehellä on oikeusjärjestyksen mukaan oikeus käyttää julkista valtaa, toisaalta se, että virkatehtävien suorittamiselta vaaditaan korostettua julkista luotettavuutta ja objektiivisuutta."[107] Ko. teoksessa virkavastuu jaetaan oikeudelliseen ja tosiasialliseen vastuuseen. Oikeudellinen virkavastuu määräytyy virkamieslain, rikoslain, vahingonkorvauslain sekä erityislakien sisältämien virkavastuusäännösten mukaisesti. Tosiasiallinen vastuu liittyy lähinnä virkamiehen toiminnan laadulle asetettuihin vaatimuksiin, joista osa on virkamieslaissa säännelty kuuluviksi virkavelvollisuuksiin; velvollisuus suorittaa virkatehtävät asianmukaisesti ja viivytyksettä (1986 VML 20 §:n 1 momentti) ja velvollisuus käyttäytyä virkamiesaseman edellyttämällä tavalla (1986 VML 20 §:n 3 momentti). Varsinaisesti tosiasiallisen virkavastuun piiriin jäävät lähinnä hyvän hallintotavan ja virkamiehen moraalin vaatimusten noudattaminen, joilla ei kuitenkaan ole oikeudellisia tehosteita. Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri valvovat hyvän hallintotavan noudattamista. 1986 VML 62 §:n huomautusmenettely liittyi myös tähän valvontaan.[108]

---

[104] Ks. Viljanen (1984) s. 35–109 ja siinä mainitusta kirjallisuudesta mm. Backman (1979), Kulla (1982), Palme (1947), Salmiala (1952) sekä Ståhlberg (1928).

[105] Viljanen (1984) s. 78. Ks. myös mt. s. 68, jossa todetaan, ettei virkarikoksen luonnehtiminen virkavelvollisuuden rikkomiseksi ole vierasta myöskään oikeuskäytännölle. Virkavelvollisuuksien sisältö jää silti epäselväksi. Oikeushyvästä ks. esim. Honkasalo (1965) s. 61 ja 141, Agge s. 209–210 sekä Anttila-Heinonen s. 108.

[106] Viljanen (1984) s. 78–79.

[107] Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 180 ja (1995) s. 211.

[108] Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 181.

Oikeuskirjallisuudessa teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori määritellään virkavirhe seuraavasti: "Jos virkamies toimii virassa vastoin lakia tai virkavelvollisuuksiaan taikka laiminlyö virkatehtäviään, hän tekee virkavirheen."[109] Rytkölä määrittelee virkavirheen virkavelvollisuuksien rikkomiseksi, jonka seurauksena saattaa olla virkamiehen rikosoikeudellinen tai kurinpidollinen rankaiseminen.[110]

> Valtion virkamiehen toiminta virkasuhteen ulkopuolella ei teoksen Bruun-Mäenpää-Tuorin mukaan ilman nimenomaista säännöstä aiheuta virkavastuuta, "joka yleensä edellyttääkin, että teolla tai laiminlyönnillä on asiallinen yhteys virkatehtäviin. Virkavastuu voi kuitenkin tulla kysymykseen, jos viran ulkopuolinen toiminta on ristiriidassa virkavelvollisuuksien kanssa, vaikka tuo toiminta ei sisältäisikään virkatoimien suorittamista. Esimerkiksi vaitiolovelvollisuus ulottuu vielä virkasuhteen päättymisen jälkeiseen aikaankin. Samoin virkamiehen ryhtyminen häneltä kiellettyyn elinkeinotoimintaan voi olla virkavastuunkin perusteena."[111]

Hallinnon lainalaisuuden periaate HM 92 §:ssä ja HM 93 §:n 1 momentti muodostaa perustan myös papin virkavastuulle. Virkavastuu koskee kaikkea virkatehtävien suorittamista olipa kysymyksessä papin virkatehtävät varsinaisena pappisvirkaan tai papinvirkaan liittyvänä toimintana tai hallintotoimintana.[112]

Papin oikeudellinen virkavastuu oli tutkimuksen ajankohtana rikosoikeudellista tai vahingonkorvausvastuuta. RL 2 luvun 12 §:ssä tarkoitettuna virkamiehenä rikosoikeudellisessa mielessä pappia – kuten kirkon, seurakunnan ja seurakuntayhtymän viranhaltijaa – voitiin rangaista virkarikoksesta rikoslain mukaan hänen syyllistyessään rikoslaissa tarkemmin määriteltyyn vir-

---

[109] Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 181.

[110] Rytkölä (1987) s. 130.

[111] Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 182. Rytkölä (1987) s. 133 katsoo, että poikkeustapauksessa myös virkamiehen sopimaton käyttäytyminen viranhoidon ulkopuolella saattaa aiheuttaa kurinpitomenettelyn vireillepanon.

[112] Esimerkiksi Ylösjoki s. 173 jakaa poliisitoiminnan hallintotoimintaan ja varsinaiseen poliisitoimintaan. Varsinaiseen hallintotoimintaan kuuluvia tehtäviä hoitaessa noudatetaan yleistä hallintomenettelyä. Varsinainen poliisitoiminta eli toimenpiteet yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassapitämiseksi poliisivaltuuksiin kuuluvia välittömiä pakkokeinoja käyttäen eroavat Ylösjoen mukaan muusta hallintotoiminnasta omaksi ryhmäkseen aineellisena tunnusmerkkinään yleinen järjestys ja turvallisuus sekä toimeenpanijana poliisiviranomainen. Varsinaisen poliisitoiminnan Ylösjoki jakaa asiallisesti ja muodollisesti kolmeen asiaryhmään: poliisilupahallintoon, poliisitutkintaan ja poliisihallintoon.

kavelvollisuuksien rikkomiseen tai laiminlyöntiin. Rangaistus määrättiin tällöin yleisessä tuomioistuimessa rikosprosessimenettelyssä. Kun kuitenkin 19.12.1889 annetun RVA (39/1889) 2 §:n nojalla kirkkolaki jäi edelleen noudatettavaksi eräiden siinä mainittujen rikosten osalta, tämän katsottiin koskevan erityisesti pappien virkarikoksia, joista tuomittiin tuomiokapitulissa.[113]

> 1869 KL 357, 392, 398, 400, 404–405 sekä 407 §:ssä ja 1964 KL 432, 444, 452 ja 455 §:ssä säädettiin tuomiokapitulin tuomiovallasta ja tuomiovallan alaisten tuomitsemisesta. Suomen evankelis-luterilainen kirkko oli kirkkolaissa säilyttänyt oikeuden käyttää omien toimielintensä kautta tuomiovaltaa virkamiestensä virkavirheitä koskevissa asioissa. Tämä kirkollinen tuomiovalta oli jo keskiajalta lähtien ollut luonteeltaan oikeudellista. Piispalle ja tuomiokapitulille oli aina tuomiokapitulilaitoksen syntymisestä vuodesta 1276 lähtien kuulunut papiston valvominen ja tuomiovalta.[114]
>
> Pappien virkarikosten osalta tuomiokapituli oli 1686 kirkkolaista lähtien kirkollinen oikeusviranomainen. Oikeudenkäyntiä koski 1686 kirkkolakiin liittynyt 11.2.1687 annettu asetus Cuinga Oikeuden käyminen Duomio-Capitlumis pitä pidettämän.[115]

---

[113] Ståhlberg (1928) s. 308. RVA 2 §:n yhteydessä viitattiin esim. lakikirjassa SL I 1989 mm. 1964 KL 77–81, 101–119, 240, 260, 442–465 ja 495 §:ään. RL 40 luvun 19b §:n 2 momentin mukaan sellaisena kuin se oli muutettuna 9.8.1968 (491/68) evankelisluterilaisen kirkon papille, joka tavattiin juopuneena, säädettiin rangaistus kirkkolaissa. Tämän säännöksen yhteydessä viitattiin 1964 KL 105, 110 ja 111 §:ään. Rikoslaissa muita viittauksia kirkkolain säännöksiin oli seuraavasti: RL 40:1/1964 KL 103 §, RL 40:10/1964 KL 103 § sekä RL 40:20/1964 KL 107–108 §. Rikoslain muutoksella 25.3.1983 (321/83), joka tuli voimaan 1.1.1984, 19b § muutettiin koskemaan päihtymystä virantoimituksessa. Evankelis-luterilaista pappia koskevaa 2 momenttia ei enää säilytetty, vaikka sanotun lainkohdan yhteyteen oli kirjoitettu koko 1964 KL 105 §.

[114] Palme s. 118. Sama koski Palmen mukaan kreikkalaiskatolista kirkkokuntaa - nykyistä ortodoksista kirkkokuntaa.

[115] Parvio (1989) s. 122 toteaa, että tuomiokapituli on oikeusviranomaiseksi koettu aikojen kuluessa "aina nimeä myöden". Tällöin tuomiokapituli yhtäältä hallintoviranomaisena ja toisaalta tuomioistuimena ei ollut selvästi tiedostettu, mikä myös oli ilmennyt kapitulin toiminnassa. Heikkoutena oli pidetty mm. 1964 KL 452 §:n syyttäjäjärjestelmää. Lisäksi Parvion mukaan oikeudellisena heikkoutena oli ollut myös se, että virastoon kuului vain yksi oikeusoppinut, johon asiantuntijana ymmärrettävästi muut kapitulin jäsenet luottivat. – Ståhlberg (1931) s. 518 ja 519 kirkon järjestysmuotoa ja kirkollisia virkamiehiä ja palvelusmiehiä selvittäessään piti tuomiokapitulin toimintaa kirkollisen tuomioistuimen toimintana niiden rikosten osalta, joista kirkkolaissa säädettiin rangaistus. Muista rikoksista heidät tuomittiin yleisessä rikoslaissa säädettyyn rangaistukseen. Ks. myös Tirkkonen I s. 140. Aikaisemmin Tirkkonen I (1948) s. 296 ja 314 jättäessään avoimeksi ongelman hallintoviranomaisten oikeudesta käytellä tuomiovaltaa pienempiä rikoksia koskevissa asioissa ja pitäessään ongelmallisena erikoistuomioistuimen tuomiovallan suh-

Papinviran ja pappisviran haltija oli tuomiokapitulin rikosoikeudellisen tuomiovallan alainen siltä osin kuin virkarikokset ja käyttäytymisvirheet määriteltiin ja säädettiin rangaistaviksi kirkkolaissa.[116] Jos pappia syytettiin yleisessä oikeudessa yksinteoin tehdyistä yleisen lain mukaisista rikoksista ja kirkkolain mukaisista virkarikoksista, tuomiokapitulin tuli aina ratkaista, miten häntä siitä pappina oli kirkkolain mukaan rangaistava. Tuomiokapitulin asiana oli muutenkin ratkaista, mikä vaikutus rikostuomiolla oli tuomitun pappisvirkaan.[117] Tuomiokapitulin virka- tai käytösvirhettä koskevassa asiassa antamaan päätökseen tyytymättömällä oli oikeus valittaa siihen hovioikeuteen, jonka tuomiopiirissä rikos oli tapahtunut.[118]

1869 KL 392 §:n mukaan tuomiokapitulin tutkittavaksi otettavia ja tuomittavia olivat ne asiat, jotka koskivat papin oloa virassa tai hänen käytöstään ja voivat päättyä varoitukseen, palkan menettämiseen, virantoimituseroon taikka pappisviran menettämiseen. 1869 KL 125–129 §:ssä säädettiin rankaisemisesta tai tuomitsemisesta.

TK mietinnössään selvensi säännöstä papin ilmiannosta virkavirheestä tahi sopimattomasta elämästä (1869 KL 400 §) siten, että virkavirheiden rinnalle otettiin myös sana "käytösvirheet". Tällöin sään-

---

detta kurinpitomenettelyyn piti kuitenkin kirkkolain papin virka- ja käytösvirheitä koskevia säännöksiä "tuomiokapitulin tuomitsevaan toimintaan" kuuluvana. Tuomiokapitulissa käytävässä prosessissa määrätyn syyttäjän Tirkkonen luki erikoissyyttäjiin kuuluvaksi. Toisin kuin Tirkkonen Kekomäki s. 476 viitaten 1869 KL 122 ja 133 §:ään piti pappeihin kohdistuvaa menettelyä kurinpidollisena. Tuomiokapitulin 1964 KL 432 §:n mukaisesta tuomiovallasta ks. myös Vilkkonen s. 204 ja 242–243. Kosonen s. 1 ja 4 ei erikoistuomioistuimia koskevassa selvityksessä lukenut tuomiokapituleja erikoistuomioistuimiin, vaan "muihin lainkäyttövaltaa omaaviin viranomaisiin". Vanhimpina erikoistuomioistuimena Kosonen piti sotaoikeuksia jo Ruotsin vallan ajoilta aina 1300-luvulta lähtien. – RL 40 luvun 12 § laitonta avioliittoon vihkimistä ja laittoman esteettömyystodistuksen antamista koskevan säännöksen 2 momentista ilmeni kirkkolain lex specialis -luonne; "jos rikollinen on maan evankelis-luterilaisen seurakunnan pappi, noudatettakoon kirkkolain säännöksiä"; RL 40 luvun 12 §:n 2 momentti sellaisena kuin se kuului muutettuna lailla 13.6.1929 (238/29).

[116] 1964 KL 452 § edellytti syyttäjän asettamista ja soveltuvin osin yleisen oikeudenkäyntijärjestyksen noudattamista. 1964 KL 458 §:n mukaan lainoppineen asessorin tuli olla tuomiokapitulissa saapuvilla käsiteltäessä virka- ja käytösvirhettä koskevaa asiaa. Mikäli kysymys oli sotilaspapista, kenttäpiispan tuli olla lisäjäsenenä.

[117] 1964 KL 444 §:n 2 momentti ja 115 §.

[118] 1869 KL 415 § ja 1964 KL 463 §. Tuomiokapitulin päätös, jolla pappi oli tuomittu pappisvirkansa menettäneeksi oli 1869 KL 116 §:n nojalla alistettava hovioikeuden tutkittavaksi. – Alioikeuden ja sotaoikeuden tuomioiden alistamissäännösten rajoittamisesta vain törkeimpiin rikoksiin ks. Reino Ellilän artikkeli DL 1952 s. 1–10.

nöksen sanamuoto perustelujen mukaan saatiin yhdenmukaiseksi sen kanssa, mitä ehdotetussa KL 101–108 §:ssä säädettiin.[119]

Papin virassapysymisoikeus – kuten piispankin – oli erittäin vahva sekä kirkkolain pappisvirkaa koskevista että papiston erioikeuksista johtuvana. Ero pappisvirasta tapahtui papin oman vapaaehtoisen luopumisen kautta tai ankarimpana virkavastuun toteutumisen muotona eli tuomiokapitulin[120] tuomitsemana pappisviran menetyksenä. Papin kirkkolaissa säädetty erityinen rikosoikeudellinen vastuu toteutettiin tuomiokapitulissa erityisforumina. Mikäli pappia syytettiin maallisessa eli yleisessä tuomioistuimessa tuomiokapituli määräsi 1869 KL 393 §:n ja 1964 KL 446 §:n nojalla tuomiokapitulin asiamiehen oikeuteen saapuville.[121]

1869 KL:ssa ja 1964 KL:ssa käytösvirheet samanveroisina virkavirheiden[122] kanssa kuuluivat kirkollisen tuomiovallan piiriin, eikä käytösvirheistä erikseen säädetty kurinpitomenettelyä. Kun lisäksi 1964 KL 101 §:n mukainen harhaoppia tai sen levittämistä koskeva säännös kuului kirkollista tuo-

[119] TK:n mietintö s. 162. Rikosprosessista luopumisesta ja kurinpitomenettelyyn siirtymisestä ks. Kirkkolain uudistamiskomiteanmietintö I kirja s. 105–107.

[120] Pappisvirkaa koskivat 1869 KL 140 § ja 142 § sekä 1964 KL 117 ja 118 §. 1964 KL 220 §:ssä säädettiin papille eroamisvelvollisuus papinvirastaan 70 vuoden iässä ja 1964 KL 222 §:ssä pysyvän työkyvyn menettämisen vuoksi.

Alkio s. 970–973 arvostelee UK:n mietinnössään vuodelta 1957 mm. papin viraltapanoa koskeviin säännöksiin esitettyjä muutoksia erityisesti 1869 KL 392 §:n osalta. Alkio katsoo mm. KKO 4.10.1938 (talt. n:o 2107), KKO 5.9.1957 (taltio n:o 1957) sekä KKO 19.9.1957 (taltio n:o 2130) perusteella korkeimman oikeuden omaksuneen sen kannan, että papin viraltapanoon tuomitseminen papinviran osalta "virka tavallisessa mielessä" kuuluu yleisen tuomioistuimen toimivaltaan RL 2 luvun 10 §:n 2 momentin nojalla. Menettely näin Alkion mukaan oli muodostunut samanlaiseksi kuin lääkärin, hammaslääkärin ja eläinlääkärin osalta: lääkintöhallituksen tai maatalousministeriön eläinlääkintöosaston toimivaltaan kuului yleisessä tuomioistuimessa viraltapannun julistaminen menettäneeksi oikeuden lääkäri-, hammaslääkäri- tai eläinlääkärin toimen harjoittamiseen. Ks. UK:n esitysten oikeuskäytännöstä poikkeavasta kannasta UK s. 119, 119–120 ja Alkion huomautuksista Alkio s. 977–980.

[121] Asiamiehen määrääminen perustui papiston erioikeuksien 24 §:ään vuodelta 1973 sekä kuninkaallisiin kirjeisiin vuodelta 1754 ja 1787. Asiamiehen määräämistä ei myöhemmän 1964 KL 446 §:n mukaan kuitenkaan tarvittu asiassa, joka käsiteltiin rangaistusmääräys- tai rikesakkomenettelyä noudattaen taikka joka oli tullut vireille tällaisessa menettelyssä, mutta papin ilmoituksesta siirretty käsiteltäväksi tuomioistuimessa. Papille määrättävästä rikesakosta ja papiston erioikeuksista ks. Hidén (1983) s. 913–921.

[122] Vrt. 1869 KL 138 §, jossa myös tuomiokapitulin tutkittavia virallisen syyttäjän, kruunupalvelijan tai seurakuntalaisen ilmoittamat papin virheet ja hairahdukset virassaan tai käytöksessään.

miovaltaa koskeviin säännöksiin, muodostui papin kirkkolain mukainen rikosoikeudellinen vastuunalaisuus laajemmaksi kuin esimerkiksi valtion virkamiesten virkarikoksia koskeva rikosoikeudellinen vastuunalaisuus.

Ruotsin kirkossa papin virkavastuun toteuttaminen tapahtui kirkkolaista erillisessä lainsäädännössä, koska kirkkolain kokonaisuudistus jäi Ruotsissa toteutumatta 1800-luvulla ja vielä pitkälti 1900-luvulla.[123]

> 1686 kirkkolain säännökset erityisestä pappien virkavastuusta virassa tehdystä virkavirheestä ja oikeudenkäyntiä koskevat säännökset 1687 oikeudenkäyntiä tuomiokapitulissa koskevassa asetuksessa sekä kuninkaallisissa kirjeissä vuodelta 1786 ja 1787 olivat voimassa vuoteen 1889. Kirkkolain rangaistussäännökset korvattiin 1889 erillisellä lailla pappien virkarikoksista 8.3.1889 n:o 2. Tuomiokapitulin tuomitsemat rangaistukset olivat pappien virkarikoslaissa varoitus, virantoimituksesta erottaminen määräajaksi ja viraltapano. Tuomiokapitulin päätöksestä valitettiin 1787 kuninkaallisen kirjeen 8 §:n nojalla hovioikeuteen.[124]
>
> 1889 pappien virkarikoksia koskenut laki kumottiin lailla 30.6.1948 n:o 490. Pappien virkarikokset siirtyivät käsiteltäviksi yleisessä tuomioistuimessa rikoslain 25 luvun mukaisina virkarikoksina. Papit rinnastettiin rikosoikeudellisesti valtion viranhaltijoihin, joita koskevien virkarikosten käsitteleminen kuului yleiselle tuomioistuimelle (borgerlig domstol).[125] Tuomiokapitulille jäi muutoksen jälkeen 1936 tuomiokapitulilakiin vain kurinpitovaltana virkatehtävien laiminlyönnistä annet-

[123] Kansanaho s. 150 katsoo, että kirkon epäselvä suhde valtioon heikensi kirkon yleistä asemaa. Viitaten Schaumanin mielipiteeseen Kansanaho toteaa kirkollista lainsäädäntöä koskevien ongelmien johtuvan Ruotsissa siitä, että kirkollista ja siviililainsäädäntöä ei siellä kyetty erottamaan toisistaan ja että ne jäivät käsitteellisesti määrittelemättä. Pappien virkavastuuta koskenut lainsäädäntö muodostui hajanaiseksi ja sekavaksi, koska tässäkin erillisessä lainsäädännön kehityksessä ilmeni valtion ja kirkon välisessä suhteessa valtion voimakas lainsäädäntövalta kirkolliskokouksen jäätyä sen perustamisesta saakka heikoksi, kun sille ei annettu varsinaista lainsäädäntöoikeutta toisin kuin Suomessa. Sundberg (1961) s. 21 pitää Ruotsissa 1889 pappien virkarikoksia koskevaa lakia kirkkolain luontoisena viitaten hallitusmuodon 87 §:n 2 momenttiin. Kirkkolain uudistuksen kehityksestä Ruotsissa ks. Gunnar Träskmanin artikkeli TA 6/1989 s. 467–469 ja Pirinen (1980) s. 122.

[124] Tuomiokapitulin tuomitsemistoiminnasta ks. Sundberg (1948) s. 112 ja (1961) s. 21. Lavinin näkemyksistä tuomiokapitulin tuomitsemista rangaistuksista kurinpitorangaistuksina ja tuomiokapitulista erityistuomioistuimena ja kurinpitoviranomaisena ks. Lavin s. 22 ja 315.

[125] Sundberg (1948) s. 212 tuo painokkaasti esille näkemyksensä siitä, että vuoden 1948 lainmuutoksella, jolla rajoitettiin papiston kanonisesta oikeudesta lähtöisin olevaa "libertas eklesiae stammande privilegium fori", valtio sai voimakkaasti otteen kirkon papistoon.

tavaksi varoitus tai virantoimitusero enintään kolmeksi kuukaudeksi. Mikäli rikos oli luonteeltaan törkeämpi, tuomiokapitulin tuli ilmoittaa asia tuomioistuimelle syytettä varten.[126] Tuomiokapitulilain 13 §:n 4 momentin nojalla tuomiokapitulin tuli erottaa pappi, joka lainvoimaisella tuomiolla oli tuomittu rikoksesta, josta seurauksena oli erottaminen virasta, pappisviran toimittamisesta joko määräajaksi – ei kuitenkaan yli vuodeksi – tai julistaa kelpaamattomaksi pappisviran hoitamiseen. Tuomiokapitulin tuli erottaa Ruotsin kirkon opista luopunut ja papinvirasta eronnut pappi pappisvirasta.[127]

Ruotsin kirkosta annettu laki 1982:942, joka tuli voimaan 1983 alusta, ja tuomiokapitulilaki 1988:181 sekä papin palvelussuhdetta koskeva laki 1988:184, jotka tulivat voimaan 1.7.1989, toteuttivat uudistukset papin virkavastuusta. 1936 tuomiokapitulilain 13 §:ssä tarkoitettu kurinpitovastuu säädettiin nyt papin palvelussuhdetta koskevan lain 27–29 §:ssä. Tuomiokapitulin tehtävät tuomiokapitulilain 1 §:n 2 momentin nojalla sidottiin lakiin Ruotsin kirkosta tai muuhun sitä koskevaan säädökseen. Pappeja koskevan virkamiesoikeudellisen uudistuksen yhteydessä lakiin Ruotsin kirkosta lisättiin lailla 1988:1429 muun muassa säännökset (12–18 §) tuomiokapitulin tehtävistä, jotka koskivat erityisesti pappisvirkaa. Papinvirkaa koskevien tuomiokapitulin tehtävien osalta säännös oli papin palvelussuhdetta koskevan lain 42 §:n 1 momentissa. Tuomiokapituli[128] tutki kysymykset kurinpitovastuusta, virasta erottamisesta, syyteilmoituksesta, virantoimittamisesta pidättämi-

---

[126] Tuomiokapitulilain 13 §:n 2 momentti.

[127] Sundberg (1961) s. 22 arvostelee yhteiskunnallista rangaistusjärjestelmää myös pappisvirasta erottamisen osalta, sillä tuomiokapitulille oli jätetty pappisvirasta erottaminen vain kirkollisena seuraamuksena yhteiskunnallisen rangaistuksen johdosta. Tuomioistuin noudattaa yhteiskunnallisen lain soveltamisessa yksinomaan yhteiskunnallisia arvostuksia. Vuoden 1948 uudistus aiheutti ristiriitoja täynnä olevan järjestelmän määrittelemällä kirkon toimivallan erottaa pappi pappisvirasta riippuvaiseksi maallisista rikoksen arvostuksista. Kirkolliset vaatimukset pappien elämän suhteen (1686 kirkkolain XIX luvun 22–26 ja 28–29 §) olivat toisenlaiset ja ankarammat kuin ne, jotka koskivat valtion virkamiehiä. Sundberg oudoksuu myös sitä, että tuomioistuin yhteiskunnallisen lain nojalla erottaa virasta sen, jolla on kirkkolaissa perustettu virka. – Ruotsin virkavastuujärjestelmää on lyhyesti selostettu Suomen virkarikoslainsäädännön uudistamisesta tehdyssä hallituksen esityksessä (HE n:o 58/1988 vp.) s. 28–30. Virkarikoksissa rangaistusvastuu on perustettu teon laatuun. Virkamiehille tuomittavia erityisiä rangaistuksia, kuten viraltapanoa ja virantoimituksesta erottamista koskevia säännöksiä ei rikoskaaressa enää ole. Virkamiesten rikosoikeudellista vastuuta koskeviin uudistuksiin liittyi myös virkamieslainsäädännössä 1.1.1977 voimaantullut laki julkisesta palvelussuhteesta (1976:600).

[128] Ruotsissa tuomiokapituliin, joka on valtion viranomainen, kuuluu jäseninä piispa puheenjohtajana, tuomiorovasti varapuheenjohtajana, tai ellei tuomiorovastia ole, halli-

sestä ja lääkärintarkastuksesta. Toimivalta näissä asioissa kuului sen hiippakunnan tuomiokapitulille, missä papilla oli virka. Tuomiokapitulin toimivalta kurinpitoasioissa perustui tuomiokapitulilain 1 §:ään, Ruotsin kirkosta annetun lain 18 §:ään, papin palvelussuhdetta koskevan lain 27–40 sekä 42 §:ään.[129]

Papin palvelussuhdelain 34 §:n mukaan tuomiokapitulin oli ilmoitettava syytettä varten pappi, jonka todennäköisin syin epäiltiin syyllistyneen virkatoiminnassaan rikoskaaren 20 luvun 1–3 §:n mukaiseen rikokseen tai muuhun rikokseen, jolla hän oli rikkonut virkavelvollisuuksia, ja jos lisäksi rikoksesta oli säädetty rangaistukseksi vankeutta tai oli syytä olettaa, että kannetta yksityisen vaatimuksesta ajettiin.

> Papin palvelussuhdelain 27 §:n ja 34 §:n nojalla kurinpitovastuun piiriin jäivät sellaiset papin tahalliset tai tuottamukselliset virkavirheet, jotka eivät olleet vähäisiä. Kurinpitovastuun piiriin kuuluivat myös muut kuin rikoskaaren 20 luvun 1–3 §:ssä tarkoitetut rikokset, joilla pappi oli menetellyt virkavelvollisuuksiensa vastaisesti. Tämä koski niitä tilanteita, joissa rangaistukseksi ei ollut määrätty vankeutta sekä lisäksi, jos ei ollut syytä olettaa, että yksityisen vaatimuksesta ajettiin kannetta yleisessä oikeudessa.[130]

---

tuksen kuudeksi vuodeksi kerrallaan hiippakunnan kirkkoherroista määräämä jäsen. Lisäksi tuomiokapitulin jäseninä on yksi hiippakunnan pappien valitsema pappisjäsen sekä kolme hiippakuntavaltuutettujen valitsemaa maallikkojäsentä. Pappisjäsenellä ja maallikkojäsenillä on samassa järjestyksessä valitut varajäsenet. Tuomiokapitulin sihteeri on myös tuomiokapitulin jäsenenä käsiteltäessä tuomiokapitulissa Ruotsin kirkosta annetun lain 16 §:n mukaista asiaa pappisvirasta erottamisesta tai julistamisesta määräajaksi kykenemättömäksi pappisvirkaan taikka papin palvelussuhdetta koskevan lain 42 §:n mukaisia asioita. Upsalan hiippakunnan tuomiokapitulissa arkkipiispa saa soveliaaksi katsomassaan laajuudessa asettaa hiippakunnan apulaispiispan sijaansa tuomiokapitulin jäseneksi ja puheenjohtajaksi. Tuomiokapitulin kokoonpano määriteltiin tuomiokapitulilain 2 §:ssä, sellaisena kuin se oli muutettuna 1989:984. Kokoonpano on sama uudessa 1.1.1993 voimaan tulleessa kirkkolaissa (1992:300).

[129] Papin palvelussuhdelain 28 §:ssä säädettiin kurinpitoseuraamuksiksi papin virkavirheestä varoitus ja palkanpidätys vähintään yhdeltä ja enintään 30 päivältä.

[130] Vrt. Suomen virkarikoslainsäädännön uudistamisen yhteydessä HE:o 58/1988 vp. s. 65–66, jossa todetaan vähäisten virkavelvollisuuksien rikkomisten arvioimisen jäävän syyttäjäviranomaisen ja viimekädessä tuomioistuimen harkintaan. Ehdotukseen katsottiin kuitenkin aiheelliseksi ottaa harkintaa ohjaava säännös, jonka mukaan teon vähäisyysarvio olisi tehtävä kokonaisarvostelun perusteella, jolloin tulisi ottaa huomioon teon haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyneet seikat. – 1986 VML 13 §:n mukainen kurinpitomenettely erityisesti viraltapanon osalta oli selkeämpi kuin Ruotsissa kurinpitomenettelystä erillinen viraltapano.

Ruotsin kirkosta annetun lain 1982:942 13–17 §:ssä oli säännöksiä pappisvirasta erottamisesta. Tuomiokapituli voi erottaa papin pappisvirasta kokonaan tai määräajaksi – ei kuitenkaan yli vuodeksi, julistaa papin kelvottomaksi hoitamaan pappisvirkaansa, jos pappi lainvoimaisella tuomiolla tai päätöksellä oli pantu viralta. Sama koski pappia, jolla ei ollut papinvirkaa ja joka elämäntapansa tai muun syyn johdosta oli huomattavasti vahingoittanut sitä mainetta, joka papilla piti olla (13 § sellaisena kuin se oli muutettuna lailla 1988:1429).[131] Pappi, joka oli hylännyt Ruotsin kirkon opin, oli erotettava pappisvirasta. Kirkollisesta virasta erottamista koskevat kysymykset tai määräajaksi viranhoitoon kelpaamattomaksi julistamista koskevat kysymykset pappien osalta tutki sen hiippakunnan tuomiokapituli, jossa papilla oli virka. Tuomiokapitulin päätös tuli voimaan välittömästi. Päätöksestä sai valittaa kirkolliskokouksen valituslautakunnalle, jonka päätöksestä ei ollut valitusoikeutta.[132]

2. VIRKAVIRHEITÄ KOSKEVAT TUNNUSMERKISTÖT, RANGAISTUKSET JA MUUT SEURAAMUKSET

2.1. Tunnusmerkistöt 1869 ja 1964 kirkkolaissa

Vuoden 1889 rikoslaki tuli voimaan 14.4.1894 (RVA 39/1889). RVA 2 §:n mukaan säädettiin edelleen noudatettavaksi muun ohessa, mitä valtiopäiväjärjestys, kirkkolaki ja merilaki säätivät eräissä niistä mainituista rikoksista. 1869 kirkkolaki, joka tuli voimaan 1.7.1870, oli rikoslain voimaantullessa ollut voimassa jo lähes 24 vuotta.[133]

---

[131] Mikäli papille oli lainvoimaisella tuomiolla tai päätöksellä määrätty kurinpitoseuraamus, hänet voitiin julistaa määräajaksi kelvottomaksi pappisvirkaan, ei kuitenkaan yli vuodeksi, jos hän tuomioon tai päätökseen liittyvänä oli saanut virkavapautta mielenterveydellisten syiden johdosta.

[132] Ruotsin kirkosta annetun lain 17 §. – Pappisvirasta erottaminen joko kokonaan tai määräajaksi ei Ruotsissa – toisin kuin Suomessa – ole papille tuomittava rangaistus. Se muodostaa oman itsenäisen menettelynsä yleisessä tuomioistuimessa rikoksesta tuomitun lainvoimaisen tuomion tai tuomiokapitulissa määrätyn kurinpidon seuraamuksen antamisen jälkeen. Piispojen ja pappien virkasuhteen lakkaamisesta ja kurinpitovastuusta Ruotsin 1.1.1993 voimaan tulleessa uudessa kirkkolaissa (1992:300) ks. Göransson s. 273–276.

[133] Uutta rikoslakia koskeva ensimmäinen komiteanmietintö KM 1875:9 valmistui 1884. Sen esikuvana oli Ruotsin vuoden 1864 Strafflagen. Kun Schaumanin kirkkolakinäkemykset olivat jo 1850-luvulta, ei 1869 KL:n ja 1889 RL:n valmisteluille ole löydettävissä varsinaisia yhtymäkohtia. KM 1875:9 ehdotuksen virkarikossäännön 557–562 §:n

Vuoden 1923 kirkolliskokous antoi asettamalleen kirkkolakikomitealle tehtäväksi koko laajuudessaan tutkia pappien virka- ja käytösvirheitä koskevaa kysymystä sekä ehdottaa tarkoituksenmukaisiksi ja nykyoloja vastaaviksi havaitsemansa muutokset kirkkolakiin. Vuoden 1928 kirkolliskokoukselle antamassaan mietinnössä kirkkolakikomitea totesi, että kirkkolain säännökset papin virka- ja käytösvirheistä, jotka esiintyivät kirkkolaissa miltei poikkeuksetta alkuperäisessä ennen rikoslain voimaanastumista säädetyssä muodossa, eivät olleet sopusoinnussa yleisen rikoslainsäädännön kanssa eivätkä vastanneet nykyistä katsantokantaa, minkä lisäksi virka- ja käytösvirheisiin luettavien eri rikkomusten ryhmitys ei ollut asiallinen. Mietinnön mukaan huomiota oli kiinnitettävä myös uuden rikoslainsäädännön määräyksiin rikosten yhtymisestä, syyteoikeuden vanhentumisesta, rangaistusten täytöönpanon vanhentumisesta ym. Kirkkolakikomitea katsoi kuitenkin, että näiden epäkohtien korjaaminen vaati siksi laajakantoista uudistustyötä, ettei se katsonut sille annetun tehtävän puitteissa voivansa ryhtyä siihen sekä ehdotti vain eräitä vähäpätöisiä muutoksia 1869 KL 126 ja 129 §:ään.[134]

Vuoden 1953 kirkolliskokouksen asettama UK sekä vuoden 1962 kirkolliskokouksen asettama TK selvittivät pappien virka- ja käytösvirheitä koskeneita epäkohtia. Näistä komiteoista TK suoritti rikosten ryhmityksen uudestaan ja tällöin pyrki erottamaan toisistaan ne virkavirheet, jotka käsittävät "rikkomuksen pappisviran velvollisuuksia vastaan kuin myös ne, joissa on rikottu papinviran velvollisuuksia vastaan, sekä toiselta puolen papin käytösvirheet".[135]

Oikeuskirjallisuudessa Nuutila määrittelee rikoksen[136] käsitteen muodollisten ja aineellisten kriteerien perusteella. Kun muodollisen määrittelyn mukaan rikos on teko, josta on säädetty rangaistus, määrittely ei kerro mitään siitä, millä edellytyksin ja minkä lähtökohtien varassa menettely on kielletty rangaistuksen uhalla. Määriteltäessä rikos aineellisten kriteerien perusteella

yhteydessä viitattiin kirkkolain rangaistukseen luterilaiselle papille, joka vihki pariskunnan, vaikka avioliiton solmimista vastaan löytyi laillisia esteitä. Ehdotuksen 559 § sisälsi rangaistuksen muille, "jotka samanlaisessa tapauksessa vihkimällä tahi muulla vastaisessa eriuskolaislaissa kenties määrättävällä toiminnalla solmii avioliiton; jota paitsi, katsoen Keisarilliseen Asetukseen Helmikuun 10 p:ltä 1868, myöskin on säädetty rangaistus sekä lutherilaiselle papille että muillekin, jotka vihkimällä taikka jollakin muulla vihkimistä vastaavalla toiminnalla sitoo lesken avioliittoon, ennenkun pesänositus on tapahtunut".; KM 1875:9 s. 298 ja 299. Rikoslainsäädännön vuonna 1865 alkaneesta uudistuksesta ja kehityksestä 1970-luvulle ks. KM 1976:72 s. 9–37.

[134] Vuoden 1928 kirkolliskokouksen ptk.

[135] TK:n mietintö s. 123.

[136] Nuutila (1997) s. 81 nojautuu teoksessaan rikoksen kolmiportaiseen rakennelmaan; rikos on tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja syyllisyyttä osoittava inhimillinen teko.

korostetaan Nuutilan mukaan usein sitä, että rangaistavuuteen vaikuttaa teolla loukatun oikeushyvän arvo ja teon vaarallisuus. Tällöin puhutaan erityisesti rikosoikeudellisesta "vääryydestä" rikossäännöksen ainesosana. Vääryyskriteeri voidaan Nuutilan mukaan edelleen jakaa "toimintavääryyteen", "seurausvääryyteen" ja "tekijävääryyteen". Rikoksen rangaistavuuteen liitetään tekijävääryyden käsitteellä kolmantena ulottuvuutena teon moitittavuus teon ja sillä aiheutetun seurauksen lisäksi. Nuutila mainitsee, että esimerkiksi tahallisen teon katsotaan osoittavan tuottamuksellista tekoa suurempaa vääryyttä teon vaarallisuudesta ja seurausten vakavuudesta riippumatta.[137]

Virkavelvollisuuden loukkauksen käsittävää virkavirhettä pidetään oikeuskirjallisuudessa virkarikoksena, milloin siitä laissa on säädetty seuraamukseksi rikosoikeudellinen rangaistus.[138] Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori määritellään virkarikos RL 40 luvussa rangaistavaksi säädetyksi virkavelvollisuuden vastaiseksi teoksi, jonka on tehnyt rikosoikeudellisen virkamieskäsitteen piiriin kuuluva henkilö. Virkarikoksina tulevat mainitun teoksen mukaan arvioitaviksi lähinnä erityisen moitittavat virkavirheet kuten lahjusrikokset ja julkistamisrikokset sekä yleisluonteisin tunnusmerkein määritellyt virkarikokset virka-aseman väärinkäyttämisestä ja virkavelvollisuuden rikkomisesta.[139]

Eloranta määrittelee virkarikoksen seuraavasti: "Kun virkamies tekee virkavirheen, joka loukkaa rikoslaissa virkamiesasemassa olevaa henkilöä tarkoittavan erikoisnormin sisältämää velvollisuutta, s.o. kun virkamiehen teko tai laiminlyönti toteuttaa mainitun erikoisnormin tunnusmerkistön, on virkamies tehnyt virkarikoksen, joka on rangaistava tuota erikoisnormia soveltamalla."[140] Salmialaan yhtyen Eloranta toteaa, että RL 40 luvun ulkopuolella muualla rikoslaissa olevia virkamiesten rikoksia koskevia spesiaalisäännöksiä on pidettävä virkarikoksina nojautumalla RL 40 luvun 22 ja 20 §:n vertailevaan tulkintaan, Ruotsin vastaavia aikaisempia säännöksiä koskevaan sikäläiseen tulkintaan ja rikoslain valmistelutöihin.[141]

---

[137] Nuutila (1995) s. 1–2.

[138] Kekomäki (LM 1924) s. 130, 144, 153, 159 ja Eloranta s. 338.

[139] Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 217. Tässä yhteydessä mainitaan, että sotilasvirkarikoksesta säädetään erikseen RL 45 luvussa.

[140] Eloranta s. 340.

[141] Eloranta s. 341 ja siinä mainittu Salmiala (DL 1952) s. 363 kirjallisuusviitteineen. Esimerkkeinä RL 40 luvun ulkopuolella säädetyistä virkarikoksista Eloranta mainitsee RL 12 luvun 10 §:n 2 momentin ja 15 luvun 5 §:n, 6 luvun 8a §:n 2 momentin ja 43 luvun 6 §:n 2–4 momentin. Elorannan mukaan RL 40 luvun ulkopuolella olevien virkamiesten rikosten katsomisella virkarikoksiksi on merkitystä muun muassa RL 2 luvun

Tarkastellessaan yleisluontoisten virkarikossäännösten - RL 40 luvun 20 ja 21 § -soveltamisen ongelmia Backman asettaa kolme kysymystä seuraavasti: 1) onko henkilö virkamies?; 2) onko henkilön toiminta virkatoimintaa?; sekä 3) onko henkilön toiminta virheellistä?. Virkarikostunnusmerkistön soveltamisen pääkysymyksiä ovat Backmanin mukaan ilmaisujen "virkamies", "virkaansa toimittaessaan", "rikkoo muulla tavalla kuin tässä laissa mainitulla tavalla" ja "tekee virkavirheen" merkityssisältöjen selvittämistä. Tunnusmerkistöjä voidaan soveltaa Backmanin mukaan vain, jos edellä mainittuun kolmeen kysymykseen voidaan antaa myöntävä vastaus. Ensimmäiseen kysymykseen vastaus määräytyy RL 2:12:n mukaan, toiseen kysymykseen antavat vastaukset ne tehtävät, jotka kuuluvat virkamiehen virkaan ja kolmanteen lähinnä ne normit, jotka määräävät, miten virkaan kuuluvia tehtäviä on hoidettava.[142] Kun RL 40 luvun 20 ja 21 § olivat ns. blancosäännöksiä, Backman katsoo, että niiden sisällöstä saadaan tietoja vasta ottamalla selvää niistä normeista, joita virkamiehen on toiminnassaan noudatettava, ts. säännösten sisältö saadaan muualta kuin näistä lainkohdista, ja näillä säännöksillä kaikki virkavirheet – vähäisimmätkin – on kriminalisoitu. Nulla poena sine lege -periaatteen mukaan rikosoikeudessa rankaiseminen voidaan perustaa vain lakiin tai laissa annetun valtuutuksen nojalla alemmanasteiseen säädökseen. Backman pitää ristiriitaisena sitä, että virkamiestä rangaistaan rikoksesta, jota ei ole laissa määritelty tai laissa annettu valtuutusta sen määrittelemiseen alemmanasteisin säännöksin. Backman toteaa vallitsevan kehityksen mukaan ratkaisemiseen riittävän "jopa niin epämääräinen argumentti kuin 'viran laatu'".[143] HM 92 §:ssä lausutusta lainalaisuusperiaatteesta tuskin voidaan Backmanin mukaan tehdä johtopäätöksiä nulla poena sine lege -normin syrjäyttämisestä.[144]

---

9 §:n sijaisrangaistuksen soveltamisen osalta ja lisäksi rikoksen syytteeseenpano-oikeuden vanhentumisessa. Virkarikoksia koskeva RL 8 luvun 1 §:n 2 momentti on Elorannan mukaan poikkeussäännös eli lex specialis, joka syrjäyttää yleissäännöksen lex specialis derogat legi generali -periaatteen mukaan. Eloranta pitää RL 43 luvun 6 §:n 2,3 ja 4 momentissa mainittuja virkamiehen juopumusta koskevia eri muotoja sellaisina virkavelvollisuuden vastaisina virkavirheinä, joita rikosoikeudessa sanotaan virkarikoksiksi.

[142] Backman (1970) s. 489.

[143] Honkasalo (1962) s. 276 pitää virkavelvollisuuden rikkomista positiivisen teon tai laiminlyönnin muodossa virkarikoksen objektiivisena kriteerinä. Oikeuslähteiksi Honkasalo katsoo Ruotsin rikoslain 25 luvun 4 §:ssä säädetyn mukaisesti Suomessakin lakeja, asetuksia, johto- ja ohjesääntöjä, esimiehen pätevästi antamia määräyksiä ja ohjeita sekä "lopuksi viran laatua (tjänstens beskaffenhet) niine monine ja moninaisine velvoituksineen, jotka siitä johtuvat".

[144] Backman (1970) s. 491. Laillisuusperiaatteesta ks. myös Nuutila (1997) s. 47–67.

Organisoidun yhteiskunnan jäsenten toiminnan ja käyttäytymisen mallien oikeudellista merkitystä tarkastellessaan Makkonen toteaa käyttäytymismallista poikkeamisesta johtuvan viranomaisreaktion tuovan mukanaan uuden käyttäytymissäännön: "viranomaiset ovat tiettyjen edellytysten vallitessa velvolliset reagoimaan joko omasta aloitteestaan tai asianomistajan sitä vaatiessa".[145] Makkonen tekee – Lahtisen jaottelun tavoin – eron käyttäytymisnormin ja reaktionormin välillä, katsoen, että ilman tätä erottelua ei saada todellisuutta vastaavaa kuvaa juridisen ratkaisun rakenteesta. Vasta reaktionormi tekee Makkosen mukaan tosiasioista oikeustosiasioita ja seuraamuksista oikeusseuraamuksia. Käyttäytymisnormi edellyttää Makkosen mukaan reaktionormia ja päinvastoin. Käyttäytymisnormi vahvistaa tietynlaisen käyttäytymisen, kun taas reaktionormissa kysymys on siitä, että tuosta käyttäytymisestä poikkeaminen aiheuttaa viranomaisreaktion.[146] Käyttäytymisnormin ja reaktionormin välisen eron perusteella tarkastellessaan esimerkiksi rikoslaissa käytettyä kirjoitustapaa Makkonen toteaa, että laissa rangaistusseuraamuksen edellytys mainitaan tiettynä positiivisena käyttäytymisenä "joka tekee sitä ja sitä, tuomittakoon rangaistukseen" – eikä sellaisesta poikkeamisena. Rikoslain reaktionormit edellyttävät Makkosen mukaan käyttäytymisnormia, jonka vaatimana säännönmukaisena käyttäytymisenä on "ei-rikollinen toiminta". Tältä osin Makkonen lausuu seuraavaa: "Kun rikoslaki sanoo, että 'joka tekee sitä ja sitä' (esim. varastaa), on pohjana käyttäytymisnormin mukainen odotettu käyttäytyminen (ei-varastaminen). Ei-varastamisen negaatio on varastaminen ja tällä tavoin voidaan rikoslain normit käsittää reaktionormiksi."[147]

Edellä virkarikoksista yleensä esitetty soveltuu myös 1869 ja 1964 kirkkolaissa rangaistaviksi säädettyihin pappien virkarikoksiin. Kirkkolaki oli lex specialis niissä papin virka- ja käytösvirheitä koskevissa asioissa, joista rangaistus oli säädetty kirkkolaissa. Papin virkarikossäännökset koskivat sekä pappisvirkaa että papinvirkaa.

1869 KL 14 luvussa ja vastaavasti 1964 KL 14 luvussa, joka koski pap-

---

[145] Makkonen s. 41.

[146] Makkonen s. 41 ja siinä mainittu kirjallisuus.

[147] Makkonen s. 83. Lakitekstien kirjoittamisesta ja siinä yhteydessä kielenkäytön taloudellisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta lakiteknisessä mielessä Makkonen s. 84 mainitsee, että jos esimerkiksi rikoslaissa olisi pantava näkyviin myöskin edellytetyt käyttäytymisnormit, joissa sanotaan, miten on käyttäydyttävä (oltava ei-varastamatta ym.), olisi koko laki kirjoitettava kahteen kertaa, mikä olisi ilmeisen epätarkoituksenmukaista. Sama tulos Makkosen mukaan saavutetaan lyhyemmin käyttämällä kieltä sopivalla tavalla.

pisvirkaa, oli pappisvirkaa ja papinvirkaa sekä papiksi vihkimistä koskevien säännösten lisäksi säännökset papin virka- ja käytösvirheistä 1869 KL 122–126 §:ssä ja 1964 KL 101–108 §:ssä.[148] 1964 KL 101-108 §:ssä olleet papin virka- ja käytösvirhesäännökset, joista jokainen sisälsi runsaasti yksityiskohtaisia tekoluetteloja, Heilimo ryhmittelee tunnusmerkistön perusteella antaen säännöksille otsikot seuraavasti:

1) Papin harhaoppisuus (KL 101 §);
2) vaitiolovelvollisuuden rikkominen (KL 102 §);
3) papin oman aineellisen edun tavoittelu (KL 103 §);
4) viran tavoitteleminen laittomilla keinoilla (KL 104 §);
5) juopumus papin elämässä (KL 105 §);
6) pappisviran toimittamisessa tehdyt muut virkavirheet (KL 106 §);
7) papinviran toimittamisessa tehdyt virkavirheet (KL 107 §); sekä
8) papin käytösvirheet (KL 108 §).[149]

Koska asiallisesti virkarikossäännökset eivät 1964 kirkkolaissa muuttuneet vuoden 1869 kirkkolain säännöksistä, seuraavassa tarkastellaan yleiskatsauksena 1964 kirkkolain pappien virkarikosten tunnusmerkistöjä.

1964 KL 101 §:ssä säädettiin erityinen neuvonta ja varoittamismenettely papille, joka opetti tai levitti mielipiteitä, jotka olivat evankelis-luterilaisen tunnustuksen vastaisia.[150] 1964 KL 102 §:n mukainen vaitiolovelvollisuuden rikkominen tapahtui, jos pappi muuten kuin KL 76 §:ssä sanotulla tavalla ja siinä mainitusta syystä ilmaisi, mitä hänelle yksityisessä ripissä tai muutoin sielunhoidossa oli uskottu, taikka henkilön, joka hänelle siten oli uskoutunut.

Papin oman aineellisen edun tavoitteluun kuului 1964 KL 103 §:n mukaan muu kuin lahjoman ottaminen, edustaminen tai vaatiminen, jolla pappi edusti itselleen oikeudettoman hyvikkeen tai sivutuloa, johon hänellä ei ollut oikeutta taikka hän oman voiton pyynnöstä itse tai toisen kautta kehotti

[148] Kun 1964 KL virkavirhesäännösten ryhmittely toteutettiin TK:n mietinnössä esitetyn mukaisesti, 1869 KL:n viidestä virkavirhesäännöksestä tuli 1964 KL:iin kahdeksan säännöstä.

[149] Heilimo s. 128–136. 1869 KL 122 §:ssä säädettiin harhaopista, 123 §:ssä salaripistä, 124 §:ssä juopumuksesta, 125 §:ssä 1964 KL 103 ja 106 §:ssä säädetyistä virkarikoksista ja 1869 KL 126 §:ssä 1964 KL 104, 106, 107 ja 108 §:ssä säädetyistä virkavirheistä.

[150] Kirkon opin mukaisuus kuului myös saarnaan. 1964 KL 23 §:n 2 momentin nojalla saarnaan ei saanut sekoittaa sellaista, mikä ei kuulunut kirkon oppiin, eikä sellaista, joka saattoi synnyttää hengellisiä epäilyksiä tai yhteiskunnallista levottomuutta tahi joka sisälsi sopimattoman viittauksen tiettyyn henkilöön.

tai vietteli seurakunnan jäseniä varojen kokoamiseen, maksuihin, kuluihin tai työhön.[151]

1964 KL 104 §:ssä säädettyyn viran tavoittelemiseen laittomilla keinoilla kuului tunnusmerkistönä luvaton äänien kerääminen, laittomasta palkkauksesta sopiminen, omaan puoleensa puhuminen vaalisaarnassa tahi viran muiden hakijoiden halventaminen. 1964 KL 105 §:ssä säädettiin papin juopuneena tapaamisesta virantoimituksessa tai virantoimituksen ulkopuolella.

> RL 43 luvun 6 §:ssä säädettiin rangaistukset virkamiehen esiintymisestä juopuneena yleisellä tiellä, kadulla tai muulla julkisella paikalla ja julkisessa toimituksessa taikka yleisessä kokouksessa. Rangaistukseksi säädettiin tällöin sakkorangaistus. Jos virkamies tavattiin juopuneena virantoimituksessa tahi jos asianhaarat muutoin olivat erittäin raskauttavat, virkamies oli erotettava virantoimittamisesta tai pantava viralta.
>
> Oikeuskirjallisuudessa Eloranta pitää virkamiehen juopumusta koskevia eri muotoja rikoslain mukaan sellaisina virkavelvollisuuden vastaisina virkavirheinä, joita rikosoikeudessa sanotaan virkarikoksiksi. Eloranta tarkastelee mm. oikeuskäytäntöä, jossa oli horjuvuutta virkamiehen juopumuksen lukemisesta syyksi virkarikoksena.[152] Eloranta katsoo, että päinvastaisen käsityksen tueksi oli vaikea löytää minkäänlaisia perusteluja. Hän tosin myöntää, että "virkamiesten juopumusrikoksia voidaan sanoa käytösrikkomuksiksi, jotka saattavat esiintyä mitä moninaisimmissa eri muodoissa riippuen esim. siitä, minkälaisessa virka-asemassa syyllinen on, onko hän juopumuksellaan laiminlyönyt virkatehtävänsä, onko juopumuksella aikaansaatu pahennusta vain "viraston sisällä", vai onko juopumus herättänyt pahennusta myös virkasuhteen ulkopuolella olevissa. (...) Käytösrikkomuksia koskevat RL 43 lu-

[151] 1964 KL 103 §:ssä säädetyistä virkarikoksista törkein eli lahjoma säädettiin tuomittavaksi yleisessä oikeudessa, "niinkuin siitä erikseen säädetään". TK:n mietinnön s. 124 perustelujen mukaan lahjoma sijoitettiin yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, "koska yleisen lain mukaan rikos on arvosteltu niin raskaaksi, että siitä viraltapanon lisäksi voi seurata neljän vuoden kuritushuonerangaistus". – Aktiivisesta lahjomisesta RL 16 luvun 13 §:ssä – lahjoma annetaan, luvataan tai tarjotaan jostakin virkatoimesta (lahjoma on välikappale) – ja passiivisesta lahjomisesta – virkamies ottaa, itselleen edustaa tai vaatii lahjoman jostain virkatoimestaan (lahjoma on rikoksella saavutettu etu) – RL 40 luvun 1 §:ssä ja vaikeudesta arvioida, onko lahjomalla ollut vaikutusta virkatoimen suorittamiseen ks. Honkasalo (1962) s. 117–129 ja 243–246 ja virkamiehen lahjomisesta Kekomäki (LM 1950). – 1.1.1990 muutetussa RL 40 luvussa (792/89) lahjuksen ottamisesta (1 §), törkeästä lahjuksen ottamisesta (2 §) sekä lahjusrikkomuksesta (3 §) sekä niitä koskevista selvityksistä ks. erityisesti HE n:o 58/1988 vp. s. 55–58 sekä Viljasen teos (1990).

[152] Ks. Elorannan selostamat tapaukset KKO 1925 sel. 240, KKO 1952 II 39, KKO 1950 II 347, KKO 1955 II 54 ja 104 sekä Itä-Suomen hovioikeuden päätös 17.2.1958, taltio 187, Eloranta s. 343–346.

vun 6 §:n säännökset ovat kuitenkin virkamiesten osalta erityisenä ilmauksena niiden velvollisuuksien olemassaolosta, jotka virkamiehelle nuhteettoman elämän vaatimuksen johdosta syntyvät, ja joita hän konkludenttisesti sitoutuu noudattamaan ryhtyessään virkamiehenä virkasuhteen toiseksi osapuoleksi."[153]

1964 KL 106 §:ssä säädettiin tunnusmerkistöt pappisviran toimittamisessa tehdyistä muista kuin 1964 KL 101–105 §:ssä säädetyistä virkavirheistä. Säännös sisälsi varsinaisesti kuuden eri virkavirheen tunnusmerkistöt ja lisäksi kahdessa tapauksessa jätti virkavirheen tunnusmerkistön avoimeksi. Virkavirheiden tunnusmerkistöt olivat seuraavat: 1) 1964 KL 85 ja 86 §:n mukaisen tehtävän hoitamisen laiminlyönti ilman laillista estettä; 2) ilman laillista estettä tai syytä kieltäytyminen tekemästä papillista palvelusta silloin kun pappi kirkkolain mukaan on siihen velvollinen; 3) avioliittoon vihkiminen ennen kuin kuulutus asianmukaisessa järjestyksessä on tapahtunut; 4) vihkiminen ilman kuulutustodistusta; 5) sellaisten vihkiminen, jotka eivät saa keskenään mennä avioliittoon; 6) papillisen tehtävän toimittaminen muuten, vaikka siihen lain mukaan ei ole lupa ryhtyä; 7) olennainen poikkeaminen kirkkokäsikirjasta kirkollista toimitusta suorittaessa; sekä 8) muulla kuin edellä mainitulla tavalla papillisen virkansa velvollisuuksien rikkominen.

Papinviran toimittamisessa tehdyistä virkavirheistä säädettiin 1964 KL 107 §:ssä. Tekoina, joilla pappi papinviran hoitajana rikkoi virkavelvollisuuksiaan, säädettiin esimerkinomaisesti useita tekoja, jotka liittyivät kirkonkirjojen pitämisen tai järjestämisen laiminlyöntiin tai huolimattomaan hoitoon, kieltäytymiseen ilman laillista syytä antamasta todistusta kirkonkirjamerkinnöistä, tai virheellisen todistuksen antamiseen kuulutustodistusta tai avioliiton esteettömyystodistusta varten, vaikka esteitä on olemassa, taikka muulla tavalla papinviran laiminlyöntiin taikka sen väärinkäyttämiseen.

1964 KL 108 §:ssä säädettiin rangaistukset papin käytösvirheistä 1964 KL 105 §:ssä säädettyä juopumusta lukuunottamatta. Säännös sisälsi tunnusmerkistön yhdeksästä eri käytösvirheestä ja lisäksi joustavana normina "muuten saa aikaan pahennusta", joka antoi mahdollisuuden tuomita käytösvirheestä muissakin kuin 1964 KL 108 §:n mainitsemissa tilanteissa. Lähes jokaisesta tämän säännöksen erilaisesta käytösvirheestä oli yhteys muuhun kirkkolain säännökseen, erityisesti pappisvalaa koskevaan 1964 KL 96 §:ään ja papinviran hoitoon ja elämään liittyviin 1964 KL 99 §:n mukaisiin kehotuksiin. Yhteys oli vielä 1964 KL 23 §:n 2 momentissa säädettyyn kieltoon so-

[153] Eloranta s. 346.

pimattomien sekoittamisesta saarnaan sekä sivutoimilupaa koskevaan säännökseen 1964 KL 132 §:n 3 momentissa.[154]

Kokonaisuutena arvioiden 1869 ja 1964 KL:n pappien virka- ja käytösvirheitä koskevat yksityiskohtaiset tunnusmerkistösäännökset vastasivat 1889 RL 40 luvun ja muista rikoslaissa virkamiesten virkarikoksiksi säädettyjen tekojen säännöksiä. Tämä vastaavuus säilyi huolimatta siitä, että ennen rikoslakia 1.7.1870 voimaantullut 1869 kirkkolaki kumottiin 1964 kirkkolailla, ja pappien virka- ja käytövirheitä koskevia säännöksiä uudistettiin lähinnä rikosten ryhmityksenä. Kirkkolakiin kuitenkin tällöin jäi perustaa papin virka- ja käytösvirheille aina 1686 kirkkolain virkarikoksia koskeneista säännöksistä saakka.[155]

2.2. Rangaistukset ja muut seuraamukset

Rikosoikeudessa keskeisiä oikeusperiaatteita ovat laillisuusperiaate ja syyllisyysperiaate. Nuutila jäsentää laillisuusperiaatteen neljästä säännöstä koostuvaksi. Lainsoveltajaa koskeva praeter legem -kielto ja analogiakielto syytetyn vahingoksi; lainsäätäjää velvoittaa epätäsmällisyyskielto ja taannehtivuuskielto. Praeter legem -kiellolle Nuutila antaa määritelmän ja sisällön seuraavasti: "Lainsoveltajaa koskee sääntö, jonka mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka *tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi*; ei rikosta ilman lakia (*nullum crimen sine lege*). Lainsäätäjän tehtävänä on päättää, mitkä teot ovat rangaistavia. Jos havaitaan, että rikoslainsäädäntöön on jäänyt aukko, sitä ei voida paikata tuomioistuimin päätöksin, vaan ainoastaan muuttamalla lainsäädäntöä vastaisten tapausten varalta. Vastaavasti *rangaistusten* ja sellaisten *muiden rikosoikeudellisten seuraamusten* kuin menettämisseuraamuksen *on perustuttava lakiin*. Tuomioistuimen tulee noudattaa rangaistussäännöstä myös rangaistuksen määräämisessä sekä rangaistuslajin valinnan että rangaistuksen mittaamisen kohdalla. Ei rangaistusta ilman lakia (*nulla poena sine lege*)."[156]

---

[154] Jo 1686 KL XIX luvun XXII, XXV ja XXVI §:ssä säädettiin kiellot papeille ajaa toisen asiaa oikeudenkäynnissä, olla "ynseä ja tottelematoin" piispaa ja esimiehiään kohtaan, kielto ryhtyä virkaan sopimattomiin kauppoihin ja toimituksiin ("nijncuin pitä Oluen/palandowijnan ja Tubakin ulosmyymist/eli muutoin etziwät muodotoinda woittoa/ja tunnotoinda corcoa"). Riitaiset papit, jotka lakkaamatta ovat eripuraisuudessa ja riidassa kanssaveljiensä, sanankuulijoittensa ja pitäjänmiesten eli muiden kanssa, piti panna viralta ja "Tilalda", jos eivät varotuksesta tai "manausten jälkeen" ojentuneet.

[155] 1889 RL 40 luvun ja 8.9.1989 lailla (792/89) muutetun RL 40 luvun sekä pappien virkavirheiden osalta yhteys jäi vain 1964 KL 103 §:ssä säädetyn lahjoman kohdalle.

[156] Nuutila (1995) s. 29–30. Laillisuusperiaatteesta ks. laajemmin Nuutila (1997) s. 47–67.

Syyllisyysperiaatteessa on lähtökohtana tekijän subjektiivinen syyllisyys; "ei rangaistusta ilman syyllisyyttä" (*nulla poena sine culpa*).[157] Syyllisyysperiaatteella on Nuutilan mukaan rangaistavuutta rajoittava funktio; tekijä pyritään suojaamaan syyllisyydestä irroitetuilta, mielivaltaisina pidetyiltä rangaistuksilta, vaikka ne olisivat yleis- ja erityisestävien tavoitteiden valossa perusteltuja.[158]

> Rikosoikeudellisen ajattelun kehityksen Nuutila jakaa klassiseen rikosoikeusajatteluun, sosiologiseen rikosoikeusajatteluun ja psykologiseen syyllisyyskäsitteeseen, normatiiviseen syyllisyyskäsitteeseen sekä funktionaaliseen syyllisyyskäsitteeseen. Jaottelun perustana hänellä on se, että syyllisyysteoriat ovat läheisessä yhteydessä rangaistusteorioihin ja yleisiin rikosoikeudellisen järjestelmän perusteisiin.[159] 1800-luvulla vallinneen klassisen rikosoikeusajattelun mukaan rangaistus ymmärrettiin idealistisessa mielessä oikeutettuna ja välttämättömänä sovituksena, koska ihminen oli käyttänyt vapauttaan väärin rikkomalla lakia. Nuutila toteaa seuraavaa: "Indeterministinen ihmis- ja maailmankuva sekä autonominen tahtosubjekti oli koko oikeuden voimassaolon ajattelullinen perusta. Rikoksen sovitus rangaistuksella edellytti sitä, että tekijä *ansaitsi* rangaistuksen." Klassisella rikosoikeudella oli näin ollen ulko-oikeudellinen, moraaliopillinen perusta.
>
> Sosiologinen rikosoikeusajattelu perustui tieteelliseen positivismiin, jonka mukaan rikoksen tekijä ymmärrettiin *välttämättömyyksien sitomaksi* riippumatta hänen syyntakeisuudestaan tai tahallisuudestaan. Rangaistus perusteltiin *yleis- ja erityisestävien* toimenpiteiden tarpeella. Niin sanottu psykologinen syyllisyyskäsite Nuutilan mukaan "tyhjentyi kuvaukseen tekijän psyykkisestä suhteesta ulkoiseen tapahtumankulkuun".[160]
>
> Normatiivisessa syyllisyyskäsitteessä, joka on lähtöisin 1900-luvun alkupuolelta, syyllisyysmoitetta ei perustella tosiasiallisella yksilönvapaudella tai itsemääräytyneisyydellä, vaan *normatiivisesti arvioidulla toisintoimimismahdollisuudella*.[161]
>
> Funktionaalisen syyllisyyskäsityksen mukaan rankaiseminen on hyväksyttävää vain sellaisen käyttäytymisen johdosta, josta rankaiseminen on välttämätöntä yleisen *oikeustajunnan vahvistamiseksi*.[162]

---

[157] Nuutila (1995) s. 42. Nuutila toteaa tässä yhteydessä, että syyllisyysperiaate sai täsmennetyn rikosoikeudellisen muotoilun valistusajan loppupuolella yhdessä eräiden muiden tärkeiden oikeusvaltiollisten periaatteiden – kuten laillisuusperiaatteen – kanssa.

[158] Nuutila (1995) s. 45.

[159] Nuutila (1995) s. 43–45.

[160] Nuutila (1995) s. 44.

[161] Nuutila (1995) s. 44.

[162] Nuutila (1995) s. 45, jossa hän vielä toteaa, että joissakin esityksissä syyllisyysperiaate palautetaan jopa jäännöksettömästi yleisestävyyden tarpeisiin. Toisintoimimis-

Oikeuskirjallisuudessa muun muassa teoksessa Anttila – Heinonen, Lappi-Seppälä sekä Utriainen määritellään rangaistuksen yleisestävä vaikutus siten, että yhteiskunnan jäsenet oletettavasti pidättäytyvät tekemästä rikoksia sen vuoksi, että tietyt teot on laissa kriminalisoitu ja niistä on säädetty rangaistusuhka, joka konkreettisessa tapauksessa tuomitaan ja pannaan täytäntöön. Yleisprevention on oletettu syntyvän siten, että rangaistuksella on pelotusvaikutus, moraalia luova vaikutus sekä tapa- ja ryhmänormeja luova ja vahvistava vaikutus.[163]

1869 kirkkolakia koskevassa vuoden 1863 kirkkolakiehdotuksessa yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden kytkeminen kirkkolakiin tuli esille papin juopumusta koskevan säännöksen perusteluissa. Rangaistuksen – ollakseen tehokas – tuli samalla kertaa sisältää riittävä pelottavuusvaikutus, ja sillä tuli olla rikollista parantava vaikutus.[164] Komiteanmietinnön perusteluissa korostettiin papin erityistä huolellisuusvelvollisuutta ja esikuvallista käyttäytymisvelvollisuutta seurakuntaa kohtaan. Asian luonnosta komitea katsoi johtuvan, että muita virkamiehiä kovempi rangaistusseuraamus juopumusrikoksesta haavoitti vilpitöntä ja virkansa arvon tuntevaa arkaluonteista pappia. Mikäli pappi varomattomuudesta oli joutunut vastuuseen juopumusrikoksesta, komitea ei epäillyt, etteivätkö he, joihin papin luottamuksen tulisi säilyä, kunnioittaisi häntä edelleen, jos he muuten tuntevat hänet omantunnontarkaksi ja rehelliseksi.[165]

---

mahdollisuuden Nuutila mt. s. 45 määrittelee siten, että "rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijällä oli kyky ja tilaisuus toimia tekotilanteessa toisin". Nuutila pitää oikeusvaltiollisen, syyllisyyttä edellyttävän vastuun tunnustamista yhteiskunnan jäsenten oman edun kannalta järkevänä, koska siinä haetaan merkitystä ihmisten omille valinnoille. Toisintoimimisen mahdollisuudesta ja sen tarkoittamista heikossa mielessä anteeksiantoperusteita ks. Nuutila (1997) s. 74–75 ja 267–271. – Rangaistavuuden perusteista ks. myös Timonen s. 11–17 sekä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ilmenemisestä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 15 artiklassa myös Suomea velvoittavana oikeutena s. 22–24.

[163] Yleisprevention vaikutuksesta ks. Anttila – Heinonen s. 80–81, Lappi-Seppälä s. 199–202 sekä Utriainen (1984) s. 34–37. Rikosoikeuskomitea mietinnössään KM 1976:72 s. 96 määritteli lakisidonnaisuusperiaatteen suppeassa merkityksessä siten, että tuomioistuin saa tuomita rangaistukseen vain laissa rikokseksi nimenomaan määritellyistä teoista ja tuomita rikoksesta vain sellaisia rangaistuksia, jotka laissa on sellaisista rikoksista säädetty. Legaliteettiperiaatteesta ks. lisäksi Backman (1976) s. 70–77, Utriainen (1989) s. 19–21 sekä Forsmanin (1914) ja Fränden (1989) teokset.

[164] Förslag till kyrkolag 1963 s. 166.

[165] Förslag till kyrkolag 1863 s. 166–167. Ehdotuksessa korostettiin myös tuomitsemismenettelyn oikeudenmukaisuutta sekä todella rikollisen toiminnan ja ainoastaan virheellisen toiminnan ehdottamista. Rangaistuksen mittaamisessa tuomarille tuli jättää harkintaa tietyissä rajoissa, minimi- ja maksimirangaistukset, ja oikeus rangaista lieventävien tai raskauttavien asianhaarojen vallitessa.

1869 KL ja 1964 KL ilmensivät rikosoikeuden klassisen koulukunnan 1800-luvun näkemyksistä nousevia rikosoikeudellisia periaatteita, joita olivat: rangaistusjärjestelmän yleisestävä vaikutus, rangaistuksen ansaitseminen ja rikoksen sovitus rangaistuksella[166], yksityiskohtaiset tekojen tunnusmerkistöt sekä yksityiskohtaiset säännökset rangaistuksen määräämisessä, rangaistuslajin valinnassa ja rangaistuksen mittaamisessa.

1869 kirkkolaissa säädettyjä rangaistuksia papille virka- ja käytösvirherikoksissa oli yksityinen tai julkinen varotus, palkan menettäminen vähintään yhdeltä ja enintään kuudelta kuukaudelta, virantoimitusero rikoksesta riippuen vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja enimmillään raskauttavien asianhaarojen vallitessa kahdeksi vuodeksi ja pappisviran menettäminen. Ankarin rangaistus viraltapano säädettiin 1869 KL 122 §:ssä tarkoitetusta harhaopista ja 123 §:ssä tarkoitetusta rippisalaisuuden paljastamisesta. 1964 KL 102 §:ssä tarkoitetusta rippisalaisuuden rikkomisesta tai muusta vaitiolovelvollisuuden rikkomisesta säädetty rangaistus oli erottaminen pappisviran toimittamisesta vähintään kahdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Pappisviran menettäminen oli seuraamuksena, jos asianhaarat olivat erittäin raskauttavat.[167]

1964 kirkkolaissa papille säädetyt rangaistukset olivat varoitus, erottaminen pappisviran toimittamisesta vähintään yhdeksi kuukaudeksi tekotyypistä riippuen ja enimmillään kahdeksi vuodeksi sekä ankarimpana rangaistuksena pappisviran menettäminen.[168]

---

[166] Nuutila (1995) s. 12–14 jakaa rangaistusteoriat sovitusteorioihin ja preventioteorioihin; ja sovitusteorioiden mukaan rangaistuksen oikeutus on siinä, että rikoksentekijä on ansainnut rangaistuksen rikkomalla yhteisesti sovittuja sääntöjä vastaan ja rangaistuksen tehtävänä on olla rikoksen oikeudenmukainen sovitus; ja preventioteorioiden mukaan rangaistuksen oikeutus ei ole jo tehdyssä rikosteossa, vaan siinä miten rankaisemisella voidaan vaikuttaa rikoksentekijän ja muiden tulevaan käyttäytymiseen. Yleispreventio eli yleisestävyys tarkoittaa rangaistuksen yleisesti lainrikkomisia vähentävää vaikutusta. Erityispreventio eli erityisestävyys tarkoittaa sitä, että rangaistus vähentää itse rikoksentekijän taipumuksia rikkoa lakia. Rangaistuksen käytön perustelu ja oikeutus esitetään Nuutilan mukaan rangaistusteorioissa, joilla tarkoitetaan yleensä teorioita rangaistuksen tarkoituksesta. Rangaistuksen mt. Nuutila s. 12 määrittelee seuraavasti: "Rangaistus merkitsee ihmisten oikeudellisesti suojattujen etujen – lähinnä vapauden ja varallisuuden – riistoa ja tahallista kärsimyksen aiheuttamista. Tahallinen kärsimyksen aiheuttaminen on vastoin eettisiä perusperiaatteita."

[167] 1686 kirkkolaissa kuolemanrangaistus säädettiin papille, joka ilmaisi, mitä hänelle oli salaripissä uskottu. Ehdotuksessa 1869 kirkkolaiksi rangaistusta pidettiin liian ankarana ja kirkkolakiin sopimattomana, Förslag till kyrkolag 1863 s. 166. TK:n mietinnössä s. 123–124 rangaistusasteikon alarajaa papin vaitiolovelvollisuudesta ei pidetty liian lievänä, koska papin vaitiolovelvollisuus oli laajennettu komitean ehdottamassa KL 75 §:ssä "koskemaan koko sielunhoidon alaa".

Vertailtaessa 1869 kirkkolain ja 1964 kirkkolain rangaistussäännöksiä voidaan todeta, että yksityinen tai julkinen varotus 1964 kirkkolaissa muutettiin pelkäksi varoitukseksi. 1964 KL 112 §:n mukaan varoituksen antoi tuomiokapituli kutsuttuaan asianomaisen eteensä tai lähettämällä varoituksen kirjeitse taikka määräämällä lääninrovastin antamaan varoituksen.[169] 1869 KL 126 §:ssä säädettyä rangaistusta palkan menettämisenä ei enää sisältynyt 1964 kirkkolakiin.

1964 kirkkolaissa säädetyt rangaistukset täsmentyivät pappisviran toimittamisesta erottamisen osalta seuraavasti: 102 §:ssä 2 kuukautta-2 vuotta; 103 §:ssä 1 kuukausi-2 vuotta; 104 §:ssä 2 kuukautta-2 vuotta; 105 §:ssä 6 kuukautta-2 vuotta ja 1–6 kuukautta; 106 §:ssä 1 kuukausi-2 vuotta; 107 §:ssä 1 kuukausi-2 vuotta sekä 108 §:ssä 1 kuukausi-2 vuotta. Lieventävät asianhaarat tai varomattomuus tai ymmärtämättömyys taikka virheen vähäisyys antoi perusteen 103, 104, 106–108 §:ssä tuomita pappisviran toimittamisesta erottamisen sijasta varoitukseen. Rangaistusasteikko papin juopumusrikoksessa virantoimituksessa tai virantoimituksen ulkopuolella säilyi 1964 KL 105 §:ssä yhtä ankarana kuin 1869 KL 124 §:ssä.

1869 KL 128 §:ssä ja 1964 KL 110 §:n 2 momentissa säädettiin rangaistuksen koventamisperuste. Jos pappi oli kahdesti tuomittu virantoimituseroon taikka 1869 KL 128 §:n mukaan vielä kolmasti palkan menettämisellä ja kerran virantoimituserolla, ja pappi rangaistuksensa kokonaan tai osaksi kärsittyään jälleen rikkoi, hänet oli tuomittava menettämään pappisvirkansa, jollei uusi rikos ollut katsottava tehdyksi lieventävissä olosuhteissa.[170] 1964 KL

[168] 1964 KL 119 §:n mukaan pappi, joka oli tuomittu menettämään pappisvirkansa, menetti myös sen papinviran, joka hänellä oli. Myös konkreettiset toimenpiteet – pappeuskirjan takaisin vaatiminen ja kielto suorittaa mitään papillista toimitusta tahi käyttämästä pappispuvun merkkejä – osoitti sen, että pappisvirkansa menettäneeksi tuomittu ei enää ollut kelpoinen toimimaan pappina. – Kirkkolain uudistamiskomitean mietinnön I kirjasta ks. s. 108 ehdotetusta kurinpidollisesta viraltapanosta ja sen merkityksestä.

[169] 1869 KL 132 § määritteli julkisen varotuksen sellaiseksi, jonka tuomiokapituli antaa seuraavasti: "Joka katsotaan sen ansainneeksi, on tuomiokapitulin kutsuttava ja siellä pöytäkirjan edessä varoitettava, taikka saakoon, milloin soveliaaksi katsotaan, varotuksen joko tuomiokapitulin kirjeessä tahi rovastin kautta, tuomiokapitulin käskystä." Piispa, lääninrovasti ja kirkkoherra saivat 1869 KL 133 §:n mukaan myös "kukin kohdastansa, yksityisesti varottaa niitä, jotka viran puolesta ovat heidän katsantonsa alaisia, ja sitä varten kutsua hairahtaneen luoksensa". Jos hairahtunut pyysi saamastaan varotuksesta kirjallista todistusta, sitä ei häneltä saanut kieltää. Jos hairahtunut ei tullut, kun häntä oli kutsuttu, piispan, lääninrovastin ja kirkkoherran tuli antaa siitä ja kutsumisen syystä tuomiokapitulille tieto. Hairahtunut sai sitten julkisen varotuksen tahi kovemman rangaistuksen, asian laadun mukaan.

[170] 1869 KL 128 §:n mukaan "jollei viimeinen hairahdus ole niin vähäpätöinen, että sen katsotaan ansaitsevan ainoastaan varotuksen".

110 §:n 1 momentti täsmensi raskauttavaksi asianhaaraksi sen, että virantoimituksesta erotettavaksi tuomittu pappi, joka osaksi tai kokonaan oli kärsinyt rangaistuksensa, jälleen rikkoi.[171]

1964 KL 111 §:n 3 momentin nojalla tuomiokapitulin tuli tuomita sijaisrangaistuksena papinvirasta virkaeron saaneelle taikka sellaiselle papille, joka virassa ei ollut vakinainen, erottamisen sijasta sakkorangaistuksen "niinkuin yleisessä laissa säädetään".[172]

Kun tuomiokapitulin oli 1964 KL 444 §:n nojalla pappia koskevan yleisen oikeuden lopullisen päätöksen jälkeen ratkaistava, mikä vaikutus rikoksella oli oleva tuomitun pappisvirkaan, tuomiokapituli 1964 KL 115 §:n nojalla tuomitsi papin menettämään pappisvirkansa, jos kysymyksessä oli 114 §:n 1 momentissa tarkoitettu rikos, jonka takia pappi oli katsottava sopimattomaksi pappisvirkaan.[173] Jos kysymyksessä oli papin tuomitseminen muunlaisesta rikoksesta, tuomiokapitulin tuli erottaa pappi, jos siihen katsottiin olevan syytä, pappisviran toimittamisesta vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Erottamiseen pappisviran toimittamisesta tai pappisviran menettämiseen tuomiokapitulin oli tuomittava ennen kuin pappi saatettiin kärsimään vapausrangaistustaan.

1964 KL 113 §:ssä säädetty muistutus vastasi 1869 KL 133 §:ssä säädettyä piispan, lääninrovastin ja kirkkoherran alaisilleen antamaa yksityistä varotusta. Muistutus ilmeni 1964 KL 113 §:n lisäksi papin virka- ja käyttäytymisrikoksista säädettyjen rangaistusten yhteydessä 1964 KL 108 §:ssä. Muistutus oli rangaistussäännöksen sisällä muiden rangaistusten yhteydessä "(...) tuomittakoon, ellei muistutusta katsota riittäväksi, kunkin asianlaadun mukaan saamaan varoitus tai erotettavaksi pappisviran toimittamisesta vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi taikka, jos asianhaarat ovat erittäin raskauttavat, menettämään pappisvirkansa". 1964 KL 108 §:ssä ei viitattu KL 113 §:ään. Tällöin epäselväksi jäi se, voiko piispan lisäksi tämän muistutuksen antaa tuomiokapituli, ja annetaanko tämä muistutus ilman syytemenettelyä vai syytemenettelyn yhteydessä.

---

[171] 1964 KL 110 §:n 3 momentin mukaan 1 ja 2 momentissa säädettyä ei saanut soveltaa, jos ennen uuden rikoksen tekemisestä oli kulunut viisi vuotta siitä päivästä, jolloin rikoksentekijä täydelleen kärsinyt aikaisemmasta rikoksesta tuomitun rangaistuksensa.

[172] 1964 KL 467 §:n mukaan tuomiokapitulissa tuli olla päiväkirjan, pöytäkirjan ja päätöskirjan, tuomiokirjan ja nimikirjan lisäksi sakkoluettelo, josta oli voimassa mitä tällaisen luettelon pitämisestä erikseen säädettiin. Sijaisrangaistuksen määräämisessä tuomiokapitulin oli noudatettava SakkoTpA:ta (321/69).

[173] Jo syytevaiheessa 1964 KL 114 § edellytti, että tuomiokapituli pidätti papin toistaiseksi pappisviran toimittamisesta, kun siihen oli syytä.

UK:n mietinnön perustelujen mukaan yksityinen varotus ehdotettiin korvattavaksi myös muistutuksen antamisella mietinnön ehdotuksen 108 §:n kohdalla, joka vastasi 1869 KL 126 §:ää. Ehdotuksen 108 §:n varoitus tarkoitti komitean ehdotuksessa aina julkista varoitusta.[174] TK:n mietinnössä mainittiin 113 §:n osalta, että piispa on pappien ylin kaitsija ja lääninrovastin tulee valvoa pappien viranhoitoa. Näistä tehtävistä johtuen he voivat tarttua asiaan, ellei alempi esimies ole ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin. Muistutus ei mietinnön mukaan ole mikään rangaistus, ei edes kurinpidollinen, sitä ei merkitä nimikirjaan eikä se myöskään voi korvata rangaistusta. Komitean mielestä jokaisella esimiehellä oli oikeus antaa muistutus huolimattomasta viranhoidosta riippumatta siitä, oliko laissa nimenomaan annettu hänelle siihen valtuutus vai ei. Säännökset, jotka oikeuttivat muistutuksen antamiseen, eivät olleet näin ollen aivan välttämättömiä. Komitea piti 113 §:ssä tärkeimpänä sitä, että papille oli annettu oikeus saada kirjallinen todistus muistutuksesta, mikä turvasi papin aiheettomalta nuhtelulta.[175]

Tarkasteltaessa 1964 KL 108 §:n historiallista kehitystä muistutusta koskevalta osalta, 1964 KL 113 §:n sisältöä sekä muistutuksen lakiteknistä sijoittamista, voidaan päätyä siihen, että muistutus ei ollut luonteeltaan rangaistus, joka tuomiokapitulin olisi tullut tuomita syytemenettelyssä.[176]

Erityisesti piispan valvontavallan kannalta 1964 KL 113 §:ssä säädetyn muistutuksen antaminen oli käytännöllinen menettely. Kun tässä menettelyssä annetulla muistutuksella ei ollut rangaistuksen luonnetta, muistutuksen vaikutukset eivät voineet olla yleispreventiivisiä. Piispan velvollisuudesta ilmoittaa tuomiokapitulille papille antamastaan muistutuksesta ei ollut säännöksiä. Ottaen huomioon 1964 KL 75 §:n piispa ei voinut ilmoittaa antamastaan muistutuksesta ainakaan niissä tilanteissa, joihin liittyi sielunhoidollisia seikkoja.

Piispainkokouksen asettamalle prosessityöryhmälle antamassaan asiantuntijalausunnossa Per Ole Träskman toteaa 1964 KL 108 §:ssä säädetystä muistutuksesta, ettei se ole kirkkolain perusteella rangaistus, johon tuomitaan, vaan muuntyyppinen seuraamus, joka annetaan. Näin muistutuksen antaminen voi tapahtua ilman syytemenettelyä silloinkin, kun sen antajana on tuomiokapituli. Träskmanin mukaan syytemenettelykin voi päätyä muistutuksen antamiseen silloin, kun kysymyksessä on tilanne, joka muistuttaa tuo-

[174] UK s. 20 ja 99.

[175] TK s. 22 ja 125.

[176] Heilimo s. 140 katsoo 1964 KL 113 §.n selityksessä, että papille annettava muistutus ei ollut kirkkolain nojalla annettava rangaistus. Tämän hän katsoi johtuvan siitä, että "siihen ei asianomaista tuomita missään tuomioistuimessa, vaan sen on oikeutettu antamaan papille hänen esimiehensä".

mitsematta jättämistä. Syytemenettelyn kuluessa tuomiokapituli voi päätyä siihen, että syytetty oli syyllistynyt vähäiseen virka- tai käytösvirheeseen. Virheen vähäisyyden vuoksi ei ollut perustetta tuomita syytettyä varsinaiseen kirkkolain tuntemaan rangaistukseen, mutta jonkinlainen seuraus katsottiin kuitenkin aiheelliseksi. Träskmanin mielestä esimiehen ominaisuudessa tuomiokapituli voi tällöin antaa virheistä muistutuksen.[177]

Selvittäessään sikseenjättösäännöstöä Ylösjoki korostaa periaatetta *minima non curat pretor* eli ettei pikkuasioissa tarvitse koitua laillisia seurauksia ja tässä yhteydessä erityisesti liikennerikosten kohdalla tieliikennelain 9a §:n sikseenjättösäännöstä.[178] Samoin oikeuskirjallisuudessa Lahti selvittää varoitusta ja huomautusta toimenpiteistä luopumisen yhteydessä seuraavasti:

> "Muilla toimenpiteestä luopumisen lajeilla kuin eräillä ilmoittamatta jättämisen muodoilla ei ole lakisääteistä nimeä. TL 9a §:n 2 momentissa tarkoitettu ilmoittamatta jättäminen tapahtuu lakitekstin mukaan antamalla rikkomukseen syypääksi katsotulle huomautus. Oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies antavat huomautuksia virheellisesti menetelleille virkamiehille. Kummankinlaisille huomautuksille on ominaista, ettei niitä merkitä rikosrekisteriin ja niiden rekisteröinti vastaisen varalle on suhteellista".[179]

Lahti katsoo, että vastaavien nimien antaminen muunkinlaisille toimenpiteistä luopumisille selventäisi niiden rikosseuraamuksen luonnetta ja eroa lähikäsitteistä eli lähinnä rangaistavuuden, syyttämisen tai syytteeseen ilmoittamisen edellytyksistä. Lahden mukaan "(s)iten osoitettaisiin selvästi, että rikoksesta epäillyn syyllisyyden on täytynyt tulla riittävästi näytetyksi ja että toimenpiteistä luopumisella suunnataan paheksumista rikokseen syypääksi katsottuun. Tällaiseen sääntelyyn olisi erityisen tärkeää kytkeä rikoksesta

---

[177] Per Ole Träskman s. 6–7. 1964 KL 442 §:ssä säädetyn tuomiokapitulin valvontavelvollisuutta koskevan säännöksen huomioon ottaen Träskman mainitsee, että esimerkiksi hovioikeudella ei voida katsoa olevan oikeutta antaa muistutusta kirkkolain perusteella. 1986 VML 62 §:n mukaisesta vapaamuotoisesta huomautuksesta ks. perustelujen osalta HE n:o 238/1984 vp., s. 51 ja Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 191–192 ja Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 232-233.

[178] Ylösjoki s. 164–165 ja 172 sekä siinä mainittu kirjallisuus ns. huomauttamisinstituutista, muun muassa Ellilä, Reino, Suomen liikennerikosoikeus s. 160 alaviite 2 ja s. 261 alaviite 3 ja Tirkkonen (Rikosprosessioikeus I vuodelta 1948) s. 350–356. Syyttämättä ja tuomitsematta jättämisestä tieliikennelain 9a §:n, RVA 15 §:n 2 momentin, RL 3 luvun 5 §:n 2 momentin ja PoliisiL 14 §:n 2 momentin nojalla ks. Honkasalo (1969) s. 142–155 ja Reino Ellilän artikkeli (1968).

[179] Lahti (1974) s. 573.

epäillyn oikeusturvan parantamista tarkoittavia toimenpiteitä niissä tapauksissa, jolloin seuraamuksen määrääminen tapahtuisi syyttämis- tai sitä aikaisemmassa vaiheessa".[180] Pohtiessaan ilmaisuja "varoitus" ja "huomautus" toimenpiteestä luopumisten nimeksi Lahti painottaa, että "(h)uomautuksella voitaisiin nykyistä käytäntöä vastaavasti tarkoittaa sellaista toimenpiteestä luopumista, jota ei määriteltäisi rangaistukseksi ja jota ei ehkä myöskään rekisteröitäisi virallisesti vastaista varten niin kuin varoitusta".

3. TASAVALLAN PRESIDENTIN ARMAHDUS

HM 29 §:n 1 momentin mukaan presidentti voi yksityisissä tapauksissa, saatuaan lausunnon korkeimmalta oikeudelta, armoa antamalla kumota rangaistuksen tahi lieventää sitä. Rangaistuksen täytäntöönpanosta tuomitun armahtamista koskevan asian ollessa vireillä 4.3.1921 annetun asetuksen (61/21) mukaan lainvoiman saavuttanut rangaistustuomio on pantava täytäntöön huolimatta siitä, onko herätetty kysymys tai tehty anomus rangaistuksen kumoamisesta tahi lieventämisestä armahduksen kautta.[181]

Tuomiokapitulissa pappien virka- ja käytösvirheasioissa annettujen lainvoimaisten tuomioiden täytäntöönpanosta ei ollut muita säännöksiä kuin 1964 KL 119 §:ssä. Tämän säännöksen mukaan silloin, kun pappi oli tuomittu menettämään pappisvirkansa ja päätös oli saanut lainvoiman, päätös oli hänelle tuomiokapitulin edessä luettava, pappeuskirja vaadittava takaisin ja häntä kiellettävä suorittamasta mitään papillista toimitusta ja käyttämästä pappispuvun merkkejä.

> 1869 KL 141 §:ssä nykyistä 119 §:ä vastaava säännös oli samansisältöinen. Kuitenkin 1869 KL 420 §:ssä (muutettuna lailla 7.7.1944) säädettiin päätöksen täytäntöönpanon keskeytyksestä, jos pappi asianmukaisella todistuksella näytti tehneensä armonanomuksen. Armahduksen vaikutuksesta viranhoitoon säädettiin 1869 KL 137 §:ssä: "Jos pappi on menettänyt pappisvirkansa jonkin rikoksen tähden, josta häntä on maallisessa oikeudessa syytetty, ja sitten, osotettuansa parannusta, armosta saanut pappisviran takaisin, olkoon tuomiokapitulin vallassa, ilmaantuvien asianhaarain mukaan, määrätä, saako hän entisessä palveluspaikassansa papin virkaa toimittaa, tai onko hän siirrettävä toiseen paikkakuntaan."

[180] Lahti (1974) s. 573.

[181] KKO:n lausunto 4.4.1939, D 1939 s. 36 ja KKO 1950 II 174 sekä lausunto D 1951 s. 44: Nimikirjaan tehtyä rangaistusta koskevaa merkintää ei voida poistaa armahdusteitse.

1964 KL:ssa ei säädetty pappisviran takaisinsaamisesta armonanomuksen johdosta. UK:n mietinnössä säännöstä vielä ehdotettiin, mutta ei enää TK:n mietinnössä.[182]

Oikeuskirjallisuudessa armahdusmenettelyä, johon kuuluu yksittäistapauksessa myönnettävä armahdus ja yleinen armahdus, on pidetty poikkeuksellisena menettelynä, koska hallitusmuodon mukaan tuomiovallan käyttäminen kuuluu tuomioistuimelle.[183] RL 6 luvun rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset sekä RL 3 luvun 5 § rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä ja erityisminimin alittamisesta on vähentänyt armahdusmenettelyn merkitystä. Kuitenkin armahdusmenettelyä on pidetty perusteltuna niissä tapauksissa, joissa olosuhteet tuomion antamisen jälkeen ovat siinä määrin muuttuneet, ettei seuraamuksen täytäntöönpanoa enää voida pitää kohtuullisena.[184]

Armahdus kohdistuu rangaistukseen joko kokonaisuutena tai osittain, mutta se ei poista itse rikosta, vaan ainoastaan sen rikosoikeudelliset seuraamukset.[185] Presidentin armahdusoikeuden on katsottu koskevan ainoastaan tuomioistuinten määräämiä rangaistuksia. Näin ollen armahdusoikeus ei ulotu hallintomenettelyssä annettuihin seuraamuspäätöksiin, esimerkiksi kurinpitomenettelyssä annettuihin päätöksiin.[186]

---

[182] UK:n mietintö s. 20. 1686 KL:ssa ks. Kuninkaan "armoon ottamisesta" XIX. luvun § XXI, jossa oli sama perusajatus kuin 1869 KL 137 §:ssä eli tuomio, parannus, armahtaminen, virantoimittaminen muualla kuin entisessä virantoimituspaikassa ja "ei sinne cusa hänen tiettävä: Työns taita pahennukxen ylöskehoittaa". Kuninkaan armahduksen jälkeen piispa antoi papille viran takaisin. Ks. myös Förslag till kyrkolag 1845 s. 124 (XXVIII luvun § 20) sekä Förslag till kyrkolag 1863 s. 31 (XIV luku § 34), joissa selvästi ehdotettiin "till annan ort försattas, der hans gärning ej känd är och kan förargelse väcka".

[183] Armahdusta koskevasta oikeuskirjallisuudesta ks. esim. Grotenfelt s. 205–208; Honkasalo (1969) s. 85–294; Tarjanne (1934) s. 227–228; Utriainen (1989) s. 215–223 sekä Salervo s. 159 ss.

[184] Ks. Utriainen (1989) s. 215–216 ja Honkasalo (1969) s. 285–286.

[185] Grotenfelt s. 207, Honkasalo (1969) s. 288 ja Utriainen (1989) s. 220.

[186] KKO lausunto 25.1.1938 D 1938 s. 30: Kurinpitotoimin erotettua virkamiestä ei voida armahdusteitse palauttaa virkaansa. Vrt. Tarjanne (1934) s. 227–228, jossa Tarjanteen mukaan sekä rikosoikeudellinen että kurinpidollinen rangaistustuomio voidaan muuttaa armahtamisen kautta. Sama koski myös siirtoa, jota on käytetty rangaistuksena, alentamisena. Tämä johtui siitä, että vuoden 1926 VML 6 §:n kurinpidollista viraltapanoa Tarjanne piti rangaistustuomiona, lainkäyttöpäätöksenä; s. 226 sekä s. 133, jossa Tarjanne toteaa seuraavaa: "Kurinpidollisen rankaisuvallan käyttämistä on Suomessa aina katsottu tuomiovallan käyttämiseksi: kurinpitomenettely on ollut laji hallintoprosessia, joka on Suomen oikeuden yleisten periaatteiden mukaan alimmissa asteissa jätetty hallintoviranomaisten huoleksi."

Tasavallan presidentin armahduspäätöksistä on oikeuskirjallisuudessa tarkasteltu myös ammatin- tai elinkeinonharjoittamisoikeuteen liittyvänä. Honkasalo, Utriainen ja Salervo katsovat, että presidentti voi armahduksella palauttaa tuomioistuimen menetetyksi julistaman oikeuden elinkeinon tai ammatin harjoittamiseen. Jos hallintoviranomainen on määrännyt ammatinharjoittamisen menettämisestä, armahdus ei ole ollut mahdollinen. Oikeutta lääkärintoimen harjoittamiseen ei armahdusteitse katsottu mahdolliseksi palauttaa, kun lääkintöhallitus oli julistanut rikoksen johdosta lääkärin määräajaksi menettämään oikeutensa lääkärintoimen harjoittamiseen.[187]

Papille virkavirheistä tuomittuja rangaistuksia tasavallan presidentti vapautti tai lievensi mm. seuraavissa tapauksissa:

> KKO:n lausunnon mukaan tasavallan presidentti lievensi kirkkoherralle pahennusta herättävästä käytöksestä tuomitun viraltapanon kahden vuoden virantoimituseroksi. TPp. 5.5.1939 (A.d. 222/56 oik.m. 1939)
>
> KKO:n esityksestä tasavallan presidentti vapautti rangaistuksesta kirkkoherranapulaisen, joka virkavirheestä oli tuomittu virantoimituseron sijasta viiteen päiväsakkoon ja samoin vapautti rangaistuksesta kirkkoherran, joka oli tuomittu yllytyksestä samaan rikokseen kolmen kuukauden virantoimituseroon. TPp. 9.2.1940 (K.D. 1/85 oik.m. 1940).[188]

Tutkimusajanjaksossa 1940–1989 vain yhteen tuomiokapitulin tuomitsemispäätökseen, jolla pappi tuomittiin pappisviran menettämiseen, liittyi armahdusta koskeneita anomuksia.

> Asioiden kulku jutussa oli lyhyesti seuraava: Tuomiokapituli oli tuominnut ylimääräisessä papinvirassa olevan papin menettämään pappisvirkansa 1869 KL 135 §:n nojalla, koska hovioikeus oli lainvoiman saaneella päätöksellä tuominnut ko. papin kahdesta eri haureuden harjoittamisesta alle 15-vuotiaan lapsen kanssa, joista toinen oli ollut jatkettu, kahdesta jatketusta haureuden harjoittamisesta 15- vaan ei 17-vuotta täyttäneen henkilön kanssa, haureuden harjoittamisesta 15- vaan ei 17-vuotta täyttäneen henkilön kanssa, mikä rikos samalla käsitti haureuden harjoittamisen henkilön kanssa, jonka opetus oli hänelle uskottu, sekä jatketusta haureuden harjoittamisesta ja kahdesta eri haureuden harjoittamisesta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa pidettäväksi kaikkiaan kaksi vuotta kuritushuoneessa, josta RL 3 luvun

[187] Honkasalo (1969) s. 291, Utriainen (1989) s. 222 ja Salervo s. 168–169. Honkasalo viittaa tässä yhteydessä tasavallan presidentin päätöksiin 23.7.1936 ja 5.4.1940 sekä Utriainen ratkaisuun KKO 1955 II 89.

[188] Honkasalo (1969) s. 289–291 selostaa mm. näitä tapauksia esimerkkeinä presidentin harvemmin myöntämistä armahduksista. Ko. tapausten rangaistukset on tuomittu ennen vuotta 1940, joten ne eivät kuulu tutkimusajankohtaan.

11 §:n nojalla oli vähennettävä kaikkiaan yksi kuukausi 15 päivää. Tuomiokapituli piti papin rikoksia sellaisina, jotka tuottivat tekijälleen yleisen häpeän. 1869 KL 416 §:n nojalla tuomiokapitulin päätös oli alistettu hovioikeuden tutkittavaksi. Koska korkein oikeus ei myöntänyt muutoksenhakulupaa, hovioikeuden papin valitukseen ja tuomiokapitulin alistukseen antama päätös, jolla pappi on tuomittu menettämään pappisvirkansa jäi pysyväksi.

Pappisviran menettänyt teki armonanomuksen presidentille ollessaan kärsimässä kuritushuonerangaistusta. Tuomiokapituli ei puoltanut armahduksen myöntämistä "ainakaan tällä kerralla". Tehdyn armonanomuksen johdosta tuomiokapituli keskeytti 1869 KL 141 §:ssä tarkoitetut toimenpiteet. Presidentti päätöksellään 26.5.1961 hylkäsi armonanomuksen. Pappisviran menettäneeksi tuomittu pappi sen jälkeen anoi uudestaan armoa kolmella eri anomuksella ja lisäksi muutama yksityishenkilö teki armonanomuksen. Tasavallan presidentti ei suostunut yksityisten henkilöiden tekemään armonanomukseen. Oikeusministeriölle armonanomuksiin antamassaan lausunnossa tuomiokapituli ilmoitti, että ko. henkilö oli eronnut kirkosta. Näin ollen hän tuomiokapitulin lausunnon mukaan oli kirkosta eroamalla tehnyt itse tyhjäksi armonanomuksen asiallisen harkitsemisen, sillä evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumaton ei voinut olla kirkon pappina.[189]

Kun rikokset, joista yleinen tuomioistuin on lainvoiman saaneella päätöksellä tuominnut papin rangaistukseen, ovat olleet sellaisia, että niiden on katsottava tuottaneen erittäin suuren ja yleisen häpeän, 1869 KL 135 §:n mukaisena ainoana rangaistuksena oli paneminen pappisviralta. Rikosten luonne sekä papille nuhteetonta elämää ja esimerkillisyyttä koskevat korkeat vaatimukset, jotka oli asetettu jo papiksi vihkimisessä ja pappisvalassa, vaikuttivat sen, että tällaisissa tapauksissa edellytyksiä pappisviran takaisinsaamiseen armahdusmenettelyllä ei ollut.[190] Armonanomuksia tekemällä pappisviran menettäneeksi tuomittu voi 1869 KL:n voimassa ollessa saada 420 §:n nojalla keskeytymään tuomiokapitulin päätöksen täytäntöönpanon.

---

[189] Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin ptk. 26.1.1961 § 69 ja 12.4.1962 § 62. Hovioikeuden päätöksen mukaan se mitä jutussa oli kihlakunnanoikeudessa ja hovioikeudessa tapahtunut, kihlakunnanoikeuden ja hovioikeuden päätöstä lukuunottamatta, oli ainaiseksi pidettävä salassa. Tuomiokapitulin prosessin erikoislaatuisuutta kuvaa se, että syytetty oli juttua tuomiokapitulissa käsiteltäessä jo sovittamassa vapausrangaistustaan ja antoi vankilan johtajan kautta vastineensa syytteen johdosta. Syytetty ei halunnut tulla suullisesti kuulluksi tuomiokapitulin edessä.

[190] Heilimo s. 145–146, jossa Heilimo huomauttaa, että tuomiokapitulilla tulee olla 1964 KL 92 §:n mukainen kutsu virkaan käytettävissään, jotta virkamääräys voidaan antaa sille, jonka presidentti on armahtanut. Pelkästään sillä, että presidentti on armahtanut henkilön, hän ei voi saada pappisvirkaa takaisin.

Päätöksen täytäntöönpano koski konkreettisia asioita, päätöksen julkilukemista, pappisviran julistamista menetetyksi ja pappeuskirjan takaisinvaatimista sekä kieltoa tehdä papillisia toimituksia ja pitää pappispuvun merkkejä. Tuomiokapitulin lainvoimainen päätös de facto vaikutti kuitenkin heti päätöksen lainvoimaiseksi tulosta, koska pappisviran menetetyksi julistaminen oli tehtävä ennen kuin pappi kärsi yleisen tuomioistuimen eli maallisen tuomioistuimen tuomitseman rangaistuksen.

1964 KL 119 §:n 2 momenttiin ei liittynyt täytäntöönpanon keskeyttämistä. KL 115 §:n nojalla yleisen oikeuden tuomittua lopullisella päätöksellä papin 114 §:n 1 momentin tarkoittamasta rikoksesta, jonka vuoksi pappi oli katsottava sopimattomaksi pappisvirkaan, tuomiokapitulin oli tuomittava pappi menettämään pappisvirkansa. Jos kysymys oli muunlaisesta yleisen oikeuden lopullisella päätöksellä tuomitsemasta rikoksesta, tuomiokapitulin oli erotettava pappi, jos siihen katsottiin olevan syytä, pappisviran toimittamisesta vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Tuomiokapitulin oli annettava tuomionsa ennen kuin pappi saatettiin vapausrangaistustaan kärsimään. Näillä säännöksillä varmistettiin se, että pappisvirassa oleva pappi ei voinut olla suorittamassa vapausrangaistusta.[191]

Ortodoksisesta kirkkokunnasta 8.8.1969 annetun lain (521/69) 63 §:n nojalla kirkollinen alioikeus käsittelee ja ratkaisee noudattaen laillista oikeudenkäyntijärjestystä sen tuomiovaltaan kuuluvat rikosasiat. Pappien virka- ja käytösvirheasioissa ankarimpana rangaistuksena on pappeuden menettäminen.[192] Joka tuomitaan menettämään pappeutensa, menettää myös sen pa-

[191] Määräaikaisesta pappisviran toimittamisesta erottamisesta ks. Heilimo s. 142, jossa Heilimo katsoo papin tuomitsemisen menettämään pappisvirkansa ainoaksi mahdollisuudeksi silloin, kun vapausrangaistus kestää yli kaksi vuotta, koska pappisvirasta erottamisen enimmäisajaksi oli säädetty kaksi vuotta. Tätä Heilimon tulkintaa voidaan pitää oikeana.

[192] Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain 42 §:n 2 momentin mukaan ylimpänä oikeusasteena kirkollista oikeudenkäyttöä hoitaa kirkollinen ylioikeus. Kirkko ja valtio -komitea mietinnössään esitti kirkollisen ylioikeuden perustamista evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Kirkolliskokous korosti, että oikeusturvan antaminen myös kirkkojen osalta kuului valtiolle ja että kirkolliselle ylioikeudelle ei jäisi riittävästi tehtäviä. Korkein hallinto-oikeus ja oikeusministeriö mietinnöstä antamissaan lausunnoissa katsoivat, ettei kirkollisen ylioikeuden perustamiseen ollut tarvetta. Ks. Kirkolliskokouksen perustevk:n mietintö 4 ja 4a/1979, KM 1977:21 s. 165–170 ja mietinnöstä annetut lausunnot ja Tuomiokapitulikomitean mietintö Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja A 1994:1 s. 97–102. Kirkollisesta tuomioistuimesta eli ylioikeudesta kirkkohallituksen perustamissuunnitelman yhteydessä 1940-luvulla ks. Kansanaho (1976) s. 202–204 ja 1918 lähtien Heilimo (1958) s. 215–220 ja niissä mainitut mietinnöt. Heilimolla oli tarkastelun perustana lisäksi ei-kristityn tuomarin oikeus käsitellä pappeja koskevia asioita.

pin- tai diakoninviran, joka hänellä on. Pappeutensa menettäneellä ei ole oikeutta suorittaa papillisia tehtäviä eikä käyttää papillista asua.[193]

HM 29 §:n 1 momentin mukaista presidentin armahdusta ei menetetyksi tuomitun pappeuden palauttamisen osalta tarvita ortodoksisessa kirkkokunnassa, koska ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain 62 §:n nojalla piispainkokous voi, jos siihen on erittäin painavia syitä, palauttaa pappeuden sen menettäneille. Ortodoksisessa kirkkokunnassa – toisin kuin luterilaisessa kirkossa – kirkollisen tuomiovallan käyttö on kokonaan kirkon sisäinen asia, eikä esimerkiksi pappeuden menettämistä koskevasta päätöksestä ole mahdollisuutta valittaa valtion tuomioistuimiin.[194]

Evankelis-luterilaisessa kirkossa muutoksenhaku pappien virka- ja käytösvirheasioissa tapahtui 1869 KL 415 §:n ja 1964 KL 463 §:n nojalla hovioikeuteen. Tämä merkitsi sitä, että valtion asiana on antaa oikeussuojaa.[195] Näin ollen myös poikkeuksellinen armahdusmenettely oli tuomiokapitulin papille virkavirheeksi tuomitsemien rangaistusten osalta kirkon ulkopuolella.

[193] Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain 61 §. – Pappeus eli oikeus toimia yleensä pappina ortodoksisessa kirkkokunnassa vastaa luterilaista käsitettä pappisvirka. Pappeudesta ja sen asteista ortodoksisen kirkon tradition valossa ks. Arkkipiispa Johanneksen artikkeli TA 1994/3 s. 244–251.

[194] Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain 37 §:n mukaan piispainkokouksen muodostavat kirkkokunnan kaikki piispat sekä niissä tapauksissa, joissa se on tarpeen täysilukuisuuden saavuttamiseksi, se tai ne toisen ortodoksisen kirkkokunnan piispat, jotka ekumeeninen patriarkka on siihen määrännyt. Evankelis-luterilaisessa kirkossa 1964 KL 482 §:n mukaan piispainkokouksen jäseniä olivat hiippakuntien piispat tai jos piispan virka on avoinna taikka jos piispa laillisesta syystä on estynyt saapumasta, tuomiokapitulin valitsema tuomiokapitulin jäsen. Lisäksi piispainkokoukseen kuului kenttäpiispa sekä jokaisesta tuomiokapitulista yksi asessori.

[195] Kirkkojärjestyskomitean mietinnössä s. 45 korostettiin sitä, että valtion oikeussuojaviranomaiset antavat ainakin viime kädessä oikeussuojaa olipa kysymys julkisesta tai yksityisestä toiminnasta. Komitean mielestä tämä oli tärkeää sekä oikeudenkäytön objektiivisuuden että kansalaisten yhdenvertaisuuden vuoksi.

III RATKAISUKÄYTÄNTÖ PAPPIEN VIRKAVIRHEASIOISSA 1940–1989

1. ANALYYSIN TAUSTA

Pappien virkavirheasioissa omaksutun ratkaisukäytännön analyysi on samalla piispan ja tuomiokapitulin papin oppiin, virkatoimintaan ja elämään kohdistuvan valvonnan analyysia. Ratkaisukäytäntöä koskevissa konkreettisissa tapauksissa ilmenee piispan ja tuomiokapitulin valvontatoiminnan juridinen linja. Samalla voi olla nähtävissä myös valvontatoiminnan sielunhoidollisia näkökulmia ja painotuksia.

Ratkaisukäytäntöä koskevan tapausaineiston tarkastelu voi tapahtua tutkimalla prosessin ilmituloa, itse prosessia, rangaistuksia tai muita reaktioita taikka rikostunnusmerkistön täyttäviä tekoja. Tarkasteltava ajanjakso on mahdollista jakaa koskemaan eri vuosikymmeninä annettuja ratkaisuja esimerkiksi erottamalla 1869 KL soveltamisen aika 1940–1964 ja 1964 KL soveltamisen aika 1965–1989 toisistaan. Tapausaineistoa ei kuitenkaan ole jaoitettu edellä mainitun kahden voimassa olleen kirkkolain perusteella, vaan se on käsitelty kokonaisuutena. 1964 KL papin virkavirhe- ja käytösvirheasioissa erotti uudella ryhmityksellä virkavirheet pappisvirassa ja papinvirassa sekä erotti papin käytösvirheet.[1] Koska tällä tutkimuksella pyritään antamaan tietoa papin opin, virkatoiminnan ja elämän valvonnasta, tarkastellaan tapausaineistoa nimenomaan rikostunnusmerkistöjen perusteella laaditun luokittelun pohjalta. Tutkimusajanjaksona vallinneet tai ilmenneet historialliset ja yhteiskuntapoliittiset olosuhteet, vaikutukset taikka murroskohdat pyritään tekemään ymmärrettäväksi tapausanalyyseihin liitetyillä kuvauksilla.

Jotta ratkaisukäytäntöä voitaisiin suhteuttaa valvonnan kohteena oleviin pappeihin ja heidän erilaisten virkatehtäviensä lukumäärään, tarkastellaan seuraavassa lyhyesti pappien, kantelujen ja muiden ilmiantojen ja annettujen päätösten, kirkkoon

[1] TK:n mietintö s. 123.

kuulumisen, rippikoulun käymisen ja eräiden kirkollisten toimitusten, mm. kasteen, avioliittoon vihkimisen ja hautaan siunaamisen lukumääriä.

Pappien määrä kirkon palveluksessa 1940 luvulta 1980 luvun lopulle kasvoi noin 500:lla. Vuonna 1941 vakinaisia ja ylimääräisiä pappeja oli 1142 ja vuonna 1989 heitä oli 1597.[2] Kaikkiaan pappeja kouluviroissa, yhdistysten palveluksessa, kirkon erityisviroissa ja ilman virkamääräystä olevat sekä eläkepapit mukaan lukien oli vuonna 1941 yhteensä 1374 ja vuonna 1989 yhteensä 2811. Naisia kirkon palveluksessa koko papistosta oli vuonna 1988 pappisviran avauduttua naisille 270 ja vuonna 1989 320.

Tuomiokapituliin tehtyjen kantelujen tai asian muiden ilmitulojen lukumäärä 1940–1989 oli yhteensä 546. Näistä 175 tapauksessa tuomiokapituli antoi tuomitsevan päätöksen. Muissa tapauksissa asia ei antanut aihetta nostaa syytettä tai ryhtyä toimenpiteisiin tuomiokapitulin tai piispan taholta. Tuomiokapituli saattoi kyllä todeta vähäistä virheellisyyttä tapahtuneen, mutta se ei katsonut olevan aihetta muuhun kuin huomautukseen tai ojennukseen vastaisen varalle taikka ohjaavaan toimenpiteeseen.

Tuomiokapitulissa vuosina 1940–1989 esille tulleiden kanteluiden tai muiden ilmiantojen sekä rangaistusten lukumäärä ilmenee seuraavasta taulukosta:

	Ilmiannot	Rangaistukset ja seuraamukset
Turku	62	30
Tampere	79	24
Oulu	83	29
Mikkeli	82	28
Porvoo	18	6
Kuopio	99	32
Lapua	21	8
Helsinki	102	18
Yhteensä	546[3]	175

[2] Lukumäärätiedot on koottu kirkon viisi- ja nelivuotiskertomuksista Suomen Evankelisluterilainen kirkko vuosina 1942–1991. Eniten pappeja oli vuoden 1991 lopussa Helsingin hiippakunnassa, yhteensä 884 ja heistä eläkeläisiä 129. Helsingin hiippakunnan papiston korkea lukumäärä johtuu siitä, että tuomiokapitulin kirjoissa on paljon järjestöjen palveluksessa olevia pappeja.

[3] Ilmitulojen lukumäärää tarkasteltaessa on otettava huomioon tuomiokapitulien erilainen kirjaamis- ja arkistointikäytäntö.

Tapausaineistosta ilmitulleiden asioiden lukumäärä 1869 KL voimassa ollessa vuosina 1940–1964 oli 222 ja 1964 KL voimassa ollessa 1965–1989 324. Rangaistuksia ja muita seuraamuksia vastaavasti 1940–1964 oli 89 ja 1965–1989 86.

Papin virkatoiminnan[4] kenttää voidaan kuvata esimerkiksi väestön kirkkoon kuuluvien määrällä, seurakuntien lukumäärällä, jolloin saadaan esiin myös kirkkoherranvirkojen lukumäärä, seurakuntien henkilöstön, seurakunnalliseen toimintaan osallistuneiden sekä eräiden kirkollisten toimitusten lukumäärällä. Luvut näyttävät seuraavilta:

Kirkkoon kuuluvien prosenttimäärä Suomessa asuvasta väestöstä vuodesta 1940 olleesta 95,9 prosentista laski vuonna 1989 88 prosenttiin. Prosenttimäärän kehitys oli seuraava: vuonna 1940 95,5 %, 1950 95,1 %, 1960 92,4 %, 1970 92,4 %, 1980 90,2 % ja 1989 88 %.

Seurakuntia oli 599 vuonna 1989. Niiden yhteinen jäsenmäärä oli 4.374.550 henkeä. Kastettujen määrä oli 57.266 eli 90,3 % kaikista syntyneistä. Kirkon jäsenten avioliittoja solmittiin esimerkiksi vuonna 1983 kaikkiaan 27.862 eli 93,8 % kaikista kirkolliseen vihkimiseen oikeutetuista ja vuonna 1989 23.763. Kirkollisissa vihkitoimituksissa oli vuonna 1983 läsnä yli 900.000 suomalaista. Samana vuonna toimitettiin kirkossa kaikkiaan 61.382 kastetta, joihin arvioitiin osallistuneen noin 1.100.000 henkilöä. Kastettujen osuus kaikista syntyneistä (67.023) oli 91,6 %. Kirkkoon kuuluvia kaikista vuonna 1983 kuolleista oli 40.825 eli 89,8 %. Nämä kaikki saivat kirkollisen hautaan siunaamisen. Kaikista maassamme kuolleista sai noin 96 % luterilaisen papin toimittaman hautaan siunaamisen.[5] Kirkollisissa hautauksissa oli arviolta noin 2.350.000 henkilöä. Hautaustilaisuuden jälkeisessä muistotilaisuudessa, joka järjestettiin lähes 90 % kaikista hautaan siunaamisista, oli keskimäärin jokseenkin yhtä paljon osanottajia kuin itse hautaan siunaamistilaisuuksissa. Siunauksen toimittanut pappi käytti puheenvuoron noin 93 % muistotilaisuuksista (kaupungissa 90 % ja maaseudulla 96 %).

[4] Papin virkatoiminta ei ole sidottu työaikaa koskeviin säännöksiin. Kirkkohallitus 1964 KL 138 §:n 5 momentin nojalla antoi papin, lehtorin ja kanttorin vuosilomasta, virkavapaudesta ja vapaa-ajasta määräyksiä 9.9.1983 (Kirkon säännöskokoelma n:o 35). Kiireellinen ja välttämätön virkatoimi (1964 KL 68 §:ssä tarkoitettu käynti sairaan luona, yksityinen sielunhoidollinen keskustelu ja rippi sekä virkatehtävä, jota "kohtuuden mukaan ei voida siirtää tuonnemmaksi tai jättää toisen viranhaltijan hoidettavaksi") em. kirkkohallituksen päätöksen 14 §:n nojalla voi kuitenkin estää vapaapäivän pitämisen. 1.1.1975 lukien voimaan tulleen evankelis-luterilaisen kirkon virkaehtosopimuksista annetun lain (968/74) nojalla tehdyistä virkaehtosopimuksista ja virkaehtosopimusjärjestelmästä kirkossa ks. tarkemmin Myllymäki s. 197–246.

[5] Arviolta vain noin 1 % Suomessa kuolleista haudattiin ilman kristillistä hautaan siunaamista. Tämä osoittaa kirkon nelivuotiskertomuksen 1984–1987 mukaan, että hautaansiunaaminen on kirkollisista toimituksista parhaiten säilyttänyt asemansa.

Rippikoulun käyneiden määrä 1980-luvulla oli noin 92 % koko maan 15 vuotiaiden ikäluokasta. Lähes kaikki kirkkoon kuuluvat nuoret kävivät rippikoulun. Lisäksi monet liittyivät kirkkoon rippikoulun käynnin yhteydessä. Maaseudulla rippikoulun esimerkiksi vuonna 1983 kävi 94,1 % ja kaupungeissa 90,3 % kaikista 15-vuotiaista.[6]

2. ANALYYSIN SUORITUSTAPA

Heilimo käyttää 1964 kirkkolakia koskevassa teoksessaan "Kirkkolaki, selityksiä ja tulkintoja" pappien virka- ja käytösvirheitä koskeneiden 1964 KL säännösten 101–108 § otsikoinnissa seuraavaa ryhmittelyä:

1. papin harhaoppisuus (KL 101 §);
2. vaitiolovelvollisuuden rikkominen (KL 102 §);
3. papin oman aineellisen edun tavoittelu (KL 103 §);
4. viran tavoitteleminen laittomilla keinoilla (KL 104 §);
5. juopumus papin elämässä (KL 105 §);
6. pappisviran toimittamisessa tehdyt muut virkavirheet (KL 106 §);
7. papinviran toimittamisessa tehdyt virkavirheet (KL 107 §); sekä
8. papin käytösvirheet (KL 108 §).

Tässä ryhmittelyssä 6. kohdan pappisviran toimittamisessa tehdyissä muissa virkavirheissä on kahdeksan eri virhetyyppiä, 7. kohdan papinviran toimittamisessa tehdyissä virkavirheissä neljä tyyppiä ja 8. kohdan papin käytösvirheissä 10 eri virhetyyppiä. Kun lisäksi otetaan huomioon ryhmityksen 1.–5. kohdat, saadaan säännösten perusteella 27 eri virhetyyppiä. Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävän kannalta, jotta tapausaineiston kautta pystyttäisiin kuvaamaan ja analysoimaan piispan ja tuomiokapitulin valvontavaltaa ja sen konkreettisia ilmenemismuotoja ja jotta tapausaineistoa koskevat säännökset ja ratkaisukäytäntö saataisiin elävämmäksi, luokittelu tehdään kolmijakona piispan ja tuomiokapitulin papin oppiin, virkatoimintaan ja elämään kohdistuvan 1869 KL 356 ja 391 §:ssä ja 1964 KL 397 ja 442 §:ssä tarkoitetun valvontavallan perusteella. Tämä pääluokittelu ja sen sisältämät alaluokittelut muodostuvat ratkaisukäytännön tapausaineiston perusteella seuraavaksi:

---

[6] Tilastotiedot kirkon nelivuotiskertomuksesta Suomen Evankelisluterilainen kirkko vuosina 1980–1983 ja 1984–1987. Vuoden 1983 jälkeen ei prosentteja ole eritelty maaseudun ja kaupunkien välillä.

1. Oppi

2. Virkatoiminta

1. rippisalaisuuden ilmaiseminen
2. papin oman aineellisen edun tavoittelu
3. viran tavoitteleminen laittomilla keinoilla
4. pappisviran toimittamisessa tehdyt muut virkavirheet
   - 4.1 jumalanpalveluksen toimittaminen
     - jumalanpalveluksen pitämättä jättäminen
     - saarnaan sopimattomien sekoittaminen
     - kirkkokäsikirjasta poikkeaminen
     - ehtoollisen avustamisesta kieltäytyminen
   - 4.2 kasteen toimittaminen
   - 4.3 konfirmaation toimittaminen
   - 4.4 avioliittoon vihkiminen
   - 4.5 hautaan siunaaminen
5. papinviran toimittamisessa tehdyt virkavirheet
   - 5.1 kirkonkirjojen pitäminen tai niihin perustuvan todistuksen tai kuulutuksen antaminen
   - 5.2 muu yleinen viranhoito

3. Elämä

1. papin käytösvirheet pappisvirassa ja/tai papinvirassa
   - 1.1 riita ja eripuraisuus
   - 1.2 kielenkäyttö
   - 1.3 epäsiveellinen tai paheellinen elämä
   - 1.4 muu sopimaton käytös
2. juopumus
3. yleisen tuomioistuimen pappia koskeva tuomio
   - 3.1 rikos, joka voi tehdä papin sopimattomaksi pappisvirkaan
   - 3.2 muunlainen rikos, joka ei tehnyt sopimattomaksi pappisvirkaa
4. erityistuomioistuimen pappia koskeva tuomio
   - 4.1 aseellisen toiminnan luvaton valmistelu
   - 4.2 virka-aseman väärinkäyttäminen valtakunnan vahingoksi.

Saarnaan liittyviä virkavirheitä ja käsikirjasta poikkeamista on tarkasteltu pappisviran toimittamisessa jumalanpalveluksen toimittamista koskevien virkavirheiden yhteydessä, koska saarna on olennainen osa jumalanpalvelusta ja koska jumalanpalvelus toimitetaan kirkolliskokouksen hyväksymän kirkkokäsikirjan mukaan. Papin elämää koskevan ratkaisukäytännön käytösvirheissä kohtaan 1.4. 'muu sopimaton käytös' sisältyy mm. avustajana toimi-

minen oikeudenkäynnissä ja pappisviralle sopimattomiin toimiin puuttuminen (1869 KL 106 § ja 1964 KL 108 §).[7]

Seuraavassa tarkastellaan papin virkavirheasioissa annettuja ratkaisuja sekä ratkaisuissa tapahtuneita äänestyksiä edellä olevan rikostunnusmerkistöjen perusteella laaditun luokittelun pohjalta.

[7] Näistä teoista ei ole ketään tuomittu rangaistukseen, vaikka ne kanteluna tapausaineistossa tulivat esille.

IV PAPIN OPPI

1869 KL 122 § *"(...) opettaa tahi levittää mielipiteitä, jotka ovat evankelis-luterilaista uskontunnustusta vastaan (...)"*

1964 KL 101 § *"(...) opettaa tai levittää mielipiteitä, jotka ovat evankelisluterilaisen tunnustuksen vastaisia."*

Evankelis-luterilaisen tunnustuksen vastaisten mielipiteiden opettaminen tai levittäminen oli kytketty kirkkolain tunnustusta koskeviin säännöksiin 1869 KL ja 1964 KL 1 ja 2 §:ssä. Säännösten tulkinnassa oli otettava huomioon pappisvihkimyksen yhteydessä pappisvirkaan vihittävän tekemä (1869 KL 17 § ja 1964 KL 96 §) vala, jolla pappi sitoutui evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksen noudattamiseen.

Tutkitussa aineistossa oli kahdeksan tapausta, joissa tuli esiin evankelis-luterilaisen tunnustuksen vastaisten mielipiteiden opettaminen tai levittäminen. Ilmianto kohdistui viiteen pappiin seurakuntavirassa ja kahteen yliopistovirassa sekä yhteen pappiin, joka toimi kansanedustajana. Kantelukirjeissä, joiden allekirjoittajina oli sekä maallikoita että pappeja, tuotiin esille evankelis-luterilaisen kirkon opin vastaisten mielipiteiden esiintymistä julkisissa puheissa, saarnoissa, tieteellisissä julkaisuissa, sanomalehdissä, väitöstilaisuuden johdantoluennossa ja raamattuluentosarjassa. Ilmiantokirjeet käsittelivät sovitus- ja vanhurskauttamisoppia, Raamatun erehtymättömyyttä, apostoli Paavalin ylösnousemususkoa, Raamatun luotettavuutta sekä Raamatun ja tieteellisen ajattelun keskinäistä suhdetta. Kaikissa näissä tapauksissa papilta pyydettiin selitys, ja piispa kävi papin kanssa opilliset keskustelut. Saatujen selitysten ja selvitysten perusteella sekä papin ilmoitettua piispalle pysyvänsä kirkon tunnustuksessa yksikään ilmiannettu tapaus ei johtanut 1869 KL 122 §:ssä ja 1964 KL 101 §:ssä säädettyyn rangaistukseen pappisviran menettämiseksi.

1. Seurakuntapappia koskenut kantelu

1.1. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 18.2.1981 antamallaan päätöksellä n:o 1 tuomitsi kirkkoherran erotettavaksi pappisviran toimittamisesta neljäksi kuukaudeksi 1964 KL 106 ja 108 §:n nojalla. Tuomiokapituli katsoi syytteen johdosta selvitetyksi, että kirkkoherra toimi seurakunnassa tavalla, joka johti jatkuvaan riitaan ja eripuraisuuteen seurakunnan hallintoelinten ja useimpien seurakuntalaisten kanssa sekä vakavaan häiriöön sielunhoitotyössä. Näin kirkkoherra oli "rikkonut pappisvalansa velvoituksen olemalla osoittamatta sanankuulijoilleen altista palvelusta ja kaikkea kohtuutta". Tuomiokapitulin mielestä kirkkoherra oli omasta syystään joutunut riitaan seurakunnan jäsenten kanssa.

Erimielisyydet seurakunnan luottamuselinten ja kirkkoherran välillä olivat tulleet tuomiokapitulin tietoon jo vuoden 1977 alussa. Seurakunnan eri kyliä edustava lähetystö oli käynyt 7.2.1977 arkkipiispa Simojoen puheilla. Piispantarkastuksessa 25. ja 27.3. erimielisyydet opillisista kysymyksistä ja uskonkäsitysten eroavaisuuksista oli merkitty pöytäkirjaan. Erimielisyydet jatkuivat ja ilmenivät siten, että kirkkovaltuuston kokouksessa 29.3.1978 valtuuston puheenjohtaja ja kaikki kirkkoneuvoston jäsenet pyysivät eroa tehtävistään, syynä erimielisyydet kirkkoherran kanssa. Eroa ei kuitenkaan heille myönnetty.

Tuomiokapituli järjesti 25.4.1978 seurakunnassa kokouksen, jossa olivat läsnä seurakunnan kirkkovaltuuston ja kirkkoneuvoston jäsenet, arkkipiispa ja tuomiokapitulin lainoppinut asessori, lääninrovasti, tuomiokapitulin notaari, kirkkoherra ja hänen rouvansa sekä joukko seurakunnan työntekijöitä. Käydyssä keskustelussa todettiin, että erimielisyydet johtuivat "etupäässä kirkkoherran omaksumista opinkäsityksistä". Seurakunnan edustajat kävivät 9.3.1979 arkkipiispa Juvan luona, ja piispa kutsui kirkkoherran luokseen 26.3.1979 ja kävi vielä erikseen neuvottelemassa pappilassa 12.4.1979. Arkkipiispan ja kirkkoherran väliset keskustelut eivät tuottaneet "toivottua tulosta". Piispan kutsui seurakunnan hallintoelimet kokoukseen 25.5.1979. Tässä kokouksessa todettiin aikaisemmat erimielisyydet ja piispa esitti vetoomuksen sovintoon pääsemisen puolesta.

Tuomiokapituliin 26.2.1980 toimitetussa kirjeessä seurakunnan kirkkovaltuusto ja kirkkoneuvosto totesivat, ettei rakentavaan yhteistyöhön ja luottamuksen palauttamiseen kirkkoherran ja seurakuntalaisten kesken ollut mahdollisuutta, ja vaativat kirkkoherran erottamista kirkkoherranvirasta. Tuomiokapituli määräsi 23.7.1980 notaarin syyttäjäksi asiassa. Syyttäjä esitti 27.8.1980 tuomiokapitulin harkittavaksi kirkkoherran erottamisen papinvirasta ja pappisvirasta perustellen esitystä sillä, että kirkkoherra "opettaa eräissä asioissa kirkon tunnustuksen vas-

taisesti, laiminlyö virkansa arvollisen hoitamisen sekä laiminlyö ja haittaa seurakuntatyötä". Syytekirjelmään antamassaan vastineessa kirkkoherra esitti, että tuomiokapituli jättäisi syytteen raukeamaan. Kirkkoherra oli vielä tuomiokapitulissa kuultavana 11.11.1980.

Tuomiokapituli katsoi asiakirjojen ja syyttäjän syytekirjelmän johdosta selvitetyksi, että seurakunnan jäsenten valtaosan ja seurakunnan kirkkoherran välille oli syntynyt sovittamaton ristiriita, joka johtui "uskovan seurakunnan ja toisella tavalla uskovan kirkkoherran keskenään ristiriitaisista kristinuskon käsityksistä". Arkkipiispa Simojoen 25. ja 27.3.1977 toimittaman piispantarkastuksen pöytäkirjan, kirkkoneuvoston 11.9.1979 ja kirkkovaltuuston 28.1.1980 ilmiannon, siihen liittyvien selvitysten sekä käydyn opillisen keskustelun perusteella tuomiokapituli totesi, että kirkkoherran "kristinuskon käsitys oli estänyt häntä antamasta seurakunnan enemmistölle sitä hengellistä hoitoa, jota muun ohessa edellytetään kirkkolain 4 ja 86 §:issä".

Tuomiokapituli edelleen katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra tulkitsi 1964 KL 1 §:ssä määritellyn kirkon tunnustuksen siten, että se hänen mukaansa rajoitti Jumalan armon vaikutusvallan vain niihin, jotka ovat vastaanottaneet tämän armon aivan määrätyin ehdoin. Tuomiokapitulin mielestä ratkaiseva kohta oli "vaatimus, että syntien anteeksiantamus voi tulla yksityisen ihmisen osaksi vain, mikäli hän ottaa tämän vastaan sellaisen henkilön välityksellä, jolla on Pyhä Henki". Kun kirkkoherra käytännössä tunnusti näiksi henkilöiksi – oikeiksi kristityiksi – "vain ahtaasti rajatuilla, määrätyntyyppisillä tuntomerkeillä varustetut ihmiset", tuomiokapitulin mielestä tästä seurasi, että muiden kirkon palvelijain, piispojen, pappien ja työntekijäin toimilla ei voinut olla sieluja pelastavaa vaikutusta.

Kirkkoherran luterilaiselle kristinopille antamasta tulkinnasta oli edelleen tuomiokapitulin päätöksen mukaan ollut seurauksena, että kirkkoherra oli tietoisesti evännyt kristillisen julistuksen keskeisen aineksen, syntien anteeksiantamuksen – niin sanassa kuin ehtoollisen sakramentissa – "seurakunnan valtavalta enemmistöltä, myös nimenomaan niiltä tietoisesti uskovilta ja syntejään vilpittömästi katuvilta ihmisiltä, jotka eivät ole voineet mukautua hänen uskonkäsityksensä vaatimaan parannukseen". Tämän "hengellisen perusvastakohtaisuuden seurausilmiönä" kirkkoherran ja seurakunnan välit olivat tuomiokapitulin mielestä pahasti rikkoutuneet. Kirkkoherra oli järjestäessään ja hoitaessaan kirkkoherran vastuulla seurakuntatyötä poikennut paikkakunnalla "aikaisemmin vallinneista tavoista ja seurakunnissa yleisimmin vallitsevasta käytännöstä".

Vaikka seurakunnan hallintoelimillä ja seurakuntalaisilla olikin näistä asioista erilaisia odotuksia ja kirkkoherralla liikkumatilaa virkaa hoitaessaan,

tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli "jäykällä ja taitamattomalla menettelyllään, joka on tullut näkyviin erityisesti rippikoulu-, lähetys-, diakonia- ja pyhäkoulutyön alueilla sekä seurakunnan yleishallinnossa, aiheuttanut pahoja ristiriitoja seurakunnassa".

Lieventävinä seikkoina tuomiokapituli toisaalta totesi, että asiakirjoissa oli lausuntoja, joissa annettiin tunnustus kirkkoherralle ja hänen viranhoidolleen, ja että myös luottamushenkilöt olivat "näkemyksissään juuttuneet paikoilleen" päämääränään kirkkoherran virastaerottaminen.

Turun hovioikeus 30.11.1981 antamallaan päätöksellä n:o 1937 katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra vuoden 1977 alusta lukien oli jatkuvasti ollut omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan jäsenten kanssa. Hovioikeus katsoi, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä ja tuomitsi kirkkoherran 1964 KL 108 §:n nojalla hänen viakseen jäävästä käytösvirheestä erotettavaksi pappisviran toimittamisesta neljäksi kuukaudeksi. Korkein oikeus 26.8.1982 päätöksellään R 82/77 ei myöntänyt valituslupaa, joten hovioikeuden päätös jäi pysyväksi. Korkeimman oikeuden 16.2.1982 antama määräys hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon keskeyttämiseksi korkeimman oikeuden päätöksen mukaisesti raukesi.[1]

1.2. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin tapauksessa,[2] jossa tuomiokapituli antoi päätöksensä 7.9.1989 n:o 9, prosessi eteni 1964 KL 101 §:n mukaisesti selityksen antamisen jälkeen pidettyyn neuvontaan ja sen jälkeen tapahtuneeseen varoittamiseen.

Päätöksestä ilmeni, että kirkkoneuvoston puolesta kirkkoherra kirkkoneuvoston puheenjohtajana, pöytäkirjanpitäjä ja kaksi kirkkoneuvoston jäsentä saattoivat tuomiokapitulin tietoon eräässä paikallislehdessä hartauskirjoitus-

[1] Syyttäjä ja kirkkoherra valittivat tuomiokapitulin päätöksestä hovioikeuteen. Kirkkoherra haki vielä valituslupaa korkeimmalta oikeudelta.

Kirkkovaltuusto kokouksessaan 28.1.1980 käsitellessään arkkipiispa Juvan 25.5.1979 pitämän kokouksen aiheuttamia mahdollisia toimenpiteitä totesi perusristiriidan kirkkoherran ja seurakuntalaisten välillä johtuvan "kirkkoherran vakaumuksellisesta sidonnaisuudesta lestadiolaiseen herätysliikkeeseen, jonka hän erikoisesti tuo saarnoissaan esille", ja jota seurakuntalaiset eivät voineet omaksua. – Rangaistus on otettu huomioon papin elämää koskevassa kohdassa riita- ja eripuraisuus.

[2] Lisäksi kolmea seurakuntapappia koskeneet kantelut eivät antaneet aihetta enempiin toimenpiteisiin kuin piispan kanssa käytyihin keskusteluihin; Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 30.12.1947 antama päätös n:o 15 (kirkkoherran puheet, saarnat, lehtiartikkelit), Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 24.1.1974 antama päätös n:o 3 (kappalaisen puheet) ja Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 8.3.1988 antama päätös n:o 5 (kirkkoherran hartauskirjoitus ja saarnat).

palstalla julkaistun kappalaisen kirjoituksen "Tapetaan Jeesus, niin päästään itse taivaaseen?". Kirkkoherran käsityksen mukaan kirjoituksessa oli olennaisesti poikettu kirkon tunnustuksesta ja käytetty Raamattua mielivaltaisesti muun muassa turhentamalla Jeesuksen sovitustyö ja tekemällä kirkosta pelkästään inhimillinen laitos. Kirjeessä todettiin kirkkoneuvoston yksimielinen näkemys siitä, että kappalaisen kirjoitus ei ollut "satunnainen oikku tai päähänpisto, vaan vastaa tiivistetysti hänen viime kuukausien julistustaan ja opetustaan erityisesti saarnoissa". Kirkkoneuvosto toi myös esille, että kappalainen oli arvostellut kirkkoa ja nykykristittyjä samalla tavoin seurakunnan kirkossa pitämissään saarnoissa esimerkiksi kaatuneitten muistopäivänä[3] 13.5. ja sunnuntaina 4.6.1989.

> Tuomiokapituli kutsui kappalaisen henkilökohtaisesti kuultavaksi tuomiokapitulissa ja pyysi samalla häneltä kirjallisen selityksen. Tuomiokapitulin istunnossa kappalainen oli antamassa selitystä kirjoituksensa johdosta sekä neuvottavana. Tuomiokapituli tällöin varoitti 1964 KL 101 §:n nojalla kappalaista kyseessä olevassa kirjoituksessa kirkosta ja Kristuksen sovitustyöstä esittämiensä evankelis-luterilaisen tunnustuksen vastaisten mielipiteiden johdosta. Varoittamisen jälkeen kappalainen kuitenkin tuomiokapitulille lähettämässään kirjeessä ilmoitti luopuvansa kaikista kantelukirjeen liitteenä olleista kirjoituksen mielipiteistä, jotka piispa Matti Sihvosen ja tuomiokapitulin mielestä olivat kirkon tunnustuksen vastaisia. Tuomiokapitulin istunnossa myöhemmin kappalainen vielä ilmoitti, ettei hän pysy lehtikirjoituksessaan kirkosta ja Kristuksen sovitustyöstä esittämissään evankelisluterilaisen tunnustuksen vastaisissa mielipiteissään.

Koska kappalainen ilmoitti luopuvansa kirjoituksessaan esittämistään evankelisluterilaisen tunnustuksen vastaisista mielipiteistä, lehtikirjoitus ei näin ollen antanut aihetta 1964 KL 101 §:n mukaisiin syytetoimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta.[4]

---

[3] Opetusministeriö oli mm. kirjeellään 30.3.1943 n:o 579 määrännyt toukokuun kolmannen sunnuntain vietettäväksi sankarivainajien muistolle omistettuna juhlapäivänä. Opetusministeriön määräys on julkaistu mm. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeessä 8.4.1943 § 4.

[4] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 7.9.1979 antamaan päätökseen n:o 9 muilta osin sisältyi KL 108 §:n nojalla annettu muistutus, koska kappalainen ei ollut osallistunut työneuvotteluihin eikä ollut esittänyt hyväksyttävää syytä poissaololleen. – Samaa kappalaista koski Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 10.10.1984 n:o 17 varoituksen tuomitsemisesta sopimattomien sekoittamisesta saarnoihin. Saarnat oli pidetty kaatuneitten muistopäivänä 20.5.1984 ja helluntain valmistuspäivänä 9.6.1984. Ks. päätöksestä tarkemmin V Papin virkatoiminta 4.1. Jumalanpalveluksen toimittamiseen liittyvät tapaukset 4.1.12.

2. Kansanedustajaa koskenut kantelu

Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 2.6.1971[5] antamassa päätöksessä n:o 10 käsiteltiin kahden henkilön 20.5.1969 tekemää ilmiantokirjettä, jossa selitettiin kansanedustajan, pastori Terho Pursiaisen kirjassaan "Uusin testamentti" esittäneen, ettei Raamattu ole erehtymätön sekä kiistäneen kristillisen uskon perusteet Jeesuksen ylösnousemuksen sekä monet muut hänen elämäänsä ja työtään koskevat seikat. Samalla kirjeessä väitettiin pastori Pursiaisen syyllistyneen edellä mainitussa kirjassaan väkivaltaiseen vallankumoukseen kehottamiseen, valtiopetosrikokseen ja muun yleistä turvallisuutta vaarantavan rikoksen tekemiseen. Tältä osin ilmiantokirjeessä viitattiin RL 16 luvun 8 §:ään.

Tuomiokapituli lähetti ilmiantokirjeen Uudenmaan läänin lääninhallitukselle 1964 KL 450 §:n 2 momentin nojalla. Uudenmaan lääninhallitus tutki ilmiantokirjeen ja totesi päätöksellään 29.8.1969 (No B 1658), ettei asia antanut lääninhallituksen taholta aihetta ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin pastori Pursiaista vastaan. Lääninhallituksen päätöksestä ilmeni, että pastori Pursiainen oli selityksessään "esittänyt, että puhuessaan vallankumouksesta hän on tarkoittanut maailmassa vallitsevan kansainvälisen järjestelmän muuttamista siten, että riistäminen ja ihmisarvon polkeminen tulee mahdottomaksi kansallisissa ja kansainvälisissä oloissa. Suomalainen yhteiskuntajärjestelmä sisältyy perifeerisenä osana tähän kansainväliseen systeemiin, jonka murtamista hän pitää välttämättömänä. Väkivaltaisesta ja asenteellisesta vallankumouksesta kirjoittaessaan hän on ensisijaisesti ajatellut monia Etelä-Amerikan, Aasian ja Afrikan yhteiskuntia, eikä aseellinen toiminta Suomen oloissa ole tullut hänen mieleensä. Hänen kannattamansa poliittinen toiminta Suomessa kuuluu samaan kansainvälisen järjestelmän kumoamiseen tähtäävään toimintakokonaisuuteen, johon kuuluvat myös eri maiden kansalliset vapausliikkeet".

Pursiaiselta saadun selityksen jälkeen tuomiokapituli 29.4.1971 siirsi asian tuomiokapitulissa virallisena syyttäjänä toimivalle notaarille mahdollisiin syytetoimenpiteisiin ryhtymistä varten. Notaari tuomiokapitulin istunnossa 26.5.1971 esitti, ettei asia "pastori Pursiaisen räikeästä kielenkäytöstä huolimatta anna aihetta ryhtyä syytetoimenpiteisiin, vaan että asia annettaisiin Piispalle kirkkolain 113 §:n mukaisia toimenpiteitä varten, ja mikäli Piispa katsoisi aiheelliseksi muistutuksen antamisen, hän ilmoittaisi siitä tuomiokapitulin istunnossa sen jälkeen, kun hän on sen asianomaisen tietoon saattanut". Tuomiokapituli 2.6.1971 antamassaan päätöksessä jätti tutkimatta ilmiantokirjeessä esitetyt väitteet, jotka koskivat yleisen rikoslain rikkomista,

[5] Asian käsittely kesti kaksi vuotta.

koska asiassa oli jo 1964 KL 95 §:n 2 momentin mukaisessa järjestyksessä syntynyt lääninhallituksen päätös. Muilta osin tuomiokapituli tutki kirjelmässä esitetyt väitteet siltä osin kuin ne koskivat 1964 KL 101 ja 108 §:ssä rangaistaviksi säädettyjä tekoja. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että pastori Terho Pursiainen kirjassaan "Uusin testamentti" oli esittänyt paikoitellen räikeätä kieltä käyttäen yksipuolisia ja äärimmilleen kärjistettyjä kannanottoja eräissä kristinuskon peruskysymyksissä, mutta että hän ei ollut tällöin syyllistynyt sillä tavoin papille sopimattomaan käyttäytymiseen, että hänelle olisi siitä määrättävä kurinpitorangaistus.[6] Näin ollen ilmiantokirje ei aiheuttanut tuomiokapitulin taholta mitään toimenpiteitä. Piispalle jäi kuitenkin valta 1964 KL 113 §:n nojalla ryhtyä siinä mainittuihin toimenpiteisiin ja mahdollisista toimenpiteistä piispan tuli ilmoittaa tuomiokapitulille.

Tuomiokapitulin päätös syntyi äänestyksen tuloksena äänin 4–1. Erimieltä ollut jumaluusoppinut assessori katsoi Pursiaisen "esittäneen kirjassaan evankelisluterilaisen kirkon papille siinä määrin soveltumattomia kannanottoja", että hän esitti Pursiaisen kutsumista tuomiokapituliin saamaan 1964 KL 101 §:n nojalla varoitus. Piispa Aarre Lauhan 1964 KL 113 §:n mukaisten toimenpiteiden harkinnasta ja sen lopputuloksesta otettiin tuomiokapitulin pöytäkirjaan 16.9.1971 (§ 5) piispan lukema lausunto, jossa todettiin mm. seuraavaa: "Käymäni keskustelu Pursiaisen kanssa oli siinä määrin sielunhoidollinen, etten voi sitä yksityiskohdin selostaa, mutta ilmoitan, että katson keskustelun vastanneen tarkoitustaan ilman että siihen sisältyi rangaistukseksi katsottavaa muistutusta".

3. Yliopistovirassa olevaa pappia koskenut kantelu

Yliopistovirassa olevaa pappia koskeneessa kahdessa tapauksessa kysymys oli tieteellisen raamatuntutkimuksen ja kirkon tunnustuksen välisestä jännitteestä. Tapaukset ilmenivät Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksestä 4.2.1977 (ptk. 26 §) ja Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksestä 21.8.1985 (ptk. 17 §).[7]

---

[6] Terho Pursiainen erosi pappisvirasta v. 1983 ja sai anomuksesta pappisviran takaisin v. 1993.

[7] Tässä Porvoon hiippakunnan tapauksessa piispa poikkeuksellisesti esitteli asian tuomiokapitulin istunnossa, sillä 1964 KL 449 §:n mukaan asiat käsiteltiin tuomiokapitulissa asessorin kirjallisesti valmistelemina ja esitteleminä. Tuomiokapituli voi kuitenkin sallia, että tietty asia saatiin esittää suullisesti.

3.1. Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin yksimielisesti piispa John Vikströmin esityksen mukaisesti tekemässä päätöksessä, joka koski vt. lehtori, pastori Karl-Gustav Sandelinia kolmen kantelukirjoituksen johdosta, lausuttiin perusteluina muun muassa seuraavaa:

> "Domkapitlet konstaterar, att det som pastor Karl-Gustav Sandelin har framfört i sin lectio praecursoria vid disputationen den 4 december 1976 samt i en intervju i tidningen Hufvudstadsbladet följande dag i första hand är att betrakta som inlägg i en fortgående vetenskaplig diskussion om en bestämd punkt i aposteln Paulus' teologi. Att pröva och bedöma de antaganden, påståenden och slutsatser som framförs i en dylik diskussion är en vetenskaplig uppgift, som skall fullgöras på basen av tidigare forskning och genom förnyad forskning inom området i fråga. Denna uppgift åligger inte kyrklig myndighet. Detta innebär att kyrkolagens stadgande (101 §) om åtgärder mot präst som "lär eller utsprider meningar som är stridande mot den evangelisk-lutherska bekännelsen" inte är tillämpligt i detta sammanhang."

Tuomiokapitulin taholta asia ei antanut aihetta toimenpiteisiin. Tuomiokapitulin päätös jatkui edellä kerrottujen perustelujen jälkeen seuraavasti: "På denna grund och då domkapitlet dessuton har försäkrat sig om att pastor Sandelin klart fasthåller vid den i KL 1 § fastslagna principen att Guds heliga ord är enda rättesnöret, varefter all lära i kyrkan skall prövas och bedömas, finner domkapitlet att pastor Sandelins uttalanden i samband med förenämnda disputation inte ger anledning till åtgärder."

3.2. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin käsittelemässä tapauksessa, joka koski professori Heikki Räisästä, tuli esille Sandelinin tapauksen tavoin tieteen harjoittamisen vapaus. Tuomiokapituli 21.8.1985 hyväksyi yksimielisesti tuomiorovasti Jouko Sihvon valmisteleman esityksen kirjeeksi kantelun tekijöille sekä liitti pöytäkirjaan piispa Samuel Lehtosen laatiman selvityksen.[8] Tuomiokapituli piti 1964 KL 397 §:n edellyttämiä piispan toimenpiteitä professori Räisäsen suhteen oikeina ja tuloksellisina. Omasta puolestaan tuomiokapituli katsoi professori Räisäsen eksegeettisten tulosten arvioimisen kuuluvan tieteellisen keskustelun eikä kirkollisten viranomaisten tehtäväksi. Tuomiokapituli ei nähnyt professori Räisästä koskevien kirjoitusten antavan aihetta muihin toimenpiteisiin kuin mihin piispa hänelle osoitetun kirjeen johdosta oli ryhtynyt. Tuomiokapitulin pöytäkirjan liitteeksi ote-

[8] Kantelukirjoituksessa 6.2.1985 oli 50 evankelis-luterilaisen kirkon jäseneksi itsensä ilmoittanutta henkilöä, jotka kaikki olivat muualta kuin Helsingin hiippakunnan alueelta. Lisäksi eräät Helsingin hiippakunnan papit ja maallikot olivat tammikuussa 1985 lähettäneet asiassa kirjeen piispa Lehtoselle sekä tuomiokapitulille.

tusta piispa Samuel Lehtosen selvityksestä ilmeni pappisvirkaan vihityn tutkijan kirkon tunnustuksessa pysymistä koskevasta velvoitteesta mm. seuraavaa:

> "Pappisvirkaan vihityillä henkilöillä on samoin kuin muilla oikeus siihen tutkijanvapauteen, joka on kaiken tieteellisen tutkimuksen luovuttamaton edellytys. Yhtä ilmeistä on, että papin hoitaessaan virkaansa kirkossa tulee pysyä kirkon tunnustuksessa, johon hän on papiksi vihkimisen yhteydessä sitoutunut. Siihen velvoittavat hänen antamansa lupaukset ja pappisvala, ja sitä kirkon järjestysmuoto häneltä edellyttää.
>
> Jos pappi omantuntonsa pakottamana katsoo, että hän ei enää voi yhtyä kirkon tunnustukseen, voidaan samoin rehellisyyden ja omantunnon nimessä edellyttää, että hän itse pyytää eroa pappisvirasta. Jos hän ei näin tee tai jos hän samanaikaisesti sanoutuu itse julkisesti irti kirkon tunnustuksesta, on piispan ja tuomiokapitulin ryhdyttävä kirkkolain edellyttämiin toimenpiteisiin hänen kohdallaan."

Professori Räisäsen kanssa käymiensä keskustelujen perusteella - Räisäsen ilmoitettua toivovansa pysyä pappisvirassa ja ilmoitettua, että hän ei halua muuttaa Apostolisen uskontunnustuksen sanamuotoa - piispa Lehtonen ilmoitti Räisäselle, että pappisvirkaan tulemisen ja siinä pysymisen edellytyksenä on pitäytyminen kirkon tunnustuksessa. Samalla piispa kehotti professori Räisästä pidättäytymään sellaisten kirkon oppia koskevien lausuntojen antamisesta, jotka aiheuttavat tarpeetonta hämmennystä ihmisten mielissä.[9] Tieteellisen tutkimuksen ja mielipiteiden esittämisen vapaudesta piispa lausui seuraavaa:

> "Teologisessa keskustelussa esiintyy niin omassa keskuudessamme kuin muuallakin erilaisia tulkintoja ja korostuksia, joita ei voida eikä saada tukahduttaa. Evankelisen, uskonpuhdistuksen perintöön tukeutuvan kirkon keskuudessa vallitsee tutkimuksen ja mielipiteen esittämisen vapaus.
>
> Kirkkolain 1 §:ssä sanotaan, että "Jumalan pyhä sana on ainoa ohje, jonka mukaan kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvosteltava".

[9] Opin puhtauden valvontaan ja Räisästä koskeneeseen tapaukseen liittyi myös Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 21.5.1986 antama päätös n:o 9, jossa kantelija katsoi erään lääninrovastin laiminlyöneen velvollisuutensa valvoa opin puhtautta, kun lääninrovasti oli sallinut professori Räisäsen esiintyä 13.11.1985 rovastikunnan järjestämässä tilaisuudessa. Tuomiokapituli katsoi, ettei lääninrovasti ollut laiminlyönyt 1964 KL 124 §:n mukaan kirkkoherralle tai 1964 KL 476 §:n mukaan lääninrovastille kuuluvia velvollisuuksia. Lääninrovastin tiedossa tuomiokapitulin päätöksen mukaan oli ollut tuomiokapitulin Räisäsestä tekemä päätös 21.8.1985, ja Räisäsen esiintymispyyntö oli perustunut rovastikuntakokouksen päätökseen.

Tämä ns. muodollinen raamattuperiaate sisältää luonnollisesti myös sen, että Raamatun ymmärtämistä palveleva historiallis-kriittisen tieteen menetelmiä käyttävä tutkimus on kristilliselle kirkolle välttämätöntä.

Samalla on todettava, että tunnustustaan, joka koskee uskoa Jeesukseen Kristukseen ja kolmiyhteiseen Jumalaan, kirkko ei voi muuttaa eikä korjata. Jos se näin tekee, se lakkaa olemasta kristillinen kirkko."[10]

Kokoava arvio. Evankelis-luterilaisen tunnustuksen vastaisten mielipiteiden opettamista tai levittämistä[11] koskeneissa tapauksissa ei tuomittu yhtään pappia tästä pappisviran vakavimmasta virkavirheestä ainoaksi rangaistukseksi säädettyyn pappisviran menettämiseen. Yhdessä tapauksessa asia eteni 1964 KL 101 §:n mukaiseen varoittamiseen ja oikeaan saattamiseen. Piispan 1869 KL 356 §:n ja 1964 KL 397 §:n mukainen papin oppiin kohdistuva valvontavelvollisuus ja sen toteutuminen ilmeni selkeästi kaikkien ilmiannettujen tapausten käsittelyssä ja päätöksessä. Sandelinia ja Räisästä koskeneissa tapauksissa yhdenmukaisesti tuli esille tieteen harjoittamisen vapaus ja arvostaminen. Asiakirjoista ilmeni selvästi, että 1964 KL 101 §:ssä mainituilla tunnustuksen vastaisilla mielipiteillä ei voitu tarkoittaa historialliskriittisen tieteellisen tutkimuksen tuloksia, sillä "tämän vanhan muotonsa säilyttäneen säännöksen laatijoilla ei ollut tietoa nykyaikaisesta eksegeettisestä tutkimusmenetelmästä. Niiden pätevyyden koetteleminen ei niiden luonteen vuoksi kuulu tuomiokapitulin viranomaisille, vaan se tapahtuu tieteellisellä foorumilla". Edelleen näiden tapausten yhteydessä on pidetty kohtuullisena, että myös papilla tutkijana on sama vapaus kuin kaikilla tutkijoilla

[10] Piispa Lehtosen selvitys Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin ptk 21.8.1985 § 17, liiteessä n:o 5a. – Professori Heikki Räisänen oli jo vuonna 1984 arvostellut kirkkoa siitä, etteivät papit ota Raamatun tulkinnassaan riittävästi huomioon Raamatun tutkimuksen tuloksia. Eräissä lehtihaastatteluissa Räisänen oli mm. väittänyt, ettei Jeesus ole antanut henkilökohtaisesti kaste- ja lähetyskäskyä ja että Jeesuksen syntymäkertomukset ovat legendoja, vaikkakin Uuden Testamentin luovuttamatonta sisältöä ja Jeesus erehtyi odottaessaan pikaista maailmanloppua. Kirkon Räisänen katsoi mukautuvan konservatiivisempien jäsentensä näkemyksiin. Kirkon ja pappien haluttomuus tulkita uudelleen vaikeita kysymyksiä selittyi Räisäsen mukaan pappien taloudellisesta riippuvuudesta kirkkoon. Räisäsen haastattelusta sekä pappien että maallikoiden tekemistä kanteluista todettiin Suomen Evankelisluterilaisen kirkon nelivuotiskertomuksessa vuosilta 1984 - 1987 s. 48 aiheuttaneen oloissamme ainutlaatuisen julkisen keskustelun Raamatusta, sen tutkimisesta sekä papin ja tiedemiehen roolista kirkossa. Tässä yhteydessä mm. todettiin, että keskustelu "sai myös kirkkopoliittisen valtataistelun piirteitä. Ankarin yliopiston eksegetiikan kritiikki nousi herätysliikkeitten piiristä, kun taas piispojen puheenvuorot olivat varsin maltillisia".

[11] Harha-opista kirkko-oikeudellisena ongelmana ks. Gunnar Träskman TA 1989/2 s. 149–155.

tämän vapauden ollessa kaiken tieteellisen tutkimuksen ehdoton edellytys. Päätösasiakirjojen mukaan tutkimustyö saattaa johtaa radikaaleiltakin tuntuviin tuloksiin, mutta niitä ei tehdä olemattomiksi oikeaoppisuudella, vaan paremmilla tutkimustuloksilla.[12] Piispoille papiston ylimpänä kaitsijana 1964 KL 397 §:n mukaan kuuluva sielunhoidollinen tehtävä ilmeni varsinkin Pursiaista koskevasta tapauksesta pöytäkirjaan kirjoitetusta piispan lausunnosta.

[12] Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin ptk. 21.8.1985 § 17 liite n:o 5.

V PAPIN VIRKATOIMINTA

1. RIPPISALAISUUDEN ILMAISEMINEN

1869 KL 123 § *"(...) muuten kuin 58 §:ssä sanotulla tavalla ilmaisee mitä hänelle salaripissä on uskottu (...)"*

1964 KL 102 § *"(...) muuten kuin 76 §:ssä sanotulla tavalla ja siinä mainitusta syystä ilmaisee, mitä hänelle yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa on uskottu, taikka henkilön, joka hänelle siten on uskoutunut (...)"*

Tapausaineistossa oli rippisalaisuuden tai muun vaitiolovelvollisuuden rikkomista koskeneita kanteluita kohdistettuina seitsemään pappiin. Nämä tapaukset ajoittuivat vuosille 1979–1983 ja 1985. Kantelut liittyivät avioeroongelmia koskeneisiin keskusteluihin tai kantelijan omaan avioeroon. Yhdessä tapauksessa väitettiin papin rikkoneen rippisalaisuuden esiintyessään yleisessä tuomioistuimessa todistajana avioero-oikeudenkäynnissä. Juttujen asiakirjoista tuomiokapituli katsoi selviävän, ettei pappi ollut ilmaissut sellaista, mikä hänelle oli yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa pappina uskottu.[1] Yksikään tapaus ei antanut aihetta toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta, joten yhtään 1964 KL 102 §:n mukaista tuomiota pappisviran toimittamisesta erottamiseksi – vähintään kaksi kuukautta ja enintään kaksi vuotta – tai pappisviran menettämiseksi, jos asianhaarat olivat erittäin raskauttavat, ei annettu.

---

[1] Kysymyksessä olivat Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin seuraavat päätökset: 20.3.1980 n:o 2, 3.7.1981 n:o 9, 30.9.1983 n:o 13, 10.4.1985 n:o 2, päätökseen n:o 2 liittyvänä 20.6.1985 annettu päätös n:o 4 ja 20.6.1985 n:o 5 (kolme viimeksimainittua koski samaa pappia) sekä Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 25.9.1975 antama päätös n:o 25 ja 19.11.1982 antama päätös n:o 22.

1.1. Aineistossa oli yksi eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 6.1.1982 n:o 21 kanttori-urkurin seurakunnan kirkkoherrasta tekemään kanteluun.[2] Eduskunnan oikeusasiamies päätöksessään katsoi, ettei kirkkoherran ollut näytetty menetelleen lainvastaisesti tai virheellisesti, joten kirjoitus ei johtanut hänen puoleltaan enempiin toimenpiteisiin. Kantelukirjoituksessa kanttori-urkuri oli väittänyt kirkkoherran sielunhoitajana toimiessaan menetelleen rippisalaisuuden rikkoen 1964 KL 75 §:n vastaisesti.

1.2. Yhteen rippisalaisuuden ilmaisemista koskevaan kanteluasiaan liittyi kysymys asianosaisen oikeudesta asiakirjassa olevien 1964 KL 542a §:n 1 momentin nojalla salassa pidettävien tietojen saamiseen. Tiedot koskivat yksityiseen henkilöön kohdistuvaa sielunhoitoa ja olivat henkilökohtaisista asioista luottamuksellisesti tuomiokapitulille annettuja. Kysymyksessä oli Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 20.6.1985 antama päätös n:o 4 ja siitä korkeimmalle hallinto-oikeudelle tehty valitus.

> Tietojen antaminen liittyi tuomiokapitulin käsittelemään kanteluasiaan, jossa tuomiokapituli antoi päätöksensä 10.4.1985 n:o 2 papin jo 15. ja 16.3.1976 tekemiksi väitetyistä rippisalaisuuden paljastamisesta ja rippisalaisuuden paljastamisella uhkaamisesta. Kantelija oli jo vuonna 1976 tehnyt asiasta kantelukirjelmän, mutta peruuttanut kantelun kaikilta osiltaan. Nyt oli kysymys samasta tapauksesta. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon sen seikan, että aviomies ei yleensäkään ole rikosoikeudellisesti vastuussa vaimonsa puhumisista, ja sen, että pappi perustellusti kiisti häntä vastaan kantelussa esitetyt syytökset, tuomiokapitulin mielestä asiassa ei ilmennyt todennäköistä näyttöä viimeisessäkään kantelukirjelmässä esitettyjen rippisalaisuuden paljastamista koskevien väitteiden tueksi. Kun asiakirjoista annettavien tietojen saamista koskevan asian yhteydessä oli edelleen kysymys samasta vuoden 1976 väitetystä tapahtumasta, tuomiokapituli antoi 20.6.1985 päätöksellään n:o 5 kantelun johdosta päätöksen, jossa se katsoi oikeuden kurinpitomenettelyn vireille panemiseen 1964 KL 108 §:n ja RL 8 luvun 1 §:n säännösten nojalla vanhentuneeksi, koska kysymys oli puhelinkeskustelussa tapahtuneesta rippisalaisuuden paljastamisella uhkaamisesta ja koska mainitunlaisesta käytösvirheestä asiassa ilmenneiden seikkojen vallitessa tehtynä ei voinut seurata rikoslaissa tarkoitettuun viraltapanoon verrattavaa pappisviran menettämistä. Asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta.

Tuomiokapituli päätöksellään 20.6.1985 katsoi, että papin tuomiokapitulille kantelukirjoituksen johdosta antama selitys piti sisällään sellaisia yk-

[2] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 30.9.1983 antama päätös n:o 13 koski saman kanttori-urkurin samasta kirkkoherrasta tekemää kantelua.

sityishenkilöön kohdistuvia sielunhoitoa ja henkilökohtaisista asioista luottamuksellisesti tuomiokapitulille annettuja tietoja, jotka 1964 KL 542a §:n 2 momentin mukaan, sellaisena kuin se oli 25.7.1975 annetussa laissa, oli pidettävä salassa mikäli se, jota asia koski ei antanut suostumustaan sen tiedoksiantamiseen. Tämän vuoksi ja kun kantelija ei ollut toimittanut tuomiokapitulille papin antamaa suostumusta selityksen tiedoksiantamiseen sekä kun kantelijan tuomiokapitulille papista tekemä kantelu ei koskenut kantelun tekijän omaa etua, oikeutta eikä velvollisuutta, tuomiokapituli 1964 KL 542a §:n 1, 2 ja 4 momentin ja AsiakJulkL 17 §:n 1 momentin ja 19 §:n 1 ja 2 momentin nojalla ei antanut kysymyksessä olevaa jäljennöstä papin selityksestä.

Korkein hallinto-oikeus tutki asian ja totesi, että 1964 KL 542a §:n 2 momentin mukaan mm. sellaiset asiakirjat, jotka koskivat yksityiseen henkilöön kohdistuvaa sielunhoitoa tai sisälsivät yksityisen henkilökohtaisista asioistaan luottamuksellisesti antamia tietoja, oli pidettävä salassa, mikäli se, jota asiakirja koski, ei antanut suostumustaan sen tiedoksiantamiseen. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että papin selitys sisälsi myös kantelijaa koskevia mainitussa säännöksessä tarkoitettuja tietoja, joita kantelija oli pyytänyt saada tiedokseen ja joiden tiedoksiantamista kantelijalle ei olisi niin ollen pitänyt evätä sillä perusteella, että kantelija ei ollut toimittanut papin suostumusta näiden tietojen antamiseen kantelijalle. Tämän vuoksi korkein hallinto-oikeus 24.4.1987 antamallaan päätöksellä (KHO 1987:86, taltio 1495) kumosi tuomiokapitulin valituksenalaisen päätöksen ja ottamatta välittömästi ratkaistavakseen, miltä osalta kantelijalla oli edellä mainitun säännöksen nojalla oikeus saada tieto papin selityksestä, palautti asian tuomiokapitulille uudelleen käsiteltäväksi.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä ovat kahden eri mieltä olleen jäsenen, hallintoneuvos Hallbergin ja hallintoneuvos Paloheimon lausunnot sekä merkintä, että esittelijän päätösehdotus oli sama kuin hallintoneuvos Hallbergin lausunto. Hallintoneuvos Hallberg katsoi lausunnossaan papin selityksen sisältäneen osittain sellaisia yksityiseen henkilöön kohdistuvaa sielunhoitoa ja henkilökohtaisista asioista luottamuksellisesti annettuja tietoja, jotka KL 542a §:n 2 momentin mukaan on pidettävä salassa, mikäli se, jota asiakirja koskee, ei anna suostumustaan sen tiedoksisaamiseen. Tämä säännös ei Hallbergin mukaan kuitenkaan rajoita asianosaisen oikeutta kysymyksessä olevien tietojen saamiseen. Hallberg piti kantelijaa kysymyksessä olevassa kanteluasiassa AsiakJulkL 19 §:ssä tarkoitettuna asianosaisena, koska papin kantelun johdosta antama selitys koski kantelijan etua ja oikeutta. Kantelijan hakemusta ei näin ollen Hallbergin mielestä voitu hylätä tuomioka-

pitulin päätöksessä lausutuin perustein. Tämän vuoksi Hallberg lausunnon mukaan kumosi tuomiokapitulin päätöksen ja palautti asian tuomiokapitulille uudelleen käsiteltäväksi.

Hallintoneuvos Paloheimo lausunnossaan katsoi kuten tuomiokapitulikin päätöksessään, että kantelija ei ollut puheena olevassa kanteluasiassa AsiakJulkL 19 §:ssä tarkoitettu asianosainen, ja että papin tuomiokapitulille antama selitys sisälsi sellaisia 1964 KL 542a §:n 2 momentin nojalla salassa pidettäviä tietoja, joista kantelijalla ei ole oikeutta saada tietoa. Papin selitys, johon kuuluivat myös sen liitteet, ei Paloheimon mukaan kuitenkaan ollut kokonaisuudessaan salassa pidettävä, vaan se sisälsi myös sellaista aineistoa, jonka tiedoksi antamiselle kantelijalle ei ollut tuomiokapitulin valituksenalaisessa päätöksessä mainitulla perusteella estettä. Sen vuoksi, ottaen huomioon AsiakJulkL 7 §:n 2 momentin, Paloheimo lausuntonsa mukaan kumosi tuomiokapitulin valituksenalaisen päätöksen, ja ottamatta välittömästi ratkaistavakseen, miltä osalta kantelijalla edellä oleva huomioon ottaen oli oikeus saada tieto papin selityksestä, palautti asian tuomiokapitulille uudelleen käsiteltäväksi.

Kokoava arvio. Yhtään pappia ei tuomittu tutkimusajanjaksona 1869 KL 123 §:n ja 1964 KL 102 §:n nojalla. Asiakirja-aineiston perusteella ripittäytymisenä ei tuomiokapitulin mielestä voitu pitää puhelinkeskustelua keskustelun kosketeltua toisen henkilön ongelmia. Tuomiokapitulin käsityksen mukaan kysymyksessä oli tällöin sielunhoidollinen keskustelu, johon pätivät 1964 KL 102 §:n nojalla samat vaitiolovelvoitteet kuin ripittäytymiseenkin. Vaikka kantelu, joka koski puhelimitse väitetyksi tapahtunutta rippisalaisuuden paljastamisella uhkaamista, ei vanhentuneena tullut tutkittavaksi, 1964 KL 102 § edellytti tekotunnusmerkistön toteutumista, ts. että pappi ilmaisi, mikä hänelle yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa oli uskottu taikka ilmaisi henkilön, joka hänelle siten oli uskoutunut. Mikäli kantelija olisi pystynyt näyttämään toteen puhelinkeskustelussa tapahtuneen uhkauksen, teko olisi saattanut täyttää 1964 KL 108 §:n mukaisen papille sopimattoman käyttäytymisen tunnusmerkit.

2. PAPIN OMAN AINEELLISEN EDUN TAVOITTELU

1869 KL 125 §:n 3 momentti

> *"(...) muuten* [kuin itselleen edustamalla ja vaatimalla lahjuksen] *virkatoimestansa edustaa itselleen hyväntekijäisiä tahi sivutuloa, johon hänellä ei ole oikeutta (...)"*

1964 KL 103 § *"(...) edustaa itselleen* [muuten kuin edistääkseen vääryyttä virassa ottaa, itselleen edustaa tai vaatii lahjoman] *oikeudettoman hyvikkeen tai sivutuloa, johon hänellä ei ole oikeutta, taikka oman voiton pyynnöstä itse tai toisen kautta kehottaa tai viettelee seurakunnan jäseniä varojen kokoamiseen, maksuihin, kuluihin tai työhön (...)"*

1869 KL 125 §:n 3 momentissa ja 1964 KL 103 §:n alussa tarkoitetun lahjuksen/lahjoman ottamisesta tai edustamisesta ei aineistossa ollut yhtään tapausta. Rikos kuului em. säännösten nojalla yleisen oikeuden tuomittaviin.[3]

Mitä tulee tuomiokapitulissa kantelujen perusteella tehtyihin ilmiantoihin, niiden perusteella annettiin kaksi tuomitsevaa päätöstä: Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 7.5.1948 n:o 3 ja Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 13.5.1969.[4]

2.1. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulissa esille tulleessa asiassa kaksi kantelijaa eri kirjeissä ilmoitti seurakunnan kappalaisen perineen suorittamistaan yksityisistä kirkollisista toimituksista palkkioita, joihin kappalaisella ei ollut oikeutta.

> Virallinen syyttäjä syytekirjelmässään tuomiokapitulissa katsoi selvitetyksi, että kappalainen oli 20.4.1946 suorittanut erään avioliittoon vihkimisen ja kaksi kastetoimitusta perien näistä toimituksista asianomaisilta matkakuluina ja palkkioina yhteensä 1.300 markkaa ja että kappalainen oli kesällä 1946 toimittanut toisen avioliittoon vihkimisen perien tästä toimituksesta 1.100 markkaa sekä 29.9.1946 suorittanut kolmannen avioliittoon vihkimisen, josta toimituksesta otti 800 markkaa. Lisäksi syyttäjä katsoi selvitetyksi, että kappalainen oli kyytimaksuina sanottuihin toimituksiin maksanut ensiksi mainitussa tapauksessa 500 markkaa, toisella kerralla 900 markkaa ja viimeksi mainitun tilaisuuden, johon kappalainen oli saapunut omalla autolla, kyytikorvaus oli laskettava matkustussäännön mukaan korkeintaan 110 markaksi. Koska kappalainen evankelis-luterilaisen seurakuntien pappien ja kanttori-urkurien palkkauksesta joulukuun 29 päivänä 1944 annetun lain 21 §:n mukaan olisi ollut oikeutettu asianomaisilta saamaan toimituksiin vain vapaan kyydin edestakaisin, syyttäjä vaati kappalaisen tuo-

[3] TK:n mietinnön peustelujen s. 124 mukaan yleinen tuomioistuin käsittelee törkeimmät rikokset, koska yleisen lain mukaan lahjomarikos on arvosteltu niin raskaaksi, että siitä viraltapanon lisäksi voi seurata neljän vuoden kuritushuonerangaistus (RL 40:1).

[4] Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin päätös on pöytäkirjassa 13.5.1969. Asiakirjasta ei ilmene päätösnumeroa.

mitsemista 1869 KL 125 §:n 3 momentin nojalla syytekirjelmässä kerrotun menettelynsä johdosta rangaistukseen.[5]

Tuomiokapituli tutki syytejutun ja katsoi selvitetyksi, että kappalainen, joka oli siirtynyt evankelis-luterilaisten seurakuntien pappien ja kanttoriurkurien palkkauksesta joulukuun 29 päivän 1944 annetun lain mukaiseen palkkausjärjestykseen tammikuun 1 päivänä 1946, oli suorittamistaan yksityisistä kirkollisista toimituksista perinyt syytekirjelmässä ilmoitetut maksut. Tämän vuoksi ja kun sanotut maksut olivat suuremmat kuin mitä kappalainen oli kyytikorvauksena matkoistaan toimituspaikoille ja sieltä takaisin suorittanut tai omaa kulkuneuvoaan käyttäessään oli ollut laillisesti oikeutettu perimään ja hän näin oli edustanut itselleen sivutuloa, johon hänellä ei ollut oikeutta, tuomiokapituli sanotun palkkauslain 21 §:n ja 1869 KL 125 §:n 3 momentin nojalla tuomitsi kappalaisen kerrotun menettelynsä johdosta yhden kuukauden virantoimituseroon.[6]

Kappalainen valitti päätöksestä Turun hovioikeuteen, joka 27.9.1948 antamallaan päätöksellä jätti asian tuomiokapitulin päätöksen varaan. Edelleen kappalainen valitti hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen, joka antoi päätöksensä 18.3.1949 n:o 1233. Korkein oikeus muuttaen hovioikeuden päätöstä tuomitsi kappalaisen hänelle tuomitun kuukauden virantoimituseron asemesta evankelisluterilaisten seurakuntien pappien ja kanttoriurkurien palkkauksesta annetun lain 21 §:n sekä 1869 KL 126 ja 132 §:n nojalla saamaan virkavelvollisuutensa rikkomisesta hänelle tuomiokapitulin edessä annettavan julkisen varoituksen. Jutussa ilmikäyneet asianhaarat huomioon ottaen korkein oikeus ei katsonut kappalaisen menettelyllään tarkoittaneen edustaa itselleen sellaista sivutuloa, jonka hän olisi käsittänyt laittomaksi, mutta hänen viakseen kuitenkin jäi, että hän varomattomuudesta oli ottanut, pyynnöstä suorittamistaan yksityisistä kirkollisista toimituksista kustakin suuremman korvauksen kuin mitä asianomaisilta saatava vapaa kyyti edestakaisin edellytti.

Tuomiokapitulin 1869 KL 125 §:n 3 momentin nojalla sivutulon itsel-

[5] Kappalainen antoi syytekirjelmän johdosta häneltä vaaditun selityksen sekä liitti asiakirjoihin seurakunnan kirkkoherranviraston antaman selvityksen.

[6] Tuomiokapitulin päätöksestä ilmeni, että kappalainen oli siirtynyt uuden lain mukaiseen palkkausjärjestykseen 1.1.1946. Vuoden 1944 palkkauslain 21 §:n nojalla yksityisistä kirkollisista toimituksista, kuten vihkimisestä, kastamisesta ja hautaustoimituksesta, pappi ei saanut korvausta. Papilla oli kuitenkin oikeus sanotun säännöksen nojalla saada seurakunnalta vapaa kyyti edestakaisin, jos hän pyynnöstä suoritti yksityisiä kirkollisia toimituksia muualla kuin seurakunnan kirkossa tai hautausmaalla tahi paikassa, johon hän on muun virkatoiminnan takia saapunut.

leen edustamisesta antama yhden kuukauden virantoimitusero muuttui valituksen johdosta korkeimmassa oikeudessa 1869 KL 126 ja 132 §:n nojalla virkavelvollisuuden rikkomisesta tuomiokapitulin edessä annettavaksi julkiseksi varoitukseksi. Varoituksen tuomitseminen 1869 KL 125 §:n 3 momentin nojalla ei ollut mahdollista, koska rangaistus tuon säännöksen nojalla oli vähintään yhden ja enintään kuuden kuukauden virantoimituseron tuomitseminen. Korkeimman oikeuden päätöksestä ei ilmennyt yksilöidysti, mikä 1869 KL 126 §:ssä tarkoitetusta 10 erilaisesta teosta oli kysymyksessä. Koska korkein oikeus ei katsonut teon olleen sivutulon edustamista, vaan varomattomuudesta tapahtuneen virkavirheen, 1869 KL 126 §:n nojalla tehdyn päätöksen voidaan katsoa perustuvan säännöksen alkuosan tekotavan luonnehdintaan "(j)os pappi muulla tavalla rikkoo virkavelvollisuuksia (...)"[7]

> Papista heikosta taloudellisesta asemasta 1944 palkkauslain voimaan tullessa Suomen evankelisluterilaisen kirkon viisivuotiskertomuksessa vuosina 1942–1946 kerrottiin mm. seuraavaa: "Papiston palkkaus ei ennen palkkauksen uudelleen järjestämistä v. 1944 lain perusteella ollut korkea eikä se ole sitä nytkään. V. 1922 palkkauslaki, joka ennätti olla voimassa noin 20 vuotta määräsi papin korkeimmaksi rahapalkaksi 60.000 mk, vaikka se toisaalta määräsi papeille luontoisetuja ja salli niiden nousta huomattavastikin yli lain säätämän vähimmäismäärän. Viimeksi mainitut tapaukset olivat kuitenkin harvinaisia, mutta kun asia oli järjestetty siten, että lain säätämät luontoisedut – "sen verran maata, että voi pitää hevosen ja 2 lehmää" – vähennettiin rahapalkasta, jäivät pappien palkat kohtuuttoman alhaisiksi, vaikka laki määräsikin luontoisetujen enimmäismäärän 15 %:ksi rahapalkasta. Kun samalla kertaa valtion virkamiesten palkkoja oli korotettu ja sitä varten oli säädetty laki, jäivät kirkollisvirkakunnan palkat auttamattomasti heikkoon asemaan. ... Tämän uuden palkkauslain palkkamäärät noudattavat väkiluvun määrää seurakunnissa siten, että se yksipappisissa seurakunnissa, joissa on yli 6.000 asukasta, nousee maksimiinsa 100.000 mk:aan. Kaksi tai useampipappisissa seurakunnissa kirkkoherran palkka voi nousta korkeintaan 110.000 mk:aan, jos asukasluku on yli 10.000. ... Kappalaisen ja häneen verrattavan vakinaisen papin palkka nousee enintään 75.000 mk:aan väkiluvun noustessa yli 8.000."[8]

Virkamatkan suorittamisesta ja sen korvaamisesta 1944 palkkauslain voi-

[7] 1869 KL 126 §:n rangaistusasteikko oli laajempi kuin 1869 KL 125 §:n 3 momentissa tarkoitettu. Rangaistus 126 §:n nojalla oli yksityinen tahi julkinen varotus, palkan menettäminen vähintään yhdeltä ja enintään kolmelta kuukaudelta taikka, jos asianhaarat olivat erittäin raskauttavia, vähintään kahden kuukauden ja enintään yhden vuoden virantoimitusero.

[8] Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1942–1946 s. 116–117.

maan tullessa Suomen evankelisluterilaisen kirkon viisivuotiskertomus 1942-1946 kuvaa seuraavasti:

> "Kun pappi ei enää voi pitää omaa hevosta vaikeutuvat hänen virkamatkansa. Laki tosin säätää, että seurakunnan on korvattava papin virkamatkat joko luontoisetuna tai rahassa, mutta tosiasia on, ettei asia useimmissa seurakunnissa ole näin yksinkertaisesti ratkaistavissa. Nuoremmat papit käyttävätkin paljon vapaaehtoisesti ja palvelunhalusta polkupyörää, mutta talvella ei ole siitäkään apua. Pyörienkin saanti on monta vuotta ollut kiven alla, samoin autojen ja hevoskyytien, jotka lisäksi ovat ylettömän kalliita."[9]

2.2. Toisessa tapausaineiston jutussa Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulissa kysymys oli syyttäjän esittämän syytekirjelmän mukaan seurakuntayhtymän johtavan sairaalapastorin vuosina 1967–1968 psyykkistä tai henkistä hoitoa tarvitsevilta vastaanottamista palkkioista tai sivutuloista, joihin hänellä ei ollut oikeutta.

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että pappi oli syytteessä mainitulla tavalla ottanut korvauksia noin 10 henkilöltä korkeintaan 2.500 markkaa. Osan korvauksista pappi oli maksanut takaisin. Tuomiokapituli otti huomioon erityisen lieventävät olosuhteet, toiminnan vähäisen määrän ja maksujen suuruuden sekä vaikeuden arvioida mikä katsotaan muodostavan kysymyksessä olevan tapauksen virkavelvollisuuteen verrattavan yksittäisen hoitotoimenpiteen. Tuomiokapituli tuomitsi papin 1964 KL 103 §:n, verrattuna Suomen evankelis-luterilaisen kirkon 25.2.1966 annetun palkkauslain (105/66) 25 §:ään, nojalla oikeudettoman sivutulon edustamisesta varoitukseen.

Tuomiokapitulin päätös syntyi äänestyksen jälkeen äänin 4–1. Pöytäkirjan liitteenä olevista lausunnoissa pohdittiin, voidaanko tehdä ero psykoterapian ja sielunhoidon välillä ja vastaus, että papin toiminnassa tätä eroa ei voida tehdä; rajanveto psykoterapian ja sielunhoidon välillä on kristillisen käsityksen mukaisesti pelkkää teoriaa. Lainoppinut asessori äänestyslausumassaan esitti perustelut tälle näkemykselle seuraavasti:

> "Psykoterapin syftar till vård av människan, hennes psyke, själavården syftar till förbättrande av hennes gudsförhållande. I praktiken måste emellertid denna gränsdragning vara ytterst flytande. En människa i nöd kan oftast inte själv bedöma vad som är skadat och vad som behöver vård. Är det i det enskilda fallet fråga om enbart ett psykiskt stört förhållande eller behöver hon härtill eller kanske enbart stöd i förhållandet till sin Gud. Oberående härav måste prästens uppgift dock alltid vara att reparera hennes förhållande till Gud. I all den psykote-

[9] Mt. s. 118.

rapi, som en inom den evankelisk-lutherska kyrkan anställd präst utövar, måste själavården komma in i bilden. Detta är prästens med ämbetet förenade plikt. Det är inte möjligt i praktiken att säga: nu upphör själavården, nu vidtager terapin, eller tvärtom."

Lainoppineen asessorin mielestä vain psykoterapian ja sielunhoidon välisen eron arvioinnin vaikutus konstituoi lieventäviä asianhaaroja, itse rikokseen näitä lieventäviä asianhaaroja ei sisältynyt. Lainoppinut asessori päätyi varoituksen antamiseen seuraavalla perusteella: "Endast svårigheten att bedöma skillnaden mellan psykoterapi och själavård kan enligt min mening konstituera förmildrande omständigheter, varför jag, om ock med en viss tvekan, kan gå med på ett så lindrigt straff som varning." Äänestyksessä vähemmistöön jäänyt tuomiorovasti puolestaan katsoi, että pappi tuli vapauttaa vastuusta. Kun pappi kuitenkin oli jossain määrin menetellyt taitamattomasti tai varomattomasti, antaisi tämä tuomiorovastin mielestä ehkä perustetta erityiseen piispan antamaan muistutukseen.[10]

Kokoava arvio. Kysymyksessä olevien kirkkolain säännösten soveltaminen tuli esille vain kahdessa tapauksessa, jotka luonteeltaan olivat hyvin erilaisia. 1940-luvun tapaus oli yksittäinen ilmentymä papiston palkkauksen muutostilanteessa ja yhteiskunnan vaikeassa taloudessa tilanteessa sodan jälkeen. 1960-luvun tapaus puolestaan osoitti pappisviran ja papinviran velvollisuuksissa kokonaisvaltaisen sielunhoidollisen velvoitteen. Tämä ei koskenut pelkästään seurakuntaviroissa olevia kirkkoherroja, kappalaisia tai ylimääräisiä pappeja, vaan myös seurakuntien ja kirkon yhteisissä viroissa, ns. erityisviroissa olevia viranhaltijoita. Vaikka papilla oli esimerkiksi psykoterapiaan hankkimansa erityispätevyys, psykoterapeuttista toimintaa ei voitu erottaa papin sivutoimeksi, vaan tällainen toiminta kuului osana sielunhoitoon.

3. VIRAN TAVOITTELEMINEN LAITTOMILLA KEINOILLA

1869 KL 126 § *"(...) etsii virkaylennystä ääniä keräilemällä, laittomilla palkkasopimuksilla, omaan puoleensa puhumalla tai hakukumppaneitansa halventamalla taikka muilla luvattomilla keinoilla (...)"*

[10] Annetut lausunnot Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin ptk 13.5.1969 liitteenä F-J.

1964 KL 104 § *"(...) tavoittelee virkaa ääniä ostamalla tai muulla tavalla keräilemällä, laittomilla palkkasopimuksilla, vaalisaarnassa omaan puoleensa puhumalla tahi viran muita hakijoita halventamalla taikka muilla luvattomilla keinoilla (...)"*

Aineistossa kahdeksan vaaliehdokkaan väitettiin syyllistyneen äänten keräilyyn vaalitoimitusta koskeneessa valituksessa. Lisäksi yhdessä tapauksessa asia tuotiin ilmi kantelukirjeessä. Kaikki vaalit olivat kirkkoherranvaaleja. Kuudessa tapauksessa oli kysymys neljännelle vaalisijalle pyydetystä vaaliehdokkaasta.[11] Sekä valituksissa että kantelussa viran tavoittelemisen laittomaksi keinoksi väitettiin äänten keräilyä. Omaan puoleensa puhuminen ja muiden hakijoiden halventaminen tuotiin väitteessä esille ikäänkuin lisäkeinoina. Vain yhdessä tapauksessa tuomiokapituli katsoi papin syyllistyneen äänten keräilyyn 1964 KL 104 §:n tarkoittamalla tavalla. Kysymyksessä oli Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 9.12.1977 antama päätös n:o 22.

> Kantelija oli kantelukirjelmässä väittänyt M:n seurakunnassa 25. ja 27.9.1977 pidettyä kirkkoherranvaalia edeltävällä viikolla vaaliehdolla olleen kirkkoherran lähettäneen kantelukirjelmään liitetyn kirjeen seurakunnan alueella oleviin koteihin ja antanut julkaista aikakauslehti Annassa haastattelun. Kantelija väitti ko. kirkkoherran vaalinäytteen lisäksi sisältäneen kohtia, jotka kantelijan mukaan voidaan tulkita omaan puoleen puhumiseksi. Kirkkoherralta saadun selvityksen jälkeen tuomiokapituli tutki kantelun ja katsoi asiakirjoista selviävän, että kirkkoherra oli kysymyksessä olevaa kirkkoherranvaalia edeltävällä viikolla lähettänyt M:n seurakunnan alueella oleviin koteihin kirjeen muotoon laaditun ja allekirjoittamansa monisteen, jossa hän mm. on ilmoittanut kirjeen olevan hänen vaaliohjelmansa ja kehottanut kirjeen saajia, jos nämä tahtovat hänestä jotain tietää vielä ennen äänestystä soittamaan hänelle monisteessa annettuun puhelinnumeroon. Tuomiokapituli katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että kirkkoherra olisi antanut lehtihaastattelun mainostamistarkoituksessa, vaikka vaalin ajankohta olikin haastattelun johdantotekstissä mainittu. Toteen näyttämättä jäi myös väite siitä, että vaalinäyte olisi sisältänyt omaan puoleen puhumista.

Tuomiokapituli antoi lieventävien asianhaarojen vallitessa tapahtunees-

[11] Neljännen vaaliehdokkaan pyytämisestä ja edellytyksistä oli säännös 1869 KL 205 §:ssä ja 1964 KL 181 §:ssä, 194 §:n 2 ja 3 momentissa ja 195 §:ssä.

ta ääntenkeräilystä M:n kirkkoherranvirkaan vaaliehdolla olleelle papille varoituksen. Päätökseen liittyi lainoppineen asessorin eriävä mielipide. Lainoppineen asessorin käsityksen mukaan asia olisi tullut käsitellä siten, että juttuun olisi asetettu syyttäjä. Hänen mukaansa asiakirjoista ei löytynyt perustetta, jonka mukaan varoitusta voitaisiin 1964 KL 104 §:n mukaan pitää riittävänä rangaistuksena.

Äänten keräilyä, omaan puoleensa puhumista tai hakukumppanin halventamista vaalisaarnassa tuomiokapituli ei kahdeksassa valitusasiassa katsonut tapahtuneen.[12] Tuomiokapituli ei katsonut äänten keräilyksi vierailua perheissä, joissa pappi ei aikaisemmin ollut vieraillut, muutamaan vaalilippuun neljännen vaaliehdokkaan nimen kirjoittamista etukäteen, ehtoollisen jakamista vanhoille ja sairaille eikä seurojen pitämistä sivukylillä. Myöskään papintodistuksen myöntäminen eläkettä varten, puheiden pitäminen viidellä eri kansakoululla, messujen harjoitteleminen vaalinäytettä varten seurakunnan kirkossa kanttorin kanssa[13], makeisten tarjoaminen lapsille, virsikirjan lahjoittaminen kahdelle seurakuntalaiselle, rahan antaminen postissa postilähetyksen lunastamista varten eräälle naiselle tämän pyytämättä eikä lääkkeiden hankkiminen apteekista eräälle vakavaraiselle seurakunnan jäsenelle ollut äänten keräilyä. Äänten keräilyyn tuomiokapituli ei katsonut toisella vaalisijalla olleen ja vaalissa enimmät äänet saaneen papin syyllistyneen, vaikka valituksessa oli tuotu esille ennen vaalia tapahtuneeksi väitetty viulunsoittotaidon "tavallista enempi" käyttäminen ja vanhusten luona "tavallista ahkerammin" tehdyt onnittelukäynnit.[14]

Omaan puoleensa puhumista vaalisaarnassa ja muiden hakijoiden halven-

[12] Kysymyksessä olivat Turun arkkihiippakunnan päätös 5.9.1949 (selostettu arkkihiippakunnan kertomuksessa pappeinkokoukselle v. 1951) ja 10.2.1955 (ptk. 2 §), Tampereen hiippakunnan päätös 14.4.1944 n:o 4, 28.3.1953 n:o 7, 20.7.1953 n:o 15 ja 30.7.1953 n:otta, Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 1.5.1950 n:o B 7, 17.12.1952 n:o B 20 sekä 25.6.1954 (ks. tapaus KHO 1960 II 803).

[13] Vakiintuneen ja hyvän tavan mukaisesti kirkkoherranvirkaan hakeneen ei olisi tuomiokapitulin mielestä pitänyt ennen vaalia ryhtyä ylimääräisiin esiintymisiin seurakunnassa.

[14] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä totesi kysymyksessä olevassa jutussa, ettei vaalista tehdyn valituksen yhteydessä esitetty väite toisella vaalisijalla olleen papin syyllistymisestä äänien keräilyyn antanut hänen puolestaan aihetta vaatimusten esittämiseen eikä enempiin toimenpiteisiin. Tässä Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 23.8.1971 antamassa päätöksessä n:o 7 oli kysymys 1964 KL 104 ja 203 §:n soveltamisesta. Tapaus käsiteltiin 1964 KL 451 ja 452 §:n mukaisessa rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Muissa aineiston tapauksissa syyttäjää ei asetettu. Todistajia kuultiin yleisessä alioikeudessa kolmessa tapauksessa.

tamista tuomiokapituli ei katsonut tulleen toteen näytetyksi 1869 KL 126, 203 ja 238 §:n edellyttämässä merkityksessä.

Turun arkkihiippakunnan 10.2.1955 antamassa päätöksessä (ptk. 2 §), joka koski vaalitoimituksesta tehtyä valitusta, vaalisaarnassa väitettiin tapahtuneeksi papin omaan puoleensa puhuminen. Kantelijat katsoivat, että neljännellä vaalisijalla ollut pappi, jonka saarnatekstinä oli Luukkaan evankeliumin 16 luvun jakeet 19–31, saarnansa lopulla ulotti "Raamatun kohdassa mainitun suuren juovan" myös kuulijoittensa keskuuteen, kuitenkaan lähemmin selittämättä, mitä hän tällä tarkoitti. Lisäksi kantelijat sanoivat papin lausuneen: "Nyt on vielä armon tie auki ja nyt vielä pääsee tuon juovan yli. Mutta kenties jo viikon kuluttua on myöhäistä." Tämän jälkeen pappi oli kehottanut tulemaan kirkkokansaa juovan toiselta puolelta "tälle puolelle, ojentaen samalla oikean kätensä kuulijoitaan kohti ja vetäen sen sitten itseensä päin". Tällä pappi oli kantelijoiden mielestä tarkoittanut viikon päästä suoritettavaa kirkkoherranvaalia. Tämän perusteella kantelijat katsoivat, että pappi oli saarnassaan "ei ainoastaan puhunut omaan puoleensa vaan myös halventanut hakukumppaneitansa".[15] Tuomiokapituli jätti "syytökset huomioon ottamatta".

Tuomiokapitulin 1869 KL 126 ja 1964 KL 105 §:n nojalla antamista päätöksistä neljässä tapauksessa valitettiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Korkein hallinto-oikeus ei muuttanut yhdessäkään tapauksessa tuomiokapitulin päätöstä: KHO 1951 II 649; KHO 1953 T. 3176; KHO 1954 II 803 sekä KHO 1960 II 803.

Kokoava arvio. Näyttökynnys tapauksissa, jotka koskivat viran tavoittelemista laittomilla keinoilla, oli erittäin korkea, vaikka todistajia kuulusteltiin yleisessä oikeudessa. Jonkinasteinen vaalipropaganda katsottiin kuitenkin sallituksi. Tapaukset ajoittuivat pääosin 1950-luvulle. Koska tapauksia ei vuoden 1977 jälkeen ratkaisukäytännössä ollut, eräänä syynä tähän oli papinvaalia koskevien menettelysäännösten selkiintyminen 1964 kirkkolaissa.[16] 1950-luvun tapausten tarkempi analyysi edellyttäisi kunkin vaalin osalta selvityksiä mm. virkaa hakeneiden lukumääristä, tuomiokapitulin vaalisijoille asettamispäätöksistä, valituksen tehneiden sosiaalisesta asemasta, paikallisista kirkkopoliittisista ja poliittisista näkemyksistä. Nämä selvitykset eivät kuitenkaan kuulu tähän tutkimukseen.

---

[15] Kirkkoherran vaalissa 4. vaalisijalla ollut pappi oli saanut enimmät äänet eli 3.048 ääntä. 1. vaalisijalla ollut oli saanut 140 ja 2. vaalisijalla ollut saman seurakunnan kappalainen 743 sekä 3. vaalisijalla 153 ääntä.

[16] Tiedotusvälineet ovat myös tulleet mukaan seurakunnan papinvaaleissa heti viran aukitulemisesta lähtien.

4. PAPPISVIRAN TOIMITTAMISESSA TEHDYT MUUT VIRKAVIRHEET

4.1. Jumalanpalveluksen toimittaminen

1869 KL 125 §:n 1 momentti
"(...) hän ilman laillista estettä laiminlyö jumalanpalveluksen pitämisen sunnuntaisin tahi juhlapäivänä (...)"
1869 KL 126 § *"(...) sekoittaa saarnaan sopimattomia (...)"*
1964 KL 106 § *"(...) ilman laillista estettä tai syytä laiminlyö hänelle 85* [pappisviran tehtävät: julkisen jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien eli kaste ja ehtoollinen ja muiden kirkollisten toimitusten hoitaminen] *ja 86* [pappisviran erityiset tehtävät: yksityinen sielunhoito, rippi, kirkkokuri ja diakonia] *§:n mukaan kuuluvan tehtävän hoitamisen, niin kuin kirkkokäsikirjassa sanotaan (...)"*
1964 KL 108 § *"(...) sekoittaa saarnaansa sopimattomia (...)"*
1869 KL 143 § *"Kirkkoherrojen tulee, kunkin seurakunnassansa, vastata julkisen jumalanpalveluksen, pyhäin sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten arvollisesta ja oikeasta hoidosta (...)"*
1964 KL 124 §:n 1 momentti
"Kirkkoherran tulee seurakunnassa vastata yleisen jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten arvokkaasta ja oikeasta hoidosta (...)"

Jumalanpalvelusta koskevia tapauksia tarkasteltaessa peruslähtökohdaksi otetaan itse jumalanpalveluksen toimittaminen ja siihen liittyvät tapaukset. Lisäksi tarkastellaan niitä tapauksia, joissa on jumalanpalveluksen toimittamista koskevia menettelyllisiä seikkoja tai joissa puututaan jumalanpalveluksen johonkin osaan. Tällöin tapausaineistossa julmalanpalveluksen toimittamista koskevaan ryhmään luetaan kuuluvaksi myös kirkkokäsikirjaan ja saarnaan liittyvät tapaukset.

Kirkkokäsikirjan määräämä järjestys jumalanpalveluksessa oli säädetty 1869 KL 21 §:ssä ja 1964 KL 19 §:ssä. Kirkkokäsikirja oli 1869 KL 2 §:n ja 1964 KL 2 §:n nojalla sidottu tehtäväksi kirkon tunnustuksen eli molempien kysymyksessä olevien kirkkolakien 1 §:n mukaisesti. Saarnasta, sen pitämisestä, sitomisesta kirkkokäsikirjaan sekä

sopimattomien sekoittamisesta saarnaan säädettiin 1869 KL 23 ja 1964 KL 23 §:ssä.

Saarnaa koskevat tapaukset olisi mahdollista ryhmitellä jumalanpalveluksen toimittamisesta erillisiksi, mikäli tarkasteltaisiin erillisinä saarnaa koskevia säännöksiä 1869 KL 23 ja 1964 KL 23 §:ssä. Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että jumalanpalvelus ja sen toimittaminen on yläkäsitteenä ja kokoavana tekijänä, ja saarna jumalanpalvelukseen kuuluvana keskeisenä osana. Tätä puoltaan myös se, että pappisviran[17] tehtävissä sanan saarnaaminen eli evankeliumin julistaminen on samanarvoisessa asemassa sakramenttien jakamisen kanssa.[18] Herran pyhää ehtoollista, joka on luterilaisen kirkon toinen sakramentti kasteen lisäksi, oli 1869 KL 59 §:n ja 1964 KL 47 §:n mukaan vietettävä yhteisessä jumalanpalveluksessa. Ehtoollisen viettoon liittyvältä osalta tapaukset analysoidaan tämän jumalanpalvelusta koskevan luvun yhteydessä.

Jumalanpalvelusta koskevia tapauksia on aineistossa 13. Näistä kolme koski jumalanpalveluksen pitämättä jättämistä, kaksi käsikirjan noudattamista, yksi saarnan pitämistä ilman lupaa, kuusi saarnaa ja yksi ehtoollisessa avustamista.

> Kantelukirjoitusten ilmiannot kohdistuivat 10 tapauksessa kirkkoherraan ja kolmessa tapauksessa kappalaiseen. Tuomiokapituli seitsemässä tapauksessa katsoi papin syyllistyneen ilmiantokirjoituksessa mainittuun menettelyyn. Yhdessä jumalanpalveluksen pitämättä jättämistä koskeneessa tapauksessa rangaistuksena oli julkinen varoitus ja toisessa tuomiokapituli vaati jumalanpalvelusten pitämistä säännöllisesti. Käsikirjan noudattamatta jättämistä koskeneessa tapauksessa oli kysymys avioliittokuulutuksen lukematta ja rukouksen pitämättä jättämisestä – rangaistuksena yksityinen varoitus. Kaksi tapausta koski saarnan sisältöä. Näistä toisessa tuomiokapituli tuomitsi yhden kuukauden eron pappisviran toimittamisesta ja toisessa varoituksen. Jumalanpalveluksen keskeyttämisestä ja kappalaisen virheellisestä menettelystä antaa saar-

[17] 1869 KL 117 §:n ja 1964 KL 96 §:n mukaan papiksi vihittävän valassa käytetään sanamuotoa saarnavirka. Tämä perustui Augsburgin tunnustuksen V opinkohtaan, joka koski saarnaviran asettamista. Vuoden 1948 suomennoksen s. 27 mukaan: "Tällaisen uskon saamista varten Jumala on asettanut saarnaviran ja antanut evankeliumin ja sakramentit." Vuoden 1990 suomennoksen mukaan Augsburgin tunnustuksen V opinkohta koskee kirkon virkaa. Vastaava kohta s. 53 kuuluu seuraavasti: "Jotta saisimme tämän uskon, on asetettu evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen virka."

[18] Brilioth s. 211: "Det för till den lutherska kyrkans egenart, att tonvikten lägges på både ord och sakrament, att en viss jämvikt bevaras mellan det talade och det handlade ordet, mellan predikstol och altare."

nata henkilön, jolle tuomiokapituli ei ollut myöntänyt saarnalupaa, tuomiokapituli antoi kummassakin tapauksessa muistutuksen. Ehtoollisessa avustamisesta kieltäytymisestä koskevassa asiassa tuomiokapituli antoi kirkkoherralle huomautuksen vastaisen varalle. Neljä tapausta ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin. Nämä koskivat saarnan sisältöä kolmessa tapauksessa ja käsikirjasta ehtoollisen vietossa poikkeamista yhdessä tapauksessa. Saarnan sisältö tuli vielä esille kahdessa muussa tapauksessa, joissa yksittäinen saarna tai useat saarnat olivat mukana jatketussa papin virkavirheessä.[19]

* * *

4.1.1. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 4.5.1944 antamassaan päätöksessä katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra oli jättänyt pitämättä itsenäisyyspäivänä 6.12.1943 jumalanpalveluksen. Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran huolimattomasta viranhoidosta saamaan julkisen varoituksen nojautuen marraskuun 20 päivänä 1919 annettuun valtioneuvoston päätökseen (138/19) siitä, että joulukuun 6 päivää vuosittain oli vietettävä Suomen itsenäiseksi julistamisen vuosipäivänä, Viipurin hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeessä joulukuun 4 päivänä 1919 antamaan määräykseen sekä 1869 KL 126 §:ään. Tuomiokapitulin päätös syntyi tuomiokapitulin pöytäkirjaan 13.4.1944 §:n 36 asian keskustelun yhteyteen otetun piispan lausunnon perusteella. Pöytäkirjan liitteenä n:o 2 olevasta jumaluusoppineen asessorin kirjallisen valmistuksen ja em. piispan lausunnon mukaan kysymyksessä oli 1869 KL 125 ja 126 §:n soveltamista koskeva ongelma.

> Piispa Sormusen lausunto pöytäkirjassa oli seuraava: "Kirkkolain 125 §:n 1 momentin lopussa sanotaan: 'jos pappi ilman laillista estettä laiminlyö jumalanpalveluksen pitämisen sunnuntaisin taikka juhlapäivänä, niin rangaistakoon asianhaarain mukaan, vähintään kolmen kuukauden ja enintään yhden vuoden virantoimituserolla', mielestäni esillä oleva tapaus ei koske tätä kirkkolain kohtaa, sillä selvityksistä käy ilmi, että kirkkoherra R. on katsonut täyttäneensä tämän lainmääräyksen. Sensijaan kirkkoherra R:n menettely on mielestäni huolimatonta viranhoitoa, joten kysymykseen tulee tässä tapauksessa kirkkolain 126 §:n säännökset, jonka pykälän mukaan kirkkoherra R:ta olisi rangaistava asessori Verkkorannan kirjallisessa ehdotuksessa esitetyllä tavalla."[20]

[19] Tapauksia, joissa kysymyksessä oli jatkuva riita ja eripuraisuus, toimituksista kieltäytyminen ja yhteistyökyvyttömyys, käsitellään jäljempänä papin elämää koskevan luvun VI kohdassa 1.1. Riita ja eripuraisuus.

[20] Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli ptk. 13.4.1944 § 36.

Esittelijä katsoi, että kirkkoherra on laiminlyönyt itsenäisyyspäivän jumalanpalveluksen vieton Pielisensuun seurakunnassa eikä selityksissään ollut tahtonut sitä kieltääkään, vaan oli sanonut kehottaneensa seurakuntalaisia osallistumaan Joensuun seurakunnan kirkossa pidettävään jumalanpalvelukseen.[21] Esittelijän mielestä kirkkoherra oli joka tapauksessa rikkonut valtioneuvoston 20. päivänä marraskuuta 1919 antamaa määräystä, jonka vuoksi hän vedoten 1869 KL 125 ja 126 §:ään ehdotti, että tuomiokapituli rankaisisi kirkkoherraa, ei kirkkolain mainituissa pykälissä mainitulla ankarimmalla rangaistuksella, vaan julkisella varotuksella. Piispan lausuman perusteella esittelijä korjasi valmistustaan siten, että hän poisti 1869 KL 125 §:n ja kohdan "ei kirkkolain mainitussa pykälässä mainitulla ankarimmalla rangaistuksella, vaan". Äänestyksestä ei pöytäkirjassa ollut merkintää. Päätös syntyi asessorin kirjallisen valmistuksen mukaisesti ja piispan lausuntoon nojautuen.

Kirkkoherra haki muutosta tuomiokapitulin päätökseen. Viipurin hovioikeus katsoi 21.11.1944 antamallaan päätöksellä n:o 631, että kirkkoherra ei ollut esittänyt syytä tuomiokapitulin päätöksen muuttamiseen.

4.1.2. Säännöllisten jumalanpalveluksien pitämättä jättämisestä ja ehtoollisen viettämättä jättämisestä oli kysymys Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 12.7.1943 (ptk. § 65) tekemässä päätöksessä, jossa kysymyksessä oli sama kirkkoherra kuin edellisessä tapauksessa. Tuomiokapituli katsoi 1869 KL 18 §:n 1 momentin ja 31 §:n nojalla, että Pielisensuun seurakunnassa oli menetelty näiden säännösten vastaisesti, "kun on ruvettu pitämään säännöllisiä jumalanpalveluksia muualla kuin kirkossa, vieläpä kuulematta seurakunnan mieltä. Ei ole tuomiokapitulinkaan vallassa määrätä jumalanpalveluksia pidettäväksi muualla kuin kirkossa, vain ajan muuttamiseen olisi mahdollisuus, mutta sitä ei ole pyydettykään. Näin ollen valitus on katsottava täysin aiheelliseksi". Nyt tuomiokapituli vaati kirkkolain kohtiin viitaten jumalanpalvelukset pidettäviksi seurakunnan kirkossa säännöllisesti. Rangaistuksesta ei jutun asiakirjoissa ollut merkintää.

Tuomiokapitulin päätöksen loppuosa kuvasti sodanaikaista pappispulaa ja tuomiokapitulin huolta papistosta. Kirjallisesta jumaluusoppineen asessorin valmistuksesta ilmeni tältä osin seuraavaa: "Mitä tulee apulaisen määräämiseen kirkkoherra R:lle olisi se tarpeen mielestäni, mutta kun nuoret papit ovat sodassa, ei ole ketään sopivaa apulaista lähetettävissä. (...) Samalla an-

[21] Pielisensuun suojeluskunta ja lotat olivat kirkkoherran selityksen mukaan kaikkina itsenäisyyspäivinä, vuotta 1936 lukuunottamatta, kokoontuneet Joensuun kirkkoon ja sieltä siirtyneet yhteiselle Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien sankarihautausmaalle.

netaan tiedoksi, ettei tuomiokapituli voi määrätä Pielisensuuhun ketään pappia kirkkoherra R:n avuksi, koska nuoret papit ovat sodassa ja papeista niinollen on koko hiippakunnassa suuri puute."

> Kirkkoherran selityksestä heijastui myös sota-ajan vaikutus, kun hän kirjoitti käytännöllisen syyn siihen, että hän ei säännöllisesti pitänyt jumalanpalveluksia Utran kirkossa: Kun vuoden 1943 alussa kirkossa oli käynyt 10-17 henkeä, niin oli katsottu tuhlaukseksi "nykyisen polttopuupulan aikana lämmittää suurta kirkkoa heitä varten, kun jumalanpalvelukset voitaisiin pitää pienelle joukolle kirkon lähellä sijaitsevalla kansakoululla, kuten joskus ennenkin on tehty". Kun kuulijain lukumäärä Utran koululla kin oli jumalanpalveluksessa pyhä pyhältä vähentynyt, kirkkoherra oli ryhtynyt pitämään jumalanpalveluksia eri puolilla pitäjää kansakouluilla. Kirkonkelloja ei soitettu niinä aikoina, jolloin kirkossa ei pidetty jumalanpalveluksia. Herran pyhää ehtoollista ei kirkkoherran selityksen mukaan kevättalvella 1943 vietetty, koska ehtoollisvieraita oli ollut niin vähän, "ja koska niinkin suuressa seurakunnassa kuin Nurmeksessa halkojen säästämisen takia ei kirkossa pidetty jumalanpalveluksia eikä Ehtoollistakaan".[22]

4.1.3. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 22.1.1986 antamasta päätöksestä n:o B 1 ilmeni tapaus, jossa ei kuitenkaan ollut kysymys varsinaisesti jumalanpalveluksen pitämättä jättämisestä, vaan jumalanpalveluksen keskeyttämisestä saarnavaiheessa. Kirkkoherra oli lopettanut saarnan kesken eikä ollut varoittanut tai kieltänyt viittä poikaa, jotka kirkkoherran mielestä olivat naurulla häirinneet jumalanpalvelusta. Kirkkoherra oli keskeyttänyt jumalanpalveluksen käytyään kaksi kertaa sakastissa, jonka jälkeen hän oli ilmoittanut: "Jumalanpalvelus on päättynyt, voitte poistua."

Tuomiokapituli katsoi, että olosuhteet eivät olisi edellyttäneet jumalanpalveluksen lopettamista, vaan keskeyttäminen, jona aikana häiritsijät olisi voitu poistaa, olisi riittänyt toimenpiteeksi. Tuomiokapituli harkitsi oikeaksi 1964 KL 108 §:n nojalla ja viitaten 1964 KL 124, 27 ja RL 10 luvun 3 ja 4 §:ään antaa kirkkoherralle "vielä tämän kerran muistutuksen" hänelle lain

[22] Sota-ajan pitämättä jääneistä jumalanpalveluksista, niiden lukumääristä ja syistä on selostus Suomen evankelisluterilaisen kirkon viisivuotiskertomuksessa 1942–1946 s. 125–130. Eniten jumalanpalveluksia jäi pitämättä vuonna 1944, yhteensä 907 kertaa. Toiseksi suurin määrä oli vuodelta 1942, yhteensä 755 kertaa. Näistä suurimmat määrät olivat Oulun, Viipurin-Mikkelin ja Porvoon hiippakunnissa. Kirkkoherrojen merkitsemät syyt ovat seuraavat: pappi sodassa, sota ja evakuointi, papin rintamallakäynti, ilmahälytys, pommitus ja väestönsuojan rakentaminen, kirkkoherran kuolema. Jumalanpalvelukset ovat jääneet pitämättä joissakin tapauksissa pakkasen, pyryn, huonon sään tai papin sairauden taikka kuulijoiden puuttumisen vuoksi.

mukaan kuuluvien velvollisuuksiensa laiminlyömisestä. Samalla tuomiokapituli 1964 KL 313 §:n perusteella edellytti, että kirkkoneuvosto tukee seurakunnan viranhaltijoiden toimenpiteitä, jos seurakunnassa esiintyy poikkeamista hyvästä kirkollisesta järjestyksestä.

> Kirkkoneuvosto oli käsitellyt jumalanpalveluksen lopettamista kahdessa kokouksessa. Kirkkoherra oli kieltäytynyt antamasta kirkkoneuvostolle sen pyytämää lausuntoa. Kirkkoneuvoston mielestä suntion selvityksestä ilmeni, että suntion suorittamat toimenpiteet olivat rauhoittaneet tilanteen ja antaneet täydet edellytykset jumalanpalveluksen jatkamiselle. Kirkkoherra oli pyytänyt suntiota poistamaan häiritsijät, jotka olivat oma-aloitteisesti ehtineet laskeutua alas kirkon takapenkille istumaan ja olivat aivan hiljaa. Yksi kantelun tekijä huomautti tulleensa kirkkoon, kuten eräät muutkin, kuulemaan kirkollisia uutisia vainajille tehtävän kiitoksen vuoksi. Nyt tämä sekä ehtoollinen, jota varten mm. huonokuntoisia vanhuksia oli saapunut kirkkoon, jäivät toteutumatta. Tuomiokapitulille antamassaan selityksessä kirkkoherra ilmoitti päätyneensä siihen, että hän ei näe muuta vaihtoehtoa vieläkään ja joutuisi ilmeisesti vastaavassa tilanteessa menettelemään samaan tapaan.[23]

* * *

4.1.4. Käsikirjan noudattamiseen liittyi avioliittokuulutusta koskeva juttu, jossa kirkkoherra oli ilmiantokirjeen mukaan jatkuvasti erottanut eri ryhmäksi ne henkilöt, joista toinen oli aikaisemmin saanut avioeron, ja jättänyt rukouksen heidän puolestaan lukematta. Kirkkoherra oli myöntänyt ilmiannon oikeaksi. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 2.6.1949 antamallaan päätöksellä n:o 6 katsoi kirkkoherran oman tunnustuksen kautta selvitetyksi, että kirkkoherra oli vuoden 1949 aikana ennen 2. päivää maaliskuuta ainakin kerran syyllistynyt ilmiantokirjoituksessa mainittuun menettelyyn. Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 72, 126, 400 ja 404 §:n nojalla sanotusta virkavirheestä saamaan yksityisen varoituksen. Tuomiokapituli sovelsi tapauksessa 1869 KL 126 §:ää. Jutun asiakirjoista ei tarkemmin ilmen-

[23] Tuomiokapitulin päätöksen "vielä tämän kerran muistuksen" sanamuoto antaa viitteitä siitä, että kirkkoherran viranhoidossa oli aikaisemmin ollut huomautettavaa. Myös päätöksen loppuosan kirkkoneuvoston tehtävän korostus suhteessa seurakunnan viranhaltijoiden toimenpiteisiin antaa viitteitä kirkkoherran ja hänen alaistensa välisistä tulehtuneista suhteista.

nyt, mistä sanotun lainkohdan 10 eri tekotyypistä oli kysymys. Kun 1869 KL 72 §:ssä oli säädetty avioliittosopimuksen kuuluttamisesta kirkossa Jumalaa rukoillen, ja kirkkokäsikirja osoitti kuulutuksen ja rukouksen paikan jumalanpalveluksessa[24], 1869 KL 126 §:n teonkuvauksesta jäi jäljelle hyväksytystä käsikirjasta pahasti poikkeaminen.[25]

4.1.5. Toisessa kirkkokäsikirjaan liittyvässä tapauksessa, jossa kysymys oli lisäksi papin sopimattomasta käyttäytymisestä virassa ja sivutoimiluvan ylityksestä yhteislyseon latinan tuntien opettamisessa, tuomiokapituli oli saanut tietoonsa epäilyksensä, ettei virkaatoimittava kirkkoherra käytöksellään virassa ja sen ulkopuolella osoittanut sellaista käytöstä ja arvokkuutta kuin hänen asemansa pappina edellytti ja että hän olisi jumalanpalveluksessa poikennut huomattavasti kirkkokäsikirjan määräyksistä. Virallinen syyttäjä esitti tuomiokapitulissa syytekirjelmän, jonka mukaan virkaatoimittava kirkkoherra oli jumalanpalvelusta toimittaessaan "poikennut käsikirjasta riisuen messupuvun alttarilla ja suorittamalla itsekommuunion[26], joten jumalanpalvelukset olivat erikoisuudellaan herättäneet paheksuvaa huomiota". Syyttäjä vaati kirkkoherralle rangaistusta jatketusta pahasta poikkeamisesta hyväksytystä kirkkokäsikirjasta sekä alkoholin käytön ja sivutoimiluvan ylittämisen osalta jatketusta käytösvirheestä.

> Syytekirjelmän johdosta esittämässään vastineessa pappi oli lausunut mm. ehtoollisen osalta, että "hän on jumalanpalveluksessa riisunut messupuvun alttarilla sekä yhden kerran suorittanut itsekommuunion sekä että hän on yleensä pyrkinyt liturgisessa käytännössä olemaan hyvin varovainen ja olemaan menemättä missään kohdin pidemmälle kuin mitä on oppinut ja mitä on nähnyt noudatettavan monissa maamme julkisissa jumalanpalveluksissa ja mikä käytäntö on vastannut hänen nykyistä vakaumustaan".

Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 25.1.1951 antamassaan päätöksessä n:o 3 katsoi jääneen näyttämättä, että virkaatoimittava kirkkoherra olisi kirkollisissa toimituksissa pahasti poikennut hyväksytystä käsikirjasta, minkä vuoksi tuomiokapituli hylkäsi syytteen tältä osalta.[27]

* * *

[24] Kirkkokäsikirja s. 24–25.

[25] Tuomiokapitulin päätöksestä ilmeni lisäksi 1869 KL 404 §, joka koski papin omaa tunnustamista.

[26] Itsekommuunio tarkoittaa ehtoollisen antamista itselleen.

[27] Muilta osin tuomiokapituli tuomitsi papin 1869 KL 117, 120 ja 126 §:ien nojalla sopimattomasta käyttäytymisestä saamaan yksityisen varoituksen.

4.1.6. Saarnan pitämistä ilman lupaa koskevassa Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 19.10.1988 antamassa päätöksessä n:o B 18 kappalainen, joka oli ilmoitettu jumalanpalveluksen toimittajaksi, ei ollut pitänyt saarnaa, vaan hän oli antanut luvan saarnaamiseen henkilölle, jolla ei ollut tuomiokapitulin myöntämää saarnalupaa.[28]

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kappalainen oli 17.7.1988 seurakuntatalossa antanut tehtäväksi saarnata päiväjumalanpalveluksessa henkilölle, jolla ei ollut siihen oikeutta. Ottaen huomioon 1964 KL 25, 26 §:n ja 85 §:n 3 momentin säännökset tuomiokapituli muistutti kappalaista tästä virheellisestä menettelystä vastaisen varalle.[29]

* * *

4.1.7. Papin kieltäytymistä ehtoollisen jaossa naispapin avustamisesta koski Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 27.10.1989 antama päätös n:o 6. Seurakunnan virallinen apulainen (nainen) ja kirkkoneuvoston jäsen olivat tehneet kirkkoherraa koskevan ilmiannon tuomiokapitulille 29.3.1989. Kirjelmässä pappi saattoi tuomiokapitulin tietoon tyytymättömyytensä seurakunnan jumalanpalvelusten toimittamiseen pappien kesken. Hän mainitsi, että työnjakokirjan mukaan jumalanpalveluksen saarna- ja liturgiavuorot jaettiin tasan. Käytännössä kirkkoherra ja hän virallisena apulaisena olivat vuorotellen toimittaneet koko jumalanpalveluksen. Kirkkoherra ei suostunut avustamaan häntä ehtoollisen jaossa. Kirkkoherra oli lisäksi jättänyt vuonna 1988 kaksi kertaa ehtoollisen pois jumalanpalveluksesta, vaikka ehtoollisjumalanpalveluksesta oli ilmoitettu seurakunnalle. Tämä, samoin kuin se, että kahdessa jumalanpalveluksessa ehtoollisen jakamisessa vuonna 1988 oli avustajana ollut lehtorina muussa seurakunnassa toimiva kirkkoherran vaimo, vaikka kirkkoherralla oli tuolloin ollut työpäivä, oli aiheuttanut seurakunnassa hämmennystä. Kirjelmän mukaan papisto ei kyennyt jumalanpalvelus-

---

[28] 1964 KL 85 §:n 1 momentista ilmeni kielto pappisviran tehtävien toimittamiseen, jollei henkilöä ollut vihitty virkaan. Jumalaapelkäävälle ja kristillisestä harrastuksestaan tunnetulle henkilölle 1964 KL 85 §:n 3 momentin nojalla piispa ja tuomiokapituli voivat kuitenkin antaa luvan saarnata ja ottaa osaa kristinopin opettamiseen. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa tällaista lupaa Rauhanyhdistyksen edustajalla ei ollut.

[29] Kappalaiselta oli jumalanpalveluksen edellä tiedusteltu, oliko hänellä mitään sitä vastaan, jos Rauhanyhdistyksen seurojen toiseksi puhujaksi kutsuttu henkilö pitäisi jumalanpalveluksessa päiväsaarnan. Kappalainen, joka oli tietoinen, ettei henkilöllä ollut saarnalupaa, oli suostunut pyyntöön, koska hänelle olisi muutoin tullut samalle päivälle neljä puhetta samalle kuulijakunnalle.

yhteistyöhön, eikä virkakumppanien veljellinen hyväntahtoisuus ja sanankuulijoita kohtaan osoitettu altis palvelu myöskään toteutunut.

> Tuomiokapituli totesi kantelukirjelmästä käyvän selvästi ilmi virallisen apulaisen tyytymättömyys. Varsinaisesti työnjakokirjan vastaista toimintaa ei kuitenkaan tuomiokapituli katsonut osoitetuksi.[30] Tuomiokapituli ei pitänyt hyväksyttävänä, että kirkkoherra jäi aiheetta saapumatta jumalanpalvelukseen, vaikka olikin palvelusvuorossa. Tältä osin tuomiokapituli viittasi 1964 KL 124 §:ään, jonka mukaan kirkkoherran tuli vastata jumalanpalveluksen ja sakramenttien arvokkaasta ja oikeasta hoidosta, ja tästä syystä kirkkoherran menettely sai sen ja esimiesaseman vuoksi erityisen painon.

Tuomiokapitulin päätöksen mukaan kirkkoherra vetosi puolustukseksekseen ns. ajo-ohjeisiin, jotka suosittelivat väistymistä eli virkavelvollisuuden hoitamatta jättämistä silloin, kun joku mies (pappi) ei hyväksy toisen (naisen) pappeutta. Tuomiokapituli katsoi, että "näillä ohjeilla ei kuitenkaan ole mitään juridista merkitystä, eivätkä ne ole minkään kirkon elimen hyväksymiä, vaan kuvastavat laatijoidensa käsityksiä asioista. Ei edes Suomen Kirkon Pappisliitto ole niitä hyväksynyt". Tuomiokapitulin mukaan ei myöskään voitu vedota kirkolliskokouksen ponsiin siinä mielessä, jossa kirkolliskokous päätti avata pappisviran naisille, joten ponsilla ei ollut juridista relevanssia.

Tuomiokapitulin päätöksestä ilmeni edelleen, että kirkkoherra oli ilmoittanut olevansa hyväksymättä ns. naispappeutta ja jättäneensä siitä syystä tulematta jumalanpalvelukseen, jossa seurakunnan virallinen apulainen (nainen) konfirmoi. Kuitenkin kirkkoherra oli kirjeessään tuomiokapitulille esittänyt lomansijaisekseen kysymyksessä olevan virallisen apulaisen, jolloin hän tuomiokapitulin mielestä siis oli itse ilmoittanut pitävänsä tätä pappina. Tästäkään syystä tuomiokapitulin mielestä kirkkoherra ei voinut kieltäytyä toimimasta virkatoverinsa kanssa, varsinkin kun hän oli valassaan luvannut osoittaa virkakumppaneilleen veljellistä hyväntahtoisuutta ja kaikkea kohtuutta.

Tuomiokapituli päätti huomauttaa kirkkoherraa "vastaisen varalle taitamattomasta menettelystä ja kehottaa häntä välittömästi ryhtymään toimiin

---

[30] Tuomiokapituli katsoi, että asiakirjoissa mainittu vuoden 1989 työnjakokirja oli allekirjoitettu 25.11.1988 ja vahvistettu tuomiokapitulissa 21.12.1988. Kirjelmässä mainitut ehtoollisen viettoa koskevat hämmennykset olivat siis tapahtuneet ennen työnjakokirjan allekirjoittamista. Vaikka ne olisivat tapahtuneet työnjakokirjan allekirjoittamisen jälkeenkin, eivät ne tuomiokapitulin mielestä olisi olleet sen vastaisia, koska työnjakokirjassa ei ollut nimenomaista mainintaa ehtoollisen jakamisessa avustamisesta.

oikean järjestyksen ja kirkkolain mukaisen menettelyn voimaan saattamiseksi seurakunnassaan" sekä määräsi kirkkoherran ja virallisen apulaisen toimittamaan vuosittain seurakunnan papiston työnjakokirjan tuomiokapituliin. Työnjakokirjaan tuli liittää luettelo siitä, miten tehtävät jumalanpalveluksissa oli jaettu. Tuomiokapitulin päätöksen perusteena oli 1964 KL 96, 124, 232 ja 451 §.[31]

* * *

Saarnaa koskeneessa kolmessa tapauksessa tuomiokapituli katsoi jääneen selvittämättä tai näyttämättä, että pappi olisi saarnaansa sekoittanut sopimattomia tai että pappi olisi käyttäytynyt saarnatilaisuuden aikana tai jälkikäteen sopimattomasti. Kysymyksessä oli Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 11.9.1946 n:o 15, Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 13.5.1971 n:o 9 ja Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätös 9.10.1989 n:o 16.

4.1.8. Saarnaa koskeneessa Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 11.9.1946 antamassa päätöksessä n:o 15 kantelija kertoi, että sitten kun häneltä oli kadonnut säästöpankin hänelle kuljetettavaksi antama paketti, jonka myöhemmin oli ilmoitettu sisältäneen rahaa miljoona markkaa, seurakunnan virkaatoimittava kirkkoherra oli rippisaarnassaan toukokuussa 1946 seurakunnan kirkossa aiheettomasti maininnut asiasta ja näin sekoittanut loukkaavalla tavalla saarnaamalla sopimattomia. Selityksen pyytämisen jälkeen tuomiokapituli katsoi jääneen selvittämättä, että virkaatoimittava kirkkoherra olisi sekoittanut saarnaansa sopimattomia ja muutoinkaan syyllistynyt virkavirheenä rangaistavaan menettelyyn.

4.1.9. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 13.5.1971 antamasta saarnaa koskeneesta päätöksestä n:o 9 ilmeni, että tuomiokapituliin jätetyssä kirjelmässä oli ilmiannettu Helsingin tuomiokirkkoseurakunnan kirkkoherra, tuomiokapitulin varapuheenjohtaja, tuomiorovasti Ensio Kuula siitä, että hän mahdollisesti oli sekoittanut Helsingin tuomiokirkossa 9.11.1969 pitämäänsä saarnaan sopimattomia siteeraamalla yhteiskuntatieteen tohtori Pertti Hemánuksen kirjaa "Kirkon salaliitto" eräiltä osin mainitsematta kuitenkaan

[31] Kirkkoherran vaimolla, jolla oli lehtorin oikeudet, ei kuitenkaan 1964 KL 232 §:n nojalla ollut oikeutta jakaa ehtoollista. Lehtorin ilmoituksen mukaan toisesta ehtoollisessa jakajana toimimisesta kirkkoherra sai tiedon vasta jälkikäteen ja toisessa välittömästi ennen jumalanpalveluksen alkua. Kirkkoherra oli suhtautunut asiaan torjuvan kielteisesti, mikä ei kuitenkaan ollut vaikuttanut lehtorin toimimiseen ehtoollisen avustajana.

tohtori Hemánusta ja hänen kirjaansa nimeltä, ja tämän jälkeen papille sopimattomalla tavalla viitannut itseensä puolustautuessaan omassa asiassaan saarnassaan sekä tämän jälkeen myös käyttäytynyt papille sopimattomasti "yrittäessään kompromettoida teologian lisensiaatti Pekka Raittilan edellä mainitusta saarnasta antaman selostuksen viittaamalla Raittilan lestadiolaisuuteen". Molempien osapuolten selitysten, tuomiorovastin lisäselityksen ja kantelijan kirjelmän vastaselityksen jälkeen tuomiokapituli vielä hankki tuomiorovastin lausunnon ja taas tästä lausunnosta kantelijan uuden vastaselityksen. Tämän jälkeen tuomiokapituli päätti lähettää kaikki juttua koskevat asiakirjat 1964 KL 452 §:n 1 momentin nojalla oikeuskanslerille sen ratkaisemiseksi, oliko aihetta nostaa rikosoikeudellinen tai kurinpidollinen syyte tuomiorovastia vastaan vaiko ei, ja että myönteisessä tapauksessa oikeuskansleri määräisi asiassa virallisen syyttäjän.[32]

Oikeuskanslerin määräämänä syyttäjänä tuomiokapitulin notaari esitti, ettei asia esitetyn aineiston valossa antanut aihetta ryhtyä syytetoimenpiteisiin. 1964 KL 442 §:n nojalla tuomiokapituli tutki ilmiantokirjelmän sikäli kuin se koski ilmiantoa kirkkolaissa rangaistaviksi säädetyistä teoista. Tuomiokapituli hylkäsi tarpeettomana osapuolten pyynnöt saada kuulustuttaa todistajia yleisessä alioikeudessa 1964 KL 455 §:n ja OK 17 luvun 7 §:n nojalla.

Tuomiokapituli katsoi asiakirjojen nojalla selvitetyksi, että "a) tuomiorovasti Kuula oli 9.11.1969 pitämässään saarnassa Helsingin tuomiokirkossa viitannut tohtori Hemánuksen teokseen "Kirkon salaliitto" eräiltä osin kirjan ja tekijän nimeä kuitenkaan mainitsematta ja b) sen jälkeen esittänyt saarnassaan kärkevää kritiikkiä kyseisen kirjan johdosta kirjan niiltä osilta, joissa oli käsitelty tuomiorovastin itsensä lausumia ajatuksia, sekä c) saarnan jälkeen keskustellessaan puhelimitse tohtori Hemánuksen kanssa viitannut lisensiaatti Raittilan lestadiolaisuuteen arvioidessaan hänen kertomustaan kyseisestä saarnasta". Tämän vuoksi tuomiokapituli katsoi "Hemánuksen julkaistessaan edellä mainitun kirkkoa paikoin voimakkaastikin kritisoivan teoksensa alistuneen julkiseen kritiikkiin, siihen, että myös hänen teoksessaan esittämiä ajatuksia on oikeus arvostella julkisessa saarnassakin riippumatta siitä, onko tai ovatko se henkilö tai ne epämääräiset henkilöryhmät paikalla siinä saarnatilaisuudessa, jossa heidän asenteitaan ehkä arvostellaan". Tuomiokapituli ei muutenkaan katsonut näytetyksi Kuulan sekoittaneen saarna-

[32] Asiakirjojen oikeuskanslerille lähettämistä tuomiokapitulin mielestä puolsi varsinkin se, että kantelija oli väittänyt tuomiorovastin antaneen hänestä tuomiokapitulille jättämässään selityksessä perättömän lausunnon.

ansa sopimattomia tai käyttäytyneen saarnatilaisuuden aikana ja sen jälkeenkään keskustellessaan Hemánuksen kanssa Raittilan saarnasta antaman kertomuksen luotettavuudesta sillä tavalla sopimattomasti, että näistä teoista olisi määrättävä kurinpitorangaistus. Ilmiantokirjelmä ei antanut aihetta ryhtyä tuomiokapitulin taholta mihinkään toimenpiteisiin.

4.1.10. Kolmas saarnaa koskenut tapaus Turun arkkihiippakunnan 9.10.1989 antamassa päätöksessä n:o 16 koski itsenäisyyspäivän 6.12.1988 saarnaa. Kirkkoherra kiisti sekoittaneensa saarnaansa sopimattomia tai "muutoinkaan käyttäneensä saarnatuolia väärin". Tuomiokapituli katsoi jääneen näyttämättä lääninrovastin suorittaman tutkimuksen perusteella, että saarna olisi ollut sellainen, että se edellyttäisi tuomiokapitulissa nostettavaa syytettä tai kurinpitomenettelyyn ryhtymistä.[33]

* * *

Saarnaa koskeneessa kahdessa tapauksessa, joissa ei ollut kysymys muista virkarikoksista, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 19.3.1980 antoi päätöksen n:o 4 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 10.10.1984 n:o 17. Turun arkkihiippakunnan tapauksessa saarna oli pidetty itsenäisyyspäivänä 6.12.1979 ja Kuopion hiippakunnan tapauksessa kaatuneitten muistopäivänä 20.9.1984. Kummassakin oli kysymys kirkossa pidetystä jumalanpalveluksen saarnasta. Molemmissa tapauksissa oli lisäksi hovioikeuden päätös. Kuopion hiippakunnan tapauksessa korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa.

4.1.11. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 19.3.1980 antamasta päätöksestä n:o 4 ja sen asiakirjoista ilmeni, että 14 henkilöä oli tuomiokapitulille 28.12.1979 saapuneessa kirjeessä pyytänyt tutkimaan, oliko Perttelin seurakunnan kirkkoherra liittänyt saarnoihinsa kirkkolain vastaisia sopimattomuuksia. Kirjelmässä viitattiin Salon Seudun Sanomien "Tätä mieltä" palstalla 8.12.1979 julkaistuun kirjoitukseen, jossa oli käsitelty vuoden 1979 itsenäisyyspäivän saarnaa Perttelin kirkossa.

---

[33] Lääninrovastin suorittamassa tutkimuksessa ei tullut esille näyttöä sille, mitä kantelukirjelmässä lausuttiin. Kirjallista saarnaa tai saarnan nauhoitetta tuomiokapitulille ei toimitettu. Kysymyksessä oli sama kirkkoherra, joka yhdeksän vuotta aikaisemmin 6.12.1979 pidetyn itsenäisyyspäivän saarnan johdosta tuli tuomituksi yhden kuukauden mittaiseen eroon pappisviran toimittamisesta.Tätä tapausta käsitellään jäljempänä kohdassa 4.1.11. Ainakin yksi vuoden 1988 itsenäisyyspäivän saarnaa koskevan kantelun allekirjoittajista on sama kuin vuoden 1979 itsenäisyyspäivän saarnaa koskeneessa tapauksessa.

> Lehtikirjoituksesta, joka oli otsikoitu "Itsenäisyyspäivän vietto Perttelissä", ja jonka kirjoittajana oli yksi kantelukirjoituksen allekirjoittaja, ilmeni mm.: "Mielen pahoitus alkaa jo kirkossa, jonka saarnatuolista Itsenäisyyspäivä toisensa jälkeen saamme kuulla kertomuksen siitä, kuinka Viron, Latvian ja Liettuan kansat ovat joutuneet elämään Neuvostoliiton orjina, "punaisen rätin" liehuessa vapaan lipun sijasta. Lisäksi saamme kuulla, kuinka talvisodan päivien ryhdikkäiden johtajien sijaan maatamme hallitsee nöyristelijöiden joukko, joka vääristelee historiaa ja käy idänkauppaa pakotettuna maallemme epäedullisiin kauppaehtoihin."

Kirkkoherran selityksen liitteenä oli Perttelin kirkossa itsenäisyyspäivänä 6.12.1979 pidetyn saarnan dispositio[34].

> Kirkkoherra lausui selityksessään mm. seuraavaa: "Mainitsin saarnassani kuinka veljeskansamme Viro on saanut paljon kärsiä. Tämä meille suomalaisille rakas maa menetti itsenäisyytensä Stalinin aikana. Samoin kävi Latvian ja Liettuan kansalle. Vapaan ja itsenäisen maan lipun sijasta liehuu nyt näissä maissa punarätti. Tarkoitukseni oli sanoa punalippu. Sana – punarätti – oli siis lipsahdus. Tämän lipsahduksen olen reilusti tunnustanut esim. Iltasanomissa 29.1.1980 julkaistussa artikkelissa. Olen tästä asiasta hyvin pahoillani, kun puolen sanan kohdalla tällainen lipsahdus pääsi tapahtumaan."

Tuomiokapituli katsoi asiassa selvitetyksi, että kirkkoherra oli pitäessään saarnaa itsenäisyyspäivänä 6.12.1979 Perttelin kirkossa ja käsitellessään Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan historiaa sekä toisen maailmansodan kulkua todennut kolmen viimeksimainitun valtion menettäneen valtiollisen itsenäisyytensä, mikä seikka ilmeni mm. siten, että sanottujen maiden lipputangoissa liehuu itsenäisen maan lipun asemesta punarätti. Tuomiokapituli tutki ensiksi vuoden 1964 KL 444 §:n 2 momentin nojalla ja RL 14 luvun säännökset huomioon ottaen kysymyksen siitä, oliko edellä selostettu lausuma sellainen, että siitä saattoi seurata rangaistus muun säädöksen kuin kirkkolain perusteella. Tuomiokapituli katsoi, että asia kuului pelkästään kirkon tuomiovallan piiriin, koska "asiassa oli kuitenkin jäänyt näyttämättä, että teko on tahallinen tai aiheuttaa vaaran, että Suomen suhteet vieraaseen valtioon vahingoittuvat".

Tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli saarnassaan esittänyt sopimattoman lausuman vieraan valtion lipusta ja näin menetellen hän ei ollut käyttäytynyt siten kuin kirkkoherran viran vastuullinen ja arvollinen hoitaminen

---

[34] Saarnan tekstinä oli Johanneksen evankeliumin 8 luku, jakeet 31–36, aiheena Isänmaan opetuslapset.

edellytti. Lisäksi tuomiokapituli otti huomioon toisaalta, että tekoa ei oltu osoitettu tahalliseksi ja toisaalta, että pappi julkisesti pitäessään saarnaa oli toiminut tilanteessa, jossa häneen kohdistui normaalia keskustelua ja esiintymistä huomattavasti suuremmat odotukset sekä saarnan sisällön että sen esittämistavan osalta ja saarna näin ollen oli sekä valmistettava että pidettävä harkitulla ja arvokkaalla tavalla. Kirkkoherra oli tämän seikan unohtanut ja jättänyt ottamatta huomioon. Tuomiokapituli tuomitsi 1964 KL 108 §:n nojalla kirkkoherran yhden kuukauden mittaiseen eroon pappisviran hoitamisesta.[35]

4.1.12. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 10.10.1984 antamasta päätöksestä n:o 17 ilmeni, että 52 seurakuntalaista oli kantelukirjeessä saattanut tuomiokapitulin tietoon mm., että kappalaisenviran hoidossa seurakunnassa oli varsin paljon vaikeuksia, joita kappalainen oli saanut aikaan "omapäisyydellään, ilmeisellä yhteistyöhaluttomuudellaan, erikoisilla saarnoillaan ja puheillaan kirkollisissa toimituksissa". Kirjeessä pidettiin "erikoisen loukkaavana, masentavana ja hämmentävänä" kappalaisen saarnaa toukokuun 20 päivänä 1984 kaatuneitten muistopäivänä[36] O:n seurakunnan kirkossa pidetyssä jumalanpalveluksessa. Kirjeen mukaan kappalainen oli koonnut saarnansa pääosaksi eräänlaisen katsauksen ajankohtaisiin aiheisiin: kirkolliskokous, naispappeusäänestys, virkaehtosopimusneuvottelut ja kaatuneitten muistopäivä.

> Kantelukirjeessä saarnan sisällön osalta ilmeni mm. seuraavaa: "Naispappeudesta puhuessaan hän selitti, että miehet pelkäävät naista, miksi? Siksi, että naisesta vuotaa punaista verta kuukautisten aikana. Punainen veri pelottaa. Jonkun tutkijan mukaan juuri tämän vuoksi on punainen väri, vaaran merkki, otettu liikennemerkeissäkin pysähdysmerkiksi. Edelleen hän kertoi kuinka virkaehtosopimusneuvottelujen yhteydessä kaikki lakkoilivat – lääkäritkin saadakseen monen tuhannen markan palkanlisän. Papit vain eivät voi lakkoilla. L:n suhtautuminen kaatuneiden muistopäivään oli vähättelevää. – Pojat haluavat tapella. Niin myös miehet, jotka olivat sodassa, kun oli kiva tapella, niin kuin lapsista hiekkalaatikolla. Kun valmistetaan tykkejä, täytyy tykeille saada ruokaa. L:n saarna vei juhlamielen kuulijoilta. Ei saaneet elämän leipää sitä haluavat, ja pyhäpaikka tahrittiin likaisilla puheilla."

---

[35] Tapausta selostaa myös Konstari (1986) s. 61–62 ilmaisuvapauden kannalta.

[36] Opetusministeriö oli mm. kirjelmällään määrännyt toukokuun kolmannen sunnuntain vietettäväksi jälleen sankarivainajien muistolle omistettuna kansallisena juhlapäivänä 30.3.1943 N:o 579. Opetusministeriön kirjelmä oli julkaistu mm. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeessä 8.4.1943 § 4.

Kappalainen antoi yksityiskohtaisesti eritellyn 36 sivuisen selityksen. Tuomiokapituli pyysi kirkkoneuvostolta lausunnon. Siinä tuotiin esiin kappalaisen saarnoille tunnusomaisia piirteitä; mm. saarnojen pituus 30–45 minuuttia, "jutustelu", enemmän psykologinen kuin teologinen ote, minä-keskeisyys, huono valmistelu, henkilökohtaiset antipatiat ja sympatiat kohtuuttoman selvästi esimerkiksi saarnoissa 20.5. ja 9.6.1984. Tuomiokapitulin kutsuttua kappalaisen henkilökohtaisesti kuultavaksi tuomiokapitulin istuntoon ja piispa Malmivaaran keskusteltua seurakunnan kirkkoneuvoston ja kappalaisen kanssa tuomiokapituli määräsi jutussa syyttäjän. Syyttäjä esitti saarnojen 20.5.1984 ja 9.6.1984 osalta 1964 KL 23 ja 108 §:n nojalla vaatimuksen kappalaisen tuomitsemisesta rangaistukseen sopimattomien sekoittamisesta saarnoihinsa. Kappalainen antoi syytekirjelmän johdosta kirjallisen vastineen ja hän oli henkilökohtaisesti vielä kuultavana tuomiokapitulin istunnossa.

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kappalainen oli O:n seurakunnan kirkossa kaatuneitten muistopäivänä toukokuun 20 päivänä 1984 pitämässään saarnassa esittäessään oikeudenmukaisuuskysymykseen liittyvänä saarnakonseptista ilmeneviä kysymyksiä ja lausumia lakkoilusta, naisista ja sodasta sekä saarnassaan helluntain valmistuspäivänä, kesäkuun 9 päivänä 1984 viitatessaan niihin yksityisiin henkilöihin, jotka olivat kantelukirjeen allekirjoittaneet, joita lausumia ja seikkoja saarnakonsepti, saarnakasetti ja siitä ilmenevä esittämistapa huomioon ottaen voitiin pitää saarnaan sopimattomina, syyllistynyt sopimattomien sekoittamiseen saarnoihinsa. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon sen, että pappi julkisesti pitäessään saarnaa toimii tilanteessa, jossa häneen kohdistuu normaalia keskustelua ja esiintymistä huomattavasti suuremmat odotukset sekä saarnan sisällön että sen esittämistavan osalta ja saarna on näin ollen sekä valmistettava että pidettävä harkitulla ja arvokkaalla tavalla ja että kappalainen oli tämän seikan unohtanut ja jättänyt huomioon ottamatta, tuomiokapituli 1964 KL 442, 108, 99 ja 23 §:n nojalla tuomitsi hänelle sopimattomien sekoittamisesta saarnoihinsa varoituksen.

Kappalainen valitti tuomiokapitulin päätöksestä hovioikeuteen. Itä-Suomen hovioikeus 8.3.1985 antamalla päätöksellä n:o 274/84 1964 KL 23 §:n 2 momentin ja 108 §:n nojalla ei muuttanut tuomiokapitulin päätöstä. Kappalainen haki muutosta hovioikeuden päätökseen. Päätöksellään 14.6.1985 n:o 1623 korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa. Hovioikeuden päätös jäi siis pysyväksi.

4.1.13. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 4.7.1983 antamassa

päätöksessä n:o 6 oli kappalaisen toimituksista kieltäytymisen, sopimattoman käyttäytymisen ja esimiehelleen osoitettavan kuuliaisuusvelvollisuuden rikkomisen lisäksi tekona sopimattomien sekoittaminen saarnaan. Saarnan osalta kysymyksessä oli sankarivainajien muistopäivänä eli kaatuneitten muistopäivänä 17.5.1981 kirkossa pidetty saarna.

> Päätöksestä ilmeni muun ohessa, että tuomiokapituli katsoi selvitetyksi todistajan lausuntojen ja asiakirjoista muutoin ilmenevän aineiston perusteella, että kappalaisen saarnat ja puheet yleensä olivat tuomitsevia ja rakkaudettomia. Puuttumatta niihin lähemmin tuomiokapituli totesi kappalaisen 17.5.1981 seurakunnan kirkossa sankarivainajain muistopäivänä saarnassaan ottaneen käsiteltäväksi aborttikysymyksen seuraavasti: "Hän oli saarnansa aikana kaksi kertaa ilmoittanut vievänsä kukkansa mieluummin sairaalan kaatopaikalle kuin sankarihaudalle. Hän oli täten sekoittanut saarnaansa täysin sopimattomia ja loukannut kuulijakuntaansa – erityisesti kirkossa olleiden sankarivainajien omaisten – tunteita."

Tuomiokapituli totesi saarnan osalta kappalaisen käyttäytyneen papille sopimattomalla tavalla. Kokonaisuutena tuomiokapituli tuomitsi kappalaisen jatketusta virka- ja käytösvirheen käsittävästä rikoksesta 1964 KL 96, 99, 106, 107 ja 108 §:n sekä RL 7 luvun 2 §:n nojalla erotettavaksi pappisviran toimittamisesta yhden vuoden ajaksi.

Kokoava arvio. Erityispiirteenä jumalanpalvelusta koskeneissa tapauksissa nousi esille itsenäisyyspäivä kolmessa tapauksessa, joista kahdessa pappi tuomittiin rangaistukseen – toisessa jumalanpalveluksen pitämättä jättämisestä ja toisessa saarnasta. Toinen erityinen päivä oli kaatuneitten muistopäivä, sen saarnat, jotka kahdessa tapauksessa johtivat papin tuomitsemiseen rangaistukseen. Uskonto ja isänmaallisuus tulivat juuri näissä jumalanpalveluksissa odotetusti esille. Kuulijoiden saarnan sisältöön keskittyminen ja saarnaamistavan tarkkailu sekä kuulijoiden tunnehekkyys heijastuivat saarnaan reagoinnissa ja ratkaisukäytännössä.

Ns. omantunnonsyyt tulivat ensimmäistä kertaa esille eronneiden avioliittokuulutuksen lukemisen yhteydessä jo vuonna 1949 rangaistukseen – varoitus – tuomitsevana päätöksenä. Mies- ja naispapin väliset yhteistyön ongelmat jumalanpalveluksen ehtoollisen vietossa tulivat ensi kertaa esille vuonna 1989 noin vuoden kuluttua siitä, kun ensimmäiset naiset oli 6.3.1988 vihitty pappisvirkaan. Käsikirjasta poikkeamista koskevat asiat olivat erittäin harvinaisia. Aineiston perusteella näytön saaminen näissä tapauksissa oli hankalaa, ja lisäksi käsikirjasta poikkeamisen olennaisuuden arviointi antoi tuomiokapitulille laajan harkintavallan.

4.2. Kasteen toimittaminen

1869 KL 125 §:n 1 momentti
"(...) ilman laillista estettä tahi syytä kieltäytyy virkapalveluksesta, kun seurakuntalainen taikka joku siellä oleskeleva vieraan seurakunnan jäsen häntä pyytää kastamaan lasta (...)"

1964 KL 106 §
"(...) ilman laillista estettä tai syytä laiminlyö hänelle 85 ja [pappisviran tehtävät; julkisen jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten hoitaminen] *ja 86* [pappisviran erityiset tehtävät; yksityinen sielunhoita, rippi, kirkkokuri, diakonia] *§:n mukaan kuuluvan tehtävän hoitamisen tai kieltäytyy tekemästä papillista palvelusta silloin kun hän tämän lain mukaan on siihen velvollinen (...)"*

Kaste on edellytyksenä kirkon jäsenyyteen. 1869 KL 3 §:n ja 1964 KL 3 §:n mukaan kirkon yhteyteen jäseniksi otettiin: lapsia pyhän kasteen sakramentin kautta; niitä, jotka olivat oikein kastetut, mutta eivät kuuluneet mihinkään evankelis-luterilaiseen kirkkoon, siten, että he tunnustivat kirkon tunnustuksen; sekä niitä, jotka eivät olleet oikein kastettuja eivätkä enää lapsia, siten, että he tunnustivat kirkon tunnustuksen ja saivat pyhän kasteen. Pyhästä kasteesta säännökset olivat 1869 KL 34–42 §:ssä ja 1964 KL 31–36 §:ssä.[37] 1964 KL 4 §:n mukaan kirkon jäsenillä oli oikeus kirkon tarjoamiin etuihin sen mukaan, kuin kirkkolaissa säädettiin.

> 1869 KL 4 §:ssä säädettiin tarkemmin kirkon jäsenten oikeuksista seuraavasti: "Kirkon jäsenillä on oikeus vapaasti nauttia kirkon etuja. Ne, jotka ovat syntyneet evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvista vanhemmista, saavat kasteen kautta oikeuden kristilliseen kasvatukseen ja opetukseen sekä, tarpeellisen opetuksen ja sitä seuraavan kasteenliiton uudistuksen jälkeen, oikeuden nauttia Herran pyhää ehtoollista ja kirkon muita etuja. Toista uskontunnustusta olevat kristityt sekä ne, jotka eivät ole kristittyjä, saavat, kun siirtyvät evankelis-luterilaiseen kirkkoon, tämän siirtymisen kautta oikeuden kirkon etuihin."

[37] 1964 KL 46 §:ssä oli säännös menettelystä vierasta uskontunnustusta olevan henkilön ottamisesta evankelis-luterilaisen kirkon jäseneksi. Uskontokunnasta toiseen siirtymistä koskevat säännökset olivat UskVapL 5–7 §:ssä.

1869 KL 5 §:ssä 1964 KL 4 §:ssä säädettiin kirkon jäsenten velvollisuudet: "elää kristillissiveellistä elämää, ahkerasti käydä yhteisessä jumalanpalveluksessa ja muutenkin käyttää hyväkseen kirkon armonvälineitä, avioliittoon mennessään antaa pyhittää sen säädetyllä tavalla, kastattaa lapsensa ja antaa heille kristillinen kasvatus sekä kirkon tunnustuksen mukainen kristinopin opetus, edistää muuta sekä kirkkolaissa säädettyä että vapaata Pyhän Raamatun ja kirkon tunnustuksen pohjalla tapahtuvaa työtä elävän kristillisyyden voimaan saattamiseksi ja Jumalan sanan levittämiseksi".

Augsburgin tunnustus X lausuu kasteesta seuraavaa: "Kasteesta seurakuntamme opettavat, että se on välttämätön pelastukseen ja että Jumalan armo annetaan kasteen välityksellä. Lapset tulee kastaa, jotta heidät kasteen kautta annettaisiin Jumalan huomaan ja näin otettaisiin Jumalan armoon."[38] Kasteen sakramentissa kastettava tulee Kristuksen omaksi, kaste lahjoittaa syntien anteeksiantamuksen, kasteessa saadaan Pyhä Henki ja synnytään uuteen elämään, josta seuraa, että kaste liittää ihmisen Kristuksen ruumiiseen ja Jumalan kansaan, hänet otetaan toisin sanoen kirkon yhteyteen.[39]

1869 KL 5. luku ja 1964 KL 5. luku sisälsivät yksityiskohtaiset säännökset kasteen toimittamisesta; kasteen toimittaminen kirkkokäsikirjassa määrätyllä tavalla, oikein toimitetun kasteen uudistamiskielto, kasteen toimittamisen paikka, aika lapsen saattamiselle pyhään kasteeseen, hätäkaste sekä kummien kelpoisuusvaatimukset. 1869 KL 34 §:n ja 1964 KL 34 §:n 1 momentin mukaan vastoin vanhempien tai holhoojien vakaasti ilmoitettua tahtoa lasta ei saanut kastaa.[40] Kummien, joita tuli 1869 KL 42 §:n mukaan olla "muutamia henkilöitä" ja 1964 KL 36 §:n mukaan "ainakin kaksi kummia", tuli olla konfirmoituja, elämässään nuhteettomia evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseniä.[41]

Jos vanhemmat tai lapsen holhooja eivät toimittaneet lasta kastettavaksi tai jos he taikka muu lapsen huoltaja laiminlöivät velvollisuutensa hankkia

---

[38] Augsburgin tunnustuksen suomennos 1990 s. 55.

[39] Pihkala s. 222. Ks. laajemmin kasteen historiallisista juurista ja luterilaisen kastekäsityksen kohdista mt. s. 220–223.

[40] Kun 1964 KL 34 §:n 1 momentin nojalla evankelis-luterilaiseen seurakuntaan kuuluvien vanhempien lapsi saattoi jäädä kastamatta, lapsen merkitseminen kirkonkirjaan tapahtui syntymän ja kuoleman rekisteröimisestä annetun asetuksen (824/79) 3–6 §:n mukaan.

[41] TK:n mietinnön s. 117 mukaan kummien tai todistajien läsnäolo oli tarpeellinen, koska kastettu kasteen perusteella merkittiin kirkonkirjoihin eli viralliseen väestörekisteriin. Kummin velvollisuuksista säädettiin 1869 KL 44 §:ssä 1964 KL 37 §:ssä; vanhempien, holhoojien ja huoltajien tukeminen kristillisessä kasvatus- ja opetustyössä.

lapselle kristillistä kasvatusta ja opetusta, heitä kohtaan oli meneteltävä 1869 KL 34 §:n ja 1964 KL 79 §:n nojalla sillä tavoin kuin kirkkokuria koskevassa luvussa 1869 KL 101 §:ssä ja 1964 KL 78 §:ssä säädettiin. Menettelynä tällöin oli kirkkoherran antama varoitus, ja jos ojentumista ei tästä tapahtunut, kirkkoneuvoston antama varoitus. Jos seurakunnan jäsen edelleen pysyi katumattomana, kirkkoneuvosto voi julistaa menettäneeksi oikeuden olla kummina tai kirkollisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden.[42]

Kirkko-oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna voidaan todeta, että kasteen kautta kirkon jäsenyyteen ottaminen merkitsee 1869 KL 3 §:n ja 1964 KL 3 §:n mukaan erottamattomasti sekä jäsenyyttä kirkkolaissa säädettyine oikeuksineen ja velvollisuuksineen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa että hengellistä jäsenyyttä koko Kristuksen kirkossa.[43]

---

[42] 1869 KL 101 §:n ja 1964 KL 78 §:n 2 momentin nojalla kirkkoneuvoston päätös oli viivytyksettä alistettava tuomiokapitulin tutkittavaksi ja ratkaistavaksi. Vain erityisen ripin perusteella, jonka pappi todisti tapahtuneen, kirkkoneuvosto voi antaa mainitut oikeudet takaisin. 1964 KL 465 §:n mukaan tuomiokapitulin antamaan päätökseen ei saanut hakea muutosta.

[43] Göransson s. 77–86 sekä 292–293 selostaa jäsenyyttä Ruotsin kirkossa, jota on luonnehdittu valtiolliseksi kirkollisen organisaation ollessa monin tavoin sidoksissa valtion hallintoon ja päätösvallan kuuluessa useissa kirkollisissa asioissa valtion viranomaisille, hallitukselle, valtiopäiville ja eri virastoille. Tässä yhteydessä hän toteaa muun muassa, että kasteella Ruotsin kirkossa ei kirkollisena toimituksena ole välittömiä oikeudellisia vaikutuksia. Vuodelta 1951 olevan UskVapL 6 §:n mukaan Ruotsin kansalaiset tai Ruotsissa asuvat ulkomaalaiset saivat olla Ruotsin kirkon jäseniä. UskVapL 7 §:n nojalla avioliitossa syntyneet lapset kuuluivat syntymän perusteella Ruotsin kirkkoon, jos molemmat vanhemmat tai toinen vanhemmista kuului kirkkoon. UskVapL 8 §:n nojalla myös avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi syntymän kautta tuli Ruotsin kirkon jäseneksi, jos äiti kuului Ruotsin kirkkoon. Vanhempien tai vanhemman tuli tehdä asiasta ilmoitus. Näin ollen Ruotsin kirkkoon voi kuulua myös kastamattomia jäseniä. Kaste on UskVapL 10 §:n mukaan edellytys hätäkasteen suorittamiselle, kummiudelle sekä maallikolle saadakseen piispan antaman saarnaluvan tai kirkkoneuvoston antaman luvan ehtoollisessa avustamiseen. Göransson s. 80 tulkitsee Ruotsin kirkon kirkkokäsikirjaa, jonka kirkolliskokous on hyväksynyt kirkollisella kuulutuksella SKSS 1986:3 siten, että kirkko-oikeudelliselta näkökannalta kirkkokäsikirjassa tehdään ero hengelliseen jäsenyyteen eli Kristuksen kirkon jäsenyyteen ottamisessa ja oikeudellisesti järjestyneessä uskonyhteisössä Ruotsin kirkossa jäsenyyteen ottamisessa. Göransson toteaa, että kysymys kasteesta jäsenyyden perustana on 1980-luvun lopulta lähtien ollut Ruotsin kirkossa käydyissä keskusteluissa erittäin tunneherkkä kysymys. Tästä aiheesta ks. Träskman TA 1989/6 s. 465–473, jossa Träskman selostaa kastetta ja kirkkoon kuulumista Ruotsin kirkon ongelmana. – Ks. myös Ekström s. 24, jossa vuoden 1987 tilastojen mukaan Ruotsin kirkkoon kuului 93,6 % Ruotsin kansalaisista. Vuonna 1975 kirkko ja valtio -komitean s. 31 mukaan prosentti Ruotsissa oli ollut 97.

Aineistossa oli 12 kasteen toimittamiseen liittyvää tapausta. Kantelut koskivat viittä kirkkoherraa, kolmea kappalaista sekä yhtä virkaatoimittavaa kirkkoherraa, kirkkoherran apulaista ja ylimääräistä pappia. Yhdessä tapauksessa sotilaspappi itse teki ilmoituksen virheellisestä menettelystään. Nämä tapaukset ajoittuivat 1940-, 1950- ja 1980-luvulle. 1940-luvun tapaukset vuodelta 1940 ja 1945 koskivat uskonnonvapauslain vastaista menettelyä.[44] 1950-luvun tapaukset – vuodelta 1951 kaksi tapausta ja yksi vuodelta 1953 – liittyivät yleiseen elämänkulkuun.[45] 1980-luvun tapaukset, joissa ajallinen painopiste oli vuosikymmenen loppupuolella, liittyivät kummien kohdalla avioliiton solmimattomuuteen eli ns. avosuhteessa elämiseen.[46]

Kahdeksassa tapauksessa tuomiokapituli katsoi, että asia ei antanut aihetta toimenpiteisiin. Näistä tapauksista kolmessa tuomiokapituli liitti päätökseen kehotuksen vastaisen varalle. Nämä kehotukset oli liitetty 1980-luvun loppupuolen tapauksiin.

Tehtyjen kanteluiden johdosta tuomiokapituli antoi neljä tuomitsevaa päätöstä. Näistä yksi koski kreikkalaiskatolisten vanhempien lapsen kastamista

---

[44] Mainittu tapaus koski siviilirekisteriin kuuluvan aikuisen kastamista, joka ei ollut tapahtunut 1869 KL 53 §:ssä säädetyssä järjestyksessä. (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin ptk 2.10.1940 § 16). Kasteen toimittanut sotilaspappi teki asiasta itse ilmoituksen tuomiokapituliin. Asia ei antanut aihetta mihinkään toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta.

[45] Lapsen kastamatta jäämisestä oli vuonna 1951 kysymys kahdessa Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin tapauksessa, jotka eivät antaneet aihetta toimenpiteisiin. Kirkkoherra kertoi selityksessään, että lapsen kastamatta jättäminen johtui voittamattomista vaikeuksista, sillä hän myöhästyi postiautosta "vaikka määräajassa ajoimme hevosella vaaran rinnettä maantielle". Postiauto kulki todennäköisesti tavallista aikaisemmin. Tilanne olisi merkinnyt hänelle vuorokauden viipymistä, mihin hänellä ei kansliatöiden vuoksi ollut tilaisuutta. Kasteen pyytäjä ei ollut luvannut kustantaa papin matkaa henkilöautolla. Kirkkoherra joutui hevoskyydin lisäksi vielä kävelemään jalan kuusi kilometriä, jonka jälkeen poliisiauto oli sattunut kulkemaan ja otti hänet kyytiin. Lapsi oli kyllä myöhemmin kastettu (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin ptk. 13.9.1951 § 71). Kuopion hiippakunnan toisessa tapauksessa, jossa lapsen oli myöhemmin kastanut toinen pappi, kirkkoherra katsoi, että hänellä oli laillinen este kieltäytyä kastamasta, koska Vienankarjalasta kotoisin oleva lapsen äiti ei voinut osoittaa minkäänlaista papintodistusta mistään seurakunnasta. Hän olisi mielellään tahtonut palvella sekä avioliittokuulutuksen antamisella että lapsen kastamisella, mutta katsoi laillisten syiden ja virkavastuun sen estäneen. (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin ptk. 27.11.1951 § 47). 1950-luvun kolmas tapaus (Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 21.8.1953 n:o 12) liittyi papin ja lapsen isän erimielisyyteen kastetilaisuuden ajankohdasta. Asia ei antanut aihetta toimenpiteisiin.

[46] Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1980–1983 s. 30 todetaan, että tilastokeskuksen selvityksen mukaan "lähes 230.000 suomalaista eli avoliitossa tai avosuhteessa, mitä kirkolliskokous on pitänyt parempana ilmauksena".

– rangaistuksena piispan antamana yksityinen varoitus. Kahdessa tapauksessa oli kysymys papin sopimatonta tai pahennusta herättäneestä käytöksestä kastetilaisuudessa, jossa kummit eivät olleet solmineet avioliittoa. Näissä ns. avokummitapauksissa rangaistuksena oli toisessa muistutus ja toisessa yhden kuukauden virantoimitusero pappisvirasta. Lisäksi yhdessä tapauksessa papin sopimaton käytös kasteen toimittamisen yhteydessä äidin ja isän ollessa avioliiton solmimattomia ja isän ollessa kirkkoon kuulumaton papin sopimaton käytös liittyi papin muihin virka- ja käytösvirheisiin, joista jatkettuna rikoksena pappi tuomittiin erotettavaksi yhteensä yhden vuoden ajaksi pappisviran toimittamisesta.

Oikeudelliset ongelmat varsinkin 1980-luvun tapausaineistossa ovat kirkkolain soveltamisen ja tulkinnan ongelmia, jotka nousivat esille avioliiton solmimattomuuden yleistymisestä kirkon jäsenten keskuudessa. Miten oikeuskäytäntö on vastannut silloin, kun kirkkolaissa ei ole säännelty tyhjentävästi sitä, mihin kirkon jäsenyys velvoittaa; voiko pappi kieltäytyä kastamasta avioliittoa solmimattomien eli ns. avosuhteessa elävien vanhempien lasta ja millä perusteella; voiko pappi evätä kummiuden avioliittoa solmimattomalta tahi ns. avosuhteessa elävältä "avokummilta" ja millä perusteella; miten HM 5 §:ssä säädetty yhdenvertaisuus toteutuu; sekä mitä korkeimman oikeuden avokummitapauksessa 13.10.1989 antama päätös n:o 2792 (KKO 1989:122) käytännössä merkitsee?[47]

* * *

4.2.1. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 3.5.1945 antamassa päätöksessä (ptk. 3.5.1945 § 3) Suomen kreikkalaiskatolinen kirkollishallitus oli ilmoittanut seurakunnan kirkkoherran apulaisen kastaneen evankelis-luterilaiseen uskoon kreikkalaiskatolisten vanhempien lapsen, vaikka lapsen vanhemmat eivät olleet vielä tehneet UskVapL 5 §:n 2 momentissa tarkoitettua

[47] Korkeimman oikeuden ratkaisujen oikeudellisesta sitomattomuudesta Laakso s. 98-99 toteaa, että Suomessa vanhastaan yleisen lainkäytön osalta vallinneen periaatteen vertikaalisesti eli suhteessa alempiin tuomioistuimiin ja horisontaalisesti eli suhteessa saman tuomioistuimen myöhempiin ratkaisuihin ei katsottu muuttuneen senkään jälkeen, kun 1980 voimaantulleella OK:n muutoksella siirryttiin valituslupajärjestelmään. Tämä muutos tosin Laakson mukaan oli omiaan vahvistamaan KKO:n ratkaisujen prejudisiaalista merkitystä ainakin sikäli, että niiden tosiasiallisen sitovuuden katsottiin lisääntyneen. Ks. tarkemmin prejudikaateista Laakso s. 98-111 ja siinä mainittu kirjallisuus. Voipio (1989) s. 329 toteaa, että Suomessa ylimmät tuomioistuimet käyttävät, kuten ennenkin ylintä tuomiovaltaa ja tämän toiminnan sivutuotteena syntyy ennakkopäätöksiä. Ks. koko Voipion artikkeli "Prejudikaatit ovat vain sivutuotteita" (1989) s. 325–331.

eroamisilmoitusta kreikkalaiskatolisesta seurakunnasta. Koska molemmat lapsen vanhemmat olivat kreikkalaiskatolisen seurakunnan jäseniä, kirkollishallituksen mielestä kastaja oli menetellyt vastoin UskVapL 6 §:n 1 momentin säännöksiä siitäkin huolimatta, että lapsen vanhemmat olivat kastamispyynnön tehneet. Tuomiokapituli katsoi papin toimineen UskVapL 6 §:n 1 momentin vastaisesti. Kun kuitenkin arkkipiispa oli ilmoittanut 1869 KL 126 ja 133 §:n nojalla antavansa papille yksityisen varoituksen, niin tuomiokapituli – ottaen huomioon tuona aikana vallinneet olosuhteet ja pitäen tätä rangaistusta papille riittävänä – katsoi, että asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Lieventävät asianhaarat eivät ilmenneet päätöksestä, vaan asian valmisteluasiakirjoista; lapsen isä oli ennen kastetta ilmoittanut eroavansa kreikkalaiskatolisesta kirkosta ja ryhtynyt sitä toteuttamaan, ja lapsi oli sairas. Lapsen kastaneen papin selityksestä kävi ilmi, että hän oli suorittanut kasteen vanhempien hartaasta pyynnöstä. Pappi katsoi hätätilan vaatineen lapsen kastamista, koska lapsi oli jo yli kolmen kuukauden ikäinen ja sairas, ja kun vanhemmat olivat virallisesti ja todistetusti luterilaiseksi pyrkimässä. Pappi vielä selityksessään vetosi 1869 KL 121 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan pappi ei saanut kieltäytyä pyydettäessä tekemästä vieraan uskonopin tunnustajalle papillista palvelusta, mikäli sellaisen palveluksen tekeminen ei ollut ristiriidassa yleisen lain kanssa. Hän ei kuitenkaan oman ilmoituksensa mukaan ollut ottanut huomioon tällöin UskVapL 6 §:ää.[48]

* * *

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 3.12.1980 antama päätös n:o 21 ja Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.2.1988 antama päätös n:o 1 koskivat papin käyttäytymistä kastetoimituksen yhteydessä.[49] Vuoden 1980 tapauksessa pappi tuomittiin saamaan muistutus 1964 KL 108 §:n nojalla lieventävien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta pahennusta herättäneestä käytöksestä papin virassa. Vuoden 1988 tapauksessa pappi tuomittiin tahal-

[48] Lapsen kastanut pappi liitti selitykseensä liitteeksi mm. jäljennöksen kreikkalaiskatolisen kirkkoherranviraston kirjelmästä, jossa koetettiin lapsen isää saada luopumaan eroaikeistaan. Lisäksi liitteenä oli toinen ammatilta mainitsemattoman henkilön lausunto perheen uuden asuinpaikkakunnan seurakunnasta. Tässä lausunnossa katsottiin, että kastanut pappi oli noudattanut kristillisen rakkauden vaatimusta palvellessaan kysymyksessä olevia siirtolaisia ja pyydetty, että tuomiokapituli antaisi asian raueta papin esittämien näkökohtien perusteella.

[49] Tapauksista käytetään jäljempänä nimitystä avokummitapaus.

lisesta papillisen virkansa velvollisuuksien rikkomisesta erotettavaksi yhden kuukauden ajaksi pappisviran toimittamisesta 1964 KL 78, 85, 99, 106, 442, 444 ja 455 §:n nojalla. Kummassakin tapauksessa rangaistukseen tuomittu pappi haki muutosta hovioikeudessa. Turun avokummitapauksessa hovioikeus katsoi, että ei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä.[50] Mikkelin avokummitapauksessa hovioikeus jätti 1964 KL 78 ja 106 §:n nojalla tuomiokapitulin päätöksen lopputuloksen pysyväksi.[51] Kummassakin tapauksessa pappi haki valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Turun tapauksessa korkein oikeus ei päätöksellään 9.6.1982 n:o 2668 myöntänyt valituslupaa. Mikkelin tapauksessa korkein oikeus 13.10.1989 antamallaan päätöksellä n:o 2792 muutti hovioikeuden päätöstä siten, että pappi tuomittiin hovioikeuden hänen syykseen lukeman tahallisen virkavelvollisuuden rikkomisen ja siitä määräämän rangaistuksen asemesta varomattomuudesta tehdystä virkavelvollisuuden rikkomisesta saamaan varoitus.

4.2.2. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli katsoi edellä mainitussa 6.12.1980 antamassa päätöksessä n:o 21 selvitetyksi, että seurakunnan ylimääräinen pappi oli 30.3.1980 M:n kirkossa jättänyt saapumatta ennalta sovittuun kastetilaisuuteen, jossa oli tarkoituksena toimittaa kaksi kastetta, ja että pappi oli saapunut vasta suntion hänet kutsuttua sekä tällöin myöhästynyt noin 30 minuuttia. Lisäksi katsottiin selvitetyksi, että pappi, "perusteella, joita hän ei riittävästi ollut tarkistanut, oli moittinut kastettavien lasten vanhempia ja kummeja menetellen tässä siten, että se oli aikaansaanut mielipahaa ja herättänyt pahennusta kirkkoväessä". Tuomiokapituli katsoi – puuttumatta kysymykseen, oliko avosuhteessa elävä ihminen mahdollinen kummiksi vai ei – että pappi ei ollut "tarpeeksi ottanut selvää sen tilanteen todellisuudesta, johon hän perusti kummioikeuksien epäämisen". Muutenkin tuomiokapituli piti papin menettelyä "jossain määrin sopimattomana ja pahennusta herättävänä". Kun papin menettely kuitenkin oli laskettava kokemattomuudesta johtuvaksi taitamattomuudeksi ja ymmärtämättömyydeksi ja kun häntä seurakunnan kirkkoherran toimesta ei oltu tehtäväänsä riittävästi opastettu, tuomiokapituli tuomitsi papin 1964 KL 108 §:n nojalla lieventävien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta pahennusta herättäneestä käytöksestä papinvirassa saamaan muistutuksen.

Turun hovioikeus 13.5.1981 antamallaan päätöksellä n:o 784 katsoi, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä. Korkein oikeus ei päätöksellään 9.6.1982 n:o 2668 myöntänyt papille valituslupaa.

---

[50] Turun hovioikeuden päätös 13.5.1981 n:o 784.

[51] Itä-Suomen hovioikeuden päätös 30.6.1988 n:o 1347.

4.2.3. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli katsoi 17.2.1988 annetussa päätöksessä n:o 1 kastettavan lapsen kummin tekemästä kantelusta selvitetyksi, että kappalainen oli hieman ennen 17.5.1987 S:n kirkossa toimitettavaksi sovittua kastetta kieltäytynyt kasteen toimittajana hyväksymästä lapsen kummeiksi vanhempien nimeämiä henkilöitä sillä perusteella, että nämä elivät keskenään avoliitossa eivätkä siten papin käsityksen mukaan olleet 1964 KL 36 §:n edellyttämiä elämässään nuhteettomia ja evankelis-luterilaista uskoa tunnustavia kirkon jäseniä.[52]

1964 KL 78 §:n mukaan kirkkoneuvostolla oli oikeus julistaa yleisesti syntiin ja paheeseen paatunut seurakunnan jäsen menettäneeksi oikeuden olla kummina sen jälkeen, kun kirkkoherra ensin oli häntä nuhdellut, ja jollei hän tästä ottanut ojentuakseen, kirkkoneuvosto antoi hänelle varoituksen. Koska tätä ei ko. tapauksessa ollut tapahtunut, tuomiokapituli katsoi papin menettelyllään ylittäneen toimivaltansa ja siten kirkollista toimitusta suorittaessaan tahallaan rikkoneen papillisen virkansa velvollisuuksia. Pappi, joka evankelis-luterilaisen kirkon pappina tuli osoittaa käytöksessään säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta, harrastaa kuria ja järjestystä, esimerkillään edistää rauhallista ja kunniallista vaellusta sekä kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvollisena sananpalvelijana, oli tuomiokapitulin mielestä rikkonut pappisvirkansa velvollisuuksia. Tämän vuoksi tuomiokapituli – puuttumatta kysymykseen, oliko avosuhteessa elävä ihminen kelpoinen kummiksi vai ei – katsoi 1964 KL 78, 85, 99, 106, 442, 444 ja 455 §:n nojalla papin tahallisesti rikkoneen papillisen virkansa velvollisuuksia ja tuomitsi hänet erotettavaksi yhden kuukauden ajaksi pappisviran toimittamisesta.

> Hovioikeuteen tekemässään valituksessa pappi lausui, että 1964 KL 36 §:ssä kummilta edellytettävällä nuhteettomuudella ei tarkoitettu saman lain 78 §:ssä säädettyä yleisesti tiedettyä paatumista syntiin ja paheeseen. 1964 KL 36 §:n tarkoitus oli lapsen kristillisen kasvatuksen turvaaminen, kun taas lain 78 §:n tarkoitus oli mahdollistaa katumukseen pakottaminen. Kasteen toimittajana hänen tehtävänään oli ollut tutkia, olivatko kummeiksi ehdotetut henkilöt konfirmoituja ja elämässään nuhteettomia evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseniä. Menettelemällä kastetilaisuudessa tuomiokapitulin päätöksessä kerrotuin tavoin pappi ei käsityksensä mukaan ollut ylittänyt toimivaltaansa. Sen vuoksi hän pyysi, että syyte hylättäisiin. Sen varalta, että syytettä ei hylättäisi, pappi pyysi, että juttu palautettaisiin tuomiokapitulin käsiteltäväksi lisäselvityksen esittämistä ja hänen nimeämien-

[52] Kantelija totesi kantelukirjeessä mm.: "Uskomme kirkon lakiin, että avoliitto on syntiä. Mutta oikeuttaako se kappalaisen hylkäämään vanhempien nimeämät kummit noin viisi minuuttia ennen kasteen alkamista?"

sä todistajien kuulustelun järjestämistä varten tai että hänet ainakin jätettäisiin rangaistukseen tuomitsematta.

Päätöksellään 30.6.1988 n:o 1347 Itä-Suomen hovioikeus hylkäsi papin valituksessaan esittämän palautuspyynnön jutun selvitettyyn tilaan nähden aiheettomana. Kummeiksi pyydettyjä ei ollut 1964 KL 78 §:ssä säädetyssä järjestyksessä julistettu menettäneeksi oikeuttaan olla kummeina. Näin ollen pappi oli 17.5.1987 ylittänyt toimivaltansa ja siten tahallaan kirkollista toimitusta suorittaessaan rikkonut papillisen virkansa velvollisuuksia. Sen vuoksi hovioikeus 1964 KL 78 ja 106 §:n nojalla jätti tuomiokapitulin päätöksen lopputuloksen pysyväksi.

Ratkaisunsa perusteluissa hovioikeus totesi, että pappi oli 13.5.1987 kastettavan lapsen vanhempien kanssa käymässään kastekeskustelussa katsonut vanhempien tyttärensä kummeiksi nimeämien henkilöiden täyttävän kummeilta vaadittavat1964 KL 36 §:ssä tarkoitetut edellytykset ja hyväksynyt heidät sanotun lapsen kummeiksi. Hieman ennen S:n kirkossa 17.5.1987 toimitettavaksi sovittua kastetta pappi oli tavannut kummeiksi pyydetyt henkilöt, jotka olivat saapuneet kirkkoon ollakseen kummeina läsnä kastetta toimitettaessa. Saatuaan tietää heidän elävän avoliitossa pappi oli ilmoittanut heille, "etteivät he voineet toimia kummeina ennen kuin he antoivat pyhittää liittonsa kristillisessä seurakunnassa säädetyllä tavalla". Pappi oli kasteen toimittajana evännyt kysymyksessä olevilta henkilöiltä oikeuden olla lapsen kummeina sillä perusteella, etteivät kummeiksi pyydetyt papin käsityksen mukaan olleet 1964 KL 36 §:ssä tarkoitetuin tavoin elämässään nuhteettomia evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseniä.

Hovioikeuden päätöksen mukaan kirkkoneuvostolla oli 1964 KL 78 §:n nojalla oikeus tuomiokapitulin päätöksestä ilmenevin tavoin julistaa yleisesti syntiin ja paheeseen paatunut seurakunnan jäsen menettäneeksi oikeuden olla kummina. Kirkkoneuvoston päätös oli alistettava tuomiokapitulin tutkittavaksi ja ratkaistavaksi. Kirkkolaissa ei ollut hovioikeuden päätöksen mukaan säännöstä papin oikeudesta hylätä konfirmoidulta, evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseneltä oikeutta olla kummina.

Korkein oikeus, joka kielsi 7.10.1988 hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon, myönsi 30.11.1988 papille valitusluvan. Korkein oikeus päätöksellään 13.10.1989 n:o 2792 (KKO 1989:122) muutti hovioikeuden päätöstä. Pappi tuomittiin hovioikeuden hänen syykseen lukeman tahallisen virkavelvollisuuden rikkomisen ja siitä määräämän rangaistuksen asemesta varomattomuudessa tehdystä virkavelvollisuuden rikkomisesta saamaan varoitus. Sovelletut lainkohdat olivat 1964 KL 36 ja 106 §.

Korkeimman oikeuden päätöksen perusteluissa toistettiin 1964 KL

36 §:ssä säädetyt kummien edellytykset. Korkein oikeus katsoi, että jutussa ei oltu esitetty, että S:n seurakunnassa, kuten eräissä muissa seurakunnissa on tehty, olisi ollut tapana heti lapsen syntymän jälkeen lähettää vanhemmille kirje, jossa olisi selostettu kummiuden edellytyksiä ja todettu, että avoliitossa elävä henkilö ei täyttänyt kummilta edellytettyä nuhteettomuuden vaatimusta. Neljä päivää ennen nyt kysymyksessä olevaa kastetilaisuutta pappi ei kastekeskustelussa ollut yksityiskohtaisesti selostanut kastettavan vanhemmille, että hän ei hyväksynyt kummeiksi avoliitossa eläviä henkilöitä. Tarkemmin yksilöimättömään kysymykseen, olivatko vanhempien kummeiksi nimeämät henkilöt nuhteettomia, pappi oli saanut myönteisen vastauksen. Saatuaan vähän ennen kastetilaisuutta tietää, että kummeiksi nimetyt henkilöt elivät avoliitossa, pappi oli vasta tuolloin kieltänyt heitä olemasta kummeina.

Korkein oikeus katsoi, että kasteen toimittajan tehtävänä oli tutkia, että kummeiksi esitetyt henkilöt täyttivät 1964 KL 36 §:ssä kummeille asetetut edellytykset. Näin tehdessään pappi ei ollut ylittänyt toimivaltaansa. Päätöksessä todettiin, että kirkkolaissa ei ollut säännöstä siitä, miten kasteen toimittajan tulisi menetellä katsoessaan, ettei kummiksi ehdotettu henkilö ollut hänen mielestään 1964 KL 36 §:ssä tarkoitetuin tavoin elämässään nuhteeton. Edelleen päätöksessä todettiin, että evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa kuitenkin hyväksyttiin kummeiksi myös henkilöitä, jotka elivät avoliitossa. Kun pappi "ei ole voinut hyväksyä kummeiksi avoliitossa eläviä henkilöitä, hänen olisi pitänyt hyvissä ajoin ennen kysymyksessä olevaa kastetilaisuutta ottaa selko siitä, elivätkö kummeiksi ehdotetut henkilöt avoliitossa". Pappi oli laiminlyönyt tämän velvollisuutensa ja siten varomattomuudesta rikkonut papillisen virkansa velvollisuuksia.

* * *

4.2.4. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 4.7.1983 antamassa päätöksessä n:o 6 jatkettuun virka- ja käytösvirhetta käsittävään rikokseen, josta tuomiokapituli oli tuominnut papin erotettavaksi pappisviran toimittamisesta yhden vuoden ajaksi, oli kysymys myös kasteen toimittamisesta. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kun kastetta edeltäneessä keskustelussa oli käynyt ilmi, että lapsen vanhemmat eivät olleet avioliitossa eikä lapsen isä kuulunut kirkkoon, pappi oli sekä "tässä kastetta edeltäneessä keskustelussa että itse kasteen toimittamisen aikana käyttäynyt itsetietoisen tuomitsevasti esittäen läsnäolleille useita loukkaavia ja häpäiseviä lausumia sekä kieltäytyen lopuksi antamasta vakiintuneen käytännön mukaista kastetodistusta sitä pyydettäessä aiheuttaen näin menettelyllään mielipahan". Edelleen tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että vaikkakin pappi oli oman kertomuk-

sensa mukaan toimittanut kasteen kirkkokäsikirjan edellyttämällä tavalla, hän oli ennen toimituksen suorittamista uhannut liittää – ellei toimitusta siirretä -itse kastetoimitukseen nuhteen ja tämän hän oli myös toteuttanut. Tuomiokapituli totesi, että kastetoimitukseen ei nuhdetta kirkkokäsikirjan mukaan voi kuulua. Pappi oli näin kastetoimitusta suorittaessaan jättänyt noudattamatta, mitä pappisviran arvollisesta hoitamisesta on määrätty syyllistyen täten papille sopimattomaan käytökseen.[53]

* * *

4.2.5. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 3.4.1987 antama päätös n:o 1, joka johti kirkkoherralle annettuun huomautukseen vastaisen varalle 1964 KL 33 §:n tulkinnasta, koski kirkkoherran menettelyä, kun hän oli ilmoittanut kastettavan lapsen vanhemmille, että hän ei halua suorittaa kastetta heidän kodissaan, koska vanhemmat eivät tahdo solmia avioliittoa.

Tuomiokapitulille saapuneessa kantelukirjoituksessa oli pyydetty tuomiokapitulia tutkimaan kirkkoherran kieltäytyminen keskustelemasta kirkkoneuvoston kanssa aiheesta, miksi kirkkoherra ei suostu kastamaan ns. avoparien lapsia näiden kodissa. Kirkkoherra totesi selityksessään, että hän ei ole kieltäytynyt ainoastakaan kirkollisesta toimituksesta. Vain kerran hän kertoi ilmoittaneensa kastettavan lapsen vanhemmille, että hän ei halua suorittaa kastetta heidän kodissaan, koska vanhemmat eivät tahdo solmia avioliittoa. Tekemäänsä päätöstä kirkkoherra perusteli 1964 KL 33 §:llä.[54] Lisäksi hän pe-

[53] 1964 KL 2 §:ssä tarkoitettu kirkon tunnustuksen mukaisesti tehty kirkkokäsikirja sisältää evankeliumikirjan, jumalanpalvelusten kirjan, kirkollisten toimitusten kirjan sekä rukouskirjan. Kirkkokäsikirjassa ei ole mitään rangaistuksia. "Nuhde" ei ole legalisoitu rangaistukseksi kirkkolaissa. Rikosoikeudelliseen laillisuus- l. legaliteettiperiaatteeseen kuuluvan säännön perusteella rangaistusten ja muiden rikosoikeudellisten seuraamusten kuin menettämisseuraamuksen on perustuttava lakiin (nulla poena sine lege) ja ei rikosta ilman lakia -sääntö (nullum crimen sine lege). Laillisuusperiaatteesta ks. Nuutila (1995) s. 28–41. Mikäli virkamies ei noudata ko. periaatetta, hän ylittää toimivaltansa. Ks. EAO kertomus 1980 s. 75–77. EAO piti nimismiehen menettelyn - nimismies oli antanut rikkomuksiin syyllistyneiden nuorten nimiä sisältäviä ns. häirikkölistoja julkaistavaksi paikkakunnalla ilmestyvässä lehdessä, jotta vahingonteot ja järjestyshäiriöt eivät jatkuisi - tarkoitusperiä sinänsä täysin hyväksyttävinä. EOA katsoi kuitenkin, että poliisiviranomaisten oli järjestystä ja turvallisuutta ylläpitäessään käytettävä keinoja, jotka oikeusjärjestyksen mukaan soveltuivat poliisin toimivaltapiiriin, ja nimismiehen po. toimet eivät tämän mukaisesti olleet asianmukaisia.

[54] 1964 KL 33 §: "Kaste toimitettakoon kirkossa tai kotona, taikka muualla, sen mukaan kuin pappi ja asianomaiset siitä sopivat."

rusteli asiaa sillä, että "pyhän toimituksen suorittaminen ei sovi vietettäväksi pyhittämättömässä paikassa. Hänen näkemyksensä mukaan avoliittolaisten koti on haureuden harjoittamisen paikka". Kirkkoherra kertoi saaneensa mallin menettelylleen Saksasta, "jossa kuulemma evankelinen pappi ei saata mennä edes siviiliavioliittoon vihityn parin kotiin, saati sitten avoparin, kastamaan".

> Kirkkoneuvoston kanssa keskustelusta kieltäytymistä kirkkoherra perusteli 1964 KL 101, 112, 113, 307, 442 ja 444 §:n nojalla. Tältä osin kirkkoherra totesi, että "Paavali ei suostunut tuomittavaksi provinssissa, vaan vetosi keisariin, kun kuului Rooman kansalaisiin. Minä vetoan pappina piispaan ja tuomiokapituliin, joiden eteen minut kuljetettakoon tuomittavaksi".
>
> Selityksessään kirkkoneuvosto oli huolestunut erityisesti kasteiden ja vihkimisten toimittamisessa seurakunnan ulkopuolisten pappien suuresta toimitusmäärästä ja pitävänsä tärkeänä, että kaikkia seurakuntalaisia pidetään samanarvoisina ja tarvittavat toimitukset tehdään seurakuntalaisten toivomusten mukaisesti. Edelleen kirkkoneuvosto kertoi tietoonsa tulleen tapauksen, jossa kirkkoherra oli kieltäytynyt menemästä avoparin kotiin kastetoimitusta toimittamaan.

Tuomiokapitulin päätöksen perusteina olivat 1964 KL 2 § kirkon pyhien toimitusten suorittamisesta kirkon tunnustuksen mukaisesti; 33 § kasteen toimittamispaikasta kirkossa tai kotona taikka muualla sen mukaan kuin pappi ja asianosaiset sopivat; 85 § pappisviran tehtävien hoitaminen käsikirjan mukaisesti; sekä 77 § kirkkokurista.[55] Tuomiokapituli katsoi, ettei kirkkoherran ollut näytetty laiminlyöneen hänelle 1964 KL 85 §:n kuuluvan tehtävän suorittamista eikä kieltäytyneen tekemästä papillista palvelusta silloin, kun hän kirkkolain mukaan oli ollut siihen velvollinen. Tuomiokapituli totesi kirkkoherran tulkinneen 1964 KL 33 §:ää tavalla, joka ei vastannut lainsäätäjän tarkoitusta. Kirkkoherran voitiin katsoa 1964 KL 77 §:n soveltamisessaan "ajautuneen hakoteille". Tuomiokapituli kuitenkin katsoi "tarkoituksen huomioonottaen, ettei häntä ole rangaistava epäonnistuneesta tulkinnastaan". Tuomiokapituli huomautti vastaisen varalle, ettei kirkkoherran tulkinta ole hyväksyttävissä eikä hänen siis tule jatkaa omaksumaansa käytäntöä.

Kirkkoneuvoston kanssa keskustelusta kieltäytymisen osalta tuomiokapituli katsoi, että vaikka kirkkoherra pappina 1964 KL 113 ja 442 §:n pe-

[55] Edelleen päätöksessä mainittiin kirjallisuudessa todetusti kasteen toimituspaikasta, että kaste on suoritettava ainoastaan kirkossa. Kirjallisuutta ei tarkemmin kuitenkaan yksilöity. Toisaalta todettiin, että kristillisen kotielämän kannalta kodissa toimitettavalla kasteella myös saattaa olla suuri merkitys, ja tämä ajattelutapa on edelleen vallitseva kirkollisessa käytännössä.

rusteella oppinsa, virkatoimiensa ja elämänsä suhteen oli lääninrovastin, piispan ja tuomiokapitulin valvontavallan alainen, kirkkoherra menettelyllään oli puuttunut kirkkoneuvostolle vanhastaan kuuluviin 1964 KL 307 ja 313 §:n mukaisiin tehtäviin, olla seurakunnan hengellisen ja muun toiminnan johdossa ja tarvittaessa ryhtyä asian johdosta sopiviksi harkitsemiinsa toimenpiteisiin. Kieltäytymällä keskustelemasta kirkkoneuvoston kanssa kirkkoherra oli käyttänyt väärin valtaansa kirkkoneuvoston puheenjohtajana. Tuomiokapituli ei pitänyt kyseistä menettelyä laadultaan sellaisena virheenä, josta kirkkoherraa vastaan olisi nostettava syyte tuomiokapitulissa. Tuomiokapituli päätti enempiin toimiin asiassa ryhtymättä saattaa kirkkoherran tietoon vastaisen varalle asiassa esittämänsä kannan siitä, miten hänen menettelyään oli pidettävä taitamattomana ja virheellisenä.

* * *

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 19.11.1986 antama päätös n:o D 16 ja Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 19.2.1988 antama päätös n:o 3 liittyvät lapsen sukunimen merkitsemiseen kastetilaisuudessa.

4.2.6. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä lapsen isä katsoi tulleensa petetyksi, kun lapsen sukunimeksi olikin rekisteri-ilmoituksen perusteella tullut äidin sukunimi. Lasta kastettaessa kappalaiselta oli kysytty, voidaanko lapsi kastaa isän nimelle, vaikka vanhempia ei oltu vihitty. Tähän kappalainen oli antanut myöntävän vastauksen. Kappalaisen selityksen mukaan lapsi oli tunnustamaton ja tämä tieto kappalaisella oli ollut ennen kastetilaisuutta. Tuomiokapituli katsoi, ettei asia anna aihetta toimenpiteisiin, vaikka kappalainen oli kirjoittanut kummikirjat isän nimellä ja vaikka hän rekisteri-ilmoituksen perusteella oli tiennyt lapsen sukunimeksi tulevan äidin sukunimen, sekä vastoin lakia oli antanut ymmärtää, että lapselle olisi voitu antaa jo kastetilaisuudessa isän nimi. – Tuomiokapituli katsoi, että kummikirja ei kuitenkaan ollut virallinen asiakirja, ja että asianhaarat muutoinkin olivat lieventävät. Tuomiokapituli kiinnitti kappalaisen huomiota sukunimilain tinkimättömään noudattamiseen papinviran hoidossa.

4.2.7. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin tapauksessa kirkkoherra oli ennen kastetoimitusta todennut, että kastetta koskevaan lomakkeeseen lapsen sukunimeksi oli merkitty isän nimi, vaikka isyyden tunnustaminen ei ollut tapahtunut eikä se ollut vireillä. Lapsen isän äiti oli puuttunut asiaan äänekkäästi pettyneenä siitä, että lasta ei voitukaan kastaa isän sukunimelle. Lääninrovasti antamassaan lausunnossa katsoi tulleensa siihen käsitykseen, että kastetilaisuudessa tapahtunut asioiden hoitaminen oli kärsinyt kiireestä, jolla lapsen vanhemmat ja heidän vanhempansa olivat kastejuhlaa järjestäneet. Osansa lääninro-

vasti katsoi olleen myös sillä kiireellä, jonka paineen alaisena yksipappisen seurakunnan kirkkoherra kaksoispyhien aikana oli joutunut tehtäviään hoitamaan. Lääninrovasti totesi, että "toimituskeskustelu, vaikka puhelimitse suoritettuna, olisi estänyt tämän tahattoman, kiusallisen tilanteen syntymisen".

Tuomiokapituli katsoi tulleen selvitetyksi, että kaste oli toimitettu kirkkokäsikirjassa määritellyllä tavalla eikä kirjoitus antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin. Vastaisen varalta tuomiokapituli kuitenkin – yhtyen lääninrovastin esittämään – kehotti kirkkoherraa harkitsemaan ennalta tehtävien toimituskeskustelujen käyttöönottoa vastaavan tilanteen ennaltaehkäisemiseksi.

Kummassakaan tapauksessa lapsen vanhempia ei ollut vihitty avioliittoon eikä lasta vielä ollut tunnustettu 5.9.1975 annetun isyyslain (700/75) mukaisesti. Toisessa lapsen isän ja toisessa lapsen isän äidin tekemä kantelu ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin. Kummallekin papille tuomiokapituli huomautti vastaisen varalle, toisessa kehotuksin sukunimilain tinkimättömään noudattamiseen ja toisessa harkittavaksi ennalta käytävien toimituskeskustelujen käyttöönottoa.

* * *

4.2.8. Ruotsalaisesta oikeuskäytännöstä tuli esille oikeusasiamiehen kertomuksesta 1979/80 kysymys papin velvollisuudesta vanhempien pyynnöstä kastaa lapsi.[56] Oikeusasiamiehen kertomuksesta ilmeni, että pappi kieltäytyi kastamasta 18-vuotiaan äidin lasta vedoten omantunnonsyihin. Pappi oli asettanut vaatimuksen kastekeskustelun käymisestä kasteen toimittamisen edellytykseksi.

Pappi katsoi antamassaan selityksessä, että hänellä ei ollut mitään mahdollisuutta kastaa lasta, koska äiti avoimesti tunnusti, että hän ei ottaisi mitään vastuuta niistä seurauksista, jotka lapsen kastaminen aiheutti. Kun äiti ei pitänyt välttämättömänä kotona käytävää kastekeskustelua, jonka pappi taas asetti edellytykseksi sille, että hän voisi kastaa lapsen, pappi ilmoitti, että Jumala kielsi häntä kastamasta lasta. Pappi vetosi siihen, että hänen tulee totella enemmän Jumalaa kuin ihmisiä.

Göteborgin hiippakunnan tuomiokapitulin lausunnossa, joka perustui 1686 KL 3 luvun 1 §:ään, tiettyihin Raamatun kohtiin sekä vuoden 1878 katekismukseen, selostettiin kasteen sisältöä ja kirkon vastuuta kasteen pyhänä säilyttämisestä. Tuomiokapitulin lausunnon mukaan pappi oli pääasiallisesti

[56] Riksdagen, protokoll bihang, Saml. 2:1 JO ämbetsberättelse 1970/80 s. 482–489.

käsitellyt kastetta ja Ruotsin kirkon tunnustusta raamatullisen näkemyksen perusteella. Pappisviran hoidossa papin tuli kuitenkin aina ottaa huomioon sakramenttien hoitamisessa sielunhoidolliset näkökohdat. Tuomiokapituli viittasi aikaisemmin kastekeskustelua koskeneessa asiassa oikeusasiamiehen antamaan kertomukseen vuodelta 1969[57], jossa piispa Bo Giertzin lausunnon mukaan papin virkavelvollisuus on kastaa lapsi silloin, kun Ruotsin kirkon seurakunnan jäsen pyytää lapsen kastamista. Piispa piti aiheellisena ja monessa tapauksessa asiallisena, että ennen kastetta sopivalla tavalla pappi muistuttaa vanhempia kasteen sisällöstä ja merkityksestä ja heidän vastuustaan lapsen kristillisestä kasvatuksesta. Papin on tällöin syytä tuoda esille se, että lapsi saa sellaista opetusta, jota kirkko voi antaa.

Tuomiokapituli piti puhtaasti juridisena keskustelua siitä, onko Ruotsin kirkon pappi ehdottoman velvollinen kastamaan lapsen, joka kuuluu seurakuntaan. Tuomiokapituli piti epäselvänä sitä, voivatko lapsen vanhemmat pakottaa papin kastamaan lapsen. Kun Ruotsin 1686 KL III luvun 2 §:ään[58] oli edelleen kirjoitettuna kaikkien lasten kastattamisvelvoite – ei ainoastaan Ruotsin kirkkoon kuuluvien, vaan myöskin muihin uskontokuntiin kuuluvien lasten – oikeutta kasteeseen tuli perustella lähtökohtana kirkon kasteoppi ja evankeliumi. Tuomiokapituli piti kuitenkin äärimmäisenä keinona, joka ainoastaan poikkeuksellisesti voi tapahtua, kastamisesta kieltäytymistä. Mikäli useita tapauksia pappien kohdalla kastamisesta kieltäytymistä ilmenisi, tällöin pappien tulisi yhä tehokkaammin toteuttaa evankelioimistyötä niin, että ihmiset tulisivat tietoisiksi siitä, mitä kristillinen usko on.[59]

> Jutun asiakirjat lähetettiin arkkipiispalle, jotta hän voisi tarvittaessa muita piispoja kuultuaan antaa lausuntonsa siitä, voiko pappi asettaa lap-

[57] JO ämbetsberättelse 1969 s. 451–453.

[58] 1686 KL III luvun 2 § kuului seuraavasti (Kircko-Laki Ja Ordningi suomennos): "Caiki täydellisesti Mailmaan syndynet/ja eläwät Lapset pitä Wanhimmildans/wähimmäxikin cahdexannen päiwän sisäll/pyhään Casteeseen toimitettaman. Jos jocu lugunpitämättömyydestä sen tacaperin pitä/senpäälle pitä Consistoriumis pandaman elickä Kirconrangaistus/eli jotain merkillistä sen sian andaman Kirckoon ja Waiwaisille."

[59] Tuomiokapitulin taholta asia ei ollut aiheuttanut toimenpiteitä, koska toinen pappi oli kastanut lapsen. Tärkein merkitys tuomiokapitulin mielestä oli sillä vakavalla keskustelulla, jota tästä kirkolle merkittävästä asiakysymyksestä käytiin niin, että kirkko ei kastekäytännöllään vähennä sakramentin sisältöä eikä tule esteeksi niille ekumeenisille keskusteluille, joita käydään kasteen sisällöstä ja toimittamisesta. Tuomiokapitulin päätökseen liittyi yhden tuomiokapitulin jäsenen eriävä mielipide, johon kaksi muuta jäsentä yhtyi. Eriävän mielipiteen mukaan papin kastamisesta kieltäytyminen perustui tuomiokapitulin jäsenelle uuteen ja vieraaseen kastekäsitykseen. Hänen mukaansa kaste oli armolahja, joka tarjotaan kaikille. Lisäksi kastevelvoite kuuluu kirkolle.

sikasteen ehdoksi sen, että vanhemmat käyvät papin kanssa nk. kastekeskustelun sekä voiko pappi kieltäytyä kastamasta, jos hänellä on perusteltua aihetta olettaa, että lapsi ei saa kristillistä kasvatusta. Arkkipiispa esitti lausuntonaan seuraavaa: "Som min mening vill jag framhålla

att villighet till dopsamtal icke kan uppställas som villkor för dop eftersom det finnes andra sätt att undervisa om dop,

att fall, då dopvägran kan bero av felaktig tolkning av Svenska kyrkans tro och bekännelse, må regleras på pastoral väg genom samtal mellan vederbörande präst och hans biskop,

att dopvägran endast skall vara tänkbar, om föräldrarna uttryckligen förklarar sig icke vilja låta barnet få någon kristen undervisning. Äger dop rum trots att föräldrarna uttryckligen förklarar sig vara emot att ge barnet en kristen fostran, förnekas nämligen det för Svenska kyrkans dopuppfattning grundläggande sambandet mellan dop och kristen fostran respektive mellan dop och tro."[60]

Oikeusasiamies ratkaisussaan 1.9.1978 katsoi, että 1686 KL III luvun 2 §, joka velvoitti lapsen vanhemmat kastattamaan lapsen, oli edelleen voimassa, mutta se oli jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi varsinkin sen jälkeen, kun kirkkokurisäännös oli kumottu vuonna 1855. Mitään nimenomaista säännöstä, joka asetti papille velvollisuuden toimittaa kaste, ei oikeusasiamiehen päätöksen mukaan ollut kirkkolaissa, eikä myöskään muussa säädöksessä. Papille asetettavaa velvollisuutta ei voitu johtaa vanhempien velvollisuudesta kastattaa lapsi, koska kirkkolain vanhemmille asettama velvoite oli tullut kauan sitten kuolleeksi kirjaimeksi. 1686 KL III luvun 2 §:n kirjaimellinen soveltaminen merkitsisi tuomiokapitulin lausunnon mukaan sitä, että papin pitäisi kastaa kaikkien Ruotsissa asuvien lapset, myös muhamettilaisten vanhempien lapset, vaikka vanhemmat eivät haluaisi lasten tulevan kristityiksi. Omasta puolestaan oikeusasiamies pikemminkin näki papin kastamisvelvollisuuden perustuvan tapaan ja kirkon oppiin. Oikeusasiamies viittasi tältä osin Göteborgin tuomiokapitulin lausunnosta ilmenevään Jeesuksen kastekäskyyn Matteuksen evankeliumin 28 luvun jakeessa 19–20.

Oikeusasiamies yhtyi arkkipiispan näkemykseen siitä, että kastekeskustelua ei saa asettaa kasteen ehdoksi. Näin ollen pappi ei voinut kieltäytyä kastamasta lasta siitä syystä, että lapsen vanhemmat eivät suostuneet kastekeskusteluun. Oikeusasiamies yhtyi arkkipiispan näkemykseen myös siinä, että pappi voi kieltäytyä kastamasta lasta ainoastaan silloin, jos vanhemmat nimenomaisesti ilmaisivat sen, että he eivät halunneet lapselleen mitään kristillistä opetusta.

[60] JO ämbetsberättelse 1979/80 s. 487.

> Oikeusasiamies lausui näkemyksestään seuraavaa: "Jag har redan tidigare framhållit, att jag har förståelse för att en präst kan känna sig förhindrad att döpa i en situation av antydd art. Jag finner mig därför kunna instämma med ärkebiskopen även på denna punkt. Jag menar alltså att en präst i den, förmodligen ganska sällsynta situationen, då föräldrarna visserligen önskar låta döpa sitt barn men det oaktat bestämt vägrar att tillförsakra det kristen undervisning, får vägra att döpa. I likhet med domkapitlet i Göteborg vill jag dock understryka att dopvägran måste ses som en yttersta utväg som endast undantagsvis får anlitas."[61]

Oikeusasiamies katsoi papin asettamalla vaatimuksen kastekeskustelusta kasteen toimittamisen edellytykseksi ylittäneen toimivaltansa ja siten toimineen virheellisesti. Oikeusasiamies edellytti vastaisen varalle, että pappi siinä yhteydessä, kun hän pyrkii saamaan luvan kastekeskustelulle, esittää tämän pyyntönä eikä ehtona.

* * *

Kokoava arvio. Ratkaisukäytännössä ei enää yli 40 vuoteen ilmennyt yleisen lain eli tässä tapauksessa uskonnonvapauslain vastaista menettelyä. Vuoden 1945 tapaus jäi aineistossa ainoaksi. Kreikkalaiskatoliseen seurakuntaan kuuluvien vanhempien lapsen kastamista koskevassa tapauksessa tulivat voimakkaasti esille inhimilliset tekijät sota-ajan poikkeuksellisissa oloissa – pakkotila, jossa pappi teki virkavirheen, mutta häneltä ei voitu kohtuudella edellyttää laissa säädettyä toimintaa.[62] Vaikka kasteen toimittamisessa pappi joutuu ottamaan huomioon kirkkolain säännösten lisäksi yleisestä lainsäädännöstä uskonnonvapauslainsäädännön, nimilainsäädännön ja lapsilainsäädännön, tapausaineistossa ei ollut yhtään tapausta, jossa kysymys olisi ollut nimilainsäädännön tai lapsilainsäädännön virheellisestä soveltamisesta kasteen yhteydessä.

Tapauksia prosessuaalisesti tarkasteltaessa voidaan todeta, että edellä 4.2.2. ja 4.2.3. kohdassa selostetut avokummitapaukset vuodelta 1980 ja 1988, jossa pappi oli tuomittu rangaistukseen, vahvistivat tuomiokapitulin pappiin kohdistuvan 1964 KL 432 §:n tarkoittaman tuomiovallan käyttämistä ja sen

---

[61] JO ämbetsberättelse 1979/80 s. 489.

[62] Pakkotilasta anteeksiantoperusteena, jonka soveltuessa tapaukseen tuomioistuimelle on yleensä jätetty rangaistuksen määräämisessä paljon harkinnanvaraa, ks. Nuutila (1995) s. 61. Nuutila mt. s. 62 mainitsee, että meillä Suomessakin on keskusteltu siitä, pitäisikö pakottavat olosuhteet kirjata rikoslakiin yleiseksi anteeksiantoperusteeksi. Pakkotilasta (RL 3:10) oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteena ks. Nuutila mt. s. 140–143.

toteutumista 1964 KL 452 §:n tarkoittamassa rikosprosessuaalisessa menettelyssä. Turun hovioikeus 13.5.1981 antamallaan päätöksellä tutkiessaan Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 3.12.1980 antamasta päätöksestä tehdyn valituksen ja katsoessaan, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä, hyväksyi jutun prosessin tuomiokapitulissa, vaikka tuomiokapituli ei ollut asettanut 1964 KL 452 §:ssä tarkoitettua syyttäjää. Samalla hovioikeus hyväksyi tuomiokapitulin 1964 KL 108 §:n nojalla papille pahennusta herättävästä käytöksestä papinvirassa lieventävien asianhaarojen vallitessa tuomitseman muistutuksen rangaistukseksi.

Prosessuaalisesti tuomiokapitulin tuomiovallan voidaan katsoa vahvistuneen syyteasian käsittelyn julkisuutta koskeneella Itä-Suomen hovioikeuden kanneviskaalin päätöksellä 20.4.1988 No 9, joka liittyi Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.2.1988 antaman päätöksen n:o 1 kappalaista vastaan ajetussa virkasyyteasiassa avokummitapauksessa.

> Itä-Suomen hovioikeuden kanneviskaalille saapuneessa kirjoituksessa eräs henkilö oli pyytänyt tuomiokapitulin menettelyn lainmukaisuuden tutkimista Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä 17.2.1988 n:o 1 tarkoitetussa virkasyyteasiassa. Tuomiokapituli kantelijan mukaan oli evännyt julkisen sanan ja yleisön pääsyn istuntoa seuraamaan sekä kirjoituksen kirjoittajan pääsyn istuntohuoneeseen kuulemaan päätöksen julistamista, vaikka 1964 KL 452 §:n 2 momentin mukaan syyteasiaa tuomiokapitulissa käsiteltäessä on soveltuvin kohdin noudatettava yleistä oikeudenkäyntijärjestystä ja siten myös tuomiokapitulin olisi tullut noudattaa yleisissä alioikeuksissa vallitsevaa periaatetta. Lisäksi kirjoituksessa oli pyydetty ryhtymistä niihin toimenpiteisiin, joihin asiassa ehkä oli aihetta. - Tuomiokapitulin jäsenet olivat antaneet selityksen.[63]
>
> Päätöksensä perusteeksi kanneviskaali otti 1964 KL 452 §:n 2 momentin, jonka mukaan syyteasiaa tuomiokapitulissa käsiteltäessä oli soveltuvin kohdin ja ottaen huomioon, mitä kirkkolaissa säädetään, noudatettava yleistä oikeudenkäyntijärjestystä. Kanneviskaalin päätöksen mukaan kirkkolaista ilmeni, että asiat tuomiokapitulissa käsitellään suljettujen ovien takana, ellei ole kysymys kirkkolain mukaan erikseen julkisesti käsiteltäväksi säädetystä asiasta. Syyteasian käsittelyn osalta näin ei ollut säädetty. Näin ollen syyteasiaa tuomiokapitulissa käsiteltäessä ei voitu noudattaa oikeudenkäynnin julkisuudesta annettua lakia.

---

[63] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin jäsenten 13.4.1988 antamassa selityksessä tuodaan esille 1964 KL 90 §:n 1 momentin 3) kohdassa mainittu julkinen tutkinto, s.o. pappistutkinto, sekä KL 143 §:n 1 momentissa mainittu pastoraalitutkinto, jota koskeva "päätös julistetaan julkisesti tutkittavan läsnäollessa".

Tuomiokapitulin menettely kanneviskaalin mukaan oli 1964 KL 452 §:n 2 momentista johtuen vallitsevan laintulkinnan mukaista eivätkä sen jäsenet siten olleet syyllistyneet virkavirheeseen. Kanneviskaalin puolelta asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Tarkasteltaessa 1980-luvun ratkaisukäytännössä edellä mainittuja Turun, Tampereen ja Mikkelin hiippakunnan tapauksia vuodelta 1980, 1983 ja 1982, joissa pappi tuomittiin rangaistukseen, voidaan todeta, että Turun tapauksessa sovellettu lainkohta oli 1964 KL 108 §, Tampereen tapauksessa (siinä oli kysymys myös muusta kuin tästä rikoksesta) 1964 KL 96, 99, 106, 107 ja 108 § sekä RL 7: 2 sekä Mikkelin tapauksessa tuomiokapitulissa 1964 KL 78, 85, 99, 106, 442, 444, 455 § ja Itä-Suomen hovioikeudessa 1964 KL 78 ja 106 § sekä korkeimmassa oikeudessa 1964 KL 36 ja 106 §.

Tekojen perusteella yhdessäkään tapauksessa ei ollut kysymys konkreettisesti toteutuneena 1964 KL 106 §:ssä tarkoitetusta tehtävän hoitamisen laiminlyömisestä tai kieltäytymisestä tekemästä papillista palvelusta. Yleisestä lainsäädännöstä – esimerkiksi UskVapL – johtuvia perusteita kieltäytymiselle ei yhdessäkään tapauksessa ollut. Turun tapauksessa kyse oli pahennusta herättäneestä käytöksestä ja Tampereen tapauksessa sopimattomasta käytöksestä kastetilaisuudessa. Pyhän kasteen sakramentin toimittamisesta – joka samalla on kirkon ja seurakunnan yhteyteen ottaminen – papilla ei ollut oikeutta kieltäytyä, koska 1964 KL 85 § sääti tämän pyhän sakramentin hoitamisen pappisviran tehtäväksi.[64]

1964 KL 5 §:ssä säädettiin kirkon jäsenten velvollisuudet, joissa mukana oli vanhemmille tai holhoojille säädetty velvollisuus kastattaa lapsi ja antaa lapselle kristillinen kasvatus sekä kirkon tunnustuksen mukainen kristinopin opetus. Tämän velvollisuuden laiminlyöntiä koskeva 1964 KL 79 §:n mukainen ja 1964 KL 78 §:ssä säädetty kirkkokurimenettely merkitsi erityistä velvoitetta papille pappisviran tehtävien toimittamisessa juuri kasteen sakramentin osalta silloin, kun vanhemmat toivat lapsen kasteelle.[65] Papilla ei ollut lupaa kieltäytyä kastamasta lasta, vaikka lapsen vanhemmat eivät olisi solmineet avioliittoa. Kasteen toimittamisen edellytykseksi ei ollut säädetty lapsen vanhempien avioliittoa. 1964 KL 12 luvun kirkkokurisäännöksissä ei

[64] Keskiajan kirkko oli jo tehnyt lapsikasteen poikkeuksettomaksi kansan tavaksi. Kirkkokaarien mukaan kaste oli papin tärkeimpiä velvollisuuksia pitäjäläisiä kohtaan. Kastamaton lapsi, joka kuoli, jäi kirkkoyhteisön ulkopuolelle. Kastamatonta lasta ei haudattu vihittyyn maahan ja kansanuskomuksen mukaan tällainen lapsi oli tuomittu kadotukseen. Kasteesta ja kirkkoonottamisesta ks. Brilioth s. 228–232.

[65] Sekä pappeja että lapsen vanhempia koskevat velvoitteet olivat kirkkolainsäädännössä 1686 KL III luvussa, 1869 KL 5. luvussa ja 1964 KL 5. luvussa.

ollut kirkolliseen avioliittoon menemisen laiminlyönnistä säädetty sellaista kirkkokurimenettelyä mitä lapsen kastattamisvelvoitteen laiminlyönnistä vanhemmille KL 79 §:ssä oli säädetty.[66]

Lapsen kastattamatta jättäminen ja kirkkokuriasia, josta annettu päätös oli alistettu tuomiokapitulin tutkittavaksi ja ratkaistavaksi, ilmeni Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin vuonna 1975 antamasta päätöksestä. Tapaus on tuomiokapitulien päätösaineistossa ainutlaatuinen, ja se osoittaa kasteeseen liittyneiden kirkkokurisäännösten erittäin harvinaista soveltamista.

> Seurakunnan kirkkoneuvosto oli 28.1.1975 todennut, että seurakunnan nuorisotyönohjaajalle ja hänen vaimolleen 6.10.1974 syntynyttä poikalasta ei ollut saatettu kasteelle, vaan vanhemmat olivat merkityttäneet lapsen väestörekisteriin sinne annetulla nimellä. Seurakunnan kirkkoherra oli aviopuolisoita ensin 1964 KL 34 §:n mukaisesti muistuttanut, ja kun he eivät ottaneet ojentuakseen, varoittanut heitä kahden seurakuntalaisen läsnäollessa. Tämän todettuaan kirkkoneuvosto oli antanut vanhemmille varoituksen, mutta he olivat pysyneet katumattomina.

Kirkkoneuvosto lapsen vanhemmille varoituksen annettuaan oli 25.2.1975 päättänyt 1964 KL 78 §:n nojalla julistaa lapsen vanhemmat menettäneeksi kirkollisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden. 1964 KL 78 §:n 2 momentin nojalla tuomiokapituli vahvisti tämän sille alistetun päätöksen. Tästä päätöksestä ei 1964 KL 465 §:n mukaan ollut valitusoikeutta.[67]

Turun arkkihiippakunnan tapauksessa tuomiokapituli ei puuttunut kysymykseen, onko avosuhteessa elävä ihminen kelvollinen kummiksi vai ei. Rangaistukseen johtanut teko painottui papin käytökseen, kun tuomiokapituli 1964 KL 108 §:n nojalla tuomitsi papin pahennusta herättäneestä käytöksestä papinvirassa lieventävien asianhaarojen vallitessa saamaan muistutuksen. Kysymyksessä oli papin menettely, sillä pappi ei ollut tarpeeksi ottanut selvää tilanteen todellisuudesta, johon hän perusti kummioikeuksien epäämisen. Muutenkin papin menettely oli päätöksen mukaan ollut "jossain määrin sopimatonta ja pahennusta herättävää". Lieventävänä asianhaarana tuomiokapituli piti papin menettelyssä kokemattomuudesta johtuvaa taitamattomuutta ja ymmärtämättömyyttä ja sitä, että häntä ei seurakunnan kirkkoherran toi-

---

[66] 1964 KL 5 §:ssä säädettiin kirkon jäsenen velvollisuudeksi avioliiton osalta "avioliittoon mennessään antaa pyhittää se säädetyllä tavalla".

[67] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 13.8.1975 antama päätös n:o 8. Kysymyksessä olivat seurakunnan nuorisotyöntekijät, joiden työssä lapsen kastattamisvelvoitteen laiminlyönti kirkon oppia ja kirkkolakia vastaan olevana menettelynä sai korostuneen merkityksen.

mesta oltu riittävästi tehtäviinsä opastettu. Kun Turun hovioikeus pysytti tuomiokapitulin päätöksen, eikä korkein oikeus myöntänyt valituslupaa, kysymys kummien kelpoisuudesta ja sen toteamismenettelystä jäi ylemmissä oikeusasteissa selvittämättä.

Mitä tulee Mikkelin hiippakunnan tapaukseen vuodelta 1988, voidaan todeta yhtäläisyytenä Turun arkkihiippakunnan tapaukseen, että tuomiokapituli ja Itä-Suomen hovioikeus eivät puuttuneet kysymykseen, oliko avosuhteessa elävä ihminen kelpoinen kummiksi vai ei. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli eteni kuitenkin asiassa papin menettelyn tarkasteluun siltä osin kun kysymys oli kummioikeuksien epäämisestä. Tuomiokapituli sovelsi kirkkolain kirkkokurisäännöksistä 1964 KL 78 §:ää tarkastellessaan kastetta toimittavan papin ja kirkkoneuvoston toimivaltaa. Pappi ei ollut hyväksynyt vanhempien lapsensa kummeiksi nimeämiä henkilöitä sillä perusteella, että nämä elivät keskenään avoliitossa eivätkä siten papin käsityksen mukaan olleet 1964 KL 36 §:n edellyttämiä elämässään nuhteettomia evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseniä. Tuomiokapituli katsoi, että 1964 KL 78 §:n nojalla kirkkoneuvostolla on oikeus julistaa yleisesti syntiin ja pahennukseen paatunut seurakunnan jäsen menettäneeksi oikeuden olla kummina sen jälkeen, kun kirkkoherra ensin on häntä nuhdellut ja jollei hän tästä ota ojentuakseen, kirkkoneuvosto on antanut hänelle varoituksen. Koska tätä ei ole tapahtunut, pappi menettelyllään ylitti toimivaltansa ja siten tahallaan kirkollista toimitusta suorittaessaan rikkoi papillisen virkansa velvollisuuksia. Tuomiokapituli katsoi papin rikkoneen 1964 KL 96 ja 99 §:ssä säädettyjä pappisvirkansa velvollisuuksia ja totesi papin tahallisesti rikkoneen papillisen virkansa velvollisuuksia ja tuomitsi hänet erotettavaksi kuukauden ajaksi pappisviran toimittamisesta.

> Jutun asiakirjojen mukaan syytetyn avustaja korosti sitä, ettei hänen päämiehensä kohdalla ollut kyse 1964 KL 78 §:n rikkomisesta ja siinä tarkoitetun toimivallan ottamisesta. Avustajan mukaan kysymys oli siitä, oliko hänen päämiehellään ollut oikeus papin virassaan ja papin vakaumuksensa mukaan tulkita käsitettä 'kummin nuhteettomuus' sillä tavoin kun hän nyt oli asiassa menetellyt.

Kummioikeuksien epäämisestä oli lausuma Itä-Suomen hovioikeuden päätöksessä, jolla päätöksellä hovioikeus 1964 KL 78 ja 106 §:n nojalla jätti tuomiokapitulin päätöksen lopputuloksen pysyväksi. Hovioikeus totesi, että kirkkolaissa ei ollut säännöstä papin oikeudesta evätä konfirmoidulta, evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseneltä oikeutta olla kummina.

Korkeimman oikeuden 13.10.1989 asiassa antamaa päätöksessä nro 2792 (KKO 1989: 122) hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanokielto ja valitus-

luvan myöntäminen osoittavat asian merkittävyyttä. Korkein oikeus muutti sekä syyksiluetun teon kvalifioinnin että siitä tuomittavan rangaistuksen. Korkein oikeus tuomitsi papin hovioikeuden hänen syykseen lukeman tahallisen virkavelvollisuuden rikkomisen ja siitä määräämän yhden kuukauden pappisviran toimittamisesta erottamisen asemesta varomattomuudesta tehdystä virkavelvollisuuden rikkomisesta saamaan varoitus. Kysymykseen, onko kasteen toimittajan tehtävänä ollut tutkia kummeille kirkkolaissa asetettuja edellytyksiä, korkein oikeus vastasi myöntävästi: "Kasteen toimittajan tehtävänä on tutkia, että kummeiksi esitetyt henkilöt täyttävät kirkkolain 36 §:ssä kummeille asetetut edellytykset." Näin tehdessään pappi ei ollut korkeimman oikeuden päätöksen mukaan ylittänyt toimivaltaansa. Kun korkeimman oikeuden päätöksessä ei viitattu 1964 KL 78 §:n kirkkokurimenettelyyn, tapauksessa ei enää ollut kysymys kirkkoneuvoston ja kasteen toimittavan papin välisestä toimivallasta.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa nuhteettomuuden toteamisen menettelystä todettiin, että kirkkolaissa ei ollut säännöstä siitä, miten kasteen toimittajan tulisi menetellä katsoessaan, ettei kummiksi ehdotettu henkilö hänen mielestään ollut 1964 KL 36 §:ssä tarkoitetuin tavoin elämässään nuhteeton.[68] Tältäkään osin päätöksessä ei viitattu 1964 KL 78 §:ään. Kun menettelyä koskevaa säännöstä ei kirkkolaissa ollut, korkein oikeus täytti lain aukkopaikan toteamalla, että evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa kuitenkin hyväksytään kummeiksi myös henkilöitä, jotka elävät avoliitossa. Ratkaisusta ei ilmennyt, miten korkein oikeus tähän oli päätynyt; Onko kysy-

[68] 1964 KL 36 §:n mukaan kastettavalla tulee olla ainakin kaksi kummia, jotka ovat konfirmoituja, elämässään nuhteettomia evankelis-luterilaista uskoa tunnustavia kirkon jäseniä. Näistä kirkon jäsenyys ja konfirmointi voidaan todeta kirkonkirjoista. Elämän nuhteettomuus on harkintaan perustuva ja tältä osin 1964 KL 36 §:ä voidaan pitää joustavana oikeusnormina. – Kotimaa-lehden artikkelissa 14.12.1989 Voipio selostaa näkemyksiään korkeimman oikeuden 13.10.1989 antamasta päätöksestä otsikossa "Kummien nuhteettomuus ei ole tutkittavissa". Nuhteettomuusvaatimuksesta joustavana oikeusnormina hän toteaa sen soveltamisen voivan eri tapauksissa johtaa eri tulokseen; "(a)voliitto, joka aiotaan pian lopettaa, on varmaan vähemmän moitittava kuin avoliitto, jossa pysyvästi tahdotaan olla kirkon ja yhteiskunnan perusjärjestyksen ulkopuolella. (...) Jos kummien nuhteettomuutta tutkittaessa kuitenkin keskityttäisiin vain avoliitto-ongelmaan, käytettäisiin kirkkolakia väärin. - Moitittavien elämäntapojen joukossa avoliitto on tullut luonnottamasti korostetuksi. Avoliitto tuomitaan, kun se on havaittavissa, mutta vaihtelevat satunnaiset sukupuolisuhteet sivuutetaan, koska niistä ei saada näyttöä. – Sellainen juoppo, joka kummiksi pyydetään, ei vielä myönnä juoppouttaan. Näin hänet kai hyväksyttäisiinkin kummiksi, vaikka pappi itse tietäisi oikean asianlaidan." Joustavista oikeusnormeista ks. Makkonen s. 166–167 ja arvostuksenvaraisista tulkintaperusteista Laakso s. 134.

mys korkeimman oikeuden arvioimasta yleisestä hyväksyttävyydestä vai onko toteamukseen päädytty ratkaisun perustelujen alussa mainitun kirjeen pohjalta?

Perusteluissa mainittiin heti 1964 KL 36 §:n sisällön toteamisen jälkeen seuraavaa: "Jutussa ei ole esitetty, että S:n seurakunnassa, kuten eräissä muissa seurakunnissa on tehty, olisi ollut tapana heti lapsen syntymisen jälkeen lähettää vanhemmille kirje, jossa olisi selostettu kummiuden edellytyksiä ja todettu, että avoliitossa elävä henkilö ei täyttänyt kummilta edellytettävää nuhteettomuuden vaatimusta." Ratkaisusta ei käy selville tarkemmin, mihin tämä kirjeen lähettämistapa perustuu, mikä kirje on kysymyksessä, kenen laatima se on ja mihin säännökseen tai ohjeeseen se perustuu, eikä liiemmin se, mitkä ovat tarkoitetut "eräät muut seurakunnat". Oikeudelliselta statukseltaan epäselvän kirjeen maininnan perusteella voitaneen arvioida, että katsoessaan kummiksi hyväksytyn myös henkilöitä, jotka elävät avoliitossa, korkein oikeus ehkä tarkoitti tällaisten kummien hyväksymistä niissä seurakunnissa, joissa ei ollut tapana lähettää edellä mainittua kirjettä.

Korkeimman oikeuden ratkaisu painottui yleisen menettelytavan tarkastelun jälkeen kysymyksessä olevan papin erityisen menettelytavan tarkasteluun. Kun pappi ei voinut hyväksyä kummeiksi avoliitossa eläviä henkilöitä, hänen olisi korkeimman oikeuden päätöksen mukaan pitänyt hyvissä ajoin ennen kysymyksessä olevaa kastetilaisuutta ottaa selko siitä, elivätkö kummeiksi ehdotetut henkilöt avoliitossa. Pappi oli korkeimman oikeuden päätöksen mukaan laiminlyönyt tämän velvollisuuden ja siten varomattomuudesta rikkonut papillisen virkansa velvollisuuksia. Tämä varomattomuudesta tehty virkavelvollisuuden rikkominen aiheutti rangaistuksena varoituksen 1964 KL 36 ja 106 §:n nojalla.

Korkeimman oikeuden päätöstä on syytä tarkastella vielä siltä kannalta, vastasiko se siihen syytteen käsittelyn yhteydessä syytetyn papin esittämään peruskysymykseen, oliko papilla ollut oikeus papinvirassaan ja papillisen vakaumuksensa mukaan tulkita käsitettä 'kummin nuhteettomuus' sillä tavoin kuin hän nyt oli asiassa menetellyt. Korkeimman oikeuden päätöksessä kysymys ei ollut papillisesta vakaumuksesta ja sen nojalla tehdystä tulkinnasta, vaan 1964 KL 36 §:n soveltamiseen liittyvistä tulkintaongelmista. Korkein oikeus katsoi, että kasteen toimittajan tehtävänä oli tutkia, että kummeiksi esitetyt henkilöt täyttävät 1964 KL 36 §:ssä kummeille asetetut edellytykset, eikä toimivallan ylittämistä tältä osin papin toiminnassa ollut tapahtunut. Varsinaista papin menettelyä – papin saatua vähän ennen kastetilaisuutta tietää, että kastettavan lapsen vanhempien lapsen kummeiksi pyy-

tämät henkilöt elivät avoliitossa ja papin vasta tuolloin kieltäessä heitä olemasta kummeina – korkein oikeus ei pitänyt oikeana. Korkein oikeus katsoi papin laiminlyömällä velvollisuutensa hyvissä ajoin ennen kysymyksessä olevaa kastetilaisuutta ottaa selko siitä, elivätkö kummeiksi esitetyt henkilöt avoliitossa, varomattomuudesta rikkoneen papillisen virkansa velvollisuuksia.

Korkeimman oikeuden päätös toi esille kummien nuhteettomuuden vaatimuksen arvioinnin avoliitossa elämisen suhteen.[69] Muihin mahdollisesti moitittaviin elämäntapoihin ja niiden ennalta tutkimiseen siinä ei otettu kantaa. Nuhteettomuuden arvioinnissa harkinnan ala oli laajentunut, kun otetaan huomioon se, että 1964 KL 36 §:ssä ei enää säädetty kummiksi kutsumisen esteeksi julkisynnissä ja pahanteossa elämistä.[70] Menettelyllisten seikkojen puolesta korkeimman oikeuden päätös "hyvissä ajoin ennen kysymyksessä olevaa kastetilaisuutta ottaa selko", samoin kuin papin käytöstä koskevat Turun arkkihiippakunnan päätös vuodelta 1980 ja Tampereen hiippakunnan päätös vuodelta 1983 heijastivat jo 1686 KL III luvun 5 §:ssä säädettyä tarkkaa menettelyä kasteen toimittamisessa "kaiken tarpeellisen" tiedon saamiseksi toimitusta varten ja "jotta meteliä ei tapahtuisi".

> 1686 KL III luvun 5 §: "Cosca se on wanha / hywä ja Christilinen Tapa / että Casten tykönä pidetän muutamita Personia / jotca Cummixi cutzutan / ja Lapsen Casten Todistajat owat / nijn pitä se tästedes cuin tähängin asti pidettämän; Ei cuitengan sijhen muita cutzuttaman / cuin ne jotca owat meidän *Religionis*tam / lailliseen Ikän tullet / ja Catechismuxen opisa hywin taitawat. Se cuin johongun Julkisyndijn ja Pahantecoon sidottu on / ei pidä milläkän muoto Cummixi cutzuttaman / ei myös Papilda / ilman edelläkäiwästä parannusta / sijhen sallittaman. Sentähden pitä Wanhimbain oleman welcapäät aicanans Sarnamiehelle / erittäin Kirckoherralle / jos hän läsnä on / waicka he Cappalaisen

[69] Avoliittoa KKO ei Voipion Kotimaa-lehden 14.12.1989 artikkelissa lausuman mukaan asettanut erikoisasemaan eikä liioin sanonut, että avoliitto olisi aina kummiksi tulemisen este.

[70] 1686 KL III luvun 5 §. – Julkisesti ja kaikille tiettävästi synnissä ja viassa itsensä paaduttamisesta tuomitsemisesta säädettiin 1686 KL X luvussa pannasta. Kummioikeuksien menettämisestä kirkkokurimenettelyssä ja pieneen tahi suureen pannaan asettamisesta ks. Schauman s. 278–279. Kirkon jäsenten nuhteettomuusvaatimus kastettavan lapsen kummien osalta liittyy lapsen kasteopetuksen turvaamiseen eli 1964 KL 37 §:ssä säädettyyn kummien velvollisuuteen tukea lapsen vanhempia, holhoojia ja huoltajia kristillisessä kasvatus- ja opetustyössä ja kirkon jäseniä koskeviin 1964 KL 5 §:ssä säädettyihin velvollisuuksiin, jotka taas perustuvat kirkon oppiin ja tunnustukseen.

ristittzemän tahdoisit / ennen tietä andaman / cutca Personat Todistajixi cutzutut owat / ettei sijtte cuin he Kirckoon tulewat / jotain metelitä tapahduis. Ja cosca Cappalainen sijhen joscus cutzutan / pitä hänen cohta / erittäin Caupungeisa / joisa se soweliast tapahtua taita / ilmoittaman sen Kirckoherralle / jonga cuuliaisuden alla hän on / sen päälle / että hänellä olis caicki tarpellinen tieto hänen toimituxestans / ja Lapsen Nimi ynnä Cummain Nimein canssa Kirconkirjaan kirjoitetuxi tulis."[71]

Korkeimman oikeuden päätöksen arvioinnissa vaikuttaa myös päätöksen antamisen ajankohta 13.10.1989. Kirkolliskokouksen 6.11.1980 asettama kirkkolain uudistamiskomitea oli antanut mietintönsä 16.6.1988. Kastetta ja muita kirkollisia toimituksia koskevaan kirkkojärjestyksen ehdotuksen 3. lukuun kirkkolain uudistamiskomitea ei ottanut sisällöltään vaikeasti määriteltävää edellytystä "elämässään nuhteettomia". KJE 3:5 vastasi muuten 1964 KL 36 §:ä.[72] Näin ollen kummeille asetetuksi kelpoisuusvaatimuksiksi jäi kirkonkirjoista todettava konfirmointi ja kirkon jäsenyys (KJE 3: 5, 1).[73]

Säännöksen soveltamista koskevan ongelman poistuminen oli ainakin mietintötasolla jo nähtävissä. Mitkä vaikutukset ja seuraukset kirkon jäsenten avioliiton solmimattomuudella tai muulla elämäntavalla on kirkossa ja sen lainsäädännössä, on kirkon sisäinen asia. Sen mitä merkitsee kirkon jäsenten yhdenvertainen kohtelu samoin kuin sen onko papilla laissa säädettyä omantunnonvapautta – oikeutta ilman rangaistusta poiketa laissa säädetystä virkavelvollisuudesta – ja missä laajuudessa, kirkko joutuu itse ratkaisemaan.

Kastetta koskeva ruotsalainen oikeuskäytäntö, mm. oikeusasiamiehen vuodelta 1969 ja 1978 olevat ratkaisut ja näistä varsinkin kertomuksesta vuo-

[71] Kirco-Laki Ja Ordningi 1686 suomennoksen s. 2.

[72] Kirkkolain uudistamiskomitean mietintö II kirja Sarja A 1988: 2/2 s. 175.

[73] Seurakunnan luottamushenkilölle asetettavan nuhteettomuusvaatimuksen, joka oli 1964 KL 288 §:n 1 momentissa, kirkkolain uudistamiskomitea säilytti sanamuotoa selventäen KLE 8 luvun 3 §:n 1 momentissa. Komitean mietinnössä I kirja, sarja A 1988: 2/1 s. 36 yksityiskohtaisessa perustelussa lausutaan seuraavaa: "KL 288 §:n 1 momentissa olevan sanonnan 'Jumalaa pelkäävä ja kristillisestä harrastuksesta tunnettu' poistamisesta on tehty ehdotuksia kirkolliskokouksissa, koska sitä on pidetty sisällöltään epämääräisenä ja sen soveltamista käytäntöön vaikeana. Kirkolliskokous ei ole kuitenkaan muutosehdotuksia hyväksynyt. Säännös korostaa tarpeellisella tavalla kirkollisten vaalien luonnetta ja niitä edellytyksiä, joita seurakunnallisille luottamushenkilöille on voitava asettaa. Komitea on kuitenkin ilmaissut saman asian sanoilla 'kristillisestä vakaumuksesta tunnettu'."

delta 1979/80 ilmenevä tapaus papin velvollisuudesta kastaa lapsi vanhempien pyynnöstä sisältää kasteesta ja papin virkavelvollisuudesta sellaista oikeudellista analyysiä, jolla voi olla laajempaa ja syvempää merkitystä myös Suomen kirkko-oikeudessa erityisesti papin vedotessa virkavelvollisuudesta kieltäytymisessä omaantuntoon. Kun kastetta koskeva lainsäädäntö Ruotsissa ja Suomessa oli alkuaan perusteeltaan sama – 1686 KL III luvun 2 § – ja vaikka Suomessa liittyi vielä 1964 KL 79 §:n nojalla lapsen kastattamisvelvollisuuden laiminlyöntiin 1964 KL 78 §:n mukainen lapsen vanhempiin kohdistettu kirkkokurimenettely, saadaan oikeusasiamiehen päätöksen perusteella papin velvollisuuteen kastaa lapsi johtoa käyttäen tulkinta-apuna kirkon tapaa eli traditiota ja kirkon oppia Raamatussa Matteuksen evankeliumin 28 luvun jakeissa 19–20.[74]

Ruotsin kirkon pappia koskeneesta oikeusasiamiehen päätöksestä on syytä vielä huomioida se seikka, että siinä ei oteta kantaa arkkipiispan lausunnossa esittämään menettelylliseen seikkaan – sielunhoidollisella keinolla papin ja piispan välisessä keskustelussa järjestää tapaus tilanteessa, jossa papin kastamisesta kieltäytyminen voi riippua Ruotsin kirkon uskon ja tunnustuksen väärästä tulkinnasta.[75]

---

[74] Scheinin s. 39 kutsuu standardeiksi sellaisia oikeusjärjestyksen ulkopuolisia tekijöitä, jotka voivat toimia lähteenä oikeusjärjestyksen piirissä sovellettavan normin fragmenteille. Standardit voivat Scheininin mukaan olla toisen valtion oikeusjärjestykseen kuuluva oikeusnormi, valtio- tai kansainvälisoikeudellisesti velvoittava oikeusnormi tai esimerkiksi kansainvälisen järjestön laatimassa asiakirjassa ilmaistu moraalinormi. Standardivaikutukseksi Scheinin kutsuu sitä tapaa, jolla oikeusjärjestyksen ulkopuolinen mittapuu saa oikeudellista vaikutusta oikeusjärjestyksen piirissä sääntöjen ja periaatteiden soveltamistilanteissa. Yksittäisessä ratkaisutilanteessa standardilla on joko sääntövaikutus tai periaatevaikutus, ja tätä vaihetta edeltää standardivaikutukseksi Scheininin luonnehtima tilanne, jossa standardinormista johdettu normifrangmentti "läpäisee" oikeusjärjestyksen rajan. Standardien vaikutuksesta Scheinin toteaa, ettei se koskaan ole luonnehdittavissa suoraksi soveltamiseksi, sillä ne voivat vaikuttaa vain oikeusjärjestykseen kuuluvien normien soveltamistilanteissa. Standardeilla on Scheininin mukaan tässä jaottelussa vain tulkintavaikutus. Ks. lähemmin standardin ja standardivaikutuksen käsitteistä Scheinin s. 39–43 ja siinä mainittu kirjallisuus.

[75] JO ämbetsberättelse 1979/80 s. 487. – Oikeusasiamies päätöksessään s. 488 toteaa vielä yhteiskunnassa ja ihmisten näkemyksissä syvälle käyneet muutokset viimeisen sadan vuoden aikana – yhteiskunnan voimakas maallistuminen, ihmisten vieraantuminen kristillisestä tavasta elää, kasteen muodostuminen nimenantamisseremoniaksi ilman varsinaista uskonnollista sisältöä. Oikeusasiamies toteaa tästä seuraavaa: "Dopet av ett barn, vars föräldrar har denna inställning, blir lätt en tom ceremoni, utan varje religiös innebörd. Jag har förståelse för att en präst kan känna sig förhindrad att medverka till något sådant."

4.3. Konfirmaation[76] toimittaminen

1869 KL 48 §:n 1 momentti

"Niille lapsille, jotka rippikoulun päätettyänsä on katsottu kristillisesti valmistetuiksi uskonsa tunnustamaan ja Herran pyhällä ehtoollisella käymään, pidettäköön, kirkkoherran määrättävänä päivänä ja käsikirjassa tarkemmin säädetyllä tavalla, kirkossa julkinen kasteenliitonuudistustoimitus, jossa lapset tunnustavat uskonsa."

1964 KL 41 §:n 1 momentti

"Julkinen konfirmaatio on pidettävä kirkossa kirkkokäsikirjan määräämällä tavalla niille, jotka rippikoulussa on hyväksytty ja katsottu kristillisesti valmistuneeksi tunnustamaan kirkon uskontunnustus ja käymään itsenäisesti Herran ehtoollisella."

Tapausaineistossa oli yksi konfirmaatiota koskeva kantelu, joka kohdistui kirkkoherraan. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 9.3.1967 antamallaan päätöksellä n:o 1 katsoi tulleen selvitetyksi kirkkoherran "myöntämisen kautta", että 1.12.1966 pidetty konfirmaatio ei ollut julkinen siten, että konfirmoitavien vanhemmilla ja muilla seurakunnan jäsenillä olisi ollut tilaisuus olla tilaisuudessa läsnä, konfirmaatiota ei ollut toimitettu kirkossa kirkkoherran määräämänä aikana ja että sanotussa konfirmaatiossa oli näin ollen poikettu kirkkolain ja kirkkokäsikirjan edellyttämästä muodosta. Konfirmaatio ei näin vastannut niitä muotomääräyksiä, joita kirkkolaki ja kirkkokäsikirja edellyttivät. Koska selvittämättä kuitenkin jäi, että puheena oleva poikkeaminen olisi olennaista taikka että kirkkoherra olisi tahallisesti syyllistynyt papillisen virkavelvollisuutensa rikkomiseen, rikkomusta näin ollen olisi pidettävä taitamattomuudesta johtuneena, tuomiokapituli 1964 KL 41 ja 106 §:n nojalla tuomitsi kirkkoherran taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan kirjallisen varoituksen.

Kun kysymyksessä oli 1964 KL 455 §:ssä tarkoitettu oma myöntäminen

[76] Kirkko Suomessa s. 329 hakusanojen mukaan konfirmaatio (lat. confirmatio, yhdessä vahvistaminen) on kirkollinen toimitus, jossa rippikoulun käyneet nuoret osoittavat kristillisen tietonsa, tunnustavat seurakunnan uskon, vastaanottavat siunauksen ja joutuvat seurakunnan esirukouksen kohteeksi. Konfirmaatio antaa oikeuden ehtoollisella käytiin, kirkolliseen avioliittoon sekä (aikanaan) kirkollisen vaalikelpoisuuden. Toisin kuin 1869 ja 1964 kirkkolaissa 1994 kirkkolaissa konfirmaatio ei ole enää äänioikeuden edellytys. Konfirmaatiosta ja kirkollisesta äänioikeudesta ks. Huovisen artikkeli TA 1991/5 s. 481–488.

tai tunnustaminen ja 1964 KL 41 §:ssä tarkoitetun julkisen konfirmaation puuttuminen, teko oli 1964 KL 106 §:n tarkoittama "muulla tavalla rikkoo papillisen virkansa velvollisuuksia", jossa taitamattomuus otettiin huomioon rangaistusta alentavana seikkana. Kirkossa toimitettavaksi säädetty julkinen konfirmaatio korosti niitä oikeusvaikutuksia, joita konfirmaatiosta seurasi; 1964 KL 36 §:n mukainen oikeus olla kummina, KL 49 §:n nojalla oikeus ehtoolliseen osallistumiseen ja KL 269 ja 288 §:ssä tarkoitettu äänioikeus ja vaalikelpoisuus 18 vuotiaana.

4.4. Avioliittoon vihkiminen

1869 KL 125 §:n 2 momentti
"Jos pappi vihkii ennenkuin kuulutus asianmukaisessa järjestyksessä on tapahtunut, taikka vihkii sellaiset, joiden ei ole lupa mennä toistensa kanssa avioliittoon, taikka antaa esteettömyyden todistuksen vihkimiseen, vaikka esteitä on (...)"

1869 KL 126 § *"(...) muulla tavalla rikkoo virkansa velvollisuuksia, niinkuin: ... kuuluttaa avioliittoon muussa seurakunnassa kuin missä morsian on kirkonkirjoissa, taikka vihkii ilman asianomaista vihkimisen esteettömyyden todistusta; (...)"*

1964 KL 106 § *"(...) ilman laillista estettä tai syytä laiminlyö hänelle 85* [pappisviran tehtävät; julkisen jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten hoitaminen] *ja 86* [pappisviran erityiset tehtävät: yksityinen sielunhoito, rippi, kirkkokuri, diakonia] *§:n mukaan kuuluvan tehtävän hoitamisen tai ... vihkii avioliittoon ennen kuin kuulutus asianmukaisessa järjestyksessä on tapahtunut tai vihkii ilman kuulutustodistusta tahi vihkii sellaiset, jotka eivät saa keskenään mennä avioliittoon, taikka ... jos pappi suorittaessaan kirkollista toimitusta olennaisesti poikkeaa käsikirjasta tai muulla tavoin rikkoo papillisen virkansa velvollisuuksia."*

Avioliittoon vihkimisessä tapahtuneiden virheiden tapausaineistoon on otettu mukaan kuuluttamisessa tapahtuneet virheellisyydet[77], koska 1869 KL 72–

[77] Tarjanteen (1934) s. 406 mukaan kantelu, jonka AL 8 §:n mukaan kihlakumppani, joka on tyytymätön siihen, että kuulutus taikka vihkiminen on evätty, voi tehdä sille

74 § ja 1964 KL 56–58 § edellytti, että kuulutus tapahtui ennen avioliittoon vihkimistä.[78]

Tapausaineistossa oli avioliittoon vihkimistä ja avioliittokuulutuksen antamista koskevia kanteluita 27. Näistä 17 kohdistui kirkkoherraan, kolme kappalaiseen, kuusi ylimääräiseen pappiin ja yksi sotilaspappiin. Lisäksi yksi tapaus tuli ilmi kirkkoherran omasta ilmoituksesta. Ajallisesti tapausten painopiste oli 1940- ja 1950-luvulla, yhteensä 20 tapausta. 1960-luvulla oli yksi tapaus, 1970-luvulla kaksi tapausta ja 1980-luvulla samoin kaksi tapausta.

Seitsemässä tapauksessa oli kysymys avioliittokuulutuksen virheellisestä antamisesta tai antamatta jättämisestä. Näistä tapauksista kahdessa virheellisen kuulutuksen perusteella oli tapahtunut avioliittoon vihkiminen. Yhtä tapausta lukuunottamatta kaikki edellä mainitut seitsemän tapausta olivat 1940-luvulta.

Papin ilmoittamat ns. omantunnonsyyt tulivat esille avioeron saaneiden vihkimistapauksessa; kahdessa tapauksessa avioliittokuulutuksen antamatta jättämisenä vuosina 1945 ja 1946, ja samoin kahdessa tapauksessa vihkimi-

---

viranomaiselle, jonka tutkittava kuulutusviranomaisen taikka vihkijän virkavirhettä koskeva asia on kantelu-"valituksen". Tarjanne viittaa Huttusen Avioliittolaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset -teoksen sivulle 71 ja katsoo, että viranomaisen toimenpide, jolla hän kieltäytyy toimittamasta kuuluttamista tai vihkimistä, on aina peruutettavissa oleva toimi. Erikoisena hän pitää sitä, että kantelu on määrätty tehtäväksi sille viranomaiselle, jonka tutkittavana viranomaisen, virkamiehen, virkavirhettä koskeva asia olisi. Siitä, voitaisiinko tästä tehdä se johtopäätös, että kantelu kuuluisi siihen ryhmään, että se sisältäisi asiallisesti vaatimuksen virkamiehen rankaisemisesta Tarjanne toteaa seuraavaa: "Näin ei asianlaita ilmeisestikään ole: kysymys kuulutuksen tai vihkimisen toimittamisesta voi monasti olla vaikea tulkinta- ja oikeuskysymys, jonka virheellistä ratkaisemista ei mitenkään voida pitää virkavirheenä. Myös asianomaiselle ei suinkaan ole pääasia virkamiehen syyttäminen tai rankaiseminen, vaan kuulutukseen taikka vihkimiseen ryhtyminen. Kantelu, jonka kihlakumppani tekee tuomioistuimelle, sisältää siis vaatimuksen, että tuomioistuin velvoittaisi kuulutus- taikka vihkimisviranomaisen pyydettyyn toimeen. Jos kysymystä olisi käsitelty syytteenä, olisi virkamiehelle, jonka tuomioistuin oli tuominnut rangaistukseen, päätöksestä valitusoikeus, eikä häntä voitaisi katsoa velvolliseksi ryhtymään pyydettyyn toimeen, ennenkuin syyte olisi lainvoimaisesti ratkaistu. Mutta kun kantelu on hallinnollinen kantelu, jonka johdosta tuomioistuimella on valta antaa sanotunlainen käsky, on alemman viranomaisen käskyä heti noudatettava, koska hänellä itsellään ei ole valitusoikeutta tuollaisesta päätöksestä (vrt. esim. KHO:n päätökset 1919 Sel. 136; 1923 tiet. N:o 1105; 1927 tiet. N:o 139; 1929 tiet. N:o 153; 1930 tiet. N:o 3105)."

[78] Avioliittokuulutusten antamista koskevat tapaukset olisi mahdollista ottaa tarkasteltaviksi papinviran toimittamisessa tehtyjen virkavirheiden kohdassa 5.1."Kirkonkirjojen pitäminen tai niihin perustuvien todistusten tai kuulutusten antaminen". Vihkimisen ja kuulutuksen asiallisen yhteyden vuoksi tapaukset on kuitenkin selvintä käsitellä tässä kohdassa.

sestä kieltäytymisenä vuosina 1975 ja 1989. Kaikissa näissä tapauksissa tuomiokapituli katsoi virheellisyyden tapahtuneen ja tuomitsi avioliittokuulutuksen aiheettomasta epäämisestä papille yksityisen varoituksen. Avioliittoon vihkimisestä kieltäytymistä koskevissa tapauksissa piispa antoi muistutuksen. Avioliittokuulutuksen antamatta jättämistä koskevassa toisessa tapauksessa vuodelta 1946 tuomiokapituli ei tuominnut pappia, vaikka katsoi, että kirkkoherran ei omantunnonsyiden perusteella pitänyt kieltäytyä antamasta avioliittokuulutusta eikä menettely ollut lakiin perustuva. Tuomiokapituli velvoitti kirkkoherran heti avioliittoon aikovien sitä pyytäessä antamaan heille laillisen aviokuulutuksen, mikäli lakiin perustuvia esteitä kuulutuksen antamiselle ei ilmaantunut.[79]

Kaikkiaan 27 tapauksesta 19:ssä tuomiokapituli antoi päätöksen, joissa virheellisyys todettiin ja pappi tuomittiin rangaistukseen.[80] Rangaistuksena käytettiin yksityistä tai julkista varoitusta taikka päätöksessä annettiin piispan tai tuomiokapitulin muistutus. Tuomiokapituli totesi virheellisyyden tapahtuneen kahdessa tapauksessa. Tuomiokapituli ei pappia näissä tapauksissa tuominnut, vaan päätöksessä olevalla maininnalla saattoi asian asianosaisten tietoon tai määräsi velvoitteen, kuten edellä olevassa avioliittokuulutuksen antamatta jättämistä koskeneessa tapauksessa.

Kuulutuksen antamisestä kieltäytymistä koskeneessa neljässä tapauksessa tuomiokapituli katsoi, että kantelu oli aiheeton. Yhdessä tapauksessa näistä kirkkoherralla oli lakiin perustuva oikeus kieltäytyä kuulutuksen antamisesta AL 4 ja 15 §:n odotusaikaa koskevien säännösten nojalla.[81] Kahdessa tapauksessa, jotka koskivat kuulutuksen antamisesta kieltäytymistä, tuomiokapituli piti kirkkoherran menettelyä lakiin perustuvana. Kysymyksessä oli toisessa AL 11 §:n ja toisessa AL 12 §:n 1 momentin mukainen avioeste,

---

[79] Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 16.8.1946 antama päätös n:o 10. Tuomiokapitulin päätös perustui 1869 KL 13, 14 ja 8 §:ään. Kuulutuksen antamisvelvoitteen lisäksi tuomiokapituli velvoitti kirkkoherran korvaamaan avioliittokuulutusta hakeneiden kulut yhteensä 500 markalla.

[80] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 3.2.1944 antama päätös n:o 2 koski kahta pappia, joten rangaistus tuli kaikkiaan tuomituksi 20 papille.

[81] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 6.9.1948 antama päätös n:o 7. – AL 4 §:n mukaan miehellä ns. suru- l. odotusaika oli kuusi kuukautta aikaisemman avioliiton purkautumisesta sekä kuoleman että oikeuden tuomion johdosta. Naisen odotusaika oli sama, jos hän avioliiton purkautuessa ei ollut raskaana tai jos hän sen jälkeen oli synnyttänyt lapsen. Muuten naimisissa ollut nainen ei saanut mennä uudelleen avioliittoon ennen kuin aikaisemman avioliiton purkautumisesta oli kulunut 10 kuukautta. ALA 5 §:n 2 momentin mukaan se, että kihlautunut nainen ei ollut raskaana aikaisemman avioliittonsa purkautuessa, oli selvitettävä lääkärin tai kätilön antamin todistuksin.

joten avioliittokuulutusta ei AL 15 §:n 1 momentin mukaan saanut vuonna 1948 antaa. Tuomiokapituli kuitenkin kiinnitti kantelijan huomion siihen, että AL 12 §:n 1 momentin mukaan tasavallan presidentti voi hakemuksesta myöntää erivapauden kysymyksessä olevasta avioesteestä.[82] Vielä yhdessä tapauksessa tuomiokapituli piti kantelua aiheettomana ja katsoi, että kirkkoherra ei ollut syyllistynyt virkavirheeseen. Kantelijan antaman vakuutuksen ja hänen saamansa avioliittotodistuksen välillä oli aiempia avioliittosuhteita koskevaa kuulutuksen antamiseen vaikuttavaa ristiriitaa ja lisäksi ulkomaalaisena kantelijan olisi ollut annettava kuulutusviranomaiselle eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 5.12.1929 annetun lain 2 ja 47 §:ssä sekä sanotun lain soveltamisesta 28.12.1929 annetun asetuksen 1 ja 2 §:ssä säädetty erityinen selvitys esteettömyydestään kuulutuksen saamiseen. Kantelija ei ollut tällaista selvitystä kirkkoherralle esittänyt.[83]

Kahdessa tapauksessa – toinen vuodelta 1956 ja toinen vuodelta 1974 – tuomiokapituli katsoi jääneen näyttämättä, että pappi olisi kieltäytynyt avioliittoon vihkimisestä.

> 1. Turun arkkihiippakunnan 9.2.1956 antamasta päätöksestä ei käynyt ilmi kieltäytymisen syytä. Päätös tuli esille Turun hovioikeuden 14.5.1956 valituksen johdosta antaman päätöksen yhteydessä n:o 714. Hovioikeus katsoi, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä, että kantelu ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin ja asian näin päättyessä tuomiokapituli oli hylännyt kantelijan korvausvaatimuksen.[84]

---

[82] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 5.2.1942 n:o 1, jossa kieltäytymisen perusteena kirkonkirjoissa ollut merkintä mielisairaudesta. – Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 22.6.1948 antama päätös n:o 7. Kantelun johdosta tuomiokapituli oli kuullut Kajaanin tuberkuloosihuoltopiirin lääkäriä ja Hyrynsalmen aluesairaalan lääkäriä, pyytänyt lääkintöhallituksen lausunnon ja kirkkoherran selityksen. Näiden selvitysten perusteella tuomiokapituli katsoi, että kuulutusta hakeneella morsiamella oli kaatumatauti, eikä kuulutusta hakenut sulhanen ollut näyttänyt, "että tuo tauti johtuu pääasiallisesti ulkonaisista syistä".

[83] Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 27.10.1950 n:o C1. Kantelija oli Amerikan Yhdysvaltojen kansalainen, joka oli vierailulla synnyinmaassaan Suomessa ja aikoi mennä avioliittoon talollisentyttären kanssa. Kantelija, joka esiintyi ammatiltaan pappina, oli ollut Suomessa avioliitossa. Avioliitto oli purkautunut. Lisäksi hänellä oli virkatodistuksen mukaan kaksi aviotonta lasta toisen naisen kanssa. Morsian sai kuulla tästä vasta kuulutuksien hakemisen yhteydessä. Kuulutuksia hakenut kihlapari ei tuomiokapitulin päätöksen mukaan ollut myöhemmin enää palannut kuulutusasiaan.

[84] Turun hovioikeuden 14.5.1956 antamasta päätöksestä n:o 714 ilmeni, että vihkiminen oli tapahtunut muualla. Vihkimisen jälkeen kantelija oli käynyt eroamassa kirkkoherranvirastossa kirkosta ja väittänyt kirkkoherran tuolloin käyttäytyneen sopimattomalla tavalla käskien kantelijan ulos kansliasta sen jälkeen, kun hän oli toimittanut asiansa. Tuomiokapituli ei katsonut kantelun antavan aihetta tältäkään osin enempiin toimenpiteisiin.

2. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli hylkäsi 5.2.1974 antamallaan päätöksellä n:o C 1 syyttäjän tuomiokapitulissa esittämän syytteen lieventävien asianhaarojen vallitessa taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä kappalaisen kieltäydyttyä omantuntonsa ja pappisvalansa perusteella vihkimisestä, koska hän oli kuullut, että hääaterialla seurakuntatalossa aiotaan tarjota alkoholia. Syyte tuli äänin 3–2 hylätyksi, koska jäi näyttämättä, että syytetty olisi laiminlyönyt sovitun vihkimisen tai siitä kieltäytynyt. Lainoppinut asessori, joka toimi asian esittelijänä, esitti syytteen nojalla annettavaksi varoituksen. Tuomiorovasti yhtyi tähän esitykseen. Vähemmistöön jääneet katsoivat, että kappalainen oli syytekirjelmässä mainituin tavoin jättänyt toimittamatta avioliittoon vihkimisen. Pappi ei toisaalta ollut voinut näyttää, että hänellä olisi ollut tähän laillinen este tai syy. Lieventävänä asianhaarana vähemmistöön jääneet pitivät sitä, että vihkiminen oli syytetyn kieltäytymisestä huolimatta voitu toimittaa sovittuna aikana.[85]

* * *

Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli katsoi YK:n suomalaisten valvontajoukkojen sotilaspastorina toimineen papin toimittaessaan Libanonissa avioliittoonvihkimisen ylittäneen tasavallan presidentin hänelle antaman vihkimisluvan.[86]

Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 31.8.1984 antamasta päätöksestä n:o 11 ilmeni, että tasavallan presidentti oli myöntänyt YK:n suomalaisen valvontajoukon sotilaspappina Golanilla toimineelle sotilaspastorille oikeuden Israelissa, Egyptissa ja Kyproksella vihkiä avioliittoon kihlautuneita, joista ainakin toinen on Suomen kansalainen ja oikeutettu päättämään avioliiton ja sellaisen vihkimisen. Sotilaspastori oli vihkinyt kihlaparin ja merkinnyt vihkipaikaksi Naquora, Libanon. Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisterin johtaja katsoi tuomiokapitulille lähettämässään kirjeessä, että sotilaspastori oli ylittänyt vihkimislupansa.

---

[85] Kappalainen, joka kesäloma-aikana toimi vt. kirkkoherrana, korosti selityksessään, että hän ei ollut saanut kuulutustodistusta vielä edes tuntia ennen sovittua vihkimisaikaa. Kuitenkin kantelun mukaan hän oli ilmoittanut toisen papin suorittaman vihkimisen jälkeen kieltäytymisensä perusteeksi sen, että vihkimisen jälkeen seurakuntatalossa aiotaan hääaterialla tarjota alkoholia. Kantelijan ilmoituksen mukaan kysymys oli vain "morsiusmaljasta varsin miedoilla alkoholijuomilla".

[86] Eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 5.12.1929 annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan pappi – Suomen diplomaattisen tai konsulivirkamiehen lisäksi – voi ulkomailla päättää avioliiton, jos ainakin toinen kihlautuneista, mies tai nainen, on Suomen kansalainen ja jos heidän avioliittonsa voidaan päättää kirkollisella vihkimisellä. Papilla tulee olla tasavallan presidentin antama vihkimisoikeus.

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että sotilaspastori oli toimittaessaan vihkimisen 25.2.1984 ilmoittanut vihkimispaikaksi Naquoran Libanonissa, vaikka hänen vihkimisoikeutensa rajoittui Israeliin, Egyptiin ja Kyprokselle. Ottaen huomioon tasavallan presidentin myöntämästä vihkimisoikeudesta ilmenevän sotilaspapin toimimisen YK:n suomalaisen valvontajoukon sotilaspappina Golanilla ja vihkimisajankohtana vallinneen sotilaallisesti ja hallinnollisesti epäselvän tilanteen vihkimispaikalla tuomiokapituli katsoi, että kantelu ei antanut aihetta muihin toimenpiteisiin kuin asian saattamisen asianosaisten tietoon.

* * *

Tarkasteltaessa 19 tapausta, jossa virheellisyys oli todettu ja kantelujen perusteella annettu rangaistus, voidaan todeta, että 10 tapauksessa vuosien 1941-1958 aikana oli kysymys AL 22 §:n vastaisesta menettelystä kreikkalaiskatoliseen kirkkoon kuuluneen naisen ja evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluneen miehen vihkimisessä. Kaikissa näissä tapauksissa Suomen kreikkalaiskatolinen kirkollishallitus oli kantelun tekijänä tai toimenpiteisiin ryhtymiseen pyytäjänä. Yhdessä tapauksessa kirkkoherra tunnusti erehdyksensä; hän oli käsittänyt asianomaisten pyydettyä vihkimistä ja antaessa kuulutustodistuksen, että "kysymyksessä oli sen laissa suoman oikeuden käyttäminen, joka sulhasella, luterilaiseen kirkkoon kuuluvana on, kuten oikeuskansleri Oiva Huttunen on avioliittolain 22 § selittäessään huomauttanut ja joka lieneekin aivan yleistä, milloin vihittävät kuuluvat eri kirkkokuntiin".[87] Sodanaikaiset olosuhteet olivat selityksien perusteella olleet sellaisia, että AL 22 §:n vastaisen vihkimisen toimittaneiden pappien oli ollut pakko poiketa ko. säännöksestä; asianomaisten ihmisten hätätilassa ja hartaasta pyynnöstä he olivat vihkineet, vaikka he tiesivät virheellisen menettelynsä. He olivat

[87] Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 11.9.1946 antama päätös n:o 14. Erehdyksestä oli kysymys myös Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 14.2.1946 antamassa päätöksessä (ptk 2 §), jossa kuulutustodistuksessa morsiamen nimen kohdalle oli merkitty vain Suojärven seurakunta eikä Suojärven kreikkalaiskatolinen seurakunta, ja tämä oli johtanut vihkivää pappia harhaan. Tuomiokapituli katsoi teon erehdykseksi eikä tietämättömyydeksi laista tai halusta toimia lakia vastaan. Asia ei aiheuttanut enempiä toimenpiteitä. Tuomiokapitulin mielestä tämä erehdys kävi selitettäväksi juuri siten, että kirkkoherra oli joutunut tekemään palveluksia Suojärven evankelis-luterilaisen seurakunnan siirtoväelle ja luuli kysymyksessä olevan vihkimisenkin kuuluvan näihin palveluksiin. Kuulutustodistuksen yläkulmassa tosin oli "selvästi painettuna sanat: Suomen Ortodoksinen arkkipiispakunta. Mutta painettu otsikko saattaa helposti jäädä huomaamatta henkilöltä, joka paljon käsittelee virastopapereita".

ymmärryksensä mukaan katsoneet tämän menettelyn ehdottomaksi velvollisuudekseen ihmisenä ja pappina.[88]

Koska luterilaisella papilla ei ollut oikeutta toimittaa luterilaista avioliittoon vihkimistä naisen kuuluessa kreikkalaiskatoliseen kirkkoon, tuomiokapituli tuomitsi papin huolimattomasta viranhoidosta tai todeten "papin syyksi jäävän sen, mistä häntä on syytetty", virkavirheestä 1869 KL 126 §:n ja AL 22 §:n 1 momentin nojalla saamaan yksityisen varoituksen ja yhdessä tapauksessa julkisen varoituksen. Yksityisen varoituksen antamista koskevissa päätöksissä oli lisäksi sovellettuna 1869 KL 133 §, jossa säädettiin piispan antamasta yksityisestä varoituksesta. Tämän piispan antaman yksityisen varoituksen tuomiokapituli omassa päätöksessään katsoi riittäväksi rangaistukseksi ottaen huomioon "teon aikana vallinneet olosuhteet" tai "teon aikana vallinneet erikoiset olosuhteet". Nämä olosuhteet oli selostettu ymmärrettäviksi kantelun kohteena olleiden pappien selityksissä; vihityistä puolisoista molemmat tai morsian kuuluivat Karjalasta evakuoituihin; kreikkalaiskatolista pappia oli vaikeata saada; matkustaminen kreikkalaiskatolisen papin luo tuotti rahallisia vaikeuksia, kun kaikki omaisuus oli menetetty; sulhasen kutsu sotaan, "missä hän saattaa kaatua vaikka heti ja lisäksi morsiamen pitkälle kehittynyt raskaudentila"; sekä kreikkalaiskatolisen vihkijän jääminen saapumatta.

Lieventävänä asianhaarana rangaistuksen suuruutta harkittaessa oli yhdessä tapauksessa vihkijän korkea ikä ja "asian monimutkainen luonne, jonka kaikinpuoliseen selvittämiseen hänellä ei nähtävästi enää ole ollut riittäviä edellytyksiä". Rangaistukseksi tässä tapauksessa tuomittiin yksityinen varoitus (äänestys 4–1, kirjallisen valmistuksen ja esittelijänä toimineen jumaluusoppineen asessorin jäädessä vähemmistöön). Enemmistö katsoi, että kysymyksessä oli selvä rikkomus lakia vastaan, joten esittelijän esittämää huomautusta ei voitu pitää riittävänä.[89] Eräässä selityksessä pappi ilmoitti tienneensä, että hänen menettelynsä ei ollut sopusoinnussa avioliittolain kanssa, mutta suorittaneensa vihkimisen selvittämiensä edellä mainittujen sodasta johtuneiden syiden vuoksi.[90] Vihkimisen toimittaneet papit katsoivat, että heillä oli noissa oloissa velvollisuus toimittaa vihkiminen; kysymys oli palvelutehtävästä.

---

[88] Kysymyksessä olivat seuraavat päätökset Tampereen ja Kuopion hiippakunnassa sekä Turun arkkihiippakunnassa: Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 1.3.1941 antama päätös n:o 8, 5.2.1942 n:o 1, 11.9.1946 n:o 14 ja 23.1.1958 n:o 3 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 8.9.1944 antama päätös (ptk § 57, liite 6), 5.3.1947 n:o 2, 14.4.1950 n:o 4 ja 29.8.1951 n:o 15 ja Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 17.5.1945 antama päätös (ptk 17.5.1945 § 2), 27.9.1945 (ptk 27.9.1945 § 2).

[89] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 23.1.1958 antama päätös n:o 3.

[90] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 1.3.1941 antama päätös n:o 8.

* * *

4.4.1. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 3.2.1944 antamassa päätöksessä n:o 2 oli kysymys virheellisestä menettelystä kuulutuksen antamisessa ja virheelliseen kuuluttamiseen perustuneesta avioliittoon vihkimisestä. Kappalainen, joka oman virkansa ohella oli hoitanut kirkkoherranvirkaa, tuomittiin julkiseen varoitukseen 1869 KL 126 §:n nojalla huolimattomasta viranhoidosta. Samoin kirkkoherralle tuomittiin huolimattomasta viranhoidosta yksityinen varoitus. Lieventävänä asianhaarana tuomiokapituli piti sitä, että virheellinen menettely oli tapahtunut "sotien välisenä epänormaalina aikana", jolloin kappalainen oli oman toimensa ohella joutunut hoitamaan toisen seurakunnan kirkkoherranvirkaa ja tämän seurakunnan kirkkoherra oli heikentyneen terveytensä takia ollut liikarasittunut.

Kappalaisen ja kirkkoherran virheellinen menettely oli seuraavaa:

Kappalainen oli määrättynä oman toimensa ohella hoitamaan kirkkoherranvirkaa syksyllä 1940 antanut kuulutuksen avioliittoon vaatimatta asianmukaista lääkärintodistusta morsiamesta, vaikka tämän esittämässä avioliittotodistuksessa oli mainittu, että hän oli ollut mielisairaana. Menettely oli ollut AL 11 §:n ja ALA 6 §:n vastainen. Kappalainen oli vihittyään 8.9.1940 asianomaiset henkilöt avioliittoon, saatuaan tietää, että heidät sulhasen seurakunnassa oli ehditty kuuluttaa avioliittoon vain kaksi kertaa ennen vihkimistä, jättänyt vihkiparin kehotuksesta merkitsemättä vihkimisen kirkonkirjojen pääkirjaan ja lisännyt kuulutettavien historiankirjaan, johon hän oli ehtinyt vihkimisen merkitä, huomautuksen "ei merk.". Kirkkoherranviraston kanslia-apulaisen vietyä kuulutettujen historiankirjasta vihkimisen kuitenkin kirkonkirjojen pääkirjaan kappalainen oli tehnyt pääkirjaan sellaisen merkinnän, ettei vihkiminen ollutkaan voimassa ja lähettänyt sen mukaisen muuttokirjan morsiamesta toiseen seurakuntaan.

Kirkkoherran menettely oli virheellinen kuulutuksen julkilukemiseen liittyvänä, sillä kirkkoherra oli ilmoittanut kappalaiselle kolmannenkin kuulutuksen sulhasen seurakunnassa tapahtuneen, kun kappalainen oli sitä häneltä puhelimella tiedustellut 8.8.1940.

4.4.2. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 27.5.1961 antamassa päätöksessä n:o 15 todetaan, että vihkimisen toimittanut kirkkoherra oli ilmoittanut kirjeitse tuomiokapitulille, että hän oli 12.2.1961 vihkinyt avioliittoon siviilirekisterissä olevan sulhasen ja evankelis-luterilaisesta seurakunnasta olevan morsiamen sen jälkeen, kun kuuluttaminen sanottuun avioliittoon oli tapahtunut kirkossa 29.1.1961. Tuomiokapituli tuomitsi 1869 KL 126 §:n nojalla kirkkoherran saamaan yksityisen varoituksen vastoin avioliittolain

säännöksiä tapahtuneesta avioliittoon kuuluttamisesta ja niiden henkilöiden vihkimisestä, joiden avioliitto ei ollut kirkollisella vihkimisellä päätettävä.

* * *

4.4.3. Avioliittokuulutuksen laittomasta epäämisestä oli kysymys Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 29.11.1945 antamassa päätöksessä n:o 13. Kirkkoherra oli 23.5.1945 kieltäytynyt antamasta avioliittokuulutusta, koska sulhasen aikaisempi avioliitto oli kirkkoherralle silloin tuntemattomasta syystä asianomaisen oikeuden päätöksellä purettu ja koska kirkkoherran mukaan "Raamatun mukaan avioliitto avioeron saaneen kanssa oli aviorikos". Kantelun tehneet, kuulutusta hakeneet henkilöt eivät pitäneet kirkkoherran menettelyä lakiin perustuvana ja AL 28 §:ään viitaten he anoivat tuomiokapitulilta toimenpiteitä avioliittokuulutuksen saamiseksi sekä vaativat kirkkoherran tuomitsemista rangaistukseen ja korvaamaan kantelijoiden kulut asiassa 2.500 markalla. Selityksessään kirkkoherra ilmoitti olleensa valmis antamaan pyydetyn kuulutuksen.

> Kirkkoherran selitykseen antamassaan vastauksessa kantelijat katsoivat kirkkoherran loukanneen heidän kunniaansa, koska kirkkoherra oli esitellyt avioeropöytäkirjoja eräälle asiaan kuulumattomalle henkilölle. Kantelijat vaativat kirkkoherraa tästä rangaistavaksi. Lisäksi he vaativat, että kirkkoherra velvoitettaisiin korvaamaan se vahinko, mikä kantelijoille syntyi siitä, etteivät he olleet kirkkoherran menettelyn vuoksi voineet päättää aikomaansa avioliittoa, sulhaselle 100.000 markalla ja morsiamelle 150.000 markalla sekä lisäksi korvausta kuluista 10.000 markkaa.

Lausunto kirkkoherran velvoittamisesta antamaan avioliittokuulutus raukesi, koska kirkkoherra oli ilmoittanut antavansa kuulutuksen. Kunnianloukkausta koskevan vaatimuksen tuomiokapituli jätti tutkimatta toimivaltaansa kuulumattomana. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra oli aiheettomasti evännyt avioliittokuulutuksen ja tuomitsi hänet AL 13 §:n ja 1869 KL 126 §:n nojalla virkavirheenä pidettävästä menettelystä saamaan yksityisen varoituksen. Lisäksi tuomiokapituli velvoitti kirkkoherran maksamaan kantelijoille korvausta asiasta koituneista kuluista 3.000 markkaa. Muut vahingonkorvausvaatimukset tuomiokapituli hylkäsi toteennäyttämättömänä. Turun hovioikeus 13.5.1945 antamalla päätöksellä jätti muutoin tuomiokapitulin päätöksen pysyväksi, mutta poisti tuomiokapitulin antaman lausunnon kantelijoiden kirkkoherraa vastaan tekemästä vahingonkorvausvaatimuksesta, koska sellaisen vaatimuksen käsitteleminen ei kuulunut tuomiokapitulin toimivaltaan. Hovioikeus totesi, että molemmat kantelijat olivat saat-

taneet valittamalla jutun hovioikeuteen ilmoituksin, ettei sulhanen enää halunnut puheena olevaa kuulutusta. Korkein oikeus 18.9.1946 antamallaan päätöksellä n:o 1899 katsoi, ettei ollut esitetty syytä muuttaa hovioikeuden päätöstä.

* * *

4.4.4. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 4.9.1947 antamassa päätöksessä n:o 9 oli kysymys Ruotsissa 26.1.1946 tapahtuneesta avioliittoon vihkimisestä ilman tasavallan presidentin lupaa.

> Avioliittoon vihkimisen toimittanut pappi katsoi selityksessään, että kysymyksessä oli pakkotilanne, joka oli hyvin vaikea millään muulla tavalla ratkaista. Hän toimi asiassa parhaan ymmärryksensä mukaan kristillistä rakkaudenkäskyä noudattaen Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherran ollessa itse matkan vuoksi estyneenä vihkimistä suorittamaan. Kuulutus ja esteettömyystodistus olivat kunnossa. Pappi piti tilannetta "sikäli erikoisena, että häät oli valmiiksi järjestänyt suomalaiselle parille linnan haltijatar, vapaaherratar Vera von Essen. Kutsukortit oli jo lähetetty. Suomen Tukholman lähettiläs G.A. Gripenberg oli Amerikassa ja Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherra Suomessa. Paikan päälläkään eivät he olisi voineet vihkiä. Ainoa mahdollinen kysymykseen tuleva vihkijä oli allekirjoittanut." Avioliiton pätevyyden osalta pappi selityksessään kertoi, että "on ollut periaatteellista erimielisyyttä juristien keskuudessa avioliiton lainvoimaisuudesta ja olen Ulkoasiainministeriön juriidisen osaston neuvona kuullut, että asian olisi annettava levätä, kunnes se virkateitse otetaan esille." Tasavallan presidentiltä pappi ilmoitti 16.4.1946 anoneensa vihkimisoikeutta, mutta että asia oli edelleen avoinna. Kirkollisen vihkimisen kannalta pappi katsoi asioiden olevan umpikujassa ja toivoi avioliittolain pikaista tarkistamista. – Tuomiokapituli ei lausunnossaan ottanut kantaa siihen, oliko avioliitto katsottava Suomessa päteväksi vai ei.

Tuomiokapituli katsoi Ruotsissa oleskelevan, Tampereen hiippakuntaan kuuluvan papin syyllistyneen avioliittoon vihkimisessään virheelliseen menettelyyn ja tuomitsi hänet saamaan yksityisen varoituksen kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista joulukuun 5 päivänä 1929 annetun lain 3 §:n 2 momentin ja 1869 KL 126 §:n nojalla.

* * *

4.4.5. ja 4.4.6. Avioliittoon vihkimistilaisuudesta poisjäämisestä tuomiokapituli kahdessa tapauksessa 1964 KL 85 ja 106 §:n tuomitsi toisessa kirk-

koherran huolimattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan kirjallisen varoituksen ja toisessa virallisen apulaisen huolimattomuudesta ja taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan kirjallisen muistutuksen. Teot eivät olleet tahallisia, vaan unohduksesta johtuneita.

> Kysymyksessä oli Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 22.5.1968 antama päätös n:o 3 ja 27.1.1977 antama päätös n:o 1. Vihkiminen oli vakinaisen kirkkoherran vuosiloman vuoksi siirtynyt kirkkoherran vuosilomasijaiselle ja edelleen sulhasen suostumuksella viralliselle apulaiselle, joka oli luvannut toimittaa vihkimisen, mutta kuitenkin myöhemmin unohti asian. Kantelija vaati lisäksi seurakunnan velvoittamista korvaamaan hänelle vahingon, joka aiheutui kesähelteellä 250 vieraalle varattujen ruokien huonontumisesta, koska toisen vihkijän saaminen kesti noin kaksi tuntia. Vahingonkorvauksen osalta tuomiokapituli hylkäsi vaatimuksen ennenaikaisena. Asiakirjoista ilmeni, että seurakunta oli valmis korvaamaan kantelijalle aiheutuneen vahingon. Vuoden 1968 tapauksessa kappalainen toimitti kirkkoherran sijasta avioliittoon vihkimisen ja vihkitoimitus myöhästyi noin 25 minuuttia.

* * *

4.4.7. ja 4.4.8. Papin kieltäytymisestä omantunnonsyistä avioliittoon vihkimisestä oli kysymys Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 2.1.1975 antamassa päätöksessä n:o 1 ja Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä 8.9.1989 n:o 3. Papille sopimattomasta käyttäytymisestä Mikkelin hiippakunnan tapauksessa tuomiokapituli antoi muistutuksen.[91] Tampereen hiippakunnan tapauksessa tuomiokapituli päätöksessään totesi piispan tapahtuneen johdosta jo puhutelleen kirkkoherraa "muistuttaen tätä papin velvollisuudesta käyttäytyä sävyisästi joka tilanteessa seurakuntalaisiaan kohtaan". Kantelu ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

> Tampereen hiippakunnan tapauksessa kantelija lausui, että kirkkoherra oli marraskuussa 1973 ilman laillista syytä kieltäytynyt vihkimistä avioliittoon häntä ja hänen morsiantaan sekä samassa yhteydessä käyt-

[91] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 8.9.1989 antamassa päätöksessä n:o 3 sovellettuna lainkohtana oli 1964 KL 99, 108, 442, 444 ja 455 §. Kappalaisen käyttäytyminen virkatoiminnassa, jossa yhtenä asiakohtana on kieltäytyminen seurakunnassa ainoana pappina toimittamasta vihkimistä, mistä hän oli ilmoittanut asianosaisille vihkimispäivän aamuna 2.9.1988 ja jossa myös oli esimiehelle kuuliaisuuden osoittamattomuudesta, riidasta ja eripuraisuudesta kysymys, oli tullut vireille seurakunnasta tapahtuneiden yhteydenottojen sekä Savon Sanomat -nimisessä päivälehdessä 6.9.1988 olleen artikkelin perusteella.

täytynyt papille sopimattomasti mm. kohtelemalla heitä epäystävällisesti ja kehottamalla heitä eroamaan kirkosta. Kantelija vaati kirkkoherran tuomitsemista rangaistukseen virkavirheestä. Selityksessään kirkkoherra torjui häneen kohdistetut syytökset ja ilmoitti kertoneensa ystävällisesti ne syyt, minkä vuoksi hän ei voinut asianomaisia avioliittoon vihkiä. Yksi syy oli seurakunnassa vihkimisaikana pidettävä piispantarkastus, mikä esti kirkkoherran tuona aikana ottamasta ylimääräisiä tehtäviä ja toiseksi hän oli ilmoittanut "ns. omantunnonsyyt, joiden mukaan hän ei halua vihkiä avioliittoon eronnutta henkilöä". Kirkkoherra ilmoitti neuvoneensa asianomaisia ottamaan yhteyttä saman seurakunnan toiseen pappiin, joka hänen käsityksensä mukaan ilmeisesti suostuisi asianomaiset vihkimään avioliittoon. Tämä pappi – seurakunnan kappalainen – oli sitten vihkinyt kantelijan ja hänen avioeron saaneen morsiamensa 17.11.1973. Vastaselityksessään kantelija kiisti kirkkoherran selityksessä annetut tiedot. Kantelun perusteeksi kantelija ilmoitti vielä haluavansa saada selville, ovatko hänen morsiamensa ja hän saaneet ne oikeudet, jotka heille kirkon ja seurakunnan jäsenenä kuuluvat vai ovatko he jääneet niitä vaille.

Tuomiokapituli lausui päätöksessään, että kirkkoherra tosin oli lähinnä omantunnonsyistä kieltäytynyt vihkimästä kantelijaa ja hänen avioeron saanutta morsiantaan, mutta kuitenkin ohjannut nämä seurakuntansa kappalaisen puoleen, joka sitten olikin toimittanut vihkimisen, ja että kirkkoherra oli sanotussa tilaisuudessa saattanut käyttäytyä papin arvolle sopimattomalla tavalla. Tämän vuoksi ja kun kirkkoherra ohjaamalla kantelijan ja hänen morsiamensa seurakuntansa kappalaisen puoleen oli toiminut virkavelvollisuutensa edellyttämällä tavalla ja Tampereen hiippakunnan piispa jo oli kirkkoherran käyttäytymisen vuoksi puhutellut tätä asian johdosta, ei kirjoitus tältäkään osin antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin. Turun hovioikeus antoi asiassa päätöksensä 25.8.1975 n:o 1449 ja katsoi, että ei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä.[92]

Kokoava arvio. Avioliittokuulutuksiin liittyvät tapaukset olivat harvalukuisia, eikä niitä koskeneita kanteluita esiintynyt aineistossa vuoden 1961 jälkeen. Luterilaisen miehen ja kreikkalaiskatolisen – nykyisin ortodoksinen – naisen avioliittoon vihkimistä koskevat virheellisyydet ajoittuivat pääasiassa 1940-luvulle, eikä niitä tullut esiin enää vuoden 1958

[92] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä 2.1.1975 n:o 1 ei mainittu sovellettuja lainkohtia. Kun asiassa oli annettu valitusosoitus Turun hovioikeuteen ja kantelija myös valitti hovioikeuteen, joka antoi päätöksen 25.8.1975, asia oli käsitelty näin ollen rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Piispan puhuttelua muistutuksin voidaan pitää 1964 KL 108 §:n, verrattuna 113 §:ään, tarkoittamana muistutuksena. Tuomiokapitulin voidaan katsoa hyväksyneen piispan antaman muistutuksen riittäväksi seuraamukseksi.

jälkeen. AL 22 §:n soveltamisen mahdottomuus[93] sodanaikaisissa olosuhteissa poistui vähitellen yhteiskunnallisten olojen vakiintuessa. Lähes kaikissa tapauksissa avioliittoon vihkimisen virheellisyys oli korjaantunut, kun kreikkalaiskatolisen kirkon sääntöjen mukainen vihkiminen oli ehtinyt tapahtua ennen kanteluasian käsittelyä. Vihkiminen oli näin tullut oikeudellisesti päteväksi. Tuomitsemalla papin avioliittoon kuuluttamisessa tai avioliittoon vihkimisessä tapahtuneista virheellisistä menettelyistä – erilaisista olosuhteista täysin riippumatta – sanatarkastikin varsin yhdenmukaisella tuomitsemiskäytännöllä piispat ja tuomiokapitulit samalla korostivat yleisen lain merkitystä ja yleisen lain soveltamisen velvollisuutta myös luterilaisen kirkon papin toiminnassa. Kirkkolaki ja yleinen laki, tässä tapauksessa vuoden 1929 AL:n avioliiton päättämistä (1. luku), avioesteitä (3. luku), kuuluttamista (4. luku) ja vihkimistä (5. luku) sekä ALA:n kuuluttamista avioliittoon (1. luku) ja vihkimisestä (2. luku) koskevat säännökset papin oli otettava virkatoiminnassaan huomioon.

Tuomiokapituli ei yhdessäkään tapauksessa soveltanut 1869 KL 125 §:n 2 momenttia, jossa kuulutus- tai vihkimisvirheestä oli säädetty rangaistukseksi pappisviran menettäminen tai varomattomuudesta taikka huolimattomuudesta tehtynä tahi – jos lieventäviä asianhaaroja muutoin on olemassa – vähintään kolmen ja enintään yhden vuoden virantoimitusero.[94] 1869 KL 125 §:n soveltaminen olisi ollut mahdollista ainakin Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 3.2.1944 antamassa päätöksessä n:o 2 kappalaisen osalta ja Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 27.5.1961 antamassa päätöksessä n:o 15. Tuomiokapitulit sovelsivat kaikissa vihkimiseen ja kuuluttamiseen liittyneissä tapauksissa 1869 KL 126 §:ää huolimattomasta viranhoitosta, jolloin lievimpänä rangaistuksena oli yksityinen varoitus. 1964 KL 106 §:n mukainen papillisen viran velvollisuuksien rikkominen "muulla tavalla" ja

[93] Mahdottomuutta voidaan pitää Nuutilan (1995) käsityksiin yhtyen pakkotilaan rinnastettavana pakottavista olosuhteista johtuvana anteeksiantoperusteena. Ks. tästä aikaisemmin kasteen yhteydessä kohdassa 4.2. kokoavassa arviossa selvitetty.

[94] 1869 KL 125 § ja 1964 KL 106–107 § oli RL 40 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla erillinen evankelis-luterilaisen seurakunnan pappia koskeva rangaistussäännös. RL 40 luvun 12 § 1 momentissa säädettiin kirkkolain ao. säännöksiä vastaavasti avioon liittämisestä ennen laillista kuuluttamista, milloin kuuluttaminen oli toimitettava, taikka niiden kesken, jotka eivät saaneet keskenään mennä avioliittoon, rangaistavaksi vankeudella taikka sakolla. Sama koski avioliittoa varten annettavaa esteettömyystodistusta. RL 40 luvun 12 §:n 2 momentissa käytettiin käsitettä "rikollinen"; jos rikollinen on maan evankelis-luterilaisen seurakunnan pappi, noudatettakoon kirkkolain säännöksiä.

1964 KL 108 § papille sopimattomasta käyttäytymisestä olivat sovellettuina lainkohtina ko. kirkkolain voimassaoloaikana annetuissa päätöksissä.[95]

Ns. omantunnonsyyt papin kieltäytyessä avioliittoon vihkimästä avioeron saanutta tulivat aineistossa esille kahdessa tapauksessa vuosina 1975 ja 1989. Kummassakaan tapauksessa ei ollut kysymys lakiin perustuvasta syystä kieltäytyä vihkimisestä. Kumpaakin tilannetta oli arvioitu papille sopimattomana käytöksenä. Tampereen hiippakunnan tapauksessa oli otettu huomioon ohjaava toiminta toisen papin pyytämiseksi, ja tällä tavoin papin toiminta oli tuomiokapitulin mielestä "virkavelvollisuuksien edellyttämä tapa".

Piispainkokous käsitteli syksyn 1975 istunnossaan papin oikeutta omantunnonsyistä kieltäytyä vihkimästä ja kuuluttamasta avioliittoon avioeron saanutta henkilöä. Käsittely ajoittui samaan vuoteen kuin Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 2.1.1975 antama päätös n:o 1 ja sitä koskeva Turun hovoikeuden päätös 25.8.1975 n:o 1449. Asia oli käynnistynyt jo laajennetussa piispainkokouksessa sen saatua vuoden 1968 kirkolliskokoukselta tehtäväkseen tutkia ja harkita sellaisia muutoksia kirkkolakiin, että ne mahdollistaisivat papille oikeuden omantunnonsyistä kieltäytyä vihkimästä eronnutta. Laajennettu piispainkokous oli antanut mainitun tehtävän 6.5.1969 kirkon perheasiaintoimikunnan valmisteltavaksi.

> Kirkon perheasiaintoimikunnan kehotuksesta teologian lisensiaatti Aatto Kuusniemi oli laatinut asiasta vuonna 1972 julkaistun selvityksen "Avioliiton nykykuva". Tämän selvityksen pohjalta perheasiaintoimikunta esitti mietinnössään 1964 KL 58 §:ään muutoksia, jotta papilla olisi määrätyin edellytyksin oikeus kieltäytyä vihkimästä. Piispainkokous antoi lausunnon, jonka mukaan ei olisi syytä ryhtyä asiassa toimenpiteisiin. Laajennettu piispainkokous asetti kuitenkin vuonna 1972 teologian tohtori Olli Heilimon puheenjohdolla toimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin tehdä ehdotus sellaisiksi lainmuutoksiksi, että papilla olisi oikeus kieltäytyä kuuluttamasta ja vihkimästä eronnutta henki-

[95] Lailla avioliittolain muuttamisesta (411/87), joka tuli voimaan 1.1.1988, kumottiin avioliiton julkista kuuluttamista koskevat säännökset ja korvattiin kuuluttamismenettely väestörekisterinpitäjän suorittamalla avioliiton esteiden tutkinnalla. Kihlakumppanit voivat esteiden tutkinnan suorittavasta viranomaisista riippumatta valita joko kirkollisen vihkimisen tai siviilivihkimisen AL 14 §:n nojalla. Kirkollisen vihkimisen ehdot ja muodot määrää AL 16 §:n 1 momentin mukaan se uskonnollinen yhdyskunta, jossa vihkiminen toimitetaan. Kaikissa vihkimisissä on noudatettava AL 15 §:ää. Avioliittolain muutosten johdosta 1964 KL avioliittoon vihkimistä koskevia säännöksiä muutettiin 1.7.1988 voimaan tulleella lailla (490/88). Tällöin kuuluttamista koskevat 56 ja 57 § kumottiin. Avioliittoaikomuksen ilmoittaminen ja esirukous ei enää kuulunut kirkkolakiin, vaan näitä koskeva ohje sisältyi kirkkokäsikirjaan.

löä, jonka puoliso on elossa. Syksyn 1975 piispainkokous käsitteli nyt tämän toimikunnan mietintöä. Piispainkokous pani 10.–11.9.1975 asian pöydälle valmistusvaliokunnan uudelleen valmisteltavaksi (22 §). Käsittely jatkui piispainkokouksessa 11.–12.2.1976 (17 §), jolloin piispainkokous päätti esittää kirkolliskokoukselle, että se: 1) hyväksyisi Heilimon toimikunnan ehdotuksen kuulutusmenettelyn muuttamisesta, joka mahdollistaisi papille oikeuden omantunnonsyistä kieltäytyä kuuluttamasta ja vihkimästä avioliittoon eron saanutta henkilöä, jolloin samalla vaihtoehdot kuulutukseen ja vihkimiseen nähden tulisivat nykyistä monipuolisemmiksi ja joustavammaksi; ja 2) ryhtyisi toimenpiteisiin avioliittolain ja kirkkolain muuttamiseksi siten kuin Heilimon toimikunta ehdottaa.[96]

Kirkolliskokous lähetti 10.11.1977 piispainkokoukselle kirjelmän, jossa selostettiin piispainkokouksen esityksen 2/1976 käsittelyn tuloksia kirkolliskokouksessa. Piispainkokous käsitteli asiaa kokouksessaan 7.–8.2.1978 (22 §) ja 12.–13.9.1979 (9 ja 32 §).[97] Piispainkokous päätti 12.–13.9.1979 pidetyssä istunnossaan (32 §) jättää valmistusvaliokunnan laatiman 2. ponnen (kuulutuskysymys) kokonaan raukeamaan, koska asiasta oli selvä kirkkolain säännös (1964 KL 56 §:ssä). Valmistusvaliokunnan 1. ponnen piispainkokous hyväksyi sellaisenaan ja päätti suositella noudatettavaksi seuraavaa menettelytapaa: "Pappi, joka omantunnonsyistä kieltäytyy vihkimästä eronneita avioliittoon, ilmoittakoon vakaumuksestaan hiippakuntansa piispalle, joka päättää miten asia on hoidettava."

Piispainkokouksen istuntojen keskustelussa tuli esille tarve etsiä eronneiden vihkimisasialle käytännön ratkaisua, saada vaihtoehtoja kuuluttamiseen ja vihkimiseen, jos kuulutusmenettely muuttuisi avioliiton edellytysten tutkimiseksi ja yhtenäisen menettelytavan luomiseksi.[98] Piispojen

[96] Piispainkokouksen pöytäkirja 11.–12.2.1976 s. 19.

[97] Monivaiheisessa asian valmistelussa ja käsittelyssä piispainkokous oli vuonna 1978 pyytänyt asiasta tuomiokapitulien lausunnot. Näissä lausunnoissaan tuomiokapitulit yleensä yhtyivät kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnössä n:o 6/1977 esitettyihin perusteluihin ja kirkolliskokouksen päätökseen, jossa oli otettu huomioon sanottuun mietintöön liittynyt eriävä mielipide, ettei pappia, joka omantunnonsyistä kieltäytyy vihkimästä eronneita, tarvitsisi rangaista, ja tätä tarkoittava muutos olisi saatava kirkkolakiin. Useat tuomiokapitulit yhtyen perustevaliokunnan mietinnön n:o 6/1977 toiseen ponteen edellyttivät lausunnoissaan piispainkokouksen antavan suosituksen yhtenäisestä menettelytavasta niissä tapauksissa, jolloin yksityinen pappi omantunnonsyistä kieltäytyy vihkimästä eronneita avioliittoon.

[98] Heilimon vuoden 1972 toimikunnan ehdotuksessa ja piispainkokouksen istunnossa 11.12.2.1976 papin paremmat mahdollisuudet omantunnonsyistä kieltäytyä vihkimästä ja kuuluttamasta avioliittoon avioeron saanutta henkilöä koski sellaista henkilöä, jonka aviopuoliso oli elossa. Myöhemmin tätä rajoitusta ei käsittelystä ilmene.

keskustelusta ilmeni mm. se, että valmistusvaliokunnan esitys perustui Ruotsin käytäntöön. Asiassa tuli kuitenkin ottaa huomioon, että Ruotsin lainsäädännön mukaan kieltäytyvää pappia ei tullut rangaista, ja että piispainkokouksella ei ollut valtuutta vapauttaa ketään pappia velvollisuudesta vihkiä tuolloin voimassa olleen kirkkolain aikana.

Vaikka piispainkokouksen istuntojen käsittelyssä asian otsikkona oli papin oikeus omantunnonsyistä kieltäytä kuuluttamasta ja vihkimästä avioliittoon avioeron saanutta henkilöä, itse menettelytapaa koskevassa suosituksessa ei annettu oikeutta kieltäytyä vihkimästä eronneita avioliittoon. Menettelytapaohjeen antamisessa kysymys oli piispan sielunhoidollisista tehtävistä.

> Piispan sielunhoidollinen tehtävä papin omantunnonsyitä koskevien ongelmien selvittelyssä ilmeni piispainkokouksen istunnossa 12.13.9.1979 (9 §) valmistusvaliokunnan esityksen yksityiskohtaisesta käsittelystä. Valmistusvaliokunta esitti, että piispainkokous päättäisi 1) suositella noudatettavaksi seuraavaa menettelytapaa: Pappi, joka omantunnonsyistä kieltäytyy vihkimästä eronneita avioliittoon, ilmoittakoon vakaumuksestaan esimiehelleen, jonka tulee, sikäli kun aihetta ilmaantuu, pyrkiä sopimaan saman seurakunnan tai rovastikunnan pappien kanssa siitä, kuka tai ketkä toimivat hänen sijaisenaan tässä tehtävässä, ja 2) todeta, että mikäli pappi omantunnonsyistä kieltäytyy kuuluttamasta avioliittoon eronneita, asia on pyrittävä hoitamaan edellä mainittua ohjetta soveltaen. Kirkkoherranviranhoitajalla ei ole kuitenkaan oikeutta jättää kuuluttamatta avioliittoon sellaisia, joilla ei ole lain säätämiä avioesteitä. – Asessori Haaramäki ehdotti, että 1. ponnen sanonta "ilmoittakoon vakaumuksestaan esimiehelleen" muutettaisiin muotoon "ilmoittakoon vakaumuksestaan hiippakuntansa piispalle". Haaramäen mukaan nimenomaan piispan tulee olla mukana näiden ongelmien selvittelyssä. Haaramäen muutosehdotusta kannatti piispa Kortekangas ja piispa Kansanaho. Piispa Kortekangas viittasi siihen, että "yleensä kieltäytyjät ovat kertakaikkisia eivätkä in casu-kieltäytyjiä". Kortekangas viittasi myös siihen, että kuulutuskysymys oli yhtä oleellinen ongelma tässä yhteydessä. Arkkipiispa Juva viittasi perinteisen avioliittoteologian ongelmiin mm. Venäjän ortodoksisen kirkon silloisessa tilanteessa ja siihen, että yhteiskunnan kehitys eri maissa eri tavoin asettaa kirkon tilanteeseen, jossa aikaisempien säännösten noudattaminen on vaikeata. Juva huomautti, että "päätösehdotuksen 1. ponnessa ei anneta oikeutta kieltäytyä, vaan ilmoitetaan, että mikäli pappi uudessa tilanteessa joutuu aikaisempien säännösten kanssa vaikeuksiin, joissa häntä on autettava, niin sielunhoidollisista syistä ilmoitetaan, että häntä autettakoon tällä tavalla. Siksi 2. ponsi tulee myös muuttaa siten, että sana "oikeus" poistetaan. Sanamuotoa ei tule käsittää siten, että kirkko myöntäisi jollekin oikeuden kieltäytyä".[99]

[99] Piispainkokouksen istunnon 12.–13.9.1979 pöytäkirja s. 9–11. Vireillä olleen avio-

Tarkasteltaessa Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 8.9.1989 antamaa päätöstä n:o 3 piispainkokouksen edellä mainitun vuoden 1979 menettelytapasuosituksen perusteella, voidaan todeta, että piispan ja kysymyksessä olevan papin välisistä sielunhoidollisista keskusteluista ja niiden perusteella piispan antamista luottamuksellisista asianhoito-ohjeista ei asiakirjoissa ollut tietoja. Vihkimisestä kieltäytyminen, joka kuitenkin tuli julkisuuteen, ikäänkuin verhoutui tuomiokapitulin päätöksessä papille sopimattoman käytöksen "kaapuun". Se ilmeni päätöksen vastineita, selvityksiä ja lausuntoja koskevasta osasta, kun tuomiokapituli pyysi kysymyksessä olevan seurakunnan kirkkoherralta, joka on kappalaisen lähin esimies, selvityksen vihkimistä koskevasta asiasta ja kappalaisen tavasta hoitaa seurakuntapapin virkaa.

Vihkimisestä kieltäytyminen verhoutui vielä enemmän päätöksen perusteluosaan, jossa tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kappalainen on "1. jättänyt noudattamatta, mitä viran arvollisesta hoitamisesta on määrätty noudatettavaksi; 2. on ollut osoittamatta esimiehilleen kuuliaisuutta sekä 3. on omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa virkaveljien ja seurakunnan jäsenten kanssa".[100]

Mikkelin hiippakunnan tapauksessa muistutuksen antaminen virassa osoitetusta papille sopimattomasta käyttäytymisestä ei tapahtunut 1964 KL 451 ja 452 §:ssä säädetyssä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä. Vaikka päätöksessä sovellettuna lainkohtana oli 1964 KL 444 ja 455 §, 1964 KL 108 §:n mukaisen muistutuksen antaminen oli tässä yhteydessä päätös kanteluasiassa. Tätä osoitti päätöksen lopussa oleva muutoksenhakukielto. Lainoppineen asessorin asian esittelijänä pöytäkirjaan merkitystä lausunnosta ilmenivät sovellettuina lainkohtina myös 1964 KL 451 ja 452 § jutun käsittelemisestä syytemenettelyssä.[101]

---

liittolainsäädännön uudistamisen vuoksi asian käsittelyn siirtämisestä seuraavaan piispainkokoukseen tehty kannatettu ehdotus sai äänestyksessä 7 ääntä ja asiallisen käsittelyn jatkaminen 9 ääntä. Avioliittolakikomitean esityksen odottamiseen oli keskustelussa viittauksia jo 11.–12.2.1976 pidetyssä piispainkokouksen istunnossa, ptk s. 15. Tällöin mm. piispa Alaja vastustaessaan asian lykkäämistä kysyi, "mitä sillä voitetaan tilanteessa, jossa kirkon kannalta ongelmana ovat ennen kaikkea avoliitot".

[100] Kirkkoherra kappalaisen viranhoitoa koskevassa selostuksessa totesi, että "kasuaalitoimitusten kohdalla vallitsee seurakunnassa jatkuva poikkeustila, jota on koetettu murtaa pappien toimitusvuoroin". Toimitukset yksipuolisesti suuntautuivat kirkkoherralle.

[101] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 8.9.1989 antamasta päätöksestä n:o 3 ei käynyt ilmi suoritettiinko asiassa äänestys.

Kuuliaisuusvelvoitteen laiminlyömisen osalta päätöksestä ilmeni esimiessanan monikollisuus: "osoittamatta esimiehilleen kuuliaisuutta". Tämä monikkomuoto saattoi antaa viitteen siitä, että kappalainen oli jättänyt osoittamatta 1964 KL 96 §:n tarkoittaman pappisvalan velvollisuuden mukaisen kuuliaisuuden osoittamisen esimiehelleen sekä piispaa että kirkkoherraa kohtaan. Mikäli näin oli tapahtunut, eikä kysymys ollut pappisvalan (1964 KL 96 §) suorasta lainauksesta, niin tapaukseen liittyi myös piispan sielunhoidollinen osuus.[102]

Pappisviran tehtävien kannalta tarkasteltuna vuoden 1869 KL 106 § ja 1964 KL 85 §:n 1 momentti sääti tämän kirkolliseen avioliittoon vihkimistoimituksen hoitamisen pappisviran velvollisuudeksi. Tätä tuki, samoin kuin kasteenkin toimittamisen kohdalla, kirkon jäsenille 1869 KL 5 §:ssä ja 1964 KL 5 §:ssä säädetty velvollisuus avioliittoon mennessään antaa pyhittää se säädetyllä tavalla. Avioliittoon vihkimistä koskevat säännökset kummankin edellä mainitun kirkkolain 9. luvussa olivat ehdottomia.

> 1869 KL 74 §:n sanamuoto oli velvoittava: "Kun aiottu avioliitto on kuulutettu eikä mitään sen päättämisen estettä ole ilmoitettu, on vihkiminen toimitettava eikä sitä saa kauan viivyttää, ellei tähän ole erittäin tärkeitä syitä." 1964 KL 58 §:n alkuosa on luonteeltaan lähinnä toteava, mutta loppuosa rajoittaa vihkimisen toimittamisen harkintaa: "Vihkimisen toimittaa pappi, kun kuulutus on tapahtunut, eikä ole tiedossa seikkaa, joka estäisi aiotun avioliiton." Ellei tiedossa ollut seikkoja, jotka estäisivät aiotun avioliiton, 1964 KL 55 §:n 1 momentti velvoitti papin toimittamaan avioliittoon vihkimisen. Vuoden 1929 AL:n avioeroa koskevissa säännöksissä 70–77 §:ssä vain 70 §:n 2 momentissa oli säädetty syyllistä koskeva rajoitus mennä uuteen avioliittoon ennen kuin vuosi oli kulunut aikaisemman avioliiton purkautumisesta. Oikeus voi tämän määrätä, jos erityistä syytä oli, silloin kun huoruuden perusteella tuomittiin avioeroon. AL 4 §:ssä oli säädetty 10 kuukauden odotusaika avioliiton purkautumisesta ennen uuteen avioliittoon menemistä. Muualla avioliittolaissa ei asetettu esteitä kuulutuksen antamiselle ja vihkimiselle uuteen avioliittoon.[103]

---

[102] Saman papin toiminnasta on kysymys ns. avokummitapauksessa Mikkelin hiippakunnassa. Tapausta on käsitelty aikaisemmin kasteen toimittamista koskevassa kohdassa 4.2.3.

[103] Oikeuden antamasta kiellosta mennä uuteen avioliittoon, kun huoruuden perusteella tuomittiin avioeroon AL 70 §:n 2 momentin perusteella eli niin kutsutusta boena coelibatus-määräyksestä ks. Rautiala (1968) s. 47 ja sitä koskeva alaviite 1734 vuoden lain (NK 2: 10 ja 13: 2) uuteen avioliittoon menemistä koskeneista kielloista.

Muutettuna lailla 16.4.1987 (411/87) vuoden 1929 AL ei sisällä enää syyllisyysperusteita avioliiton purkamiselle avioerolla. Yhteiselämän lopettamista ja avioeroa koskevat säännökset ovat 1.1.1988 voimaan tulleessa muutetussa AL 24–32 §:ssä. Avioliittolaissa ei sen muutosten jälkeen ole avioerosta johtuvana sellaisia säännöksiä, jotka oikeuttaisivat kirkkolain vihkimistä koskevien säännösten soveltamisessa kuulutuksen antamatta jättämiseen tai vihkimisen toimittamisesta kieltäytymiseen.

Piispainkokouksen vuonna 1979 antamalla suosituksella ei voida syrjäyttää kirkkolain avioliittoon vihkimistä koskevia säännöksiä. Piispainkokouksen suositus perustuu 1964 KL 482 §:n 1 momentin mukaisiin piispainkokouksen tehtäviin neuvotella kirkon julistusta ja työtä sekä hiippakuntien hallinnon hoitoa koskevista asioista. Piispainkokouksen suosituksella ei ole piispaa tai tuomiokapitulia sitovaa vaikutusta.[104]

Piispainkokouksen suosituksen soveltaminen on jossain määrin ongelmallinen ja se saattaa saada konkreettisia ilmenemismuotoja vasta 1990-luvulla, jolloin on nähtävissä 1.1.1988 voimaan tulleen avioliittolain mukaisen menettelyllisesti helpon, harkintaan perustuvan – lähes huoneenvuokrasopimuksen irtisanomiseen rinnastettavan – avioeron saamisen vaikutukset avioerojen määrissä.[105] Suosituksen soveltaminen voi johtaa myös siihen, että kirkon jäseniä ei käsitellä yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuutta arvioidaan tällöin kirkollista vihkimistä pyytävien henkilöiden välillä ja myös pappien välillä. Avoliitossa eläneen[106] vihkimisestä kieltäytyminen voi käytännössä tulla esille avioeron saaneen vihkimisestä kieltäytymistä vastaavasti, ellei kirkon lainsäädännössä määritellä kieltäytymisen perusteita kirkon jäsenyydestä lähtevänä.

---

[104] 1964 KL 484 §:n mukaan piispainkokous ei voinut tehdä piispaa ja tuomiokapitulia sitovaa päätöstä näiden toimivaltaa koskevissa asioissa, ellei kirkkolaissa tästä säädetty.

[105] Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1988–1991 s. 23 esitettyjen tilastojen mukaan avioerojen määrän huippu 14.365 oli vuonna 1989, jonka jälkeen tilanne on hiljalleen tasaantunut. Vrt. vuonna 1985, jolloin eroja oli 9.064.

[106] Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 1982 lähes 230.000 suomalaista eli avoliitossa. Ks. avoliiton ikäjakaumasta Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1980-1983 s. 30 ja vuosina 1988–1991, jossa s. 22 todettiin, että vain 16 % parisuhteista oli avoliittoja, ja s. 85, jossa todettiin, että v. 1991 rekisteröitiin 23.554 avioliittoa, joista ainakin toisena osapuolena oli kirkon jäsen. Kirkollisia avioliittoon vihkimisiä v. 1991 oli 19.097.

4.5. Hautaan siunaaminen

1869 KL 105 §:n 1 momentti
"(...) ilman laillista estettä tahi syytä kieltäytyy virkapalveluksesta, kun seurakuntalainen tai joku siellä oleskeleva vieraan seurakunnan jäsen häntä pyytää [kastamaan lasta, antamaan pyhää ehtoollista, käymään sairaan luona tahi] *tekemään muuta papillista toimitusta (...)"*

1869 KL 126 § *"(...) muulla tavalla rikkoo virkansa velvollisuuksia, niinkuin: kirkollisissa toimituksissa pahasti poikkee hyväksytystä käsikirjasta; (...) laiminlyöpi tahi huolimattomasti hoitaa virkaansa (...)"*

1964 KL 106 § *"(...) ilman laillista estettä laiminlyö hänelle 85* [pappisviran tehtävät; julkisen jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten hoitaminen] *ja 86* [pappisviran erityistehtävät; yksityinen sielunhoito, rippi, kirkkokuri, diakonia] *§:n mukaan kuuluvan tehtävän hoitamisen tai kieltäytyy tekemästä papillista palvelusta silloin, kun hän tämän lain mukaan siihen on velvollinen (...)"*

Tapausaineistossa oli seitsemän hautauksen toimittamisessa tapahtunutta virheellisyyttä koskevaa päätöstä. Näistä neljä ajoittui 1940-luvulle, yksi 1950-luvulle, yksi 1960-luvulle ja yksi 1980-luvulle. Kuudessa tapauksessa kantelut kohdistuivat kirkkoherraan ja yhdessä tapauksessa ylimääräiseen pappiin. Vain yhdessä tapauksessa tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherralle virkatehtävän laiminlyönnistä yksityisen varotuksen. Yhdessä tapauksessa tuomiokapituli piti piispan 1964 KL 113 §:n nojalla antamaa muistutusta riittävänä.[107] Lisäksi yhdessä tapauksessa pappi tuli rangaistuksi kieltäytyessään siunaamisesta ilman hyväksyttävää perustetta ja siihen liittyneestä papille sopimattomasta käytöksestä. Nämä hautaansiunaamiseen liittyvät virheellisyydet tuomittiin useita virka- ja käytösvirheitä käsittäneenä jatkettuna rikoksena pappisviran toimittamisesta erottamisena yhden vuoden ajaksi.[108]

[107] Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 31.1.1969 antama päätös n:o 1, jossa tuomiokapituli katsoi kirkkoherran menetelleen virheellisesti toimittaessaan siunauksen ennen kuolintodistuksen saamista. Kuolintodistus ei ollut postitse saapunut kirkkoherranvirastoon ennen hautaan siunaamista.

[108] Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 4.7.1983 antama päätös n:o 6, jossa jat-

* * *

4.5.1. Viipurin hiippakunnan tuomiokapituli 9.4.1942 antoi päätöksen n:o 4 asiassa, joka koski tahallista ruumiinsiunauksen suorittamisen laiminlyöntiä.

> Kantelukirjeen mukaan kantelijan äidin hautaus oli sovittu toimitettavaksi 3.8.1941 kello 14, "jolloin seurakunnassa oli yleinen hautausaika ja jolloin ruumiinsiunauksen suorittava pappi saapui seurakunnan puolesta hautausmaalle seurakunnan maksamin kyydein". Hautaus oli jäänyt toimittamatta, kun hautausmaalle ei määrättynä aikana saapunut pappia, vaikka saattoväki oli odottanut jo kaksi ja puolituntia ja kun yrityksistä huolimatta ei oltu saatu ketään pappia ruumiinsiunausta toimittamaan. Kantelijan soitettua seuraavana päivänä kirkkoherralle tämä oli kaksi kertaa sulkenut puhelimen ja vasta kolmannella kerralla ryhtynyt neuvottelemaan asiasta luvaten toimittaa ruumiinsiunauksen samana päivänä kello 13.30. Kantelijan mukaan kirkkoherra puhelinkeskustelussa ja vielä ruumiinsiunaustilaisuudessa oli perättömästi syyttänyt kantelijaa sopimattomasta käytöksestä ilmoittaen tekevänsä siitä kantelun kantelijan sotilasesimiehille. Kirkkoherran selityksen ja tuomiokapitulin määräyksestä jumaluusoppineen asessorin K:n seurakunnassa toimittaman tarkastuksen yhteydessä saaman "erinäisen lisäselvityksen" perusteella tuomiokapituli määräsi asiassa syyttäjän. Syyttäjä syytti tahallisesta ruumiinsiunauksen suorittamisen laiminlyönnistä ja sen ohessa pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä ja lisäksi huolimattomuudesta virkatehtävien hoitamisessa.

Tuomiokapituli hylkäsi näyttämättömänä syytteen siltä osin kuin se koski pahennusta aikaansaanutta käytöstä ja tuomitsi kirkkoherralle tahallisesta ruumiinsiunauksen suorittamisen laiminlyönnistä 1869 KL 126 §:n nojalla yksityisen varotuksen.[109]

4.5.2. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli katsoi 19.2.1988 antamassaan päätösessä n:o 4 papin syyllistyneen ilman laillista estettä tapahtuneeseen virkatehtävien laiminlyöntiin, koska pappi oli jäänyt saapumatta sovit-

---

kettuun virka- ja käytösvirhettä käsittäneeseen rikokseen kuului mm. papille sopimaton käyttäytyminen kastetoimituksen yhteydessä, kieltäytyminen hautaansiunaamisen toimittamisesta ilman hyväksyttävää perustetta, kieltäytyminen ottamasta vastaan hautaansiunaamistoimitusta ja siinä yhteydessä samalla jättänyt osoittamatta esimiehelleen kuuliaisuutta ja hyväntahtoisuutta, papille sopimaton käyttäytyminen kirkkoherraa ja piispaa kohtaan, sopimattomien sekoittaminen saarnaan sekä riita ja eripuraisuus. – Jatketun teon rangaistus on huomioitu hautaan siunaamisen kohdalla.

[109] Samalla tuomiokapituli tuomitsi erikseen kirkkoherran saamaan varoituksen huolimattomasta viranhoidosta, koska hän oli jättänyt noudattamatta tuomiokapitulin selityksen antamiselle asettaman yhden viikon määräajan; hän oli antanut selityksen vasta kahden kuukauden kuluttua.

tuun siunaustilaisuuteen. Tuomiokapitulin mielestä menettelyssä ei ollut tahallisuutta, vaan inhimillinen unohdus merkitä kysymyksessä oleva hautaus kalenteriin. Paikkakunnalla oli suuri hengellinen tapahtuma, joka vaikutti työjärjestelyihin.[110] Kun papin ei voitu katsoa osoittaneen menettelyssään sellaista tahallisuutta, jota varsinaiseen rangaistukseen tuomitseminen edellyttäisi, tuomiokapituli antoi asian "kirkkolain 397 §:n säätämässä tarkoituksessa toimenpiteitä varten piispalle".

4.5.3. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 4.7.1983 antamassa päätöksessä n:o 6, jossa hautausta koskevat asiat sisältyivät jatkettuun virka- ja käytösvirheen käsittävään rikokseen, tuomiokapituli katsoi, että kappalainen oli ilman hyväksyttävää perustetta kieltäytynyt virkatoimen suorittamisesta ja käyttäytynyt asian hoitamisessa papille sopimattomalla tavalla katkaisemalla hautaansiunaamisen toimittamista koskevan puhelinkeskustelun hautaustoimiston edustajan kanssa, vaikka hautaustoimiston edustajalla oli vainajan omaisilta asian hoitamiseen valtuudet. Kappalainen oli katsonut, että toimituksesta olisi pitänyt sopia suoraan omaisten ja papin kesken. Vainajan siunauksen oli sitten suorittanut saman seurakunnan toinen kappalainen.

> Tuomiokapituli piti hautaustoimiston edustajan menettelyä täysin hyväksytyn käytännön mukaisena. Hän sai omaisten valtuuttamana sopia papin kanssa toimituksen suorittamisesta, niinkuin kaikista muistakin hautaukseen liittyvistä järjestelyistä. Hautaustoimiston edustajan menettely oli tuomiokapitulin päätöksen mukaan täyttänyt 1964 KL 64 §:n edellytykset.

Ilman hyväksyttävää perustetta sama kappalainen oli kieltäytynyt ottamasta vastaan hautaan siunaamistoimitusta esimieheltään. Kieltäytymisen syyksi kappalainen esitti toimituksen valmistusajan lyhyyden – kaksi päivää – sekä sen, että hänellä oli jo sovittu mainitulle päivälle hautaan siunaamistoimitus. Vielä hän edellytti toimituksesta sopimisen tapahtuvan suoraan omaisten ja toimituksen suorittavan papin kesken.[111] Tuomiokapituli katsoi,

---

[110] Hautaus oli poikkeuksellisesti sovittu tiistaiksi. Selityksessään pappi kertoi yleensä tarkistavansa viikonvaihteen toimitukset varauskirjasta keskiviikon jälkeen. Kun nyt hautaus oli poikkeuksellisesti sovittu tiistaiksi, oli tiistai jäänyt papilta huomaamatta. Pappi oli esittänyt kantelijalle tästä anteeksipyynnön.

[111] Kirkkoherra oli ottanut vastaan hautaansiunaamista koskevan virkatehtävän. Koska kirkkoherralla oli kyseiselle päivälle sovittu jo kolme toimitusta, hän olisi halunnut tasata toimituksia muiden kesken. Kohtuullisena toimitusten määränä seurakunnassa oli pidetty pappien keskeisen sopimuksen perusteella kahta toimitusta. Pappien työnjakokirjan mukaan kasuaalitoimituksista oli seurakunnassa sovittava papiston kesken, ellei ole esitetty erityistoivomuksia.

että vaikka hautaansiunaamista koskenut virkatehtävä oli tullut tiedoksi vain kaksi päivää ennen toimitusta, kappalainen oli "olosuhteet huomioon ottaen joustamattomalla menettelyllään ilman hyväksyttävää perustetta kieltäytynyt virkatoimen suorittamisesta. Kieltäytyessään tylysti tehtävästään on hän samalla jättänyt osoittamatta esimiehelleen kuuliaisuutta ja hyväntahtoisuutta virkatehtävien oikeudenmukaisessa jakamisessa viranhaltijain kesken". Tuomiokapituli katsoi kappalaisen syyllistyneen virka- ja käytösvirheeseen.[112]

* * *

Hautausta koskevat tapaukset, jotka eivät antaneet aihetta toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta, sisälsivät kantelussa ilmiannon itsemurhan tehneen ruumiin hautaamisen siunaamatta jättämisestä Oulun hiippakunnassa, papin sopimattomasta käyttäytymisestä sankarihautaustilaisuuksissa Kuopion hiippakunnassa sekä ruumiinsiunauksen toimittamisesta ennen pääjumalanpalveluksen alkua Tampereen ja Mikkelin hiippakunnassa.

4.5.4. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli ei katsonut 17.7.1941 antamassaan päätöksessä n:o 13 kirkkoherran eikä kirkkoherranapulaisen syyllistyneen virkavirheeseen, kun he olivat toimittaneet ruumiinsiunauksen jo ennen päiväjumalanpalveluksen alkamista, jolloin vainajan omaiset eivät olleet tienneet olla hautauksessa saapuvilla. Kirkkoherra ja kirkkoherranapulainen olivat saamansa ilmoituksen mukaan olleet siinä käsityksessä, ettei hautauksen toimittamiseen ennen päiväjumalanpalvelusta ollut estettä ja että vainajan omaiset, joita he eivät tunteneet, olisivat olleet saapuvilla.

> Kantelukirjoituksessa kantelijat kertoivat sopineensa Ä:n seurakunnan kirkkoherranviraston kanssa siitä, että heidän tyttärensä haudattaisiin sanotun seurakunnan hautausmaahan 2.2.1941 heti päiväjumalanpalveluksen päätyttyä. Vastoin sopimusta tyttären ruumiinsiunaus ja hautaus oli suoritettu jo ennen jumalanpalveluksen alkamista. Tästä oli ollut seurauksena, etteivät vainajan omaiset olleet hautaustilaisuudessa mukana.

Kantelijat valittivat tuomiokapitulin päätöksestä Vaasan hovioikeuteen ja vaativat lisäksi, että kirkkoherra velvoitettaisiin korvaamaan heille turhasta hautausmatkasta aiheutuneet kustannukset. Vaasan hovioikeus 25.1.1944 an-

---

[112] Päätöksestä ilmenee erityisesti käytöksen osalta tausta, joka on otettava huomioon tapausta arvioitaessa; kappalaisen "aikaansaama erittäin vaikea konfliktitilanne seurakuntalaisten ja työtovereitten kanssa, mikä on jatkunut ainakin vuodesta 1978" aina vuonna 1982 tapahtuneen kappalaisen virantoimituksesta pidättämiseen saakka.

tamallaan päätöksellä,[113] jätti huomioon ottamatta kantelijoiden tekemän vaatimuksen kustannusten korvaamisesta. Hovioikeus tutki muuten jutun ja katsoi, että kanteluntekijät eivät olleet esittäneet syytä muuttaa valituksenalaista päätöstä.

4.5.5. Hautauksien toimittamista sunnuntaina ennen päiväjumalanpalvelusta koski myös Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 20.3.1952 antama päätös n:o 9 kanteluun, jonka yhdeksän seurakunnan jäsentä oli tehnyt kirkkoherraa vastaan.

Kantelukirjelmän mukaan kirkkoherran päätöksen mukaisesti seurakunnassa hautaukset toimitettiin sunnuntaina poikkeuksetta ennen jumalanpalvelusta kello 9.00. Kantelijat olivat useaan kertaan kääntyneet asiassa kirkkoherran puoleen pyytäen, että hautaukset järjestettäisiin sunnuntaisin myös sellaisena aikana, joka "vaikeuksia ja haittoja aiheuttamatta paremmin sopisi vainajien omaisille ja josta seurakuntalaiset voisivat papin kanssa sopia". Kantelijat katsoivat, että "tällaiset aamuvarhaisesta tapahtuvat hautaukset tuottavat etenkin seurakunnan laitaosilla hajallaan asuville seurakuntalaisille, joilla saattaa olla jopa 18 kilometrinkin pituinen matka kirkolle ja joilla on puutteelliset valaistus- ja muutkin olot, suurta haittaa ja vaikeuksia". Kun kirkkoherra itsepintaisesti oli torjunut kantelijoiden tekemät esitykset selittäen mainitun hautausajan perustuvan vanhaan seurakunnalliseen tapaan, kantelijat olivat vaatineet, että tuomiokapituli määräisi kirkkoherran ottamaan viranhoidossaan huomioon myös seurakuntalaisten edut ja toivomukset. Tuomiokapituli hylkäsi kantelun aiheettomana, koska "seurakunnan kirkkoneuvosto on kantelusta antamassaan lausunnossa asettunut yhdessä seurakunnan papiston kanssa sille kannalle, että seurakunnassa sunnuntaisin tapahtuvat hautaukset ovat jatkuvasti toimitettava seurakunnan vanhan tavan mukaisesti ennen jumalanpalvelusta kello 9.00".[114]

4.5.6. Sankarihautauksien toimittamisessa[115] kirkkoherran menettelyä jät-

[113] Vaasan HO:n päätös oli 25.1.1944 päivätyllä kirjeellä n:o 2000a lähetettynä jäljennöksenä tuomiokapitulin asiakirjoissa. Jäljennökseen ei ollut kirjoitettu päätösnumeroa.

[114] Kirkollisia hautaamisia kuvataan kirkon viisivuotiskertomuksessa Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1942–1946 s. 141 seuraavasti: "Hautaamiset toimitetaan enimmäkseen sunnuntaisin joko ennen tai jälkeen jumalanpalveluksen. Vanha tapa toimittaa hautaaminen ennen jumalanpalvelusta, jolloin suruväki voi olla mukana kirkossa ja kuunnella 'kiitoksen' tekoa, on valitettavasti yhä enemmän vähenemässä. Suurissa seurakunnissa on useampia hautauspäiviä, enimmäkseen keskiviikko, mutta myös lauantai on maaseudulla hyvin suosittu hautauspäivä."

[115] Sankarihautojen perustamisesta, järjestämisestä, suunnittelusta ja hautaamisesta sankarihautoihin Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli, kuten muutkin tuomiokapitulit, antoi ohjeita kiertokirjeessään mm. 1.4.1940 § 2, 3.4.1941 § 5, 3.8.1944 § 3 ja 1.3.1945 § 4.

tää hartauspuhe pitämättä Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli ei 5.10.1942 antamassaan päätöksessä n:o 9 pitänyt lainvastaisena tekona. Tuomiokapituli ei kuitenkaan pitänyt sankarihautausten toimittamista kirkkokäsikirjan määräämällä tavalla erikoista hartauspuhetta pitämättä suotavana menettelynä. Tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherran menettelyyn oli ollut osaksi syynä kantelijoiden sopimaton käyttäytyminen. Kantelijat eivät tuomiokapitulin päätöksen mukaan voineet näyttää, että kirkkoherra olisi tehnyt itsensä syypääksi mihinkään lainvastaiseen menettelyyn. Tältä osin oli kysymys kantelukirjeessä esitetystä väitteestä, että kirkkoherra olisi pidättänyt köyhille sankarivainajien omaisille avustuksista palkkion itselleen. Tuomiokapituli katsoi, että kantelut eivät antaneet aihetta mihinkään toimenpiteeseen.[116]

> Pylkönmäen Aseveljet r.y. nimisen yhdistyksen puolesta sen sihteeri oli esittänyt kantelukirjelmässä, että kirkkoherra "oli pidättänyt niistä rahoista, joita oli eräille seurakunnan köyhille sankarivainajien omaisille avustuksina myönnetty presidentti Kyösti Kallion avustusrahastosta, sata markkaa kultakin palkkiona siitä, että hän oli toimittanut mainitut avustukset avunsaajille". Lisäksi hän oli esittänyt, että kirkkoherra oli lokakuussa 1941 Pylkönmäellä pidetyssä sankarihautaustilaisuudessa toimittanut ruumiinsiunauksen "hyvin kylmäkiskoisesti kirkkokäsikirjan mukaan pitämättä minkäänlaista hartauspuhetta". Pylkönmäen suojeluskunnan Esikunta oli kantelukirjelmässä syyttänyt kirkkoherraa siitä, että tämä oli maaliskuun 15 päivänä 1942 pidetyssä sankarihautaustilaisuudessa käyttäytynyt kantelijoiden mielestä sopimattomasti. Hän oli "kieltäytynyt puhumasta kirkossa pidettävässä muistotilaisuudessa lohdutuksen sanoja sankarivainajien omaisille, vaikka hän oli saanut jo noin kaksi viikkoa ennen hautajaisia tiedon siitä, ettei suojeluskunnan esikunta, joka hautauksen oli järjestänyt, ollut saanut ketään muuta pappia pitämään hautajaisia". Lisäksi kirkkoherra oli "toimittanut hautauksen niin huolimattomasti, ettei jokainen hautakumpu ollut päässyt osalliseksi siunatusta mullasta, (...) muun yleisön jäädessä haudalle, mennyt maantielle osoittamaan halveksivaa käyttäytymistään vainajia kohtaan".
>
> Selityksessään kirkkoherra kiisti ottaneensa mitään erityispalkkiota sankarivainajien omaisille toimittamien avustusten perillesaattamisesta. Lokakuussa 1941 pidetyssä sankarihautaustilaisuudessa kirkkoherra myönsi toimittaneensa hautauksen "ainoastaan lain ja kirkkokäsikirjan pakolliseksi säätämiä muotoja noudattaen". Tämä hänen menettelynsä oli aiheutunut lähinnä siitä, että Pylkönmäen suojeluskunnan Esikunta, jonka jäsen kantelun tekijä oli, "oli sopimattomasti määräillyt häntä sankarihautauksen ohjelmaa suorittamaan". Pylkönmäen

[116] Tuomiokapitulin määräämänä notaari teki sovitteluyrityksen kirkkoherran ja eräiden seurakuntalaisten välillä 9.–11.9.1942. Notaari mainitsi mielihyvällä kirkkoherrasta, että "hän nyt osoitti kristillistä mieltä, koska oli halukas sovinnontekoon, kun sitävastoin vastapuolella ei sovinnonhalua lainkaan ollut".

suojeluskunnan Esikunnan tekemän kantelun osalta selityksessään kirkkoherra ilmoitti, että hän ei ollut maaliskuun 15 päivänä 1942 pidetyssä sankarivainajien muistojuhlassa pitänyt puhetta, koska hänelle oli puheen pitämisestä ilmoitettu vasta noin puoli tuntia ennen tilaisuuden alkua ja koska hänellä vähää ennen oli ollut pidettävänä ahtisaarna.[117] Kirkkoherra kielsi, "että hän olisi jättänyt siunaamatta yhdenkään hautakummun tai että hän olisi osoittanut maantielle menemällä halveksivaa käyttäytymistään sankarivainajia kohtaan". Tuomiokapituli oli hankkinut Pylkönmäen suojeluskunnan Esikunnan kantelun johdosta Keski-Suomen suojeluskuntapiirin kenttäpapin lausunnon.

Pylkönmäen Aseveljet r.y. ja Pylkönmäen suojeluskunnan esikunta hakivat muutosta Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätökseen Vaasan hovioikeudessa esittäen samalla valituksensa tueksi kirjallisia todisteita virkatodistusten lunastusmaksujen ottamisesta. Vaasan hovioikeus 14.3.1944 antamallaan päätöksellä (lähetekirjeen n:o 99) kumosi tuomiokapitulin päätöksen ja palautti asian tuomiokapituliin, jonka tuli "asian laatuun nähden" määrätä virallinen syyttäjä valvomaan julkista syytevaltaa asiassa ja ensi tilassa ottaa juttu uudelleen käsiteltäväksi ja siinä laillisesti menetellä. Tuomiokapituli päätöksellä 13.4.1944 (ptk. 13.4.1944 § 37 a, liite n:o 4) lähetti asiakirjat Vaasan lääninhallitukselle ja anoi 1869 KL 392 §:n nojalla siltä virka-apua, jotta maallisessa oikeudessa kaikki kirkkoherraa vastaan tehdyt kanteet tutkittaisiin ja "annettaisiin niistä tuomiokin, mikäli on kysymys rikkomuksesta yhteiskunnallista lakia vastaan sekä annettaisiin sitten Tklille [tuomiokapitulille] tilaisuus sen perusteella, mitä asiassa on käynyt ilmi, tutkia ja tuomita virkavirheitä koskevissa asioissa".[118] Lähettäessään asiakirjat Vaasan lääninhallitukselle tuomiokapituli totesi valmisteluasiakirjassa, että kirk-

[117] Ahtisaarna tarkoittaa pääsiäistä edeltävän Kristuksen kärsimysviikon kirkkotilaisuuksissa pidettävää saarnaa. Teologian sanakirjan mukaan ahti (lat. actus, kohtaus, näytös) tarkoittaa Kristuksen kärsimyshistorian jaksoa, joka on koottu evankeliumeista ja joka on ollut ahtisaarnan pohjana esimerkiksi Suomessa.

[118] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin diarikirjasta vuodelta 1944 ei ilmene kysymyksessä olevan Vaasan hovioikeuden 14.3.1944 lähettämän päätöksen aiheuttamia lopputoimenpiteitä. Vuoden 1946 diarista ilmeni Saarijärven kihlakunnanoikeuden puheenjohtajan ilmoitus, että kirkkoherra oli haastettu Saarijärven talvikäräjiin 13.5.1946 vastaamaan vastoin parempaa tietoa tehdystä herjauksesta. Tuomiokapitulin pöytäkirjasta 29.5.1947 (§ 44) ilmeni, että pastori Markku Hovikoski, jonka tuomiokapituli oli määrännyt juttuun tuomiokapitulin asiamieheksi, lähetti selostuksen kirkkoherraa vastaan nostetusta oikeudenkäynnistä. Tuomiokapituli merkitsi tämän selostuksen tiedoksi. Kihlakunnanoikeus oli tuominnut kirkkoherran RL 27 luvun 2 §:n 2 momentin nojalla maaliskuussa 1946 tapahtuneesta julkisesta herjauksesta kahteenkymmeneen 80 markan päiväsakkoon eli maksamaan sakkoa 1.600 markkaa. Vaasan hovioikeus 25.11.1949 antamallaan päätöksellä ei muuttanut rangaistusta.

koherraa oli syytetty sekä virkarikoksista että viran ulkopuolella tehdyistä rikkomuksista. Tässä yhteydessä oli sulkuihin kirjoitettu "(– maan turvallisuutta vaarantavain ajatusten julkituomisesta)". Jutun myöhempiä vaiheita ei tuomiokapitulin diarikirjojen, pöytäkirjojen ja niihin liittyvien asiakirjojen perusteella ole voitu enemmälti selvittää.[119]

* * *

4.5.7. Hautaansiunaamatta jättäminen tuli esille Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 18.2.1943 antamasta päätöksestä n:o C.1. Kantelija kertoi tuomiokapituliin 15.2.1943 postitse saapuneessa kirjeessä, että hautaamistilaisuudessa kirkkoherra "oli jättänyt hautaansiunaamatta" hänen poikansa sekä kahden muun henkilön ruumiit, joista viimeksi mainituista toinen oli ollut "junan alle heittäytymällä itsemurhan tehneen" kantelukirjelmässä nimeltä mainitun henkilön ruumis.

> Koska kantelijan mainitsemat vainajat olivat olleet, kuten kantelija itsekin oli, evankelis-luterilaisen seurakunnan jäseniä ja ottaneet osaa papin palkkaamiseen, kantelija oli anonut, että hänen poikansa ruumis saisi siunauksen ja että kirkkoherra "saisi laillista tietä oikean ojennuksen tekojensa ansion mukaan".

Tuomiokapituli jätti kantelun menettelyyn liittyvällä perusteella tutkittavaksi ottamatta 1869 KL 424 §:n nojalla, sellaisena kuin se oli 16.6.1939 annetussa laissa ja 29.6.1773 annetussa kuninkaallisessa julistuksessa.[120] Kantelijan uudistettua kantelunsa 2.3.1943 asiamiehen välityksellä tuomiokapituliin saapuneella kirjeellä Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 3.8.1943 antoi asiassa päätöksen n:o C.2.

> Tuomiokapituli vaati kirkkoherralta selityksen asiassa. Kantelija sai siihen vastata. 25.7.1943 päivätyllä kahden esteettömän henkilön todistamalla kirjeellä kantelija ilmoitti peruuttavansa kantelun.

Tuomiokapituli otti nyt asian tutkittavakseen. Koska oli näytetty kantelijan ilmoittaneen "tyytyvänsä myöhemmin toimitettuun ruumiinsiunaukseen"

---

[119] Samassa Pylkönmäen seurakunnassa vuosia jatkuneet syvät riidat käyvivät ilmi myös samaa pappia koskevan kanteluasian yhteydessä tuomiokapitulin antaessa 23.12.1947 päätöksellään n:o 15 kirkkoherralle jatketusta virkatehtävien laiminlyönnistä julkisen varoituksen.

[120] Kantelun jättäminen tutkittavaksi ottamatta johtui siitä, että kantelija ei itse tai hänen laillisesti valtuuttamansa asiamiehen välityksellä antanut kantelukirjettä tuomiokapituliin, vaan se oli saapunut postitse, ja lisäksi kirjeen laatija ei ollut siihen merkinnyt nimeään, ammattiaan ja osoitettaan.

ja peruuttaneen kantelussa esittämänsä rangaistusvaatimuksen kirkkoherraa vastaan, tuomiokapituli katsoi, että asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Kokoava arvio. Hautaan siunaamisen toimittamatta jättäminen tai kieltäytyminen hautaan siunaamisesta toteutti papin virkavelvollisuuden rikkomisena 1869 KL 126 §:n ja 1964 KL 106 §:n mukaisen teon tuntomerkit ja antoi aiheen tuomitsevaan päätökseen. Esiintulleet lukumääräisesti vähäiset kantelut ilmentävät kantelijan näkemystä ja tuntemusta siitä, millä tavoin papin menettely tai käytös oli häntä loukannut. 1940 luvun kanteluista yksi (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 5.10.1942 n:o 9) kuvasti isänmaallisia arvoja ja tätä taustaa vasten asetti sankarihautausten toimittamisessa papin käytökselle erittäin korkeat vaatimukset. Ennen päiväjumalanpalveluksen alkamista toimitettava hautaan siunaaminen (Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 17.7.1941 n:o 13 ja Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 20.3.1952 n:o 9) oli vielä vanhan kirkollisen hautaustavan ilmentymä, ja juttujen asiakirjat antoivat viitteitä näkemyksille luopua tästä tavasta. Itsemurhan tehneen henkilön ruumiin siunaamatta jättäminen toi esiin 1869 KL 88 §:n nojalla tapahtuvan erilaisen tavan siunata hautaan mm. "se, joka vakain tuumin on itsensä surmannut". Tämän säännöksen nojalla hautaansiunaaminen tapahtui "lyhyemmällä käsikirjassa määrätyllä tavalla". 1869 KL 83 §:n 1 momentissa taas säädettiin ruumiinsiunaamisesta käsikirjaan otetulla "täydellisemmällä tavalla" eli kysymys oli ns. "juhlallisesta ruumiinsiunaamisesta". Tätä tapaa ei saanut keneltäkään kieltää, paitsi 1869 KL 88 §:n mukaisissa tapauksissa.[121] Vaikka 1869 kirkkolain hautaamista ja ruu-

[121] 1869 KL 88 §:n mukaan lyhyemmällä käsikirjassa määrätyllä tavalla oli siunattava hautaan kuolleena syntynyt lapsi; kastamatta kuollut lapsi; jossakin seurakunnassa kuollut, josta ei tiedetä kuka hän on tai missä hänen oikea kotinsa on ollut; se, joka on kuollut väkeviä juomia ylellisesti nauttiessaan; ne, jotka äkkipikaisuudessaan ovat tappaneet toinen toisensa taikka muuten rikoksen teossa saaneet surmansa; ja se, joka vakain tuumin on itsensä surmannut. Tällaisen hiljaisen siunaamisen toimitti pappi, ilman "minkäänlaisia hautausmenoja, eikä saarnaa, kellonsoittoa, ainoastaan lähimpäin omaisten läsnäollessa, jos heitä on ja jos he tahtovat ruumista saattaa, sekä hautaamiseen välttämättömästi tarpeellisten henkilöitten saapuvilla ollen". 1869 KL 23 §:n mukaisessa juhlallisessa ruumiinsiunaamisessa oli lupa pitää seurakunnassa "tavallisia hautausmenoja surusaattoineen, kellonsoittoineen j.n.e. asianomaisten tahdon mukaan". 1869 KL 84 §:n mukaan tällainen ruumiinsiunaaminen oli toimitettava joko haudalla tahi kirkossa tahi erityisessä huoneessa, jota seurakunta siihen käyttää, tahi vainajan kotona, jos asianhaarat vaativat. Lyhyemmällä tavalla siunattavien osalta ei mainittu kirkkolaissa siunaamisen toimittamispaikasta. Näin ollen hiljaisen siunaamisen ainoaksi toimittamispaikaksi jäi hauta. 1869 KL:n hautaamista keskeneet säännökset pohjautuivat 1686 KL:n säännöksiin.

miinsiunaamista annettuja säännöksiä oli kirkkolaissa muutettu poistamalla erilaiset ruumiinsiunaamisen toimittamistavat 1.7.1910, aineiston kantelutapaus osoitti kirkkoherran soveltaneen edelleen alkuperäisen kirkkolain säännöksiä.

5. PAPINVIRAN TOIMITTAMISESSA TEHDYT VIRKAVIRHEET

5.1. Kirkonkirjojen pitäminen tai niihin perustuvien todistusten tai kuulutusten antaminen

1869 KL 126 § *"(...) muulla tavalla rikkoo virkansa velvollisuuksia, niinkuin: (...) laiminlyöpi tai huolimattomasti hoitaa virkaansa taikka sitä väärin käyttää; (...)"*

1964 KL 107 § *"(...) pappi papinviran hoitajana rikkoo tämän virkansa velvollisuuksia, niin kuin: laiminlyö tai huolimattomasti hoitaa kirkonkirjojen pitämistä tai järjestämistä; ilman laillista syytä kieltäytyy antamasta todistusta siitä, mitä kirkonkirjoihin on merkitty, tai antaa siitä virheellisen todistuksen; antaa kuulutustodistuksen tai todistuksen esteettömyydestä avioliittoa varten, vaikka esteitä on olemassa, taikka jos hän muulla tavalla laiminlyö papin virkaansa tai käyttää sitä väärin (...)"*

Tapausaineistossa oli 29 kantelua, jotka kohdistuivat 30 pappiin. Nämä kantelut koskivat kirkonkirjojen pitämiseen[122] liittyviä virheitä, kirkonkirjoihin tehtyjä viheelliseksi väitettyjä merkintöjä tai kirkonkirjojen perusteella an-

[122] 1864 KL 146 §:n ja 1964 KL 127 §:n mukaan kirkkoherran tuli huolehtia kirkonkirjojen pitämisestä. Kirkonkirjoihin kuului 1964 KL 127 §:n 1 momentin mukaan kirkon pääkirja eli luettelo seurakunnan jäsenistä sekä luettelot kastetuista, rippikoulun käyneistä ja konfirmoiduista sekä Herran ehtoollisella käyneistä, avioliittoon kuulutetuista ja vihityistä, kuolleista, rikoksesta tuomituista, muuttaneista, kirkosta eronneista ja kirkkoon liittyneistä sekä arkisto ja kirjastoluettelo ja muut tarpeelliset kirjat. Kirkkoherralle kuului 1864 KL 126 §:n nojalla kirkkoherranviraston sekä kirkonarkiston ja -kirjaston johto ja valvonta, jollei 128 §:stä muuta johtunut. – Turun piispa Isak Rothovius määräsi vuonna 1628, että hiippakunnan kirkkoherrojen oli pidettävä kirjaa kastetuista, vihityistä ja haudatuista eli ns. historiakirjojen pitäminen. Kirkonkirjojen pito muodostui vähitellen tapana laatia luetteloita kastetuista, vihityistä ja kuolleista jo 1500-luvulla.

nettavissa todistuksissa olevia virheellisyyksiä.[123] Lisäksi yhdessä tapauksessa kirkonkirjojen pitämisen laiminlyönti liittyi muiden virkavelvollisuuksien laiminlyöntiin sekä jatkuvaan riitaan ja eripuraisuuteen. Tapausaineistoon sisältyi näiden lisäksi vuosilta 1951 ja 1963 kaksi korkeimman oikeuden päätöstä, millä päätöksillä korkein oikeus kumosi ja poisti alempien tuomioistuinten päätökset, koska pappia koskevasta rikoksesta rangaistus oli säädetty kirkkolaissa ja syytteen käsittely kuului tuomiokapitulin toimivaltaan. Näiden päätösten käsittelystä ei kuitenkaan löytynyt Turun arkkihiippakunnan eikä Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin asiakirjoista merkintöjä. Merkintöjä ei myöskään löytynyt Turun arkkihiippakunnan tapauksessa, jossa Valtiollisen Poliisin kirjelmän perusteella kirkkoherraa ja kirkkoherran apulaista oli kuulusteltu Sosialistisen Neuvostotasavaltojen Liiton kansalaisen merkitsemistä kirkonkirjaan koskevassa asiassa. Tuomiokapituli oli kyllä 8.5.1948 pöytäkirjan 1 §:n kohdalla päättänyt merkitä, että se tulee saatuaan ilmoituksen siitä, tultaisiinko kirkkoherraa ja kirkkoherran apulaista "maallisessa oikeudessa syyttämään ja minkäluontoisesta rikoksesta, Kirkkolain 134 ja 392 §:n säännösten mukaisesti ottamaan harkittavakseen oliko tuomiokapitulin syytä ryhtyä toimenpiteisiin asiassa".[124]

Tapauksista valtaosa (22) ajoittui vuosille 1940–1963 eli 1869 KL:n soveltamisen aikaan. Tällä ajanjaksolla painopiste oli 1940–1950 -luvuilla tapauksista vain kolmen ajoittuessa 1960-luvulle. Ajanjaksolla 1966–1980 eli 1964 KL:n soveltamisen aikaan tapauksia oli vain seitsemän. Rangaistuksia tuomiokapituli tuomitsi 13 kertaa; yksityinen varoitus tai varoitus annettiin seitsemälle papille, julkinen varoitus viidelle papille[125] sekä kolmen kuukauden pappisviran toimittamisesta erottaminen yhdelle papille, jonka rangaistuksen hovioikeus muutti kahden kuukauden palkanpidätykseksi.

---

[123] Kuulutustodistusta antamista koskevat tapaukset on käsitelty avioliittoon vihkimistä koskevan tapausaineiston kohdalla 4.4. Avioliittoon vihkiminen.

[124] Turun arkkihiippakunnan diarikirjan ja pöytäkirjojen perusteella tällaista ilmoitusta ei löytynyt.

[125] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 23.12.1947 antamassa päätöksessä n:o 15 julkisen varoituksen antaminen johtui myös muista rikoksista kuin kirkonkirjojen pitämisen laiminlyönnistä. Kirkkoherra oli laiminlyönyt huolehtia myös siitä, että seurakunnan lisähautausmaa oli tullut asianmukaisesti hyväksytyksi ja tarkoitukseensa vihityksi, laiminlyönyt ainakin vuodesta 1941 lähtien katekismussaarnojen pitämisen, lukukinkerien pidon kokonaan vuosina 1943–1945, laiminlyönyt vuoden 1945 jälkeen huolehtia siitä, että seurakunta olisi pyytänyt tuomiokapitulilta vapautusta diakonissan asettamiseksi seurakuntaan, jakanut vuodesta 1941 lähtien Herran pyhää ehtoollista vain 4–5 kertaa vuodessa, jota määrää tuomiokapituli piti aivan liian pienenä sekä ainakin osaksi omasta syystään useamman vuoden ollut riidassa ja eripuraisuudessa seurakuntalaisten kanssa.

* * *

Viidessä tapauksessa tuomiokapituli antoi velvoitteen tai määräyksen korjata virheellinen merkintä kirkonkirjassa. Nämä virheelliset merkinnät koskivat lapsen sukuasemaa. Vaikka tuomiokapituli totesi, että kirkkoherralla ei ollut lakiin perustuvaa aihetta tehdä muutoksia kirkonkirjoihin, päätöksestä ilmeni vain velvoite tai määräys merkintöjen korjaamiseen tai poistamiseen. Tapaukset olivat seuraavanlaiset:

5.1.1. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 8.10.1941 antama päätös n:o 18: kirkkoherra oli 20.6.1930 lapsen omaksi lapsekseen tunnustaneen isän pyynnöstä lapsen äitiä kuulematta poistanut kirkonkirjoista merkinnän siitä, että mies oli 29.9.1922 tunnustanut todistajien läsnäollessa lapsen omaksi lapsekseen ja poistanut myös puolisoiden avioliiton solmimisen 21.10.1922 yhteydessä tehdyn merkinnän "ennen avioliittoa syntynyt lapsi". Pappi oli merkinnyt lapsen avioliiton ulkopuolella syntyneeksi lapseksi. Kun kuitenkin NK 5 luvun 1 §:n lasta oli pidettävä puolisoiden aviolapsena siksi kunnes asianomainen oikeus ehkä toisin määrää, ei siten kirkkoherralla ollut lakiin perustuvaa aihetta kerrotun muutoksen tekemiseen kirkonkirjoihin, niin tuomiokapituli määräsi, että kirkkoherran on toimenpiteeseensä perustuvat kirkonkirjoissa olevat lasta koskevat merkinnät poistettava kirkonkirjoista. Kirkonkirjoihin aikanaan tehty merkintä siitä, että lapsi oli puolisoiden ennen avioliittoa syntynyt, jäi voimaan.

5.1.2. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 16.6.1945 antama päätös n:o 9: Kirkkoherra oli velvoitettu huolehtimaan siitä, että A.M., mikäli kirkkoherranvirastolle ei esitetä asianomaisen oikeuden päätöstä, jolla A.M. on julistettu avioliiton ulkopuolella syntyneeksi lapseksi, merkitään seurakunnan kirkonkirjoihin N.M:n ja K.M:n aviolapseksi. Aviolapsen merkintä oli poistettu virheellisesti sitten kun lapsen äiti K.M. oli vihitty avioliittoon 22.11.1931. Lapsi oli merkitty tuolloin lapsen äidin ja uuden aviopuolison yhteiseksi ennen avioliittoon vihkimistä syntyneeksi lapseksi. Kirkkoherra velvoitettiin huolehtimaan myös siitä, että oikaisu tehtiin muiden seurakuntien kirkonkirjoihin, joihin A.M. oli sanotun kirkkoherranviraston antamien tietojen perusteella ehkä merkitty K.M:n ja hänen uuden aviopuolisonsa yhteiseksi lapseksi. Helsingin kaupungin huoltolautakunnan asiamies pyysi oikaisun tekemistä, koska mainitulla merkinnällä oli merkitystä A.M:n köyhäinhoidollisen kotipaikan määräämisessä.

5.1.3. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 3.2.1948 antama päätös n:o C 1: Tuomiokapituli määräsi, että K.H. on aikaisempi kirkonkirjan merkintä oikaisten merkittävä kirkonkirjaan äitinsä A.S:n aviottomaksi lapseksi. Lapsi oli syntynyt 6.1.1945. Lapsen äiti A.S. oli vihitty 1.4.1945 V.H:n kanssa avioliittoon. Kastetilaisuudessa eikä asiakirjojen perusteella myöhemminkään V.H. ollut isyyttään asianmukaisesti tunnustanut. Kasteen toimittanut pappi oli merkinnyt lapsen kir-

konkirjoihin V.H:n aviolapseksi. Kasteen toimittanut pappi selityksessään mainitsi, että lapsen vanhemmiksi oli kastetilaisuudessa 4.4.1945 ilmoitettu V.H. ja tämän vaimo A.H. Isyystunnustusta hän ei ollut arvannut vaatia, koska hän vasta jälkeen päin oli kuullut, että lapsi oli syntynyt ennen avioliittoa. Puolisoiden välien rikkouduttua vasta syksyllä 1947 V.H. oli pyytänyt kasteen toimittajalta oikaisua.

5.1.4. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 28.9.1949 antama päätös n:o 10: Tuomiokapituli velvoitti kirkkoherran saattamaan lapsen tunnustamista koskevat kirkonkirjamerkinnät sellaisiksi kuin ne olivat hänen vastaanottaessaan seurakunnan pääkirjan ja palauttamaan siihen edellisen kirkkoherran aikanaan tekemät merkinnät. Kirkkoherralla ei ollut oikeutta ilman asianomaista tuomioistuimen päätöstä muuttaa pääkirjassa olleita isyyttä koskevia merkintöjä.

5.1.5. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 30.4.1957 antama päätös n:o 11: Tuomiokapituli määräsi, että merkintä avioliiton ulkopuolella syntymisestä oli poistettava kirkonkirjoista virheellisenä ja lapsi oli merkittävä aviolapseksi.

* * *

Kanteluista 13 ei antanut aihetta toimenpiteisiin. Osassa syyte hylättiin aiheettomana ja yhdessä tapauksessa syyte hylättiin vanhentuneena. Tuomiokapituli joissakin tapauksissa totesi virheellisyyden, mutta katsoi, että menettely ei ollut sitä laatua, että pappi tulisi rangaistukseen tuomita. Tällöin tuomiokapituli vastaisen varalle huomautti pappia, jotta virheellisyys ei toistuisi.

Tapausten tarkastelussa on otettava huomioon kirkonkirjojen aseman osalta se perusta, että kirkonkirjat ovat maan yleisenä väestörekisterinä, ja evankelis-luterilaisten seurakuntien kirkonkirjoista annetuilla todistuksilla on sellainen todistusvoima kuin valtion väestörekisteristä saaduilla todistuksilla.[126] Väestökirjanpitojärjestelmä uudistettiin lailla väestökirjahallinnosta (76/84) ja samanaikaisesti väestökirjalakiin (141/69) tehdyillä muutoksilla (77/84). Väestökirjanpidon hallinnon uudistamiseen liittyivät myös asetus väestökirjahallinnosta (183/84) sekä eräät väestökirja-asetukseen (198/70) tehdyt muutokset (184/84). Lailla kirkkolain muuttamisesta (88/84) kirkkolaki saatettiin vastaamaan väestökirjahallintoon tehtyjä muutoksia.

Väestökirjalain 26 ja 27 §:n mukaan seurakunnat hoitivat jäsentensä osalta

[126] Kirkonkirjoista ja niistä annettavilla todistuksilla olevasta yleisestä luotettavaisuudesta, julkisesta todistusvoimasta; ne ovat laillisena todistuksena, kunnes nimenomaan näytetään, että ovat väärät, ks. Ståhlberg (1931) s. 29 ja PVL/HE n:o 18/1949 vp. s. 3. Laajemmin kirkonkirjoista ja niistä annettavista todistuksista ja henkikirjoituksesta Ståhlberg (1931) s. 29–59 väestökirjanpidon kehityksestä Kirkko ja valtio -komitean mietintö s. 122–125.

väestörekisterin pitämistä koskevat tehtävät valtion väestökirjahallinnon ohjauksessa ja valvonnassa. Seurakunta oli kunkin siihen kuuluvan kunnan osalta sen paikallisviranomaisen ohjauksessa ja valvonnassa, jonka virka-alueeseen kunta kuuluu (L väestökirjahallinnosta 6 §). Evankelisluterilaisen seurakunnan väestörekisterinpitäjän väestökirjanpitoa koskevaan ratkaisuun haettiin oikaisua väestökirjalain 22 a §:n nojalla rekisteritoimistolta. Väestökirjahallinnon uudistus on rakennettu sille periaatteelle, että väestökirjanpito kuuluu edelleen valtion tehtäviin. Tämän periaatteen sekä kirkko että valtio ovat hyväksyneet. Seurakunnat hoitavat kuitenkin edelleen osan paikallisesta väestökirjanpitotehtävistä. Kysymys on kirkon ja valtion viranomaisten jatkuvasta yhteistoiminnasta väestökirjanpitoon liittyvissä kysymyksissä.[126a]

Tapaukset, joissa papin todettiin toimineen virheellisesti, voidaan ryhmitellä sisällöllisesti tapauksiin, jotka koskevat kirkonkirjojen pitämistä[127], kirkonkirjoihin tehtyjä merkintöjä ja kirkonkirjoista annettavissa todistuksissa olevia merkintöjä.

Päätöksenteko väestörekisterin pitoa koskevissa asioissa kuului 1964 KL 126a §:n 2 momentin nojalla kirkkoherralle tai, jos seurakunnalla oli yhteinen keskusrekisteri, sen johtajalle ja lakkautettujen seurakuntien keskusarkiston osalta sen johtajalle.

5.1.6. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 23.12.1947 antamassa päätöksessä n:o 15 pappi oli tuomittu seitsemästä eri rikoksesta, joita oli pidetty saman rikoksen jatkamisena 1869 KL 49, 50, 59, 88, 126, 146, 287, 292, 294 ja 298 §:n sekä RL 7 luvun 2 §:n nojalla jatketusta virkavirheestä saamaan tuomiokapitulin edessä annettavan julkisen varotuksen. Kirkonkirjojen osalta kirkkoherra oli vuodesta 1937 lähtien laiminlyönyt pitää luetteloa rangaistukseen tuomituista henkilöistä sekä vuoden 1943 jälkeen pitänyt ainakin kastettujen kirjaa, rippilasten luetteloa ja kuolleiden kirjaa puutteellisesti.[128]

Kirkkoherra oli edellä mainittujen kirkonkirjaluetteloa koskevien

---

[126a] Väestökirjalaki kumottiin 1.3.1993 voimaan tulleella väestötietolailla (507/93). Väestötietolaki ei muuttanut kirkollisten väestörekisterin pitäjien asemaa eikä tehtäviä. – Väestökirjanpidon uudistamiseen liittyvistä 1994 KL:n ja KJ:n muutosesityksistä ks. kirkkohallituksen esitys nro 8/1997 kirkolliskokoukselle.

[127] Kirkonkirjojen pitämistä koskevassa kahdessa tapauksessa kyseessä oli ollut laiminlyöntivirhe. Näistä tapauksista toiseen liittyi vielä papin muuta laiminlyöntiä.

[128] 1869 KL 146 §:n mukaisina kirkonkirjoina olivat kirkon pääkirja, joka oli luettelo kaikista seurakunnan asukkaista, kastettujen kirja, rippilasten luettelo, aviokuulutusten luettelo, vihittyjen kirja, kuolleiden kirja, kirkkokurin alaisena olleiden luettelo, rikoksista tuomittujen luettelo, muuttaneiden luettelo, kalustokirja sekä eräät tilus- ja irtaimenomaisuuden luettelot sekä pöytäkirjakirja. – Laiminlyöntejä koskevan kantelukirjeen oli allekirjoittanut 90 seurakunnan jäsentä.

laiminlyöntien lisäksi laiminlyönyt huolehtia siitä, että seurakunnan lisähautausmaa olisi tullut asianmukaisesti hyväksytyksi ja tarkoitukseensa vihityksi, mistä oli ollut seurauksena, että ainakin yksi henkilö oli tullut vuonna 1941 haudatuksi vihkimättömään hautausmaahan. Kirkkoherra oli laiminlyönyt ainakin vuodesta 1941 lähtien katekismussaarnojen pitämisen, vuosina 1943–1945 lukukinkerien pidon kokonaan. Samoin hän oli laiminlyönyt vuoden 1945 jälkeen huolehtia siitä, että seurakunta olisi pyytänyt tuomiokapitulilta vapautusta diakonissan asettamisesta seurakuntaan, vaikkei seurakunnassa ollut diakonissaa. Kirkkoherra oli jakanut vuodesta 1941 lähtien Herran pyhää ehtoollista vain 4–5 kertaa vuodessa, jota määrää oli tuomiokapitulin mielestä pidettävä aivan liian pienenä. Lisäksi kirkkoherra ainakin osaksi omasta syystään oli useamman vuoden ollut riidassa ja eripuraisuudessa seurakuntalaistensa kanssa. Laiminlyönteihin syyllistyminen oli todettu tuomiorovastin piispan määräyksestä 14.–16.7.1947 seurakunnassa toimittamassa yleisessä ja yksityisessä piispantarkastuksessa.

5.1.7. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 4.1.1955 antamassa päätöksessä n:o 20 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran laiminlyönnistä tapahtuneesta erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä jatketusta virkavirheestä erotettavaksi virantoimituksesta kolmen kuukauden ajaksi. Kirkonkirjojen pitämisen laiminlyömistä koskevat teot olivat seuraavat: "1) laiminlyönyt kirjoittaa kirkonkirjat kymmenvuotiskaudelta 1951–1960, 2) laiminlyönyt merkintöjen tekemisen syntyneiden ja kastettujen kirjaan 19.1.1949 lukien, joten kastetoimituksia osoittavat vain kastelipukkeet, 3) laiminlyönyt tehdä merkinnät avioliittoon vihityistä kuulutettujen ja vihittyjen luetteloihin 1.5.1949 lähtien, 4) laiminlyönyt pitää seurakuntaan muuttaneiden luetteloa 28.12.1951 lähtien ja tehdä saapuneisiin muuttokirjoihin riittävät merkinnät, 5) laiminlyönyt pitää rippilasten luetteloa vuoden 1949 jälkeen, 6) laiminlyönyt pitää lukukinkeripöytäkirjaa vuoden 1949 jälkeen sekä 7) laiminlyönyt pitää n.s. rikosluetteloa vuodelta 1948 jälkeen ja järjestää irralliset rikosilmoitukset." Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherralle kolmen kuukauden virantoimituseron 1869 KL 126 ja 146 §:n sekä RL 7 luvun 2 §:n nojalla.[129] Itä-Suomen hoviokeus 10.5.1955 n:o 409 muutti rangaistuksen kahden kuukauden palkanpidätykseksi.

[129] Jumaluusoppineen asessorin valmistuksesta kävi ilmi, että kirkkoherra ei kiistänyt laiminlyöntejä kirkkoherranviraston hoidossa. Kirkkoherra vetosi sairauteensa, josta hän ei kuitenkaan esittänyt lääkärintodistusta, ja pyysi vuoden 1954 loppuun aikaa kirkkoherranviraston järjestämiseen. Anomusta ei esittelijä pitänyt puolustuksena eikä lieventävänä seikkana, vaan hän katsoi "sen vain päinvastoin osaltaan paljastavan vakavia laiminlyöntejä tapahtuneen".

* * *

Kirkonkirjoihin tehtyjen merkintöjen osalta edellä jo käsiteltiin Tampereen hiippakunnan kolmea tapausta vuosilta 1941, 1945 ja 1957, Oulun hiippakunnan tapausta vuodelta 1948 ja Kuopion hiippakunnan tapausta vuodelta 1949, joissa tapauksissa lapsen syntyperää koskevissa merkinnöissä tuomiokapituli antoi velvoitteen tai oikaisumääräyksen. Kirkonkirjoihin tehtyjä merkintöjä koskeviin tapauksiin voidaan sisällyttää sellainen virheellinen menettely, jolla merkintä oli tehty evankelis-luterilaisen kirkon jäsenyydestä, vaikka menettely ei täyttänyt UskVapL:ssa säädettyjä edellytyksiä, tai menettelylle ei ollut mitään asiakirjoihin pohjautuvaa perustetta. Tuomitsemiseen johtaneita tapauksia aineistossa oli neljä. Lisäksi kahdessa tapauksessa virheellisyys todettiin, mutta rangaistusta ei tuomittu.

5.1.8. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 24.10.1945 antamalla päätöksellä n:o 7 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 126 §:n nojalla huolimattomasta viranhoidosta saamaan julkisen varoituksen. Kirkkoherra oli 13.3.1944 antanut virkansa puolesta kreikkalaiskatoliseen seurakuntaan kuuluvalle opettajattarelle virkatodistuksen viranhakua varten ikään kuin tämä olisi ollut kysymyksessä olevan evankelis-luterilaisen seurakunnan jäsen. Itä-Suomen hovioikeus 26.4.1946 antamallaan päätöksellä n:o 98 ei muuttanut tuomiokapitulin päätöstä.

5.1.9. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 14.11.1946 antamalla päätöksellä n:o 9 tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 53 ja 126 §:n, UskVapL 5 §:n ja UskVapA 2 §:n nojalla saamaan huolimattomasta viranhoidosta julkisen varoituksen. Kirkkoherra oli lähettäessään tehtaanjohtajan leskeä koskevan, 27.4.1946 päivätyn muuttokirjan toiseen seurakuntaan merkinnyt muuttokirjaan, että leski oli "tämän evankelis-luterilaisen seurakunnan jäsen", vaikka hänen ottamistaan evankelis-luterilaisen kirkon yhteyteen kreikkalaiskatolisesta kirkosta ei oltu suoritettu eikä tuomiokapitulin lupaa sitä varten ollut saatu.

> Jumaluusoppineen asessorin kirjallisessa valmistuksessa todettiin, että kirkkoherra ei selityksessään voinut esittää mitään asiallista puolustusta menettelylleen, vaan viittasi paljosta työstä johtuvaan väsymykseen ja hajamielisyyteen. Kun kirkkoherraa oli jo aikaisemmin neljä kertaa rangaistu (vuonna 1934 julkisella varoituksella kirkkoherran viranhoidon laiminlyönnistä, vuonna 1934 yhden kuukauden palkanmenetyksellä, vuonna 1935 julkisesta herjauksesta 30 päiväsakolla ja vuonna 1941 yksityisellä varoituksella kreikkalaiskatolisen morsiamen ja evankelis-luterilaisen sulhasen vihkimisestä) ja "koska kaikesta päättäen ei ole kysymyksessä tahallinen lain rikkominen", niin jumaluusoppinut asessori esitti kirkkoherran rankaisemista 1869 KL 126 ja 131 §:n nojalla

yhden kuukauden palkanmenetyksellä. Tuomiokapitulin pöytäkirjasta 17.10.1946 (ptk 54 §) ilmeni tuomiokapitulin 1869 KL 126 §:n nojalla kirkkoherralle antama julkinen varoitus. Tähän päätökseen myös asian valmistellut ja esitellyt jumaluusoppinut asessori oli yhtynyt. Näin ollen hän oli ilmeisesti muuttanut esitystään, mutta tätä ei ole kirjattu pöytäkirjaan.

5.1.10. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 20.5.1950 antamalla päätöksellä n:o 11 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran apulaisen 1869 KL 126 §:n nojalla varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan julkisen varotuksen. Kirkkoherranapulainen oli laiminlyönyt tarkistaa V.O.H:n henkilöllisyyden ja tämän johdosta tehnyt kirkonkirjoihin virheellisen merkinnän, vaikka henkilö ei ollut säädetyssä järjestyksessä täyttänyt ja allekirjoittanut asianmukaista ilmoituslomaketta. Kirkkoherranapulaisen virheellinen menettely oli tullut esille Valtiollisen Poliisin suorittamissa tutkimuksissa vuosina 1947 ja 1948. Tuomiokapituli otti asian käsiteltäväkseen sen jälkeen, kun korkein oikeus oli 11.8.1949 antamallaan päätöksellä n:o 2839 (KKO 1949 vuosikirja, 250) purkanut tuomiokapitulin esityksestä Helsingin raastuvanoikeuden 5.3.1949 antaman päätöksen, jolla pappi oli tuomittu rangaistukseen virkavirheestä RL 40 luvun 21 §:n 1 momentin nojalla varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan varoitus. Raastuvanoikeus oli tuominnut papin tämän papinvirkaa toimittaessaan tekemästä virkavirheestä rangaistukseen, vaikka asian käsittely 1869 KL 392 §:n mukaan kuului tuomiokapitulille ja kysymyksessä olevasta virkavelvollisuuden rikkomisesta oli rangaistus säädetty 1869 KL 126 §:ssä.

Helsingin raastuvanoikeuden pöytäkirjanotteen 29.1.1949 mukaan jutussa papin lisäksi oli eräs ylioppilas syytettynä RL 16 luvun 10 §:n ja 36 luvun 7 §:n sekä tammikuun 30 päivänä 1942 ulkomaalaisten Suomeen tulosta ja oleskelusta maassa annetun asetuksen 42 §:n rikkomisesta. Jutun asiakirjoista ilmeni papin osalta Valtiollisen Poliisin kuulustelusta, että syyskuun lopulla vuonna 1947 oli seurakunnan pastorin kansliaan tullut kuulusteltavaa tapaamaan tämän aikaisemmin tuntema opiskelija. Opiskelija oli tiedustellut, oliko mahdollista, että Ruotsissa oleva inkeriläinen henkilö voitaisiin kirjoittaa seurakunnan kirjoihin, koska inkeriläinen halusi aloittaa opiskelun Ruotsissa, jota varten hän tarvitsi suomalaisen virkatodistuksen. Pappi oli ilmoittanut, että sodan aikana Suomeen siirtyneitä inkeriläisiä oli otettu seurakuntiin kirjoihin, mutta että anojan täytyi kirkonkirjoihin vientiä varten henkilökohtaisesti täyttää anomuskaavake, joka tuli kahden henkilön allekirjoituksella lisäksi todistaa. Opiskelija oli tämän jälkeen antanut papille Ruotsissa olevan inkeriläisen henkilötiedot, nimen V.O.H. ja syntymäajan Sortavalan maalaiskunnassa, kansalaisuudeltaan inkeriläinen. Pappi oli näiden opiskelijan antamien henkilötietojen perusteella

antanut virkatodistuksen, jonka tämä oli luvannut lähettää Ruotsiin. Kaavake oli pastorin kansliassa täytetty myöhemmin ja se jäi ilman allekirjoitusta sekä todistamatta. Kun pappi myöhemmin havaitsi inkeriläisen kirkonkirjoihin viennin laittomuuden, hän aikoi ottaa yhteyden opiskelijaan, jotta tämä lähettäisi kaavakkeen allekirjoitettavaksi. "Jostain syystä kuulusteltava ei kumminkaan ollut saanut yhteyttä häneen, joten allekirjoitus jäi saamatta", todettiin Valtiollisen Poliisin kuulustelussa.

Vuosien 1947–48 vaihteessa pastorin kansliasta oli tilattu V.O.H:ta koskeva virkatodistus. Tilaajana oli ollut Tornion kaupungin poliisilaitos. Opiskelija oli yhdessä erään henkilön (A.M.) kanssa tullut 12.1.1948 pastorin kansliaan esittäen tuntemattoman henkilön V.O.H:ksi. Opiskelija oli pyytänyt virkatodistusta henkilöllisyystodistuksen saantia varten V.O.H:lle. Tällöin pappi oli antanut hänelle V.O.H:lle anomuskaavakkeen ehdottaen, että puuttuva allekirjoitus sekä todistajien nimet kirjoitettaisiin ennen virkatodistuksen antamista. V.O.H. oli saanut kaavakkeen ja seuraavana päivänä he olivat palanneet uudelleen papin luokse, jolloin kaavake allekirjoituksineen oli jäänyt pastorin kansliaan. Tämän jälkeen pappi oli antanut virkatodistuksen. Kuulustelussa pappi oli kieltänyt aikaisemmin suorittaneensa kirkonkirjoihin vientiä edellä mainitulla tavalla. Sen sijaan inkeriläisten kirkonkirjoihin vientejä oli papin käsityksen mukaan "silloin tällöin oli suoritettu siten, että he itse henkilökohtaisesti olivat pastorin kansliassa täyttämässä kaavakkeen. Tällainen toimenpide perustui yleiseen Tuomiokapitulin nähtävästi sodan aikana antamaan lupaan".[130]

Syytteen johdosta kuultuna pappi oli uudistanut poliisikuulustelussa antamansa kertomuksen oikaisten sitä kuitenkin siten, että kun V.O.H. ja opiskelija olivat tulleet kirkkoherranvirastoon, oli todistusta pyytänyt V.O.H. eikä opiskelija. Syytetty, joka selitti halunneensa järjestää asian nopeasti, koska V.O.H. opiskelunsa vuoksi oli ollut kiireinen, kiisti tehneensä virkavirheen ja vaati syytteen hylkäämistä.[131] Syytteen johdosta opiskelija kertoi tahtoneensa auttaa Ruotsissa tapaamaansa henkilöä, jonka hän oppi tuntemaan lahjakkaaksi ja opinhaluiseksi. Tämä oli syynä siihen, että hän ilmoitti A.M:sta toisen nimen eli V.O.H. pas-

[130] Piispainkokous 10.5.1943 oli käsitellyt kysymystä ulkomaalaisten merkitsemisestä seurakuntien kirkonkirjoihin. Piispainkokouksen käsityksen mukaan maan kansalaisuutta vailla oleviakin ulkomaalaisia voidaan voimassa olevan kirkkolain sekä yhteiskunnallisten lakien ja asetusten mukaan ottaa evankelis-luterilaisten seurakuntiemme jäseniksi. Heillä on muuten samanlaiset oikeudet kuin muillakin seurakunnan jäsenillä, paitsi ettei heitä voida valita sellaisiin seurakunnallisiin virkoihin ja toimiin, joissa he tulisivat käyttämään julkista valtaa. Piispainkokouksen käsitykset oli julkaistu mm. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeessä 20.5.1943 § 2.

[131] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin asiamies huomautti lieventävänä seikkana, että kirkkoherranvirastoissa esimerkiksi kuulutukset "usein pantiin käyntiin, vaikkakin joku tarvittava asiakirja puuttui, joka sitten tuotiin myöhemmin".

torille, jonka kanssa he olivat hyviä ystäviä. Ilmoitusta hän ei tehnyt missään hyötymistarkoituksessa, vaan hän katsoi, että hänellä oli "eetillinen velvoitus eli niinkuin hän syvästi uskonnollisena ja kristittynä on kertonut toimineensa omantuntonsa mukaisesti noudattaen Kristuksen sanaa: "Rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi".

Raastuvanoikeus katsoi, että opiskelija tahallaan erehdytti papin, jonka asiana oli kirkonkirjojen pitäminen, ja siten saattoi kirkonkirjoihin vääriä merkintöjä. Raastuvanoikeus tuomitsi RL 36 luvun 7 §:n 1 momentin nojalla opiskelijan erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä väärän merkinnän aiheuttamisesta kirkonkirjoihin kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäytyessä kolmen vuoden koetusajan. Papille raastuvanoikeus tuomitsi RL 40 luvun 21 §:n 1 momentin nojalla varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä varoituksen.

Tuomiokapitulille antamassaan selityksessä pappi lausui: "Tunnustan menetelleeni hyväuskoisesti ja huolimattomasti – auttaakseni hädässä olevaa inkeriläistä hänen pyrkiessään luvallisin keinoin elämässään eteenpäin – mutta koska lopputulos muodollisessa mielessä oli oikea: inkeriläinen jätti allekirjoittamansa ilmoittautumiskirjan henkilökohtaisesti kirkkoherranvirastoon, en katso syyllistyneeni varsinaiseen virkavirheeseen. Mainittakoon vielä, että inkeriläinen V.O.H. palautettiin keväällä 1949 Neuvostoliittoon."[132]

5:1.11. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli tuomitsi 25.11.1968 antamalla päätöksellä n:o 16 kahdelle kirkkoherralle varomattomuudesta tapahtuneesta virkavirheestä varoituksen 1964 KL 107 ja 129 §:n nojalla.

Asia tuli tuomiokapitulissa esille EOA:n kirjeen 28.2.1968 perusteella. A:n kunnasta oleva sekatyömies V.H. oli oikeusasiamiehelle osoittanut kirjoituksen, jonka perusteella oikeusasiamies oli hankkinut selvityksen oikeusministeriön rikosrekisteritoimistosta. Tällöin oli ilmennyt kirkonkirjoihin erehdyksessä tehty merkintä samannimisen henkilön kohdalle. Sama virheellinen merkintä oli siirtynyt myös muutto-

[132] Väärällä nimellä eli V.O.H:na esiintyneen A.M:n tarkempi historia ilmeni raastuvanoikeudessa syyttäjän esittämästä syytekirjelmästä. A.M. oli syntynyt Suomessa Metsäpirtin pitäjässä vuonna 1921 ja muuttanut lapsena äitinsä ja veljensä kanssa Venäjälle. Lokakuussa 1941 Suomen armeijan edetessä Syvärille A.M. joutui Suomen armeijan valloittamalle alueelle sekä toimi sittemmin Suomen armeijassa lähettinä y.m. tehtävissä. Sodan päätyttyä 1944 hän jäi Suomeen asumaan. Syksyllä 1946 A.M. opiskeli ilmoituksensa mukaan Lappeenrannassa teollisuuskoulussa, josta Valpo hänet pidätti saman vuoden syyskuussa. Syytekirjelmän mukaan A.M. karkasi koulun eteisen ikkunan kautta läheiseen metsään, kun A.M. Valpon etsivän kanssa meni koululle hakemaan tavaroitaan ja etsivä jäi odottamaan eteiseen. Edelleen A.M. salateitse samalla karkumatkalla ollessaan meni Tornion kautta Ruotsiin.

seurakuntaan. Eduskunnan oikeusasiamies kehotti tuomiokapitulia ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, joihin katsottiin olevan aihetta.

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että oikeusministeriön rikosrekisteritoimiston lähetettyä H:n seurakunnan kirkkoherranvirastolle 31.8.1913 syntyneen sähköasentaja V.V.H:n rikosilmoituksen, jonka mukaan H. oli tuomittu mm. kansalaisluottamuksensa menettäneeksi, ilmoitus oli erehdyksessä liitetty 27.3.1918 syntyneen sekatyömiehen V.H:n perhelehteen. Viimeksi mainitun henkilön muutettua N:n seurakuntaan H:n seurakunnan kirkkoherranvirasto oli 23.9.1966 lähettänyt hänen perhelehtensä siihen liitettyine toista henkilöä koskevine rikoslehtineen muuttokirjana N:n seurakunnan kirkkoherranvirastolle. N:n kirkkoherranvirasto ei ollut virhettä havainnut ja se oli myöhemmin pyynnöstä lähettänyt A:n kunnan sosiaalilautakunnalle V.H:sta koskevan virkatodistuksen, johon oli erheellisesti merkitty H:n olevan vailla kansalaisluottamusta. Tämä oli kirkonkirjoissa tullut myöhemmin korjatuksi V.H:n puututtua asiaan. H:n seurakunnan kirkkoherra oli laiminlyönyt valvoa, että H:n seurakunnan kirkkoherranviraston N:n seurakuntaan muuttokirjana toimittama perhelehti liitteineen sisälsi oikeat tiedot V.H:sta. H:n seurakunnan kirkkoherran katsottiin myötävaikuttaneen virheellisen todistuksen antamiseen ja N:n seurakunnan kirkkoherran antaneen V.H:sta väärän tiedon sisältäneen virkatodistuksen.

5.1.12. Tampereen hiippakunnan kahta pappia, kirkkoherraa ja kirkkoherranapulaista, koski korkeimman oikeuden 28.5.1951 antama päätös n:o 1535. Korkein oikeus katsoi jääneen näyttämättä, että kirkkoherra ja kirkkoherranapulainen olisivat tahallaan vastoin parempaa tietoaan tehneet hovioikeuden päätöksessä mainitut merkinnät kirkonkirjoihin – merkitessään M.S:n kirkkoherra M:n ja kirkkoherranapulainen U:n seurakunnan kirkonkirjaan V.H:n nimisenä henkilönä – ja että kirkkoherranapulainen vihkiessään M.S:n avioliittoon H.H:n kanssa olisi tiennyt M.S:n henkilötiedot vääriksi. Kun asia, mikäli kirkkoherran ja kirkkoherran apulaisen oli katsottava syytteessä mainitulla menettelyllä syyllistyneen virkavirheeseen, 1869 KL 392 §:n mukaan ei kuulunut yleisen tuomioistuimen toimivaltaan, korkein oikeus kumosi ja poisti hovioikeuden päätöksen kirkkoherran ja kirkkoherranapulaisen rangaistukseen tuomitsemista koskevalta osalta.

Muilta osin Korkein oikeus jätti hovioikeuden päätöksen pysyväksi. Vaasan hovioikeuden 2.3.1951 antamalla päätöksellä M.S. oli tuomittu yksin teoin tehdystä yleisen asiakirjan väärentämisestä ja hyötymistarkoituksessa tapahtuneesta kirkonkirjanpitäjän tahallisesta erehdyttämisestä tekemään väärä merkintä kirkonkirjaan, jota merkintää oli käytetty hyväksi, kahdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi kuritushuonee-

seen, jatketusta hyötymistarkoituksessa tehdystä tahallisesta erehdyttämisestä tekemään väärä merkintä henkikirjaan vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen, yksin teoin tehdyistä, erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta jatketusta kavaltamisesta ja jatketusta yksityisen asiakirjan väärentämisestä kahdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen ja kaikista muista rikoksista paitsi kavaltamisesta, menettämään kansalaisluottamuksen määräajaksi sekä yksin teoin tehdyistä kaksinnaimisesta, aviosopimuksen pettämisestä, johon on tullut ryhtyminen lisäksi, ja vastoin parempaa tietoa tehdyistä väärän ilmoituksen antamisen antamisesta kuulutusviranomaiselle tehtävään vakuutukseen, jota väärää ilmoitusta ei ennen vihkimistä oikaistu, kahdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen eli vapausrangaistukset yhdistettyinä pidettäväksi viisi vuotta kuusi kuukautta kuritushuoneessa ja olemaan sen ajan yli kuusi vuotta kansalaisluottamuksetta. Hovioikeus sen ohessa julisti M.S:n ja H.H:n avioliiton peruuntuneeksi. Lisäksi hovioikeus velvoitti M.S:n suorittamaan H.H:lle vahingonkorvaukseksi 300.000 markkaa sekä H.H:n hänelle synnyttämille ja H.H:n hoitoon ja kasvatettaviksi määrätyille kahdelle lapselle, jotka saivat isänsä sukunimen S., elatusapua ja vielä suorittamaan vahingonkorvausta eräälle osakeyhtiölle kavaltamistaan varoista yli 2 miljoonaa markkaa. – Kirkkoherran hovioikeus tuomitsi tahallisesta virkarikoksesta RL 40 luvun 2 §:n 2 momentin nojalla 40 päiväsakkoon eli maksamaan sakkoa 4.000 markkaa ja kirkkoherranapulaisen jatketusta tahallisesta virkarikoksesta 50:een 100 markan suuruiseen päiväsakkoon eli maksamaan sakkoa 5.000 markkaa.

Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin diarikirjassa eikä pöytäkirjassa ole jutun myöhempää käsittelyä koskevia merkintöjä.

* * *

5.1.13. Virheellistä sukuselvitystä koski Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 29.9.1949 antama päätös n:o C 2. Kirkkoherra oli antanut Amerikassa 7.4.1945 kuolleesta K.H:sta puutteellisen sukuselvityksen lopullisena ja täydellisenä mainitsematta mitään siitä, että se saattoi kirkonkirjojen palamisen vuoksi olla epätäydellinen. Sukuselvityksessä ei ollut mainittu K.H:n oikeudenomistajia kantelun tehneitä pienviljelijän vaimoa S.A:ta, työmies S.V:a, tarkastuskonstaapelin vaimoa J.K:ta, A.V:ta eikä heidän vuonna 1897 avioliittoon vihittyä 1930 kuollutta äitiään R.V:ta. K.H. oli kantelijoiden eno. Oikeuskanslerin hankkimien selvitysten perusteella sukuselvityksen puutteellisuus oli aiheutunut siitä, että L:n seurakunnan kirkonkirjat olivat vuonna 1902 palaneet niin, että vanhimpana käytettävissä olevana pääkirjana oli kirkonkirja vuodelta 1901–1910, johon ei oltu merkitty R.V:ta eikä hänen lapsiaan. Kun kirkkoherra oli

menetellyt asiassa virheellisesti siinä, että hän oli antanut sukuselvityksen lopullisena ja täydellisenä mainitsematta siitä, että se saattoi kirkonkirjojen palamisen vuoksi olla epätäydellinen, ja tästä oli seurauksena, että K.H:n jäämistö oli jaettu siten, että kantelijat S.A., S.V. ja J.K. ja A.V. olivat jääneet ilman osuutta, oikeuskansleri 1.3.1949 lähettämässä kirjelmässään kehotti tuomiokapitulia ryhtymään toimenpiteisiin syytteen nostamiseksi kirkkoherraa vastaan huolimattomuudesta tehdystä virkavirheestä.

> Oikeuskanslerille kannelleet samoin kuin kanteluun yhtynyt A.V. olivat tuomiokapitulissa yhtyneet virallisen syyttäjän syytevaatimukseen rangaista kirkkoherraa huolimattomuudesta tehdystä virkavirheestä. Lisäksi he vaativat kirkkoherran velvoittamista suorittamaan heille vahingonkorvauksena 19.975 markkaa 40 penniä korkoineen sekä korvaamaan asiasta heille aiheutuneet kulut 3.500 markalla. Kun K.H:n Suomessa asuvista oikeudenomistajista A.R. ja S.R. sekä R.S:n jälkeläiset olivat vapaaehtoisesti kantelijoille korvanneet virheellisen sukuselvityksen perusteella liikaa saamansa osuudet, kantelijoilta oli jäänyt lopullisesti saamatta vain Amerikassa asuvan E.H:n liikaa saama osuus 19.975 markkaa 40 penniä. Kirkkoherra katsoi laskelmien perusteella, että hänen korvattavakseen ei olisi määrättävä enempää kuin joko 6.000 tai 9.500 markkaa.

Tuomiokapituli tuomitsi 1869 KL 126, 392, 399 ja 104 §:n nojalla kirkkoherran erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta virkansa huolimattomasta hoitamisesta rangaistavaksi yksityisellä varoituksella. Vahingonkorvausvaatimusta tuomiokapituli ei ottanut toimivaltaansa kuulumattomana tutkittavakseen, vaan osoitti asianomistajat ajamaan niitä koskevia kanteita maallisessa oikeudessa. Kirkkoherran tuomiokapituli velvoitti korvaamaan kantelijoille 1.500 markkaa.

5.1.14. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 8.6.1953 antamalla päätöksellä n:o 12 tuomiokapituli 1869 KL 126 §:n tuomitsi virkaatoimittavan kirkkoherran varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan yksityisen varoituksen. Kirkkoherra oli toimiessaan virkaatoimittavana kirkkoherrana antanut 29.3.1952 päivätyn sukuselvityksen, johon oli merkitty R.R:n solmineen ensimmäisen avioliittonsa H.R:n kanssa, vaikka R.R. oli kirkonkirjoihin tehtyjen merkintöjen mukaan ollut aikaisemmin avioliitossa K.T:n kanssa, josta avioliitosta R.R:lla oli kaksi lasta. Virheellinen sukuselvitys oli annettu lainhuudatusta varten. Tuomiokapituli katsoi virheellisen sukuselvityksen kirjoittamisen ja antamisen johtuneen kirkkoherran varomattomuudesta. Kantelija R.R:n mukaan virheellinen sukuselvitys johti puolisoiden välien rikkoutumiseen ja aiheutti H.R:ssa sen käsityksen, että R.R. olisi antanut vääriä tietoja itsestään.

* * *

5.1.15. Kirkonkirjoihin tehtyjen merkintöjen korjaamista ilman tuomioistuimen päätöstä koski Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 6.9.1973 antama päätös n:o 17.

> Lapsen – S.K. – tunnustaminen oli tapahtunut 7.7.1971 asianmukaisella lomakkeella ja äidin hyväksyttyä tunnustamisen. 18.9.1972 lapsen tunnustanut isä R.K. jätti kirkkoherralle vaimonsa hyväksymän ilmoituksen, että hänen vaimonsa aviottomalle lapselle kirjoitettaisiin kirkonkirjaan äitinsä sukunimi, koska aikaisemminkin oli ollut tarkoituksena vain nimen antaminen ja aikaisempi tunnustaminen oli tapahtunut erehdyksessä. Kirkkoherra oli näin myöhemmin tehdyn ilmoituksen perusteella ilman oikeuden päätöstä lapsen tunnustamista koskevan merkinnän jälkeen kirkonkirjoihin tehnyt virheellisen korjausmerkinnän isäpuolen ottaessa lapsen vain sukunimelleen ja siten syyllistynyt papinviran hoitajana virkavelvollisuuden rikkomiseen. Selityksessään kirkkoherra korosti tehneensä merkinnän vain poistettujen rekisteriin, joka "ei ole tavallisten virkatodistusten perusteena, vaan kuuluu arkistoon, ja ettei hän ollut mitään muuttanut rekisteriin", vaan jättänyt merkinnät rinnakkain rekisteriin. Kirkkoherran virheellisestä menettelystä kanteli T.H., joka 7.7.1971 tapahtuneella R.K:n AuLapsiL 12 §:n edellyttämässä muodossa tekemällä aviottoman lapsen tunnustamisella vapautui elatusavun maksamisesta kysymyksessä olevalle tunnustetulle lapselle, mutta oikaisumerkinnän jälkeen joutui taas elatusvelvolliseksi. Kirkkoherran virheellisestä menettelystä aiheutui kantelijan mukaan kantelijalle taloudellista vahinkoa ja lapsen äidille taas taloudellista etua.

Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherralle 1964 KL 107 §:n nojalla virkavelvollisuuden rikkomisesta – virheen ollessa vähäinen – varoituksen.

Korkeimman oikeuden vuosikirjan tapaus KKO 1974 II 36 elatusapumaksujen ulosmittaamista koskevan valitusasian yhteydessä otti kantaa myös kysymyksessä olevan kirkonkirjaan tehdyn merkinnän oikaisemiseen. Edellä mainitun Lapuan hiippakunnan tapauksen kantelija oli valittanut Vaasan lääninhallitukseen ulosottomiehen päätöksestä ulosmitata T.H:n tekemän, 30.9.1967 vahvistetun elatussopimuksen perusteella M.K:lle avioliiton ulkopuolella syntynyttä S.K:ta tulevia elatusmaksuja ja ulosottokuluja 1.1.–30.10.1972 väliseltä ajalta yhteensä 860 markkaa.

> T.H. oli Vaasan lääninhallitukseen lähettämässään valituksessa ilmoittanut, että R.K. oli solminut avioliiton 22.5.1971 ja tunnustanut 7.7.1971 S.K:n omakseen, ja lapsi näin ollen oli saanut aviolapsen aseman aviollisesta syntyperästä annetun lain 2 §:n nojalla. Kun AuLapsiL säännökset elatusvelvollisuudesta eivät T.H:n mukaan koskeneet aviolas-

ta, hän katsoi, että elatussopimus oli rauennut. Edelleen T.H. lausui, että virkatodistuksesta ilmeni, että seurakunnan kirkkoherra oli 18.9.1972 antanut R.K:n merkitä S.K:n omalle nimelleen, minkä menettelyn T.H. katsoi olevan virheellisen. Sen vuoksi ja koska S.K. oli saanut aviolapsen aseman, eikä tunnustamista voitu enää yksipuolisesti myöhemmin muuttaa, vaan tästä oli saatava oikeuden lainvoimainen päätös, mikäli tunnustaminen haluttiin mitätöidä, ja kun T.H:lla ei ollut elatusapuvelkaa 7.7.1971 edeltäneeltä ajalta, T.H. oli vaatinut, että ulosmittaus kumotaan.

Vaasan lääninhallitus päätöksellään 15.1.1973 hylkäsi valituksen. Lääninhallituksen päätöksen mukaan R.K. oli 18.9.1972 vaimonsa suostumuksin AuLapsiL 2 §:n 2 momentin mukaisesti antanut sukunimensä vaimonsa avioliiton ulkopuolella 3.4.1967 syntyneelle lapselle S.K:lle, eikä mainittu toimenpide vaikuttanut T.H:n velvollisuuteen maksaa elatusapua mainitulle lapselle elatussopimuksen perusteella. Ulosottomies oli voinut toimittaa valituksenalaisen ulosmittauksen sanotulle lapselle tulevan maksamatta olevan elatuksen suorittamiseksi. – Vaasan hovioikeus päätöksellään 4.5.1973 jätti lääninhallituksen päätöksen voimaan. – Korkein oikeus päätöksellään 3.4.1974 (355/179 V.D. 1973) myönsi muutoksenhakuluvan ja tutki asian. Koska saadun selvityksen mukaan kirkonkirjaan 7.7.1971 tehty S.K:n tunnustamista koskeva merkintä ei ollut ollut asianoasaisten tarkoittama, vaan se oli johtunut sellaisesta ilmeisestä erehdyksestä, jonka asianomainen rekisteriviranomainen oli voinut itse oikaista, niin korkein oikeus katsoi, ettei ollut syytä muuttaa hovioikeuden päätöksen lopputulosta, joka siis jäi pysyväksi.[133]

Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 6.9.1973 antama päätös n:o 17 ja korkeimman oikeuden 3.4.1974 antama päätös ovat ristiriidassa keskenään. Korkeimman oikeuden päätöksen mukaan, vaikka R.K. oli tunnustanut vaimonsa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen omakseen tarkoituksenaan kuitenkin vain antaa lapselle oma sukunimensä, ja tuon tunnustamismerkinnän oli selvitetty tapahtuneen erehdyksessä, niin kirkkoherralla katsottiin olleen oikeus itse oikaista merkintä. T.H., joka oli sitoutunut suorittamaan lapselle elatusapua, ei siten ollut vapautunut elatusvelvollisuudestaan. Tuomiokapitulin päätöksen mukaan kirkkoherralla ei ollut oikeutta tehdä oikaisumerkintää ilman oikeuden päätöstä. Ajallisesti Vaasan lääninhallitus ja Vaasan hovioikeus olivat jo antaneet päätöksen ennen tuomiokapitulin 6.9.1973 antamaa päätöstä. Tuomiokapituli eikä kirkkoherra saanut hovioikeuden tai korkeimman oikeuden päätöstä tiedoksi, koska kysymyksessä oli päätös T.H:n valitukseen, ja päätös oli T.H:lle kielteinen.

[133] KKO 1974 II 36 on julkaistu myös Finlex oikeustapausrekisterissä.

5.1.16. Kirkonkirjoihin lapsen sukuasemasta tehtyä merkintää koski Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 4.5.1962 antama päätös n:o 5. Kihlakunnanoikeus oli 1.9.1952 hyläten lapsen äidin kantelun julistanut kirkonkirjaan tehdyn merkinnän A.H.N:n tunnustamisesta oikeudellisesti vaikutuksettomaksi, koska avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen tunnustamista ei voitu katsoa pätevästi. Kihlakunnanoikeus lausui "tosin havainneensa", että rintamapalveluksessa ollut O.K.L. oli kyllä allekirjoittanut kirkkoherralle osoitetun 10.8.1941 ilmoituksen, jossa hän oli pyytänyt, että hänen siittämänsä A.H.N. kirjoitettaisiin kirkonkirjoihin O.K.L:n lapseksi. Kihlakunnanoikeus edelleen lausui havainneensa, että T:n kunnan lastenvalvoja oli 28.2.1952 lapsen äidin B.N:n kehotuksesta esittänyt tuon kirjallisen ilmoituksen, johon B.N. oli kirjoittanut hyväksymisensä, T:n seurakunnan kirkkoherralle. Kirkkoherra oli tehnyt merkinnän kirkonkirjaan A.H.N:n kohdalle lisäyksin, että B.N. oli ennen ilmoitusmerkinnän esittämistä ilmoittanut kirkkoherralle suullisesti hyväksyvänsä tuon ilmoituksen.[134]

> Hovioikeus 12.6.1953 jätti asian kihlakunnanoikeuden päätöksen lopputuloksen varaan. Hovioikeus katsoi, että A.H.N:n tunnustaminen ei ollut tapahtunut AuLapsiL 20 §:ssä edellytetyssä järjestyksessä siten, että O.K.L. itse henkilökohtaisesti läsnä ollen olisi ilmoittanut tunnustamisensa kirkolliselle viranomaiselle taikka antanut sitä varten kutsutun todistajan läsnäollessa tunnustuksen isyydestään julkisen notaarin tai nimismiehen edessä pöytäkirjaan merkittäväksi. – Korkein oikeus 29.9.1954 antamassaan päätöksessä n:o 2910 katsoi esitetystä selvityksestä voitavan päättää, ettei T:n seurakunnan kirkonkirjassa A.H.N:n nimen kohdalla olevaa merkintää siitä, että kirkkoherranvirastolle oli 28.2.1952 esitetty O.K.L:n 10.8.1941 rintamalla ollessaan allekirjoittama mainitun lapsen tunnustamista koskeva asiakirja, ollut tehty O.K.L:n tahdosta. Korkein oikeus katsoi, että ei ollut esitetty syytä muuttaa lopputulosta, johon alemmat oikeudet olivat ratkaisussaan johtuneet.

Jutun asiakirjoissa tuomiokapitulissa oli jäljennöksenä 24 sivuinen Helsingin yliopiston siviilioikeuden henkilökohtaisen ylimääräisen professorin Martti Rautialan 26.11.1953 päivätty lausunto, joka ilmeisesti oli ollut lausuntona korkeimmassa oikeudessa. Professori Rautialalta oli pyydetty (lausunnosta ei käy ilmi pyytäjää) lausuntoa "minkälaista muotoa aviottoman lapsen tunnustaminen edellyttää AuLapsiL 20 §:n mukaan, jotta tunnustaminen olisi pätevä. Erikoisesti häntä oli pyydetty lausumaan

[134] O.K.L:n oikeudenomistajat, joita vastaan A.H.N:n äiti B.N. omasta puolestaan ja lapsensa holhoojana nosti kanteen kihlakunnanoikeudessa, lausuivat O.K.L:n ilmoituksen 10.8.1941 allekirjoittamisen tapahtuneen B.N:n taivuttelusta.

mielipide siitä, edellyttääkö tunnustaminen tunnustajan henkilökohtaista läsnäoloa papin luona vai voiko tunnustaminen tapahtua esimerkiksi asiamiehen välityksellä.

> Rautiala selvittää yksityiskohtaisesti AuLapsiL:n valmisteluaineistoa – lainvalmistelukunnan ehdotus vuodelta 1910 ja 1919 – Ruotsin ja Saksan vastaavaa lainsäädäntöä ja oikeuskirjallisuutta sekä suomalaista oikeuskäytäntöä mm. KKO 1926 tied. 212, 1932 tied. 93, KHO 18.12.1931 tied. 691 (tapausta oli selostettu LM 1932 s. 52; Rautialan mukaan tapaus oli AuLapsiL 20 §:n alla otsikoitu väärin ja tämä oli synnyttänyt väärän käsityksen oikeuskäytännön kannasta tunnustamisen muotoon nähden), KKO 1936 tied. 424, KKO 1944 tied. 116 ja KKo 1947 tied. 148. Rautiala katsoi, että lain sanamuoto ei edellyttänyt, että tunnustamisen pitäisi tapahtua henkilökohtaisesti papin edessä. Myöskään tälle ei saatu Rautialan mukaan tukea lain perusteluista eikä oikeuskäytännöstäkään.

Rautiala tuli lausunnossaan siihen tulokseen, että tunnustamisen ei tarvinnut tapahtua henkilökohtaisesti papille. Tästä seurasi, että tunnustaminen voi tapahtua myös kirjallisesti asiamiehen välityksellä. Rautiala lausuu vielä seuraavaa: "Käytännössä panevat tunnustamisen mitättömäksi julistamista koskevan kanteen vireille aina perilliset, joiden tarkoituksena on estää lasta saamasta perintöä. Tämä on näkökohta, josta pitäisi käytännössä seurata, että tunnustamisen julistamiseksi mitättömäksi on vaadittava hyvin pätevät perusteet, mikä tendenssi selvästi esiintyykin KKO:n ratkaisuissa ts. lapsen asemaa pyritään yleensä suojaamaan. On oikeustajuntaakin loukkaavaa julistaa tunnustaminen pätemättömäksi perillisten kanteesta, jos tunnustaja itse on pitänyt tunnustamista sitovana."

Tuomiokapituli piti kihlakunnanoikeuden, hovioikeuden ja korkeimman oikeuden päätösten perusteella kirkonkirjamerkintää A.H.N:n tunnustamisesta oikeudellisesti vaikutuksettomana. Tuomiokapituli tosin katsoi, ettei kirkkoherran olisi pitänyt tehdä, kuten oli tapahtunut, esitetystä asiakirjasta merkintöjä kirkonkirjaan, koska kirkkoherralle ei ollut esitetty selvitystä siitä, että O.K.L. oli tarkoittanut A.H.N:n tunnustamista koskevan asiakirjan jätettäväksi kirkkoherranvirastolle kirkonkirjaan kirjoitettavaksi AuLapsiL 20 §:n 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa. Tuomiokapituli katsoi, ettei kirkkoherra tehdessään merkinnät kirkonkirjaan vuonna 1952 ollut syyllistynyt sellaiseen virheelliseen menettelyyn, mistä hänet olisi rangaistukseen tuomittava. Sen vuoksi A.H.N:n kantelukirjelmä ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta. Kirkkoherran rangaistukseen tuomitsematta jättämistä tuomiokapituli perusteli sillä, että AuLapsiL:n mukaisesta tunnustamismenettelystä "on olemassa erilaisia tulkintoja ja oikeuskäytös-

säkin erilaisia ratkaisuja".[135] KKO:n päätöstä ja tuomiokapitulin päätöstä tarkasteltaessa voidaan todeta, että KKO:n päätös, josta ilmenee O.K.L:n tahdonvastaisuus, on perustunut jutussa esitettyyn näyttöön. Tuomiokapitulin, samoin kuin hovioikeudenkin päätös on perusteiltaan taas enemmänkin muotoseikkoja korostava.

* * *

Kirkonkirjoista annettavia luetteloita tai todistuksia koski kahdeksan kantelutapausta. Näissä kolmessa tuomiokapituli katsoi papin syyllistyneen virheelliseen menettelyyn ja tuomitsi papin rangaistukseen.[136]

5.1.17. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 14.10.1954 antamassa päätöksessä n:o 7 tuomiokapituli tuomitsi 1869 KL 126 §:n nojalla kirkkoherran taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan tuomiokapitulin kirjeessä annettavan julkisen varoituksen. Kirkkoherra oli antaessaan E:n kunnan vaalilautakunnalle tiedot vuoden 1954 kansanedustajien vaalia varten niistä kysymykseen tulevista henkilöistä, joilla ei ollut kansalaisluottamusta, "osoittanut tehtäviensä hoitamisessa suurta huolimattomuutta ja taitamattomuutta", josta oli seurauksena A.H:n ja E.H:n äänioikeuden menettäminen.

> Äänioikeutensa kirkkoherran virheellisestä menettelystä johtuvana menettäneet, tuomiokapitulille kannelleet henkilöt olivat tosin tulleet tuomituiksi ehdolliseen vankeusrangaistukseen autolla ajosta väkijuomien vaikutuksen alaisena, A.H. vuonna 1950 ja E.H. 1951, mutta he eivät olleet menettäneet kansalaisluottamustaan.[137]

5.1.18. Virkatodistuksessa ollutta virheellistä merkintää koski Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 16.12.1954 antama päätös n:o 29. Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 126 §:n nojalla huolimattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan yksityisen varoituksen. Kirkkoherra oli 25.5.1951 antamassaan ja allekirjoittamassaan A:ta koskevaan, paikanhakua

---

[135] Tuomiokapituli ilmeisesti viittasi tällä edellä selostetussa Rautialan lausunnossa selvitettyyn. Kantelija A.H.N. esitti rangaistusvaatimusten lisäksi kirkkoherran velvoittamista suorittamaan oikeudenkäyntikuluina ja vahingonkorvauksina 5.200.000 markkaa. Tuomiokapitulin päätöksessä ei tähän vaatimukseen otettu lainkaan kantaa.

[136] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 14.10.1954 antama päätös n:o 7, Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 16.12.1954 antama päätös n:o 29 ja Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 11.11.1971 antama päätös n:o 10.

[137] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksestä ilmeni, että tuomiokapituli oli lähettänyt jutun asiakirjat Mikkelin lääninhallitukselle ja lääninhallitus sitten toimittanut asiakirjat tuomiokapitulille niitä toimenpiteitä varten, joihin asia kirkkoherraa vastaan antoi aihetta.

varten annettuun virkatodistukseen merkinnyt A:n nauttivan kansalaisluottamusta, vaikka A. kysymyksessä olevana ajankohtana oli kansalaisluottamusta vailla. Tuomiokapituli katsoi virheellisen merkinnän tekemisen virkatodistukseen johtuneen huolimattomuudesta.

> Kantelija vaati kirkkoherralle rangaistusta, koska A:n toimeen ottaminen vakuutusyhtiön palvelukseen ja se, että hän erään toisen henkilön kanssa oli mennyt takaukseen niistä yhtiölle kuuluvista varoista, joita A. tarkastajan toimessaan joutui yhtiön lukuun perimään, olivat perustuneet siihen, että kirkkoherra paikanhakua varten antamassaan allekirjoittamassa virkatodistuksessa oli ilmoittanut A:n nauttivan kansalaisluottamusta. Kantajan mukaan sittemmin oli kuitenkin ilmennyt, ettei A:lla todistuksen antamisen aikana vastoin virkatodistuksen merkintää ollut kansalaisluottamusta. Kantelija oli joutunut takaussitoumuksensa johdosta suorittamaan henkivakuutusyhtiölle 43.561 markkaa, koska A. syyllistyi tarkastajan toimessaan väärinkäytöksiin. Kirkkoherra ei ollut kantelijan pyynnöstä huolimatta suostunut korvaamaan kantelijalle virheellisen virkatodistuksen antamisesta johtunutta vahinkoa.

5.1.19. Virkatodistuksen virheellistä merkintää koski Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 1.11.1971 antama päätös n:o 10. Tuomiokapituli katsoi, että virkatodistukseen tehty virheellinen merkintä siitä, ettei oikeudenkäynnissä todistajana kuultu henkilö nauttinut kansalaisluottamusta, ei aiheuttanut mitään oikeuden menetyksiä, ja että virhe oli katsottava vähäiseksi. Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran viransijaisena toimineelle papille 1964 KL 107 §:n nojalla virkavirheestä varoituksen.[138]

* * *

Virkatodistusmerkintöjä koskeneissa asioissa, joissa kantelu hylättiin tai pappi jätettiin rangaistukseen tuomitsematta taikka annettiin huomautus vastaisen varalle, merkinnät koskivat virkatodistuksen kaavan mukaisia merkintöjä todistajaksi kelpaamattomuudesta, maanpalvelukseen kelvottomuudesta ja ehdollisesti tuomitsemisesta, sairautta sekä kirkkoherran tekemiä omia lisämerkintöjä.

5.1.20. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 7.6.1945 antamassa päätöksessä n:o 3 tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli jättänyt ylipyyhkimättä sanan "Todistajaksi kelpaamaton", "Maanpalvelukseen kelvoton", "Ehdollisesti tuomittu ..../... 19.. koetusaika ..... vuotta". Kun kuitenkaan virkatodistuksen kaavan kohtien poistamatta jättäminen ei vaikuttanut virkatodis-

[138] Henkilö, jota 26.4.1967 oikeudenkäyntiä varten annettu virkatodistus koski, oli antanut asian poliisin tutkittavaksi. Nimismies totesi rikoksen tapahtuneen, mutta katsoi sen niin vähäpätöiseksi, ettei se antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

tuksen asialliseen sisältöön, tuomiokapituli ei katsonut kirkkoherran syyllistyneen sellaiseen rikokseen, josta hänelle olisi kirkkolain mukaan tuomittava rangaistus.[139] Itä-Suomen hovioikeus 22.2.1946 antamallaan päätöksellä n:o 797 katsoi, ettei ollut syytä tuomiokapitulin päätöksen muuttamiseen.

5.1.21. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 20.1.1954 antamassa päätöksessä n:o 1 tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra ei ollut menetellyt virheellisesti merkitessään virkatodistukseen kantelijaa koskevan maininnan "todistajaksi kelpaamaton" ehdollisen vapausrangaistuksen perusteella.

> Kantelija piti kirkkoherran 23.9.1953 poliisiviranomaisille antamaa virkatodistusta virheellisenä katsoen todistajaksi kelpaamattomuutta koskevan rangaistusseuraamuksen sisältyneen kihlakunnanoikeuden julistamaan ehdolliseen vapausrangaistukseen. Tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli menetellyt oikein, koska ehdollisen rangaistuksen koetusaika oli kulunut umpeen 6.9.1953, ja kahden vuoden aika, jonka kantelija oli tuomittu olemaan todistajaksi kelpaamaton, oli laskettava koetusajan päättymisestä.

5.1.22. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 31.12.1966 antamassa päätöksessä n:o 12 tuomiokapituli katsoi kirkkoherran tehneen "ainoastaan tarpeettoman merkinnän papintodistukseen" ja jätti 1964 KL 107 §:n nojalla kirkkoherran rangaistukseen tuomitsematta. Tällöin tuomiokapituli otti huomioon vielä sen, että kantelija ei ollut vaatinut kirkkoherralle rangaistusta.[140]

> Kantelijaa koskevaan "papintodistukseen" oli merkitty muiden tietojen ohella, että kantelija oli mielisairas. Kantelija katsoi merkinnän asiaan kuulumattomaksi ja paikkansa pitämättömäksi ja pyysi tuomiokapitulin toimenpidettä merkinnän alkuperän selvittämiseksi. Kantelijan mukaan todistuksen antanut kirkkoherra oli ylittänyt toimivaltansa tehdessään merkinnän, jonka kantelija katsoi tuottaneen itselleen taloudellista vahinkoa. Mielisairautta koskeva merkintä oli muuttokirjassa,

---

[139] Valtioneuvoston 19.9.1929 antamassa päätöksessä, jolla oli vahvistettu evankelis-luterilaisen ja kreikkalaiskatolisen kirkon papiston ja muun uskonnollisen yhdyskunnan hallituksen sekä siviilirekisteriviranomaisen tuomioistuimia varten anettavan virkatodistuksen kaava, oli määrätty ainoastaan, että kaavaa oli mahdollisuuden mukaan täytettynä käytettävä puheenalaisia todistuksia annettaessa.

[140] Kantelijalta ei edellytetty kirkkolaissa eikä muussa lainsäädännössä rangaistusvaatimuksen esittämistä. Kun kirkkoherran asessorin valmistuksen ja esityksen mukaan oli katsottu tehneen väärän merkinnän papintodistukseen ja lopullisen päätöksen mukaan "ainoastaan tarpeettoman merkinnän papintodistukseen", osoitti tämä jutun näyttökysymyksen arvioinnissa faktojen eräänlaista kielellistä muuntelua sellaiseksi, että ratkaisun lopputulokseksi – yhdessä sen seikan kanssa, että kantelija ei ollut vaatinut rangaistusta – tuomiokapituli sai kirkkoherran tuomitsematta jättämisen. Perustelujensa valossa ratkaisu ei ole kestävä.

joka perustui muuttokirjoista sekä kirkonkirjasta ja muusta vastaavasta rekisteristä annettavasta todistuksesta ja eräiden ilmoitusten merkitsemisestä sellaiseen rekisteriin marraskuun 28 päivänä 1930 annetun asetuksen 4 §:ään.

Tuomiokapituli jätti kirkkoherran rangaistukseen tuomitsematta, vaikka se totesi, että kirkkoherra oli vastoin AsiaJulkL 17 §:n 1 momentin säännöstä sisällyttänyt todistukseen sellaisen tiedon, jota ei ilman asianomaista suostumusta todistukseen olisi saanut kirjoittaa.[141]

5.1.23. Porvoon hiippakunnan tuomiokapituli päätöksessään 17.1.1946 (pöytäkirjan § 44) opetusministeriön kautta tulleen kantelukirjeen johdosta katsoi, ettei kirkkoherran virkatodistukseen oikeusjuttua varten merkitsemä "elinkeinoseikkailija" antanut aihetta toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta. Kirkkoherran selityksestä ja sen liitteenä olevista asiakirjoista tuomiokapituli katsoi selvästi ilmenevän, että "den klagande synes ha ett synnerligen brokigt förflutet bakom sig och näpperligen kan betraktas såsom fullt frisk i själsligt avseende".

5.1.24. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 23.10.1958 antamassa päätöksessä n:o C 1 tuomiokapituli totesi, että kirkkoherra oli sisällyttänyt kantelijan perhesuhteita koskevaan "papintodistukseen" asiaankuulumattoman lausuman, mutta kirkkoherran syyksi luettavaa virhettä ei ollut pidettävä sellaisena, että siitä olisi tuomittava rangaistukseen. Tuomiokapituli hylkäsi kantelussa esitetyn rangaistusvaatimuksen, mutta katsoi aiheelliseksi virkakirjeessä huomauttaa kirkkoherralle, ettei papintodistukseen ole lupa tehdä asiaankuulumattomia merkintöjä.

Selityksessään kirkkoherra myönsi kirjoittaneensa kantelijan perhelisää varten pyytämään papintodistukseen kantelijan ja hänen sodassa 21.8.1941 kuolleen aviomiehensä kahden aviolapsen lisäksi kuuden vuosina 1946 ja 1958 syntyneiden lasten nimet siten, että hän kirjoitti todistukseen "Vaimon aviottomien lasten ainutlaatuinen luettelo:". Tämän merkinnän hän kertoi tehneensä kiinnittääkseen perhelisistä päättävien viranomaisten huomiota perhelisäoikeuden väärinkäyttämiseen. Kirkkoherra myönsi myös kirjoittaneensa kantelukirjeen liitteenä olleen kirjeen. Kirkkoherra katsoi "virkansa puolesta olleensa oikeutettu ja velvollinenkin muistuttamaan kantelijaa pahentavasta elämästä ja tehneensä sen tavalla, jota katsoi kantelijan parhaiten ymmärtävän".[142]

---

[141] Asian valmistellut ja esitellyt jumaluusoppinut asessori esitti kirkkoherran tuomitsemista väärän merkinnän tekemisestä papintodistukseen samaan varoitus. Asiakirjoista ei ilmene äänestystä, joten esittelijä istunnossa ilmeisesti muutti esitystään.

[142] Kirkkoherra arvosteli ankarilla sanoilla sotalesken ja hänen kanssaan asuvan miehen elämän säädyttömyyttä. Papintodistus oli annettu 30.5.1958. Kirjeen kirkkoherra oli lähettänyt papintodistuksen mukana sotaleskelle.

5.1.25. Virkatodistusmerkinnöistä oli vielä kysymys kirkkoherraa koskevassa virkavirhejutussa, jota käsiteltiin kihlakunnanoikeudessa, Turun hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa vuosina 1961–1963. Kihlakunnanoikeus tuomitsi RL 40 luvun 21 §:n 1 momentin ja 7 luvun 2 §:n ja muuttokirjoista sekä kirkonkirjoista ja muusta vastaavasta rekisteristä annettavasta todistuksesta ja eräiden ilmoitusten merkitsemisestä erilaiseen rekisteriin marraskuun 28 päivänä 1930 annetun asetuksen säännösten nojalla kirkkoherran jatketusta varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä 50:een päiväsakkoon.

> Kihlakunnanoikeudessa virallinen syyttäjä vaati kirkkoherralle rangaistusta virkatodistuksia annettaessa tapahtuneesta varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä. Kirkkoherra oli antaessaan S.L:lle sotilasvammalain mukaisen huoltoeläkkeen anomista varten S.L:n miestä V.L:ta koskevat virkatodistukset poiketen kirkonkirjassa V.L:n kohdalla olleesta merkinnästä "sanotaan kuolleen sotavankeudessa" merkinnyt 2.1.1954 antamaansa virkatodistukseen, että V.L. "katosi jatkosodan aikana, rintamatoverien kertomuksen mukaan mennen vapaaehtoisesti vihollisen puolelle. Ei kuolleeksi julistettu.", ja 15.8.1957 antamaansa virkatodistukseen, että V.L. "meni sodan aikana vihollisen puolelle ja on tietämättömissä". S.L:n mukaan 2.1.1954 annettuun virkatodistukseen tehdystä merkinnästä oli aiheutunut se, että valtion tapaturmatoimisto oli 2.9.1959 antamallaan päätöksellä hylännyt S.L:n korvausvaatimuksen katsoen, ettei V.L:n "ollut näytetty omatta syyttään kadonneen sellaisissa olosuhteissa, joiden perusteella kuoleman johdosta oli suoritettava korvaus". S.L. vaati kirkkoherran tuomitsemista rangaistukseen tahallisesti vastoin parempaa tietoa tapahtuneesta tosioloja vastaamattoman merkinnän tekemisestä viran puolesta annettavaan asiakirjaan ja velvoittamista suorittamaan hänelle korvaukseksi aiheuttamastaan huoltoeläkkeen menettämisestä 1.814.345 markkaa. Kihlakunnanoikeus katsoi, että kirkkoherra oli tehnyt virkatodistuksiin kirkonkirjassa olevasta merkinnästä poikkeavat merkinnät, mutta jääneen näyttämättä, että kirkkoherra näin menetellessään olisi toiminut vastoin parempaa tietoa tai vahingoittaakseen S.L:ta sekä että S.L:n tekemän korvausanomuksen hylkääminen olisi aiheutunut 2.1.1954 annettuun virkatodistukseen tehdystä merkinnästä.[143]

[143] Syytetyn kirkkoherran asiamies ja tuomiokapitulin asiamies kihlakunnanoikeudessa katsoivat, että asian tutkiminen ei kuulunut yleisen oikeuden toimivaltaan, vaan 1869 KL 392 §:n nojalla tuomiokapitulin toimivaltaan. Syyttäjä taas katsoi, että alioikeus oli toimivaltainen tuomioistuin, koska syytetty oli antanut virkatodistukset rekisteriviranomaisena eikä papillista virkatehtävää suorittaessaan. Ennen kuin juttu tuli vuonna 1961 vireille kihlakunnanoikeudessa valtion tapaturmatoimisto oli käsitellyt korvausasiaa 16.11.1956 hyläten hakemuksen, vakuutusoikeus oli 19.12.1957 antamallaan päätöksellä poistanut ja palauttanut asian tapaturmavirastolle V.L:n katoamiseen liittyvistä seikoista

Turun hovioikeus 21.11.1961 antamallaan päätöksellä n:o 1453 jätti asian kihlakunnanoikeuden päätöksen varaan muutoin paitsi, että kirkkoherralle tuomittu rangaistus alennettiin 20 päiväsakoksi.[144]

Korkein oikeus myönsi muutoksenhakuluvan ja 20.12.1963 antamallaan päätöksellä n:o 3237a kumosi ja poisti alempien oikeuksien päätökset, koska kysymyksessä olevasta rikoksesta oli rangaistus säädetty 1869 KL 126 §:ssä ja koska syytteen käsittely kuului 1869 KL 392 §:n tuomiokapitulin toimivaltaan.[145]

Kokoava arvio. Ankarimmat rangaistukset hovioikeuden tuomitsemana kahden kuukauden palkanpidätys ja tuomiokapitulin tuomitsemana julkinen varoitus tulivat tuomituiksi selvistä laiminlyöntirikoksista kirkonkirjojen pitämisessä ja asiakirjoihin perustumattomien merkintöjen tekemisestä kirkonkirjaan kirkon jäseneksi ottamisessa. Varoitus tai yksityinen varoitus johtui huolimattomasta viranhoidosta silloin, kun kysymys oli virheellisestä sukuselvityksestä tai virheellisestä luettelosta taikka merkinnästä väärän henkilön kohdalla. Tapausaineisto osoitti, että erityisesti lapsen sukuasemaa koskevat kirkonkirjamerkinnät voivat tulla selvitettäviksi vasta useiden vuosien tai vuosikymmenien päästä kirkonkirjamerkintöjen tekemisestä perinnönjaon yhteydessä. Useat eri viranomaiset ja tuomioistuimet selvittivät tapauksia;

tietävien henkilöiden kuulustelun toimittamista varten. Valtion tapaturmatoimisto oli 2.9.1959 antamallaan päätöksellä evännyt korvauksen, koska "selvitystä puuttuu siitä, että V.L. olisi omatta syyttään kadonnut epäselvissä olosuhteissa, joiden perusteella kuoleman johdosta olisi suoritettava korvausta". Valtion tapaturmatoimiston pyynnöstä poliisitutkinnassa oli kuulusteltu V.L:n kanssa samalla rintamalla olleita henkilöitä sekä kahta muuta, joista toinen oli kysymyksessä oleva kirkkoherra. Syytetyn kirkkoherran asiamies katsoi kihlakunnanoikeudessa, että ilmianto ja syyte perustui tietoon, "että ne suojeluskuntapiirien arkistot, joissa oli viralliset sotilaskarkurien luettelot, on sodan jälkeen poltettu ja nyt aoja [asianomistaja] arvelee, ettei hänen miehensä karkuruudesta ole enää selvitystä saatavissa".

[144] Turun hovioikeuden päätöksen esittelijän mietinnön mukaan kirkkoherran menettely oli tehty hänen toimittaessaan papinvirkaansa, eikä asia niin ollen 1869 KL 392 §:n mukaan kuulunut yleisen tuomioistuimen toimivaltaan.

[145] Korkeimman oikeuden kahden eri mieltä olleen jäsenen lausunnoista ilmeni se, että he katsoivat kirkkoherran menettelyn – vastoin parempaa tietoa tapahtunutta tosioloja vastaamattoman merkinnän tekemistä viran puolesta annettavaan asiakirjaan – saattavan jäädä hänen viakseen varomattomuudesta tehtynä virkavirheenä eikä virkavelvollisuuden rikkomisesta aiheutuneen seuraamuksen määrääminen 1869 KL 392 §:n nojalla kuulunut asianomaisen tuomioistuimen toimivaltaan. Eri mieltä olleet jäsenet olisivat siirtäneet asian tuomiokapitulille sen toimivaltaan kuuluvalta osalta ja määränneet, että tuomiokapitulin tulee tältä osalta ilmoituksetta ottaa asia käsiteltäväkseen. – Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin diarikirjasta, tuomiokirjasta tai pöytäkirjasta ei käy selville asian käsittely tuomiokapitulissa.

oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies, Valtiollinen Poliisi, kihlakunnanoikeus, hovioikeus, korkein oikeus ja tuomiokapituli. Papin virkarikosasioissa yleisen tuomioistuimen ja tuomiokapitulin välisen toimivallan kysymykset konkretisoituivat kolmessa tapauksessa.

Tapausten ajankohdan painottumista 1940- ja 1950 -luvuille voidaan tarkastella siltä näkökannalta, miten kirkkoherranvirastoja hoidettiin sodan aikana ja sodan jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1946 maamme 256 seurakunnasta, jossa oli yli 5.000 asukasta, 100 seurakuntaa ei ollut palkannut "mitään apulaista" kansliaan, vaan kirkkoherra hoiti kanslian joko yksin tai virallisen apulaisen, nuorisopapin, vaimonsa tai jonkun muun perheenjäsenensä avustamana. Vuonna 1951 vielä 140 seurakunnassa 276 seurakunnasta, joissa oli yli 5.000 asukasta, pappi itse hoiti kanslian tai palkkasi apulaisen.[146]

> Kansliatyön lisääntymisestä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon viisivuotiskertomus 1942–1946 antoi seuraavan kuvauksen: "Kirkkoherranvirastojen hoitaminen on sodan aikana ja sen jälkeen, varsinkin uuden, mitä monipuolisimman sosiaalisen lainsäädännön johdosta, paljon enemmän työtä antava kuin aikaisemmin. Varsinkin äitiys-, perhelisä- ja lapsilisäavustustodistusten lukumäärät ovat sodan jälkeen huimasti nousseet. Maanlunastustyön edistyminen tuntuu myös kirkkoherranvirastossa enentyneenä työnsuorituksena. Miltei kaikissa kirkkoherrojen antamissa kertomuksissa työn lisääntyminen mainitaan. Siirtoseurakuntien papit ovat erityisesti kansliatyön rasittamia, koska melkein kaikki toimitukset on lähetettävä postitse."[147]

Väestökirjanpidonhallinnon uudistus erityisesti 1980-luvulla seurakuntien väestörekisterien pitämistä koskevien tehtävien siirryttyä valtion väestökirjahallinnon ohjaukseen ja valvontaan, vaikutti siihen, että kantelutapauksia ei enää tuomiokapitulissa tullut esille kirkonkirjoja koskevissa asioissa.[148]

---

[146] Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1942–1946 s. 115 ja 1947–1951 s. 160. Jälkimmäisessä viisivuotiskertomuksessa kerrottiin kirkkoherranrouvan olevan kansliassa apuna 23 seurakunnassa. Kansliatyöstä todettiin seuraavaa: "Kansliatyö vie paljon aikaa, ja sen johdosta tulee kysyneeksi, kannattaako seurakunnan pitää kirkkoherraa kansliatyössä yli 5.000 hengen seurakunnissa? Yhä useammat seurakunnat ovatkin ruvenneet palkkaamaan hänelle apulaisen. Seurakuntatyön kannalta se varmaan kannattaa. Ehkäpä kirkkoherrat taloudellisista syistä tahtovat itse hoitaa kanslian tai palkata tarvittavan avun, vaikka kansliatulot eivät olekaan suuret?" Seurakunnan palkkaamaan kanslia-apuun oli viitattu jo edellisessä kertomuksessa. Kirkkoherran kansliatuloja pidettiin kuitenkin tuntuvana palkanlisänä taloudellisesti epävarmoissa oloissa ja papin palkan ollessa pieni, vaikka kansliatulot eivät suuria tuloja tuottaneetkaan.

[147] Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1942–1946 s. 114.

[148] Kirkonkirjamerkintöjen oikaisemista koskevat asiat olivat KHO 31.12.1981 antaman päätöksen (asiakirjoissa jäljennöksenä ilman numeroa) ja 2.3.1984 antaman pää-

Eräiden lisärangaistusten poistamisesta tammikuun 10 päivänä 1969 annetulla lailla (1/69) poistettiin rangaistusjärjestelmästä kansalaisluottamuksen menettäminen, kelvottomuus maan palvelukseen ja kelpaamattomuus ajamaan toisen asiaa oikeuden tai muun julkisen viranomaisen edessä ja siitä johtuen kumottiin RL 2 luvun 11 ja 14 §, viimeksi mainitun pykälän 3 momentti sellaisena kuin se on 11. päivänä huhtikuuta 1958 annetussa laissa (149/58). Laki tuli voimaan 1.2.1969. Jos joku sitä ennen oli tuomittu edellä mainittuun lisärangaistukseen ainiaaksi tai määräajaksi, joka ei vielä ollut päättynyt, lakkasi sellainen seuraamus lain voimaantullessa. Näiden lisärangaistusten poistaminen helpotti myös kirkonkirjojen pitämistä ja kirkonkirjojen perusteella annettavien todistusten laatimista.[149]

5.2. Muu yleinen viranhoito

1869 KL 126 § *"(...) muulla tavalla rikkoo virkansa velvollisuuksia, niin kuin: (...) laiminlyöpi tai huolimattomasti hoitaa virkaansa taikka sitä väärin käyttää (...)"*

1964 KL 107 § *"(...) pappi papinviran hoitajana rikkoo tämän virkansa velvollisuuksia, niin kuin: (...) jos hän muulla tavalla laiminlyö papin virkaansa tai käyttää sitä väärin."*

Aineistossa ovat ne papinviran toimittamisessa tehdyt virkavirheet, jotka jäävät 1869 KL 126 §:n ja 1964 KL 107 §:n mukaisista virkavirheistä jäljelle, kun niistä on otettu pois kirkonkirjojen pitämiseen ja niistä annettavia todistuksia koskevat tapaukset. Kun kysymyksessä ovat kummankin kirkkolain 15. luvun A-kohdan mukaiset papinviran velvollisuudet, aineisto tuo esille, mitkä ovat ne 1869 KL 126 §:n ja 1964 KL 107 §:n tarkoittamat tapaukset "muulla tavalla laiminlyö papin virkaansa tai käyttää sitä väärin". Koska tapausaineisto on tässä ryhmässä laaja – 83 päätöstä – poimitaan esille edustavampia ratkaisuja. Valikointi painottuu rangaistusten perusteella tapahtuvaksi tarkasteluksi. Niistä tapauksista, joissa pappia ei ole tuomittu, pyritään ottamaan esille vain ne tapaukset, joista valitettiin hovioikeuteen tai korkeim-

töksen n:o 834 perusteella 1964 KL 443 §:ssä tarkoitettuja hallintoriita-asioita. Hakemus osoitettiin tuomiokapitulille eikä siinä enää ollut kysymys kirkkoherran virheellisestä menettelystä.

[149] Lisärangaistusten poistamisesta ks. Honkasalo (1969) s. 162–166 ja HE n:o 73/1968 vp.

paan oikeuteen ja tapaukset, joissa tuomiokapituli jätti rangaistukseen tuomitsematta, vaikka totesi papin syyllistyneen virkavirheeseen.

Tapausaineiston 83 päätöksestä 26 päätöstä oli tuomitsevia, ja näillä päätöksillä tuomittiin 27 pappia. Papeista 17 oli kirkkoherroja, kahdeksan kappalaista ja kaksi virallista apulaista. Pappia ei tuomittu 59 tapauksessa. Näitä tapauksia koskevissa päätöksissä asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin, syyte hylättiin, papille annettiin huomautus vastaisen varalle, piispa puhutteli tai varoitti pappia taikka tuomiorovasti keskusteli papin kanssa.

Tuomitsevissa päätöksissä ajallinen painopiste oli 1869 KL:n soveltamisen ajassa. Tältä ajalta oli 16 tapausta. 1964 KL:n soveltamisen voimassaoloajalle sijoittui 11 tapausta. Lukumääräisesti kanteluita oli erityisesti 1980-luvulla yhteensä 37 kappaletta. Näistä vain kuusi johti tuomitsemiseen. Tuomiokapituli tuomitsi kolmessa tapauksessa papin erotettavaksi pappisviran toimittamisesta. Näistä kahteen sisältyi myös sopimatonta käytöstä. Viidessätoista tapauksessa pappi tuomittiin saamaan julkinen varoitus, yhdeksässä tapauksessa yksityinen varoitus tai varoitus ja kolmessa tapauksessa muistutus.

Ratkaisukäytäntöä tarkastellaan seuraavassa tuomittujen rangaistusten perusteella siten, että ensin tarkastellaan ankarimpia rangaistuksia eli pappisviran toimittamisesta erottamista ja julkista varoitusta, sitten yksityistä varoitusta tai varoitusta ja muistutusta.

* * *

Aineiston kolme päätöstä, joilla pappi on tuomittu erotettavaksi pappisviran toimittamisesta ovat kaikki 1980-luvulta. Kysymyksessä on Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.10.1980 antama päätös n:o 9, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 29.4.1981 antama päätös n:o 6 ja sitä koskeva Turun hovioikeuden 10.12.1981 antama päätös n:o 1922 sekä korkeimman oikeuden 13.12.1988 antama päätös n:o 3778, joka koski Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 19.3.1986 antamaa päätöstä n:o 10, 18.6.1986 antamaa päätöstä n:o 15 ja 20.8.1986 antamaa päätöstä n:o 17.[150]

5.2.1. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 17.10.1980 antamallaan päätöksellä n:o 9 tuomitsi kappalaisen yksin teoin tehdyistä jatketuista papinviran laiminlyönneistä ja papille sopimattomasta käyttäytymisestä erotet-

[150] Samaa kirkkoherraa koskevina liittyi vielä kirkkoherran oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemät kantelut.

tavaksi pappisviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi. Kappalainen oli ollut etukäteen asiasta esimiehelleen kirkkoherralle ilmoittamatta poissa virantoimituksesta ajat 18. ja 19.1.1979, 6.2.–20.3.1979, 1.8.–5.8.1979, 18.1.1980 ja 30.1.–4.2.1980. Näistä poissaoloistaan hän oli jälkikäteen hankkimiensa lääkärintodistusten perusteella saanut virkavapautta vain ajaksi 6.2.–20.3.1979 ja myöhemmin hän oli käyttänyt muista mainituista poissaoloistaan vuosilomaansa seitsemän päivää. Poissaolojen vuoksi aikaisemmin hänen tehtäväkseen järjestetyistä virkatehtävistä osa oli jäänyt kokonaan hoitamatta tai jouduttu hoitamaan tilapäisiä työntekijöitä apuna käyttäen. Poissaolot olivat johtuneet kappalaisen kausittaisesta alkoholin käyttämisestä.

> Tuomiokapituli otti huomioon 1964 KL 96 §:n pappisvalaa koskevasta säännöksestä sen, että papin tulee kaikin puolin hyvää, rauhaisaa ja kunniallista vaellusta opilla ja esimerkillä vahvistaa ja edistää sekä saman lain 99 §:n, jonka mukaan papin tulee uskollisesti täyttää virkansa, tarkoin ottaa vaari, mitä on määrätty sen hoitamisessa noudatettavaksi, osoittaa esimiehelleen kuuliaisuutta, noudattaa kuria ja järjestystä, käytöksessään ja elämässään osoittaa säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta sekä kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvollisena sananpalvelijana ja tunnollisena sielunhoitajana. Tuomiokapituli katsoi kappalaisen syyllistyneen laiminlyönteihin virkatehtäviensä hoitamisessa ja papille sopimattomiin käyttäytymisiin virassa ja sen ulkopuolella. Kun laiminlyöntejä seurakunnan toiminnan kannalta ei tuomiokapitulin mielestä ollut pidettävä niin vähäisenä, että varoitus olisi katsottava riittäväksi rangaistukseksi, ja kun teot olivat samojen rikosten jatkamista ja sen vuoksi sitä oli pidettävä raskauttavana asianhaarana, niin tuomiokapituli tuomitsi papin erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi.[151]

5.2.2. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 29.4.1981 antamassa päätöksessä n:o 6 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran 1964 KL 108 §:n nojalla erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kolmen kuukauden ajaksi. Rangaistus koski papin viran osalta papinviran väärinkäyttöä ja lisäksi pappisviran osalta sen laiminlyömisen, mitä on määrätty noudatettavaksi viran arvollisesta hoitamisesta eli olemisen omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan jäsenten kanssa.[152] Papinviran osalta tuomiokapituli kat-

---

[151] Pappisvalan (1964 KL 96 §) ja pappisviran ns. pyrkimyssäännöksen (1964 KL 99 §) virkavelvollisuuksia korostava merkitys – toisin kuin valan osalta valtion virkamiehellä – tulee tässä tuomiokapitulin päätöksessä esille.

[152] Pappisviran laiminlyömisen osalta tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli käyttänyt sopimatonta kieltä virantoimituksessa esimerkiksi lukukinkereillä nimittelemällä seurakunnan luottamushenkilöitä ja kirkkokuoron jäseniä, loukaten seurakunnan jäseniä

soi, että kirkkoherra oli virassaan aiheettomasti asettanut rajoituksia ja esteitä mm. lapsi- ja nuorisotyön johtokunnan toiminnalle, pyrkinyt rajoittamaan seurakunnassa rekisteröitynä yhdistyksenä toimivan kirkkokuoron toimintaa ja vaikeuttanut kuoron esiintymistä painostamaan sekä kuorolaisia että seurakunnan kanttori-urkuria sekä vaikeuttanut seurakunnan kirkkoneuvoston toimintaa.[153] Turun hovioikeus 10.12.1981 antamallaan päätöksellä n:o 1922 katsoi, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä.

5.2.3. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 19.3., 18.6. ja 20.8.1986 antamissa päätöksissä n:o 10, 15 ja 17 olivat kysymyksessä saman papin virkavelvollisuuden rikkomista sekä riidasta ja eripuraisuudessa olemista koskevat teot. 19.3.1986 antamallaan päätöksellä n:o 10 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran 1964 KL 107 ja 444 §:n erotettavaksi papinviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi. Tuomiokapituli katsoi kirkkoherran syyllistyneen virkavelvollisuuksiensa rikkomiseen, kun kirkkoherra oli jättänyt saattamatta kirkkoneuvoston tietoon ja käsiteltäväksi tuomiokapitulin kirkkoneuvostolle osoittaman virkakäskyn 30.4.1985 n:o 10, sekä edelleen olemalla toteuttamatta edellä mainittua käskyä tuomiokapitulin hänelle myöhemmin antamasta kehotuksesta ja ohjauksesta välittämättä. Kirkkoherra oli näin salannut kirkkoneuvostolta tuomiokapitulin virkakäskyn ja ottanut itselleen ratkaisuvallan asiassa, jonka ratkaiseminen ei hänelle kuulunut. Näin kirkkoherra oli käyttänyt väärin papinvirkaansa. Tuomiokapitulin antama virkakäsky kirkkoneuvostolle, jonka puheenjohtaja kirkkoherra oli, liittyi kirkko-

ja luottamusmiehiä. Näin tehdessään kirkkoherra oli käyttäytynyt sopimattomasti. Kysymyksessä oli sama kirkkoherra, jonka tuomiokapituli 19.3.1981 tuomitsi itsenäisyyspäivän 6.12.1979 saarnasta yhdeksi kuukaudeksi erotettavaksi pappisviran toimittamisesta.

[153] Jutussa, joka oli tullut vireille kirkkoneuvoston ja rekisteröidyn kirkkokuoron ilmiantojen perusteella, tuomiokapituli toimitti todistajien kuulustelun kihlakunnanoikeudessa. Erään todistajan kertoman mukaan "kirkkoherra on erittäin omavaltainen siten, ettei hän anna mitään arvoa vaaleilla valituille luottamusmiehille eikä heidän mielipiteilleen. Edelleen kirkkoherralla on taipumus nimitellä luottamusmiehiä ja muita seurakuntalaisia sellaisilla epiteeleillä, joista nämä loukkaantuvat ja ovat todistajan käsityksen mukaan nimenomaan pappismiehelle sopimattomia." Kirkkoherra oli sanonut kysymyksessä olevaa todistajaa "pelleksi". Saman todistajan mukaan kirkkovaltuuston kokoukset olivat olleet "erittäin vaikeita ja hankalia" niin kauan kun kirkkoherra oli ollut valtuuston puheenjohtajana. – Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 18.9.1987 antamassa päätöksessä n:o 9 oli myös kysymys rekisteröidystä kirkkokuorosta ja kirkkoherran riitaisasta ja epäasiallisesta suhtautumisesta käsiteltäessä kirkkoneuvoston kokouksessa kirkkokuoroa koskevia määräraha-asioita. Seurakunnassa oli toimitettu piispantarkastus, jossa erityisesti oli käsitelty päätöksentekomenettelyä, hallintotapaa sekä kirkkomusiikkitoimintaa sisältäen myös kirkkokuorotoiminnan, ja annettu seurakunnalle toimenpide-ehdotukset ja ohjeet. Asia ei aiheuttanut enempiä toimenpiteitä.

herran ja kirkkoneuvoston väliseen erimielisyyteen kirkkoneuvoston kokouksen 11.12.1984 kulusta ja pöytäkirjan sisällöstä. Virkakäskyn mukaan kirkkoneuvoston tuli päättää, mikä oli kerrotun kokouksen pöytäkirjan muoto ja sisältö. Virkakäskyn täytäntöönpanemisen aika oli päättynyt 15.5.1985.[154]

5.2.4. Turun arkkihiippakunnan 18.6.1986 antamalla päätöksellä n:o 15 tuomiokapituli tuomitsi 1964 KL 107, 108, 444 ja 96 §:n sekä kirkkohallituksen papin, lehtorin ja kanttorin vuosilomasta, virkavapaudesta ja vapaa-ajasta 19.3.1983 antaman päätöksen sekä papin, lehtorin ja kanttorin 15.4.1983 tehdyn vapaapäiväsopimuksen nojalla kirkkoherran virkavelvollisuuksien rikkomisesta sekä olemisesta riidassa ja eripuraisuudessa seurakuntansa jäsenten kanssa erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kolmen kuukauden ajaksi. Tuomiokapituli antoi lisäksi kirkkoherralle kehotuksen noudattaa kirkkohallituksen päätöstä 9.3.1983 papin, lehtorin ja kanttorin vuosilomaa, virkavapautta ja vapaa-aikaa koskevan sekä samoja seikkoja koskevan vapaapäiväsopimuksen 15.4.1983 sisältämiä ohjeita ja määräyksiä.[155]

Tuomiokapitulin päätöksen perustelujen mukaan kirkkoherra ei ollut osallistunut seurakunnan hallintoon kirkkolain edellyttämällä tavalla ja täten hän oli jättänyt hoitamatta osan niistä tehtävistä, jotka kuuluvat kirkkoherran viranhoitamiseen. Kirkkoneuvoston 11.12.1984 pidetyn kokouksen jälkeen kirkkoherra ei ollut osallistunut seurakunnan hallintoelinten, kirkkovaltuuston ja kirkkoneuvoston tai sen jaostojen työskentelyyn 4.3.1985 saakka. Kirkkoherra ei myöskään ollut osallistunut vuoden 1985 talousarvion laatimiseen eikä hän ollut ilmoittanut tarkempaa syytä syrjään jättäytymiselleen. Kirkkoherra ei ollut myöskään ollut esteellinen osallistumaan kaikkien seurakuntaa koskevien asioiden käsittelyyn.

Kirkkoherra oli omasta syystään ollut riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan luottamushenkilöiden kanssa ja poikennut näin pappisvalaan sisältyvistä periaatteista. Kirkkoherra oli katsonut, että kirkkoherranvirastossa tapahtuva työskentely ei kuulunut lainkaan hänelle, ja hän oli ollut vaikeasti tavoitettavissa viraston aukioloaikoina. Tuomiokapitulin mielestä kirkkoherra ei ollut pyrkinytkään osoittamaan, että tavoittamattomissa oleminen johtuisi kirkkoherranviran hoitamiseen liittyvistä seikoista. Toisaalta kirkkoherra oli

---

[154] Virkakäskyä kirkkoherra oli tuomiokapituli 14.5.1985 saapuneessa kirjeessä tarkemmin yksilöimättä pitänyt lainvastaisena. Arkkipiispan antaman ohjauksen jälkeenkään kirkkoherra ei ollut ryhtynyt täytäntöönpanotoimiin.

[155] Jutun selvittämiseen liittyi myös yksityinen piispantarkastus seurakunnassa 11.9.1985 sekä arkkipiispan ja lainoppineen asessorin opastusta seurakunnan eräille luottamusmiehille sopuun tähtäävistä toimenpiteistä.

voimakkaasti korostanut olevansa kirkkoherranviraston esimies. Tuomiokapituli piti kirkkoherran näkemyksiä keskenään ristiriitaisina, ja syntyneen tilanteen poikkeavan kirkkoherranviraston esimiehelle asetettavista vaatimuksista. Kirkkoherra ei myöskään ollut ilmoittanut viikkolepopäivästään vapaapäiväsuunnitelmassaan eikä liioin vapaapäiväsuunnitelmaan tulleista poikkeamisista eikä vapaapäiväsijaisista. Yksityisessä piispantarkastuksessa oli käynyt ilmi, että keskusteluyhteyden aikaansaaminen kirkkoherran ja luottamushenkilöiden välille "kilpistyi kirkkoherran asenteeseen". Tämän vuoksi tuomiokapitulin mielestä riita ja eripuraisuus oli osaltaan luettava kirkkoherralle syyksi.

5.2.5. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 20 päivänä elokuuta 1986 antamalla päätöksellä n:o 17 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran virkavelvollisuuksien rikkomisesta erotettavaksi papinviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi 1964 KL 107 ja 444 §:n sekä kirkkohallituksen 9.3.1983 antaman päätöksen papin, lehtorin ja kanttorin vuosilomasta, virkavapaudesta ja vapaa-ajasta ja papin, lehtorin ja kanttorin 15.4.1983 tehdyn vapaapäiväsopimuksen nojalla.

> Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra oli ajalla 5.3.–21.10.1985 rikkonut virkavelvollisuuksiaan ensiksikin siten, että hän oli laiminlyönyt osallistua seurakunnan hallintoon. Hallintotehtävät muodostivat suuren osan kirkkoherranviran toimenkuvasta, joten osallistumattomuus sisälsi sen, että kirkkoherra oli vain eräin osin hoitanut virkaansa saaden kuitenkin tästä palkkauksen, joka oli vastannut viran kaikkien tehtävien hoitamista. Toiseksi tuomiokapituli totesi, että kirkkoherran, joka oli seurakunnan muiden työntekijöiden esimies, tuli tässä esimiehen tehtävässään mm. huolehtia siitä, että työntekijöillä oli mahdollisuus asianmukaisesti hoitaa heille kuuluvat tehtävät. Tästä velvollisuudesta poiketen kirkkoherra oli estänyt kirkkoneuvoston sihteerinä toimivan seurakunnan taloudenhoitajan pääsyn kirkkoherranvirastossa sijaitseviin seurakunnan arkistotiloihin, joissa säilytettiin taloudenhoitaja-sihteerin tehtävien hoitamisen kannalta välttämättömiä asiakirjoja. Kirkkoherranviraston esimiehen ominaisuudessa kirkkoherran olisi tullut järjestää arkiston käyttämistä koskeva asia. Tällaisiin toimenpiteisiin hän ei kuitenkaan ollut ryhtynyt.

– Turun hovioikeus 15.6.1987 antamallaan päätöksellä n:o 272 käsitteli kirkkoherran muutoksenhakemukset kaikista edellä mainituista kolmesta tuomiokapitulin päätöksestä 10.3., 18.6. ja 20.8.1986 yhdessä niiden yhteenkuuluvaisuuden vuoksi. Hovioikeus hylkäsi kirkkoherran pyynnöt suullisen käsittelyn toimittamisesta jutuissa lakiin perustumattomina. Hovioikeus katsoi kirkkoherran syyllistyneen tuomiokapitulin hänen syykseen lukemiin papinviran laiminlyönteihin ja omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa ole-

miseen seurakuntansa jäsenten kanssa. Kun mainitut teot johtuivat samasta perusteesta, hovioikeus katsoi, että kirkkoherran teot ja laiminlyönnit muodostivat yhden yhteneväisen rikoksen, josta oli määrättävä vain yksi rangaistus. Sen vuoksi hovioikeus tuomiokapitulin määräämien eri rangaistusten asemesta tuomitsi kirkkoherran 1969 KL 107, 108 ja 444 §:n nojalla papinviran laiminlyömisestä ja omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa olemisesta seurakuntansa jäsenten kanssa erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kolmeksi kuukaudeksi.

– Korkein oikeus myönsi kirkkoherralle valitusluvan 23.9.1987 ja määräsi samalla, ettei hovioikeuden päätöstä saanut toistaiseksi panna täytäntöön tai mikäli täytäntöönpano oli jo alkanut, ettei sitä ollut jatkettava.

> Korkeimmalle oikeudelle tekemässään valituksessa kirkkoherra vaati syytteiden hylkäämistä ja hovioikeuden päätöksen kumoamista. Toissijaisesti hän pyysi, että juttu palautettaisiin uuteen käsittelyyn alemmissa asteissa tapahtuneiden menettelytapavirheiden vuoksi. Tällaisia olivat hänen mielestään syyttäjänä toimineen notaarin ja tuomiokapitulin lainoppineen asessorin osallistuminen esteellisinä asiain käsittelyyn tuomiokapitulissa ja suullisen käsittelyn toimittamista koskevan pyynnön hylkääminen hovioikeudessa. Kirkkoherra lisäksi toimitti korkeimmalle oikeudelle kirjelmiä ja lisäaineistoa 14.3. ja 8.9.1988. Syyttäjän pyynnöstä korkeimpaan oikeuteen toimitetusta nimikirjalomakkeesta ja tuomiokapitulin päätöksistä 30.10.1985 ja 2.1.1986 ilmeni, että kirkkoherra oli ollut 1964 KL 114 §:n 2 momentin nojalla pidätettynä virantoimittamisesta ajan 4.1.1985–3.1.1986.

Korkein oikeus antoi päätöksensä 13.12.1988, päätös n:o 3778. Korkein oikeus jätti huomiotta kirkkoherran muutoksenhakemista varten säädetyn määräajan jälkeen toimittamat kirjelmät ja niihin liitetyn aineiston, koska niiden huomioon ottamiseen ei ollut OK 30 luvun 18 §:ssä tarkoitettua erityistä syytä. Korkein oikeus totesi, että OK 26 luvun 7 §:ssä, jossa säädetään suullisen käsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa, ei ollut tuomiokapitulin päätöksiä koskevien valitusten osalta erityisiä säännöksiä. 1964 KL 466 §:ssä säädetty menettely koski asianosaisten kirjallista kuulemista. Hovioikeuden ei siten olisi pitänyt mainitsemillaan perusteilla hylätä kirkkoherran pyyntöä suullisen käsittelyn toimittamisesta. Asian selvitettyyn tilaan nähden korkein oikeus kuitenkin hylkäsi pyynnön jutun palauttamisesta hovioikeuteen siellä toimitettavaa suullista käsittelyä varten. Korkein oikeus hylkäsi myös asian käsittelyyn osallistuneiden henkilöiden esteellisyyttä koskevat väitteet perusteettomina.

Korkein oikeus muutti Turun hovioikeuden päätöstä siten, että kirkkoherra tuomittiin hovioikeuden hänelle tuomitseman rangaistuksen asemesta

hänen syykseen luetuista papinviran laiminlyömisestä erotettavaksi papinviran toimittamisesta yhden kuukauden ajaksi sekä omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa olemisesta seurakunnan jäsenten kanssa samaan varoitus. Korkeimman oikeuden soveltamat lainkohdat olivat 1964 KL 107 ja 108 §. Korkeimman oikeuden pääasian ratkaisun perustelujen mukaan kirkkoherran syyksi 1964 KL 107 §:n nojalla luettuja virkavelvollisuuksien laiminlyöntejä ja KL 108 §:n luettua käytösvirhettä ei voitu pitää yhtenä rikoksena. Rangaistusta mitattaessa korkein oikeus otti huomioon, että kirkkoherra oli menettelynsä tutkinnan aikana 1964 KL 114 §:n 2 momentin nojalla pidätettynä kirkkoherran viran toimittamisesta. Muilta osin korkein oikeus hyväksyi hovioikeuden päätöksen perustelut.

– Oikeuskansleri antoi 20.5.1986 päätöksen n:o 1864 kirkkoherran kirjoitusten johdosta Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin menettelyä ynnä muuta koskevassa asiassa. Kirkkoherra oli oikeuskanslerille 22.5.1985 osoittamassaan kirjoituksessa pyytänyt oikeuskansleria tutkimaan Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin menettelyn lainmukaisuuden seurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirja-asian käsittelyn yhteydessä. Kantelukirjoituksen liiteasiakirjoista oli todettavissa, että kysymys oli 11.12.1984 pidetystä kirkkoneuvoston kokouksesta ja sen pöytäkirjasta eli asiasta, josta Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli antoi virkakäskyn. Kantelukirjoituksen lisäksi kantelija oli oikeuskanslerille lähettänyt kymmenen kirjoitusta tai lähetekirjoitusta.

Oikeuskansleri tutki kirkkoneuvoston kokouksen pöytäkirjan pitämis- ja tarkastamismenettelyä, pöytäkirjanpitäjän ja -tarkastajien menettelyä kirkkoneuvoston kokouksen 11.12.1984 ja sen pöytäkirjan osalta, varapuheenjohtajan antamaa pöytäkirjanotetta ja sen käyttämistä, lääninrovastin menettelyä, tuomiokapitulin menettelyä kirkkoherran kanteluasiassa sekä tuomiokapitulin menettelyä asiakirjojen luovuttamisessa. Oikeuskansleri katsoi, että asiassa ei ollut tullut esille sellaista, mihin viranomaisten ja virkamiesten menettelyn lainmukaisuutta valvovan oikeuskanslerin olisi puututtava. Kirjoitukset eivät oikeuskanslerin puolelta antaneet aihetta muuhun kuin että hän lähettämällä jäljennöksen päätöksestään kiinnitti Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin huomiota päätöksensä 5.2.5. kohdassa ilmeneviin kanteluasian käsittelyä koskeviin näkökohtiin.

> Kirkkoherra oli tehnyt kirkkoneuvoston jäsenten ja pöytäkirjanpitäjien menettelystä kantelun. Tuomiokapituli oli kirjeessään n:o 50/HR ohjannut kantelussa käsitellyn kirkkoneuvoston kokouksen 11.12.1984 pöytäkirja-asian kirkkoneuvoston käsiteltäväksi ja antanut sille ohjeita asian käsittelemisessä noudatettavasta menettelystä. Oikeuskansleri

totesi, että tuomiokapitulin ratkaisun sisällön huomioon ottaen hallintomenettelyn kannalta parempi menettelytapa olisi ollut, että tuomiokapituli olisi laatinut kanteluasiassa tekemänsä ratkaisun päätöksen muotoon ja toimittanut jäljennöksen siitä kirkkoneuvostolle. Koska toimituskirjamuodolla ei kuitenkaan ollut oikeudellista merkitystä asiassa, oikeuskansleri katsoi, ettei tuomiokapitulin sanottu menettely antanut aihetta muuhun kuin että hän vastaisen varalle kiinnitti tuomiokapitulin huomiota mainittuihin kanteluasian käsittelyä koskeviin näkökohtiin.

Tuomiokapitulin kirjeen n:o 50/HR ja päätöksen n:o 10/1985, joka koski virkakäskyn antamista, sisällön osalta oikeuskansleri totesi, että tuomiokapituli enempää kuin muukaan kanteluasiaa käsittelevä viranomainen ei voi ottaa kantaa kantelussa käsitellyn hallintoasian asiasisältöön, vaan ainoastaan siihen, onko asiaa käsitellyt viranomainen ja virkamies menetellyt lainmukaisesti ja muutoinkin oikein. Kanteluasian yhteydessä ei näin ollen voitu oikeuskanslerin mielestä ottaa kantaa siihen, oliko kirkkoneuvoston pöytäkirja kokouksen kulun mukainen ja muutoinkin oikea. Sillä, että kirkkoherra oli tehnyt kirkkoneuvoston jäsenten ja pöytäkirjanpitäjän menettelystä kantelun, ei ollut oikeudellista merkitystä kirkkoneuvoston velvollisuuteen käsitellä pöytäkirjansa oikeellisuutta koskeva asia. Oikeuskansleri katsoi käytettävissään olevan asiakirja-aineiston perusteella, että tuomiokapituli, antaessaan mainitussa kirjeessään ja päätöksessään ohjeita ja määräyksiä kirkkoneuvostolle, oli menetellyt 1964 KL 442 §:n säädetyn hallinnon johto- ja valvontavaltansa rajoissa. Oikeuskanslerin päätöksen mukaan tuomiokapitulin menettelystä kyseisen kanteluasian yhteydessä ei ilmennyt muutakaan sellaista, mihin oikeuskanslerin olisi tullut puuttua.

– Eduskunnan oikeusasiamies antoi 18.5.1988 päätöksen n:o 1544 kirkkoherran kantelukirjoituksen 16.3.1987 ja lisäkirjoitusten johdosta, joissa kirjoituksissa kirkkoherra oli pyytänyt tutkimaan Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin lainoppineen asessorin tai jonkun muun tuomiokapitulin jäsenen esteellisyyttä pöytäkirja-asiaan liittyviä asioita käsiteltäessä. Kirkkoherra oli kirjoituksissaan viitannut tuomiokapitulin päätöksiin n:o 10/1985, 25/1985, 10/1986, 15/1986 ja 17/1986. Lisäksi hän oli pyytänyt tutkimaan, oliko lainoppinut asessori osallistuessaan mainittujen päätösten tekemiseen syyllistynyt RL 40 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun menettelyyn. Eduskunnan oikeusasiamies katsoi, että kirjoituksissa ja lisäkirjoituksessa esitetyn selvityksen perusteella ei ollut pääteltävissä, että lainoppinut asessori olisi ollut esteellinen käsittelemään kantelijan mainitsemia asioita taikka muutoinkaan menetellyt niissä virheellisesti. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon, että kirkkoherran valitus tuomiokapitulin kolmesta edellä mainitusta päätöksestä oli vireillä korkeimmassa oikeudessa, kirkkoherran kirjoitus lainoppineen asessorin me-

nettelyn osalta ei johtanut eduskunnan oikeusasiamiehen puolelta enempiin toimenpiteisiin.[156]

* * *

Julkisen varoituksen tuomiokapituli tuomitsi papille 15 kertaa. Päätökset ajoittuivat vuosille 1942–1961. Nämä päätökset jäivät lainvoimaisiksi, sillä vain yhdestä päätöksestä pappi valitti hovioikeuteen, mutta hovioikeus ei ottanut myöhästynyttä valitusta tutkittavakseen.[157] Päätöksissä teot määriteltiin ymmärtämättömyydestä tehdyiksi virkavirheiksi, huolimattomaksi viranhoidoksi, varomattomuudessa tehdyksi virkavirheeksi ja viran väärinkäytöksi.

1.–4. Riita ja eripuraisuus sekä pahennusta aikaansaanut käyttäytyminen liittyi seuraaviin neljään tapaukseen: Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 23.12.1947 antama päätös n:o 15, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 25.11.1954 tekemä päätös (ptk. 1 §), Tampereen hiippakunnan 4.6.1956 antama päätös n:o 13 ja Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin 26.4.1961 tekemä päätös (ptk. § 49). Näistä päätöksistä Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä papille oli erikseen annettu pahennusta herättäneestä käytöksestä julkinen varoitus papin omaan taloudenhoitoon liittyvissä asioissa takausmiesten hakemisesta auton ostoa varten, rahan lainaamisesta sosiaalihuollon alaiselta henkilöltä ja lainan takaisin suorittamisen laiminlyönnistä. Tässä päätöksessä kirkkoherra sai vielä kaksi erillistä julkista varoitusta huolimattomasta kirkkoherranviraston kanslian hoitamisesta ja rippikoulutuntien pitämättä jättämisestä vuosina 1952–1954. Tuomiokapituli tuomitsi tällöin julkisen varoituksen kirkkoherranviran laiminlyönnistä ja huolimattomasta hoidosta. Samassa päätöksessä tuomiokapituli antoi vielä julkisen varoituksen kirkkoherranviran väärinkäyttämisestä ja huolimattomasta hoidosta – kirkkoherra oli vuonna 1953 ilman asianomaista lupaa lainannut seurakunnan diakoniatoimikunnan kassasta 38.800 markkaa ainakin seit-

[156] Kirkkoherran tultua 1964 KL 114 §:n perusteella pidätetyksi kirkkoherranviran toimittamisesta 4.11.1985 lukien toistaiseksi kirkkoherran viransijainen oli pannut täytäntöön tuomiokapitulin virkakäskyn n:o 10 kirkkoneuvoston kokouksissa 18.12. ja 30.12.1985. Tämän jälkeen tuomiokapituli oli 2.1.1986 antamallaan päätöksellä n:o 1 lakkauttanut kirkkoherran virastapidättämisen. Virastapidättäminen päättyi päätöksen mukaan sitä päivää seuraavan päivän alusta, jona kirkkoherra oli saanut tiedon tuomiokapitulin asiassa tekemästä päätöksestä. Virkakäsky koski kirkkoneuvoston pöytäkirjan laatimista, allekirjoittamista ja tarkistamista tilanteessa, jossa kirkkoneuvoston puheenjohtajan ja pöytäkirjantarkistajien kannat poikkesivat toisistaan.

[157] Turun hovioikeuden 17.5.1955 antama päätös 1955 RD 801/2.

semän kuukauden ajaksi, vaikka varat olisi kysymyksessä olevana aikana kipeästi tarvittu seurakunnan harjoittamaan diakoniatoimintaan. Kirkkoherra oli suorittanut lainan takaisin vasta seurakunnan kirkkovaltuuston puututtua asiaan. Lisäksi kirkkoherra oli hoitanut eräistä kinkeripiireistä koottuja kolehtivaroja huolimattomasti.[158]

5.–8. Laiminlyönnistä tapahtuneita virkavirheitä olivat mm. seuraavat: kymmenvuotistilastolomakkeiden toimittaminen lääninrovastille (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 11.6.1942 n:o 3), laiminlyönti huolehtia lisähautausmaan hyväksytyksi ja vihityksi tulemisesta, katekismussaarnojen pitämisen laiminlyönti vuosina 1941–1947, lukukinkerien pidon laiminlyöminen vuosina 1943–1945, laiminlyönti anoa vapautus diakonissan asettamisesta seurakuntaan (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 23.12.1947 n:o 15, jossa oli kysymys myös riidasta ja eripuraisuudesta seurakuntalaisten kanssa sekä 1937 lähtien tapahtuneesta laiminlyönnistä pitää luettelo rangaistukseen tuomituista henkilöistä sekä kastettujenkirjan, rippilasten luettelon ja kuolleiden kirjan puutteellisesta pitämisestä), 13 virkatodistuksen toimittamatta jättämisestä maanmittausinsinöörille kohtuulliseksi katsottavassa ajassa (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 27.2.1952 n:o 7, jossa virkatodistukset oli tilattu ajalla 14.5.–17.9.1951, mutta niitä ei kirkkoherra ollut toimittanut 14.11.1951 mennessä) sekä rippikoulutuntien pitämättä jättäminen ilman hyväksyttävää syytä vuosina 1952–1954 (Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätös 25.11.1954 § 1, jossa julkisen varoituksen antamisen perusteena oli myös huolimaton kirkkoherranviraston kanslian hoitaminen).

9. Viran väärinkäyttämisestä ja lisäksi pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä oli kysymys Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin 26.4.1961 tekemässä päätöksessä (ptk. § 49). Siinä piispa ja tuomiokapituli seurakunnassa toimittaman tutkinnan ja kuulustelun jälkeen katsoi syytteen johdosta selvi-

[158] Tässä jutussa kantelijoita oli kaikkiaan 37, joukossa mm. osuuskassanjohtaja, kunnanlääkäri ja poliisikonstaapeli. Tuomiokapituli määräsi jumaluusoppineen asessorin ja tuomiokapitulin sihteerin toimittamaan kuulustelun seurakunnassa. Ilmoittaessaan kirkkoherraa koskevat seikat tuomiokapitulille kantelijat toivat esille, että kirkkoherra "oli elämällään ja toiminnallaan suuresti herättänyt pahennusta seurakunnassa ja horjuttanut sitä luottamusta ja arvonantoa, jota seurakuntalaiset olivat tottuneet osoittamaan pappejaan kohtaan". Kirkkoherra valitti tuomiokapitulin päätöksestä Turun hovioikeuteen. Muutoksenhakukirjelmä oli annettu hovioikeuteen valitusajan päätyttyä määräpäivän viimeisenä päivänä kello 12 jälkeen. Koska valitus oli jätetty myöhään, hovioikeus ei ottanut valitusta "vastoin erinäisiä määräyksiä muutoksenhakemisesta alioikeuksien tuomioihin ja päätöksiin sisältävän elokuun 14 päivänä 1901 annetun asetuksen säännöstä tutkittavakseen".

tetyksi, että kappalainen oli vuoden 1960 maaliskuussa ilman laillista syytä kieltäytynyt osallistumasta kirkossa järjestettyyn kirkkoiltaan, vaikka kirkkoherra oli estynyt tuohon iltaan osallistumasta, ja kappalainen oli jo ottanut tämän tehtävän itselleen, sekä että kappalainen oli 13.2.1961 esimiestensä edessä – piispan, lainoppineen asessorin ja lääninrovastin – seurakunnan kirkkoneuvoston läsnäollessa kieltäytynyt yhteistyöstä tiettyjen pappien kanssa, mukaan lukien myös kirkkoherra, ja siten asettanut epäoikeutettuja ehtoja hartaushetkiin ja tilaisuuksiin osallistumiselle. Lisäksi tuomiokapituli katsoi kappalaisen 15.12.1960 esittäneen kirkkoneuvostossa perättömiä syytöksiä esimiehestään.

Tuomiokapituli tuomitsi kappalaisen virkansa väärinkäytöstä ja pahennuksen aikaansaamisesta 1964 KL 126 §:n, verrattuna 117 ja 120 §:ään, nojalla saamaan julkisen varoituksen. Päätös syntyi äänin 4–1 lainoppineen asessorin esittäessä rangaistukseksi kahden kuukauden pappisviran toimittamisesta erottamista. Asessorin mukaan kappalainen oli syyllistynyt erityisen raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtyyn 1964 KL 126 §:ssä tarkoitettuun virkavirheeseen.

> Äänestyslausumista kävi ilmi, että syyte oli näytetty toteen ja että teot olivat tapahtuneet raskauttavien asianhaarojen vallitessa. Kappalaisen psyykkisen terveydentilan järkkyminen tuli myös esille äänestyslausumissa. Kappalainen oli pitkään palvellut seurakuntaa, mutta hän ei ollut tullut valituksi kirkkoherraksi. Näitä seikkoja pidettiin lieventävinä asianhaaroina. Inhimillisesti oli selvää, että tämä vastoinkäyminen oli järkyttänyt mielen tasapainoa, muodostanut jonkinlaisen kompleksin, josta kappalainen ei voinut vapautua. Lisäksi yhteistyötä vaikeutti kappalaisen ja kirkkoherran erilaiset luonteet.

Erityisesti piispan lausumasta kävi ilmi kappalaisen selvä syyllistyminen 1969 KL 126 §:ssä tarkoitettuun "omasta syystänsä riidassa ja eripuraisuudessa virkaveljiensä tahi seurakuntalaistensa kanssa" tai "käytöksellään muuten aikaansaa pahennusta". Tämä oli piispan mielestä aivan ilmeistä, jos otetaan huomioon kappalaisen käyttäytyminen Lutherin katekismuksen 8. käskyn selityksen taustaa tai pappisvalaa vasten. Puhtaasti juridisesti piispa piti ankarampaa rangaistusta hyvin perusteltuna, mutta hän katsoi, "då Domkapitlet inte är blott en domstol, utan även en andligt ledande instans, kan jag inte undgå att taga hänsyn även till vad själavård och församlingsliv synes kräva".

Kokousmenettelyä koski kolme tapausta (10.–11.). Nämä olivat Viipurin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös vuodelta 1942, Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös vuodelta 1950 ja Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin päätös vuodelta 1959.

10. Viipurin hiippakunnan tuomiokapituli 8.5.1942 antamallaan päätöksellä n:o 5 tuomitsi kirkkoherran saamaan julkisen varoituksen siitä, että kirkkoherra oli kirkkovaltuuston kokouksessa 24.4.1940 puheenjohtajana toimiessaan kieltänyt toistuvista pyynnöistä huolimatta puheenvuoron kirkkohallintokunnan edustajana kokouksessa saapuvilla olleelta hallintokunnan varapuheenjohtajalta ja käyttänyt väärin virkaansa koettaen tahallisesti ja tarkoituksellisesti vaikuttaa kirkkovaltuuston päätökseen toisen hyväksi. Kysymyksessä oli ollut kirkkohallintokunnan alaan kuuluva asia määrärahan myöntämisestä kirkkovaltuuston käyttörahoista kirkon lämpöjohtojen korjaus- ja kuntoonpanotyöhön. Vasta sitten kun kirkkovaltuusto oli tehnyt asiassa päätöksensä, kirkkoherra oli tiedustellut kirkkohallintokunnan varapuheenjohtajalta, mitä hänellä olisi ollut asiassa esitettävänä. Varapuheenjohtaja ei ollut enää katsonut tarpeelliseksi antaa asiassa lausuntoaan. Kirkkoherra oli tähän huomauttanut, että puheenvuoron kieltämisellä hän "oli pyrkinytkin juuri tähän".[159]

11. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 24.11.1950 antamassa päätöksessä n:o 19 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherralle jatketusta huolimattomasta viranhoidosta julkisen varoituksen. Kirkkoherra oli kirkonkokousta pitäessään saanut aikaan sen, että kirkkoneuvostoon oli valittu jäsenet vuosiksi 1946–1950 vuosien 1946–1949 asemasta. Kirkkoherra ei ollut vuoden 1949 kirkonkokouksessa korjannut tätä virhettä. Hän ei myöskään ollut pitänyt huolta siitä, että toisen seurakunnan jäseneksi siirtyneen tilalle olisi valittu uusi jäsen kirkkoneuvostoon.

12. Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2.4.1959 antamallaan päätöksellä n:o 4 tuomitsi kirkkoherralle varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä julkisen varoituksen. Kirkkoherra oli toimiessaan 28.12.1958 pidetyssä kirkonkokouksessa puheenjohtajana valittaessa valtuusmiehiä kirkkovaltuustoon antanut kokouksen alussa ymmärtää, että 65 vuotta täyttäneitä henkilöitä ei enää voitu valita seurakunnallisiin luottamustoimiin ja täten hän oli toiminnallaan estänyt sanotunikäisten henkilöiden mahdollisen valituksi tulemisen. Tuomiokapituli katsoi menettelyn johtuneen varomattomuudesta.[160]

---

[159] Kirkkoherra sai samalla päätöksellä julkisen varoituksen törkeästä huolimattomuudesta virkatehtäviensä hoitamisessa; kirkkoherra oli antanut kanteluasiassa 12.6.1940 vaaditun selityksensä tuomiokapitulille vasta 10.11.1941.

[160] Selityksessään kirkkoherra ilmoitti käyttäneensä kokouksen alussa sanamuotoa: "voimaantulevan lain mukaan ei yli 65 vuotiasta voida valita seurakunnan luottamustoimiin". Tähän käsitykseen hän oli tullut lukiessaan sanomalehdistä kirkolliskokousta käsitteleviä artikkeleja. Nyt hän kuitenkin katsoi erehtyneensä tässä asiassa viidellä vuodella.

13. Viipurin hiippakunnan tuomiokapitulin 12.3.1942 antama päätös n:o 2 koski yhden nimen lisäämistä tarkastettuun ja hyväksyttyyn vuoden 1938 aikana pidettäviä kirkonkokouksia varten laadittuun ääniluetteloon.

> Opetusministeriö oli hylännyt seurakunnassa 30. ja 31. päivänä tammikuuta 1939 ja helmikuun 1 päivänä 1939 toimitettua kirkkoherranvaalia koskevassa valitusasiassa vaalista tehdyn valituksen 4.4.1940. Opetusministeriö oli lähettänyt asiakirjat oikeuskanslerille sellaisiin toimenpiteisiin ryhtymiseksi kirkkoherraa vastaan, kun asia saattoi antaa aihetta, koska asiassa oli ilmennyt, että seurakunnan silloinen kirkkoherra oli lisännyt tarkastettuun ja hyväksyttyyn ääniluetteloon työmies E.S:n nimen ja siten syyllistynyt lainvastaiseen tekoon. Oikeuskansleri oli kirjeellään 26.11.1940 n:o 1351 kehottanut Viipurin lääninhallitusta asettamaan kirkkoherra syytteeseen kihlakunnanoikeudessa ymmärtämättömyydessä tehdystä virkavirheestä. Kihlakunnanoikeus oli 31.1.1941 pöytäkirjan 35 §:ssä julistamassaan, lainvoiman saaneessa päätöksessä, tuominnut kirkkoherran RL 40 luvun 21 §:n nojalla ymmärtämättömyydessä tehdystä virkavirheestä saamaan varoituksen. – Korkein oikeus tuomiokapitulin pyynnöstä 25.4.1941 antamallaan päätöksellä purki ja poisti kihlakunnanoikeuden päätöksen, koska kirkkoherraan kohdistetussa syytteessä mainittu virkavirhe oli sellainen, josta säädettiin 1869 KL 126 §:ssä, ja se oli 1869 KL 392 §:n mukaan tuomiokapitulin tutkittava. Tuomiokapituli määräsi virkaatoimittavan notaarin viralliseksi syyttäjäksi jutussa sen jälkeen, kun se oli saanut oikeuskanslerilta kehotuksen asettaa kirkkoherra tuomiokapitulissa syytteeseen.

Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherra 1869 KL 126 §:n nojalla ymmärtämättömyydessä tehdystä virkavirheesta saamaan julkisen varoituksen.

14. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 4.6.1956 antamassa päätöksessä n:o 13 tuomiokapituli tuomitsi kappalaisen jatketusta varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan julkisen varotuksen 1869 KL 120 ja 126 §:n, sellaisena kuin se on muutettuna 27.4.1944 annetussa laissa, sekä RL 7 luvun 2 §:n nojalla. Kappalainen oli käyttäessään virkamatkoilla omaa henkilöautoaan merkinnyt näistä matkoista vuosina 1949–1954 laatimiinsa ja seurakunnalle esittämiinsä matkalaskuihin suoritetut matkat eräissä tapauksissa pitemmiksi kuin ne todellisuudessa olivat olleet. Näin hän oli perinyt seurakunnalta matkakustannusten korvausta mainituilta vuosilta ainakin 469 kilometriltä 7.673 markkaa enemmän kuin mihin hän olisi ollut oikeutettu. Samalla päätöksellä tuomiokapituli tuomitsi kappalaisen saamaan julkisen varoituksen pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä. Kappalainen oli kirkkovaltuusmiesten kokouksessa 29.12.1954 käyttänyt puheenvuoron pyytämättä lupaa pu-

heenjohtajalta ja puhunut loukkaavaan sävyyn eräästä kirkkovaltuusmiehestä nimittäen tätä "sivistymättömäksi henkilöksi".[161]

> Kappalainen oli 2.8.1954 tehdyn kantelun johdosta antamassaan selityksessä huomauttanut ilmiannon, mikäli siinä oli väitetty hänen merkinneen matkalaskuihinsa todellista pitempiä matkoja ja siten syyllistyneen rikokseen, kuuluvan maallisen oikeuden tutkittavaksi ja tuomittavaksi. Tuomiokapituli oli lähettänyt asiakirjat 1.10.1954 1869 KL 399 §:n nojalla Hämeen lääninhallitukselle laillisesti käsiteltäväksi. Kihlakunnanoikeus, jossa virallinen syyttäjä oli vaatinut kappalaiselle rangaistusta jatketusta petoksesta, oli 11.6.1955 julistamassaan päätöksessä katsonut selvitetyksi, että kappalainen vuosina 1949 ja 1954 toimiessaan seurakunan kappalaisena ja käyttäessään omaa henkilöautoaan virkamatkoina pidettäviin matkoihin, joista hänellä ei ollut oikeus periä korvausta seurakunnalta, oli merkinnyt näiden virkamatkojensa johdosta kirjoittamiinsa ja N:n seurakunnalle esittämiinsä matkalaskuihin, jotka seurakunnan kirkkohallintokunta oli hyväksynyt, suoritetut matkat edestakaisin todellista pitemmiksi perien siten näiden matkalaskujen nojalla seurakunnalta matkakustannusten korvauksina enemmän kuin suoritetut matkat olisivat edellyttäneet. Kun sanottujen virkamatkojen merkitseminen matkalaskuihin todellista pitemmiksi ei kuitenkaan ollut katsottava johtuneen tahallisuudesta ja siis kappalainen ei ollut syyllistynyt petokseen, kihlakunnanoikeus hylkäsi syytteen.

15. Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin 28.11.1956 antamassa päätöksessä (ptk. § 55) tuomiokapituli katsoi kirkkoherran syyllistyneen varomattomuudesta tehtyyn virkavirheeseen. Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 126 ja 136 §:n saamaan julkisen varoituksen virkavirheestä, joka sisälsi poikkeamisen UskVapL:n ja UskVapA:n säännöksistä.

> Oikeuskansleri oli kehottanut tuomiokapitulia asettamaan kirkkoherra tuomiokapitulissa syytteeseen. Kirjelmässään oikeuskansleri oli 15.10.1956 ilmoittanut, että hän oli Suomen Vapaakirkko -nimiseltä rekisteröidyltä yhdistykseltä saanut kantelukirjelmän ja sen johdosta hän oli suorittanut tutkimuksia. Siinä oli ilmennyt, että Porvoon hiippakuntaan kuuluvassa seurakunnassa viisi nimeltä mainittua henkilöä oli

[161] Tuomiokapitulin sihteeri katsoi, että kysymyksessä olevat matkalaskut olivat seurakunnan asianomaisissa elimissä hyväksytty maksettaviksi eivätkä laskut sisältäneet harhaanjohtavia tai vääriä tietoja matkojen tarkoituksesta. Näin ollen kappalaista ei voitu velvoittaa seurakunnalle palauttamaan matkakustannusten korvauksia. Koska jumaluusoppineen asessorin valmistuksesta ilmenevää kehotusta takaisinperimisestä ei ollut itse päätöksessä, tuomiokapitulin sihteerin kirjallisesti esittämä lausuma oli tullut otetuksi huomioon.

UskVapL 5 §:n 2 momentin nojalla henkilökohtaisesti kirkkoherran virkahuoneessa ilmoittanut halunsa erota evankelis-luterilaisesta kirkosta sekä pyytänyt UskVapA 1 §:n 1 momentin nojalla kirjoittaa nimensä erityiseen eronneitten luetteloon. Kirkkoherra ei ollut merkinnyt heitä eronneitten luetteloon eikä myöskään antanut heidän kirjoittaa nimeänsä luetteloon, vaan saadakseen heidät luopumaan tarkoituksestaan erota evankelis-luterilaisesta kirkosta kirkkoherra oli kehottanut heitä harkinta-ajan jälkeen käymään uudelleen luonaan.[162]

* * *

1869 KL 126 §:n mukaisen yksityisen varoituksen ja 1964 KL 107 §:n mukaisen varoituksen tuomiokapituli antoi yhdeksässä tapauksessa. Näistä tuomiokapitulin päätöksistä ei yhdessäkään tapauksessa valitettu hovioikeuteen. Tuomiokapitulin ratkaisut ovat seuraavat.

1. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 19.12.1944 antamassa päätöksessä n:o 10 oli kysymyksessä huolimaton viranhoito. Tuomiokapituli antoi 1869 KL 126 §:n nojalla kirkkoherralle "tästä rikkomuksesta" yksityisen varoituksen. Kirkkoherra, joka toimi kirkkovaltuuston puheenjohtajana, oli esittänyt kirkkovaltuuston kokouksessa 23.5.1943 virkatalolautakunnan jäsenen eroanomuksen, mutta sen jälkeen poistanut irrottamalla kirjelmästä osan, joka koski kirkkoherraa ja kirkkoherran vaimoa. Lautakunnan jäsen oli eropyyntönsä tueksi esittänyt monia virkatehtäviä sekä lisäksi sen, että kirkkoherra ja kirkkoherran vaimo olivat hänen toimintaansa tyytymättömät. Valitusta varten lautakunnan jäsen ei voinut saada kirkkoherralta enää jäljennöstä alkuperäisestä anomuksestaan siltä osalta, mikä koski poistettua kirjelmän osaa.

2. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 24.5.1947 antamassa päätöksessä n:o 5 tuomiokapituli tuomitsi 1869 KL 126 ja 157 §:n nojalla virkaatoimittavan kirkkoherran saamaan yksityisen varoituksen. Kirkkoherranvirasto oli ollut suljettuna 26.7.–6.8.1946 virkaatoimittavan kirkkoherran virkavapauden ajan. Lääninrovasti oli myöntäessään virkavapauden edellyttä-

[162] Vrt. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 25.1.1988 antama päätös n:o 3, jolla tuomiokapituli antoi kirkkoherralle huomautuksen vastaisen varalle kirkkoherran torjuttua kirkosta eroanomuksen vapaapäivästään ja viraston kiinniolosta johtuen 30.11.1987. Kirkkoherra torjuessaan eroanomuksen ei ollut toiminut säännösten vastaisesti. Kuitenkin tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherran olisi pitänyt puhelinkeskustelun perusteella, tuntien soittajan, tosiasiat ja sen seikan, että eroilmoituksen tullakseen voimaan 1.1.1988 lukien olisi pitänyt tapahtua 30.11.1987, voida päivätä tätä päivää seuraavana päivänä eroilmoituksen tosiasiallisesti tapahtuneen jo 30.11.1987. Tämä hänen olisi pitänyt tehdä "ymmärtäväisenä viranhaltijana".

nyt, että virkaatoimittavan kirkkoherran mainitsemat pappismiehet huolehtisivat kirkkoherranviran hoitamisesta. Virkaatoimittava kirkkoherra oli ennen virkavapautensa alkamista kiinnittänyt kirkkoherranviraston ovelle ilmoituksen, jonka mukaan kirkkoherranvirastossa ei sanottuna virkavapauden aikana voitu asioita toimittaa. Näin ollen virkaatoimittava kirkkoherra oli laiminlyönyt velvollisuutensa huolehtia siitä, että kaikki hänen virkatehtävänsä tulevat virkavapauden aikana asianmukaisella tavalla hoidetuiksi.

3. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 26.8.1948 antamalla päätöksellä n:o 9 tuomiokapituli tuomitsi jatketusta virkavelvollisuuden laiminlyönnistä kappalaisen 1869 KL 126 §:n ja RL 7 luvun 2 §:n nojalla saamaan yksityisen varoituksen. Kappalainen oli jatkuvasti laiminlyönyt tuomiokapitulin 25.4.1946 vahvistaman pappien työnjakokirjan mukaisen velvollisuutensa kerran kunkin kuukauden alkupuolella pitää hartaustilaisuus kunnansairaalassa. Laiminlyönti oli tapahtunut 6.12.1947–31.5.1948 välisenä aikana.

4. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli tuomitsi 10.9.1953 tekemällään päätöksellä (ptk. 1 §) kirkkoherran 1869 KL 126 §:n nojalla huolimattomuudesta ja taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä saamaan yksityisen varoituksen. Kirkkoherra toimiessaan kirkkovaltuuston kokouksen puheenjohtajana vastoin vahvistettua metsänhoitosuunnitelmaa tapahtunutta metsänmyyntiä koskevissa asioissa seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksissa 14.3.1949 ja 29.12.1949 oli osallistunut mainitun päätöksen syntymiseen, vaikka virkamiehenä hänen olisi pitänyt tietää ja esittää, että näin päätetty seurakunnan metsänmyynti tapahtui vastoin seurakunnassa noudatettavaksi vahvistettua metsätaloussuunnitelmaa ja ilman puiden myynnistä kirkollisvirkatalojen metsistä 24.4.1926 annetun opetusministeriön päätöksen 2 §:ssä tarkoitettua metsähallituksen lupaa.

Kihlakunnanoikeudessa virallinen syyttäjä vaati kirkkoherralle kirkkovaltuuston puheenjohtajana ja 16 kirkkovaltuuston jäsenelle rangaistusta virkavirheestä metsänmyynnin tapahduttua vastoin vahvistettua metsätaloussuunnitelmaa ja kirkkovaltuuston hankkimatta siihen metsähallituksen lupaa. Kihlakunnanoikeus jätti kirkkoherran osalta syytteen tutkimatta, koska jutun tutkiminen hänen osaltaan ei 1869 KL 126 ja 392 §:n mukaan kuulunut kihlakunnanoikeuden toimivaltaan. Kahta kirkkovaltuutettua lukuunottamatta kihlakunnanoikeus tuomitsi muut valtuutetut varomattomuudessa tehdystä virkavirheestä kymmeneen 100 markan suuruiseen päiväsakkoon. – Vaasan hovioikeus 30.1.1953 päätöksellään n:o 806 katsoi, että ei ollut esitetty syytä muuttaa kihlakunnanoikeuden valituksenalaista päätöstä. – Korkein oikeus oli tuomiokapitulin tiedustelusta 22.4.1953 ilmoittanut, että hovioikeuden päätökseen ei oltu valitusteitse haettu muutosta. Tuomiokapituli 28.5.1953 antoi jutun asiakirjat syyttäjälle syytteen nostamista varten tuomioka-

pitulissa kirkkoherraa vastaan. Tuomiokapituli katsoi kirkkoherran syyllistyneen huolimattomuudesta ja taitamattomuudesta tehtyyn virkavirheeseen.[163]

5. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli päätöksellään 25.1.1964 n:o 1 antoi 1869 KL 126 §:n nojalla kappalaiselle yksityisen varoituksen, koska kappalainen kirjeen kirjoittamisella – sielunhoidollisessa tarkoituksessa kirjoitettu ja lähetetty kirje – oli katsottava syyllistyneen taitamattomaan menettelyyn sielunhoitoa antaessaan. Tuomiokapituli jätti toimivaltaansa kuulumattomana tutkimatta kysymyksen siitä, oliko kysymyksessä oleva kirje saattanut vaikuttaa kantelijan isän kuolemaan. Kantelijan isä oli 6.6.1963 saanut kappalaiselta sielunhoidollisessa tarkoituksessa lähetetyn kirjeen. Isä, joka sairasti vaikeaa sydäntautia, sai kaksi päivää myöhemmin sairauskohtauksen ja kuoli 19.6.1963. Vaikean sydänsairauden vuoksi kantelijan kirjoituksen mukaan isää oli varjeltava voimakkailta mielenliikutuksilta. Kantelijan käsityksen mukaan kappalaisen kirjeessä oli käytetty "verrattain kovaa ja jyrkkää kieltä". Kirjeen lukeminen oli aiheuttanut kantelijan käsityksen mukaan hänen isänsä sairastumisen ja lopulta kuoleman.

6. Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 31.3.1966 antamalla päätöksellä n:o 3 tuomitsi kappalaisen ja yhteiskoulun rehtorina toimineen pastorin 1869 KL 126, 233 ja 392 §:n nojalla kumpaisenkin saamaan yksityisen varoituksen osaksi laiminlyönnistä ja osaksi huolimattomuudesta tehdystä virkavirheestä. Kysymyksessä olevat papit olivat antaneet vaalitoimituksesta virheellisen pöytäkirjan.

> Vaalintoimittaja – kappalainen – ja hänen kutsumansa vaalitoimituksen notaari – yhteiskoulun rehtori, pastori – olivat allekirjoituksillaan vahvistaneet 27.1.1963 seurakunnassa toimitetusta kappalaisenvaalista laaditun pöytäkirjan, jonka 3 §:n mukaan vaalitoimituksen keskeytyksen ajaksi vaaliuurna sinetöitiin lakkasinetillä ja että keskeytyksen päätyttyä sinetti oli todettu ehjäksi, vaikka mainitunlaista sinetöimistä ei todellisuudessa suoritettu ollenkaan. Näin ollen papit olivat antaneet vaalitoimituksesta virheellisen pöytäkirjan.
>
> Kihlakunnanoikeus jätti 24.9.1964 pappeja koskevat syytteet tutkittavaksi ottamatta, koska 1869 KL 392 §:n mukaan he ovat tuomiokapitulin tuomiovallan alaisia. Syyttäjä oli vaatinut papeille rangaistusta lieventävien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta ymmärtämät-

[163] Tuomiorovastin 1869 KL 126 ja 133 §:n nojalla antamasta yksityisestä varoituksesta oli kysymys Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 13.1.1956 tekemässä päätöksessä (ptk 2 §), jossa kysymyksessä oli kirkkoherran laiminlyönti ilmoittaa kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirjan tarkistamisen suorittamisesta ja valitusosoituksen antamisesta.

tömyydestä ja taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä RL 40 luvun 21 §:n 2 momentin nojalla. – Vaasan hovioikeus, jossa syyttäjä oli hakenut muutosta kihlakunnanoikeuden päätökseen, 15.4.1965 antamallaan päätöksellä katsoi, ettei ollut syytä muuttaa kihlakunnanoikeuden päätöksen lopputulosta. Hovioikeus katsoi, että valituksen vaalintoimittajana vaalinotaarin virheellisestä menettelystä 1869 KL 233 §:n ratkaisee tuomiokapituli. Hovioikeus katsoi asian olleen "siirrettynä kihlakunnanoikeuden käsiteltäväksi vain sellaisen tutkimuksen ja siihen sisältyvän todistajan kuulustelun toimittamista varten", josta säädetään 1869 KL 405 §:ssä.[164]

7. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 12.6.1967 antamallaan päätöksellään n:o 4 tuomitsi kirkkoherralle varoituksen 1964 KL 107 ja 112 §:n nojalla. Kirkkoherra oli syyllistynyt virheelliseen menettelyyn evätessään kirkonkokouksessa 18.12.1966 äänioikeuden käyttämisen, kun seurakunnan jäsen, kantelun tehnyt opettaja, myöhästyi kolme minuuttia kello 11.15 alkaneeksi ilmoitetusta kirkonkokouksesta.[165]

8. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 20.4.1972 antamallaan päätöksellä n:o 6 tuomitsi kirkkoherralle 1964 KL 107, AL 84a §:n ja RL 7 luvun 2 §:n nojalla jatkuvasta papinviran laiminlyönnistä varoituksen. Kirkkoherra oli useita kertoja jättänyt toimittamatta AL 84a §:ssä tarkoitettuja asumuserosovitteluja ja pyytänyt seurakunnan virallista apulaista toimittamaan näitä hänelle määrättyjä virkatehtäviä. Laiminlyönnit olivat johtuneet tuomiokapitulin mukaan ajattelemattomuudesta ja ne olivat loppuneet, kun asianomaiselle oli asiasta huomautettu. Tuomiokapituli piti laiminlyöntiä näistä syistä johtuen vähäisinä. Kirkkoherra tunnusti syyllistyneensä rikkomukseen. Virallisen apulaisen osalta tuomiokapituli hylkäsi RL 3 luvun 5 §:n 2 momentin nojalla syytteen enemmälti ja jätti hänet rangaistukseen tuomitsematta. Virallinen apulainen oli kirkkoherran velvoittamana toimittanut asumuserosovitteluja useita kertoja. Tuomiokapituli piti virheellisyyksiä vähäpätöisinä, koska virallinen apulainen oli velvollinen osoittamaan esimiehelleen viran edellyttämää kuuliaisuutta ja koska virallinen apulainen oli lopettanut kyseiset sovittelut.

9. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 8.2.1983 antamalla päätöksellä n:o 4 tuomiokapituli tuomitsi 1964 KL 107 ja 108 §:n sekä RL 7 luvun 1 §:n nojalla kappalaiselle lieventävien asianhaarojen vallitessa yksin teoin tehdyistä papinviran laiminlyömisestä ja papille sopimatto-

[164] Asia ilmenee myös OK:n kertomuksesta vuodelta 1965 s. 63–64.

[165] Kantelijan mukaan kirkonkokous oli vasta alkanut, eikä äänestyslippujakaan ollut vielä jaettu, vaan ehdokkaita koskeva keskustelu oli vasta ollut menossa.

masta käyttäytymisestä varoituksen. Kappalainen oli 23.3.1982 syytä etukäteen ilmoittamatta aiheetta ollut poissa virantoimituksesta ajan 23.–25.3.1982. Hän oli esittämänsä lääkärintodistuksen perusteella saanut työkyvyttömyyden vuoksi virkavapautta ajaksi 26.3.–5.4.1982. Hänen poissaolonsa vuoksi osa hänelle annetuista virkatehtävistä oli jäänyt hoitamatta tai jouduttu hoitamaan tilapäistoimin. Kappalainen oli ilmoittanut poissaolonsa syyksi alkoholin käyttämisen. Tuomiokapitulin mukaan kappalainen oli lääkärintodistuksen mukaan ollut työkyvytön ajan 23.3.–5.4.1982, mutta hän ei kuitenkaan silloinkaan ollut kykenemätön ilmoittamaan esimiehelleen työkyvyttömyydestään ja sen todennäköisestä kestämisajasta. Työkyvyttömyyttä tuomiokapituli kuitenkin piti lieventävänä asianhaarana. Viitaten 1964 KL 95 ja 96 §:ään tuomiokapituli katsoi papin syyllistyneen lieventävien asianhaarojen vallitessa tapahtuneeseen laiminlyöntiin virkansa hoitamisessa ja käyttäytyneen sopimattomasti virkansa ulkopuolella. Tuomiokapituli katsoi virheet vähäisiksi ja hylkäsi syytteen enemmälti.

> Syyttäjä vaati tuomiokapitulissa rangaistusta kappalaiselle 1964 KL 107, 108 ja 110 §:n sekä RL 7 luvun 1 §:n nojalla raskauttavien asianhaarojen vallitessa yksin teoin tehdyistä papinviran laiminlyönneistä ja papille sopimattomasta käyttäytymisestä. Syyttäjä mainitsi lisäksi, että tuomiokapituli oli tuominnut kappalaisen 17.10.1980 päätöksellään n:o 9 yksin teoin tehdyistä jatketusta papinviran laiminlyönneistä ja papille sopimattomasta käyttäytymisestä erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi ja että kappalainen oli kärsinyt mainitun rangaistuksen 1.1.–28.2.1981. Tuomiokapituli merkitsi päätökseensä, että kirkkohallitus oli myöntänyt kappalaiselle 12.3.1981 työkyvyttömyyseläkkeen 1.4.–31.12.1981 väliseksi ajaksi ja vakinaisen työkyvyttömyyseläkkeen 1.11.1982 lukien. Tuomiokapituli oli 27.10.1982 myöntänyt kappalaiselle eron kappalaisen virasta 1.11.1982 lukien.

Tuomiokapituli katsoi, että työkyvyttömyys oli lieventävä asianhaara. Vaikka kysymyksessä oli samanlainen laiminlyönti ja samasta syystä – alkoholin käytöstä – kuin vuonna 1980, tuomiokapituli ei soveltanut 1964 KL 110 §:n 1 ja 3 momenttia, ts. tuomiokapituli ei pitänyt raskauttavana asianhaarana sitä seikkaa, että pappia oli aikaisemmin rangaistu. 1964 KL 110 §:n 2 momentin nojalla kappalainen olisi menettänyt pappisvirkansa, jos hänet olisi tuomittu myös vuonna 1983 virantoimituseroon. Lievempi rangaistus olisi ollut sanotun lainkohdan mukaan mahdollinen vain, jos uusi rikos olisi katsottava tehdyksi lieventävissä olosuhteissa.

* * *

Muistuksen tuomiokapituli on antanut kolmessa tapauksessa papin virheellisestä menettelystä tai viranhoidon laiminlyömisestä. Tapaukset olivat seuraavat.

1. Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 26.9.1968 antamalla päätöksellä n:o 9 tuomiokapituli antoi 1964 KL 108 §:n nojalla antoi kirkkoherralle muistuksen virassaan ja pappistoimessaan sopimattomasta menettelystä. Kirkkoherra oli merkinnyt seurakuntasisaren työtodistukseen, että seurakuntasisar virkaa hakiessaan oli ainoa hakija, hän oli jättänyt toimen kirkkoneuvoston kehotuksesta ja että hän oli hoitanut tehtävänsä kykynsä mukaan. Tuomiokapituli piti työtodistusta tältä osin 1.6.1922 annetussa työsopimuslaissa esitettyjen periaatteiden vastaisena, joten kirkkoherra oli työtodistuksen antaessaan menetellyt virassaan ja pappistoimessaan sopimattomasti. Kirkkoherran menettelystä ei kuitenkaan katsottu aiheutuneen seurakuntasisarelle vahinkoa.[166]

2. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 14.5.1980 antamalla päätöksellä n:o 7 tuomiokapituli tuomitsi virallisen apulaisen pahennusta aikaansaaneesta menettelystä lieventävien asianhaarojen vallitsessa saamaan muistutuksen 1964 KL 108 §:n nojalla. Virallinen apulainen oli ilman seurakunnan hallintoelimen suostumusta luovuttanut joulukuusia seurakunnan omistamasta metsästä rekisteröitynä yhdistyksenä toimivalle palloseuralle. Yhdistys oli myynyt joulukuuset hankkien varoja toimintansa ylläpitämiseen. Tuomiokapituli katsoi, että kuusten ottaminen ei ollut aiheuttanut metsälle vahinkoa eikä ollut selvitetty, että seurakunnalla oli ollut tarkoitus myydä sanottuja kuusia tai joulukuusia yleensä omien varojensa kartuttamiseksi. Tuomiokapituli piti virallisen apulaisen rikkomusta vähäisenä, vaikkakin hänen toimintansa oli seurakunnassa herättänyt pahennusta.

3. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 30.10.1984 antamallaan päätöksellä n:o C 6 hylkäsi syytteen papinviran laiminlyömisestä 1964 "KL 107 §:ssä tarkoitetulla tavalla". Kappalainen oli osallistunut kunnanvaltuustojen puheenjohtajien neuvottelupäiville ja osallistumisen vuoksi oli ilman asianmukaista lupaa poissa virantoimituksesta keskiviikosta 7.3.1984 kello 13 lähtien perjantaihin 9.3.1984 kello 14 saakka. Kappalainen oli ilman myön-

[166] Tuomiokapitulissa syyttäjä vaati kirkkoherralle 1964 KL 108 §:n nojalla annettavaksi varoitus tai muistutus. – Työtodistuksen antamisessa kirkkoherra mainitsi olleensa varomaton "antaessaan liian totuudenmukaisen todistuksen". Syytöksestä, että työtodistus oli työsopimuslain vastainen, kirkkoherra totesi, ettei seurakuntasisar ollut työsopimuslain, vaan kirkkolain ja virkasäännön alainen. Kirkkoherra oli tässä oikeassa.

nettyä virkavapautta tai esimiehensä lupaa poistunut seurakunnasta ja matkustanut Tuusulan kuntaan osallistuakseen kunnanvaltuustojen puheenjohtajien neuvottelupäiville.

Ennen seurakunnasta poistumistaan kappalainen oli pyytänyt virkavapautta lääninrovastilta ja tämän kieltäydyttyä myöntämästä sitä anonut matkaa varten virkavapautta tuomiokapitulilta 5.3.1983 päiväämällään ja tuomiokapitulille 6.3.1984 saapuneella kirjeellään. Ennen matkustamistaan kappalainen oli myös jättänyt kirkkoherranvirastoon puhelinnumeron, josta hänet voitaisiin virkatehtävien hoitamista varten tarvittaessa tavoittaa.

Tuomiokapitulin päätöksen mukaan näyttämättä jäi, että pappi olisi jättänyt suorittamatta tai muutoin laiminlyönyt kysymyksessä olevana ajanjaksona esiintyneet yksittyiset virkatehtävänsä, joista hänellä oli ollut tieto ennen matkalle lähtemistään. Samoin jäi näyttämättä, että poissaolo olisi johtunut sellaisesta ylivoimaisesta esteestä tai muusta pätevästä syystä, jonka vuoksi se papin, lehtorin ja kanttorin vuosilomasta, virkavapaudesta ja vapaa-ajasta 9.9.1983 annetun kirkkohallituksen päätöksen 7 §:n 4 momentin nojalla olisi jälkikäteen merkittävä virkavapaudeksi.

Tuomiokapituli katsoi kappalaisen osittain laiminlyöneen papinviran hoitamisen, koska papinviran haltijan virkavelvollisuuksiin kuuluu myös omaaloitteinen seurakuntalaista kohtaamis- ja palveluvelvollisuus ja että kappalainen ei mainittuna ajanjaksona ollut seurakunnan jäsenten tarvittaessa välittömästi tavoitettavissa. Kappalainen oli kuitenkin yrittänyt saada asianmukaisen virkavapauden – siinä kuitenkaan onnistumatta – ja omalta osaltaan hoitanut mainittuna ajanjaksona esiintyneet yksittäiset virkatehtävänsä, jotka olivat olleet hänen tiedossaan ennen matkalle lähtemistä. Tuomiokapituli piti olosuhteita muutenkin sellaisina, että kappalaisella oli ollut aihetta olettaa viran muidenkin välttämättömien tehtävien tulevan hoidetuiksi. Viranhoidon osittaisesta laiminlyönnistä ja siitä, ettei kappalainen ollut noudattanut esimiestään kohtaan sitä kuuliaisuutta, jota pappismieheltä 1964 KL 96 ja 99 §:n mukaan oli edellytettävä, tuomiokapituli antoi kappalaiselle muistutuksen 1964 KL 442 §:n nojalla.

* * *

Tapauksia, joissa tuomiokapitulin päätöksen mukaan asia ei antanut aihetta toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta tai joissa tuomiokapituli hylkäsi syytteen taikka antoi huomautuksen tai kehotuksen vastaisen varalle, taikka katsoi, että piispan puhuttelu, piispan varoitus taikka tuomiorovastin puhuttelu tai varoitus riitti, oli kaikkiaan 59. Tapausten sisällön perusteella ju-

tut voidaan jakaa koskemaan seuraavia asiaryhmiä: kokousmenettely (20), kirkollisten tilojen luovutus ja käyttö (4), kolehtien tilitys ja määrääminen (3), poliittinen toiminta (3), poissaolot ilman virkavapautta tai myönnettyä vapaapäivää (3), sivutoimilupa (2), virka-asunnossa asuminen (2), toimiminen matkanjohtajana tai oppaana (2) sekä muu viranhoito (20). Tähän viimeksi mainittuun ryhmään voidaan lukea työnjohdolliset ja yhteistyötä koskevat ongelmat, suhteet toisiin viranhaltijoihin, henkilörekisterilain voimaantulon vaikutus kirkollisiin ilmoituksiin, rock-musiikin käyttö nuorisotyössä. Kahdessa tapauksessa piispa ilmoitti pöytäkirjaan merkittäväksi antamansa 1869 KL 133 §:n mukaisen varoituksen kolehtitilityksissä ilmenneistä virheellisyyksistä ja toisessa kappalaisen viranhoitoon annetun virkamääräyksen noudattamatta jättämisestä ja sopimattomasta käyttäytymisestä asian selvittelyn yhteydessä.[167] Tuomiokapituli huomautti tai saattoi asian tiedoksi vastaisen varalle 16 tapauksessa.

> Nämä ohjaavat toimenpiteet koskivat sivutoimen hoitamisesta annetun määräyksen noudattamista (Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätös 16.1.1957 § 4), UskVapL:n säännösten noudattamista vierasta uskontunnusta olevan henkilön pyrkiessä evankelis-luterilaisen kirkon yhteyteen (Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 27.11.1961 antama päätös n:o 15)[168], kirkkoneuvoston kokouksen peruuttamista kirkkoherran virkavapauden aikana (Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 12.6.1981 antama päätös n:o 8), kirkkokuritoimenpiteisiin ryhtymistä seurakunnan nuorisotyöntekijän asuessa avoliitossa seurakuntatalon asunnossa (Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 8.12.1983 antama päätös n:o 16), työskentelyolosuhteiden parantamista erityisesti henkilösuhteiden hoitamisen osalta (Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.4.1984 antama päätös n:o 7 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 20.3.1985 antama päätös n:o 4), virka-asunnossa asumista (Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 3.9.1986 antama päätös n:o 14), työnjakokirjan määräysten noudattamista päiväkerhotyön johtamisen osalta (Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 9.10.1986 antama

[167] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin ptk. 27.1.1944 2 ja 3 §. Kolehtitilityksissä ilmenneet virheet piispa oli samalla käskenyt papin ensi tilassa oikaista ja suorittaa oikeat kolehtimäärät seurakunnalle.

[168] Kysymyksessä oli ortodoksiseen seurakuntaan kuuluvan henkilön rippikouluun ottaminen ennen kuin hän oli eronnut ortodoksisesta kirkkokunnasta. Suomen ortodoksinen kirkollishallitus oli saattanut asian tiedoksi tuomiokapitulille mahdollisia toimenpiteitä varten viitaten RL 10 luvun 5 §:ään. Tuomiokapituli totesi, että kirkkoherra oli jättänyt UskVapL:n 7 §:n 2 momentin ja 5 §:n 2 momentin huomioon ottamatta, mutta koska kirkkoherran menettely ei ollut sitä laatua, että hänet olisi siitä tuomittava rangaistukseen, tuomiokapituli katsoi, ettei kirkollishallituksen kirjelmä antanut aihetta muihin toimenpiteisiin kuin että kirkkoherralle huomautettiin menettelystä.

päätös n:o 20)[169], seurakuntalaisten ulkomaanmatkojen matkaoppaana toimimista (Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 20.10.1986 antama päätös n:o 13),[170] kirkosta eroamisilmoituksen päiväystä (Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 25.1.1988 antama päätös n:o 3), ehtoollisen jaossa avustamisesta, ettei teologian ylioppilaalla ole tähän oikeutta (Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 1.3.1989 antama päätös n:o B 3), kirkkoneuvoston kokouksessa tietojen oikeellisuudesta varmistumista (Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 22.1.1986 antama päätös n:o B 2 ja Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 3.10.1989 antama päätös n:o 4), vapaapäivien vahvistamista (Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 16.3.1984 antama päätös n:o 5) sekä kirkkoneuvoston kokouskutsujen lähettämistä myös kirkkovaltuuston puheenjohtajalle ja varapuheenjohtajalle (Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 22.1.1988 antama päätös n:o 1), hyvän tavan vastaisuutta papin ilmoittaessa saarnan loputtua, että seurakuntalaiset saavat ostaa hänen kirjoittamaansa teosta tekijän nimikirjoituksella varustettuna (Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 12.5.1976 antama päätös n:o 6).

* * *

Tuomiokapituli päätti pyytää hiippakunnan piispaa kutsumaan kirkkoherran keskusteluun tai puhutteluun kahdessa tapauksessa, jotka olivat seuraavanlaiset.

1. ja 2. Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 24.11.1981 antama päätös n:o 10 ja 27.4.1983 antama päätös n:o 5 koski samaa kirkkoherraa. Edellisessä tapauksessa kysymys oli kirkkoherran kirkkoneuvoston kokouksen pöytäkirjaan liittämästä mielipiteestä kolehdeista ja seurakuntatyön ongelmista. Tuomiokapituli ei pitänyt sopivana eikä rakentavana sitä asiayhteyttä ja tapaa, jolla kirkkoherra oli kiinnittänyt kirkkoneuvoston huomiota seura-

[169] Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli ryhtynyt vastoin voimassaolevan työnjakokirjan määräyksiä itse eräiltä osin johtamaan seurakunnan päiväkerhotyötä ja vienyt sitä koskevia asioita suoraan seurakuntaneuvoston päätettäväksi ohittaen päiväkerhotyön johtokunnan. Kirkkoherran menettelyä ei pidetty hyvän hallintotavan mukaisena, vaikka seurakuntatyön yleinen johto ja valvonta kuuluivatkin kirkkoherralle.

[170] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksen mukaan seurakunnan kirkkoneuvosto oli tehnyt piispainkokouksen vuoden 1979 suosituksen mukaisen päätöksen seurakuntalaisten ulkomaanmatkoista työaikana. Suositus oli julkaistu Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeessä n:o 625 § 5 vuonna 1979. Seurakuntalaisten ulkomaanmatkat oli tehtävä vuosiloman tai virkavapauden aikana ja seurakuntaretkien oli kuuluttava toimintasuunnitelmaan. Kirkkoherra oli toiminut useammin kuin kerran kirkkoneuvoston päätöksen vastaisesti. Tuomiokapituli piti arveluttavana myös matkoista ilmoittelua kirkollisissa ilmoituksissa.

kunnan toimintaan. Jälkimmäisessä kirkkoherra oli hankkinut kahta seurakunnan luottamushenkilöä koskevia kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoja ja toimittanut ne tuomiokapitulille edellisen kanteluasian vastineen yhteydessä. Tuomiokapituli katsoi, että pöytäkirjanotteiden hankkiminen ei ollut tarpeen tai hyödyksi kirkkoherralle kuuluvien tehtävien hoitamiseksi, koska tapaukset olivat jo olleet kirkkoherran tiedossa eikä kirkkoherran tehtäviin kuulunut tapausten yksityiskohtainen arviointi.

* * *

Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.9.1986 antamassa päätöksessä n:o 19 oli kysymys seurakunnan ylimääräisen apulaisen nuorisotyössä käyttämistä uudenlaisista työmuodoista, mm. rock-musiikista. Kantelijat ilmoittivat, että nuorisotyötä tekevä pastori oli vienyt seurakunnan nuorisotyön omavaltaisesti epäkristillisille linjoille järjestäessään seurakunnassa mm. diskoiltoja, sisällyttäessään rock-musiikkia kristilliseen kasvatukseen ja nuorisotoimintaan ja antaessaan heavy-rock yhtyeen WASP:n suurikokoisen julisteen olla nuorisotilan seinällä.

Tuomiokapituli totesi, että seurakuntaneuvosto oli antanut tukensa uudenlaiselle kokeilevalle nuorisotyölle ja ettei pastorin toiminta antanut aihetta toimenpiteisiin. Tuomiokapituli kuitenkin korosti, että uusien työmenetelmien rinnalla nuorisotyön on pystyttävä antamaan osallistujalleen myös mahdollisuus hiljaisuuteen, pyhyyden kokemiseen ja henkilökohtaiseen hartauteen. Tuomiokapituli piti papin perusnäkemystä rockin ja kristillisen uskon välisestä suhteesta hyväksyttävänä ja totesi samalla, että kantelijoiden huoli rockin kielteisistä sivuilmiöistä oli aiheellinen. Kirkon ja sen työntekijöiden tuli tuomiokapitulin mielestä paljastaa nämä epäkohdat ja varoittaa nuoria niistä. Tuomiokapituli katsoi, etteivät papin esittämät periaatteelliset kannanotot rock-musiikista antaneet aihetta muihin toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta kuin sen toteamiseen, että tuomiorovasti jatkoi papin kanssa asiasta aloittamiaan neuvotteluja.[171]

[171] Rock-musiikin ja kristillisen uskon välisestä suhteesta tuomiokapituli totesi papin esittäneen selityksessään, että hän "1) torjuu sen kantelussa esitetyn lähtökohdan, että kaikki rock-musiikki olisi kristillisen uskon näkökulmasta pahaa ja tuomittavaa, 2) pitää rock-kulttuuria laajalle levinneenä nuorisokulttuurina, joka on avoin myös kristillisille vaikutteille ja muodostaa siten kirkolle missionaarisen haasteen, sekä 3) toteaa rock-kulttuurin piirissä olevan paljon kielteisiä ja kieroutuneita piirteitä, joita kirkon tulisi oman uskonsa ja elämänmyönteisyytensä pohjalta vastustaa". Nuorisokulttuurista käydystä keskustelusta Suomen evankelisluterilainen kirkko 1984–1987 s. 20 todettiin mm. ko. kantelun ylittäneen vuonna 1986 laajalti julkisuuskynnyksen ja keskusteluun rock-musiikin

* * *

Kahdessa tapauksessa tuomiokapitulin päätöksestä valitettiin hovioikeuteen. Kysymyksessä olivat seuraavat Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin antamat päätökset: 20.9.1973 n:o 20 ja 18.2.1981 n:o 4.

1. Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 20.9.1973 antamallaan päätöksellä n:o 20 hylkäsi syytteen, joka koski kirkkoherran menettelyä kirkonkokouksen puheenjohtajana 20.11.1966 toimitettaessa kirkkovaltuuston täytevaalia ja neljän erovuorossa olevan kirkkoneuvoston jäsenen vaalia. Asia oli tullut vireille neljän seurakuntalaisen apulaisoikeuskanslerille lähettämän kirjelmän johdosta.

Apulaisoikeuskanslerille lähetetyn kirjelmän mukaan kirkkoherra oli kirkonkokouksessa kunkin vaalin kohdalla julistanut äänestyksen tuloksen ja antanut valitusosoituksen sekä vasta tämän jälkeen kokouksen jo päätyttyä noin 3 kilometrin päässä kuulutuksessa mainitun kokouspaikan ulkopuolella, valittujen pöytäkirjan tarkistajien olematta paikalla, suorittanut tarkistuslaskennan. Laskennan tuloksena erovuoroisten kirkkovaltuusmiesten vaalissa annetut äänimäärät olivat muuttuneet ja aiheuttaneet henkilövaihdoksen. Näitä muutoksia ei kirkkolain edellyttämällä tavalla ollut saatettu kirkonkokouksen tietoon. Tuomiokapituli oli sittemmin päätöksellään 2.3.1967 kumonnut ja poistanut kirkonkokouksessa suoritetut vaalit ja määrännyt uudet vaalit toimitettavaksi. Koska kirkkoherra oli toiminut ennen 30.12.1969 annettua lainmuutosta voimassa olleen 1964 KL 280 §:n säännösten vastaisesti ja siten syyllistynyt virkavirheeseen, apulaisoikeuskansleri oli kehottanut tuomiokapitulia ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, johon asia antaa aihetta.

Tuomiokapituliin oli sittemmin saapunut viisi kirjallista todistusta, joiden johdosta tuomiokapituli päätti pyytää 1964 KL 455 §:n nojalla todistajien kuulemista kihlakunnanoikeudessa. Todistajien kuulemisen jälkeen tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä esitti syytekirjelmänsä, jonka johdosta kirkkoherran antoi vastineensa. Vastineessa kirkkoherra katsoi, että kysymys oli yksinomaan kirkonkokouksessa toimitetun vaalituloksen virheellisestä kuuluttamisesta eli siitä, että tarkastuslaskennan jälkeistä tulosta ei kuulutettu kirkkolain säätämällä tavalla. Kiistämättömänä kirkkoherra piti sitä, että lopullinen tulos oli oikea ja tämän tuloksen selville saaminen oli puheenjohtajalla yksinomaisena pyrkimyksenä. Aineellisesti oikea lopputulos vaalissa kirkkoherran

---

luonteesta ja roolista jatkuneen aina Helsingin 1987 kirkkopäiville saakka. Yleiseksi arvioksi todettiin jääneen, että "rock-musiikkia, kuten mitä tahansa kulttuuria voidaan käyttää sekä hyvän että pahan palvelukseen. Rock edustaa tyypillisimmillään nuorisokulttuuria, kapinaa liian sovinnaiseksi ja epärehelliseksi koettua aikuisten maailmaa vastaan."

mukaan oli myös saavutettu sen jälkeen, kun tuomiokapitulin määräyksestä toimitettiin uusi vaali. RL 3 luvun 5 §:n 2 momenttia oli kirkkoherran mielestä sovellettava, mikäli tuomiokapituli vastoin hänen luuloaan katsoisi hänen vähäisen menettelytapavirheensä rangaistavaksi virheeksi, koska ristiriidat seurakunnassa yleensä että kyseisen kirkonkokouksen aikana, saavat aikaan olosuhteet, jossa tapahtunutta virhettä oli pidettävä anteeksiannettavana.

Tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra oli ennen joulukuun 30 päivänä 1969 annettua lainmuutosta voimassa olleen 1964 KL 280 §:n säännösten vastaisesti toiminut kirkonkokouksessa ja siten syyllistynyt papinviran hoitajana 1964 KL 107 §:n mukaiseen virkavirheeseen, jossa hänen syykseen väitteistä huolimatta oli voitu osoittaa vain äänestystuloksen julistamisen jälkeen kokouspaikan ulkopuolella toimitettu tarkistuslaskenta ja se, että hän ei saattanut tarkistuslaskennan tulosta kirkonkokouksen tietoon, koska kirkonkokous jo sitä ennen oli päättynyt vaalien tultua myöhemmin valituksen johdosta vielä kumotuksi. Tuomiokapituli piti kirkkoherran virhettä vähäisenä. Kun lisäksi oikeus rikoksen syytteeseenpanoon oli RL 8 luvun muuttamisesta helmikuun 16 päivänä 1973 annetun lain 1 §:n 4 momentin nojalla rauennut, tuomiokapituli hylkäsi syytteen.[172]

Jutun virallinen syyttäjä ja neljä kantelukirjeen allekirjoittanutta hakivat muutosta tuomiokapitulin päätökseen. Vaasan hovioikeus 23.8.1974 antamallaan päätöksellä n:o 1326 jätti kantelukirjeen allekirjoittaneiden valituksen tutkimatta, koska hovioikeus ei pitänyt heitä asianomistajina kirkkoherran tekemäksi väitetyssä virkavirheasiassa. Muutoin hovioikeus tutki asian ja katsoi, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä. Päätöksellään 29.4.1975 n:o 754/381 korkein oikeus ei suostunut virallisen syyttäjän tekemään anomukseen saada hakea muutosta hovioikeuden päätökseen, ja hovioikeuden päätös jäi pysyväksi.

---

[172] Vaalintoimittajan virheellisestä menettelystä, joka korjaantui vaalin kumoamisella, oli kysymys Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 14.1.1944 antamassa päätöksessä n:o B 1. – Seurakunnassa 15.8.1943 toimitetussa kappalaisenvaalissa vaalintoimittajana ollut kirkkoherra oli menetellyt virheellisesti siinä, että hän oli numeroittain huutanut suuren seurakunnan kaikkien äänioikeutettujen nimet kahteen kertaan kuluttaen siten paljon aikaa turhaan ja sen kautta aiheuttaen, että osan äänestäjistä oli "kotiaskareittensa, lasten, sairaiden ja eläinten hoidon vuoksi, täytynyt poistua vaalipaikalta äänestämättä, mikä taas oli vaikuttanut vaalin tulokseen". Kun vaalintoimittaja oli vastoin 1869 KL 222 §:n 2 momentin säännöstä äänivaltaiset "esiinhuutanut" ja vaalitoimituksen kulkua siten tarpeettomasti hidastuttanut, niin että äänivaltaisia oli voinut joutua äänestämättä poistumaan vaalipaikalta, tuomiokapituli kumosi valituksenalaisen vaalin ja määräsi uuden vaalin toimitettavaksi.

2. Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 18.2.1981 antamallaan päätöksellä n:o 4 tuomitsi kappalaisen erotettavaksi kappalaisenviran toimittamisesta kolmen kuukauden ajaksi, koska kappalainen oli kieltäytynyt muuttamasta virka-asuntoon. PalkkausL:n 14 §:n 2 momentin, PalkkausA:n 7 §:n 1 momentin, evankelis-luterilaisen seurakuntien virkataloista ja rahastoista annetun lain 2 §:n 1 momentin ja 1964 KL 86, 99 ja 107 §:n mukaan tuomiokapituli katsoi kappalaisen laiminlyöneen papinvirkansa eikä pitänyt virhettä vähäisenä. Tuomiokapituli oli jo 13.1.1980 kehottanut kappalaista muuttamaan välittömästi ja 1.4.1980 mennessä kappalaisenvirkaan kuuluvaan luontoisetuasuntoon.[173] Vaasan hovioikeus 15.9.1981 antamallaan päätöksellä n:o 723 lievensi rangaistuksen varoitukseksi, koska virhe, jolla kappalainen oli "laiminlyönyt papinvirkansa virkatehtävät" oli vähäinen. Korkein oikeus 10.5.1983 antamallaan päätöksellä n:o 5357/82 (KKO 1983 II 65) hylkäsi syytteen virkavelvollisuuden rikkomisesta ja kumosi hovioikeuden päätöksen sekä vapautti kappalaisen hänelle tuomitusta rangaistuksesta.[174]

* * *

Rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä oli kysymys Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 8.1.1973 antamassa päätöksessä n:o 12. Tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä katsoi, että eläkkeelle jäänyt kirkkoherra oli syyllistynyt kolehtien tilittämisestä annettujen määräysten rikkomiseen vuosina 1963 ja 1968 ja myös jättänyt noudattamatta, mitä papinviran arvollisesta hoitamisesta 1964 KL 107 §:ssä oli säädetty.

---

[173] Kappalainen asui naapurikunnan alueella noin 15 kilometrin päässä oman seurakuntansa kirkkoherranvirastosta ja 6 kilometrin päässä kuntien rajasta. Tapausta on käsitelty papin virkavelvollisuuksia koskevassa kohdassa II 1.2.1.

[174] Vrt. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 3.9.1986 antama päätös n:o 14, jolla tuomiokapituli velvoitti kappalaisen PalkkausL:n 14 §:n 1 momentin nojalla asumaan virka-asunnossaan muutoin paitsi vuosilomansa ja virkaehtosopimuksen mukaisten vapaapäiviensä aikana. Lisäksi tuomiokapituli kehotti lääninrovastia 1964 KL 475 ja 476 §:n nojalla valvomaan, että tämä käytännössä tapahtui ja ilmoittamaan mahdollisesti havaitsemistaan epäkohdista tuomiokapitulille. Kappalainen asui Helsingissä perheen yhteisessä asunnossa. Seurakunnan jäsenet valittivat, että kappalaiseen oli hyvin vaikea saada yhteyttä noin 30 kilometrin päähän. Myös Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 14.12.1988 antamasta päätöksestä n:o 13/1988 ilmeni, että kirkkoherra tuomittiin saamaan varoitus PalkkausL:n 17 §:n sekä 1964 KL 107, 108 ja RL 7 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla virka- ja käytösvirheestä, joka käsitti asumisvelvollisuudesta annettujen säännösten rikkomisen sekä papille sopimattoman käyttäytymisen. Kirkkoherra oli muuttanut pois virka-asunnosta eikä ollut ilmoittanut, missä asui. Lieventävänä asianhaarana tuomiokapituli piti sitä, että kirkkoherra oli pyytänyt ja saanut eron virastaan.

Tuomiokapitulille antamassaan syytekirjelmässä virallinen syyttäjä katsoi selviävän, että kirkkoherra oli seurakunnan kirkossa vuonna 1963 kantanut kolehdin "nuorisoleirin hyväksi" ja että kolehtia kertyi 188 markkaa. Kolehtia ei ollut tuloutettu seurakunnan kolehtitilinpitoon. Kirkkoherran selityksen mukaan kolehtivarat olivat olleet kinkeripöytäkirjan välissä ja varat oli marras-joulukuussa 1969 käytetty seurakunnan nuorten tekemän matkan aiheuttamiin kustannuksiin, joita koskevat laskut olivat myös kinkeripöytäkirjaan liitettyjä. Joulupäivänä oli koottu kirkossa vuonna 1968 kolehti "oman seurakunnan kanslian kaluston hyväksi", jota kolehtia kertyi 198 markkaa. Kirkkoherra oli ilmoittanut hankkineensa kolehtivaroilla kaksi tuolia kirkkoherranvirastoon, hinnaltaan yhteensä 240 markkaa ja näistä hän oli esittänyt huonekaluliikkeen kuitatun laskun. Seurakunnan kirkkohallintokunta ei ollut laskua hyväksynyt, koska se piti tuoleja liian kalliina ja virastokäyttöön soveltumattomia.

Tuomiokapituli katsoi 1.6.1970 eläkkeelle jääneen kirkkoherran rikkoneen 1964 KL 107 §:n tarkoittamalla tavalla virkavelvollisuuksiaan jättäessään noudattamatta mitä kolehtien tilittämisestä kirkkohallituksen vuonna 1964 KL 491 §:n 2 momentin 1 ja 2 kohtien perusteella julkaisemassa seurakuntien kirjanpito-oppaassa oli määrätty. Tuomiokapituli RL 3 luvun 5 §:n 2 momentin nojalla jätti kirkkoherran virkavelvollisuuksiensa rikkomisesta rangaistukseen tuomitsematta, koska menettelyn oli katsottava johtuneen anteeksiannettavasta ajattelemattomuudesta. Myöskään yleinen etu ei näissä olosuhteissa vaatinut rangaistukseen tuomitsemista. Tuomiokapituli piti tekoja vähäpätöisinä.[175]

* * *

Kirkollisten tilojen luovuttamista koskivat Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin päätökset vuodelta 1971 ja 1978, Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös vuodelta 1979 ja Oulun hiippakunnan päätös vuodelta 1989.

---

[175] Kolehdin keräämisestä eri tarkoitukseen, mitä tuomiokapituli oli määrännyt, oli Ruotsissa kysymys kirkkoherran kieltäytyessä keräämästä kolehtia Luterilaiselle maailmanliitolle kansainväliseen ja kirkkojenväliseen yhteistyöhön. Pappi ilmoitti kolehdin kerättäväksi Bangladeshin pakolaisille katsoen määrätyn virallisen kolehdin olevan Raamatun vastaista. Tuomiokapituli 16.10.1974 tuomitsi papille varoituksen tuomiokapitulilain 13 §:n 2 momentin nojalla. Oikeusasiamies ei pitänyt aiheellisena jutun viemistä yleiseen oikeuteen. Oikeusasiamies piti aiheellisena tuomiokapitulin kirkkoherralle virkavirheestä tuomitsemaa seuraamusta. – Ks. yksityiskohtainen tapauskertomus JO ämbetsrättelse 1977/78 s. 347–356.

1. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 7.10.1971 antamassa päätöksessä n:o 19 tuomiokapituli katsoi, että kantelukirjelmä ei antanut aihetta toimenpiteisiin. Kirkkoherra ei tuomiokapitulin päätöksen ollut käyttänyt väärin hänelle 1964 KL 341 ja 125 §:n nojalla kuuluvaa harkintavaltaa luovuttaessaan kirkollisia tiloja mm. keskustelutilaisuuteen tilojen siivouksesta, alemmuuskompleksia koskevaan esitelmätilaisuuteen, kotitalouskoneiden esittelyyn, kielikurssinpitoon, posliinin maalauskurssin pitoon. Tuomiokapituli ei näissä tapauksissa todennut kirkon sakraalitiloja käytetyn tarkoituksiin, jotka olisivat olleet kirkon pyhyyteen soveltumattomia.

2. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 15.11.1978 antamassa päätöksessä n:o 21 kysymys oli Helsingin tuomiokirkon portailla järjestetystä poliittisesta tilaisuudesta 1.5.1978. Kantelukirjeessään kantelija katsoi Helsingin tuomiokirkon portailla 1.5.1978 järjestetyn poliittisen kokouksen järjestämisen rikkovan 1964 KL 341 §:n 1 momentin säännöstä vastaan sellaisena kuin piispainkokous oli säännöksen tulkinnut 17.–18.10.1972 pöytäkirjan 28 §:ssä.

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että tuomiorovasti oli anomuksen oltua tuomiokirkkoseurakunnan seurakuntaneuvoston käsiteltävänä antanut luvan työväen vappujuhlan yhteydessä käyttää tuomiokirkon portaita. Tuomiokapitulin päätöksen mukaan virallisen tonttikartan perusteella kirkon tonttiin kuuluvat myös kirkon portaat neljää alimmaista lukuunottamatta. Kun 1964 KL 341 §:n säännöksellä oli ensisijaisesti tarkoitettu suojeltavaksi kirkkorakennusta Jumalalle pyhitettynä huoneena, ja piispainkokouksen 17.–18.10.1972 tekemän päätöksen oli myös katsottava lähinnä koskevan kirkon sisätiloja ja tuomiokirkon portaiden käyttöön luovuttaminen erilaisiin tilaisuuksiin perustui pitkäaikaiseen, ennen tuomiorovastia alkaneeseen käytäntöön, tuomiokapituli ei nähnyt aiheelliseksi ryhtyä toimenpiteisiin tuomiorovastia vastaan.

3. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 4.5.1979 antamallaan päätöksellä n:o 7 katsoi, että tuomiorovastin ei olisi pitänyt vastoin kirkkoneuvoston nimenomaista päätöstä antaa lupaa tuomiokirkon käyttämiseen vapaaseurakunnan ja helluntaiseurakunnan kanssa pidettävään yhteysaktioon, johon tuomiokirkkoseurakunta ei osallistunut. Tuomiokapituli katsoi, että asia ei antanut aihetta muuhun toimenpiteeseen kuin päätöksen lähettämiseen tuomiorovastille tiedoksi, koska kirkkolain säännös kyseisen luvan myöntämisestä oli jossain määrin tulkinnanvarainen ja kun tuomiorovasti myöhemmin peruutti luvan.[176]

---

[176] Tapaus kirkon luovuttamisesta avioliittoon vihkimiseen vihkijän ollessa nainen tuli esille Ruotsin kirkon tapauksena oikeusasiamiehen kertomuksesta JO ämbetsberät-

4. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 13.6.1989 antamassa päätöksessä n:o B 10 tuomiokapituli muistutti kirkkoherraa vastaisen varalle 1964 KL 108 §:n nojalla kirkkoneuvoston tehtävästä antaa mm. yleiset ohjeet seurakunnan rakennusten ja huonetilojen vuokralleantamisesta ja muusta käyttöön luovuttamisesta, ellei kirkkoneuvosto itse päätä sanotuista asioista.

> Kantelija ilmoitti, että kirkkoherra oli menetellyt kirkkolain vastaisesti, kun hän kantelijan esitettyä, että kirkkoneuvosto ottaisi seuraavassa kokouksessaan esille raamattupiirin kokoontumisen seurakunnan tiloissa, oli katsonut, ettei kirkkoneuvostolla ollut edellytyksiä asian käsittelyyn. Kirkkoherra oli antanut kirkkoneuvostolle tiedoksi, että hän oli kieltänyt Raamatun tutkiskelupiirin kokoontumisen toistaiseksi seurakunnan tiloissa.

Tuomiokapituli ilmoitti, että raamattupiirin kokoontumista seurakuntatalolla koskeva asia oli viivytyksettä saatettava kirkkoneuvoston päätettäväksi ja että 1964 KL 316 §:n mukaisesti kirkkoneuvoston kokouksessa aloitteen voi tehdä suullisestikin.

Kokoava arvio. Ankarimpina tuomituissa rangaistuksissa eli määräajaksi pappisviran toimittamisesta erottamisessa oli viranhoidollisen virkavelvollisuuden rikkomisen lisäksi kysymys sopimattomasta käytöksestä tai riidasta ja eripuraisuudesta. Kantelija pyrki siihen, että tuomiokapituli ratkaisee useita vuosia jatkuneen riidan ja eripuraisuuden kanteluun antamallaan päätöksellä. Tuomittujen rangaistusten määrät, joissa painopiste lukumääräisesti on julkisessa varoituksessa, yksityisessä varoituksessa ja varoituksessa, osoittavat, että kantelut tulivat raskaassa prosessissa tutkituiksi ja olivat aiheellisia, joskin erittäin pienistäkin asioista tehtyinä. Huomauttamisten, tietoon saattamisten ja puhuttelujen suuri määrä osoittaa myös kantelujen aiheellisuuden, vaikkakaan rangaistukseen tuomiokapituli ei nähnyt syytä.[177] Näillä toimenpiteillä

---

telse 1978/79 s. 462–465. – Kirkkoherra kielsi Raamattuun ja kirkon traditioon perustuvana kirkon käytön em. tilanteessa tammikuussa 1976. Oikeusasiamies ei ottanut suoranaisesti kantaa naispappeutta koskeneeseen ns. omantunnonklausuuliin vuodelta 1958, vaan katsoi, että kirkon luovuttaminen on hallinnollinen toimi eikä papin varsinainen vihkimistoimitus liity tähän. Oikeusasiamies 4.1.1978 yhtyi Tukholman tuomiokapitulin päätökseen ja arkkipiispan lausuntoon siitä, että vihittävillä on oikeus valita vihkipappi – myös nainen – avioliittokaaren 4 luvun 3 §:n nojalla ja että kirkon tulee olla avoinna myös silloin kun vihkimisen toimittaja on nainen. Oikeusasiamies totesi yhteenvetona, että mahdollisuutta kirkon käyttämisestä päättämisestä Ruotsin kirkon järjestyksen mukaan ei saa tehdä riippuvaiseksi siitä, onko kirkollisen toimituksen suorittajana mies tai nainen. Kirkkoherra oli kuollut 1.5.1976.

[177] Ylösjoen s. 165 sikseenjättösäännöstön tarkastelun yhteydessä mainitsema periaate minima non curat pretor eli ettei pikkuasioissa tarvitse koitua laillisia seuraamuksia olisi

ei ehkä voida ulospäin katsoa olevan ennakkoestävää vaikutusta siinä mielessä kuin esimerkiksi oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen huomautuksella. Näin sen vuoksi, että piispan ja tuomiokapitulin päätöksiä ei julkaista erillisessä vuosittaisessa kertomuksessa, kuten oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen huomautukset julkaistaan. Varsinkin 1980-luvun tapauksista, joissa virhettä pidettiin vähäisenä ja jotka eivät aiheuttaneet enempiä toimenpiteitä kuin huomauttamisen, asian tietoon saattamisen tai kehotuksen, ilmenivät työnjohdolliset ongelmat ja yleensä kirkkoherran ja muiden viranhaltijoiden välisen sekä kirkkoherran ja luottamushenkilöiden välisen yhteistyön ongelmat. Hyvän hallintotavan noudattamisen vaatimus tuli myös esille.

Vaikka tuomiokapitulin päätöksistä on valitettu tässä lukumääräisesti suuressa tapausryhmässä erittäin harvoin, osoittaa ratkaisukäytäntö eri osapuolten – papin, virallisen syyttäjän ja kantelijan – oikeussuojavaatimusten tarkastelussa ratkaisuista harvemmin esiintulleina tilanteina mm., että kantelijalla ei ollut asianosaisen asemaa, virallisen syyttäjän valitus hovioikeudessa hylättiin ja että korkein oikeus vapautti papin syytteestä.

Kirkkoherran hallinnollisiin virkatehtäviin kuuluvassa kokousmenettelyssä virheellisyydet, vaikkakaan ne eivät ole aiheuttaneet rangaistukseen tuomitsemista, ovat olleet kokouskutsuun liittyviä, pöytäkirjamerkintöjä, puheenvuorojen antamista, äänestysmenettelyä, pöytäkirjanotteiden antamista ja määräraha-anomuksen käsittelyä koskevia. Papin toimiessa kirkonkokouksessa puheenjohtajana menettelyvirhe on voinut korjaantua sillä, että tuomiokapituli on kumonnut vaalin.

Vaikka tuomiokapitulin tuomitsemispäätöksissä vain yhteen[178] liittyi äänestysratkaisu, osoitti se sielunhoidollisen näkökulman ja sitä kautta laajemminkin sen, että tuomiokapitulin tuomitsemisvallassa ei kysymys ollut pelkästään tuomioistuimena toimimisesta, vaan myös hengellisesti johtavasta viranomaisesta. Sielunhoidollinen näkökulma antoi tuolloin mahdollisuuden lieventää rangaistusta.

---

vähäisissä rikkomuksissa voinut tuomiokapitulissa tulla tehokkaasti käyttöön jo esitutkintavaiheessa. Tällöin olisi vältetty joskus kohtuuttoman suuret valvontakoneiston toimenpiteet.

[178] Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin 26.4.1961 tekemä päätös (ptk. 49 §).

VI PAPIN ELÄMÄ

1. PAPIN KÄYTÖSVIRHEET PAPPISVIRASSA JA/TAI PAPINVIRASSA

1.1. Riita ja eripuraisuus

1869 KL 126 § *"(...) on omasta syystänsä riidassa ja eripuraisuudessa virkaveljiensä tahi seurakuntalaistensa kanssa (...)"*

1964 KL 108 § *"(...) jättää noudattamatta, mitä viran arvollisesta hoitamisesta on määrätty noudatettavaksi, (...) on omasta syystänsä riidassa ja eripuraisuudessa virkaveljiensä tai seurakunnan jäsenten kanssa (...)"*

Aineistossa on yhdeksän tapausta, jossa papin oleminen omasta syystänsä riidassa seurakunnan jäsenten ja virkaveljien kanssa aiheutti rangaistukseen tuomitsemisen.[1] Lisäksi kahdessa tapauksessa myös muunkinlainen papinviran laiminlyönti tai sopimaton käyttäytyminen kuin riidassa ja eripuraisuudessa oleminen aiheutti rangaistukseen tuomitsemisen.[1a] Kaksi kirkkoherraa oli kaksi eri kertaa syytettynä ja tuli myös tuomituksi riidasta ja eripuraisuudesta. Kantelut kohdistuivat 13 kirkkoherraan ja kahteen kappalaiseen.

---

[1] Ks. aikaisemmin kohdassa IV Papin oppi 1. Seurakuntapappia koskenut kantelu, johon Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 18.2.1981 antoi päätöksen n:o 1 ja tuomitsi kirkkoherran erotettavaksi pappisviran toimittamisesta neljäksi kuukaudeksi 1964 KL 106 ja 108 §:n nojalla omasta syystään riitaan ja eripuraisuuteen joutumisesta seurakunnan jäsenten kanssa. Erimielisyydet johtuivat "etupäässä kirkkoherran omaksumista opinkäsityksistä". Tapauksen rangaistus on huomoitu tässä riitaa ja eripuraisuutta koskevassa kohdassa.

[1a] Kysymyksessä on Turun arkkihiippakunnan 29.4.1981 antama päätös n:o 6 ja sitä koskeva Turun hovioikeuden 10.12.1981 antama päätös n:o 1922, jossa papille sopimattomasta käyttäytymisestä, viran arvollisen hoitamisen noudattamatta jättämisestä, olemisesta omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan jäsenten kanssa sekä papinviran väärinkäytöstä tuomittiin kolmen kuukauden pappisviran toimittamisesta erottaminen. Toi-

Neljässä tapauksessa kantelu ei antanut aihetta papin rankaisemiseen. Tapaukset olivat seuraavanlaisia:

> Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 4.4.1955 antamallaan päätöksellä n:o 5 hylkäsi kappalaista koskeneen kantelun, koska kappalaisen palkkauksesta seurakunnassa aiheutunutta erimielisyyttä ei voitu pitää 1869 KL 126 §:ssä tarkoitettuna papin ja seurakuntalaisten välisenä riitana ja eripuraisuutena.
>
> Yhdessä tapauksessa – Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 25.2.1980 antama päätös n:o 4 – tuomiokapituli antoi kirkkoherralle ja seurakuntalaisille "vakavan toivomuksen, että vastaisuudessa asiat pyrittäisiin selvittämään sovussa ja kristillisen rakkauden hengessä". Tuomiokapituli esitti kirkkoherralle huomautuksen siitä, että hän oli "liiallisella jyrkkyydellä käsitellyt seurakunnallisia, ihmissuhteita koskevia asioita".
>
> Kahdessa tapauksessa, jotka molemmat koskivat samaa kirkkoherraa, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli ei tuominnut kirkkoherraa rangaistukseen, mutta katsoi 22.10.1982 antamallaan päätöksellä N:o 20 ja 31.1.1983 antamallaan päätöksellä n:o 3, että kirkkoherran toiminnassa oli ollut taitamattomuutta tai ajattelemattomuutta ja kyvyttömyyttä tai haluttomuutta kuunnella toisia ihmissuhteissa sekä työnjohdollisissa seikoissa. Tuomiokapituli pyysi piispaa keskustelemaan kirkkoherran kanssa viranhoidossa ilmenevistä vaikeuksista. Vuoden 1983 päätöksessä tuomiokapituli kehotti kirkkoherraa pidättäytymään seurakunnan työntekijöitä ja luottamushenkilöitä ärsyttävistä kannanotoista tai toimenpiteistä ja kehotti seurakuntaneuvostoa valvomaan, että viranhaltijat ja työntekijät pyrkivät välttämään kirkkoherraa loukkaavia tai asiattomia kannanottoja. Tuomiokapitulin mielestä myös seurakunnan työntekijöiden ja luottamushenkilöiden keskinäiset riitaisuudet tulisi pyrkiä selvittämään ja sopimaan. Tältä osin tuomiokapituli pyysi tuomiorovastia lääninrovastina selvittämään riitaisuuksia seurakunnassa ja ilmoittamaan tarvittavista toimenpiteistä.[2]

---

nen tapaus koski Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 19.3.1986 antamaa päätöstä n:o 10, 18.6.1986 antamaa päätöstä n:o 15 ja 20.8.1986 antamaa päätöstä n:o 17, näitä koskevia Turun hovioikeuden 15.6.1987 antamaa päätöstä n:o 272 ja korkeimman oikeuden 13.12.1988 antamaa päätöstä n:o 3778. Korkeimman oikeuden antamalla päätöksellä kirkkoherra papinviran laiminlyömisestä erotettiin papinviran toimittamisesta yhdeksi kuukaudeksi ja omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakuntalaistensa kanssa olemisesta saamaan varoitus. Näitä tapauksia on käsitelty papinviran virkavirheiden yhteydessä aikaisemmin edellä kohdassa V Papin virkatoiminta 5.2. Muu yleinen viranhoito.

[2] Tuomiokapituli oli pyrkinyt poistamaan seurakunnassa ilmennyttä luottamuspulaa ja eripuraisuutta yksityisellä piispantarkastuksella 13.5.1982 ja piispan järjestämin tapaamisin. Tuomiokapitulin mielestä asiat olivat ennen muuta kireistä henkilösuhteista johtuvia ihmissuhdevaikeuksia eivätkä varsinaisia väärinkäytöksiä tai virheellisyyksiä. Kirkkoherran osalta tuomiokapituli ei löytänyt sellaista vakavaa 1964 KL 108 §:ssä tarkoitettua papille sopimatonta käyttäytymistä tai että hän olisi tahallisesti omasta syystään

Tuomitut rangaistukset ovat vaihdelleet yksityisestä varoituksesta tai varoituksesta pappisviran menettämiseen. Lisäksi seuraamuksena on käytetty muistutusta.

1. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli tuomitsi 12.3.1942 antamallaan päätöksellä n:o 6 kirkkoherran 1869 KL 126 §:n nojalla, verrattuna saman lain 117, 120 ja 404 §:ään, yhden vuoden virantoimituseroon. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra oli uhkaamalla keväällä 1935 seurakunnan pappilassa nimeltä mainittua muuraria, haastamalla vuoden 1937 vaiheilla nimeltä mainitun pankinjohtajan kaksintaisteluun ja käyttämällä samoihin aikoihin sopimatonta puhetapaa pankinjohtajaa kohtaan sekä lyömällä 30.1.1938 nimeltä mainittua talollista ja 5.3.1939 nimeltä mainittua kansakoulunopettajaa kävelykepillään yleisellä maantiellä[3] käytöksellään jatkuvasti aikaan saanut pahennusta sekä lisäksi jatkuvasti ollut omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakuntalaistensa kanssa. Tuomiokapituli katsoi asianhaarojen olleen erittäin raskauttavat.[4] Tuomiokapitulin virallinen syyttäjä ja kirkkoherra hakivat muutosta tuomiokapitulin päätökseen.

Turun hovioikeus 30.9.1943 antamallaan päätöksellä R.D.Fol 625: n:ot 1 ja 2 (Turun hovioikeuden lähetekirjelmä 30.9.1943 n:o 3466) tuomitsi kirkkoherran tuomiokapitulin tuomitseman yhden vuoden virantoimituseron sijasta 1869 KL 126 §:n nojalla, verrattuna saman lain 117 ja 120 §:ään, kahden vuoden virantoimituseroon. Korkein oikeus 23.2.1944 pysytti hovioikeuden päätöksen.

---

eripuraisuudessa virkaveljiensä tai seurakunnan jäsenten kanssa ja että hänet tämän johdosta olisi asetettava syytteeseen papille sopimattomasta käyttäytymisestä.

[3] Kihlakunnanoikeus oli 28.9.1939 tuominnut kirkkoherran kansakoulunopettajan lyömisestä korvalle yleisellä maantiellä tapahtuneesta lievästä pahoinpitelystä RL 21 luvun 12 §:n 1 kappaleen, verrattuna RL 41 luvun 8 §:ään 20:een 100 markan suuruiseen päiväsakkoon.

[4] Tuomiokapituli hylkäsi syyttäjän vaatimukset osaksi aiheettomina ja osaksi toteennäyttämättöminä siltä osin kuin ne koskivat kirkkoherran ryhtymistä jumalanpalveluksen yhteydessä kiivastuksissaan ja ilmeisessä vihamielessä nuhtelemaan kirkkoon myöhästyneenä saapuneita, tarpeetonta rettelöintiä seurakunnan kanttorin kanssa, kirkkoherran puhumista kirkollisista toimituksista pilkallisesti ja maanviljelijä Kyösti Kallion tultua tasavallan presidentiksi kirkkoherran jättäessä yleisestä kirkkorukouksesta pois tasavallan presidenttiä koskevan osan. Seurakuntalaisten kokous oli 9.3.1939 päättänyt ryhtyä kirkkoherran käytöksestä ja toimintatavasta tehtyjen huomautusten johdosta toimenpiteisiin kirkkoherran viraltapanemiseksi. Kantelukirjelmän olivat kirjoittaneet herastuomari, kunnallislautakunnan esimies, kunnanvaltuuston puheenjohtaja ja kansakoulunopettaja ja lisäksi asiassa oli avoin asianajovaltakirja, jossa oli 58 nimikirjoitusta. Lisäksi tuomiokapitulille toimitettiin kaksi poliisikuulustelupöytäkirjaa, jotka oli laadittu kansakoulunopettajaan kohdistuneen kirkkoherran syyksi väitetyn pahoinpitelyn johdosta. Tuomiokapituli kuulustutti yli kymmenen todistajaa kihlakunnanoikeudessa. Kirkkoherra katsoi, että hän ei ollut syyllistynyt mihinkään rangaistavaan virkavirheeseen.

2. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 1.6.1946 antamallaan päätöksellä n:o 8 tuomitsi kirkkoherran – kysymyksessä sama kirkkoherra kuin edellisessä tapauksessa – käytösvirheistä ja viran väärinkäyttämisestä erotettavaksi kirkkoherran virasta ja menettämään pappisvirkansa. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra oli 13.2.1944 käytöksellään aikaansaanut pahennusta seurakunnan hautausmaalla ja kirkon sakaristossa ja että kirkkoherra oli 27.2.1944 jumalanpalveluksen aikana saarnatuolista seurakunnalle aiheettomasti lukenut laatimansa sopimattoman sävyisen kirjoituksen ja täten väärinkäyttänyt virkaansa, samalla "matkaansaattaen pahennusta". Tuomiokapituli otti huomioon, että osa kirkkoherran menettelystä oli tapahtunut hänen tultua korkeimman oikeuden 23.2.1944 antamalla päätöksellä tuomituksi käytösvirheistä kahden vuoden virantoimituseroon. Tuomiokapituli piti asianhaaroja erittäin raskauttavina, ja tuomitsi 1869 KL 126 §:n nojalla, verrattuna saman 117 ja 120 §:ään, kirkkoherran kerrotuista käytösvirheistä ja viran väärinkäyttämisestä erotettavaksi seurakunnan kirkkoherranvirasta ja menettämään pappisvirkansa.

> Syyttäjän syytekirjelmän mukaan kirkkoherra oli 13.2.1944 seurakuntansa hautausmaalla, ryhdyttyään toimittamaan ruumiinsiunausta kiivastuneena huutamalla vaatinut J.K:a, joka oli lupautunut sanottuna päivänä hoitamaan seurakunnan kanttori-urkurin virkatehtäviä, poistumaan hautaustoimituksesta väittäen K:n "vastustavan itseänsä ja yrittävän syyllistyä virkavallan anastukseen". Kirkkoherra oli syytekirjelmän mukaan näin menetellen "aikaansaanut pahennusta vakavassa ja arkaluontoisessa kirkollisessa toimituksessa, tehden myös tavanmukaisten hautajaismenojen noudattamisen mahdottomaksi". Edelleen syyttäjä esitti, että J.K:n mentyä samana päivänä ennen jumalanpalveluksen alkamista kirkon sakaristoon tarjoutumaan suorittamaan kanttori-urkurin tehtävät jumalanpalveluksessa kirkkoherra oli huutamalla kehottanut K:a poistumaan sakaristosta ja potkaissut K:a istumalihaksiin, millä menettelyllään kirkkoherran oli katsottava "matkaansaattaneen pahennusta ja aiheuttaneen lisäksi sen, että jumalanpalvelus oli toimitettu ilman tavanmukaista veisuuta". Vielä syyttäjä oli ilmoittanut kirkkoherran 27.2.1944 kirkon saarnatuolista jumalanpalveluksen aikana lukeneen kokoontuneelle seurakunnalle laatimansa kuulutuksen, joka sisällöltään oli jumalanpalveluksen yhteydessä luettavaksi sopimaton. Syyttäjä katsoi kirkkoherran täten sekoittaneen jumalanpalvelukseen sopimattomia ja käyttäneen väärin virkaansa. Kun kirkkoherra oli korkeimman oikeuden 23.2.1944 antamalla päätöksellä tuomittu virkavirheestä kahden vuoden virantoimituseroon ja asianhaaroja oli muutoinkin pidettävä erittäin raskauttavina, virallinen syyttäjä oli vaatinut kirkkoherran tuomitsemista viraltapantavaksi.[5]

[5] Kirkkoherra oli jättänyt selityksen antamatta määräajassa, mutta oli myöhemmin

Tuomiokapitulin alistettua 1869 KL 416 §:n nojalla päätöksensä Turun hovioikeuden tutkittavaksi hovioikeus 25.10.1946 antamallaan päätöksellä vahvisti päätöksen. Kirkkoherra haki muutosta hovioikeuden päätökseen. Korkein oikeus 7.3.1947 antamallaan päätöksellä n:o 656 jätti pysyväksi sen lopputuloksen, johon hovioikeus oli johtunut hovioikeuden soveltamien lainkohtien eli 1869 KL 126 §:n, verrattuna saman lain 117 ja 120 §:ään, ja 140 §:n nojalla. Korkeimman oikeuden päätöksen mukaan sen seikan, että kirkkoherra oli jo Turun hovioikeuden 30.9.1943 antamalla päätöksellä, jonka korkein oikeus 23.2.1944 oli vahvistanut, tuomittu käytösvirheestä erotettavaksi virantoimituksesta, olisi tullut pidättää kirkkoherraa uudelleen rikkomasta virkaansa kuuluvia velvollisuuksia.[6]

3. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 29.6.1964 antamalla päätöksellä[7] tuomiokapituli antoi kappalaiselle yksityisen varoituksen 1869 KL 126 §:n, verrattuna saman lain 117 ja 120 §:ään, nojalla. Tuomiokapituli katsoi kappalaisen syyllistyneen virkansa velvollisuuksien rikkomiseen olemalla vuoden 1961 loppupuolelta vuoden 1963 loppuun omasta syystänsä riidassa ja eripuraisuudessa virkaveljensä – kirkkoherran – kanssa ja että kappalainen, jonka evankelis-luterilaisen kirkon pappina tuli osoittaa käytöksessään säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta sekä kaikessa ja kaikkialla

---

sen lähettänyt oikeuskanslerinvirastolle, joka tuomiokapitulin pyynnöstä toimitti sen tuomiokapitulille. Kirkkoherra oli itse tuomiokapitulin edessä vastaamassa asiasta. Lisäksi tuomiokapituli kuulustutti todistajia kihlakunnanoikeudessa.

[6] Kirkkoherran nimikirjanotteesta ilmeni, että hänet oli korkeimman oikeuden päätöksellä 23.2.1944 tuomittu erittäin raskauttavain asianhaarain vallitessa tapahtuneesta sopimattomasta käytöksestä ja sen johdosta, että oli ollut riidassa ja eripuraisuudessa seurakuntalaistensa kanssa kahden vuoden virantoimituseroon, päätös oli pantu täytäntöön 15.5.1944 alkaen päättyen 15.5.1946. Edelleen nimikirjanotteesta ilmeni, että tuomiokapituli 10.5.1946 antamallaan päätöksellä oli pidättänyt 1869 KL 130 §:n nojalla kirkkoherran kolmen kuukauden ajaksi 15.5.1946 lukien kirkkoherranvirasta ja muustakin papillisen viran toimittamisesta, koska kirkkoherra virantoimituseron aikana ei ollut käyttäytynyt "hyvästi ja soveliaasti". Tuomiokapitulin virastapidättämistä koskeva päätöksestä 10.5.1946 kirkkoherra oli valittanut Turun hovioikeuteen, joka 14.11.1946 antamallaan päätöksellä palautti asian tuomiokapitulille uutta käsittelyä varten, koska tuomiokapitulin ei olisi pitänyt ratkaista asiaa varaamatta kirkkoherralle tilaisuutta tulla siinä kuulluksi. Tuomiokapituli antoi asiassa 14.6.1947 uuden päätöksen n:o 7, jossa se totesi kirkkoherran korkeimman oikeuden 7.3.1947 antamalla päätöksellä tulleen tuomituksi pantavaksi kirkkoherranvirasta ja menettämään pappisvirkansa, mikä päätös oli 22.5.1947 pantu täytäntöön 1869 KL 141 §:n mukaisesti. Asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta, koska pappisviran menettänyt ei enää ollut tuomiokapitulin tuomiovallan alainen.

[7] Päätöksestä ei ilmene numeroa, koska se on jäljennöksenä.

käyttäytyä arvollisena sananpalvelijana, oli näin rikkonut pappisvirkansa velvollisuuksia. Tuomiokapitulin päätöksen mukaan asiassa ei ollut ilmennyt kirkkolain mainitsemia erittäin raskauttavia asianhaaroja.[8]

> Tuomiokapitulille jätetyn kantelukirjeen ja siihen liitettyjen todistusten mukaan kappalainen oli vuosina 1961–1962 useassa eri tilanteessa uhannut esimiestään kirkkoherraa "seläntakana viraltapanolla, jopa vankilallakin" ja että kappalainen "oli näytellyt kirkkoneuvoston pöytäkirjan jäljennöksiä syyttäen esimiestään väärennyksestä ja ilmoittanut, että asia oli annettu poliisin käsiin; että oli myös ilmennyt, että ainakin eräällä seurakunnan jäsenellä oli ollut hallussaan näitä jäljennöksiä, jopa valokopioita". Kantelukirjeen mukaan kappalaisen "nurjaan käytökseen", joka oli ollut hänelle ominaista jo pitkät ajat ennen näitä tapauksia, "oli liittynyt tahallinen halu häväistä esimiestään". Tällaista jatkuvaa eripuraisuutta virkaveljensä kanssa kantelija piti papille sopimattomana ja katsoi sen 1869 KL 117 ja 126 §:n mukaan rangaistavaksi teoksi.

Turun hovioikeus 10.11.1964 antamallaan päätöksellä (1964 RD 771/4) kappalaisen valitettua tuomiokapitulin päätöksestä katsoi, ettei ollut esitetty syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöstä.

> Samaa kappalaista koskevana Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin pöytäkirjasta 29.12.1960 ilmeni arkkipiispa Salomiehen pöytäkirjaan merkitsemä asia. Seurakunnan kirkkoherra oli 21.12.1960 ilmoittanut arkkipiispalle, että kappalainen oli käytöksellään aikaansaanut pahennusta seurakunnassa. Piispan kuulustelussa 22.12.1960 kappalainen oli tunnustanut asian, mutta myös omasta aloitteestaan ilmoittanut esittäneen asianosaiselle anteeksipyyntönsä sekä parantaneen käytöksensä. Pöytäkirjamerkinnän mukaan arkkipiispa antoi asian johdosta kappalaiselle yksityisen varoituksen sekä "kehoituksen Jumalan avulla ottaa vaarin käytöksestään, ettei vast'edes anna aihetta pahennukseen".[9]

4. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 17.3.1970 antamallaan päätöksellä n:o C 1 tuomitsi kirkkoherran erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kolmeksi kuukaudeksi 1964 KL 107 ja 108 §:n nojalla. Tuomiokapituli ei pitänyt virka- ja käytösvirheitä niin vähäisinä, että varoitus olisi katsottu niistä riittäväksi. Kirkkoherra oli laiminlyömällä kirkkoneuvoston ja kirkkovaltuuston varapuheenjohtajan vaalin, poistumalla kirkkoneuvoston kokouksesta ilman asiallista syytä, keskeyttämällä kirkonkokouksen, johon hän ei ollut tuonut seurakunnan ääniluetteloa, ja poistumalla kokouksesta oli ainakin vuo-

[8] Tuomiokapituli toimitutti todistajien kuulustelun raastuvanoikeudessa.

[9] Kappalaisen käytöksellään aikaansaaman pahennuksen syy ei pöytäkirjasta käy ilmi, koska kirkkoherran ilmoitus on ollut suullinen eikä jutussa ole asiakirjoja.

den 1965 alusta lukien osoittanut jatkuvaa yliolkaista suhtautumista seurakunnan hallintoelimiä ja niiden jäseniä kohtaan, ollut omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan kanssa ja siten käyttäytynyt virassaan papille sopimattomalla tavalla ja aikaansaanut pahennusta seurakunnassa.

5. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 27.1.1977 antamalla päätöksellä n:o 2 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherralle kirjallisen varoituksen 1964 KL 108 §:n nojalla. Tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra ei ollut kyennyt osoittamaan sellaista rauhaisaa ja arvollista käyttäytymistä kuin papilta tilanteesta riippumatta tulee voida odottaa ja tästä syystä hän oli joutunut ristiriitaan kirkkoneuvoston kanssa. Tuomiokapituli otti huomioon sen, että kirkkoherraa oli tuomiokapitulissa jo aiemmin "vastaavanlaisesta asiasta ojennettu".[10]

6. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 4.7.1979 antamalla päätöksellä n:o 17 tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran erotettavaksi kolmeksi kuukaudeksi kirkkoherranviran toimittamisesta 1964 KL 107 ja 108 §:n nojalla papin muiden kuin 1964 KL 85 ja 86 §:n mukaisten virkavelvollisuuksien laiminlyömisestä ja papille sopimattomasta käyttäytymisestä. Kirkkoherra oli vaikeuttanut asian käsittelyä yhteisessä kirkkoneuvostossa ja seurakuntaneuvostossa, käyttäynyt papille sopimatonta kieltä alaisistaan ja seurakuntalaisistaan ja käymällä elokuun alkupuolella 1978 käsiksi seurakunnan kanslistiin. Kirkkoherra oli ollut jatkuvassa riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan ja seurakuntayhtymän luottamushenkilöiden, eräiden työntekijöiden ja useiden seurakuntalaisten kanssa aiheuttaen menettelyllään suurta pahennusta ja julkista huomiota sanomalehtikirjoittelussa.[11]

---

[10] "Ojennus" on ilmeisesti ollut piispan suorittama kirkkoherran puhutteleminen, koska aikaisempaa päätöstä ei ollut. Myöhemmin samaa kirkkoherraa koskevia päätöksiä on mm. itsenäisyyspäivän saarnojen osalta Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätökset 19.3.1980 n:o 4 ja 9.10.1989 n:o 16 sekä sopimattomasta käyttäytymisestä, viran arvollisen hoitamisen noudattamatta jättämisestä, olemisesta riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan jäsenten kanssa sekä papinviran väärinkäytöstä, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätös 29.4.1981 n:o 6.

[11] Tuomiokapituli hylkäsi syytteen papin juopumuksesta, papillisten virkavelvollisuuksien laiminlyönnistä ja tavoittamattomissa olemisesta. Piispa toimitti yksityisen piispantarkastuksen seurakunnassa 17.5.1979 yhteisen kirkkoneuvoston varapuheenjohtaja, yhteisen kirkkovaltuuston puheenjohtajan, yhteisen kirkkovaltuuston jäsenen ja taloudenhoitajan kantelukirjeen johdosta. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 4.7.1979 antamallaan päätöksellä n:o 18 pidätti 1964 KL 107 ja 108 §:n nojalla kirkkoherranvirkansa toimittamisesta toistaiseksi ja enintään siihen saakka, kunnes tuomiokapitulin päätös sai lainvoiman. Päätöksen perusteena oli seurakuntayhtymän vaikea luottamuspula sekä se tuntemus, mikä tuomiokapitulilla oli kirkkoherran viranhoidosta kahdessa aikaisemmassa seurakunnassa.

7. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 30.8.1983 antamassaan päätöksessä n:o C 5 1964 KL 108 §:n nojalla "muistutti" kirkkoherraa siitä, että hänen tulee hoitaa virkaansa arvollisesti ilman ristiriitaa ja eripuraisuutta virkaveljiensä kanssa. Kysymyksessä oli puhujan järjestäminen kaatuneiden muistopäivänä 15.5.1983 Oulun sankarihautausmaalla pidettävään perinteiseen tilaisuuteen vuorolistan mukaan. Tuomiokapituli totesi, ettei yhteisten tehtävien jakamisesta Oulun seurakuntien kesken ollut sille esitetty nimenomaista sopimusta ja ettei kirkkoherran kieltäytymistä osoittamasta puhujaa 15.5.1983 pidettyyn tilaisuuteen ollut asiakirjoissa kiistattomasti osoitettu. Toisaalta oli käynyt tuomiokapitulin mukaan ilmi, että kirkkoherra oli kirjeessään 19.11.1981, jossa oli ollut kysymys vastaavasta puhetilaisuudesta itsenäisyyspäivänä 1981 ja nyt toukokuussa 1983 menetellyt tavalla, jonka ei voitu katsoa olevan sopusoinnussa kirkkoherranviran arvokkaan hoitamisen kanssa. Tuomiokapituli otti huomioon, että kirkkoherralla nimenomaisen sopimuksen puuttuessa oli ollut aktiivinen selonottovelvollisuus siitä, oliko puhuja järjestetty, ja että hänen perinteistä ja vuorokierrosta tietoisena olisi pitänyt varautua puhetehtävän mahdolliseen tulemiseen kyseisen seurakunnan osalle. Tuomiokapituli katsoi kirkkoherran "sovun etsimisen sijasta pikemminkin halunneen ylläpitää eripuraisuutta virkaveljensä kanssa". Tästä osoituksena oli tuomiokapitulin mielestä kirkkoherran puhetehtävien ilmoittamisen määräajasta – ihanteena puoli vuotta – kohtuuttomana pidettävä ehto.[12]

8. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 13.6.1989 antamassaan päätöksessä n:o B 9 katsoi näytetyksi, että kappalainen oli ainakin osaksi omasta syystään ollut riidassa seurakunnan taloudenhoitajan ja suntion kanssa sekä hoitaessaan kirkkoneuvoston puheenjohtajan tehtäviä hän ei ollut tehnyt sitä arvokkaasti, mistä 1964 KL 108 §:n nojalla tuomiokapituli muistutti kappalaista vastaisen varalta.

> Kanteluasiassa oli kysymys myös kirkkoneuvoston kokouksen tarkistetun pöytäkirjan muuttamisesta. Tältä osin tuomiokapituli oli toimittanut asian 1964 KL 450 §:n 2 momentin nojalla Vaasan lääninhallitukselle, jonka määräyksestä oli suoritettu poliisitutkinnat. Kihlakunnanoikeus oli 23.11.1983 jättänyt kirkkoherran rangaistukseen tuomitsematta yksin teoin ilman hyötymistarkoitusta tehdystä yleisen asiakirjan väärentämisestä ja ilman hyötymistarkoitusta tehdystä virkarikoksesta RL 36 luvun 3 §:n, 40 luvun 6 §:n 1 momentin 1 ja 3 kohdan, 22

[12] Tuomiokapituli teki päätöksensä äänestyksen jälkeen äänin 4–1 vähemmistöön jääneen piispa Rimpiläisen kannan ollessa seuraava: "Tuomiokapituli toteaa, ettei asia anna sen taholta aihetta enempään."

§:n, 3 luvun 5 §:n ja 7 luvun 1 §:n nojalla. Rikosta kihlakunnanoikeus piti vähäpätöisenä, ja katsoi teon johtuneen äkkipikaistuksissa tapahtuneesta anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta ja ajattelemattomuudesta eikä yleinen etu vaatinut rangaistuksen tuomitsemista.

Vaasan hovioikeus 10.1.1989 antamallaan päätöksellä n:o 2334/88 hylkäsi syytteen heinäkuussa 1985 yksin teoin ilman hyötymistarkoitusta tehdyksi väitetystä yleisen asiakirjan väärentämisestä ja virkatikoksesta. Virallisen syyttäjän valitukseen annetun ratkaisun perustelun mukaan kirkkoherra toimi virkansa puolesta kirkkoneuvoston kokousten puheenjohtajana. Kokouksen 8.7.1985 kirkkoherra oli avannut, mutta kun hän lääkärintodistuksen mukaan oli puhekiellossa, hän oli pyytänyt varapuheenjohtajaa johtamaan puhetta. Kirkkoherra oli ollut kokouksessa läsnä ja allekirjoittanut siitä laaditun pöytäkirjan. Hän käsittänyt toimineensa kysymyksessä olevan kokouksen puheenjohtajana. Koska pöytäkirjan tarkistaminen ja allekirjoittaminen kuuluivat puheenjohtajan tehtäviin ja kirkkoherran pöytäkirjaan tekemät muutokset olivat vastanneet hänen käsitystään kokouksen kulusta, kirkkoherra ei menettelyllään ollut hovioikeuden päätöksen mukaan syyllistynyt kihlakunnanoikeuden hänen syykseen lukemiin rikoksiin.[13]

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli totesi päätöksessään pöytäkirjaa koskeneen hovioikeuden lainvoimaisen päätöksen ja katsoi, että kantelu ei tältä osin antanut aihetta muihin toimenpiteisiin kuin että tuomiokapituli totesi pöytäkirjan allekirjoituksen ja tarkistuksen tapahtuneen virheellisessä järjestyksessä.[14]

Kokoava arvio. Tekona papin omasta syystä riidassa ja eripuraisuudessa virkaveljiensä tai seurakuntalaistensa kanssa oleminen esiintyi yleensä yhdessä papille sopimattoman käyttäytymisen kanssa. Riidan ja eripuraisuuden ilmenemistä ikäänkuin peilattiin papinviran tai pappisviran arvokkaaseen hoitamiseen. Tuomitsevissa päätöksissä, joissa sovellettiin 1869 KL 126 §:ää, verrattuna 117 ja 120 §:ään, ja 1964 KL 108 §:ää, verrattuna 96 ja 99 §:ään, kytkentä tehtiin pappisvalaan ja pappisviran hoitamisessa papille asetettuihin pyrkimyksiin kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvollisena sananpalveli-

[13] Kirkkoneuvoston kokouksessa pöytäkirjanpitäjänä toimineen taloudenhoitajan valitusta hovioikeus ei tutkinut. Taloudenhoitajaa ei hovioikeuden päätöksen mukaan voinut pitää nyt kysymyksissä oleviin rikoksiin nähden rikoksilla ensikädessä loukatun oikeushyvän haltijana, eikä hänelle myöskään ollut asian johdosta syntynyt mitään yksityistä oikeudellista vaadetta. Taloudenhoitaja ei näin ollen ollut tässä asiassa asianomistajan asemassa.

[14] Pappi ei enää toiminut kysymyksessä olevan seurakunnan kirkkoherrana asiakirjan väärentämistä koskeneen jutun kihlakunnanoikeudessa tapahtuneen käsittelyn aikaan, vaan hän oli jo saanut valtakirjan toisen seurakunnan kappalaisen virkaan.

jana ja tunnollisena sielunhoitajana. Riidassa ja eripuraisuudessa oleminen, luottamuspula tai ristiriitaan joutuminen johtui siitä, että pappi ei kyennyt osoittamaan sellaista rauhaisaa ja arvollista käyttäytymistä kuin papilta tilanteesta riippumatta tuli voida odottaa. Tapausaineistossa riita ja eripuraisuus, joka pahimmillaan oli voinut kestää useita vuosia ennen kuin lainvoimainen päätös asiassa saatiin, ilmenivät papin menettelytapoina seurakunnan luottamuselinten kokouksissa, papin luottamushenkilöitä tai viranhaltijoita koskevassa puhuttelutavassa ja fyysisessä kohtelussa sekä jäykässä ja taitamattomassa menettelyssä seurakuntatyön eri aloilla ja henkilösuhteissa.

Rangaistukset painottuivat pappisviran toimittamisesta erottamiseen. Aineiston tässä tapausryhmässä käytettiin myös 1869 KL 126 §:ssä säädettyä ankarinta rangaistusta eli viraltapanoa, kun Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 1.6.1946 antamallaan päätöksellä n:o 8 tuomitsi erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa kirkkoherran menettämään pappisvirkansa, ja tämä rangaistus pysyi hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.

Tapausaineistossa muutoksenhakujen lukumäärä oli suhteellisen korkea, kun yhdeksästä tapauksesta neljässä valitettiin hovioikeuteen ja näistä vielä kolmessa korkeimpaan oikeuteen. Yhdessä tapauksessa tuomiokapitulin papille tuomitsema rangaistus yhden vuoden virantoimituserosta tuli jopa hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa tuomittuna ankarammaksi eli kahden vuoden virantoimituseroksi (Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 12.3.1943 antama päätös n:o 6).

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 30.8.1983 ja 13.6.1989 antamia päätöksiä lukuun ottamatta tuomiokapituli asetti jutussa syyttäjän. Syytteen toteennäyttämiseksi tuomiokapituli ainakin kolmessa tapauksessa kuulustutti todistajia alioikeudessa.

Pitkät prosessiajat – kolmesta viiteen vuotta – osoittavat osaltaan näyttökysymyksen vaikeuden monenlaisissa syvällisissä riidoissa ja eripuraisuuksissa. Papin ja seurakunnan luottamuselinten jäsenten elettyä useita vuosia riidassa ja eripuraisuudessa ja asioiden hoidon vaikeuduttua äärimmilleen piispa voi määrätä toimitettavaksi 1869 KL 362 §:n 3 momentin ja 1964 KL 403 §:n 3 momentin mukaisen yksityisen piispantarkastuksen. Mikäli yksityinen piispantarkastus, piispan ja papin väliset taikka piispan ja luottamushenkilöiden väliset keskustelut ja neuvottelut taikka papin puhuttelu piispan luona eivät tuottaneet tulosta riidan ja eripuraisuuden lopettamiseksi, tuomiokapitulille ei jäänyt enää muuta keinoa kuin syytetoimenpiteisiin ryhtyminen. Tuomittu rangaistuskaan ei välttämättä ratkaissut tilannetta, sillä sama

pappi saattoi tulla uudelleen tuomituksi riidasta ja eripuraisuudesta, joskin toteuttaen tekonsa eri menettelytavoin.[15]

1.2. Kielenkäyttö

1869 KL 126 § *"(...) muulla tavalla rikkoo virkansa velvollisuuksia, niinkuin: (...) taikka käytöksellään muuten aikaansaa pahennusta."*

1964 KL 108 § *"(...) jättää noudattamatta, mitä viran arvollisesta hoitamisesta on määrätty noudatettavaksi, (...) tahi muuten saa aikaan pahennusta."*

Papin kielenkäyttöä koskevaan aineistoon on otettu sellaiset papin puheet, kirjoitukset tai puhetapaa koskevat kantelut, joissa kysymys on ollut papin sopimattomasta kielenkäytöstä. Tämän ryhmän tapaukset eivät sisällä saarnassa esiintynyttä kielenkäyttöä, koska sopimattomien sekoittamisesta saarnaan oli säädetty 1869 KL 126 §:ssä ja 1964 KL 108 §:ssä, ja saarnan sisällöstä 1869 KL 23 §:ssä ja 1964 KL 23 §:ssä.[16]

Kanteluita kohdistettiin 32 pappiin, joista 18 koski kirkkoherroja, kuusi kappalaisia, seitsemän ylimääräisiä pappeja ja yksi yhdistyksen palveluksessa olevaa pappia. Kahdeksasta kirkkoherrasta oli kanneltu kaksi kertaa. Tuomiokapituli antoi kahdeksassa tapauksessa tuomitsevan päätöksen seuraavasti: yksi julkinen varoitus, neljä yksityistä varoitusta, yksi muistutus ja kaksi piispan antamaa muistutusta. Lisäksi tuomiokapituli antoi hallinnollisessa menettelyssä neljä muistutusta. Yhdessä aineiston tapauksessa, jossa tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kolmen kuukauden ajaksi 1964 KL 107 ja 108 §:n nojalla, oli papille sopimattoman kielenkäytön lisäksi kysymys myös kirkkoherran olemisesta omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan jäsenten kanssa.[17]

---

[15] Tapausaineistosta ei käynyt ilmi, oliko seurakunta itse päässyt vaalilla valitsemaan pappinsa, vai oliko kysymyksessä viran ainoa hakija, jolle tuomiokapituli antoi valtakirjan virkaan. – Seurakunnan oikeudesta valita pappi, sen perustumisesta lähinnä historiallisiin syihin vanhan pohjoismaisen pitäjähallinnon kehityksessä ks. Gunnar Träskmanin selvitys Kirkkojärjestyskomitean liite 4 s. 145–146.

[16] Saarnaan liittyvät tapaukset on käsitelty pappisviran toimittamisessa tehtyjen muiden virkavirheiden yhteydessä kohdassa V Papin virkatoiminta 4.1. Jumalanpalveluksen toimittaminen.

[17] Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 29.4.1981 antamallaan päätöksellä n:o 6 tuomitsi kirkkoherran rikoksesta, joka "pappisviran osalta käsittää sen laiminlyömisen,

Ratkaisukäytäntöä tarkastellaan seuraavassa tuomittujen rangaistusten perusteella siten, että ensin tarkastellaan tuomittua ankarinta rangaistusta eli julkista varoitusta ja sitten yksityistä varoitusta ja muistutusta.

Julkinen varoitus

1. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli tuomitsi 5.6.1960 antamallaan päätöksellä n:o 10 äänestyksen jälkeen äänin 4–1 kirkkoherran jatketusta käytösvirheestä saamaan julkisen varoituksen 1869 KL 126 §:n nojalla (sellaisena kuin tämä lainkohta oli muutettuna 27.4.1944 annetulla lailla). Kirkkoherra oli seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksessa 1.6.1958 puhunut sopimattomasti edeltäjästään "mm. lupaamalla hänen hengestään tapporahan", 22.2.1959 seurakunnassa pidetyssä nuorisokokouksessa "käyttäytynyt omituisen vihamielisesti vaatien jokaista läsnäolijaa puhumaan sanoen jokaisen, joka ei tätä kehoitusta noudattaisi vievän kirouksen mennessään", keväällä 1959 seurakunnan kanttorilan rakennustyömaalla puhunut konekivääreillä ampumisesta ja 7.6.1959 pidetyillä evankelioimispäivillä eräällä koululla pitämässään hartauspuheessa käyttänyt jyrkkiä ja outoja sanontoja "lausuen, ettei hän pidä ihmisiä, jotka eivät usko kadotukseen sian eikä koirankaan arvoisina". Tuomiokapitulin päätöksen mukaan tämä oli ollut omiaan aikaansaamaan pahennusta ja lisäksi kirkkoherran heinäkuussa 1958 nimeltä mainitulle opettajalle kirjoittama kirje oli ollut sisällöltään sellainen, että kirjeen tultua seurakunnassa yleisemmin tunnetuksi kirkkoherra oli "tällä kirjeelläkin aikaansaattanut pahennusta".

> Selityksessään kirkkoherra myönsi käyttäneensä "liian raivokkaita, ihmisarvoa alentavia sanoja" evankelioimiskokouksessa kertoen tarkoittaneensa puheellaan Jehovan todistajia. Samoin kirkkoherra myönsi nuorisokokouksessa tuoneensa ajatuksensa julki "taitamattomin sanoin",

---

mitä on määrätty noudatettavaksi viran arvollisesta hoitamisesta, olemisen omasta syystään riidassa ja eripuraisuudessa seurakunnan jäsenten kanssa ja papinviran osalta käsittää papinviran väärinkäytön". Erimielisyydet ja riidat ilmenevät kirkkoherran ja kirkkoneuvoston sekä kirkkoherran ja rekisteröidyn kirkkokuoron välillä. Tätä tapausta on käsitelty aikaisemmin kohdassa VI Papin elämä 5.2. Muu yleinen viranhoito ja mainittu alaviitteenä kohdassa VI 1.1. Riita ja eripuraisuus. Tuomiokapitulin päätöksen mukaan kirkkoherra oli käyttänyt papille sopimatonta kieltä virantoimituksessa lukukinkereillä: "mustalaisen saa ampua kuulustelematta", leskivaimolle: "miehenne on jo matojen ruokana", luottamusmiehistä: "pelle, vanhuudenhöperö", teologisen tiedekunnan professorista: "olisi tullut pienenä hirttää", kirkkokuoron jäsenestä: "huorat ja juopot". Kirkkoherra oli tuomiokapitulin päätöksen mukaan loukannut seurakunnan jäseniä ja luottamusmiehiä tällä sopimattomalla kielenkäytöllään ja näin tehdessään käyttäytynyt sopimattomasti.

mutta kielsi osoittaneensa millään tavoin vihamielistä käyttäytymistään. Opettajalle lähetetty kirje oli kirkkoherran mielestä "totuudellinen, joskin kielenkäyttö oli tahditonta ja sopimatonta". Syynä siinä kirkkoherran selityksen mukaan oli kuitenkin se, että opettajan menettely oli osaltaan ollut vaikuttamassa siihen, että kirkkoherran erityisen harrastuksen kohde, "Kristillinen Agricola-kerho" joutui lopettamaan toimintansa. Puhe kanttorilan rakennustyömaalla oli kirkkoherran mielestä ollut sopimatonta, mutta se oli kantelukirjeessä hänen mukaansa esitetty "aivan väärässä valossa" ja hän oli pyytänyt jo asiaa anteeksi. Samoin puhetta edeltäjästään hän oli pitänyt jyrkkänä, mutta katsoi tämän johtuneen siitä, että rovasti oli aikaisemmin kirjoittanut hänelle loukkaavan kirjeen. Asia oli kuitenkin myöhemmin sovittu. Loppulausuntonaan kirkkoherra katsoi, "että koko kantelu perustuu ensisijassa siihen, että seurakunnan luottamusmiehet vihaavat kirkkoherraa ja ovat hänelle kateellisia, koska enemmistö luottamusmiehistä omaa toisen poliittisen katsomuksen, kuin mikä kirkkoherralla on". Kirkkoherra myönsi lausunnossaan, että "sodanaikaiset ankarat taistelut ovat jättäneen jälkensä hänen hermostoonsa ja ne purkautuvat äkillisessä mielentilan kiihoituksessa esille". Vielä hän toi esille, että hänen vaimonsa oli "sekä ruumiillisesti että hermostollisesti sairas".[18]

Jumaluusoppinut asessori kirjallisessa valmistuksessaan katsoi, että kirkkoherran käyttäytyminen oli "aivan ilmeisesti ollut suuressa määrin sopimatonta ottaen erityisesti huomioon hänen virka-asemansa". Jumaluusoppinut asessori totesi, että esimerkiksi riita edeltäjän kanssa "ei missään tapauksessa oikeuta sellaiseen kielenkäyttöön ja mielipiteisiin, kuin mitä on tapahtunut". Edelleen hänen mukaansa ei myöskään "tunnu luultavalta, että kantelu kokonaan perustuu poliittisien mielipide-eroavaisuuksien aiheuttamaan katkeruuteen". Lääninrovastin käsityksen mukaisesti asessori piti ilmeisenä, että "kotielämän aiheuttamat vaikeudet ovat osasyynä kirkkoherran hermojen kireyteen, josta taas monet kantelussa mainitut asiat ovat olleet seurauksena". Hermojen kireys ei asessorin mukaan vielä ollut sellainen, että kirkkoherra sen perusteella olisi voitu määrätä lääkärintarkastukseen. Hermojen kireyttä asessori ei pitänyt kuitenkaan sellaisena syynä, että kirkkoherra kokonaan vapautuisi vastuusta taitamattomaan menettelyynsä. Asessori esitti kirkkoherran rankaisemista 1869 KL 126 §:n nojalla yksityisellä varoituksella. Asessori jäi äänestyksessä vähemmistöön. Lainoppinut asessori katsoi, ettei kirjallisessa valmistuksessa esitetty yksityinen varoitus ollut riittävä, koska kysymyksessä oli jatkuva sopimaton käyttäytyminen. Hän esitti kirkkoherralle annettavaksi julkisen varoituksen. Tähän esitykseen piispa, tuomiorovasti ja toinen jumaluusoppinut asessori yhtyivät.

[18] Lääninrovasti, joka tuomiokapitulin määräämänä toimitti 1869 KL 400 §:ssä tarkoitetun tutkimuksen, ilmoitti omana käsityksenään, että kirkkoherran "hermojen kireyteen on suurena syynä hänen perheolonsa".

Yksityinen varoitus

2. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 17.1.1946 antamalla päätöksellä n:o 8 tuomiokapituli tuomitsi seurakunnan ylimääräisen papin saamaan yksityisen varoituksen piispan antamana 1869 KL 133 §:n mukaisesti, koska pappi oli "tosin hyvässä tarkoituksessa" sanomalehti-ilmoituksellaan ja esiintymisellään rikkonut 1869 KL 23 ja 126 §:n määräyksiä.[19] Tuomiokapitulin pöytäkirjasta 17.1.1946 (40 §) ilmeni lisäksi, että tuomiokapituli samalla "näki hyväksi määrätä" papin toisen seurakunnan nuorisopastoriksi heti seuraavan kuun alusta eli 1.2.1946.

> Pappia koskeva kirjoitus oli ollut Kansan Sana -nimisessä lehdessä 1.12.1945 otsikossa "Leppävirtalainen pappismies oudoilla poluilla", jossa ankarasti oli arvosteltu papin menettelyä sanomalehti-ilmoituksen johdosta. Ilmoitus oli julkaistu Savon Sanomat -nimisessä lehdessä 22.11.1945 seuraavasti: "Hurjat naamiopeijaiset Tuppuranmäessä Siiri Sikasen talossa sunnuntaina 26. päivänä kello 20. Ohjelma indiiminen. Soittaa hanuri ja Hattu. Huomaa vapaa pääsy. Leppävirran pitäjän Temokraaddinen puolue." Kansan Sanassa julkaistussa artikkelissa sanomalehti-ilmoitus katsottiin "pilkaksi maamme työväestön, maatyöläisten ja talonpoikien kirjoitustaitoa" kohtaan. Artikkelin mukaan pappi "parjasi rivosti kokousyleisöä, SKDLa sekä huoneiston omistajaa siitä, että tämä sallii huoneissaan SKDLn järjestöjen pitää kokouksia". Lehtiartikkelissa pidettiin poliittista intoilua papille sopimattomana. Lopuksi lehti huomautti, että "nyt kansa odottaa loppujen lopuksi kirkonkin johdon taholta ratkaisua".
>
> Antamassaan selityksessä pappi huomautti "siitä siveellisestä turmeluksesta, joka viime aikoina on levinnyt paikkakunnalle". Kun hän oli "omin silmin" todennut asian todellisen laidan, hän päätti "sanoa sanottavansa suoraan ja julkisesti, ilmoittaen mainitun kokouksen tuomiosunnuntaiksi". "Ajan tavan mukaan" hän kertoi laatineensa ilmoituksen "ennenkuulumattoman hullunkuriseen muotoon, jolla olikin sellainen teho, että kokoushuone täyttyi ääriään myöten, ollen yleisön joukossa paljon sellaisia, jotka pitivät suurta melua". Pappi kertoi kohdistaneensa puheensa entisiin rippilapsiinsa, rintamatovereihinsa, "talon hallitusväelle sekä eri seurojen ja yhdistysten johtajille, jotka väärillä keinoilla ajavat rahanahneudessaan itsessään hyviä ja tarpeellisia asioita". Pappi myönsi puheessa olleen "ehkä liiankin voimakas tuomiopäivän henki, mutta samalla se sisälsi myöskin julistusta armosta

[19] Saman papin Oulun hiippakunnan tuomiokapituli tuomitsi myöhemmin päätöksellään 28.5.1959 n:o 13 menettämään pappisvirkansa papin tultua hovioikeudessa tuomituksi jatketusta haureuden harjoittamisesta ym. kahdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Ks. päätöksestä tämän luvun kohdassa 3.1. Rikos, joka voi tehdä papin sopimattomaksi pappisvirkaan 5. tapaus.

ja anteeksiantamuksesta". Pappi kielsi sanallakaan kosketelleensa politiikkaa, johon hän ei sanonut koskaan osallistuneensa. Ilmoituksen kielivirheitä hän ei ollut tarkoittanut pilkaksi työläisille ja talonpojille, vaan niille, jotka "repäisevän remun naamiolla puijaavat kalliisti lunastettuna sieluja".

Asian valmistellut ja esitellyt jumaluusoppinut asessori katsoi, että pappi oli "todella tahtonut lausua vakavan varoituksen paikkakunnan siveellisen turmeluksen johdosta, joten syytös politikoimisesta ei pitänyt paikkaansa". Lehti-ilmoitus oli hänen mielestään "harkitsematonta reklaammia, joka kyllä keräsi kansaa koolle, mutta samalla synnytti katkeruutta ja pahennusta toisin ajattelevissa, koska sitä helposti voitiin selittää henkilökohtaisesti tarkoitetuksi, mikä KL:n 23 §:n mukaan papilta on kielletty". "Joskin kirkkokin on oikeutettu käyttämään tänä aikana mainoskeinoja ihmisten keräämiseksi sanan ääreen, on siinä kuitenkin käytettävä muotoja, jotka ovat sen arvon mukaisia", jumaluusoppinut asessori totesi valmistuksessaan.

3. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 15.11.1954 antamallaan päätöksellä n:o 10 piti piispan 1869 KL 133 §:n nojalla antamaa yksityistä varoitusta kirkkoherralle riittävänä rangaistuksena. Piispa oli ilmoittanut antaneensa kirkkoherralle yksityisen varoituksen sen johdosta, että kirkkoherra oli kohdellut sopimattomasti nimeltä mainittua maisteria kehottamalla häntä poistumaan kirkkovaltuuston julkisesta kokouksesta 8.2.1953, missä kokouksessa oli ollut käsiteltävänä seurakunnan uuden kirkon piirustukset sekä selityksen antaminen nimeltä mainitun emännän valitukseen kirkkovaltuuston 21.12.1952 tekemästä päätöksestä myydä virkatalon metsästä puutavaraa. Vielä kirkkoherra oli käyttäytynyt piispan ilmoituksen mukaan taitamattomasti samaa maisteria kohtaan seurakunnan järjestämässä kahvitilaisuudessa.

4. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 11.6.1956 antamallaan päätöksellä n:o 14 tuomitsi kappalaisen pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä saamaan yksityisen varoituksen 1869 KL 263, 297 ja 126 §:n nojalla. Tuomiokapituli katsoi kappalaisen kirkkoneuvoston kokouksessa antamallaan lausunnolla halventaneen kirkkoherran arvovaltaa ja esimiesasemaa sekä esiintymisellään aikaansaaneen pahennusta.

Kirkkoherra oli ilmoittanut 16.8.1954 seurakunnan kirkkoneuvostolle 1869 KL 285 §:n edellyttämässä tarkoituksessa, että seurakunnan kanttoriurkuri oli laiminlyönyt noudattaa kirkkoherran määräystä perjantaisin henkilökohtaisesti tai puhelimitse ottaa selvää kanttoriurkurille kuuluvista virkatehtävistä ja että kanttoriurkuri oli luovuttanut kirkon avaimet eräälle hautausmaan työntekijälle, joka sitten oli kuivannut pyykkivaatteita kirkossa. Kappalainen oli sanotussa kirkkoneuvoston kokouksessa lausunut, ettei kirkkoherralla ollut oikeutta antaa kantto-

riurkurille käskyjä ja että hän ei nähnyt kirkon käyttämisessä pyykin kuivauspaikkana mitään pahaa. Kappalaisen mielestä kirkkoherra oli menetellyt asiassa väärin. Tuomiokapituli totesi, että seurakunnan kirkkoherralla kanttoriurkurin esimiehenä oli oikeus antaa kanttoriurkurille tämän virkatoimeen liittyviä laillisia määräyksiä eikä seurakunnan kirkkoa voida luovuttaa sellaisiin tarkoituksiin, jotka ovat sen pyhyyteen sopimattomat. Tuomiokapituli katsoi kappalaisen kerrotulla lausunnolla halventaneen kirkkoherran arvovaltaa ja esimiesasemaa sekä esiintymisellään aikaansaaneen pahennusta.[20]

5. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 19.2.1957 antamallaan päätöksellä n:o 4 piti piispan 1869 KL 133 §:n nojalla yhdistyksen palveluksessa olevalle papille antamaa yksityista varoitusta riittävänä rangaistuksena. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että pappi oli yhdistyksen omistaman opiston alueella ulkona pidetyssä hartaustilaisuudessa "kiivastuneena esittänyt lausumia, joita on pidettävä sopimattomina ja paikkakunnan ruotsinkielistä väestöä loukkaavina" ja että papin menettely oli aiheuttanut kirjoittelua sanomalehdissä.

Kantelukirjoituksen mukaan pappi oli hartaustilaisuuden yhteydessä kovaäänisesti pitämässään puheessa toistanut sanoja "saatana" ja "ruotsalaiset" sekä tämän puheen jälkeen huutaneen "satans svenskar, deras välde skall krossas och de skall drivas ut ur Grankulla". Kantelukirjoitukseen oli liitetty lehtileike Nya Pressen -nimisestä sanomalehdestä 25.6.1956, jossa tapausta oli käsitelty sekä uutisosastossa että pääkirjoituksessa.

Tuomiokapitulin antama muistutus

6. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 12.6.1969 antamallaan päätöksellä n:o 8 tuomitsi Kirkko ja Kaupunki -nimisen lehden päätoimittajana toimineen papille 1964 KL 108 §:n nojalla muistutuksen papille sopimattomasta menettelystä. Saatuaan papin selityksen tuomiokapituli katsoi Helsingin seurakuntien tiedotuskeskuksen johtokunnan lausunnon papin kirjoituksen ja hänen antamansa selityksen johdosta sekä papin

[20] Saman kappalaisen tuomiokapituli oli 4.6.1956 päätöksellään n:o 13 tuominnut saamaan jatketusta varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä – matkakorvauksen periminen liian suurena – saamaan julkisen varoituksen sekä pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä saamaan samoin julkisen varoituksen. Pahennuksen aikaansaanut käytös oli tapahtunut kirkkovaltuusmiesten kokouksessa 29.12.1954, jolloin kappalainen oli käyttänyt puheenvuoron pyytämättä lupaa puheenjohtajalta ja puhunut loukkaavaan sävyyn eräästä kirkkovaltuusmiehestä – nimeltä mainittu insinööri – käyttäen ilmaisua "sivistymätön mies" ja selittäen kirkonkokouksen osuneen oikeaan jättäessään insinöörin uudelleen valitsematta kirkkovaltuusmieheksi.

vastineen johdosta papin "viaksi jäävän sen, mistä häntä on edellä kerrotuin tavoin syytetty".

Jutun virallinen syyttäjä katsoi 13.3.1969 tuomiokapitulille antamassaan syytekirjelmässä mm., että pappi oli Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien toimesta julkaistussa ja seurakuntalaisille lähetetyssä puheena olevassa Kirkko ja Kaupunki -lehden numerossa julkisesti kehottanut lakien rikkomiseen. Tämän vuoksi ja kun puheena oleva pääkirjoitus oli ollut esillä Suomen Lakimiesyhdistyksen Helsingissä pidetyssä 70-vuotisjuhlakokouksessa 25.10.1968, jossa kokouksessa juhlapuheen pitäjä professori Tauno Ellilä oli mm. huomauttanut siitä, että pappi oli esillä olevassa pääkirjoituksessa "kehottanut tottelemattomuuteen lakia tai laillisia sääntöjä vastaan, minkä sanonnan puhuja oli katsonut hipovan rikoslain 16 luvun 8 §:n 2 momentissa mainittua rangaistavaa tekoa, niin ja kun sanottu pääkirjoitus on tuossa kokouksessa saavuttanut maamme papiston ainakin lakimiesten keskuudessa alentavaan asemaan ja siten herättänyt julkista pahennusta", syyttäjä vaati, että tuomiokapituli tuomitsisi papin 1964 KL 108 §:n nojalla sopimattomasta ja pahennusta aikaansaaneesta menettelystä rangaistukseen.

Tiedotuskeskuksen johtokunta totesi lausunnossaan mm. seuraavaa: "... päätoimittaja on siinä käsitellyt kysymystä, joka on ollut erittäin laajan ja monitahoisen keskustelun kohteena julkisuudessa niin puheissa kuin julkisessa sanassa lehdistössä, eli kysymystä niistä muodoista, joilla kirkko voi auttaa oman seurakunnallisen piirin ulkopuolella ja käyttää tähän avustustoimintaan mahdollisesti myös verovaroja. Päätoimittaja on käsitellyt kysymystä laajana periaatteellisena ja yleisinhimillisenä asiakokonaisuutena ottamatta kantaa varsinaiseen lainopilliseen tulkintaongelmaan. Asian laajuus ja ajankohtaisuus vallitsevan hädän tullessa tiedotusvälineiden kautta päivittäin julkisuuteen kautta maailman ovat käsityksen mukaan kirjoituksen pääsanomana. Sanamuodot ja erityisesti otsikointi eivät kaikilta osiltaan ole yksiselitteisiä ja johtokunnan käsityksen mukaan päätoimittaja, hyvästä tarkoituksestaan huolimatta, on kärjistettyjen sanontojen kautta pääkirjoituksen tekstissä ja otsikoinnissa antanut aihetta erisuuntaisiin tulkintoihin ja tästä aiheutuvaan arvosteluun. Tiedotuskeskuksen johtokunta toteaa, että lehden päätoimittajan vastuualue on laaja ja hänen harkintaoikeutensa selvä."

Selityksessään pappi pohti lain noudattamattajättämisen syitä omantunnonsyistä ja ihmisten moraalista vastuuta lakien noudattamisessa. Hän ilmoitti olevansa sitä mieltä, että "ihmistä ei aina voi vapauttaa moraalisesta vastuusta sillä perusteella, että hän on noudattanut voimassa olevaa lakia. Jos näin tehtäisiin, johtaisi se ihmisarvon tuhoavaan totalitarismiin. Ihminen on vastuussa siitäkin, että hän lainkuuliainen, ja tämä vastuu sisältää sen, että hänen on omantuntonsa edessä ratkaistava suhteensa lakiin eikä alistuttava koneelliseen tottelemiseen.

Katson tämän periaatteen sisältyvän luovuttamattomana osana tähän uskoomme. Jumalan sanaan sidottuna pappina olen oikeutettu ja velvollinen sitä opettamaan. (...) tällaisen vapauden opettaminen on vaarallista. Siitä lienevät kaikki yksimielisiä, sillä tätähän voidaan käyttää törkeästi väärin. Sokea kuuliaisuus kaikessa on kuitenkin vielä vaarallisempaa, ja muita vaihtoehtoja ei ole. Edelleen on huikea vaatimus vaatia ihmistä vastuulliseen elämään voimatta antaa hänelle kaikkiin yksityistapauksiin ehdottomasti soveltuvaa valmiiksi ajateltua ohjetta. Juuri tämän vaatimuksen pyhä uskomme meille kuitenkin asettaa antaen auktoriteeriksi Jumalan sanaan sidotun omantunnon ja lupauksen pyhän hengen johdatuksesta. Kristityn elämän riski on siinä, että ratkaisuihin on kilvoiteltava erehtymisen uhalla ja usein erehdysten kauttakin." Kirjoitustaan pappi piti asiallisena, paikkansapitävänä ja perusteltuna. Tuomiokapitulin tietoon hän vielä saattoi seuraava: "(...) kirjoitin artikkelini ilman kiirettä ja harkitusti, joten se todella perustuu vapaaseen kantaani. Olen edelleen samalla kannalla. Artikkelin otsikointiin ja eräiden lauseiden tyyliin vaikutti pyrkimys journalistiseen iskevyyteen, ja tuossa pyrkimyksessä katson pysyneeni hyväksyttävissä rajoissa."

Syytteen johdosta antamassaan vastineessa pappi pyysi syytteen hylkäämistä, koska syytteen aiheuttaneen kirjoituksen laatiminen ja julkaiseminen ei hänen mielestään ollut 1964 KL 108 §:n tarkoittamaa papille sopimatonta käytöstä eikä "sen liioin voi katsoa herättäneen pahennusta". Vastineessaan pappi vetosi mm. Kirkkojen Maailmanneuvoston "Kirkko ja yhteiskunta" -konferenssin asiakirjaan, jossa todetaan: "Milloin laki edustaa valtion mielivaltaista valtaa, ihmisillä on tietyissä tilanteissa oikeus, jopa velvollisuus olla tottelematta sitä". Tämän saman asian hän kertoo sanoneensa pääkirjoituksessaan. Edelleen hän jatkaa seuraavasti: "Suomessa ei tällaisia lakeja tietääkseni ole. Sanoudun irti sellaisesta ajattelusta, että jotakin Suomen lakia olisi tahallisesti rikottava ja sitä tietä pyrittävä muuttamaan. En ole koskaan opettanut tällaista enkä aio tehdä sitä vastakaan. Vähemmistöön jääneidenkin on noudatettava demokraattisesti ja vapaasti säädettyjä lakeja ja koetettava muuttaa niitä laillisessa järjestyksessä, kun kerran demokraattinen muuttamisjärjestys on olemassa. Voidaan tietysti kysyä, miksi väärien lakien ongelmaa sitten on syytä käsitellä suomalaisessa lehdessä. Se on tehtävä siksi, että myös suomalaisten on tunnettava vastuuta koko maailmasta. Ei ole myöskään mahdotonta, että itse joudumme kuvaamaani vaikeaan tilanteeseen."

Vastineessaan pappi katsoi, että syyttäjän väite siitä, että hän olisi esittänyt, että Biafraa on autettava, vaikka se olisi voimassa olevien lakien vastaista, ei voine perustua hänen kirjoitukseensa, koska siinä ei ole sanaakaan Biafrasta. Pappi kertoi todenneensa "vain, että on kaksi tulkintaa siitä, saako kirkon verovaroja käyttää kehitysaputyöhön, ja nimenomaan kieltäydyin ottamasta kantaa siihen, kumpi on oikea tul-

kinta". Pappi vetosi myös tuomarinohjeisiin, joiden nojalla "kristityllä on melkoinen juridinenkin perusta ajatella, että jos lain kirjain estää rakkauden toteutumisen ja Jumalan tahdon noudattamisen, on kirjaimen väistyttävä". Hän katsoi, että tämän vaarallisempaa asiaa ei perustellusti voida väittää hänen esittäneen. Syyttäjän pappi katsoo menneen toimivaltansa ulkopuolelle esittäessään väitteen, että hän olisi syyllistynyt rikoslain perusteella rangaistavaan tekoon, koska kirkkolaki kieltää tuomiokapitulia käsittelemästä rikoslain piiriin kuuluvia syytöksiä. Syyttäjä ei myöskään papin mukaan maininnut mitä lakia tai laillista säännöstä hän olisi kehoittanut rikkomaan. Syyttäjän väitteen siitä, että pappi olisi pilkannut maaherra Wibeliusta pappi jättää "selittelemättä" tuomiokapitulin harkinnan varaan.

Syyttäjän väitteeseen pahennuksen aiheuttamisesta pappi vastineessaan lausui seuraavaa: "Siitä syyttäjä esittää ainoana osoituksena professori Tauno Ellilän pitämässä puheessa olleen maininnan. Professori Ellilä ei suinkaan sanonut minun syyllistyneen lain rikkomiseen, ei edes, että menettelyni olisi hiponut sellaista, ei myöskään astetta lievemmin, että se olisi alkanut hipoa lain rikkomista, vaan esitti tämänkin epäröivänä kysymyksenä. Tämä ei ole erityisen raskas huomautus, vaan sellainen kommentti, jonka julkiseen keskusteluun osallistuvana otan kiitollisena vastaan ja opikseni. Ymmärrän siitä, että juristi soisi tämäntapaisessa kirjoituksessa oltavan huolellinen. On varsin rohkea olettamus, että professori Ellilän huomautus olisi saattanut minut, koko papistosta puhumattakaan, alentavaan asemaan. Vaikka olettaisimmekin, että professori Ellilän huomautus on perusteltu, on toki selvää, että lain rajojen hipominen tai sen lähestyminen ei ole Suomessa rangaistavaa, kunhan vain ei ylitä näitä rajoja." Pappi huomautti vielä, että "julkiset kommentit mm. maamme suurimman päivälehden ja suurimman kirkollisen lehden pääkirjoitukset" eivät osoittaneet hänen aiheuttaneen yleistä pahennusta.

Tuomiokapitulin virallisen syyttäjän 12.3.1969 päivätystä nelisivuisesta syytekirjelmästä tuomiokapitulin päätökseen oli otettu vain osa. Päätöksessä ei hylätty syyttäjän syytevaatimuksia kuitenkaan miltään osin, vaan katsottiin papin "viaksi jäävän sen, mistä häntä on edellä kerrotuin tavoin syytetty". Syyttäjä perusteli syytekirjelmässään pääkirjoituksen mm. Suomen Lakimiesyhdistyksen 70-vuotisjuhlakokouksessa 25.10.1968 herättämää "julkista huomiota" seuraavasti: "Koska tässä tilaisuudessa olivat läsnä maan korkeimpien oikeuksien presidentit, hovioikeuksien presidentit ja myös muita huomattavia lakimiehiä, kyseinen pääkirjoitus on saattanut maamme papistoa ainakin lakimiesten keskuudessa alentavaan asemaan." Tuomiokapitulin päätöksestä ei ilmennyt, että menettely olisi saanut aikaan pahennusta, koska rangaistus – muistutus – tuomittiin vain papille sopimattomasta menettelystä.

Piispan antama muistutus

7. ja 8. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 15.6.1971 antama päätös n:o 2 ja 25.10.1971 antama päätös n:o 9 koski samaa kirkkoherraa. Kysymyksessä oli kirkkoherran kantelijasta esittämä sopimaton lausuma lehtihaastattelua koskeneen kanteluasian selityksen yhteydessä ja kirkkoherran hartauspuheessa käyttämät sopimattomat sanonnat.

Varsinainen kantelu koski Helsingin Sanomat -nimisessä sanomalehdessä 29.3.1970 julkaistua kirkkoherran haastattelua. Tuomiokapitulin määräämä virallinen syyttäjä totesi kirkkoherran lehtihaastattelun mukaan nimittäneen eräitä henkilöitä "mielisairaiksi, kaistapäisiksi, häiriintyneiksi yksilöiksi, omaisuutensa juoneiksi ja rahanhimosta toimiviksi". Syyttäjä katsoi selvitystä kuitenkin puuttuvan siitä, miten mainittujen arvostelmien muotoutuminen lehtijutun laatijan ja kirkkoherran kesken jakaantui. Syyttäjän käsityksen mukaan ei "käytettävissä olevin keinoin voitane saada sellaista selvitystä", että kirkkoherran ja asianomaisen toimittajan osuudet asiassa pystyttäisiin erottamaan toisistaan. Edelleen syyttäjä katsoi, että haastattelussa ei yksilöity arvosteltuja henkilöitä siten, että lausumia voitaisiin pitää kantelijaa tai ketään muutakaan henkilökohtaisesti loukkaavina. Syyttäjä totesi, ettei kirkkoherra ollut kylläkään oikaissut sanotussa lehdessä hänen sanomakseen pantuja lausumia. Syyttäjä katsoi, että kantelu haastattelun osalta ei antanut aihetta 1964 KL 108 §:n mukaisiin toimiin. Kirkkoherran tuomiokapitulille antamassaan selityksessä kantelijasta käyttämää sopimatonta kieltä syyttäjä ei pitänyt sen laatuisena, että siitä olisi kirkkoherralle vaadittava 1964 KL 108 §:n mukaisesti rangaistusta. Syyttäjä esitti tältä osalta piispan harkittavaksi, antaako kirkkoherran sanonta siitä, ettei kantelija käytännössä noudata mitään kristinuskon ohjeita, aiheen 1964 KL 113 §:n tarkoittamaan muistutukseen.

Lehtiartikkeli oli lähtökohtana myös tuomiokapitulin 25.10.1971 antamassa päätöksessä käsitellyssä kantelussa. Juttuun liittyi kantelijan toimittamia otteita Tampereen raastuvanoikeuden pöytäkirjasta 19.3. ja 16.4.1970 ja Pirkkalan kihlakunnanoikeuden pöytäkirjasta 23.10.1969 sekä Turun hovioikeuden pöytäkirjasta 15.5.1970. Pöytäkirjanotteiden mukaan kirkkoherra oli vaatinut Tamperelainen-nimisessä sanomalehdessä 20.11.1969 julkaistun kirjoituksen "Papin rumat puheet" johdosta kirjoittajalle rangaistusta julkisesta herjauksesta. Kirjoituksessa oli käsitelty kirkkoherran 2.12.1968 lehtiartikkelin kirjoittajan äidin syntymäpäivänä pitämää hartauspuhetta. Raastuvanoikeus oli hylännyt kanteen toteen näyttämättömänä katsoen artikkelin kirjoittajan tarkoittaneen vain arvostella kirkkoherran toimintaa ilman loukkaamistarkoitusta. Kantelukirjoituksen laatija oli kihlakunnanoikeudessa vaatinut kirkkoherralle rangaistusta jatketusta solvauksesta, koska kirkkoherra oli herjausta koskevan syytteen mukaan puheessaan "noin 30 kuulijan läsnäollessa häväisevällä lauseella solvannut" kantelijaa, josta "tämän

vaimo oli huoruuden perusteella saanut avioeron vuonna 1963". Kihlakunnanoikeus oli hylännyt kanteen toteen näyttämättömänä. Kantelija oli myöhemmin jättänyt jäljennöksen Turun hovioikeuden päätöksestä 15.5.1970, josta ilmeni, että hovioikeus oli katsonut jääneen näyttämättä, että kirkkoherra olisi mainitussa 2.12.1968 pidetyssä tilaisuudessa tarkoittanut loukata kantelijaa tai että hän edes sanonnallaan olisi ajatellut tai tarkoittanut kantelijaa.

Selityksessään kirkkoherra totesi kantelun perusteena olevan henkilökohtaiset syyt. Puhuessaan kantelijan entisen vaimon hallitsemalla tilalla 2.12.1968 kirkkoherra kertoi "kärkevästi arvostelleensa aikamme moralittomuutta ja valheellisuutta sekä lausuneensa, että kun mies jättää vaimonsa ja lapsensa huoraillen vieraitten naisten kanssa, tuottaa se kärsimystä ja kyyneleitä". Puheessaan kirkkoherra ei ollut oman ilmoituksensa mukaan maininnut ketään nimeltä.

Tuomiokapitulissa virallisen syyttäjän käsityksen mukaan kirkkoherran oikeudenkäynnissä esittämien lausumien mahdollista perättömyyttä ei ollut syytä ryhtyä tuomiokapitulissa selvittämään, koska asia oli ollut raastuvanoikeuden ja kihlakunnanoikeuden käsiteltävänä. Hartauspuheen osalta syyttäjä katsoi kirkkoherran puheessaan 2.12.1968 esittäneen kärkevää arvostelua "eräistä moraalikysymyksistä käyttäen tarpeettoman voimakkaita sanoja ja siten oman myöntämisensä mukaan tehneensä virheitä". Tämän johdosta syyttäjän käsityksen mukaan voitiin katsoa kirkkoherran puheessaan käyttämien sanontojen olleen "tämänlaiselta puheelta odotettuun tyyliin sopimattomat ja siten herättäneen pahennusta eräissä kuulijoissa". Syyttäjän mukaan näyttöä ei kuitenkaan ollut siitä, että kirkkoherra olisi tarkoittanut nimenomaan puheessaan kantelijaa. Syyttäjä katsoi, että kirkkoherran kielenkäyttö ei ollut sellaista, että hänelle olisi siitä tuomittava 1964 KL 108 §:n mukainen rangaistus. Syyttäjä jätti piispan harkittavaksi, antaako kirkkoherran puheen eräät lausumat aihetta 1964 KL 113 §:ssä tarkoitettuun muistutuksen antamiseen.[21]

Kantelijan toimitettua tuomiokapitulille Turun hovioikeuden päätöksen 15.5.1970 jatkettua solvausta koskeneen kanteen hylkäämisestä syyttäjä totesi hovioikeuden päätöksellään katsoneen, ettei kirkkoherra sanotulla puheellaan ollut tarkoittanut loukata kantelijaa ja ettei asianomaisten kesken tämän jälkeen ollut oikeusjuttuja vireillä. Syyttäjän ilmoituksen mukaan hänellä ei ollut aihetta muuttaa aikaisemmin esittämäänsä kantaa asiassa.

Kun piispa oli kummassakin tapauksessa ilmoittanut antavansa kirkkoherralle 1964 KL 113 §:ssä tarkoitetun muistutuksen, tuomiokapituli piti tätä toimenpidettä riittävänä. Kirkkoherran kantelijasta selityksessään esittämää lausumaa tuomiokapituli piti ajattelemattomuudesta johtuneena.

---

[21] Syytekirjelmän johdosta antamassaan selityksessä kirkkoherra ilmoitti pitävänsä syyttäjän esitystä oikeudenmukaisena.

Muistutus hallinnollisena seuraamuksena

9.–12. Tuomiokapituli 1964 KL 108 §:n nojalla hallinnollisessa menettelyssä ilman syytetoimenpiteitä antoi papille muistutuksen seuraavissa päätöksissä: Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 19.6.1980 antama päätös n:o 3, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 4.3.1982 antama päätös n:o 5 ja 19.3.1984 antama päätös n:o 3[22] sekä Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 14.5.1987 antama päätös n:o 5. Mikkelin hiippakunnan tapauksessa kirkkoherra oli vaimonsa ja ystäviensä läsnäollessa seurakuntatalon aulassa menetellyt "sen vastaisesti, mitä papin oikeasta käyttäytymisestä on säädetty". Kantelijan mukaan "kirkkoherran tehtäviin ei kuulu seurakuntansa jäsenien eritteleminen toivottuihin ja vähemmän toivottuihin". Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli tapauksessa vuodelta 1982 ei pitänyt kirkkoherran kunnanhallitukselle lähettämää kannanottoa keskiolut-kysymykseen ja luottamushenkilöille osoitettua kehotusta parannukseen ja rukoukseen papille sopimattomana käyttäytymisenä, "vaan pikemminkin viran hoitamiseen kuuluvana asiana". Sanojen valinnassa ja kielenkäytössä yleensä kirkkoherra oli tuomiokapitulin päätöksen mukaan ylittänyt sopivuuden rajat nimittäessään kunnanvaltuuston keskioluen myynnin sallimista koskenutta päätöstä "lapselliseksi ja typeräksi" sekä luottamushenkilöitä "pelkureiksi ja raukoiksi". Kirkkoherra oli käyttäytynyt tavalla, jota tuomiokapitulin mukaan ei enää voitu pitää viran arvollisena hoitamisena. Tuomiokapituli katsoi käytöksen johtuneen äkkipikaisuudesta ja harkitsemattomuudesta ja sen taustalla oli huoli seurakuntalaisten hengellisestä tilasta.

Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli päätöksessä n:o 5 14.5.1987 katsoi, ettei pappi muistotilaisuudessa puhetta pitäessään ja muistotilaisuuteen osallistuessaan riittävästi ja harkitulla sekä arvokkaalla tavalla ottanut huomioon muistotilaisuuden luonnetta eikä sitä, että hän tässä tilaisuudessa on pappina ja seurakunnan edustajana ja että tällöin myös hänen käyttäytymisensä on 1964 KL 96 ja 99 §:n mukainen ja puheensa papinviran hoitoon kuuluva puhe. Tuomiokapituli hylkäsi syyttäjän syytevaatimuksen ja antoi papille kurinpitoasiana papille sopimattomasta käyttäytymisestä 1964 KL 442 ja 118 §:n nojalla muistutuksen. Pappi haki myöhemmin lainvoimaisen päätöksen purkua korkeimmalta hallinto-oikeudelta, joka 5.9.1988 päätöksellään n:o 3513 äänin 4–1 hylkäsi hakemuksen. Eri mieltä ollut jäsen jätti hakemuksen tutkimatta pitäen päätöstä 1964 KL 463 §:ssä tarkoitettuna päätök-

[22] Raittiusjuhlassa papin alkuhartaudessa pitämä puhe oli sisältänyt runsaasti raamatunkohtia, joissa puolustettiin alkoholin käyttöä. Tuomiokapituli katsoi papin puheen osoittavan taitamattomuutta viranhoidossa.

senä, ts. päätöksenä, jonka purkamista olisi ollut haettava korkeimmalta oikeudelta.

Muut toimenpiteet tai seuraamukset

13. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 14.8.1985 antaman päätöksen n:o C 5 mukaan kantelijana ollut professori kertoi kantelukirjeessään kirkkoherran jatkaneen Uusi Suomi -nimisessä lehdessä 22.2.1985 julkaistussa artikkelissa häntä vastaan jo vuodesta 1974 lähtien harjoittamaansa panettelua. Kantelija viittasi pappisvalaan ja 1964 KL 99 §:ään, jonka mukaan papin tuli käytöksellä elämässään osoittaa säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta. Kantelija pyysi tuomiokapitulia tutkimaan, oliko kirkkoherra sanotussa kirjoituksessaan rikkonut pappisvalansa velvoituksen.

> Kantelija perusti vaatimuksensa Uudessa Suomessa 22.2.1985 julkaistuun artikkeliin "Kohta vain vapaus olla uskomatta?". Selityksessään kirkkoherra tunnustautui artikkelin laatijaksi, mutta kiisti väitteet, että artikkeli oli suunnattu professoria vastaan henkilökohtaisesti ja että hän olisi siinä moittinut professoria jostakin yksilöidystä teosta. Jo käytetty preesens-muoto osoitti hänen mielestään tämän. Professori ei kirkkoherran selityksen mukaan ollut ymmärtänyt artikkelin todellista tarkoitusta "kiinnittää huomiota virka-aseman luomaan auktoriteettivaikutukseen, vaan puuttunut ilmaisuihin, joita oli käytetty havainnollistamaan tätä itse pääasiaa". Kirkkoherran mielestä kantelussa oli osittain kysymys myös pyrkimyksestä sananvapauden rajoittamiseen.

Tuomiokapituli katsoi, että asia ei antanut sen taholta aihetta enempiin toimenpiteisiin, koska kanteluasiakirjoihin ei sisältynyt määriteltyä ilmiantoa sellaisesta rikoksesta, joka olisi yleisen oikeuden tutkittava ja tuomittava, eikä saadussa selvityksessä ollut ilmennyt seikkaa, jonka vuoksi olisi perusteltua syytä olettaa kirkkoherran olosuhteet ja tilanne huomioon ottaen syyllistyneen sellaiseen virka- tai käytösvirheeseen, josta rangaistus oli säädetty kirkkolaissa.[23]

* * *

Hautajaisten muistotilaisuuden puheita koski neljä tapausta. Papin ei näissä tapauksissa katsottu syyllistyneen virka- tai käytösvirheisiin. Lääninro-

[23] Samoin Oulun hiippakunnan tuomiokapituli päätöksellään 24.7.1985 n:o C2 katsoi, että asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin jutussa, jossa tuomiokapitulissa kantelijana olleen opettajan kihlakunnanoikeudessa kirkkoherraa vastaan ajama syyte solvauksesta oli hylätty, ja Vaasan hovioikeus oli 12.2.1985 antamallaan päätöksellä pysyttänyt kihlakunnanoikeuden päätöksen.

vastin ohjaavia keskusteluja oli pidetty riittävänä toimenpiteenä, asia oli annettu piispalle tai merkitty tuomiokapitulin tietoon saatetuiksi. Kysymyksessä olivat Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 26.4.1977 antama päätös (ptk. 75 §) ja 1.6.1984 antama päätös n:o 5, Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 6.1.1986 antama päätös n:o 2 ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 15.4.1987 antama päätös n:o B 7.

14. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä 26.4.1977 kysymys oli siunaustoimituksen jälkeisessä muistotilaisuudessa itsemurhan tehneen vainajan äidin ja siunauksen toimittaneen kappalaisen välisestä keskustelusta. Kantelijan mukaan kappalainen oli sanonut, että "ainoastaan Amerikassa rikkaat perheet viettävät muistotilaisuutta tällaisen vainajan kohdalla ja että ennen aikaan tällaiset ruumiit heitettiin kuin eläimen raadot suohon". Lisäksi kappalainen oli ilmoittanut kyseisen vainajan päättäneen maallisen vaelluksen oman käden kautta ampumalla.

> Selityksessään kappalainen ilmoitti tarkoittaneensa esittää lohdutuksen sanoja murheellisesta asiasta ja katsoi lausumansa tulleen väärinymmärretyksi. Hän oli keskustellessaan muistotilaisuudessa itsemurhan tehneiden hautaustavan entisestä ja nykyisestä käytännöstä tarkoittanut lohduttaa omaisia eikä loukata heitä. Tuomiokapituli hankki kantelukirjeen johdosta kappalaisen selityksen lisäksi lausunnot saman seurakunnan kirkkoherralta sekä lääninrovastilta. Lääninrovasti oli lisäksi "ohjaavasti keskustellut" kappalaisen kanssa kirjoituksessa mainituista ja papin käyttäytymisestä hautaustilaisuuksissa yleensä. Näin saadun selvityksen perusteella tuomiokapituli katsoi osoitetuksi, että kysymyksessä olevassa tilaisuudessa vainajan omaiset olivat käsittäneet kappalaisen lohdutuksiksi tarkoittamat, mutta taitamattomasti muotoillut lausumat virheellisesti loukkaukseksi. Tämän vuoksi ja kun kappalainen oli saanut lääninrovastilta kehotuksen käydä omaisten luona kertomassa sanojensa tarkoituksesta, tuomiokapituli katsoi, että kappalainen ei ollut kyseisessä muistotilaisuudessa syyllistynyt kirkkolaissa rangaistavaksi säädetty käytösvirheeseen.

Tuomiokapituli piti lääninrovastin käymiä ohjaavia keskusteluja riittävinä toimenpiteinä asiassa.[24]

---

[24] Kirkkoherra kappalaisesta antamassaan lausunnossa katsoi seurakuntalaisten ilmoittaneen kappalaisen kirkollisten toimitusten hoitamisesta saaneen kiireisen ja rutiininomaisen kuvan, mutta että tämä vaikutelma johtui papin persoonallisesta tavasta hoitaa tehtävänsä ja "lukuisten virkavuosien mukanaan tuomasta tutuksi tulleiden toimituskaavojen määrätynlaisesta suorittamisesta". Lisäksi kirkkoherra katsoi, että työntekijäin välisessä yhteistyössä ja seurakuntalaisten mielipiteiden huomioon ottamisessa oli toivomisen sijaa. Hän arveli, että tätä rajoitti osaltaan kappalaisen tarve käyttää kuulolaitetta.

15. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 1.6.1984 antamassa päätöksessä n:o 5 oli kysymys kantelijan mielestä kirkkoherran kahdessa seuratilaisuudessa pitämän puheen loukkaavuudesta. Kirkkoherra selityksessään ilmoitti keskustelleensa useita kertoja kantelijan kanssa kirjoituksessa mainituista asioista. Myös nimismies oli osallistunut keskusteluun 5.10.1983 ja tällöin oli todettu kirjoitusten perustuneen väärinkäsityksiin. Kirkkoherralla ei ollut mitään tahallista loukkaamisen tarkoitusta kantelijaa kohtaan, ja että hän "seurakunnan palvelijana julistaa Jumalan sanaa, joka voi olla loukkaavaa". Nimismies oli ilmoittanut, että keskustelussa oli kantelijan ja kirkkoherran välillä päädytty sovintoon ja että "sovinto on vanhaan hyvään tapaan vahvistettu kädenlyönnillä". Tuomiokapituli viitaten 1964 KL 96, 99 ja 23 §:n 2 momenttiin ja "pitäen itsestään selvänä, että hartausseuroissakin papin on pidettävä seurapuheensa vaihtelevasti eri aihepiireistä" katsoi, että kirkkoherra ei kuitenkaan ollut kantelukirjoituksessa yksilöidyissä tapauksissa syyllistynyt sellaisiin tekoihin, jotka kirkkolaissa tai muissa laeissa on säädetty rangaistaviksi.

16. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 6.1.1986 antamallaan päätöksellä n:o 2 antoi kanteluasian piispalle. Kantelu koski kappalaisen sopimatonta ja kuulijoita loukkaavaa puhumista muistotilaisuuden alussa.[25] Tuomiokapituli katsoi, ettei asiassa oltu voitu esittää sellaisia perusteita, että olisi 1964 KL 108, 442 ja 444 §:n nojalla perusteltua syytä nostaa syytettä pappia vastaan. Tuomiokapituli antoi asian piispalle.

17. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 15.4.1987 antamallaan päätöksellä n:o B 7 merkitsei seurapuhetta koskeneen kantelun tuomiokapitulin tietoon saatetuksi, eikä asia antanut aihetta muihin toimenpiteisiin. Kantelija pyysi tuomiokapitulia ryhtymään toimenpiteisiin "asiantilan korjaamiseksi", koska kirkkoherra oli hänen mielestään ryhtynyt "tahallisesti sotkemaan heidän kristillisyytensä sisäistä järjestystä". Kirkkoherran seuroissa 15.2.1987 pitämä "saarna" oli kantelijan mukaan "solvausta ja vaatimuksia seurojen järjestäjiä vastaan sekä seurakunnan luottamushenkilöiden aliarvioimista". Kantelijan mukaan saarnaajat ja seuravieraat olivat hyvin järkyttyneet ja pettyneet kirkkoherran käytökseen. Kirkkoherra antoi selityksen, jossa hän kiisti syyllistyneensä virka- ja käytövirheisiin ja liitti selitykseensä konseptin seuroissa pitämästään puheesta. Tuomiokapituli katsoi, että puheesta ei voitu

[25] Kantelukirje oli lähetetty seurakuntaneuvostolle, joka lähetti asiakirjat tuomiokapitulille. Tuomiokapituli päätti 13.11.1985 katsoa asiakirjat 1964 KL 542a §:n salassa pidettäviksi. Asian selvitysvaiheessa piispa ja kappalainen keskustelivat asiasta, ja tuomiokapituli pyysi kappalaiselta lääninrovastin kautta kirjallisen selityksen.

löytää mitään, joka olisi evankelis-luterilaisen tunnustuksen vastaista "eikä sinällään melko ankaratkaan sanat ole solvaavia". Tuomiokapituli katsoi, että ei ollut näytetty kirkkoherran sanotussa tilaisuudessa käyttäytyneen arvottomasti. Tuomiokapituli 1964 KL 101 ja 108 §:n nojalla päätti merkitä kantelun tuomiokapitulin tietoon saatetuksi.[26]

* * *

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 3.12.1986 antama päätös n:o B 17, Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 9.8.1986 antama päätös n:o 10 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 17.10.1989 antama päätös n:o 13 koski kantelijan ilmoittamaa kirkkoherran puhetapaa, joka ilmeni nimittelynä, kiroiluna, moittimisena tai vihaisesti "äsähtämisenä".

18. Oulun hiippakunnan tapauksessa emeritus professori, joka jo kolmannen kerran kanteli samasta kirkkoherrasta, pyysi tien rakentamista koskevan asian yhteydessä tuomiokapitulia tutkimaan asian sen kunnianloukkauksen johdosta, että kirkkoherra oli nimittänyt kantelijaa "typeräksi vanhaksi mieheksi". Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kirkkoherra oli kirkkoneuvoston kokousta valmistellessaan nimittänyt seurakunnan vuonna 1954 kantelijalle myytyyn saareen menevää kulkureittiä tieksi, vaikka sitä pitkin ei voinut ajoneuvoilla kulkea ja sitä siis oli pidettävä polkuna. Tuomiokapituli katsoi jääneen näyttämättä, että kirkkoherra olisi loukannut professorin kunniaa. Tuomiokapituli totesi, että kantelu ei anna aihetta muihin toimenpiteisiin kuin että kirkkoherraa "jälleen kehoitetaan varmistumaan esittämiensä yksityiskohtien oikeellisuudesta, ja samalla kun viitataan tuomiokapitulin päätöksellä B 2 (annettu 22.1.1986) hänelle antamaan muistutukseen".

19. Helsingin hiippakunnan tapauksessa tuomiokapitulin päätöksen mukaan kirkkoherran käytös, joka oli ilmennyt mm. kiroilemisena ja moittimisena luottamushenkilöitä ja viranhaltijoita kohtaan oli ollut "jonkin verran moitittavaa". Koska kirkkoherra oli pyytänyt anteeksi käyttäytymistään ja koska asia ei asiakirjoista tuomiokapitulin saaman selvityksen perusteella ollut sen laatuinen, että kirkkoherraa vastaan olisi aiheellista nostaa syyte, tuomiokapituli ei ryhtynyt kantelun johdosta enempiin toimenpiteisiin.

20. Kuopion hiippakunnan tapauksessa kantelija kertoi puolisonsa muistotilaisuudessa pahoittaneen mielensä, kun muistotilaisuudessa ei ollut veisattu virsiä eikä kirkkoherra ollut pitänyt muistopuhetta. Kirkkoherra oli kan-

[26] Huomionarvoista tuomiokapitulin päätöksessä oli 1964 KL 101 §:ään eli harhaoppisäännökseen nojautuminen.

telijan mukaan käyttäytynyt puhelimessa vihaisesti häntä kohtaan, kun hän oli keskustellut siitä, että vainaja oli tullut haudatuksi väärään paikkaan sukuhaudassa. Myös hautausmaalla kirkkoherra oli kantelijan mielestä käyttäytynyt vihaisesti ja ilmoittanut, että vainaja siirretään kantelijan vastuulla.

> Kirkkoherra antoi selityksensä. Lääninrovasti kävi seurakunnan kirkkoherranvirastossa keskustelun kirkkoherran, kansliahenkilökunnan ja seurakuntamestarin kanssa. Muistotilaisuuden puheen osalta kirkkoherra selityksessään kertoi olleensa varautunut pitämään pienen puheen, mutta hän oli ymmärtänyt kantelijan vastauksista, että omaiset eivät sitä odottaneet. Kirkkoherra kertoi ajatelleensa, että kahvipöydässä käyty keskustelu täytti hyvin sen tehtävän, mitä häneltä pappina odotettiin. Kirkkoherra sanoi itsellään olleen sellaisen käsityksen, että vainaja oli haudattu sovittuun paikkaan. Kun kirkkoherra oli virastosta saanut tiedon, että kantelija vaati ruumiin siirtämistä ja kun asia oli kantelijalle kovin merkityksellinen, kirkkoherra oli luvannut, että siirto voitaisiin tehdä. Kirkkoherra kielsi selityksen mukaan missään vaiheessa "äsähtäneensä vihaisesti".
>
> Lääninrovastin kirjeen selvityksen mukaan kirkkoherranvirastossa pidetyssä keskustelussa kävi ilmi, että hautapaikan määrittelyssä oli tapahtunut selvä virhe, jonka alkuperä oli mahdoton selvittää. Se oli tapahtunut hautapaikkaa määriteltäessä tai hautaa kaivettaessa. Aluksi työntekijöillä, kirkkoherraa myöten oli ollut lääninrovastin mukaan sellainen käsitys, että vainaja oli haudattu oikeaan paikkaan. Virheen paljastuttua työntekijät olivat tehneet lääninrovastin käsityksen mukaan "kärsivällisesti kaikkensa virheen korjaamiseksi". Vainaja oli siirretty "hienovaraisesti arkkua ylösnostamatta oikealle paikalle".

Tuomiokapituli lähetti kantelukirjeen ruumiin siirtämistä koskevalta osalta Kuopion lääninhallitukselle toimenpiteitä varten 1964 KL 450 §:n 2 momentin nojalla ja ottaen huomioon terveydenhoitoasetuksen 92 ja terveydenhoitolain 91 §:n säännökset. Tuomiokapituli ei tässä vaiheessa ottanut ratkaistavakseen, miten kirkkoherra oli menettelystään pappina kirkkolain mukaan tuomittava.[27] Kantelukirje ei ruumiin siirtämistä koskevaa osaa lukuun ottamatta antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta.

Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulille oli 4.5.1990 toimitettu nimismiehen tekemä edellä mainittuun kanteluun liittyvä syyttämättä jättämistä

---

[27] Tuomiokapitulin päätöksen mukaan kirkkoherra oli antanut luvan 18.3.1989 haudatun ruumiin siirtämiseen sukuhaudassa toiseen hautapaikkaan. Ruumis oli siirretty 19.4.1989 eikä siirtämiseen ollut hankittu lääninhallituksen lupaa. Sukuhaudassa oli varattu suvulle neljä hautapaikkaa. Tarkoituksena oli, että vainaja olisi haudattu äitinsä viereen, mutta hauta oli kaivettukin sukuhaudan toiselle laidalle, ja väliin jäi kaksi tyhjää hautapaikkaa.

koskeva päätös. Tuomiokapituli kirjeellään 16.5.1990 n:o 727 kirkkoherralle ilmoitti, että 1964 KL 444 §:n 2 momentin nojalla asia ei antanut aihetta enää enempiin toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta. Tuomiokapituli otti tällöin huomioon sen, että kirkkoherra 19.4.1989 siirrättäessään 18.3.1989 haudatun ruumiin sukuhaudan sisällä toiseen paikkaan toimi vainajan lähimpien sukulaisten pyynnöstä ja sen, että siirto tapahtui pian hautaamisen jälkeen sekä sen, että siirto tapahtui saman sukuhaudan sisällä.

Kokoava arvio. Kantelun aiheena useimmin oli sellainen papin erityisesti hartaustilaisuuksissa ja muistotilaisuuksissa pitämä puhe, joka loukkasi kuulijoiden tunteita. Myös papin yhteiskunnalliset, poliittiset ja alkoholia koskevat mielipiteet puheissa tai kirjoituksissa lisäsivät syyteherkkyyttä. Ratkaisukäytäntö osoitti lisäksi, että yleisen oikeuden lainvoimaisen päätöksen jälkeen – syytteen tultua herjausta tai solvausta koskevassa asiassa hylätyksi – hävinnyt osapuoli kanteli papin kielenkäytöstä tuomiokapituliin.

1940-luvun tapausaineisto ilmensi sodan vaikutusta. Vielä Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 5.6.1960, jolla päätöksellä kirkkoherralle tuomittiin julkinen varoitus, osoitti sodan taistelujen vaikutuksen kirkkoherran mielentilaan, mikä taas ilmeni hänen puheensa sisällössä ja esittämistavassa. Se 1940-luvun tapausaineisto, joka ei antanut aihetta nostaa syytettä pappia vastaan tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin, kuvasi papin kielenkäytön valvontaa yhteiskunnallisesti poikkeavissa oloissa ja osoitti näissä oloissa kuulijoiden erityistä tarkkuutta papin pitäessä puhetta. Tarkkuus kohdistui sekä puhetyyliin että puheen sisältöön. Papin henkilökohtaiset mielipiteet sodasta, rauhasta, sotasyyllisyydestä tai maininta vasemmistolaisista antoivat aiheen kantelun tekemiseen tuomiokapitulille tai ilmiantoon syytteen nostamiseksi yleisessä oikeudessa.

1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisiin ongelmiin puuttumista – eräänlaisena välähdyksenä ajan radikalismista myös pappien elämässä – ilmensivät Helsingin hiippakunnan seurakuntalehden pääkirjoitusta koskenut tapaus vuodelta 1969 ja julisteen tekstiä koskenut tapaus vuodelta 1972. Näihin tapauksiin sopii Kastarin valtiosääntömme legitiimisyyden tarkastelun yhteydessä esittämä seuraavanlainen lausuma: "Eräiden nuorisopiirien oikeudentunto ja ihanteet näyttävät viime aikoina johtaneen myös sen ajamaan ei ainoastaan nykyisen valtio- vaan yhteiskuntajärjestyksenkin jyrkkää muuttamista, jopa innoittaneen sen osallistumaan kilvoitteluun takapajuisten kansojen olojen kohentamiseksi koko ihmiskunnan puitteissa. Heidän tavoitteensa näyttävät olevan yhtä mullistavia kuin kommunistien konsanaan eivätkä hekään näy pitävän niiden saavuttamista mahdollisena muutoin kuin suoranaisen vallankumouksen tietä. – Näillä nuorvallankumouksellisilla – niin meil-

lä kuin muuallakin – tuntuu kuitenkin olevan muinaisen anarkismin kanssa yhteistä se, että he ovat nousemassa valtiota ja yhteiskuntaa vastaan sellaisenaan – olipa se miltei minkälainen tahansa – joten he tähtäävät ehkä kaikenlaisesta organisaatiosta irrallaan olevaan vapauden kulta-aikaan, jossa vain inhimillisyys taikka – Platonin sanontaa käyttääkseni – hyve vallitsisi. Tällaiset vallankumoukselliset tuskin kuitenkaan saattavat valtiosääntöämme legitimiteettikriisiin – ei ainakaan niin kauan kuin ei ole kysymys suurista, kansan laajoja kerroksia rasittavista vääryyksistä ja niin kauan kuin vallankumoukselliset eivät ole löytäneet itselleen profeettaa, joka kykenisi mobilisoimaan massojen intohimoja taisteluun epäkohtien poistamiseksi."[28]

Papin puheissa ja kirjoituksissa ilmenevässä kielenkäytössä oli kysymys HM 10 §:ssä tarkoitetun sananvapauden laajuudesta. Saarnaa koskevalta osalta papilla julistustehtävässä oleva rajoitus papin ilmaisuvapauden käyttöön kohdistuvana ohjauksena[29] oli säädetty 1869 KL 23 §:ssä ja samoin 1964 KL 23 §:ssä. Muiden puheiden tai kirjoitusten osalta rajoituksia ei kirkkolaissa säädetty. Rajoitukset kuitenkin tulivat papin käyttäytymisnormien kautta; 1869 KL 117 §:n ja 120 §:n sekä 1964 KL 96 ja 99 §:n mukaisina velvotteina käyttäytyä kaikessa ja kaikkialla arvollisena sananpalvelijana ja kaikin puolin hyvää, rauhaisaa ja kunniallista vaellusta opilla ja esimerkillä vahvistaa ja edistää. Suuttuneena, kiivastuneena tai vihastuneena äkkipikaistuksissa tai harkitsemattomasti papin esittämät nimittelyt eivät päätösten perusteella olleet viran arvollista hoitoa[30], vaikka siitä ei aina rangaistukseen tuomittukaan.

1980-luvun aineistossa tuli esille 1964 KL 108 §:n nojalla papille kurinpitomenettelyn luontoisesti annettu muistutus. Vaikka muistutus sisältyi

---

[28] Kastari s. 315.

[29] Konstari (1986) s. 61 mainitsee 1964 KL 23 §:n 2 momentin kuuluvan lakitasoisiin virkamiehen ilmaisuvapautta koskeviin harvalukuisiin säännöksiin, jotka jäävät salassapitonormiston ulkopuolelle. Papiston, joka virkamiesryhmänä kuuluu Konstarin mukaan sellaiseen, jonka käyttäytyminen on yhteiskunnassa erityisen tarkkailun kohteena, ilmaisuvapauden taustalla on opillisen puhtauden vaalimisen, seurakunnan jäsenten uskonnollisen vakaumuksen ohella myös kirkon institutionaalisen arvovallan säilyttäminen.

[30] Ks. EOA:n kertomus 1989 s. 35–38, jossa muun ohessa yliluutnantin kielenkäyttö (mm. kiroilu) ja muu käyttäytyminen oli ollut käskynalaisia nöyryyttävää. EOA katsoi, ettei asiaa voinut jättää huomauttamisen varaan ottaen huomioon tekojen luonne ja yliluutnantin virka-asema. Kun asiaa ei ollut mahdollista enää käsitellä kurinpitomenettelyssä, EOA kehotti sotilaslääänin komentajaa määräämään yliluutnantin asetettavaksi syytteeseen esimiesaseman väärinkäyttämisestä. Yliluutnantti tuomittiin raastuvanoikeudessa 25:een kurinpitosakkoon RL 45 luvun 13 §:n 1 momentin ja 7 luvun 2 §:n nojalla jatketusta esimiesaseman väärinkäyttämisestä.

108 §:n rangaistusten tuomitsemiseen ikäänkuin säännösten sisälle – "ellei muistutusta katsota riittäväksi" – muistutuksen antaminen hallinnollisessa menettelyssä syytemenettelyä oli nopeampi ja yksinkertaisempi.[31]

Korkeimman hallinto-oikeuden päätös 5.9.1988 n:o 3513 Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 14.5.1987 muistutuksen antamista koskevan päätöksen n:o 5 purkuhakemukseen osoitti sen, että tuomiokapitulin päätös, jolla papille sopimattomasta käyttäytymisestä kurinpidonluontoisesti annettiin muistutus, oli sellainen HPurkuL:ssa tarkoitettu päätös, jota koskevan purkuhakemuksen korkein hallinto-oikeus tutki. Korkeimman hallinto-oikeuden päätös, jolla se hylkäsi purkuhakemuksen, syntyi tosin äänestyksen jälkeen yhden jäsenen katsoessa, että tuomiokapitulin papille sopimattomasta käyttäytymisestä antama muistutus oli sellaisessa käytösvirhettä koskevassa asiassa annettu päätös kuin 1964 KL 463 §:ssä tarkoitettiin. Purkuhakemuksen tutkiminen ei näin ollen ja HPurkuL 1 § huomioon ottaen kuulunut korkeimman hallinto-oikeuden toimivaltaan. Sen vuoksi eri mieltä ollut jäsen jätti hakemuksen tutkimatta.[32]

Piispan sielunhoidollisesti ohjaava toiminta painottui tapausaineistossa tullen esiin piispan antamana yksityisenä varoituksena, muistutuksena ja huomautuksena sekä "asian antamisena kokonaan piispalle".

1.3. Epäsiveellinen tai paheellinen elämä

1869 KL 126 § *"(...) muulla tavalla rikkoo virkansa velvollisuuksia, niinkuin: (...) käytöksellään muuten aikaansaa pahennusta."*

1964 KL 108 § *"(...) jättää noudattamatta mitä viran arvollisesta hoitamisesta on määrätty noudatettavaksi, (...) viettää epäsiveellistä tai paheellista elämää taikka virassa tai sen ulkopuolella käyttäytyy papille sopimattomasti tahi muuten saa aikaan pahennusta."*

[31] Muistutuksen antaminen muussa kuin syytemenettelyssä kurinpitoasiana lisääntyi 1980-luvulla sen jälkeen, kun P.O. Träskman oli antanut piispainkokouksen vuonna 1978 asettamalle prosessityöryhmälle lausunnon muistutuksen rangaistusluonteesta. Lausunnossa, jossa P.O. Träskman ei pitänyt muistutusta rangaistuksena, oli vertailukohtia silloin valmisteltavana olleeseen valtion virkamieslakiin, joka sitten tuli voimaan 1988 (755/86).

[32] HPurkuL 1 § ja 1964 KL 463 § huomioon ottaen purkuhakemuksen tutkiminen olisi kuulunut korkeimman oikeuden toimivaltaan. Tuomiokapituli oli antanut syytteen hylkäämisen osalta valitusosoituksen Itä-Suomen hovioikeuteen ja muistutusta koskevalta päätöksen osalta korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Tapausaineistossa papin epäsiveelliseen tai paheelliseen elämään liittyi 21 tapausta, joissa kysymys oli avioliiton rikkomisesta huoruuden perusteella tai muusta epäsiveellisestä tai paheellisesta elämästä. Papille sopimatonta ja pahennusta aikaansaanutta käytöstä koskevat asiat tulivat ilmi tuomiokapitulissa yleisen oikeuden päätöksestä, jonka seurakunnan luottamuselin tai papin puoliso oli lähettänyt tuomiokapitulille, piispan ilmoituksena tai julkisen huhupuheen perusteella. Tapaukset koskivat 12 kirkkoherraa, neljää kappalaista ja viittä kouluvirassa, yhdistyksen palveluksessa tai vankilapapin virassa olevaa pappia. Kahta pappia lukuunottamatta papin rangaistuksen aiheuttanut teko oli tehty avioliitossa. Näistäkin kahdesta papista, jotka eivät olleet avioliitossa teon tekoaikaan, toinen oli jo avioeron saanut ja tullut kylläkin lähes viisi vuotta aikaisemmin rangaistuksi samassa hiippakunnassa papille sopimattomasta ja pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä avioeron tuolloin tultua myönnetyksi huoruuden perusteella.[33]

Tapauksista 20 koski huoruutta. Näissä jutun perustana oli seitsemässä tapauksessa yleisen oikeuden päätös huoruuden perusteella myönnetystä avioerosta ja kahdessa tapauksessa puolison avioerohakemus huoruuden perusteella. Yhdessä tapauksessa pappi, joka ei ollut avioliitossa, tuomittiin jatketusta papille sopimattomasta käyttäytymisestä sukupuolikuria loukkaavalla tavalla.[34]

Hiippakunnittain tapaukset jakautuivat Turun arkkihiippakuntaa lukuun ottamatta seuraavasti: Kuopion hiippakunta yhdeksän: yksi varoitus, seitsemän pappisviran toimittamisesta erottamista – kahden, kaksi kertaa neljän, kuuden, seitsemän, kymmenen kuukauden ja yhden vuoden ajaksi – sekä yksi pappisviran menetys[35]; Oulun hiippakunta viisi tapausta: yhden, kolmen, neljän ja puolen, kuuden ja yhdeksän kuukauden pappisviran toimittamisesta

[33] Oulun hiippakunnen tuomiokapitulin 3.8.1977 antama päätös C 1 ja 4.1.1983 antama päätös C 1. – Rautiala s. 105 määrittelee AL:n pohjalta huoruuden sukupuoliyhteydeksi ulkopuolella avioliiton miehen ja naisen kesken, josta jompi kumpi tai molemmat ovat naimisissa. Teko edellyttää Rautialan mukaan tahallista aviouskollisuuden rikkomista. Paheelliseksi elämäksi Rautiala s. 92 määrittelee esimerkiksi huoruuden, haureuden, muun siveettömyyden tai rikollisuuden.

[34] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 7.8.1974 antama päätös n:o 7. Rangaistus tästä noin kolme vuotta kestäneestä ja jutun vireillä ollessa päättyneestä sukupuolisuhteesta oli erottaminen pappisviran toimittamisesta kuudeksi kuukaudeksi. Myöskään suhteen toinen osapuoli ei ollut avioliitossa.

[35] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 4.12.1947 antama päätös n:o 12, 12.11.1952 n:o 29, 28.6.1955 n:o 9, 7.8.1974 n:o 7, 19.9.1975 n:o 14, 23.9.1981 n:o 10, 11.11.1981 n:o 12, 6.12.1982 n:o 9 ja 2.3.1988 n:o 4.

erottaminen[36]; Tampereen hiippakunta kaksi tapausta, joissa toisessa tuomittiin varoitus ja toisessa yhden vuoden virantoimitusero[37]; Helsingin hiippakunta kaksi tapausta, joissa kummassakin tuomittiin varoitus[38]; Mikkelin hiippakunta yksi tapaus, jossa tuomittiin varoitus[39]; Lapuan hiippakunta yksi tapaus, jossa tuomittiin pappisviran toimittamisesta erottamiseen kuudeksi kuukaudeksi[40]; sekä Porvoon hiippakunta yksi tapaus, jossa tuomittiin erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kahdeksi kuukaudeksi[41].

Rangaistukseen tuomitseminen tapahtui lähes kaikissa tapauksissa papin oman tunnustamisen tai myöntämisen perusteella.[42] Kolme kirkkoherraa anoi eroa virastaan avioeroprosessin aikana tai ennen kuin tuomiokapituli antoi päätöksensä. Yksi pappi luopui 1964 KL 117 ja 118 §:n nojalla pappisvirasta omasta aloitteestaan välittömästi tuomiokapitulin rangaistukseen tuomitsevan päätöksen jälkeen.

Tapausten ajallinen painopiste sijoittui 1980-luvulle – kymmenen tapausta. 1970-luvulla tapauksia oli viisi ja 1940, 1950 ja 1960-luvuilla kullakin kaksi tapausta. 1869 KL:n soveltamisen aikaan ilmeni kaksi Oulun hiippakunnan ja kolme Kuopion hiippakunnan tapausta. Näistä tapauksista Kuopion hiippakunnassa vuoden 1947 ja 1955 tapaus koski samaa kirkkoherraa, joskin eri seurakunnan kirkkoherranvirassa. Kirkkoherra oli 4.12.1947 tuomittu kahden kuukauden virantoimituseroon erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä jatketusta papin käytösvirheestä. 28.6.1955 kirkkoherra tuomittiin erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä jatketusta papin käytösvirheestä pappisviran menetykseen eli ankarimpaan 1869 KL 126 §:ssä säädettyyn rangaistukseen. Tuomiokapitulin alistettua 1869 KL

[36] Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 15.8.1946 antama päätös n:o C 1, 27.12.1963 n:o C 1, 1.12.1970 n:o C 2, 3.8.1977 n:o C 1, 4.1.1983 n:o C 1.

[37] Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 14.2.1988 antama päätös n:o 13, jossa epäsiveellisen ja paheellisen elämän tai papille sopimattoman elämän lisäksi pappi tuomittu asumisvelvollisuudesta annettujen säännösten rikkomisesta. – Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 14.6.1982 antama päätös n:o 5, jolla epäsiveellisen ja paheellisen elämän lisäksi pappi tuomittiin papillisen virkansa velvollisuuksien rikkomisesta ja laiminlyömisestä sekä papille sopimattomasta käytöksestä jatkettuna rikoksena yhteensä yhden vuoden virantoimituseroon.

[38] Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 28.3.1969 antama päätös n:o 2 ja 2.9.1981 antama päätös n:o 16.

[39] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.2.1988 antama päätös n:o 2.

[40] Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 16.1.1973 antama päätös n:o 1.

[41] Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin 11.11.1987 antama päätös n:o 12.

[42] Kahdessa tapauksessa ilmenee asiakirjoista papin "syvä katumus" ja yhdessä tapauksessa ripittäytyminen.

114 §:n nojalla tutkintansa ja päätöksensä hovioikeuteen Itä-Suomen hovioikeus vahvisti tuomiokapitulin päätöksen 30.8.1955 antamallaan päätöksellä n:o 25.[43]

Kaikissa tuomiokapitulin päätöksissä, jotka oli tehty 1869 KL:n voimassa ollessa, rangaistus tuomittiin 1869 KL 126 §:n nojalla, ja papille sopimaton ja pahennusta aikaansaanut käyttäytyminen oli tehty erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa. Vaikka tekona oli huoruusrikos, tuomiokapituli ei soveltanut 1869 KL 135 §:ää. 1869 KL 135 § jäi kirkkolakiin voimaan, vaikka RL 19 luku aviorikoksista 1–3 §:n osalta tuli kumotuksi lailla 23.9.1948 (683/48).

Erittäin raskauttavat asianhaarat

1. ja 2. Tapauksessa, jossa Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 15.8.1946 antoi päätöksensä n:o C.1 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 4.12.1947 n:o 12 kirkkoherra tuli tuomituksi erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä pahennusta aikaansaaneesta sopimattomasta elämästä ja käytöksestä Oulun hiippakunnassa kuuden kuukauden virantoimituseroon ja Kuopion hiippakunnassa erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä jatketusta papin käytösvirheestä kahden kuukauden virantoimituseroon huoruuden perusteella. RL 19 luvun 1 §:ssä tarkoitettu huoruusrikos oli RL 8 luvun 1 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan kummassakin tapauksessa jo vanhentunut eikä puoliso asianomistajana ollut ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi.[44] Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin päätös tuomita kirkkoherra erotettavaksi virantoimituksesta kuudeksi kuukaudeksi 1869 KL 126 §:n nojalla syntyi äänin 4–1 vähemmistöön jääneen jumaluusoppineen asessorin "tulkitessa lakia" siten, että tuomiokapitulin olisi meneteltävä 1869 KL 399 ja 392 §:n mukaisesti ja "määrätyissä tapauksissa kirkkolain 135 §:n mukaan", koska tuomiokapituliin jätetty kirjoitus sisälsi nimenomaisen il-

[43] Korkein oikeus 7.2.1956 päätöksellään n:o 328 ei ottanut tutkittavaksi kirkkoherran muutoksenhakulupa-anomusta, koska ilmoitus oli saapunut hovioikeuteen postitse.

[44] Oulun hiippakunnan tuomiokapituli oli välipäätöksellään 7.3.1946 lähettänyt asiakirjat Oulun lääninhallitukselle, koska kirkkoherra oli tuomiokapitulissa samalla kertaa syytettynä sekä virka- että käytösvirheestä ja näistä huoruusrikosta koskevan asian käsittely kuului maallisen oikeuden tutkittavaksi. Lääninhallitus palautti asiakirjat tuomiokapitulille katsoen kaikkien prosessiedellytysten puuttuvan huoruusrikoksen osalta, koska kysymyksessä oli asianomistajarikos ja lisäksi vanhentunut. Huoruuden harjoittaminen oli tapahtunut kirkkoherran tunnustuksen mukaan vuosina 1939-1942. Kirkkoherran puoliso kirjallisessa todistuksessaan ilmoitti saaneensa tiedon miehensä tekemästä aviorikoksesta ja antaneensa sen hänelle anteeksi.

miannon huoruudesta, joka RL 19 luvun mukaan oli maallisen oikeuden tutkittava ja tuomittava rikos.[45]

3. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 27.12.1963 antamallaan päätöksellä n:o C.1. tuomitsi kirkkoherran erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta pahennusta aikaansaaneesta sopimattomasta elämästä ja käytöksestä erotettavaksi virantoimituksesta yhdeksäksi kuukaudeksi 1869 KL 117, 120 ja 126 §:n nojalla. Tätä juttua koskevassa jumaluusoppineen asessorin kirjallisessa valmistuksessa pohdittiin 1869 KL 135 §:n soveltamisen ongelmaa, kun RL 19 luvun 1 §:n tarkoittama huoruusrikosta koskeva säännös oli kumottu vuonna 1948.

> Jumaluusoppinut asessori valmistuksessa lausui seuraavaa: "Tämä muutos ei kuitenkaan vaikuta siihen, että huoruus on kirkkolain mukaan edelleen tuomittava rikos. Tällaista erityistä pahennusta aiheuttava käytösvirhettä ei voida katsoa sormien läpi (kuten joskus lienee tapahtunut). KL § 135 sanoo, että "hän on huoruudesta tuomittu, jättäköön pappisvirkansa .... sen rangaistuksen lisäksi, johon hän yleisen lain mukaan on joutunut vikapääksi". Se että jälkimmäinen rangaistus on nyt jäänyt pois eikä huoruutta nyt käsitellä maallisessa oikeudessa, ei voi vaikuttaa ilman muuta edellisen rangaistuksen poisjäämistä." 1869 KL 126 §:n soveltamisesta, jonka mukaan viraltapano on siinäkin säännöksessä ankarin rangaistus, asessori katsoi, että kysymyksessä ollut kirkkoherran käytösvirhe oli tuomittava nyt 1869 KL 126 §:n mukaan, koska 1869 KL 135 §:ä ei enää voitu "sananmukaisesti soveltaa, mutta lain henki ja lainsäätäjän tarkoitus sillä kohtaa on kuitenkin otettava huomioon". Vaikka maallinen rangaistus huoruusrikoksesta oli jäänyt pois, ei asessorin mielestä huoruusrikoksesta tulevaa rangaistuksen suuruutta "voida ainakaan kovin paljoa lieventää entisestään".

Tuomiokapituli sovelsi 1869 KL 126 §:ää katsoen papin aviorikokseen syyllistymisellä rikkoneen pappisvirkansa velvollisuuksia vastaan ja käytöksellään aikaansaaneen pahennusta seurakunnassa.[46]

---

[45] Kirkkoherra tuomiokapitulissa syytteen johdosta kuultuna tunnusti yli kolme vuotta sitten tapahtuneen "hairahduksen", josta hän oli ripittäytynyt ja saanut synninpäästön ja elänyt sen jälkeen nuhteetonta elämää. Kirkkoherra katsoi, että asia oli "tullut lopullisesti haudatuksi", kun piispa, joka tiesi asian, oli asettanut hänet uudessa seurakunnassa piispantarkastuksen jälkeen kirkkoherranvirkaan, ja koska tarkastuksen yhteydessä ei seurakunnan taholta oltu tehty mitään muistutuksia kirkkoherran elämää tai viranhoitoa vastaan.

[46] Piispa oli ilmoittanut tuomiokapitulin pöytäkirjaan merkittäväksi, että pappi oli henkilökohtaisesti hänelle tunnustanut syyllistyneensä aviorikokseen ja nimenomaan pyytänyt, että häntä ei enää velvoitettaisi saapumaan tuomiokapitulin eteen vastaamaan tässä asiassa. Tuomiokapituli katsoi "asian laatuun nähden" erityisen syyttäjän määräämisen tarpeettomaksi. Asian laatu tarkoittanee tässä piispan pöytäkirjaan ilmoittamia seikkoja.

* * *

1964 KL:n voimassaoloaikana tuomiokapitulit sovelsivat 1964 KL 108 §:ää ja tuomitsivat sen nojalla rangaistuksen papille sopimattomasta käyttäytymisestä tai papille sopimattomasta ja pahennusta aikaansaaneesta käyttäytymisestä silloinkin, kun kysymyksessä oli yleisen oikeuden huoruuden perusteella tuomitsema avioero.

Huoruus avioeroperusteena poistettiin avioliittolaista 16.4.1987 annetulla lailla (411/87), joka tuli voimaan 1.1.1988. Aineistossa Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 2.3.1988 antama päätös n:o 4 annettiin avioliittolain muutoksen tultua voimaan. Tuomiokapituli tuomitsi papin 1964 KL 134, 442, 444 §:n 1 momentin, 108, 96 ja 99 §:n nojalla papille sopimattomasta käyttäytymisestä erotettavaksi pappisviran toimittamisesta neljäksi kuukaudeksi.[47] Tuomiokapitulin päätöksen mukaan avioliittolain muuttamisesta annetun lain (411/87) 1.1.1988 voimaan tulleet mm. avioeromenettelyä koskevat muutokset eivät vapauttaneet pappia kirkkolain papin käyttäytymiselle asettamista velvoitteista. Tuomiokapituli katsoi papin menettelyllään – pappi oli avioliitossa olevana seurustellut ja seurusteli edelleen samassa työpaikassa työskentelevän henkilön kanssa vapaa-aikanaan ja viettämällä useita öitä tämän asunnossa, yöpynyt samassa hotellihuoneessa opinto- ja virkistysmatkan yhteydessä ja viettänyt yhdessä lomaa – käyttäytyneen papille sopimattomasti ja "tämä käyttäytyminen julkisena on omiaan aikaansaamaan pahennusta, eikä tällainen käyttäytyminen ja elämä osoita sellaista esimerkillistä säädyllisyyttä ja sävyisyyttä, jota kirkkolain 96 §:n mukainen pappisvala ja kirkkolain 99 § papilta edellyttävät".[48] Itä-Suomen hovioikeus 30.6.1988 antamallaan päätöksellä n:o 1346 katsoi, ettei ollut syytä muuttaa tuomiokapitulin päätöksen lopputulosta, joka 1964 KL 96, 99, 108 ja 134 §:n nojalla jäi pysyväksi. Hovioikeuden päätöksen mukaan papin menettely oli viran ulkopuolella papille sopimatonta käyttäytymistä.

Kokoava arvio. Vaikka aviorikoksia koskevat säännökset kumottiin RL 19 luvusta vuonna 1948 ja vaikka huoruus syyllisyysperusteisena avioero-

[47] Tuomiokapituli oli samana päivänä eli 2.3.1988 antamallaan päätöksellä pidättänyt papin pappisviran toimittamisesta 1964 KL 114 §:n 2 momentin nojalla toistaiseksi ja enintään siihen saakka, kun tuomiokapitulin pappisviran toimittamisesta erottamista koskeva päätös sai lainvoiman.

[48] Syytteen johdosta kuultuna pappi ilmoitti pitävänsä kohtuuttomana sitä, että häntä vastaan oli lähdetty syytetoimiin. Hän katsoi, että hän ei tietoisesti ollut halunnut loukata kirkkolain määräyksiä, vaan "että inhimillinen oikeus, jonka myös yleinen lainsäädäntö sallii, koskee myös minua". Pappi korosti avioeroprosessinsa osalta sitä, että "uusi 1.1.1988 voimaan tullut avioliittolaki ei tunne enää syyllisyysarvostelua".

perusteena AL:sta poistettiin avioliittolain muuttamisesta annetulla lailla vuonna 1987, tuomiokapitulin ratkaisutoiminnassa kirkkolain säännösten soveltamislinja pappien avioliittoa koskevissa asioissa säilyi samana.[49] Tuomiokapituli sovelsi papin käyttäytymistä koskevia säännöksiä 1869 KL 126 §:ää ja 1964 KL 108 §:ää ja siinä yhteydessä vetosi myös pappisvalaa koskevaan säännökseen 1869 KL 117 §:ssä ja 1964 KL 96 §:ssä sekä valasäännökseen läheisesti liittyvään 1869 KL 120 §:ään ja 1964 KL 99 §:ään papin käytöksen ja elämän säädyllisyydestä sekä käyttäytymisestä arvollisena sananpalvelijana. Kun lisäksi pappisvihkimyksessä pappi oli ilmaissut kirkkokäsikirjan mukaisesti piispan tekemiin kysymyksiin tahtovansa toimia seurakunnalle esikuvana, kysymyksessä oli kokonaisvaltainen sitoutuminen pappisvirkaan; pappi sitoutui noudattamaan sellaista kristillistä elämäntapaa, jota hän Raamatun ja kirkon tunnustuksen pohjalta opetti.

Ankarimmat rangaistukset pappisviran menettäminen ja määräaikainen pappisviran toimittamisesta erottaminen yhdestä kuukaudesta yhteen vuoteen tuomittiin Kuopion ja Oulun hiippakunnassa.[50] Kaikkiaan 20 huoruustapauksesta 10 sijoittuminen tutkimusajanjakson viimeiselle vuosikymmenelle 1980-luvulle osaltaan on eräs merkki tämän aikakauden moraalin rappeutumisesta.

[49] Backman (1979) s. 220–222 väitöskirjansa luvussa "Taistelu seksuaalimoraalista ja sen heijastuminen rikoslainsäädäntöön" toteaa, että moraalisilla kysymyksillä viime vuosisadan lopun ja tämän vuosisadan alkupuolen yhteiskunnallisessa tietoisuudessa oli korostunut asema. Teollistumiskehityksen nopeutuessa ja alueellisen liikkuvuuden lisääntyessä ihmisten käyttäytymistavat ainakin jossain määrin vapautuivat aiemmista patriarkaalisista muodoista. Backmanin s. 221 mukaan "(e)tenkin kirkko tunsi aiheellisesti vuosisataisen auktoriteettiasemansa horjuvan. Sen oli toisaalta mukauduttava kehitykseen, toisaalta kirkko ja sitä tukevat piirit halusivat itse aktiivisesti vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen". Backman viittaa Armas Niemisen tutkimukseen Taistelu sukupuolimoraalista vuodelta 1951 seksuaalimoraalisen keskustelun vaiheista viime vuosisadan lopussa ja tämän vuosisadan alussa. Yhteiskunnallinen virallinen suhtautuminen sukupuolisuhteisiin oli Niemisen tarkoittama absoluuttisen seksuaalimoraalin sävyttämä 1800-luvulla. Sen ideaalisena taustana oli kirkon ja uskonnon voimakas asema. Backmanin selostaman mukaan Niemisen tarkoittaman relatiivisen sukupuolimoraalin lähtökohdat saattavat vaihdella huomattavasti; yksiavioisuuden periaate ei ole pyhä, vaan esiaviollinen ja avioliiton ulkopuolinen erotiikka hyväksytään, seksuaalisuus arvostetaan positiivisena, jolloin se nähdään eräänä ihmissuhteen aspektina, ja se korostaa myös erotiikan itseisarvoa.

[50] Oulun ja Kuopion hiippakuntia ja myös Lapuan hiippakuntaa pidetään leimallisesti herätysliikehiippakuntina. Herätysliikkeillä on vaikutusta toiminta-alueen sekä hengelliseen että "maalliseen" elämään. Tämä vaikutus voi ilmetä opillisen puhtauden vaalimisen kautta myös yksilön pyrkimyksenä käyttäytyä Jumalan sanan – erityisesti käskyjen – mukaisesti sekä kokonaisuutena yleisiin moraaliasenteisiin.

Turun arkkihiippakunnan papistolle 19.1.1989 antamassaan paimenkirjeessä arkkipiispa John Vikström käsitteli pappien avioliittoa ja syitä pappien lisääntyneisiin avioeroihin. Papin avioliiton vaikeuksissa arkkipiispa katsoi olevan kysymyksen yhteisestä hädästä ja yhteisestä vastuusta, pappien avioliittojen ja perheiden tulevaisuudesta. Nykyajan avioliittojen erääksi uhkatekijäksi arkkipiispa näki puolisoiden erillään tekemän työn sekä elämän yksityistymisen ohella myös aikakauteemme kuuluvan narsistisen taipumuksen "asettaa oman onnen etsintä ja itsensä toteuttaminen velvollisuuksien täyttämisen edelle". Arkkipiispa totesi mm. seuraavaa: "Pappeinakin saatamme helposti mukautua moraalisissa kysymyksissä. Ei tiedosteta Jumalan pyhien käskyjen rikkomisen vakavuutta. Syntiä ei koeta synniksi. Ei nähdä, että aviorikos todella on aviorikos, kuudennen käskyn rikkomista. Itse ei nähdä sitä, minkä muut näkevät." Arkkipiispa ei pitänyt papinkaan epäonnistumista avioliitossa lopullisena katastrofina ja hän lausui tässä yhteydessä: "Kirkkomme opettaa kyllä avioliiton pysyvyyttä ja purkamattomuutta, mutta tunnustaa avioeron mahdollisuuden ja sallii jäsenilleen uuden avioliiton solmimisen. Tämä koskee tietysti myös pappeja." Aviorikoksen osalta arkkipiispa lausui seuraavaa: "Sen sijaan aviorikos on tietysti mitä räikeimmässä ristiriidassa kirkkomme antaman opetuksen, pappisvalan ja papin antamien lupausten kanssa. Se on sen lisäksi teko, josta koituu vahinkoa myös virkakumppanien viranhoidolle ja seurakunnan kaikelle työlle. Katson, että pappi joka tietoisesti ja harkitusti tekee aviorikoksen, on velvollinen myös vakavasti harkitsemaan mahdollisuuksiaan jatkaa pappisvirassa, sillä tällaisen teon jälkeen hänellä ei ole edellytyksiä pappisviran uskottavalle hoitamiselle. Kirkossa on vanhastaan katsottu, että se joka elää julkisessa synnissä ei ole oikeutettu toimittamaan pyhää messua eikä osallistumaan alttarin sakramenttiin."

Paimenkirjeessään arkkipiispa toi esille, että ei ole olemassa mitään erityistä avioliittomoraalia juuri pappeja varten, vaan pappien avioliitot ovat samojen eettisten normien alaisia kuin kaikkien muidenkin avioliitot. Paimenkirjeen mukaan rakkauden, uskollisuuden, rehellisyyden ja totuudellisuuden käskyt ja vaatimukset ovat kaikille samat. Pappisviran vaativuudesta ja edellytyksistä arkkipiispa totesi vielä seuraavaa: "(...) samalla tiedämme, että käyttäytymisemme, koko elämämme, on osa viranhoitoa. Pappisvirka on vaativa. Pappisvirka edellyttää erityisen suurta sitoutumista ja se on hyvin kokonaisvaltainen virka. Olemme pappeja yötä päivää, emme ainoastaan tehdessämme työtä vaan myös levätessämme, lomalla yhtä hyvin kuin työssäkin. Pappisviran ulkopuolella ei ole paikkaa, jonne voisi paeta."

Arkkipiispan paimenkirje, jota voidaan pitää virkakäskyn luontoisena, perustui 1964 KL 397 §:n mukaisiin piispan tehtäviin pappien ylimpänä kait-

sijana ja muun ohessa pappien opin, nuhteettomuuden ja elämässä arvokkaasti ja kristillisesti käyttäytymisen valvojana. Arkkipiispan paimenkirje, vaikka se on annettu arkkihiippakunnan papistolle, on merkittävä opillinen kannanotto koko kirkossa pappien elämäntapaa ja yleensä moraalia koskevissa kysymyksissä tilanteessa, jossa avioliittolain mukaan avioeron saaminen on helpompaa ja tilanteessa, jossa nk. hyvinvointiyhteiskunnassa itsekkyys ja elämän privatisoituminen heijastuvat sekä yksilön käyttäytymiseen että perheeseen. Papin käyttäytymistä kuitenkin koskee dualistinen käyttäytymisvelvollisuus; nuhteeton ja esimerkillinen käyttäytyminen sekä virassa että viran ulkopuolella.

1.4. Muu sopimaton käytös

1869 KL 126 § *"(...) antautuu asianajajana oikeudenkäynteihin, jotka eivät koske häntä, hänen valtansa alaisia taikka virkataloansa; puuttuu virallensa sopimattomaan elatuskeinoon, taikka käytöksellään muuten aikaansaa pahennusta."*

1964 KL 108 § *"(...) puuttuu pappisviralle sopimattomiin toimiin, tehtäviin ja elinkeinoihin taikka antautuu asiamiehenä tai avustajana oikeudenkäynteihin, jotka eivät koske häntä eikä hänen perhekuntaansa, (...) muuten saa aikaan pahennusta."*

Aineistossa ovat ne tapaukset, joita koskevat kantelut sisältävät ilmiannon ja tutkimuspyynnön sellaisesta papin käyttäytymisestä, joka luonteeltaan on muuta kuin riitaan ja eripuraisuuteen, kielenkäyttöön tai epäsiveellisyyteen liittyvää. Tällaisia kantelutapauksia oli 13. Näistä kuusi kohdistui kirkkoherraan, kolme ylimääräiseen pappiin, kaksi opiskelija- tai sotilaspappiin, yksi kappalaiseen ja yksi yliopiston professorin virassa olevaan pappiin. Viidessä tapauksessa tuomiokapituli katsoi, että pappi ei ollut syyllistynyt virka- tai käytösvirheeseen. Yhdessä tapauksessa tuomiokapituli jätti papin RL 3 luvun 5 §:n 2 momentin nojalla rangaistukseen tuomitsematta.[51] Seitsemässä tapauksessa pappi sai sopimattomasta käyttäytymisestä rangaistuksen; yksi

[51] Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 14.4.1971 antamallaan päätöksellä n:o 8 katsoi papin syyllistyneen viran ulkopuolella tapahtuneeseen sopimattomaan käyttäytymiseen, kun pappi oli käynyt kirkkoherranvaalin vaalipaikalla käyttääkseen äänioikeuttaan ja välittömästi vaalintoimittajan asiasta huomautettua poistunut. 1964 KL 177 § kielsi vaalisijalla olevaa tulevasta äänestyspaikalle.

varoitus, kolme piispan antamaa muistutusta, joita tuomiokapituli piti riittävinä rangaistuksina, yksi hovioikeuden tuomitsema muistutus ja kaksi tuomiokapitulin tuomitsemaa muistutusta.

Aineiston kolme tapausta, joissa rangaistus tuomittiin, liittyivät tilanteeseen, jossa pappi lievään pahoinpitelyyn rinnastettavalla menettelyllä kohteli seurakunnan tiloissa työtovereitaan tai viran ulkopuolella puolisoaan. Nämä tapaukset olivat Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 30.6.1965 antama päätös n:o 8 ja sitä koskeva Helsingin hovioikeuden 20.6.1966 antama päätös n:o 860, Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 21.3.1984 antama päätös n:o 2 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 26.9.1984 antama päätös n:o 15.

1. Helsingin hovioikeus 20.6.1966 antamallaan päätöksellä n:o 860 kumosi Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksen 30.6.1965 n:o 8,[52] jolla tuomiokapituli oli tuominnut papin sopimattomasta käyttäytymisestä ja riidassa ja eripuraisuudessa olemisesta kolmen kuukauden palkanmenetykseen. Hovioikeus tuomitsi papin käytösvirheestä – "käsikähmä" virkaveljen kanssa ja esimiehen poskelle lyönti – saamaan muistutuksen 1964 KL 108 §:n nojalla.

> Hovioikeus katsoi selvitetyksi, että pappi oli 30.9.1963 poistuttuaan seurakunnan työntekijöiden kokouksesta viraston eteisessä työntänyt virkaveljeään vaatenaulakkoa vasten ja yrittänyt estää kokoushuoneesta eteiseen tullutta esimiestään erottamasta häntä virkaveljestään. Hovioikeuden päätöksen mukaan näyttämättä jäi papin syyllistyminen sopimattomien sekoittamisesta saarnaansa, riidassa tai eripuraisuudessa virkaveljiensä ja seurakuntalaistensa kanssa olemisesta tai muutoin käytöksellään pahennuksen aikaansaamisesta. Lisäksi jäi näyttämättä, että pappi 29.9.1963 lausuessaan ihmettelynsä ruotsinkielisen jumalanpalveluksen pituudesta ja uusien henkilöiden kirkkoon saapumisesta ja käyttäessään seuranneena päivänä seurakuntansa työntekijöiden kokouksessa virkaveljestään ja tämän isästä nimityksiä helluntalainen tai baptisti olisi kummassakaan tilaisuudessa toiminut sillä tavoin, että hänen olisi voitu katsoa syyllistyneen käytösvirheeksi katsottavaan menettelyyn. Virkamääräyksen noudattamatta jättämisen osalta hovioikeus katsoi, että pappi, joka oli tullut määrätyksi toisen seurakunnan papin virkaa hoitamaan ei ollut syyllistynyt rangaistavaan tekoon.

[52] Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli oli 30.6.1965 päätöksellään n:o 8 tuominnut papin jatketuista virka- ja käytösvirheistä menettämään palkkansa kolmelta kuukaudelta. Teot, joista pappi oli tuomittu olivat saarnaan sopimattomien sekoittaminen, papille sopimattomat nimittelyt ja sanonnat, "käsikähmä" virkaveljensä kanssa ja esimiehen lyöminen poskelle sekä virkamääräyksen noudattamatta jättäminen.

2. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 21.3.1984 antamassa päätöksessä n:o 2 tuomiokapituli antoi papille 1964 KL 108, 444, 455 §:n sekä RL 3 luvun 9 §:n 2 momentin nojalla muistutuksen kahdesta viran ulkopuolella tapahtuneesta papille sopimattomasta käyttäytymisestä.

> Papin ja hänen puolisonsa välien selvittelyssä vuonna 1979 ja 1980 puoliso oli saanut vammoja, joista lääkärinlausunnon mukaan edellinen vamma oli parantunut jälkivaivoja aiheuttamatta ja jälkimmäiseen vammaan jäänyt vaivoja aiheuttamaton arpi. Puolisot oli yhteisestä hakemuksesta tuomittu asumuseroon vuonna 1981 ja 1982 asumuseron perusteella oli myönnetty avioero. Kaupunginviskaali oli jo haastanut papin raastuvanoikeuteen vastaamaan pahoinpitelyä koskevaan syytteeseen. Kaupunginviskaali oli kuitenkin peruuttanut haasteen, koska syyteoikeus oli vanhentunut.[53]
>
> Tuomiokapituli piti muistutusta riittävänä seuraamuksena, koska puolison tekemät kantelut olivat tehdyt vasta vuosien kuluttua pahoinpitelyistä ja että asumuseroa ja avioeroa puolisot olivat hakeneet yhteisestä hakemuksesta pysyvän välien rikoontumisen eikä pahoinpitelyjen perusteella. Olosuhteet tuomiokapitulin päätöksen mukaan muutoinkin olivat olleet sellaiset, "ettei hän täysin silloin ole voinut mieltänsä malttaa". Tuomiokapituli katsoi viitaten 1964 KL 96 ja 99 §:ään, joiden mukaan papin tulee osoittaa käytöksessään säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta, opillaan ja esimerkillään vahvistaa ja edistää kaikin puolin hyvää, rauhaisaa ja kunniallista vaellusta sekä kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvokkaana sananpalvelijana, että papin ei olisi tullut vuonna 1979 ja 1980 puolisoiden välienselvittelyssä "käyttäytyä sillä tavoin sopimattomasti kuin asiakirjoista käy selville".

3. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 26.9.1984 antamallaan päätöksellä n:o 15 tuomitsi papille 1964 KL 442 §:n, 108 ja 99 §:n nojalla sopimattomasta käyttäytymisestä varoituksen. Itä-Suomen hovioikeus 8.2.1985 antamallaan päätöksellä n:o 2543/84 ei muuttanut tuomiokapitulin päätöksen lopputulosta.

> Seurakuntaneuvosto käsitteli työntekijöiden keskuudessa ilmenneiden ongelmien yhteydessä papin käyttäytymistä koskenutta kantelua ja lähetti sen tuomiokapitulin käsiteltäväksi.
>
> Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että pappi oli keskusrekisterissä lehtorin ollessa menossa omaan työhuoneeseensa vetäistyään auki

[53] Kaupunginviskaali oli 1983 tekemällään päätöksellä jättänyt syyttämättä kysymyksessä olevaa pappia nainneena kihlautumisesta, koska naimisissa ollut pappi ei ollut sopinut avioliittoon menemisestä toisen, hänen avioliitostaan tietoisen henkilön kanssa ennen avioliiton purkamista, ja koska kihlasormuksen ostamisella mahdollista uutta avioliittoa koskevalla sopimuksella ei vielä tuolloin ollut ollut oikeudellista merkitystä.

keskusrekisterin raskaan palo-oven kohti lehtorin ovea välittämättä kohdalla seisovasta lehtorista, joka oli vetäissyt päänsä pois oven välistä, nimitellyt ja uhkaillut lehtoria naisen arvoa alentavalla tavalla. Tuomiokapituli piti tällaista papin käyttäytymistä papille sopimattomana ottaen huomioon 1964 KL 99 §:n, jonka mukaan mm. papin tulee käytöksessään ja elämässään osoittaa säädyllisyyttä, sävyisyyttä ja hyväntahtoisuutta sekä kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvollisena sanan-palvelijana, ja KL 96 §:n pappisvalan, jossa pappi on sitoutunut mm. siihen, että hän kaikin puolin hyvää, rauhaisaa ja kunniallista vaellusta opilla ja esimerkillä vahvistaa ja edistää sekä virkakumppaneille osoittaa veljellistä hyväntahtoisuutta. Koska asianomistajana lehtori ei ollut ilmoittanut syytettä nostettavaksi yleisessä alioikeudessa, tuomiokapituli katsoi, että asia kuului pelkästään kirkon tuomiovallan piiriin papin käyttäytymistä koskevana asiana.

Lääninrovastille antamassaan kirjallisessa selityksessä pappi pahoitteli kyseistä "purkausta" ja toi esille työyhteisössä vaikuttavia tekijöitä, jotka saattoivat kyseisen tilanteen kaltaisia "räsähdyksiä aikaan". Pappi selityksessään ja syytteen johdosta antamassaan vastineessa ilmoitti pahoittelunsa tapahtuneesta ja pikaistuksissa esitetyistä sanoista.

* * *

4.–7. Tapaukset, joissa tuomiokapituli antoi muistutuksen tai tuomiokapituli piti piispan antamaa muistutusta riittävänä, olivat luonteeltaan nk. sekalaisia tapauksia. Nämä koskivat rippikoulusta erottamista ja kehottamista poistumaan rippikoulutunnilta, muistion kopiointia ja luottamuksellisten puhelinkeskustelujen nauhoittamista, alkoholijuomien tuomista kurssikeskukseen[54] sekä jäljennöksen antamista lääkärinlausunnosta ilman asianomaisen suostumusta[55]. Nämä tapaukset olivat Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 31.5.1968 antama päätös n:o 9, Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 23.12.1977 antama päätös n:o 23, Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 11.6.1979 antama päätös n:o 5 ja 26.5.1982 antama päätös n:o 13.

Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 31.5.1968 antamasta päätöksestä n:o 9 ilmeni, että kantelukirjeessä oli tuotu esiin kantelijoiden tytön ja erään toisen tytön rippikoulusta erottaminen. Kappalainen oli ilmoittanut rippikoulusta erottamisen syyksi sen, että tytöillä oli liian lyhyet hameet. Kappalainen oli nimittänyt hameita "huoran asuksi" ja "huonon naisen merkiksi". Kantelijat katsoivat papin karkeasti loukanneen heitä ja heidän tytärtään, laiminlyöneen kirkkolain ja seurakunnan rippikouluohjesäännön noudattamisen ja tuottaneen pahennusta seurakuntaelämälle sekä poikenneen papille soveliaasta sävyisästä ja

[54] Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 11.6.1979 n:o 5.

[55] Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 26.5.1982 n:o 13.

armollisesta käyttäytymisestä. Kantelijat huomauttivat vielä kappalaisen saattaneen heidän tyttärensä ja kotinsa kunnian myös lehdistössä ja muissa tiedotusvälineissä käsiteltäväksi.

Toisessa rippikoululaisen vanhempien laatimassa kantelukirjeessä katsottiin, että sama kappalainen oli kohdellut epäoikeudenmukaisesti kahta rippikoulupoikaa, jotka olivat seurakunnan pöytätennismestaruuskilpailujen vuoksi myöhästyneet rippikoulutunnilta. Pappi oli kehottanut poikia poistumaan tunnilta ja myöhemmin pyrkiessään selvittämään tunnilta myöhästymistä kehottanut poikia kirjallisesti vastaamaan myöhästymistä koskeviin kysymyksiin. Kantelijoiden mukaan pappi oli vielä kieltäytynyt konfirmoimasta poikia rippikoulun päättyessä.

Rippikoulusta erottamista koskevassa asiassa tuomiokapituli katsoi kappalaisen helmikuussa 1968 pitäessään rippikoulua kieltäneen mm. kouluun ilmoittautuneen tytön jatkamasta rippikoulua sen vuoksi, että hän kappalaisen mielestä "käytti rippikouluun sopimatonta pukua". Pappi oli tuomiokapitulin päätöksen mukaan käyttänyt tytön pukeutumistavasta sanontoja, jotka tytön vanhempien ilmoituksen mukaan olivat loukanneet tyttöä ja jotka myös tytön vanhemmat olivat kokeneet itseäänkin loukkaaviksi. Tuomiokapituli piti kappalaisen "toimenpidettä" harkitsemattomana ja taitamattomana, "koska rippikoulun luonteen huomioon ottaen opettajan asennoitumisen oppilaaseen tällaisessa tapauksessa olisi pitänyt olla opettavaa, neuvovaa ja ohjaavaa". Tuomiokapituli kuitenkin katsoi, ettei kappalaisen menettelyä voitu pitää sellaisena, josta hänet olisi rangaistukseen tuomittava. Tuomiokapituli totesi kappalaisen mm. tytön pukeutumisesta käyttämien sanojen olleen räikeitä ja epäasiallisia. Koska piispa oli kappalaiselle tämän menettelyn johdosta antanut 1964 KL 113 §:n tarkoittaman muistutuksen, tuomiokapituli katsoi tämän toimenpiteen asiassa riittäväksi.

Kantelukirje, joka koski kahdelle pojalle kappalaisen antamaa kehotusta poistua rippikoulutunnilta tuomiokapituli ei pitänyt sellaisena menettelynä, josta kappalainen olisi tuomittava rangaistukseen. Tuomiokapituli katsoi, että luvan myöntäminen rippikoulusta poissaoloon kuului asianomaiselle opettajalle, ja kappalainen oli tässä ominaisuudessa häneltä pyydetyn poissaololuvan pojilta evännyt. Pojat olivat kuitenkin saaneet suostumuksen seurakunnan pöytätennismestaruuskilpailuihin osallistumiseen joko seurakunnan nuoriso-ohjaajalta tai kirkkoherralta. Pojat olivat tulleet konfirmoiduiksi rippikoulun päättyessä.

Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 23.12.1977 antamasta päätöksestä n:o 23 ilmeni äänestys tuomiokapitulissa. Äänin 3–2 tuomiokapituli antoi 1964 KL 108 §:n nojalla papille muistutuksen pappisvirkaan sopimattomasta käyttäytymisestä vähemmistöön jääneiden tuomiorovastin ja lainoppineen asessorin ollessa varoituksen antamisen kannalla.

Pappi oli ottanut haltuunsa kirkon ulkomaanasiaintoimikunnan lehtorille lähettämän ja vain hänelle työryhmän jäsenenä tarkoitetun avoi-

men painotuotemerkinnällä varustetun kirjeen, jossa oli ollut kirkon ulkomaanasiaintoimikunnan asettaman työelimen kansainvälistä seurakuntatyötä Suomessa käsittelevä muistio. Pappi oli ottanut muistiosta ja siihen liittyvästä talousarviosta lehtorin tietämättä, ilman että olisi saanut toimeenpiteelleen myöskään lähettäjän lupaa, valokopiojäljenteitä ja luovuttanut näistä ainakin yhden ulkopuolisen henkilön käyttöön. Pappi oli myös nauhoittanut luottamuksellisia puhelinkeskusteluja virkahuoneessa keskustelukumppanin tietämättä ja käyttänyt äänityksiä väärin antamalla ulkopuolisten henkilöiden kuulla niitä. Tuomiokapituli piti tätä menettelyä hyvän tavan vastaisena ja pappisvirkaan sopimattomana käyttäytymisenä. Koska painotuotekirjeen avaamista tuomiokapituli ei voinut pitää RL 38 luvun 8 §:ssä kriminalisoidun rikoksen tunnusmerkistön täyttävänä tekona, tuomiokapituli ei 1964 KL 450 §:n nojalla siirtänyt asiaa yleisen alioikeuden tutkittavaksi.

* * *

8. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 9.10.1980 antamassaan päätöksessä n:o 15 ei pitänyt papille sopivana menettelynä sitä, että pappi toimi muiden kuin perhekuntansa avustajana "edes esitutkintakuulustelussa". Tuomiokapituli ei pitänyt kirkkoherran menettelyä sopivana. Kirkkoherra oli Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin tekemän ilmoituksen mukaan ollut läsnä Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin istunnossa 8.3.1989, jolloin kirkkoherra oli toiminut tuomiokapitulissa kuultavana olleen papin oikeusavustajana. Kysymyksessä oli tuolloin ollut 1964 KL 451 §.n 2 momentin tarkoittama, papin epäillyn käytösvirheen esitutkintaan liittynyt kuulustelutilaisuus.

Tuomiokapitulin päätöksen mukaan tuomiokapituli asian lopputulosta harkitessaan otti erityisesti huomioon sen, että kirkkoherran kohdalla oli kysymys yksittäisestä avustajan tehtävästä, joka oli tapahtunut papin epäillyn käytösvirheen esitutkintaan liittyneessä kuulustelutilaisuudessa eikä varsinaisessa oikeudenkäynnissä.[56]

* * *

9. Papin tieteellisen tutkimustyön suorittamisesta yliopiston professorin virassa oli kysymys Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 24.1.1972 antamassa päätöksessä n:o 11.

[56] Esitutkinta koski kappalaisen käyttäytymistä virkatoiminnassa, jossa yhtenä asiakohtana oli kieltäytyminen eronneen avioliittoon vihkimisestä, riidasta ja eripuraisuudesta sekä esimiehelle kuuliaisuuden osoittamattomuudesta. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 8.9.1989 antoi tässä jutussa päätöksellään n:o 3 kappalaiselle muistutuksen. Nyt avustajana esiintynyt kirkkoherra oli tullut vuonna 1981 ns. avokummijutussa tuomituksi muistutuksella ja Mikkelin hiippakuntaan kuuluva kappalainen vuonna 1988 varoituksella.

Tampereen yliopiston virkaatoimittava professori lausui tuomiokapitulille saapuneessa kirjoituksessa, että Helsingin yliopiston professorin virassa oleva Tampereen hiippakuntaan kuuluva pappi, oli Helsingin yliopiston sosiaalietiikan ja diakonialaitoksen nimissä lähettänyt papistolle kyselyn, joka kantelijan käsityksen mukaan loukkasi kansalaisten perustuslaissa turvattuja oikeuksia. Kyselykaavakkeessa tiedusteltiin mm. vastaajan poliittista kantaa, elokuvissa ja teatterissa käymistä. Lisäksi kaavakkeeseen sisältyi eräitä mahdollisia psyykkisiä häiriöitä koskevia kysymyksiä. Kun kantelijan mukaan ei ollut olemassa vaitiolovelvollisuutta sellaisten seikkojen suhteen, joita pappismies tutkijan ominaisuudessaan saa tietoonsa eikä myöskään selitystä, mikä on papin ja tutkijanroolin ero vaitiolovelvollisuuteen nähden, kantelija "kiinnittäen huomiota siihen vaaraan, että kirkosta on tulemassa mielipidetutkimus- ja urkintalaitos", katsoi professorin kysymyksessä olevalla menettelyllään ryhtyneen 1964 KL 108 §:ssä tarkoitettuun sopimattomaan toimeen.[57]

Tuomiokapitulille antamassaan selityksessä professori totesi kantelijan tarkoittaman kyselyn lähetyn Helsingin yliopiston sosiaalietiikan ja diakonianlaitoksen nimissä. Professori ei katsonut olevansa siitä vastuussa pappina, vaan yliopiston virkamiehenä ja tässä ominaisuudessa oli tutkimuksessa "noudatettu niitä korrektisuusvaatimuksia, joita tämänlaatuiselle tutkimukselle on asetettava". Selityksen mukaan lähes kaikki tutkimuksen kysymykset oli toisista joko sosiologisista tai sosiaalilääketieteellisistä tutkimuksista. Professorin käsityksen mukaan häntä voidaan syyttää 1964 KL 108 §:n rikkomisesta vain siinä tapauksessa, että "kaikki normaali valtion palveluksessa suoritettava viranhoito ja sen yhteydessä suoritettava yleisesti hyväksyttävien normien mukainen tutkimustyö voidaan katsoa pappisviralle sopimattomaksi toimeksi, tehtäväksi ja elinkeinoksi". Selityksessä korostettiin sitä, että kyselyyn vastaaminen oli ollut vapaaehtoista ja ettei kysely sinänsä voi loukata kantelijan mainitsemia perustuslaissa turvattuja kansalaisoikeuksia. Tutkimuksen tavoitteena oli professorin mukaan laajapohjaisesti selvittää papinviran vaikeuksia nykyaikana. Professori piti kantelukirjelmässä esitettyjä vaatimuksia perusteettomina ja katsoi, että "päättäminen Helsingin yliopiston asioista ja sen käyttämistä tutkimusmenetelmistä tai tutkimuspolitiikasta ei kuulu tuomiokapitulin päätäntävaltaan".

Tuomiokapitulin virallinen syyttäjä katsoi, ettei professori johtamalla kysymyksessä olevaa tutkimustoimintaa ollut syyllistynyt pappisviralle sopimattomiin toimiin, tehtäviin ja elinkeinoihin puuttumiseen tai muutoinkaan kirkkolain vastaiseen menettelyyn, joten tuomiokapitulilla syyttäjän mielestä ei ollut aihetta enempiin toimenpiteisiin

[57] Kantelija pelkäsi, että pappiloista tulee eräänlainen poliisin ja sen tiedottajien urkintalaitos poliittisiin tarkoituksiin. Kantelija viittasi poliisikoulunopettaja Kauko Katilan oppikirjaan Kriminaalitaktiikka vuodelta 1968 sivulle 126.

asiassa. Kantelijan tarkoittamasta kyselystä syyttäjä totesi, "ettei kyselykaavakkeissa mainittujen seikkojen tiedusteleminen papistolta sinänsä voi heikentää asianomaisen oikeusturvaa varsinkin kun kaavakkeessa on selvästi ilmoitettu mahdollisuus kieltäytyä vastaamasta". Syyttäjän mielestä kyselytutkimuksen suorittamista ei voitu pitää papillekaan sopimattomana, koska tällaisen tutkimuksen suorittamista "ei yhteiskunnassamme ole ainakaan yleisemmin pidetty sopimattomana".

Virallisen syyttäjän kirjelmän johdosta professori uudisti aikaisemmin lausumansa siitä, että hän oli asiasta vastuussa yliopiston virkamiehenä eikä pappina, ja että tuomiokapitulin tehtävänä asiassa oli tutkia, oliko hänen hoitamansa professorin virka sellainen, joka ei sovellu papille. Viran yksityiskohtainen hoitaminen professorin mukaan oli yliopiston asianomaisten elinten valvonnan alainen. Professori katsoi, että asia ei kuulunut lainkaan tuomiokapitulin käsiteltäväksi, koska siinä ei ollut väitettykään, että hänen hoitamansa professorin virka olisi papille sopimaton toimi, tehtävä tai elinkeino. Muutoin professori ilmoitti yhtyvänsä syyttäjän kirjelmän lopputulokseen, että asia ei anna aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Tuomiokapituli katsoi, että asia ei antanut aihetta toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta 1964 KL 108 ja 144 §:n nojalla, koska Tampereen hiippakunnan papistoon kuuluva professori asiakirjojen mukaan ei ollut puuttunut pappisviralle sopimattomiin toimiin ja tehtäviin eikä asiassa ollut väitetty taikka muutoinkaan selvitetty professorin syyllistyneen muuhunkaan sellaiseen menettelyyn, josta hänet olisi kirkkolain mukaan rangaistukseen tuomittava.

* * *

Kirkkoherran ja koulunopettajien tai johtokunnan välisiä suhteita koski Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 25.8.1955 antama päätös n:o 19, Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 15.12.1962 antama päätös n:o 15[58] ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 24.7.1985 antama päätös n:o C 4. Koulunopettajien tai johtokunnan tekemät kantelut tulivat hylätyiksi aiheettomina, kun asiassa ei ollut näytetty toteen, että pappi olisi käyttäytynyt sopimattomasti.

10. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin tapauksessa 23.8.1955 kantelun tehnyt kansakoulunopettaja kertoi kantelukirjeessään, että seurakunnan kirkkoherra oli pakottanut koulun vahtimestarin luovuttamaan yläkoulun opetushuoneiden avaimet ja niitä käyttäen tunkeutunut sanottuihin huoneisiin pitäen siellä hartaushetken.

---

[58] Tampereen ja Mikkelin tapauksissa selvitysaineistoon tuomiokapituli pyysi kansakouluntarkastajan ja Oulun tapauksessa kunnanhallituksen lausunnon.

Kirkkoherralla ei kantelijan mukaan ollut hartaushetken pitämiseen koulun johtokunnan eikä hänen lupaansa. Kantelija oli nimenomaan kieltänyt luovuttamasta yläkoulun huoneita sanottuun tarkoitukseen, kun hän oli kuullut aikaisemmin aiotusta hartaushetken pitämisestä koululla.

Kansakouluntarkastajan lausunnossa ilmoitettiin, että sanotun piirin kansakouluissa kirkkoherroilla oli oikeus ilman kantelussa tarkoitettuja lupia pitää hartaushetkiä.

Tuomiokapituli katsoi, että kirkkoherra pitäessään hartaushetken 1.5.1955 Mäntsälän kunnan Hautjärven kansakoululla asianomaisen tarkastajan lausunnon mukaan ei ollut syyllistynyt omavaltaiseen menettelyyn. Kun kirkkoherran ei ollut näytetty kysymyksessä olevassa tilaisuudessa muutoinkaan käyttäytyneen sopimattomasti, tuomiokapituli hylkäsi kantelun aiheettomana.

11. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin tapauksessa 15.12.1962 kansakoulun johtokunta väitti kirkkoherran käyttäneen hyväkseen papillista asemaansa opettajanviran täyttämisen yhteydessä ja painostaneen virkaan valituksi tullutta opettajaa luopumaan virasta, jotta kirkkoherran puoliso saisi kysymyksessä olevan viran.

Suullisessa ja kirjallisessa esitymisessään kirkkoherra oli kantelijan käsityksen mukaan esittänyt vääriä ja valheellisia tietoja väittämällä mm. esiintyvänsä asianomaisen kansakouluntarkastajan tieten ja kehotuksesta ja ilmoittamalla erheellisiä tietoja koulun rakennuksia koskevista asioista sekä esittänyt loukkaavia lausuntoja johtokunnan varapuheenjohtajasta.

Tuomiokapituli katsoi tosin selvitetyksi, että kirkkoherra oli kysymyksessä olevan opettajanviran täyttämisen yhteydessä käydyssä keskustelussa ja kirjeenvaihdossa "esittänyt jossain määrin harkitsemattomia ja taitamattomia lausumia, mutta näyttämättä jääneen, että hän olisi toiminut vastoin parempaa tietoansa tai että hän olisi suoranaisesti syyllistynyt Kirkkolain 120 ja 126 §:issä mainittuihin tai muihinkaan rikkomuksiin lakia vastaan". Tuomiokapituli hylkäsi kantelun.

12. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin tapauksessa 24.7.1985 opettajapariskunta kantelukirjeessä kertoi, että kirkkoherra, joka luottamustoimenaan hoiti kunnan koululautakunnan puheenjohtajan tehtävää, "oli koottuaan oppilaiden vanhempia keskustelemaan kirkonkylän koulun toiminnassa esiintyneistä ongelmista helmikuussa 1984 aloittanut heitä kohtaan ajojahdin esittäen kirjallisesti ja myöskin suullisesti syytöksiä heidän viranhoidostaan".

Lisäksi kirkkoherra oli koululautakunnan puheenjohtaja toimiessaan sal-

linut opettajan kunnanjohtajalle osoittaman henkilökohtaisen kirjeen esilleottamisen koululautakunnan kokouksessa. Kantelukirjeen mukaan kirkkoherra "riidan näin aloittamalla ja sitä jatkamalla sekä perättömiä väitteitä esittämällä oli osoittanut, ettei hän ollut sopiva seurakunnan paimeneksi".

Selityksessään kirkkoherra kiisti kantelussa esitetyt väitteet. Koulun vanhempain neuvottelusta syntynyt muistio oli kirkkoherran mukaan tarkoitettu vain opettajien kanssa käytävän keskustelun pohjaksi, mutta kantelun tehneet opettajat olivat jakaneet sen joka kotiin ja siten itse tehneet asiasta julkisen. Muutenkin kantelussa oli kirkkoherran mielestä annettu valheellisia ja vääristeltyjä tietoja, eikä hänellä ollut seurakuntalaisten enempää kuin luottamushenkilöidenkään kanssa minkäänlaisia ongelmia.

Kunnanhallituksen antaman lausunnon mukaan kirkkoherra oli hyvin täyttänyt tehtävänsä koululautakunnan puheenjohtajana ja hoitanut vaikeatkin asiat tasapuolisesti esimerkillisellä tavalla. Lautakunnan lausunnon mukaan kanteluja tehneitä opettajia kohtaan "oli sen sijaan jouduttu käyttämään kurinpitotoimia".

Koska tuomiokapitulille esitetyt asiakirjat eivät sisältäneet "todennäköisiin syihin perustuvaa määriteltyä ilmiantoa" kirkkoherraa vastaan rikoksesta, joka olisi yleisen oikeuden tutkittava ja tuomittava, eikä myöskään ollut esitetty perusteltua syytä osoittaa kirkkoherran syyllistyneen kirkkolaissa tarkoitelttuun virka- tai käytösvirheeseen, tuomiokapituli viitaten 1964 KL 405 §:n 2 momenttiin ja 451 §:n 1 momenttiin katsoi, ettei asia antanut sen taholta aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Kokoava arvio. Sekalaisesta aineistoryhmästä muodostuu yksi tyypillinen ryhmä; papille sopimaton käyttäytyminen ilmenee papin mielenmaltin menettämisenä, henkilökohtaisista tai työn aiheuttamista syistä johtuneiden paineiden purkamisena seurakunnan tiloissa tai kotona, ja tähän liittyy myös kiivastuksissa lausuttuja uhkailuja.[59]

Erityisesti pahoinpitelyä koskevassa asiassa tuli esille rajanveto tuomiokapitulin ja yleisen tuomioistuimen toimivallan välillä. Tilanteessa, jossa syyteoikeus oli vanhentunut tai sellaisessa asianomistajarikoksessa, jossa asianomistaja ei nostanut syytettä, tuomiokapitulilla oli kantelun johdosta toimivalta selvittää se, oliko pappi syyllistynyt papille sopimattomaan käyttäytymiseen.

Tapausaineistossa esiintyi kirkkolaista kaikkein harvimmin tuomiokapitulissa selvitetyt 1964 KL 108 §:n kohdat "puuttuu pappisviralle sopimatto-

[59] Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 30.6.1965 n:o 8, Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 21.3.1984 n:o 2 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 26.9.1984 n:o 15.

miin toimiin, tehtäviin ja elinkeinoihin" taikka "antautuu asiamiehenä tai avustajana oikeudenkäynteihin". Koska professoria koskenut kantelu, jossa väitettiin professorin kyselytutkimuksella puuttuneen pappisviralle sopimattomaan toimeen, liittyi yliopiston professorinvirkaan, professori, vaikka olikin pappi, ei kuulunut 1964 KL 442 §:n nojalla professorinvirassa tuomiokapitulin valvontavallan alaisuuteen. Tuomiokapitulin olisi tullut jättää juttu toimivaltaansa kuulumattomana tutkimatta. Mikäli jutussa oli laajemmin kysymys papiston oikeusturvasta kyselytutkimuksessa, tuomiokapituli olisi voinut siihen antaa vastauksen kantelijalle kirjeellä ilman professoriin kohdistunutta syytettä.

2. JUOPUMUS

1869 KL 124 § *"(...) havaitaan virantoimituksessa olevan väkevistä juomista juopuneena (...) virantoimituksen ulkopuolella tavataan juopumuksesta ja juoppoudesta (...)".*

1964 KL 105 § *"(...) tavataan virantoimituksessa juopuneena (...) virantoimituksen ulkopuolella tavataan juopuneena (...)".*

Tapausaineistossa on papin juopumusta koskeneita kanteluita 13. Nämä kantelut kohdistuivat neljään kirkkoherraan, kolmeen kappalaiseen, yhteen ylimääräiseen pappiin ja neljään muuhun pappiin, jotka olivat yhdistyksen palveluksessa, sodan aikana koulutuskomppanian pappina, tai ilman virkamääräystä. Kantelutapausten ajallinen painopiste oli 1980-luvulla; seitsemän kantelua. 1869 KL:n voimassaoloaikana kanteluja tehtiin viisi ja 1964 KL:n voimassaoloaikana yhteensä kahdeksan. Kaikissa kanteluissa oli kysymys juopumuksesta tai alkoholin käytöstä virantoimituksen ulkopuolella, ja vain yhdessä tapauksessa samassa ilmiannossa kysymys myös juopumuksesta virantoimituksessa.

Juopumuksesta virantoimituksen ulkopuolella tuomiokapituli antoi viisi tuomiota 1869 KL 124 §:n ja 1964 KL 105 §:n nojalla. Yhdessä tapauksessa tuomiokapituli katsoi, ettei ollut syytä nostaa syytettä 1964 KL 105 §:n nojalla.

Seitsemässä tapauksessa, vaikka tuomiokapituli totesi papin juopuneena esiintymisen virantoimituksen ulkopuolella, tuomiokapituli ei soveltanut juo-

pumusta koskeneita säännöksiä 1869 KL 124 ja 1964 KL 105 §:ssä. Tuomiokapituli katsoi kysymyksessä olleen papille sopimattoman käyttäytymisen viran ulkopuolella. Rangaistuksena oli 1869 KL 126 §:n nojalla yksi julkinen varoitus, kaksi yksityistä varoitusta ja 1964 KL 106 ja 108 §:n nojalla yksi varoitus sekä kolme muistutusta annettuna ilman syytemenettelyä.

Julkista varoitusta, yksityistä varoitusta ja varoitusta koskevat päätökset ovat Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 11.11.1948 antama päätös n:o 2, Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 25.1.1951 antama päätös n:o 3, Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 31.8.1964 antama päätös n:o 9 ja Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.3.1982 antama päätös n:o 2.

1. Mikkelin hiippakunnan tapauksessa syyttäjän syytekirjelmä perustui puolustusvoimien pääesikunnan kenttäpiispantoimiston kirjeeseen vuodelta 1948. Syyttäjän katsoi asiakirjoista käyneen selville, että pappi oli koulutuskomppanian pappina toimiessaan "vuonna 1944 eräissä tilaisuuksissa nauttinut väkijuomia olematta kuitenkaan juovuksissa, ja että hänet oli nähty kerran yöllä erään miehestään eronneen, maineiltaan epäilyttävän naisen kanssa samassa vuoteessa, pukeutuneena". Näistä syistä syytekirjelmän mukaan koulutuskeskuksen päällikkö oli vaatinut, että pappi, joka oli käytöksellään pappina aiheuttanut pahennusta, oli siirrettävä heti pois joukko-osastosta. Lisäksi asiassa oli ilmennyt, että pappi oli kesällä 1944 toimiessaan eräässä seurakunnassa kirkkoherranviran välivuoden saarnaajana ottanut ilman lupaa kirkkoherranviraston arkistoholvista noin kolme litraa kirkkoviiniä, jota hän lupauksestaan huolimatta ei ollut korvannut. Syyttäjä vaati papin tuomitsemista 1869 KL 126 §:n nojalla pahennusta aiheuttaneesta käytöksestä rangaistukseen.

Tuomiokapituli katsoi papin viaksi jääneen sen, mistä häntä oli syytekirjelmän mukaan syytetty. Tuomiokapituli tuomitsi 1869 KL 126 §:n nojalla papin pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä saamaan tuomiokapitulin kirjeessä annettavan varoituksen.

2. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä vuodelta 1951 tuomiokapituli katsoi, että pappi "tarjoamalla ja nauttimalla väkijuomia ei ole osoittanut sellaista säädyllisyyttä kuin hänen asemansa pappina edellyttää". Pappi ei myöskään ollut noudattanut sivutoimiluvassa mainittuja viikkotuntimääriä latinan kielen opettajana toimimisessa ja lisäksi pappi ei ollut osoittanut esimiehilleen velvollisuuden mukaista kuuliaisuutta. Tuomiokapituli tuomitsi papin 1869 KL 117, 120 ja 126 §:n nojalla sopimattomasta käyttäytymisestä saamaan yksityisen varoituksen.

3. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä vuodelta 1964 ilman virkamääräystä ollut pappi, jolla oli teologisen koulutuksen lisäksi myös lainopillinen koulutus ja varatuomarin arvo, tuomittiin pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä saamaan julkinen varoitus ja lisäksi huolimattomuudesta pappisviran hoitamisessa samoin

julkinen varoitus 1869 KL 126 §:n nojalla. Käytösvirhe oli tapahtunut jo 10.11.1952, jolloin pappi oli "kaupungissa yleisellä paikalla yhdessä eräitten toisten henkilöitten kanssa aiheuttanut häiriötä ja joutunut poliisin toimesta viedyksi poliisiasemalle, mistä hänet oli kuitenkin välittömästi laskettu vapaaksi". Huolimattomuus pappisviran hoitamisessa oli tapahtunut siten, että pappi saatuaan selityksen antamista varten 25.9.1958 tuomiokapitulin antaman välipäätöksen sinettisiteellä liitettyine asiakirjoineen oli vasta 19.2.1960 lähettämässään kirjeessä ilmoittanut hukanneensa nämä asiakirjat.[60] Jutun poikkeuksellisen pitkä käsittelyaika korkeimman oikeuden vuonna 1956 antamasta päätöksestä tuomiokapitulin päätökseen 1964 johtui asiakirjojen hukkaamisesta, kadonneeksi ilmoitettujen asiakirjojen jäljennösten tai kaksoiskappaleiden kokoamisesta ja sen jälkeen papin kieltäytymisestä vastaamasta pääasiaan, jonka väitteen tuomiokapituli oli 9.12.1963 hylännyt ja varannut uudella välipäätöksellä tilaisuuden antaa selitys syyttäjän vuonna 1962 tekemän syytevaatimuksen johdosta. Tuomiokapituli pyysi kaksi kertaa lääninhallituksen virka-apua selityksen antamista koskevassa asiassa. Vuonna 1964 lääninhallitus ilmoitti asiakirjat palauttaen, ettei selitystä "nytkään määräajassa ole annettu".

4. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.3.1982 antamassa päätöksessä tuomiokapituli äänestyksen jälkeen tuomitsi papin 1964 KL 106 ja 108 §:n nojalla papillisen virkansa laiminlyömisestä ja sen noudattamatta jättämisestä, mitä viran arvollisesta hoitamisesta oli määrätty, saamaan varoitus. Tuomiokapituli katsoi, että papin alkoholinkäyttö oli herättänyt seurakunnassa pahennusta erityisesti ulkomaanmatkojen ja seurakuntaretkien yhteydessä. Lisäksi tuomiokapituli katsoi, että pappi oli laiminlyönyt virkaansa kuuluvia velvollisuuksia toimiessaan seurakunnan virkaatoimittavana kirkkoherrana. Kirkkoherran vuosilomansijaisena ollessaan pappi oli ollut kesämökillään tavoittamattomissa ja ollut poissa myös rovastikunnan diakoniakokouksista. Tuomiokapituli katsoi, että nämä laiminlyömiset "aivan ilmeisesti ovat tapahtuneet alkoholin vaikutuksen alaisena". Äänin 3–2 tuomiokapituli tuomitsi papin saamaan varoituksen. Vähemmistöön yhdessä ju-

[60] Juttu tuli tuomiokapitulin käsittelyyn korkeimman oikeuden 17.2.1956 antaman päätöksen n:o 446 yhteydessä. Korkein oikeus oli kumonnut raastuvanoikeuden ja hovioikeuden päätöksen syytteen hylkäämisestä ja RL 40 luvun 20 §:n 1 momentin ja 2 luvun 9 §:n nojalla tuominnut papin, joka toimi huoneenvuokralautakunnan puheenjohtajana, hyötymistarkoituksessa tehdystä tahallisesta virkarikoksesta viraltapanon sijasta viiteenkymmeneen 400 markan määräiseen päiväsakkoon eli maksamaan sakkoa 20.000 markkaa. Huoneenvuokralautakunnan puheenjohtaja oli tehty vuonna 1953 huoneenvuokralautakunnan kantapöytäkirjaan lisäyksen huoneiston käyttöönoton sallimisesta vastoin lautakunnan päätöstä. Korkeimman oikeuden päätöksen antoaikaan huoneenvuokralautakunnan puheenjohtaja oli jo saanut eron toimestaan. Tuomiokapituli päätöksessään 31.8.1964 totesi korkeimman oikeuden tuomitseman virkarikoksen osalta, että pappia ei ollut tästä teosta kirkkolain nojalla rangaistukseen tuomittava.

maluusoppineen asessorin kanssa jäänyt lainoppinut asessori, joka oli laatinut asiassa valmistuksen ja esitteli asian, esitti papin erottamista pappisviran toimittamisesta yhdeksi kuukaudeksi. Tuomiokapitulin pöytäkirjasta 17.3.1982 (§ 19) ilmeni, että piispa tuomiokapitulin päätöksen lukemisen yhteydessä "muistutti pappia raittiuden merkityksestä sekä siitä, että seuraavalla kerralla häntä uhkaa ankarampi rangaistus".

* * *

Tuomiokapituli antoi papille muistutuksen sopimattomasta käyttäytymisestä kolmessa tapauksessa hallinnollisessa menettelyssä. Kysymyksessä olivat Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 2.10.1984 antama päätös n:o C 5 ja 13.4.1988 antama päätös n:o B 4 sekä Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin 20.5.1988 antama päätös n:o 1.

5. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2.10.1984 antamallaan päätöksellä n:o C 5 totesi, ettei eduskunnan asiakirjoista enempää kuin muistakaan virallisista lähteistä ollut saatavissa kirjallista mainintaan kansanedustajana toimineen papin väitetystä juopumuksesta. Tuomiokapituli oli "tehdystä ilmoituksesta", jossa oli viitattu mm. 11.5.1984 ilmestyneeseen Iltasanomat-nimisessä lehdessä julkaistuun artikkeliin, saanut tietää, että kansanedustajana toiminut pappi oli eduskunnassa täysistunnossa puheenvuoron käyttäessään esiintynyt "siinä määrin alkoholin vaikutuksen alaisena, että se oli lehden toimituksen mukaan herättänyt läsnäolijoiden keskuudessa paheksuvaa huomiota".

Kansanedustaja oli kirjallisessa selityksessään tunnustanut nauttineensa sanottuna päivänä jonkin verran alkoholia. Hänen esiintymisensä eduskunnassa ei kuitenkaan ollut eduskunnan taholta aiheuttanut muita toimenpiteitä kuin että eduskunnan puhemies oli "myöhemmin keskustellut asiasta hänen kanssaan, minkä keskustelun hän oli käsittänyt yksityiseksi nuhteluksi". Tuomiokapitulin mielestä asiakirjat eivät yksiselitteisesti osoittaneet, että kysymyksessä olisi ollut 1964 KL 105 §:n 2 momentissa tarkoitettu tilanne. Tuomiokapituli katsoi, että asia ei sen osalta tämän lainkohdan nojalla antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Kun tilanteeseen tuomiokapitulin päätöksen mukaan kuitenkin oli liittynyt piirteitä, joiden johdosta eduskunnan puhemies oli katsonut aiheelliseksi nuhdella kansanedustajaa yksityisesti, tuomiokapituli – ottaen huomioon mitä papilta edellyttävästä käytöksestä ja elämästä oli 1964 KL 96 ja 99 §:ssä säädetty – katsoi kansanedustajana toimineen papin "käyttäytyneen viran ulkopuolella pappismiehelle sillä tavalla sopimattomasti, että se syytetoimiin ryhtymättä" 1964 KL 108 §:n nojalla antoi papille muistutuksen.

6. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli katsoi 13.4.1988 antamassaan päätöksessä n:o B 4 jääneen näyttämättä, että kirkkoherra olisi virantoimituksessa tahi sen ulkopuolella ollut juopuneena. Tuomiokapituli katsoi kirkkoherran kuitenkin käyttäytyneen viran ulkopuolella papille sopimattomasti.

> Pappi oli myöntänyt juoneensa vapaapäivänään "pari kaljaa tuttavansa luona sekä samana päivänä haettaneensa useamman pullon olutta kotiinsa, joita ei ollut nauttinut julkisissa tilaisuuksissa".

Tuomiokapituli antoi 1964 KL 108 §:n nojalla kirkkoherralle muistuksen ja ilmoitti, että "tuomiokapituli tulee ryhtymään kirkkolain 105 §:ssä tarkoitettuihin ankariin toimiin, jos lainkohdassa tarkoitettuja tapauksia ilmenisi".

7. Porvoon hiippakunnan tuomiokapituli 20.5.1988 antamallaan päätöksellä n:o 1 antoi kirkkoherralle muistutuksen papille sopimattomasta käyttäytymisestä. Kirkkoherra oli juonut runsaasti alkoholia kolmessa eri ravintolassa ja sen jälkeen vielä yöllä virka-asunnossaan.

> Tuomiokapitulin päätöksestä, jossa ei mainita sovellettua kirkkolain kohtaa, ilmeni, että tapahtumapäivänä kirkkoherran olisi pitänyt toimittaa seurakunnassa jumalanpalvelus. Kantelukirjeen mukaan virka-asunnossa jatkuneen juopottelun yhteydessä kaksi kirkkoherralle tuntematonta henkilöä oli pahoinpidellyt hänet sekä rikkonut ja varastanut huoneiston omaisuutta. Kirkkoherra oli viety kantelijan ilmoituksen mukaan ambulanssilla sairaalaan, ja tapahtuneen johdosta pappi oli ollut sairauslomalla noin kuusi viikkoa.

Jutun asiakirjoista ei käynyt selville, miksi tuomiokapituli ei tuominnut pappia 1964 KL 452 §:n mukaisessa rikosprosessuaalisessa järjestyksessä juopumuksesta virantoimituksen ulkopuolella 1964 KL 105 §:n 2 momentin nojalla.

* * *

Juopumuksesta 1869 KL 124 §:n ja 1964 KL 105 §:n nojalla tuomiokapituli tuomitsi papin viidessä tapauksessa. Näihin kaikkiin liittyi juopumus virantoimituksen ulkopuolella ja lisäksi yhteen juopumus virantoimituksessa. Yksi pappi tuli tuomituksi kaksi kertaa. Kysymyksessä oli Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 14.11.1940 antama päätös n:o 14, Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 31.12.1947 antama päätös n:o 17 ja Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 18.12.1968 antama päätös n:o 11, 2.12.1987 antama päätös n:o 16 sekä 17.5.1988 antama päätös n:o 8. Tuomittu rangaistus oli kaikissa päätöksissä pappisviran toimittamisesta erottaminen; kolmessa

tapauksessa yhdeksi kuukaudeksi ja kahdessa tapauksessa kuudeksi kuukaudeksi.

8. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 14.11.1940 antamallaan päätöksellä n:o 14 tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 124 §:n nojalla virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneesta ensikertaisesta juopumuksesta erotettavaksi pappisvirkansa toimittamisesta yhden kuukauden ajaksi. Lieventävinä asianhaaroina tuomiokapituli piti tapauksen ensikertaisuutta, kirkkoherran vilpitöntä tunnustusta ja "hermoheikkoutta".[61]

> Tuomiokapituli sai sanomalehti Kansan Voimassa olleen kirjoituksen sekä ilmiannon johdosta tietää, että kysymyksessä ollut kirkkoherra oli ollut yleisellä paikalla juovuksissa. Kirkkoherra selityksessään oli myöntänyt olleensa erään tuttavansa syntymäpäivillä, jolloin "muun tarjoilun ohessa oli tarjottu väkijuomia, joita asianosainen myös oli nauttinut". Kotiin palatessaan hän oli ollut laivamatkalla selityksensä mukaan juovuksissa. Pakinanluontoinen kirjoitus Kansan Voimassa oli kirkkoherran mielestä "tarkoituksellisen räikeä ja herjaava". Tämän hän katsoi aiheutuneen siitä, että hän oli kuulunut "isänmaalliseen kansanliikkeeseen". Kirkkoherra ei tahtonut puolustaa juoppoutta ja hän ilmoitti, että hän ei ollut koskaan juopuneena saarnannut tai messunnut eikä muitakaan pyhiä toimituksia toimittanut. Lisäksi hän toi esille vaikean hermostollisen sairautensa, joka oli "viime talven rasitusten vaikutuksesta aiheuttanut jatkuvaa unettomuutta ja aina laukeamispisteeseen ulottuvaa hermoväsymystä".

9. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 31.12.1947 antamallaan päätöksellä n:o 17 tuomitsi virkamääräystä vaikka olleen papin virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneesta juopumuksesta erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kuuden kuukauden ajaksi 1869 KL 124 §:n 2 momentin nojalla. Syytekirjelmän mukaan pappi oli pidätetty juopumuksen vuoksi kaksi eri kertaa samana päivänä ja myöhemmin muutaman päivän kuluttua yhden kerran. Pappi oli myöntänyt syytteen oikeaksi.

10. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 18.12.1968 antamallaan päätöksellä n:o 11 tuomitsi yhdistyksen palveluksessa olleen papin erotettavaksi yhdeksi kuukaudeksi pappisviran toimittamisesta 1964 KL 105 §:n 2 momentin nojalla.

> Helsingin hiippakuntaan kuulunut pappi oli Joensuun kaupungissa pidätetty toukokuussa 1968 juopumuksesta. Samana päivänä toimitetussa poliisikuulustelussa pappi "oli ilmoittanut nauttineensa alkoholipitoisia aineita ja niistä juopuneensa". Syytteen johdosta antamassaan

[61] Tuomiokapituli oli kirkkoherralle myöntänyt lääkärintodistuksen perusteella virkavapautta. Tähän sairausloma-anomukseen kirkkoherra viittasi myös selityksessään.

selityksessä pappi oli myöntänyt syytteen oikeaksi "kuitenkin katsoen olleensa pidätettäessä sellaisessa kunnossa, ettei säilöön siirtäminen ollut ollut aiheellista".

11. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2.12.1987 antamallaan päätöksellä tuomitsi 1964 KL 105 §:n 2 momentin nojalla kappalaisen erotettavaksi pappisviran toimittamisesta yhdeksi kuukaudeksi.[62]

Kirkkoherran tuomiokapitulille toimittamassa kirjoituksessa kerrottiin kappalaisen alkoholin käytöstä. Kirkkoherran ilmoituksen mukaan oli joitakin kertoja täytynyt hankkia sijainen hoitamaan kappalaiselle määrättyä virkatehtävää, koska kappalainen itse oli ollut alkoholin vaikutuksen alaisena. Edelleen kirkkoherra ilmoitti kappalaisen esiintyneen juopuneena kirkkoherran pappilassa seurakunnan työntekijöille järjestetyssä kutsutilaisuudessa.

Kappalainen myönsi syyllistyneensä virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneeseen juopumukseen. Tuomiokapituli määräsi asiassa syyttäjän ja samalla pidätti kappalaisen 18.11.1987 lukien 1964 KL 114 §:n 2 momentin nojalla toistaiseksi pappisviran toimittamisesta. Syyttäjä vaati kappalaiselle rangaistusta 1964 KL 105 §:n 2 momentin nojalla virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneesta juopumuksesta. Kappalainen myönsi syytteen oikeaksi. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kappalainen oli "ainakin kerran ollut siinä määrin alkoholin vaikutuksen alainen, että hän ei ole kyennyt suorittamaan hänelle määrättyä virkatehtävää" ja että kappalainen oli ainakin 27.10.1987 esiintynyt kirkkoherran pappilassa seurakunnan työntekijöille järjestetyssä tilaisuudessa juopuneena virkatoimituksen ulkopuolella.

12. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 27.5.1988 antamallaan päätöksellä n:o 8 tuomitsi kappalaisen (sama kappalainen kuin edellä kohdassa 11.) erotettavaksi 1964 KL 105 §:n 1 ja 2 momentin nojalla pappisviran toimittamisesta kuudeksi kuukaudeksi juopumuksesta virantoimituksessa ja sen ulkopuolella.

Erään vainajan lähiomainen toimitti tuomiokapitulille kirjoituksen, jossa kerrottiin kappalaisen toimittaessaan ruumiinsiunaamista krematoriokappelissa olleen "siinä määrin juopuneena, että hänen puheensa oli ollut epäselvä, hänen käyntinsä epävarmaa ja hänestä oli lähtenyt voimakas alkoholin haju". Lisäksi tuomiokapituliin toimitettiin 17 seurakunnan työntekijän allekirjoittama kirjoitus, jossa kerrottiin kappalai-

[62] Koska pappi oli ollut 18.11.–2.12.1987 välisen ajan pidätettynä pappisviran toimittamisesta, tuomiokapituli vähensi tämän ajan kokonaisuudessaan nyt määrätystä rangaistusseuraamuksesta. Pappi oli kirkkoherran ilmoituksen mukaan ollut jo pidempään jatkuneen alkoholiongelman vuoksi keväällä 1987 laitoshoidossa, mutta pappi oli jättänyt hoidon kesken.

sen esiintyneen toukokuussa 1988 useaan otteeseen juopuneena seurakunnan kirkkoherranvirastossa ja muutoin julkisella paikalla mm. kadulla. Kirjoituksessa vielä kerrottiin, että muut työntekijät olivat joutuneet suorittamaan kappalaiselle määrättyjä virkatehtäviä tämän alkoholinkäyttön vuoksi.

Tuomiokapitulin määräämä virallinen syyttäjä vaati kappalaiselle rangaistusta 1964 KL 105 §:n 1 ja 2 momentin nojalla juopumuksesta virantoimituksessa ja sen ulkopuolella. Syytteen johdosta tuomiokapituliin vastaamaan tullut kappalainen myönsi syytteen oikeaksi.

Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että kappalainen oli 23.2.1988 toimittaessaan ruumiinsiunausta krematoriokappalissa ollut juopuneena ja että kappalainen oli "ainakin toukokuun ensimmäisellä viikolla 1988 useaan otteeseen esiintynyt juopuneena virantoimituksen ulkopuolella".

13. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 6.4.1982 antamallaan päätöksellä n:o 8 katsoi, että ei ollut syytä syytteen nostamiseen 1964 KL 105 §:n perusteella. Seurakunnan kirkkoneuvosto oli tuomiokapitulille lähettänyt 1964 KL 105 §:ään perustuvana ilmoituksen papin käyttäytymisestä, koska oli ollut epäiltävissä, että pappi olisi julkisuudessa esiintynyt humalassa.

Kysymyksessä oli sairaalan henkilökunnan järjestämä syysjuhla koko henkilökunnalle. Pappi sairaalatyöstä vastaavana oli osallistunut sanottuun juhlaan. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että juhlan yhteydessä oli käytetty alkoholia, jota juhlaan osallistujat olivat ruoka- ja seurustelujuomaksi kukin osaltaan tuoneet tilaisuuteen mm. siten, että pappi oli tuonut mukanaan pullon viiniä.

Tuomiokapituli – ottaen huomioon, että pappi oli papinviran haltija sekä sen, että pappi itse oli ilmoittanut katsovansa juhliin osallistumisen olevan osana työtään – kiinnitti papin huomiota siihen, että papinvirkaa on kaikissa olosuhteissa arvollisesti hoidettava. Tuomiokapituli katsoi, ettei ollut syytä pappiin kohdistettujen vaatimusten perusteella määrätä hänelle kurinpidollista rangaistusta.

Kokoava arvio. Juopumusta koskeneiden tapausten painopiste oli virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneissa teoissa. Ratkaisukäytännössä painopiste lain soveltamisessa oli 1869 KL 126 §:n ja 1964 KL 108 §:n tarkoittamassa papille sopimattomassa käyttäytymisessä silloinkin, kun tuomiokapituli totesi papin olleen juovuksissa.[63] Papin alkoholinkäyttöä koskeneiden ta-

[63] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 11.11.1948 antamassa päätöksessä n:o 2 kyllä todettiin papin "vuonna 1944 eräissä tilaisuuksissa" nauttineen väkijuomia "olematta kuitenkaan juovuksissa". Tapahtumasta oli jo kulunut yli neljä vuotta päätöksen antamiseen mennessä. Ks. edellä tapaus 1.

pausten lisääntyminen ja sijoittuminen pääosin (13 kantelusta seitsemän) 1980-luvulle lienee osaltaan eräs osoitus pappien moraalin höltymisestä tänä aikakautena.

Kolmessa 1980-luvun tapauksessa hallinnollisena menettelynä kurinpitomenettelyn luonteisesti 1964 KL 108 §:n nojalla annettiin muistutus. Muistutuksen antamismenettelyssä painottui tuomiokapitulin 1964 KL 432 §:ssä säädetyistä tehtävistä hallintovalta. Muistutuksen antaminen tässä yhteydessä voidaan rinnastui vuoden 1986 VML (755/86) 62 §:n mukaiseen esimiehen alaiselleen virkamiehelle antamaan huomautukseen.[64]

Tarkasteltaessa varsinaista juopumusta koskevien 1869 KL 124 §:n ja 1964 KL 105 §:n säännösten soveltamista voidaan todeta, että tuomitseminen tapahtui 1869 KL 404 §:n ja 1964 KL 455 §:ssä tarkoitetun myöntämisen nojalla. Tuomituissa rangaistuksissa rangaistuksen määrän mittaamisessa lieventävät asianhaarat olivat perustana Kuopion hiippakunnan vuoden 1940 tapauksessa, jolloin pappi 1869 KL 124 §:n 2 momentin nojalla tuomittiin yhden kuukauden pappisviran toimittamisesta erottamiseen. Raskauttavat asianhaarat taas olivat perusteena Helsingin hiippakunnan vuoden 1988 tapauksessa, jossa pappi 1964 KL 105 §:n 1 ja 2 momentin nojalla tuli erotetuksi yhdeksi kuukaudeksi pappisviran toimittamisesta. Kummassakin näissä tapauksissa rangaistus oli rangaistusasteikon minimirangaistus, samoin kuin Helsingin hiippakunnan vuoden 1968 ja 1987 tapauksessa. Tampereen hiippakunnan vuoden 1947 tapauksessa tuomittua pappisviran toimittamisesta erottamista kuudeksi kuukaudeksi voidaan pitää myös 1869 KL 124 §:n 2 momentissa tarkoitettuna minimirangaistuksena kaksi kertaa tapahtuneesta juopumuksesta virantoimituksen ulkopuolella, kun pappi oli tullut poliisin pidättämäksi juopumuksen vuoksi kahtena eri päivänä.

Tapaukset osoittavat pappisviran kokonaisvaltaisuuden; papilta edellytettiin myös virantoimituksen ulkopuolella 1869 KL 117 §:n ja 1964 KL 96 §:n mukaisen pappisvalan tarkoittamaa hyvää, rauhaisaa ja kunniallista sekä esimerkillistä vaellusta. Kirkkolain juopumusta koskevissa säännöksissä olevat rangaistukset olivat kovempia kuin muita virkamiehiä koskevat rangaistussäännökset RL 43 luvun 6 §:n 2 ja 3 momentissa ja myöhemmin RL 40 luvun 19b §:ssä.

---

[64] Virkamiehen moitittavan menettelyn tai käyttäytymisen johdosta annettavasta huomautuksesta ks. Julkishenkilöstön oikeusasemakomitean I osamietinnöstä ehdotus valtion virkamieslainsäädännön uudistamisesta s. 78 (KM 1979: 26) ja piispainkokouksen 1978 asettaman prosessityöryhmän 14.5.1982 antaman mietinnön liitteenä oleva P.O. Träskmanin lausunto.

Rikoslain 43 luvun 6 §:n 2 ja 3 momentin mukaan virkamiehen esiintyessä ilmeisesti juopuneena julkisella paikalla rangaistuksena oli sakkorangaistus – vähintään 20 ja enintään 300 päiväsakkoa. Jos virkamies tavattiin juopuneena virantoimituksessa tahi jos asianhaarat muutoin olivat erittäin raskauttavat, virkamies oli erotettava virantoimittamisesta tai pantava viralta.[65] Pappi oli juopumuksesta virantoimituksessa 1869 KL 124 §:n 1 momentin ja 1964 KL 105 §:n 1 momentin nojalla tuomittava erotettavaksi pappisviran toimittamisesta vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Pappisviran menettäminen oli rangaistuksena, jos pappi tavattiin virantoimituksessa juopuneena toisen kerran (1869 KL 124 § 21 momentti) tai jos asianhaarat olivat raskauttavat (1964 KL 105 §:n 1 momentti).

Juopumuksesta virantoimituksen ulkopuolella rangaistus oli papille 1869 KL 124 §:n 2 momentin ja 1964 KL 105 §:n 2 momentin nojalla erottaminen pappisviran toimittamisesta vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi ja toiselta kerralta (1869 KL) tai asianhaarojen ollessa raskauttavat (1964 KL) vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi taikka menettämään pappisvirkansa.

RL 40 lukuun 9.8.1968 annetulla lailla lisätyssä 19b §:ssä (491/68) rajoitettiin virkamiehen juopumusta koskeva rangaistussäännös vain virantoimitukseen. Rangaistukseksi säädettiin sakko tai virantoimituksesta erottaminen taikka, jos asianhaarat olivat erittäin raskauttavat, viraltapano. Lailla rikoslain muuttamisesta 25.3.1983 (321/83) 19b § muutettiin siten, että se sisälsi rangaistuksen päihtymyksestä virantoimituksessa. Rangaistusasteikko säilyi entisellään. Lailla rikoslain muuttamisesta (792/89) RL 40 luvun 19b § tuli kumotuksi. Virantoimituksessa tapahtunut päihtymys jäi käsiteltäväksi kurinpitoasiana 1986 VML (755/86) 13 luvun mukaisessa kurinpitomenettelyssä. 1986 VML 20 §:n 3 momentissa säädettiin virkamiehen velvollisuudesta käyttäytyä virkamiesasemansa edellyttämällä tavalla.[66]

Ortodoksisesta kirkkokunnasta 8.8.1969 annetun lain (521) 48 §:ssä papille virantoimituksessa tai virantoimituksen ulkopuolella juopumuksesta tuomittavat rangaistukset vastaavat evankelis-luterilaisen kirkon papille kirkkolaissa säädettyjä rangaistuksia. Ortodoksisen kirkkokunnan pappi voidaan tuomita virantoimituksen ulkopuolella julkisella paikalla tapahtuneesta juopumuksesta saamaan myös ortodoksisesta kirk-

[65] RL 2 luvun 8 §:n 1 momentin nojalla erotettavaksi virantoimituksesta tuomittiin määräajaksi, korkeintaan kahdeksi vuodeksi.

[66] Virkamiesasemaan sopimattomasta käyttäytymisestä ks. HE 238/1984 vp. s. 31, Bruun-Mäenpää-Tuori (1986) s. 132–133 sekä Rytkölä (1987) s. 55–56 ja 133. Voimassa olevan 1994 VML (705/94) 14 §:n 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla. Koska 1994 VML ei sisällä säännöksiä kurinpitomenettelystä, virkamiehen irtisanominen 1994 VML 25 §:n nojalla saattaa tulla sovellettavaksi tilanteessa, jossa päihtymys virantoimituksessa muodostuu erityisen painavaksi syyksi irtisanomiselle henkilökohtaisella perusteella.

kokunnasta annetun lain 48 §:n 2 momentin nojalla varoitus. Rangaistusasteikko on tältä osin laajempi kuin evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaissa. Lisäksi juopumus virantoimituksen ulkopuolella on em. säännöksessä rajattu julkiseen paikkaan.

Papin juopumusta koskevien säännösten 1869 KL 124 §:n ja 1964 KL 105 §:n soveltamisen yhteydessä näiden säännösten syntyhistoriasta ilmenee yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden kytkeminen kirkkolakiin; rangaistuksen parantava vaikutus, minimi- ja maksimirangaistukset sekä lieventävät ja raskauttavat asianhaarat.

Vuoden 1863 kirkkolakiehdotuksen, johon 1869 KL pääosin perustui, perusteluissa (XIV. 21 §, joka koski papin juopumusta virantoimituksessa tai viran ulkopuolella) selvitettiin rikoslainsäädännön vaikutuksia myös kirkkolaissa papille säädettäviin rangaistuksiin. Komitea ilmoitti seuranneensa niitä periaatteita, jotka uudemman ajan rikoslainsäädäntö oli saattanut voimaan; "nemligen, att straff, för att wara ändamålsenligt, skall på samma gång innefatta ett tillbörligt afskräckelsehot och i werkställigheten afse brottslingens förbättring, samt att åt domaren bör lemnas pröfningsbestämningarne att inom en wiss gräns, ett minimun och ett maximum, utsätta straffet efter de mildrande eller förswårande omständigheterna wid brottet".

Komitea piti tärkeänä juopumusta koskevissa rangaistuksissa, että ne eivät liiallisella ankaruudellaan loukkaisi yleistä oikeudentuntoa. Kirkon virassa olevien velvollisuuksia komitea tarkasteli seuraavasti: "Så angeläget det än är att af en kyrkans tjenare i görande och låtande kräfwa yttersta uppmärksamhet, så att en religionslärare, hwars pligt det är, att i sitt lefwerne wara en föresyn för församlingen, icke må ostraffadt få i ringaste måtto handla i strid mot denna pligt, måste man dock wid bedömmandet af hans gerningar förfara rättwist och med nödig skonsamhet samt alltid skilja emellan det werkligt brottsliga och det endast felaktiga. Genom anwändandet af suspensionsstraff för första resan dryckenskap har komitén ansett allwar i bestraffningen förenadt med rättwisans fordringar. Wäl ligger det i sakens natur, att äfwen ett slikt answar – ojemförligt hårdare än det som för enahanda förseelse drabbar öfriga tjenstemän – skall för den redbare och om sin embetswärdighet ömtålige prestmannen finnas sårande, men det torde icke lida twifwel att de, hwilkas opinion för sig han bör söka att bibehålla, skola, der de eljest om hans samwetsgranhet och rättrådighet äro öfwertygande, fortfarande skänka honom sin aktning, om han af oförsiktighet ådragit sig ifrågakomne answar. Den deremot som af suspension icke låtit sig rätta, utan så illa wårdar sin egen wärdighet, att han andra resan förgår sig med dryckenskap i tjänsteutöfning, har komitén ansett utan skonsmål böra drabbas af tjenstens förlust, enär han derigenom uppenbarat sådan begifwenhet på starka dryckers omåttliga bruk, att hans förbättring icke kan med sannolikhet förwäntas."

Rikoslaissa virkamiehen juopumusta tai päihtymystä koskeneissa säännöksissä olleiden rangaistusten lieventyessä vuosina 1968 ja 1983 papin juopumusta koskevat säännökset 1964 KL 105 §:ssä säilyivät tekotavan ja rangaistuksen osalta 1869 KL 124 §:ää vastaavana. 1869 KL 124 §:n ja 1964 KL 105 §:n soveltaminen oli kuitenkin harvinaista – vain viisi tuomiota – painopisteen ollessa koko tutkitulla ajanjaksolla papin rankaisemisessa papille sopimattomasta käyttäytymisestä. Mikäli virallinen syyttäjä tuomiokapitulissa syytti pappia juopumuksesta 1869 KL 124 §:n tai 1964 KL 105 §:n nojalla, pappi myös tuomittiin tuomiokapitulissa syytteen mukaisesti. Yhdestäkään tuomikapitulin päätöksestä pappi ei valittanut hovioikeuteen.

1869 KL 124 § ja 1964 KL 105 § ei sisältänyt säännöstä papin alkoholin käytöstä, vaan papin juopuneena olemisesta. Aineistosta ilmeni, että papin alkoholijuomien nauttiminen olematta juovuksissa saattoi tulla rangaistuksi papille sopimattomana käytöksenä.[67] Vaikka syytettä ei 1964 KL 105 §:n nojalla pappia vastaan nostettu eikä papille tuomittu rangaistusta, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin 6.4.1982 antama päätös n:o 8 osoitti, että papin osallistuessaan virkansa puolesta juhliin, jossa käytettiin alkoholia, oli kaikissa olosuhteissa arvollisesti hoidettava virkaansa.

3. YLEISEN TUOMIOISTUIMEN PAPPIA KOSKEVA TUOMIO

1869 KL 135 § *"Jos pappi lopullisella päätöksellä on tuomittu syylliseksi tappoon tahi sen osallisuuteen, taikka muuhun hengen asiaan, taikka rikokseen, joka tuottaa kunnian menettämisen tai yleisen häpeän, pantakoon hän pappisviralta, ennenkuin kärsii maallisen rangaistuksen. Jos tappo on tapahtunut vähemmästä tuottamuksesta tai oikeassa hätävarjeluksessa, pitäköön virkansa. Jos hän on huoruudesta tuomittu, menettäköön pappisvirkansa; salavuoteudesta tuomittuna erotettakoon hän virantoimituksesta puoleksi tai kokonaiseksi vuodeksi, sen rangaistuksen lisäksi, johon hän kummassakin tapauksessa yleisen lain mukaan on joutunut vikapääksi."*

[67] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin päätös 11.11.1948 n:o 2 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 25.1.1951 antama päätös n:o 3.

1869 KL 141 § *"Kun pappi on tuomittu menettämään pappisviransa ja päätös on saanut lainvoiman, on hän kutsuttava tuomiokapitulin eteen, päätös julkiluettava, pappisvirka häneltä menettäneeksi julistettava, pappeuskirja takaisin vaadittava, ja hän kiellettävä mitään papillista toimitusta tekemästä ja pappispuvun merkkejä pitämästä."*

1964 KL 115 § *"Jos pappi on yleisen oikeuden lopullisella päätöksellä tuomittu rangaistukseen 114 §:n 1 momentissa tarkoitetusta rikoksesta* (yleisessä oikeudessa syytetty rikoksesta, jonka tähden hänet on katsottava sopimattomaksi pappisvirkaan ja pidätettävä hänet toistaiseksi pappisviran toimittamisesta, kun siihen on syytä), *tuomitkoon tuomiokapituli hänet menettämään pappisvirkansa.*

Jos hänet on tuomittu muunlaisesta rikoksesta, erotettakoon hänet, jos siihen katsotaan olevan syytä, pappisviran toimittamisesta vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi, jolloin tämä seuraamus, milloin vapausrangaistukseen on tuomittu, on kohta alkava ja vapausrangaistusajan jälkeen edelleen kestävä, niin kauan kuin päätöksessä on mainittu.

Erottamiseen pappisviran toimittamisesta tai pappisviran menettämiseen on tuomittava ennen kuin pappi saatetaan vapausrangaistusta kärsimään."

1964 KL 119 § *"Joka tuomitaan menettämään pappisvirkansa, menettää myös sen papinviran, joka hänellä on.*

Kun pappi on tuomittu menettämään pappisvirkansa ja päätös on saanut lainvoiman, päätös on hänelle tuomiokapitulin edessä luettava, pappeuskirja vaadittava takaisin ja häntä kiellettävä suorittamasta mitään papillista toimitusta ja käyttämästä pappispuvun merkkejä."

3.1. Rikos, joka voi tehdä papin sopimattomaksi pappisvirkaan

Aineistossa analyysin kohteena ovat maallisen oikeuden eli yleisen tuomioistuimen päätökset, jolla pappi tuomittiin rangaistukseen rikoksesta, josta rangaistus oli säädetty yksinomaan yleisessä laissa. Tuomiokapitulin toimivaltaan kuului 1869 KL 392 § ja 135 § sekä 1964 KL 444 §:n 3 ja 4 momentti ja 114 ja 115 § huomioon ottaen käsitellä asia pappisviran osalta ja tuomita pappisviran menettämiseen ja pappisvirasta erottamiseen määräajaksi.

Kaikkiaan aineistossa oli 59 yleisen tuomioistuimen antamaa päätöstä. Aineisto ryhmiteltiin tapauksiin, jotka koskivat haureuden harjoittamista ja sukupuolikuria ja säädyllisyyttä loukkaavaan tekoon ryhtymistä (6 tapausta), moottoriajoneuvon kuljettamista alkoholin vaikutuksen alaisena ja rattijuopumusta (11 tapausta), säännöstely- ja tullikavallusrikoksia (7 tapausta), tieliikennerikoksia (18 tapausta) ja muita yleisen lain vastaisia rikoksia (17 tapausta). Ratkaisukäytännössä tuomiokapituli sovelsi 1869 KL 135 §:ää yleisen oikeuden haureuden harjoittamisesta tai sukupuolikuria ja säädyllisyyttä loukkaavaan tekoon ryhtymisestä papille antamien rangaistusten yhteydessä (2 tuomiota) ja 1964 KL 115 §:ää moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena tai törkeästä rattijuopumuksesta yleisen oikeuden antaman tuomion yhteydessä (3 tuomiota).

Tässä luvussa tarkastellaan rikoksia, jotka voivat tehdä papin sopimattomaksi pappisvirkaan ja jotka voivat aiheuttaa yleisen häpeän.

1. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 13.6.1956 tekemällään päätöksellä (ptk. 2 §) tuomitsi kirkkoherran erotettavaksi kahden kuukauden ajaksi pappisviran toimittamisesta 1869 KL 126 §:n ja 129 §:n nojalla erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta jatketusta osaksi virassa ja osaksi sapattina pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä.

> Kihlakunnanoikeus oli 11.10.1950 virallisen syyttäjän ja kunnan huoltolautakunnan kohdaltaan asianomistajana tekemästä syytteestä tuominnut kirkkoherran jatketusta julkisesta ryhtymisestä sukupuolikuria ja säädyllisyyttä loukkaavaan tekoon viideksi kuukaudeksi vankeuteen RL 20 luvun 14 §:n, 40 luvun 22 §:n, 41 luvun 8 §:n ja 7 luvun 2 §:n nojalla. Kihlakunnanoikeus piti sitä seikkaa, että rikos oli tapahtunut osaksi virassa ja osaksi sapattina raskauttavana. Kuitenkin kihlakunnanoikeus ehdollisesta rangaistustuomiosta 20.6.1918 annetun lain nojalla määräsi kirkkoherralle tuomitun rangaistuksen ehdolliseksi kolmen vuoden koetusajoin. Turun hovioikeus 15.6.1951 antamallaan päätöksellä (R.D. Fol. 14 n:o 1) muutti kihlakunnanoikeuden päätöstä siten, että kirkkoherra tuomittiin jatketusta haureuden harjoittamisesta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa neljäksi kuukaudeksi vankeuteen RL 20 luvun 12 §:n, 40 luvun 22 §:n, 41 luvun 8 §:n ja 7 luvun 2 §:n nojalla. Hovioikeus samoin kuin kihlakunnanoikeuskin piti sitä seikkaa, että rikos oli tapahtunut osaksi virassa ja sapattina, raskauttavana. Ehdollisesta rangaistustuomiosta annetun lain nojalla hovioikeus määräsi rangaistuksen täytäntöönpanon lykkääntyvän kolmen vuoden koetusajan. Korkein oikeus 18.4.1952 antamassaan päätöksessä (päätös jäljennöksenä jutun asiakirjoissa ilman numeroa) katsoi, ettei ollut esitetty syytä muuttaa hovioikeuden päätöstä.[68]

[68] Juttu tuli alkuaan vireille tuomiokapitulissa kantelukirjeellä, jossa kantelija ilmoitti

Korkeimman oikeuden päätöksen 18.4.1952 saatuaan tuomiokapituli jätti jutun asiakirjat tuomiokapitulin notaarille syytteen nostamista varten. Syyttäjä syytekirjelmässään selostettuaan korkeimman oikeuden päätöksen sisällön lausui, että kirkkoherran "oli katsottava maallisen oikeuden lopullisella päätöksellä tulleen tuomituksi syylliseksi rikokseen, joka "tuotti yleisen häpeän" ja siten 1869 KL 135 §:n tästä säätämän seuraamuksen". Syyttäjä ei kuitenkaan soveltanut 135 §:ää, koska hän otti huomioon kirkkoherran korkean iän (70 vuotta) sekä sen, että maallinen oikeus tuomitessaan kirkkoherran RL 20 luvun 12 §:n 1 momentin nojalla jatketusta, osaksi virassa ja sapattina tapahtuneesta haureuden harjoittamisesta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa ei ollut katsonut kirkkoherran "lain tästä säätämää ankarinta rangaistusta ansaitsevaksi" ja määräsi tuomion lisäksi ehdolliseksi. Syyttäjä katsoi kirkkoherran "maallisessa oikeudessa saamansa tuomion mukaan niin käyttäytyneen", että hän vaati kirkkoherralle rangaistusta 1869 KL 126 §:n nojalla siitä, että kirkkoherra oli "jatketusti, osaksi virassa ja sapattina käytöksellään aikaansaanut pahennusta, joka rikkomus oli tapahtunut erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa". Saatuaan vielä kirkkoherran vastineen syytteen johdosta tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran syytteen mukaisesti 1869 KL 126 §:n ja 129 §:n nojalla asianhaarojen ollessa erittäin raskauttavat, erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi.

2. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin 21.12.1955 antaman päätöksen mukaan n:o 27 raastuvanoikeus oli 5.10.1955 antamallaan lainvoiman saaneella päätöksellä tuominnut kirkkoherran RL 20 luvun 12 §:n 1 momentin nojalla haureuden harjoittamisesta toista samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa yhdeksi kuukaudeksi vankeuteen määräten rangaistuksen täytäntöönpanon lykkääntymään kahden vuoden koetusajan. Tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä viitaten raastuvanoikeuden päätökseen lausui, että kirkkoherra, "jonka evankelis-luterilaisen kirkon pappina tulisi osoittaa käytöksessään säädyllisyyttä, ja esimerkillään edistää kunniallista vaellusta ja kaikessa ja kaikkialla käyttäytyä arvollisena sananpalvelijana, on raastuvanoikeuden päätöksestä näkyvin tavoin rikkonut pappisvirkansa velvollisuuksia ja käytöksellään aikaansaattanut pahennusta ja viettänyt sopimatonta elämää". Syyttäjä vaati kirkkoherran tuomitsemista 1869 KL 126 §:n nojalla menettelys-

seurakunnassa syntyneen julkisen huhun kirkkoherraa vastaan hänen epäsiveellisistä teoistaan, joita poliisiviranomaiset tutkivat. Tuomiokapituli 19.10.1950 ei myöntänyt kirkkoherralle virkavapautta lääkärintodistuksen perusteella, vaan saatuaan nimismiehen ilmoituksen siitä, että kirkkoherra oli maallisessa oikeudessa syytettynä rikoksesta, joka oli "häpeällinen", kielsi 1869 KL 134 §:n nojalla kirkkoherraa toistaiseksi toimittamasta virkaansa kunnes tuomiokapituli toisin määrää.

tään rangaistukseen. Saatuaan syytekirjelmän johdosta kirkkoherran selityksen tuomiokapituli katsoi kirkkoherran raastuvanoikeuden päätöksessä sekä syytteessä mainituin tavoin syyllistyneen haureuden harjoittamiseen toisen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa ja täten käytöksellään aikaansaaneen pahennusta. Tuomiokapituli 1869 KL 138, 400, 404, 117, 120, 126 ja 129 §:n nojalla tuomitsi kirkkoherran pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä asianhaarain ollessa erittäin raskauttavat erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kahden kuukauden ajaksi. Tuomiokapituli katsoi teon tapahtuneen erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa, kun otettiin huomioon kirkkoherran velvollisuudet ja vastuu pappina sekä seurakunnan esimiehenä.

3. Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 12.12.1957 antamasta päätöksestä n:o 10 ilmeni, että kihlakunnanoikeus oli 6.4.1956 tuominnut kirkkoherran jatketusta sekaantumisesta 15, mutta ei 17 vuotta täyttäneeseen henkilöön ja muusta haureuden harjoittamisesta hänen kanssaan yhdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Muutoin kihlakunnanoikeus katsoi kirkkoherralle tuomitun rangaistuksen olevan sen laatuisen, että RL 2 luvun 12 §:ssä tarkoitettu maallinen virkamies olisi tällaisen rangaistuksen johdosta RL 2 luvun 10 §:n 2 momentin mukaisesti julistettava viraltapannuksi. Kihlakunnanoikeus oli 1869 KL 392 §:n mukaisesti lähettänyt otteen pöytäkirjastaan Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulille niitä toimenpiteitä varten, joihin juttu voi sen puolelta antaa aihetta. Turun hovioikeus 22.6.1956 antamassaan päätöksessä katsoi, ettei ollut syytä kihlakunnanoikeuden päätöksen muuttamiseen. Korkein oikeus 5.9.1957 antamallaan päätöksellä katsoi, ettei ollut syytä hovioikeuden päätöksen muuttamiseen muulla tavoin, kuin että kirkkoherra hänelle määrätyn kuritushuonerangaistuksen lisäksi RL 2 luvun 10 §:n 2 momentin nojalla tuomittiin pantavaksi viralta. Korkein oikeus lähetti jutun asiakirjat Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituliin[68a] päätöksen antamista varten siitä, onko kirkkoherra sen johdosta, josta hänet on tuomittu, menettävä pappisvirkansa.

> Tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä vaati kirkkoherran julistamista menettäneeksi pappisvirkansa 1869 KL 135 §:n nojalla, koska kirkkoherra oli nyt lopullisesti korkeimman oikeuden päätöksellä tuomittu syylliseksi rikokseen, jonka on katsottava tuottavan erittäin suuren ja yleisen häpeän.

Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli – todettuaan korkeimman oikeuden 5.9.1957 antaman päätöksen – piti kirkkoherran rikosta sen laatuisena, että se tuotti yleisen häpeän ja tuomitsi kirkkoherran 1869 KL 135 §:n nojalla rikoksen johdosta menettämään pappisvirkansa. Tuomiokapituli alisti 1869

[68a] Jutun käsitteli Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli, koska pappi kuului 1956 perustettuun Lapuan hiippakuntaan.

KL 416 §:n nojalla päätöksensä Turun hovioikeuden tutkittavaksi. Turun hovioikeus 12.2.1958 antamallaan päätöksellä (1957 AJ II/14) vahvisti Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksen.[69]

4. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 23.10.1958 annetaman päätöksen mukaan n:o C 2 Vaasan hovioikeus oli 16.9.1958 antamallaan lainvoiman saaneella päätöksellä tuominnut kirkkoherran RL 20 luvun 12 §:n 1 momentin nojalla haureuden harjoittamisesta toisen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa neljäksi kuukaudeksi vankeuteen rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäytyessä kolmen vuoden koetusajan.

> Tuomiokapitulin määräämä virallinen syyttäjä syytekirjelmässään toi esiin hovioikeuden 16.9.1958 antaman päätöksen kirkkoherran tuomitsemisesta neljän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja vaati, koska kirkkoherra oli mainitulla teollaan rikkonut pappisvalassaan antamaansa vakuutusta ja 1869 KL 120 §:ssä säädettyjä määräyksiä, että kirkkoherra tuomittaisiin tästä teosta vankeusrangaistuksen lisäksi kirkkolaissa määrättyyn rangaistukseen.

Tuomiokapituli tuomitsi kirkkoherran – huomioon ottaen hänen velvollisuutensa ja vastuunsa pappina ja seurakunnan esimiehenä – erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä, pahennusta aikaansaaneesta käytöksestä 1869 KL 138, 400, 404, 117, 120, 126 ja 129 §:n nojalla erotettavaksi pappisviran toimittamisesta kolmen kuukauden ajaksi.[70]

---

[69] Kirkkoherra oli jo vankilassa sovittamassa korkeimman oikeuden hänelle tuomitsemaa vapausrangaistusta 28.9.1957 lukien. Kirjallisen selityksen syytteen johdosta hän antoi keskusvankilan johtajan kautta ja ilmoitti, ettei hän halua tulla suullisesti kuulluksi tuomiokapitulin edessä.

[70] Tuomiokapituli kirjeellään 26.11.1958 n:o A 1316 ilmoitti kirkkoherralle, että kolmen kuukauden virantoimituseron aikana papin tuli olla erillään papillisen viran toimittamisesta eikä hänellä ollut oikeutta laskea virkavuosia tai saada virkaylennystä toiseen virkaan sanotun rangaistuksen kestäessä. Lisäksi kirjeessä ilmoitettiin, että papin tuli noudattaa, mitä 1869 KL 130 §:ssä oli säädetty käyttäytymisestä virantoimituseron kestäessä ja että hänellä oli virantoimituseron päätyttyä oikeus vain tuomiokapitulin määräyksestä jälleen ryhtyä hoitamaan virkatoimiaan. Tuomiokapitulin 2.7.1958 antaman päätöksen, jolla tuomiokapituli oli kieltänyt pappia toistaiseksi pappisviran toimittamisesta, tuomiokapituli totesi rauenneeksi virantoimituseron alkaessa. 1869 KL 130 §:n mukaan pappi sai palata hoitamaan virkaansa, jos hän virantoimituseron aikana käyttäytyi "hyvästi ja soveliaasti". Ellei näin ollut tuomiokapitulilla oli "valta häntä siitä vieläkin jonkun aikaa pidättää". Siveettömän käytöksen tähden virantoimituksesta erotettu pappi ei saanut ilman tuomiokapitulin määräystä aloittaa virkatoimensa hoitamista. 1869 KL 129 §:n nojalla papilla ei ollut oikeutta palkkaan virantoimituseron aikana, vaan palkka meni siltä osin kun sitä ei tarvittu sijaisen palkkaamiseen köyhäin, virassa ylentämättömien pappien apurahastoon. Virkaan kuuluvan pappilan luontoisetuineen pappi sai pitää hallussaan, mikäli tuomiokapituli ei katsonut pappilaa tarvittavan viranhoitajan asunnoksi.

5. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 28.5.1959 antaman päätöksen n:o C 3 perustana oli kihlakunnanoikeuden papille tuomitsema kuritushuonerangaistus ja viraltapano.

> Kihlakunnanoikeus oli 4.7.1958 tuominnut papin RL 20 luvun 6 §:n 1 momentin, 7 §:n 1 ja 2 momentin, 12 §:n 1 momentin ja 2 luvun 10 §:n 2 momentin nojalla papin jatketusta haureuden harjoittamisesta alle 15 vuotiaan lapsen kanssa yhdeksi vuodeksi kymmeneksi kuukaudeksi, haureuden harjoittamisesta alle 15 vuotiaan lapsen kanssa yhdeksi vuodeksi neljäksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen, kahdesta jatketusta haureuden harjoittamisesta 15 vaan ei 17 vuotta täyttäneen henkilön kanssa, kummastakin seitsemäksi kuukaudeksi vankeuteen ja haureuden harjoittamisesta 15 vaan ei 17 vuotta täyttäneen henkilön kanssa, mikä rikos samalla käsitti haureuden harjoittamisen henkilön kanssa, jonka opetus oli hänelle uskottu, kahdeksaksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen, jatketusta haureuden harjoittamisesta sekä kahdesta haureuden harjoittamisesta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa, kustakin neljäksi kuukaudeksi vankeuteen ja rangaistusten ollessa yhdistettynä kaikkiaan kolme vuotta viisi kuukautta pidettäväksi kuritushuoneessa, josta RL 3 luvun 11 §:n nojalla oli vähennettävä kahdeksantoista päivää, sekä pantavaksi papin viraltaan. Kihlakunnanoikeus oli määrännyt, että se mitä jutussa oli kihlakunnanoikeudessa tapahtunut, kihlakunnanoikeuden päätöstä lukuunottamatta, oli ainaiseksi pidettävä salassa.

Vaasan hovioikeus 16.9.1958 antamallaan päätöksellä muutti kihlakunnanoikeuden päätöstä siten, että papille tuomitut rangaistukset hovioikeus alensi jatketusta haureuden harjoittamisesta alle 15 vuotiaan lapsen kanssa kymmeneksi kuukaudeksi ja haureuden harjoittamisesta alle 15 vuotiaan lapsen kanssa kahdeksaksi kuukaudeksi kuritushuonetta. Lisäksi hovioikeus poisti kihlakunnanoikeuden lausunnon papin viraltapanosta, koska hän ei ollut virassaan vakinainen. Kaikkiaan hovioikeuden tuomitsemat rangaistukset yhdistettyinä olivat kaksi vuotta kuritushuonetta, josta RL 3 luvun 11 §:n nojalla oli vähennettävä kaikkiaan kuukausi ja 15 päivää. Lisäksi hovioikeus määräsi, että se mitä jutussa oli hovioikeudessa oli tapahtunut, hovioikeuden päätöstä lukuunottamatta, oli ainaiseksi pidettävä salassa. Korkein oikeus 8.12.1958 tekemällään päätöksellä katsoi, ettei ollut syytä suostua papin tekemään muutoksenhakuanomukseen, joten hovioikeuden päätös jäi pysyväksi.[71]

---

[71] Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 18.6.1958 antamallaan päätöksellä 1869 KL 134 §:n nojalla kielsi pappia toimittamasta pappisvirkaansa, koska nimismies oli nostanut syytteen ja julistanut papin vangituksi.

Tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä vaati, että pappi 1869 KL 135 §:n mukaisesti julistetaan menettäneeksi pappisvirkansa, koska pappi oli Vaasan hovioikeuden lainvoiman saaneella päätöksellä tuomittu syylliseksi rikoksiin, "joiden on katsottava tuottavan erittäin suuren ja yleisen häpeän". Tuomiokapituli piti papin rikoksia sellaisina, jotka tuottivat tekijälleen yleisen häpeän ja tuomitsi 1869 KL 135 §:n nojalla papin näiden rikostensa johdosta menettämään pappisvirkansa.[72] 1869 KL 416 §:n nojalla tuomiokapituli alisti päätöksen hovioikeuden tutkittavaksi. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin pöytäkirjasta 25.2.1960 (§ 5) ilmeni, että korkein oikeus ilmoitti, ettei papille ollut myönnetty oikeutta muutoksenhakuun Vaasan hovioikeuden 27.10.1959 antamaan päätökseen, jolla pappi oli tuomittu tuomiokapitulin hovioikeuden tutkittavaksi alistaman päätöksen mukaisesti menettämään pappisvirkansa.[73]

> Tuomiokapituli päätti 1.11.1960 (ptk. 4 §) kutsua papin 1869 KL 141 §:ssä mainittua toimenpidettä varten tuomiokapitulin istuntoon 1.12.1960. Papin vankilasta vapautumispäivä oli 17.11.1960. 1869 KL 141 §:n nojalla pappisviran menettämistä koskeva päätös oli tuomiokapitulin edessä papille luettava, pappisvirka häneltä menettäneeksi julistettava, pappeuskirja takaisin vaadittava, ja häntä kiellettävä mitään papillista toimitusta tekemästä ja pappispuvun merkkejä pitämästä. Tuomiokapituli keskeytti 141 §:ssä tarkoitetut toimenpiteet, koska pappi oli jättänyt tasavallan presidentille armonanomuksen. Juttuun liittyi neljä papin armonanomusta ja yksi kyläläisten anomus. Viimeisen armonanomuksen yhteydessä pappi oli eronnut kirkosta. Oikeusministeriölle antamassaan lausunnossa tuomiokapituli asiakirjat palauttaen katsoi, että "pappi oli kirkosta eroamalla tehnyt itse tyhjäksi armonanomuksensa asiallisen harkitsemisen, sillä evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumaton ei voi olla kirkon pappi".[74]

6. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä 25.1.1962 n:o C 1 ei ollut kysymys yleisen oikeuden tuomiosta, vaan tilanne, jossa poliisitutkinnan jälkeen läänin poliisitarkastaja lähetti tutkintapöytäkirjan tuomiokapitulille tiedoksi ja mahdollisia toimenpiteitä varten kirkkoherran syyllisty-

[72] Saman papin Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli oli tuominnut erikoisesta sanomalehti-ilmoituksesta ja esiintymisestä 17.1.1946 antamallaan päätöksellä n:o 8 saamaan yksityisen varoituksen piispan antamana. Ks. tämän pääluvun 1.2. Kielenkäyttö tapaus 2.

[73] Korkeimman oikeuden kirje 19.1.1960 D n:o 121/1960.

[74] Tuomiokapituli liitti asiakirjoihin kirkosta eroavien luettelon otteen, josta kävi ilmi, että pappi oli eron syyksi ilmoittanut lestadiolaisuuden. – Tasavallan presidentin armahduksesta pappeja koskevien rangaistusten yhteydessä ks. tarkemmin II Papin virkavelvollisuudet ja virkavastuu, 3. Tasavallan presidentin armahdus.

mistä haureuden harjoittamiseen alaikäisen pojan kanssa koskevassa asiassa. Tuomiokapitulin määräämä virallinen syyttäjä katsoi tutkintapöytäkirjasta käyvän selville kirkkoherran syyllistyneen RL 20 luvun 7 §:ssä mainittuun rikokseen, jota asiaa alaikäinen poika täytettyään 17 vuotta ei ollut ilmoittanut syytteeseen pantavaksi yleisessä tuomioistuimessa. Tämän vuoksi, koska kirkkoherra oli rikkonut pappisvirkansa velvollisuuksia ja käytöksellään aikaansaanut pahennusta, syyttäjä vaati, että kirkkoherraa rangaistaan 1869 KL 120 ja 126 §:n nojalla julkisella varoituksella. Tuomiokapituli katsoi kirkkoherran harjoittaneen vuosina 1957–1960 haureutta alaikäisen pojan kanssa ja siten rikkoneen pappisvirkansa velvollisuuksia vastaan ja käytöksellään aikaansaaneen pahennusta. Tuomiokapituli 1869 KL 120 ja 126 §:n nojalla tuomitsi kirkkoherralle julkisen varoituksen.

* * *

7. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 23.12.1941 istunnossaan tekemällään päätöksellä (ptk. 1 §) pidätti jatketusta kavalluksesta ja väärennyksestä syytteessä olleen kirkkoherran virantoimituksesta ja määräsi jutussa virallisen syyttäjän (ptk. 2 §), koska kirkkoherra oli vuosien kuluessa ainakin vuodesta 1934 lähtien syyllistynyt useisiin virkavirheisiin ja koska kirkkoherran ja seurakunnan välit olivat käyneet niin huonoiksi, että seurakunnan asioiden hoito oli käynyt mahdottomaksi. Tuomiokapituli kielsi kirkkoherraa 1869 KL 134 §:n nojalla toistaiseksi hoitamasta kirkkoherranvirkaansa, koska kirkkoherra oli syytteessä virkamiehenä tehdystä kavalluksesta ja väärennyksestä, joista rikoksista voi seurata kuritushuonerangaistus, joiden tuomiokapituli katsoi koskevan papin asemassa olevan henkilön kunniaa ja muutenkin olevan häpeällisiä. Kielto astui voimaan 3.1.1942. Kihlakunnanoikeus hylkäsi 9.2.1942 syytteen kavallusta ja väärennystä koskevassa jutussa. Vaasan hovioikeus 1.9.1944 antamallaan päätöksellä ei muuttanut kihlakunnanoikeuden päätöstä. Tuomiokapituli 14.9.1944 peruutti hovioikeuden päätöksen johdosta kirkkoherran virasta pidättämisen välittömästi.

Kihlakunnanoikeus 27.6.1942 tuomitsi kuitenkin toisessa jutussa saman kirkkoherran jatketusta, maan hallitusta ja laillista yhteiskuntajärjestystä halventaviksi tarkoitettujen perättömien tietojen levittämisestä, joka rikos myös käsitti jatketun rauhattomuutta ja levottomuutta herättävien lausuntojen ja huhujen levittämisen, kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen.[75] Vaasan hovioikeus

[75] Kihlakunnanoikeuden päätös perustui kiellosta antaa eräänlaisia tietoja ja levittää huhuja 22.6.1941 annetun asetuksen 1 ja 2 §:ään, sotatilasta 26.9.1930 annetun lain 47 §:ään, sellaisena kuin se oli muutettuna 27.10.1939 annetussa laissa, sekä RL 16 luvun 24 §:n 2 momenttiin ja 7 luvun 1 ja 2 §:ään.

25.1.1944 antamallaan päätöksellä katsoi, ettei ollut syytä muuttaa kihlakunnanoikeuden päätöstä. Tuomiokapitulin diarikirjasta eikä myöskään pöytäkirjasta selvinnyt, miten tuomiokapituli käsitteli pappisviran osalta hovioikeuden 25.1.1944 antamaa päätöstä tuomita papille kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Myöskään papin nimikirjatiedoissa ei ollut muuta kuin edellä mainitut kihlakunnanoikeuden ja hovioikeuden päätökset ja 23.12.1941 tuomiokapitulin tekemä päätös kieltää kirkkoherraa hoitamasta virkaansa. Kun merkintöjä ei ole löydettävissä eikä muita tietoja asiassa saatavissa, voidaan olettaa, että 1869 KL 134 §:n nojalla tuomiokapitulin antama virantoimituskielto, joka kaikkiaan kesti 3.1.1942-14.9.1944, yhteensä kaksi vuotta kahdeksan kuukautta 11 päivää, oli kihlakunnanoikeuden myöhemmästä rikoksesta tuomitseman kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen osalta riittävä toimenpide – vaikkakin eri rikosta, kavallusta ja väärennystä, koskevan syytteen ajaksi annettu.

* * *

8. Rikoksista, joka tuotti yleisen häpeän, oli kysymys Turun hovioikeuden 17.12.1943 antamallaan päätöksellä (1943 RD.Fol. 458 n:o 2) sotilaspapille RL 22 luvun 5 §:n 1 momentin ja 5 luvun 3 §:n nojalla kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen tuomitsemisesta avunannosta sikiön lähdettämiseen koskevassa asiassa täytäntöönpanon lykkääntyessä ehdollisesta rangaistustuomiosta kesäkuun 20 päivänä 1918 annetun nojalla kahden vuoden koetusajan.[76]

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli oli 17.6.1943 saatuaan virallisen ilmoituksen siitä, että sotilaspappi oli "maallisessa oikeudessa" syytettynä rikoksesta, joka koski kunniaa taikka muuten oli häpeällinen", päättänyt 1869 KL 134 §:n nojalla kieltää pappia sanotusta päivästä lukien toistaiseksi papinvirkaansa toimittamasta. Turun hovioikeuden 17.12.1943 antaman päätöksen jälkeen tuomiokapituli edelleen kielsi pappia 23.2.1944 (ptk. 1 §) 23.2.1944 lukien toistaiseksi papinvirkaansa toimittamasta 1869

[76] Kihlakunnanoikeus oli tuominnut kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen ehdottomana. KKO 1937 I 42 ja 1948 II 418: Avunannosta maksusta tapahtuneeseen sikiön lähdettämiseen oli tuomittava rangaistus RL 22 luvun 5 §:n 2 momenttiin sisältyvän ankaramman asteikon mukaan vain siinä tapauksessa, että avunanto oli tapahtunut maksusta. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa pappi oli kihlakunnanoikeuden ja hovioikeuden päätöksen mukaan tahallaan edistänyt rikosta antamalla naiselle rahavaroja. Sekä raastuvanoikeus että hovioikeus sovelsi RL 22 luvun 5 §:n 1 momenttia, jossa maksimirangaistus oli vankeutta ja erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa rangaistukseen tuomitsematta jättäminen.

KL 135, 134 ja 130 §:n nojalla.[77] Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätöksen perustelut ilmensivät laajemminkin yleisen häpeän tuottaman rikoksen sekä ehdollisen rangaistustuomion vaikutuksen arviointia pappisvirassa.

> Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätöksen mukaan tuomiokapituli katsoi, että pappi oli "lopullisella päätöksellä", kuten 1869 KL 135 §:ssä mainittiin, tuomittu syylliseksi rikokseen, joka papin ja sananjulistajan tekemänä saattoi tuottaa "yleisen häpeän". Kun Turun hovioikeus oli asiassa antamassaan päätöksessä, johon päätökseen ei enää saanut hakea muutosta, määrännyt, että papille avunannosta sikiön lähdettämiseen tuomitun rangaistuksen täytäntöönpano oli lykkäytyvä kahden vuoden koetusajan ja sen jälkeen raukeava, ellei pappi päätöksessä mainituista syistä menettäisi oikeuttaan rangaistuksen täytöönpanon lykkääntymiseen, ja koska näin ollen ei ollut varmaa tulisiko pappi milloinkaan kärsimään hänelle tuomitun "maallisen rangaistuksen", niin tuomiokapituli 1869 KL 135, 134 ja 130 §:n nojalla ei voinut saattaa pappia muuhun seuraamukseen kuin kieltää häntä edelleen 23.2.1944 lukien toistaiseksi, ja kunnes tuomiokapituli toisin määrää, papinvirkaansa toimittamasta. Tuomiokapitulin mielestä "näin syntynyt asiantila on verrattavissa siihen, kun 'pappia maallisessa oikeudessa syytetään – rikoksesta, joka koskee kunniaa taikka muuten on häpeällinen'".

Tasavallan presidentin 9.11.1944 antamallaan päätöksellä armahdettua sotilaspapin ehdollisesta vankeusrangaistuksesta tuomiokapituli määräsi päätöksellään 29.12.1944 (ptk. 2 §), että tuomiokapitulin 17.6.1943 ja 23.2.1944 antamat kiellot toistaiseksi toimittaa papinvirkaa oli lakkaava 29.12.1944 lukien, ja määräsi, että pappi saa palata papin virkaansa.[78]

* * *

9. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 14.10.1961 antamasta päätöksestä n:o 21 ilmeni virallisen syyttäjän tuomiokapitulissa esittämä vaatimus papin panemisesta 1869 KL 135 §:n nojalla pappisviralta, koska pappi oli syyllistynyt rikokseen, joka tuotti yleisen häpeän. Yhdistyksen palveluksessa ollut ja eläkkeelle siirtynyt pappi oli Itä-Suomen hovioikeuden 7.4.1961

---

[77] Sovelletut lainkohdat huomioon ottaen kysymys on pappisvirasta, vaikka päätöksessä käytetään papinvirka-sanaa.

[78] Virkavuosia tuomiokapitulin päätöksen mukaan pappi sai lukea tasavallan presidentin armahduspäätöksen antopäivästä eli 9.11.1944 lukien. Päämajan kirkollisasiain osaston ilmoituksen mukaan sotilaspastori oli vapautettu tehtävistään 1.7.1943 ja siirretty puolustusministeriön linnoitusosaston käyttöön muihin kuin sotilaspapin tehtäviin.

antamalla päätöksellä tuomittu jatketusta kavaltamisesta RL 29 luvun 1 §:n ja 7 luvun 2 §:n nojalla kymmeneksi kuukaudeksi vankeuteen täytäntöönpanon lykkäytyessä kolmen vuoden koetusajan. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 14.10.1961 antamalla päätöksellään n:o 21 hylkäsi syytteen, koska papille määrätty rangaistus oli tuomittu ehdollisena kansalaisluottamuksen menetyksen sitä seuraamatta, ja kun pappi oli "jo ennen asian esille tuloa täysimääräisesti korvannut kaiken aiheuttamansa vahingon eikä hän ole ollut missään papinvirassa". Hylätessään syytteen tuomiokapituli vielä piti kyseenalaisena sitä, oliko papin katsottava joutuneen yleisen häpeän kohteeksi.[79]

> Tuomiokapitulin sihteerin laatimasta kirjallisesta valmistuksesta tuomiokapitulin esitykseksi ilmeni, että viraltapanosta ei tässä jutussa ollut kysymys, koska papilla ei ollut papinvirkaa silloin, kun hän siirtyi yhdistyksen palveluksesta eläkkeelle. Pappisviran menettämisen osalta todettiin, että jos hän olisi saanut myöskin hovioikeudessa rangaistuksekseen kansalaisluottamuksen menettämisen, tuomiokapitulilla ei olisi ollut mitään mahdollisuutta olla julistamatta 1869 KL 135 §:n nojalla myöskin hänen pappisvirkaansa menetetyksi. Kun kansalaisluottamus ei mennyt, tuomiokapitulin oli harkittava, onko kysymyksessä sellainen rikos, joka tuottaa yleisen häpeän. Valmistuksessa todettiin seuraavaa: "Mitään objektiivista mittapuuta sille, minkä 'yleisen häpeän' katsotaan olevan, ei ole olemassa. Yleensä on katsottu, että häpeälliseksi katsotaan teko, joka tuottaa rangaistuksena myös kansalaisluottamuksen menttämisen. Kavallusrikokseen ei liity tällaista seuraamusta. Tietysti on joukko rikoksia, joihin ei liity rangaistuksena kansalaisluottamuksen menettämistä, mutta joita siitä huolimatta voidaan pitää häpeällisinä. Kavaltamista voidaan pitää häpeällisenä, vieläpä yleisesti häpeällisenä tekona. Kuitenkin voitaneen ajatella, että kukin teko on tuomittava yksittäistapauksena (in casu) huomioon ottaen juuri teon tekemisessä ilmenneet asianhaarat." Valmistuksessa katsottiin, että papilla ei ole ollut kysymyksessä hyödyn saaminen haltuunsa saamistaan varoista ja siinä tarkoituksessa tapahtuva niiden anastaminen, vaan "omien ja opiston varojen sekaantuminen toisiinsa". Pappi oli ollut perehtymätön pitämään tilejä ja valmistuksen mukaan "teko on tapahtu-

[79] Kihlakunnanoikeus oli tuominnut papin jatketusta kavaltamisesta kahdeksaksi kuukaudeksi vankeuteen ja jatketusta yksityisen asiakirjan väärennyksestä vuodeksi kuritushuoneeseen ja menettämään kansalaisluottamuksensa määräajaksi. Kun nämä rangaistukset yhdistettiin, kihlakunnanoikeuden päätöksen mukaan pappi tuomittiin pidettäväksi yhden vuoden neljä kuukautta kuritushuoneessa ja olemaan sen jälkeenkin kolme vuotta kansalaisluottamuksetta sekä jatketusta veronkavaltamisesta 30:een 200 markan päiväsakkoon. Hovioikeus hylkäsi pappiin kohdistetun syytteen väärennyksestä ja vapautti siltä osin tuomitusta rangaistuksesta.

nut enemmänkin huolimattomuudesta". Kuitenkin muodollisesti ottaen papin teot tai laiminlyönnit ovat olleet valmistuksen mukaan sitä luokkaa, että hänelle on täytynyt antaa langettava tuomio. Yleisen häpeän määrää kirjallisessa valmistuksessa tarkasteltiin seuraavasti: "Yleisen häpeän määrää arvosteltaessa on tietysti otettava huomioon jutun suuressa yleisössä herättämä reaktio. Tässä suhteessa ei voida kuitenkaan pitää ratkaisevana sanomalehdistön asialle osoittamaa huomiota, sillä tämänkaltaiset jutut pyritään niissä paisuttelemaan, etenkin kun tekijänä on ollut pappi." Valmistelijan tietoon ei ollut tullut, että pappi olisi joutunut "erityisemmin häpeän tai halveksunnan kohteeksi, päinvastoin on saatu tietoja, ettei hänen asemansa paikkakunnalla ole tapahtuneen vuoksi sanottavammin järkkynyt, ei edes kyseisen kansanopiston piirissä". Asiaa ratkaistaessa oli vielä otettava huomioon se seikka, ettei pappi enää ollut missään papinvirassa.

Tuomiokapitulin sihteeri esitti syytteen hylkäämistä, koska hänen mielestään oli pidettävä vähintäänkin kyseenalaisena, oliko pappi joutunut rangaistuksensa vuoksi yleisen häpeän kohteeksi ja kun mainittu rangaistus oli lisäksi tuomittu ehdollisena. Tuomiokapituli yksimielisesti hyväksyi tämän esityksen.

Kokoava arvio. 1869 KL 135 §:ssä tarkoitettu pappisviran menettäminen papin syyllistyttyä rikokseen, joka tuotti kunnian menettämisen tahi yleisen häpeän, tuomittiin tuomiokapitulissa vain sellaisista yleisen tuomioistuimen tuomitsemista siveellisyysrikoksista, joista rangaistuksena oli kuritushuonetta. Muissa tapauksissa tuomion ollessa haureudesta ehdollinen vankeusrangaistus (1 kuukausi ja 2 kertaa neljä kuukautta) tuomiokapituli sovelsi 1869 KL 126 §:ää papille sopimattomasta käyttäytymisestä. Niissä päätöksissä, joissa tuomiokapituli sovelsi 1869 KL 126 §:ää, vain yhdessä – Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä 13.6.1952 (ptk. 2 §) – ilmeni syyttäjän syytekirjeestä perustelut sille, miksi hän ei esittänyt 1869 KL 135 §:n mukaista pappisviran menettämistä, vaikka pappi oli tuomittu rikoksesta, joka tuotti "yleisen häpeän". Perusteluna syyttäjällä tässä yhteydessä oli kirkkoherran korkea ikä, maallisen oikeuden rangaistus neljä kuukautta, joka ei ollut lain säätämä ankarin rangaistus kaksi vuotta vankeutta, ja lisäksi tuomion ehdollisuus. Kihlakunnanoikeuden ja hovioikeuden päätöksestä ilmeni raskauttavana asianhaarana muun ohessa se, että kysymyksessä oli sapattirikos. Näin ollen kihlakunnanoikeus ja hovioikeus sovelsivat RL 41 luvun 8 §:ää sapattirikoksesta. Säännöksen soveltaminen on yleensä oikeuskäytännössä ollut hyvin harvinaista.[80]

[80] Ks. sapattirikoksen soveltamisesta mm. Makkonen s. 81.

3.2. Muunlainen rikos, joka ei tehnyt sopimattomaksi pappisvirkaan

Niissä tapauksissa, joissa pappi yleisen oikeuden lopullisella päätöksellä on tuomittu rangaistukseen rikoksesta, jonka tuomiokapituli ei katsonut tuottavan kunnian menettämistä tai yleistä häpeää taikka tekevän papin sopimattomaksi pappisvirkaan, ratkaisukäytäntöä tarkastellaan yleisen oikeuden tuomitsemista rikoksista seuraavasti: moottoriajoneuvon kuljettaminen alkoholin vaikutuksen alaisena/rattijuopumus; säännöstely- ja tullikavallusrikokset; muut yleisen lain vastaiset rikokset; sekä tieliikennerikokset ja rikkomukset.

1. Rattijuopumus

1.–3. Tuomitun rangaistuksen vaikutuksen arviointi pappisvirkaan ilmeni moottoriajoneuvon kuljettamista alkoholin vaikutuksen alaisena/rattijuopumus/törkeä rattijuopumus 11 tapauksesta vain kolmessa 1964 KL 115 §:n nojalla. Nämä tapaukset olivat Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 17.9.1974 antama päätös n:o 13, Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin 8.4.1976 antama päätös n:o 7 ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin 30.10.1985 antama päätös n:o 28. Mikkelin ja Lapuan hiippakunnan tapauksissa kihlakunnanoikeus oli kummassakin tuominnut papin moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena tieliikennelain 8 §:n 1 momentin ja 10 §:n nojalla kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen ja lisäksi määrännyt papin ajokieltoon[81] – ja Kuopin hiippakunnan tapauksessa raastuvanoikeuden törkeästä rattijuopumuksesta tuomitsema kahden kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus sekä 40 päiväsakon suuruinen oheissakko. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli ja Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli tuomitsivat papin 1964 KL 115 ja 444 §:n nojalla kuudeksi kuukaudeksi erotettavaksi pappisviran toimittamisesta ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli kolmeksi kuukaudeksi. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä oli kysymys myös raskauttavista asianhaaroista, koska pappi oli raastuvanoikeuden päätöksellä 1983 tullut tuomituksi yksin teoin tehdystä törkeästä rattijuopumuksesta, liikenteen vaarantamisesta ja liikennerikkomuksesta kahden kuukauden ja 15 päivän ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Kuopion tuomiokapituli sovelsi 1964 KL 115 §:n 1 momentin lisäksi

[81] Mikkelin tapauksessa kysymys oli vielä myös epäkuntoisen auton käyttämisestä liikenteessä, joten kihlakunnanoikeus tuomitsi papin yksin teoin tehdyistä moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena ja epäkuntoisen auton käyttämisestä liikenteessä.

105 §:n 2 momenttia ja 108 §:ää ja katsoi teon olleen juopumus virantoimituksen ulkopuolella ja papille sopimaton käyttäytyminen.

* * *

4. ja 5. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 10.2.1977 antamallaan päätöksellä n:o 2 katsoi, että kihlakunnanoikeuden papille tuomitsema yhden kuukauden vankeusrangaistus yksin teoin tehdyistä moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena ja liikennerikkomuksesta ei ollut sellainen rikos, jonka tähden pappi olisi katsottava sopimattomaksi pappisvirkaan. Rikoksen laadun ja rangaistuksen määrän sekä tuomion ehdollisuuden vuoksi tuomiokapituli 1964 KL 115 §:n 1 momentin toisen virkkeen nojalla päätti, että ei ollut syytä erottaa pappia pappisviran toimittamisesta. Kun kuitenkin kysymyksessä oleva pappi, jonka pappina 1964 KL 96 §:n mukaan tuli kaikin puolin hyvää, rauhaisaa ja kunniallista vaellusta opilla ja esimerkillä vahvistaa ja edistää, oli kuljettamalla henkilöautoa alkoholin vaikutuksen alaisena katsottava käyttäytyneen virkansa ulkopuolella papille sopimattomasti, tuomiokapituli 1964 KL 108 §:n nojalla, verrattuna saman lain 135, 444 ja 452 §:ään, tuomitsi papille käytösvirheestä varoituksen. Samoin Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 28.11.1984 antamallaan päätöksellä n:o 11 raastuvanoikeuden yksin teoin tehdystä törkeästä rattijuopumuksesta ja liikennerikkomuksesta papille tuomitseman yhden kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen johdosta tuomitsi papille 1964 KL 96, 99, 108, 442, 444 ja 445 §:n nojalla varoituksen papille sopimattomasta käyttäytymisestä. Tuomiokapituli ei pitänyt pappia sopimattomana hoitamaan pappisvirkaa ottaen huomioon rangaistuksen ehdollisuus ja rikoksen laatu. Näin ollen tuomiokapituli ei soveltanut 1964 KL 115 §:n 1 momentin 2. virkettä. Perustelut olivat samat kuin tuomiokapitulin 10.2.1977 antamassa päätöksessä n:o 2.

6.–11. Kuusi muuta juttua, jossa yleinen oikeus oli tuominnut papin moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena, törkeästä rattijuopumuksesta tai rattijuopumuksesta ehdottomaan vankeusrangaistukseen, ehdolliseen vankeusrangaistukseen tai sakkorangaistukseen, tuomiokapituli käsitteli papin käyttäytymistä koskevana asiana. Tuomiokapitulin tuomitsemana rangaistuksena oli Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 20.6.1965 antamassa päätöksessä n:o 7 julkinen varoitus (raastuvanoikeus oli tuominnut moottoriajoneuvon kuljettamista alkoholin vaikutuksen alaisena kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen), Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 18.1.1979 antamassa päätöksessä n:o C 1 pappisviran toimittamisesta erottamiseen kahdeksi kuukaudeksi (kihlakunnanoikeus tuomitsi yksin teoin tehdyistä törkeästä rattijuopumuksesta ja varomattomuudesta liikenteessä kolmen kuukauden

ehdolliseen vankeusrangaistukseen)[82], Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 29.1.1981 antamalla päätöksellä n:o 2 varoitus (kihlakunnanoikeus tuomitsi rattijuopumuksesta 23:een päiväsakkoon), Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 25.5.1983 antamalla päätöksellä n:o 3 kahdeksi kuukaudeksi erottaminen pappisviran toimittamisesta (raastuvanoikeus tuomitsi yksin teoin tehdystä törkeästä rattijuopumuksesta, liikenteen vaarantamisesta ja liikennerikkomuksesta kahden kuukauden 15 päivän ehdolliseen vankeusrangaistukseen), Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 23.4.1986 antamassa päätöksessä n:o 10 varoitus (kihlakunnanoikeus tuomitsi yksin teoin tehdystä rattijuopumuksesta ja liikenteen vaarantamisesta 50:een päiväsakkoon) sekä Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 4.10.1989 antamassa päätöksessä n:o 17 varoitus (raastuvanoikeus tuomitsi rattijuopumuksesta sakkoon).[83]

* * *

12. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 11.12.1985 antamallaan päätöksellä n:o 29 katsoi, että asiassa ei ollut perusteltua syytä nostaa syytettä pappia vastaan, koska pappi oli Itä-Suomen hovioikeuden 12.2.1985 antamassa päätöksessä n:o 2782/84 mainitut teot tehdessään oli ollut ymmärrystä vailla – yksin teoin tehdyt törkeä rattijuopumus, törkeä liikenteen vaarantaminen, kuolemantuottamus ja liikennerikkomus. Hovioikeus RL 3 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla jätti papin rangaistukseen tuomitsematta, koska teot oli tehty ymmärrystä vailla olevana. Syytettä ei ollut perusteltua syytä myöskään nostaa siitä syystä, että tuomiokapituli oli samana päivänä eli 11.12.1985 myöntänyt anomuksesta papille eron pappisvirasta.[84]

2. Sekalaiset rikokset

Muissa, ns. sekalaisissa yleisen lain rikkomista koskeneissa tapauksissa oli kysymyksessä raastuvanoikeuden tai kihlakunnanoikeuden varkaudesta (1),

---

[82] Tuomiokapituli oli 25.10.1978 myöntänyt kirkkoherralle omasta pyynnöstä eron kappalaisen virasta 1.11.1978 lukien.

[83] Tuomiokapitulin päätöksestä ei ilmennyt päiväsakon lukumäärä.

[84] Korkein oikeus 24.5.1985 päätöksellään n:o 1343 ei myöntänyt papille valituslupaa, joten hovioikeuden päätös jäi pysyväksi. Kihlakunnanoikeus tuomitsi papin täyttä ymmärrystä vailla olevana yksin teoin tehdystä törkeästä rattijuopumuksesta, törkeästä liikenteen vaarantamisesta, kuolemantuottamuksesta ja liikennerikkomuksesta yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen, josta vähennettiin RL 3 luvun 11 §:n nojalla mielentilatutkimukseen mennyt aika kolme kuukautta 16 päivää. Kihlakunnanoikeus tuomitsi rangaistuksen ehdollisena. Kihlakunnanoikeuden soveltamat lainkohdat olivat tieliikenneasetuksen 3 §:n 2 momentti, tieliikennelain 3 §:n 1 momentti, 9 §:n 1 ja 2 mo-

varkaudesta ja näpistyksestä (1), pahoinpitelystä (1) ja lievästä pahoinpitelystä (1) papille antama rangaistus.

1. ja 2. Raastuvanoikeus tuomitsi virallisen apulaisen varkaudesta RL 28 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen kahden vuoden koetusajoin. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 23.6.1972 tekemällään päätöksellä (päätöksessä ei numeroa) antoi papille 1964 KL 108 §:n nojalla varoituksen. Raastuvanoikeus RL 28 luvun 1 §:n 1 momentin ja 3 §:n 1 momentin nojalla tuomitsi virallisen apulaisen näpistyksestä 25 päiväsakkoon ja varkaudesta 45 päiväsakkoon. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 3.4.1985 antamallaan päätöksellä n:o 6 tuomitsi papille 1964 KL 108 §:n nojalla varoituksen virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneesta papille sopimattomasta käyttäytymisestä.

3. Virassa tehdystä pahoinpitelystä virallinen apulainen tuli raastuvanoikeudessa tuomituksi RL 21 luvun 5 §:n 1 momentin ja 14 §:n 1 momentin sekä 40 luvun 22 §:n nojalla 20:een päiväsakkoon. Menettelyn tapahtuminen virassa oli raastuvanoikeuden päätöksen mukaan katsottava raskauttavaksi asianhaaraksi.[85] Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 29.9.1982 antamallaan päätöksellä n:o 9 tuomitsi papille 1964 KL 99, 108, 442, 444 ja 454 §:n nojalla varoituksen papille sopimattomasta käyttäytymisestä.

4. Lievästä pahoinpitelystä kihlakunnanoikeus tuomitsi virallisen apulaisen RL 21 luvun 7 §:n nojalla 15:een päiväsakkoon. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 25.3.1987 antamallaan päätöksellä n:o 5 katsoi kihlakunnanoikeuden päätöksen ja lievän pahoinpitelyn kohteeksi joutuneen nuorisonohjaajan kantelukirjeen johdosta papin käyttäytyneen papille sopimatto-

---

mentti, 23 §:n 1 momentti, 88 §, 99 § ja 103 §, RL 21 luvun 9 § ja 23 luvun 2 §, 7 luvun 1 § ja 3 luvun 4 §:n 1 momentti. Tuomiokapituli oli päätöksellään 19.10.1983 n:o 10 pidättänyt papin 1964 KL 114 §:n 1 momentin nojalla pappisviran toimittamisesta toistaiseksi tai kunnes asiassa on annettu lopullinen päätös. Tuomiokapituli samalla peruutti papille annetun virkamääräyksen. Soveltaessaan 1964 KL 114 §:n 1 momenttia, tuomiokapituli katsoi kysymyksessä olevan rikoksen, josta pappi oli yleisessä oikeudessa syytettynä sellaisesta rikoksesta, jonka tähden hänet oli katsottava sopimattomaksi pappisvirkaan.

[85] Pappi oli raastuvanoikeuden päätöksen mukaan seurakuntatalossa lehtorin työhuoneessa molempien ollessa virantoimituksessa ja menetettyään keskinäisten erimielisyyksien jälkeen malttinsa lehtorin laatiman – papin käsityksen mukaan tiettyä tarkoitusta varten tehdyn, yksipuolisen ja sisällöltään väärän – kirjaluettelon vuoksi tahallaan aiheuttanut lehtorille lievän aivotärähdyksen aivorungon alueelle pudottamalla noin puolen metrin korkeudelta kirjapinon työpöytänsä ääressä istuneen lehtorin päähän lehtorin joutuessa saamansa vamman vuoksi sairaalahoitoon. Sekä raastuvanoikeudessa että tuomiokapitulissa pappi tunnusti tehneensä teon.

masti. Tuomiokapituli päätöksessään totesi, että piispa oli tapahtuneen johdosta "vakavasti puhutellut" pappia ja ilmoittanut antavansa papille 1964 KL 113 §:n nojalla muistutuksen papille sopimattomasta käytöksestä.[86]

* * *

5. Kihlakunnanoikeus 15.4.1947 tuomitsi kirkkoherran virkamiehenä ilman hyötymisen tai vahingoittamisen tarkoitusta tehdystä väärästä merkinnästä kirkonkirjaan RL 40 luvun 6 §:n 3 momentin nojalla pidettäväksi neljä kuukautta vankeudessa. Turun hovioikeus katsoi, että kihlakunnanoikeus ei ollut siirtänyt juttua tuomiokapituliin, vaikka jutussa, jossa oli vaadittu rangaistusta rikoksesta, josta seurasi viraltapano, päätösvalta viraltapanon osalta kuului tuomiokapitulille 1869 KL 392 nojalla. Hovioikeus kehotti tuomiokapitulia antamaan päätöksensä asiassa siltä osalta kuin 392 §:ssä tarkoitetaan ja toimittamaan hovioikeudelle päätöksensä.

> Turun arkkihiippakunnan tuomikapituli oli saanut vuonna helmikuussa 1947 Valtiollisen Poliisin kirjeen, jonka mukana oli kuulustelupöytäkirjoja erään Neuvostoliiton kansalaisen – kirjeen mukaan sotavankikarkuri – ja mm. kysymyksessä olevan kirkkoherran kuulustelusta. Kirjeen johdosta tuomiokapituli 13.2.1947 peruutti kirkkoherralle 18.1.1947 myöntämänsä virkavapauden opintomatkaa varten Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa ja Kanadassa olevien suomalaisten keskuuteen. Kihlakunnanoikeuden päätöksen 15.4.1947 jälkeen kihlakunnanoikeuden jätettyä 1869 KL 134 §:n osalta asian tuomiokapitulin ratkaistavaksi tuomiokapituli 2.5.1947 päätti, ettei asian tässä vaiheessa ollut syytä ryhtyä kirkkoherraa vastaan 134 §:n edellyttämiin toimenpiteisiin.[87]
>
> Kihlakunnanoikeudessa syyttäjä oli vaatinut kirkkoherralle rangaistusta RL 40 luvun 6 §:n nojalla siitä, että kirkkoherra oli virkamiehenä lokakuussa 1945 tehnyt väärän merkinnän kirkonkirjaan hankkiakseen siten hyötyä Neuvostoliiton kansalaiselle, joka oli luovutettava Neuvostoliitolle. Kihlakunnanoikeus 15.4.1947 katsoi selvitetyksi, että syytetty kirkkoherra oli lokakuussa 1945 tehnyt väärän merkinnän kirkonkirjaan, mutta jääneen näyttämättä, että hän oli sen tehnyt hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä.

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 24.2.1949 tekemällään päätök-

[86] Tuomiokapituli vielä kehotti pappia vastaisuudessa neuvottelemaan nuorisotyön menettelykysymyksistä esimiehensä eli kirkkoherran kanssa ja noudattamaan hänen antamiaan ohjeita.

[87] Koska tuomiokapituli ei ryhtynyt 1868 KL 134 §:n edellyttämiin toimenpiteisiin, ts. ei kieltänyt pappia virkaansa toimittamasta, tuomiokapituli "ei asian tässä vaiheessa" pitänyt rikosta, josta pappia maallisessa oikeudessa syytettiin, "häpeällisenä".

sellä (ptk. 2 §) katsoi – siihen nähden, että kirkkoherra oli kihlakunnanoikeudessa tuomittu "ei muuhun seuraamukseen kuin pidettäväksi neljä kuukautta vankeudessa" – , että sillä ei ollut syytä ryhtyä toimenpiteisiin kirkkoherranviran osalta.

* * *

Tuomiokapituli ei ryhtynyt kahdessa tapauksessa toimenpiteisiin, koska papin rikos, josta yleinen tuomioistuin oli antanut rangaistuksen, ei sisältänyt sellaista, josta pappi olisi 1964 KL:n nojalla tuomittava. Tapaukset olivat seuraavat:

6. Raastuvanoikeus tuomitsi papin yhdellä teolla tehdystä varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä ja kuolemantuottamuksesta RL 21 luvun 9 §:n ja 40 luvun 21 §:n 1 momentin ja 7 luvun 1 §:n nojalla 30 päiväsakkoon. Turun hovioikeus 17.4.1979 antamallaan päätöksellä n:o 357 ei muuttanut raastuvanoikeuden päätöstä. Korkein oikeus päätöksellään 25.2.1980 n:o 766 ei myöntänyt muutoksenhakulupaa, joten hovioikeuden päätös jäi pysyväksi. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 23.7.1980 antamassaan päätöksessä n:o 11 totesi, että papille ei tuomiokapitulissa ollut vaadittu rangaistusta. Tuomiokapituli katsoi selvitetyksi, että papille "langetettu rangaistus sillä perusteella, että hän on syyllistynyt virkavirheeseen sisältää sanotusta virkavirheestä tulevan kaiken rangaistuksen". Kun sanottu virkavirhe ei sisältänyt sellaista, joka tekisi papin "vähemmän soveliaaksi papin- tai pappisvirkaan", tuomiokapituli "harkitsi oikeaksi olla ryhtymättä toimenpiteisiin asiassa".

> Kihlakunnanoikeus tuomitsi sekä papin että nuorisonohjaajan, kummankin 30:een päiväsakkoon yhdellä teolla tehdystä varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä ja kuolemantuottamuksesta. Kihlakunnanoikeuden päätöksen mukaan rippikoululeirillä nuorisonohjaaja leirin ohjaajana toimiessaan ja pappi saman leirin johtajana toimiessaan olivat jättäneet noudattamatta leirin opetusohjelmistoon, eli virkatehtäviinsä kuuluvan, Kristityn vaellus -nimisen, kultakin rippikoululaiselta henkilökohtaista suoritusosuutta vaativan ohjelman järjestelyissä riittävää varovaisuutta sekä laiminlyöneet vaellusta toimeenpantaessa järjestää reitin varrelle riittävän tehokasta valvontaa huolimatta pimeästä vuorokaudenajasta, sateen jäljeltä liukkaasta maastosta ja siitä että osanottajat joutuivat kulkemaan silmät sidottuina. Nuorisonohjaajan ja papin laiminlyöntien seurauksena yksi rippikoululainen oli "silmät sidottuina reittiä kulkiessaan ja reitin kohdalla noin metrin korkuista kiveä ylittämään ryhdyttyään, jalkansa luiskahdettua menettänyt tasapainonsa ja paiskautunut päin kiven sivuluiskaa kasvoilleen, saaden näkyvänä vammana vain vähäisen haavan leukaansa", mutta näkymättömänä sellaisia si-

säisiä kaulanikaman siirtymisetä ja sijoiltaanmenosta johtuneita aivo- ja ydinjatkosvammoja, joiden kaikkien vaikutuksesta hän oli yli kahden viikon kuluttua kuollut.

7. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 9.9.1981 antamallaan päätöksellä n:o 13 kihlakunnanoikeuden tuomittua papille vahingonteosta ja yksityistielain rikkomisesta kummastakin erikseen 20 päiväsakkoa katsoen vielä erillisen kantelukirjeen johdosta, että asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin, koska papin syyksi ei ollut luettu sellaista, josta tuomiokapitulin olisi lisäksi tuomittava 1964 KL 444 §:n 2 momentin nojalla.

* * *

Papiston matrikkeliin tai tuomiokapitulin tiedoksi merkittyjä päätöksiä (7) oli seuraavasti:

8.–11. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli merkitsi papiston matrikkeliin Turun hovioikeuden 11.11.1940 kirkkoherralle toukokuun 31 päivänä 1937 annetun kansaneläkelain 8,14 ja 95 §:n nojallä kirkkoherralle tuomitseman 5 päiväsakkoa. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli merkitsi papiston matrikkeliin Vaasan hovioikeuden 25.11.1949 kirkkoherralle RL 27 luvun 2 §:n 2 momentin nojalla julkisesta herjauksesta tuomitseman sakkorangaistuksen 20 päiväsakkoa ja Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli kihlakunnanoikeuden 23.5.1956 kirkkoherralle RL 27 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla herjauksesta tuomitseman 15 päiväsakkoa.

12. ja 13. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin asiakirjoissa oli kaksi tuomiokapitulin tiedoksi merkitsemää alioikeuden päätöstä, jossa toisessa kihlakunnanoikeus 18.1.1960 oli julistanut pappia koskeneen syytteen varomattomasta tulenkäsittelystä rauenneeksi[88] ja toisessa kihlakunnanoikeus oli 21.8.1981 RL 3 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla vuonna 1980 tapahtuneesta laittomasta uhkauksesta jättänyt kirkkoherran rangaistukseen tuomitsematta, koska pappi teon tehdessään oli ollut ymmärrystä vailla.[89]

---

[88] Kihlakunnanoikeus katsoi, että tulipalon alku oli jäänyt selvittämättä eikä syytettyä voitu osoittaa syylliseksi varomattomaan tulenkäsittelyyn, josta olisi ollut seurauksena 20.5.1959 pappilassa sattunut tulipalo. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli oli merkinnyt päätöksen tiedoksi 28.1.1960.

[89] Kihlakunnanoikeus oli jo 23.1.1981 jättänyt kirkkoherran rangaistukseen tuomitsematta, koska pappi teon tehdessään oli ollut ymmärrystä vailla. Turun hovioikeus 7.5.1981 antamallaan päätöksellä n:o 767 poisti kihlakunnanoikeuden päätöksen ja palautti asian uudelleen käsiteltäväksi. Hovioikeuden päätöksen perustelujen mukaan kirkkoherran oli katsottava olleen oikeudenkäynnin aikana oikeudenkäyntikelpoisuutta vailla, eikä kihlakunnanoikeuden näin ollen olisi tullut ratkaista juttua määräämättä kirkko-

14. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli merkitsi tiedoksi 8.5.1969 (ptk. 3 §) sisäasiainministeriön ilmoituksen 16.4.1969 (kirje n:o 4451/481/68), ettei Helsingin hovioikeuden kanneviskaali (kanneviskaalin kirje Pääesikunnalle n:o 260/31.3.1969) ollut katsonut olevan perustetta syytteen nostamiseen kirkkoherraa vastaan sotavankeihin kohdistuneiksi väitetyistä rikoksista.

> Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli oli 1.8.1968 kirjeellään n:o 1351 lähettänyt Hämeen lääninhallitukselle kaksi saman henkilön tekemää kantelukirjettä, jotka sisälsivät määritellyn ilmiannon kirkkoherraa vastaan rikoksista, jotka eivät kuuluneet tuomiokapitulin tutkittaviksi ja tuomittaviksi ja lisäksi ilmiantoja sellaisistakin väitetyistä teoista, joiden käsittely kuului tuomiokapitulin tuomiovaltaan. Tuomiokapituli liitti kirjeeseen kirkkoherran selityksen sotilaspastorina toimimisesta jatkosodassa. Kirkkoherran selityksen[90] ja siihen liitetyn yhdentoista aseveljen antaman kirjallisen lausunnon mukaan kirjeissä esitetyt syytökset olivat "törkeää valhetta". Lausunnonantajat olivat valmiit tarpeen vaatiessa valalla vahvistamaan lausuntonsa. Pääesikunnan kirjeen 28.8.1968 n:o 773 johdosta sisäasiainministeriö 30.8.1968 kehotti keskusrikospoliisia määräämään jonkun pääosastonsa rikostutkijoista suorittamaan tukinnan. Tutkijan oli "tarpeen mukaan oltava yhteistoiminnassa pääesikunnan tutkintatoimiston ja Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin kanssa". Tutkinta ei antanut aihetta syytetoimenpiteisiin.

3. Tieliikennerikokset ja rikkomukset

Kihlakunnanoikeuden, raastuvanoikeuden tai hovioikeuden lopullisella päätöksellä papille moottoriajoneuvon varomattomasta kuljettamisesta (4), varomattomuudesta liikenteessä (8), moottoriajoneuvon varomattomasta kuljettamisesta ja kuolemantuottamuksesta (1), varomattomuudesta liikenteessä ja kuolemantuottamuksesta sekä ruumiinvamman tuottamuksesta (2), varomattomuudesta liikenteessä ja ruumiinvamman tuottamuksesta (1), epäkun-

---

herralle holhoojaa tai uskottua miestä. Kihlakunnanoikeudessa juttua käsiteltäessä 21.8.1981 vastaaja itse oli läsnä, hänen edustajanaan kihlakunnanoikeuden määräämä uskottu mies sekä lisäksi oikeudenkäyntiavustaja. Pappi oli jutun käsittelyaikana vuonna 1981 eläkkeellä kirkkoherranvirasta. Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli oli merkinnyt päätöksen tiedoksi 3.9.1981.

[90] Kirkkoherra piti kantelukirjeitä häväistyskirjeinä ja kertoi kantelijan tuntevan häntä kohtaan "suurta vihaa". Lisäksi kantelija oli julkaissut paikkakunnalla ilmestyvässä sanomalehdessä kanteluasiaa koskeneita selostuksia ja samalla "ilkeitä vihjailuja" häntä vastaan. "Ristiriitaisin tuntein ja epäilemättä syvästi murehtien ovat seurakuntalaiset niitä lukeneet", kirkkoherra totesi.

toisella autolla ajosta (1) sekä polkupyörällä ajamisesta ilman valoja pimeän aikana (1) tuomitsemat rangaistukset tuomiokapitulissa merkittiin tiedoksi pöytäkirjassa sekä merkittiin papiston matrikkelitietoihin.

Tuomiokapitulin tiedoksi merkitsemissä yleisen oikeuden lopullisissa tuomioissa yhdessä tapauksessa oli kysymys korkeimman oikeuden päätöksestä. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli 28.3.1956 merkitsi tiedoksi korkeimman oikeuden 22.11.1955 antaman päätöksen n:o 3611. Kihlakunnanoikeus oli hylännyt syytteen, koska oli jäänyt näyttämättä, että pappi olisi kuljettanut autoa huolimattomasti tai varomattomasti tai että hän olisi laiminlyönyt käyttää auton suuntaviittaa ja siten aiheuttanut henkilön kuoleman. Turun hovioikeus 2.7.1954 antamallaan päätöksellä oli jättänyt asian kihlakunnanoikeuden päätöksen varaan. Korkein oikeus muuttaen hovioikeuden päätöstä joulukuun 30 päivänä 1937 annetun, yleisen liikennejärjestyssäännön sisältävän asetuksen 8 §:n 1 momentin ja moottoriajoneuvoliikenteestä toukokuun 21 päivänä 1926 annetun lain 9 §:n sekä RL 21 luvun 10 §:n ja 7 luvun 1 §:n nojalla tuomitsi papin yksin teoin tehdyistä moottoriajoneuvon varomattomasta kuljettamisesta ja kuolemantuottamuksesta 70:een 200 markan määräiseen päiväsakkoon.

> Korkein oikeus otti huomioon, että liikenneonnettomuudessa surmansa saanut oli osaltaan itsekin ollut vahinkoon syypää, kun hän polkupyörällä teiden risteykseen saapuessaan oli "laiminlyönyt tarpeellisessa määrin rajoittaa nopeuttaa ja antaa autolle konevoimalla käyvänä ajoneuvona etuajo-oikeuden". Korkein oikeus sovitteli korvauksia siten, että velvoitti papin suorittamaan vainajan leskelle korvaukseksi puolet päälleajosta aiheutuneista vahingoista eli yhteensä 12.343 markkaa, kolmelle alaikäiselle lapselle elatusapuna kuukausittain etukäteen kutakin lasta kohden 2.000 markkaa, kunnes he voivat elättää itsensä.[91]

4. Säännöstely- ja tullikavallusrikokset

1940- ja 1950-luvuilla tuomiokapituli käsitteli tapauksia, jossa yleinen oikeus oli tuominnut papin säännöstelyrikoksesta, tullikavalluksesta tai salakuljetuksesta. Tuomiokapitulissa kaikkiaan näitä juttuja käsiteltiin seitsemän.

[91] Helsingin hovioikeuden 20.4.1967 antama päätös (R 1965/457/1047) ja 18.5.1967 antama päätös (R 1966/51/158) merkittiin tiedoksi Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulissa 28.4. ja 25.5.1967. Muissa tuomiokapitulissa tiedoksi merkityissä tapauksissa kysymys oli kihlakunnanoikeuden päätöksistä. Eniten tiedoksi merkintöjä oli Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulissa ajalla 1953–1960 yhteensä kahdeksan kappaletta. Seuraavaksi eniten tapauksia oli Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulissa, kuusi kappaletta ajalla 1955–1977.

Näistä kahdessa oli kysymyksessä korkeimman oikeuden ja yhdessä hovioikeuden tuomio. Vain kahdessa tapauksessa tuomiokapituli käsitteli jutun papin käyttäytymistä koskevana asiana ja tuomitsi 1869 KL 126 §:n nojalla rangaistukseksi kummassakin tapauksessa yksityisen varoituksen. Yksityinen varoitus tuomittiin Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin 10.8.1948 antamalla päätöksellä n:o 1 R ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 25.6.1954 antamalla päätöksellä n:o C 2.

1. Mikkelin hiippakunnan tapauksessa Helsingin raastuvanoikeus oli 14.1.1948 tuominnut papin jatketusta säännöstelyrikoksesta lieventävissä olosuhteissa 60:een 100 markan suuruiseen päiväsakkoon papin myytyä kahdesti säännöstelymääräysten vastaisesti ja ylihintaan maalaisvoita – ensimmäisen kerran ainakin kaksi kiloa 900 markan hinnasta kilolta sekä toisen kerran ainakin yhden kilon 800 markan hinnasta -ja lisäksi raastuvanoikeus oli tuominnut papin menettämään valtiolle rikoksen hänelle tuottamana hyötynä 1.500 markkaa ja sen kohteena olevan tavaran arvon 500 markkaa.

Tuomiokapitulissa virallinen syyttäjä lausui havainneensa, että pappi "oli juttua raastuvanoikeudessa käsiteltäessä väittänyt valheeksi sen, mitä asiassa kuullut kaksi todistajaa olivat valansa nojalla kertoneet sekä lisäksi väittänyt, että toinen todistajista oli vastoin sopimusta petollisesti pitänyt hänen huostaansa papin uskomat voit itse ja siten syyllistynyt häpeälliseen rikokseen". Pappi oli tällaisella menettelyllä syyttäjän mukaan "häpäissyt papin arvoa ja Jumalan totuuksien julistajana ainakin niiden silmissä, jotka olivat hänen lausuntonsa asiallisesti joutuneet kuulemaan". Raskauttavana seikkana syyttäjä piti sitä, että pappi oli papille sopimattomaan elatuskeinoon syyllistyneenä koettanut torjua syytteen vetoamalla pappeuteensa ja virkaansa seurakunnan kirkkoherrana. Syyttäjä vaati 1869 KL 126 §:n nojalla papille rangaistusta papille sopimattomaan elatuskeinoon antautumisesta ja "siitä pahennuksesta, jota hän oli syyteasiassa oikeudelle esittämällään vastineella aikaansaanut". Tuomiokapituli tuomitsi papin 1869 KL 126 §:n nojalla, verrattuna saman lain 391 ja 392 §:ään, edellä kerrotusta käytöksestään saamaan yksityisen varoituksen.

2. Oulun hiippakunnan tapauksessa pappi oli Tornion kaupungin raastuvanoikeudessa tuomittu 19.10.1953 tullisalakuljetuksesta ja tullikavalluksesta RL 38 luvun 11 ja 15 §:n nojalla 40:een 300 markan suuruiseen päiväsakkoon. Lisäksi raastuvanoikeus oli julistanut papilta takavarikoidut tavarat (autonosia kauppaliikettään varten) valtiolle menetetyiksi.

Tuomiokapitulille antamassaan selityksessä pappi katsoi joutuneensa "tullimiesten taholta selvän painostuksen alaiseksi" ja että hänen tarkoituksensa ei ollut kavaltaa tullia Ruotsista tuomistaan tavaroista.

Tuomiokapituli katsoi papin syyllistyneen menettelyyn, joka oli omiaan herättämään pahennusta. Tuomiokapituli 1869 KL 126 §:n nojalla rankaisi pappia yksityisellä varoituksella.

3.–7. Tuomiokapituli merkitsi muut viisi pappia koskenutta tuomiota tiedoksi seuraavissa tapauksissa: Turun arkkihiippakunnassa kihlakunnanoikeuden 2.5.1942 tuomitsema sakkorangaistus 75 päiväsakkoa luvattomasta viljan myynnistä ja kohtuuttoman hinnan ottamisesta; samoin Turun arkkihiippakunnassa raastuvanoikeuden 7.6.1943 tuomitsema sakkorangaistus 10 päiväsakkoa luvattomasta elintarvikkeiden (voi ja vilja) kuljetuksista erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa; Kuopion hiippakunnassa korkeimman oikeuden 17.6.1948 päätöksellään n:o 1786 tuomitsema sakkorangaistus 200 päiväsakkoa yksin teoin tehdyistä omankädenoikeudesta ja säännöstelyrikoksesta[92] (metsäajoja varten kunnalle lähetettyjen heinien omavaltainen ottaminen, heinien syöttäminen omalle lehmälle ja heinien luovuttaminen toiselle henkilölle); Tampereen hiippakunnassa Helsingin hovioikeuden 30.1.1956 päätöksellään n:o 110 tuomitsema sakkorangaistus 40 päiväsakkoa tullikavalluksesta (ulkomailta lahjaksi saatua raakakahvia sisältävä noin 10.000 kilon kahvilähetys Suomen kirkkojen jälleenrakennuskomitealle)[93]; sekä Helsingin hiippakunnassa Helsingin hovioikeuden 31.3.1958 päätöksellään n:o 417 tuomitsema sakkorangaistus 60 päiväsakkoa jatketusta salakuljetuksesta (Amerikan Yhdysvalloista ostettu ja Kanadasta siellä lahjoitetuilla varoilla hankitun kahvin, yhteensä 945 kappaletta noin kahden kilon painoisia paketteja, maahantuonti ilman tuontilupaa).[94]

---

[92] Korkein oikeus kumosi Vaasan hovioikeuden 6.2.1948 antaman päätöksen, jolla pappi oli tuomittu 125:een päiväsakkoon ja jätti päätöksen kihlakunnanoikeuden päätöksen varaan. Lisäksi pappi tuomittiin menettämään valtiolle säännöstelymääräysten vastaisesti käsiteltyjen heinien arvona 15.000 markkaa.

[93] Pappi tuomittiin yhteisvastuullisesti Suomen Pibliaseuran kanssa menettämään valtiolle myydyn kahvin arvona 625.464 markkaa. Hovioikeudessa esittelijän eriävän ehdotuksen ja kahden eri mieltä olleen jäsenen lausunnon mukaan pappia vastaan ajettu syyte tuli hylätä ja vapauttaa hänet raastuvanoikeuden tuomitsemasta rangaistuksesta sekä poistaa lausunto kahvin arvon menettämisestä, koska papin ei voitu katsoa väärällä ilmoituksella pidättäneen valtiolta tullimaksua tai liikevaihtoveroa. Korkein oikeus ei päätöksellään 1.9.1958 n:o 1593 antanut muutoksenhakulupaa, joten hovioikeuden päätös jäi pysyväksi.

[94] Jutussa, jossa syyttäjänä oli tullisyyttäjä, oli syytettynä alkuaan kaikkiaan 11 erään kannatusyhdistyksen hallituksen jäsentä, varajäsentä ja puheenjohtaja. Kaikki syytetyt tulivat tuomituiksi jatketusta salakuljetuksesta kukin 60:een päiväsakkoon. Hovioikeus tuomitsi kaksi yhdistyksen jäsentä sekä yhdistyksen puheenjohtajan kuolinpesän (puheenjohtaja oli kuollut jutun ollessa hovioikeudessa), koska raastuvanoikeuden päätös salakuljetetun tavaran arvon ja rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettämistä koskevalta osalta jäi puheenjohtajan osalta pysyväksi, yhteisvastuullisesti yhdessä yhdistyksen kanssa menettämään valtiolle raastuvanoikeuden tuomitsemat luvattomasti maahan tuodun omaisuuden arvo 1.800.000 markkaa ja rikoksen tuottama taloudellinen hyöty 500.000 markkaa.

Kokoava arvio. Sellaisessa tapauksessa, missä yleinen tuomioistuin oli lopullisella päätöksellä tuominnut moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena tai törkeästä rattijuopumuksesta vankeusrangaistuksen ehdottomana ja rikoksen uusimistapauksessa myös ehdollisena, tuomiokapituli sovelsi 1964 KL 115 §:n 1 momenttia, vaikkakaan ei pitänyt rikosta sellaisena, että pappi olisi katsottava sen perusteella sopimattomaksi pappisvirkaan. Kysymyksessä tällöin oli "muunlainen rikos" kuin pappisvirkaan sopimattomaksi tekevä rikos. Tuomiokapitulin soveltaessa useimmissa tapauksissa 1869 KL 126 §:n ja 1964 KL 108 §:n säännöstä papille sopimattomasta käyttäytymisestä tuomiokapitulin oli mahdollista tuomita rangaistukseksi myös varoitus. 1964 KL 115 §:n 1 momentin nojalla pappisviran toimittamisesta erottamiseen oli tuomittava vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi, joten varoituksen tuomitseminen ei tämän lainkohdan nojalla ollut mahdollista.

Tarkasteltaessa tuomiokapitulien päätöksiä kokonaisuutena voidaan todeta, että lievimmät rangaistukset tuomitsi Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli: yksi julkinen varoitus ja neljä varoitusta. Näissä varoituksen kohdalla kysymys oli alioikeuden tuomitsemasta sakkorangaistuksesta. Vuoden 1965 tapauksessa kysymys oli kolmen kuukauden ehdottomasta vankeusrangaistuksesta. Kun teko oli tapahtunut 1869 KL:n voimassaoloaikaan, tuomiokapituli tuomitsi papin käyttäytymistä koskevan säännöksen 1869 KL 126 §:n nojalla papille julkisen varoituksen. Mikkelin ja Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli tuomitsi ankarimmat rangaistukset – kuusi kuukautta erotettavaksi pappisviran toimittamisesta – kolmen kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen perusteella.

Erityisesti jatkosodan aikana ja sodan jälkeen 1940- ja 1950 -luvulla säännöstelylainsäädännön voimassa ollessa seitsemän pappia tuomittiin yleisessä oikeudessa mm. yleistä kansanhuoltoa koskevista säännöstelymääräyksistä 24.4.1942 annetun valtioneuvoston päätöksen 3 §:n, hintojen säännöstelystä 25.3.1945 annetun kansanhuoltoministeriön päätöksen 6 §:n, säännöstelyrikosten rankaisemisesta 30.12.1943 annetun lain 2 §:n 3 kohdan, 3 ja 4 sekä 7 §:n, heinän luovuttamisen väliaikaisesta kieltämisestä 25.7.1946 annetun valtioneuvoston päätöksen, sodan johdosta vahinkoa kärsimään joutuneiden avustamiseksi ulkomaalta lahjoina saatujen tavaroiden tullivapaudesta 12.7.1940 annetun lain 1 §:n ja sen soveltamisesta annetun valtioneuvoston päätöksen 1 ja 2 §:n, liikevaihtoverolain 3 §:n 3 momentin ja 53 §:n 1 momentin sekä RL 38 luvun 11 §:n, 12 §:n 1 momentin ja 15 §:n 2 momentin nojalla ja viennin ja tuonnin säännöstelystä 29.12.1950 annetun asetuksen 1 ja 15 §:n nojalla, kaikista sakkorangaistukseen.

Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulin tuomittua papille lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä jatketusta säännöstelyrikoksesta ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin tuomittua tullisalakuljetuksesta ja tullikavalluksesta yksityisen varoituksen 1869 KL 126 §:n nojalla Mikkelin tuomiokapituli painotti, ei niinkään itse säännöstelyrikosta, vaan papin käyttäytymistä raastuvanoikeudessa; kysymyksessä olivat papin vastoin todistajalausuntoja esittämät valheelliset väittämät. Oulun tuomiokapituli puolestaan painotti sitä, että papin menettely oli omiaan herättämään pahennusta.

Papin tieliikennerikosta, varkautta, näpistystä, pahoinpitelyä ja herjausta koskeneissa tapauksissa tuomiokapitulin linja oli yhtenäinen; tuomioistuimen tuomitsema sakkorangaistus merkittiin papiston matrikkeliin. Sama koski myös kahta edellä mainittua Mikkelin ja Oulun hiippakunnan tapausta lukuunottamatta muita säännöstelyrikoksia ja tullikavallusrikoksia, joissa rangaistuksena oli sakkoa. Kun yhteenkään näihin tapauksiin ei liittynyt 1869 KL 134 §:n ja 1964 KL 114 §:n tarkoittamaa hallinnollista toimenpidettä pidättää pappia pappisviran toimittamisesta, tuomiokapituli ei pitänyt tekoja lainvoimaisen yleisen oikeuden päätöksen jälkeenkään "häpeällisenä" tai pappisvirkaan sopimattomaksi tekevänä.

Varkaus, varkaus ja näpistys sekä pahoinpitely olivat sellaisia rikoksia, joista tuomiokapituli tuomitsi papille 1964 KL 108 §:n nojalla varoituksen papille sopimattomasta käyttäytymisestä, ja lievästä pahoinpitelystä piispa antoi muistutuksen. Kohtuullisuusharkinta tuli erityisesti kahdessa Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin päätöksessä esiin; ensiksi vuonna 1949, jolloin tuomiokapituli katsoi, että virkamiehenä ilman hyötymisen tai vahingoittamisen tarkoitusta tehdystä väärästä merkinnästä kirkonkirjaan tuomittu neljän kuukauden vankeusrangaistus ei antanut aihetta ryhtyä tuomitsemaan kirkkoherraa pappisviran menettämiseen; ja toiseksi vuonna 1979, jolloin yhdellä teolla tehdystä varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä ja kuolemantuottamuksesta papille tuomittu 30 päiväsakkoa sisälsi sanotusta virheestä tulevan kaiken rangaistuksen, eikä virkavirhe sisältänyt sellaista, joka tekisi papin "vähemmän soveliaaksi" papinvirkaan tai pappisvirkaan.

Yleisessä tuomioistuimessa papille tuomitut rangaistukset pääosin olivat sakkorangaistuksia. Poikkeuksen tekivät kahdeksan moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena tai törkeästä rattijuopumuksesta tuomittua vankeusrangaistusta, joista viisi ehdollisena tuomittua, yksi varkaudesta tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus ja yksi virkamiehenä ilman hyötymisen tai vahingoittamisen tarkoitusta tehdystä väärästä merkinnästä kirkonkirjaan tuomittu vankeusrangaistus.

Rangaistusmääräyslaki (146/70)[95], rikesakkolaki (66/83), rikesakkoasetus (606/83), laki rikesakosta tieliikenteessä (68/83) ja asetus rikesakosta tieliikenteessä (605/83) vaikuttivat sen, että tieliikennerikokset ja -rikkomukset käsiteltiin rangaistusmääräyksin tai rikesakkomenettelyssä, ellei papin ilmoituksesta asiaa siirretty tuomioistuimessa käsiteltäväksi.

4. ERITYISTUOMIOISTUIMEN PAPPIA KOSKEVA TUOMIO

4.1. Aseellisen toiminnan luvaton valmistelu

Tapausaineistossa on viisi korkeimman oikeuden päätöstä sotaylioikeuden viiteen vuonna 1948 julistamaan päätökseen aseellisen toiminnan luvatonta valmistelua ynnä muuta koskevassa jutussa. Kahdeksan pappia, joista kuusi Kuopion hiippakuntaan kuuluvaa ja kaksi Tampereen hiippakuntaan kuuluvaa, oli syytettynä aseellisen toiminnan luvattomasta valmistelusta yli tuhannen muun henkilön kanssa.[96]

Sotaylioikeus tuomitsi seitsemän pappia, joista kuusi vakinaista kirkkoherraa ja yksi virkaatoimittava kirkkoherra, 1–4 kuukauden vankeusrangaistukseen seuraavasti:

1) 22.5.1948 julistamallaan päätöksellä tuomitsi virkaatoimittavan kirkkoherran kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen täytäntöönpanon lykkääntyessä kahden vuoden koetusajan;

2) 2.6.1948 julistamallaan päätöksellä tuomitsi kirkkoherran kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen kolmen vuoden koetusajoin;

---

[95] L rangaistusmääräyksestä vuodelta 1931 koski vähäisten rikosten rankaisemista rangaistusmääräyksin. Se tuli kumotuksi 25.5.1934 annetulla lailla rangaistusmääräyksestä, joka tuli voimaan 1.7.1934. Vähäisellä rikoksella tarkoitettiin yleisen alioikeuden käsiteltävää rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta kuusi kuukautta sekä poliisijärjestyksen, kunnallisen tai muun järjestyssäännön tahi laillisesti vahvistetun uhkasakkokiellon rikkomista. Tämän lain 13 §:n mukaan lakia ei ollut sovellettava asioihin, joiden käsittelyssä yleiselle asiamiehelle tai asianomistajalle sen mukaan kuin siitä on erikseen säädetty, on varattava tilaisuus olla saapuvilla. Pappia koskevissa tapauksissa tätä lakia ei voitu soveltaa, koska tuomiokapitulin tuli määrätä 1869 KL 393 §:n nojalla tuomiokapitulin asiamies.

[96] Korkein oikeus tuomitsi 1488 vapausrangaistusta asekätkentäasiassa. Keskimääräinen korkeimman oikeuden tuomitsema vapausrangaistus oli kolmen kuukauden mittainen. Nämä tiedot ilmenevät asekätkentätyöryhmän 1992 selvityksestä s. 32–33. Pidätykset asekätkennän tutkimusten yhteydessä perustuivat ns. tasavallan suojelulakiin (307/39).

3) 28.10.1948 julistamallaan päätöksellä tuomitsi kirkkoherran yhden kuukauden vankeusrangaistukseen katsoen kirkkoherran täydelleen kärsineen tuomitun rangaistuksen;

4) 3.11.1948 julistamallaan päätöksellä tuomitsi kirkkoherran kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen kolmen vuoden koetusajoin; sekä

5) 9.12.1948 julistamallaan päätöksellä tuomitsi kolme kirkkoherraa kolmen, neljän ja yhden kuukauden vankeusrangaistukseen, kaksi ensin mainittua kolmen vuoden koetusajoin ja viimeksi mainitun osalta rangaistus täydellisesti kärsittynä. Yhden kirkkoherran osalta sotaylioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että hän olisi syyllistynyt syytteessä mainittuun rikokseen.

Korkein oikeus päätöksillään 1.11.1949 n:o 4051 ja 2.12.1949 n:o 4664 korotti kahden kirkkoherran osalta sotaylioikeuden tuomitseman kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen neljäksi kuukaudeksi vankeutta ja lisäksi muutti kahden vuoden koetusajan yhden osalta kolmeksi vuodeksi. Sotaylioikeuden 2.6.1948 ja 3.11.1948 kahden vuoden koetusajalle tuomitsemat kahden kuukauden vankeusrangaistukset korkein oikeus 20.12.1949 antamallaan päätöksellä n:o 4943 ja 15.3.1950 antamallaan päätöksellä n:o 1234 muutti kolmen vuoden koetusajalle. Muilta osin korkein oikeus 3.11.1949 antamallaan päätöksellä n:o 4101 pysytti sotaylioikeuden 28.10.1948 julistaman päätöksen ja 2.12.1949 antamallaan päätöksellä n:o 4664 sotaylioikeuden 9.12.1948 antaman päätöksen.

Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli merkitsi pöytäkirjassaan tiedoksi ja papiston matrikkeliin merkittäviksi korkeimman oikeuden päätökset seuraavasti: Korkeimman oikeuden 1.11.1949 antama päätös n:o 4051 15.12.1949 (ptk. 18 §); korkeimman oikeuden 3.11.1949 antama päätös n:o 4101 7.1.1950 (ptk. 11 §); sekä korkeimman oikeuden 20.12.1949 antama päätös n:o 4943 2.2.1950 (ptk. 14 §). Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli merkitsi korkeimman oikeuden päätökset tiedoksi ja papiston matrikkeliin merkittäviksi seuraavasti: korkeimman oikeuden 2.12.1949 antama päätös n:o 4664 12.1.1950 (ptk. 15 §); ja korkeimman oikeuden 15.3.1950 antama päätös n:o 1234 13.4.1950 (ptk. 3 §).

> Sotaylioikeuteen toimittamissaan syytekirjelmissä ja juttua sotaylioikeudessa käsiteltäessä syyttäjä lausui mm. sotaylioikeuden 3.11.1948 julistaman päätöksen mukaan, että "sitten kun syyskuun 19 päivänä 1944 tapahtuneen välirauhan solmiamisen jälkeen päämajasta käsin yli ryhdytty vastoin välirauhan sopimuksen määräyksiä sekä salassa maan hallitukselta ja sille vastuunalaiselta ylimmältä sotilasjohdolta kätkemään eri puolille maata sotatarvikkeita ja muodostamaan sotilaallisesti järjestettyjä elimiä ja osastoja, joiden tarkoituksena oli ollut kätkettyjä sotatarvikkeita käyttäen ryh-

työ aseelliseen toimintaan, sekä tuon suunnitelman mukaan oli sanottua laitonta toimintaa valmistelemaan ja järjestämään Pirkka-Hämeen suojeluskuntapiiriin, josta sittemmin oli muodostettu Tampereen sotilaspiiri, syys-lokakuun vaihteessa 1944 komennettu toiseksi yleisesikuntaupseeriksi majuri Aimo Ensio Mattila, piirin alueella oli Mattila ja hänen läheiseksi apulaisekseen näissä asioissa ryhtyneen, piirin yleisesikuntaupseerina silloin toimineen mutta sittemmin karkuteille lähteneen majuri Jussi Kirjavaisen sekä heidän eri kunnista apulaisekseen ottamiensa henkilöiden toimesta useihin eri paikkoihin kätketty puolustuslaitokselle kuuluvia erilaisia sotatarvikkeita ja muutenkin ryhdytty aseellisen toiminnan luvattomaan valmisteluun, mikä valmistelutoimintaa seuranneen joulukuun loppupuolelta lähtien, jolloin Mattila oli siirtynyt uuteen toimipaikkaan, piirin alueella oli ryhtynyt ohjaamaan erään toisen piirin esikunnassa samanlaisessa tehtävässä toiminut, saman joulukuun 2 päivänä puolustuslaitoksen palveluksesta vapautunut majuri Eero Olavi Kivelä". Syytekirjelmät olivat sanamuodoltaan teonkuvauksen osalta samansisältöisiä jokaisessa sotaylioikeuden päätöksessä. Pappeihin kohdistuneissa yksityiskohtaisissa syytteissä sotatarvikkeiden kätkentä tai siinä avustaminen oli Kuopion hiippakunnan kolmen papin kohdalla tapahtunut papin toimiessa kunnanelimen johtajana ja yhdessä tapauksessa suojeluskunnan paikallispäällikkönä ja myöhemmin kotiuttamistoimiston päällikkönä. Syytteen mukaan aseita oli kätketty mm. pappilan aittaan, kirkon ullakolle, lautakasaan, ladon alle kuoppaan sekä järveen.

Kuultuaan syytteestä kaikkia syytettyjä sotaylioikeus, jossa myös Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulia ja Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulia kuultiin pappia vastaan tehdyn syytteen johdosta, katsoi selvitetyksi, että syytetyt olivat tehneet ne rikolliset teot, joista heille oli vaadittu rangaistusta. Sotaylioikeuden ja korkeimman oikeuden soveltamat lainkohdat olivat seuraavat: Aseellisen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa tammikuun 24 päivänä 1947 annetun lain 2 §:n 1 momentti, saman lain 1 §:n 1 momentti, sotaväen rikoslain 142 §:n 1 momentti, yleisen rikoslain 21 luvun 1 §:n 2 momentti ja 7 luvun 1 §, säännöstelyrikosten rankaisemisesta joulukuun 30 päivänä 1943 annetun lain 2 §:n 1 momentti sekä yleisistä kansanhuoltoa koskevista säännöstelymääräyksistä huhtikuun 24 päivänä 1942 ja nestemäisten polttoaineiden säännöstelystä tammikuun 20 päivänä 1944 annetut valtioneuvoston päätökset.

Aseellisen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa annetun lain (35/47) 9 §:n nojalla korkein oikeus katsoi kahden kirkkoherran sen johdosta, että he olivat olleet rikoksista kauan pidätettyinä tai turvasäilössä, jo täysin kärsineen heille tuomitut yhden kuukauden vankeusrangaistukset. Rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäytymisen osalta sovellettu lainkohta oli sotaylioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa aseelli-

sen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta annetun lain 8 § ja ehdollisesta rangaistustuomiosta kesäkuun 20 päivänä 1918 annettu laki.

Korkein oikeus 20.12.1949 antamallaan päätöksellä n:o 4943 pysytti sotaylioikeuden päätöksen siltä osin, kun siinä oli kysymys papin tuomitsemisesta korvauksiin, toisen papin kohdalla yhteisvastuullisesti toisen henkilön kanssa 677 markkaa ja toisen papin kahden muun henkilön kanssa yhteisvastuullisesti 69.916 markkaa.

Ankarimmat eli neljän kuukauden vankeusrangaistukset kolmen vuoden koetusajalla korkein oikeus tuomitsi 20.12.1949 antamallaan päätöksellä n:o 4943 kahdelle papille ja 1.11.1949 n:o 4051 yhdelle papille seuraavista teoista:

1. Virkaatoimittava kirkkoherra toimiessaan suojeluskunnan paikallispäällikkönä ja myöhemmin kotiuttamistoimiston päällikkönä a) lokakuun lopussa tai marraskuun alussa 1944 suostuttanut apulaisekseen aseiden kätkentään erään henkilön ja viestiverkoston viestimieheksi erään toisen henkilön sekä kehottanut yhtä henkilöä ryhtymään sanotunlaiseksi viestimieheksi ja useita kuukausia myöhemmin suostuttanut tuollaiseksi viestimieheksi vielä erään kolmannen henkilön, b) mainitun marraskuun puolivälissä kätkenyt kivääriin, 2 konepistoolia tarvikkeineen, pikakivääriin tarvikkeineen ynnä 9.000 kivääriin, 761 konepistoolin ja 136 pistoolin patruunaa asuintalonsa lähelle kaivamiinsa kuoppiin sekä myöhemmin luovuttanut niistä osan viestimiehelle edelleen kätkettäväksi ja c) vuoden 1945 alussa laatinut suunniteltua taisteluyksikköä varten joukkueen henkilöluettelon ja toimittanut sen yleisesikuntaupseerille.

2. Kirkkoherra toimiessaan kunnanelimen johtajana a) loka-marraskuussa 1944 suostuttanut kaksi henkilöä kunnanelimen jäseniksi, b) yhdessä toisen suostuttelemansa henkilön kanssa marras- ja joulukuussa 1944 kahtena eränä vastaanottanut hänelle toimitetut 53 kivääriä, 4 pikakivääriä, panssarintorjuntakivääriin ja 4 konepistoolia, kaikki varusteineen, 20.770 kivääriin ja 11.000 konepistoolin patruunaa sekä 3 käsikranaattia sekä kätkenyt tarvikkeet erään ladon sillan alle kaivettuun kuoppaan, mistä ne oli saatu takaisin, 2 kivääriä vahingoittuneina, c) kevättalvella 1945 suostuttanut erään henkilön paikkakunnalle muodostettavan yksikön johtajaksi ja d) yhdessä suostuttamiensa kolmen henkilön kanssa laatinut miehistönvarausluettelon sanottua, 40–50 miestä käsittävää yksikköä varten.

3. Kirkkoherra toimiessaan kunnanelimen johtajana a) loka-marraskuussa 1944 suostuttanut erään henkilön kunnanelimen huoltomieheksi ja toisen henkilön sen viestimieheksi ja b) talvella 1944–1945 vastaanottanut sekä kätkenyt ensin aittaansa ja heinäkuussa 1945 kesähuvilallaan olleeseen lautakasaan hänelle lähetetyt ainakin 6 laatikkoa aseita ja 300 ensisidettä, jotka aseet samoin kuin osuuskassahoitajan kätkemät tarvikkeet eli yhteensä 44 kivääriä, 6 konepistoolia, 4 pikakivää-

riä sekä 12.000 kivääriin ja 10.450 konepistoolin patruunaa, kirkkoherra oli sanotun heinäkuun lopulla ja seuranneessa elokuussa yhdessä osuuskassanjohtajan ja toisen henkilön kanssa upottanut ne järveen, mistä osa niistä oli saatu takaisin, 2 kivääriä kuitenkin vahingoittuneina, ja muu osa tarvikkeista jäänyt kateisiin.

Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin pöytäkirjasta 30.1.1947 (ptk. 6 §) ilmeni piispan ilmoitus, että "niinsanottuun asekätkentäjuttuun sekaantunut ja siitä syystä aikaisemmin pidätettynä ollut" kirkkoherra oli tiedustellut häneltä, olisiko hänen puheena olevan jutun takia otettava ero papinvirasta.[97] Piispa Eino Sormunen ilmoitti olevansa sitä mieltä, "ettei ilman muuta ole pidettävä oikeana sitä, minkä voittajavalta oikeaksi sanoo". Kun lisäksi kirkkoherra ei tiennyt menetelleensä omaatuntoansa vastaan, ei piispan mielestä tekoa ollut pidettävä häpeällisenä. Tähän piispan kantaan tuomiokapituli yksimielisesti pöytäkirjan mukaan yhtyi. Piispa Sormusen ilmaisema kanta voidaan nähdä laajemmin asekätkentäjutun oikeustajun ilmaisuna. Kuten myöhempi oikeudellinen selvitys ns. asekätkentälain sisällöstä sekä sen säätämiseen liittyneistä näkökohdista osoitti, asekätkennän ensisijaisena tavoitteena oli torjua maan miehitys sekä siihen liittyen ehkäistä sisäiset levottomuudet. Tavoitteena ei ollut välirauhansopimuksen kumoaminen, vaan sen mukaisten valtakunnan rajojen turvaaminen.[98]

Oikeushistoriallisen analyysinsä lopussa asekätkentätyöryhmä 1992 katsoo, että asiakirjatodisteet osoittavat oikeaksi sen näkemyksen, että "asekätkijät eivät tavoitelleet välirauhasopimuksen kumoamista, vaikka heidän toimintansa rikkoikin sen yksittäisiä määräyksiä". Työryhmän selvityksen mukaan hankkeen pohjimmaisena tavoitteena oli välirauhansopimuksen pysyttäminen voimassa niin, että sen asettamia maastollisia rajoja ei loukattaisi. Asekätkentä ei myöskään selvityksen mukaan uhannut vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä, vaan päinvastoin pyrki ehkäisemään yritykset sen kumoamiseksi. Tätä taustaa vasten myös asekätkentähankkeessa mukana olleet papit toimivat velvollisuudentuntonsa mukaisesti isänmaan puolesta. Näin ollen tuomio-

[97] Pöytäkirjassa käytetään termiä papinvirka, vaikka 1869 KL 134 ja 135 § huomioon ottaen kyse on pappisvirasta.

[98] Asekätkentätyöryhmän 1992 selvitys s. 7–8. Asekätkennästä muussa kuin oikeudellisessa tutkimuksessa ks. Lukkari: Asekätkentä, Ahtokari: Asekätkentäjuttu ja Rautkallio: Sotasyyllisyysnäytelmä. – VJ 67 §:n mukaisessa säätämisjärjestyksessä syntyneen aseellisen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa taannehtivana lakina ks. Asekätkentätyöryhmän 1992 selvitys s. 30–32 ja selvityksessä mainittu kirjallisuus mm. Wrede s. 31–32, Serlachius s. 72 ja Hakkila s. 572–573 sekä Eerola s. 7–20 ja siinä mainittu kirjallisuus.

kapitulilla ei ollut aihetta puuttua asekätkentälain nojalla vankeusrangaistuksiin tuomittujen pappien pappisvirkaan, koska kysymyksessä ei ollut 1869 KL 134 ja 135 §:ssä tarkoitettu häpeällinen teko. Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin pöytäkirjassa 31.1.1947 (ptk. 6 §) piispa Eino Sormusen esittämät näkemykset, johon tuomiokapituli yhtyi, kirkollisen johtajan kannanilmaisuna omalta osaltaan tuovat esiin ja tukevat asekätkentätyöryhmän 1992 mietinnön selvityksiä; asekätkentälaki seurauksineen ymmärrettiin välttämättömäksi kompromissiksi eri suuntiin käyvien paineiden puserruksessa.[99]

4.2. Virka-aseman väärinkäyttäminen valtakunnan vahingoksi

Sotaan syyllisten rankaisemisesta syyskuun 12 päivänä 1945 annetun lain (890/45) 2 §:ssä tarkoitettu erityinen sotasyyllisyysoikeus 21.2.1946 julistamallaan tuomiolla tuomitsi virka-aseman väärinkäyttämisestä valtakunnan vahingoksi entisen tasavallan presidentin Risto Rytin, entiset pääministerit, varatuomari Johan Wilhelm Rangellin ja professori Edvin Linkomiehen, entiset ulkoministerit, erikoislähettiläs ja täysivaltainen ministeri Carl Henrik Ramsayn ja entiset ministerit, toimitusjohtaja Väinö Tannerin ja pankinjohtaja Tyko Reinikan, entisen virkaatoimittavan lähettilään, professori Toivo Kivimäen sekä entisen ministerin, pastori Antti Kukkosen. Sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain 1 §:n nojalla sotasyyllisyysoikeus tuomitsi Rytin, Rangellin, Kukkosen, Linkomiehen, Ramsayn ja Reinikan virka-aseman väärinkäyttämisestä valtakunnan vahingoksi pidettäväksi, Rytin asianhaarojen ollessa raskauttavat 10 vuotta kuritushuoneessa sekä muut vankeudessa Rangellin kuusi vuotta, Tannerin viisi vuotta kuusi kuukautta, Linkomiehen viisi vuotta kuusi kuukautta ja Ramsayn kaksi vuotta kuusi kuukautta sekä Kukkosen ja Reinikan, ottaen huomioon heidän vähemmän keskeisen asemansa hallituksessa, kummankin kaksi vuotta. Kivimäen sotasyyllisyysoikeus tuomitsi saman lainkohdan nojalla pidettäväksi vankeudessa viisi vuotta. Sotasyyllisyysoikeuden päätöksen mukaan "Kivimäen eduskunnan ulko-

[99] Asekätkentätyöryhmän 1992 selvitys s. 36, josta ilmenee perustelut tälle seuraavasti: "Työryhmä tähdentää lopuksi, että lain säätäminen asekätkijäin tuomitsemiseksi koettiin myös asekätkijäin itsensä piirissä välttämättömäksi ratkaisuksi. Heidän toivomustaan vastasi sekin, että asekätkijät tuomittiin poliittiseen rikokseen syyllisinä suhteellisen lieviin rangaistuksiin. Jälkeen päin maksettiin vielä korvauksia tapahtuneista aiheettomista vapaudenriistoista. Tällä tavoin laki seurauksineen ymmärrettiin välttämättömäksi kompromissiksi eri suuntiin käyvien paineiden puserruksessa." Asekätkentälain nojalla langetettuihin tuomioihin ei asekätkentätyöryhmän 1992 mielestä ollut enää syytä millään julkisen vallan toimenpiteillä puuttua.

asiainvaliokunnalle antamien tiedoitusten, joissa hän on esittänyt muun muassa Saksassa olevilta sotilaallisilta ja poliittisilta johtohenkilöiltä saamiaan tietoja, lausumatta omaa käsitystään tietojen luotettavaisuudesta, on yksipuolisuutensa vuoksi katsottava olleen erehdyttäviä ja Kivimäen tuolla menettelyllään on katsottava osaltaan estäneen sodan aikana rauhan aikaansaamista eikä hänen puolustuksekseen esittämänsä seikat voi vapauttaa häntä rangaistuksesta". Sotasyyllisyysoikeus määräsi pastori Kukkosen vangittavaksi ja passitti tuomitut Helsingin lääninvankilaan rangaistustaan kärsimään.

Sotasyyllisyysoikeus katsoi, että suostumus sotilaallisiin keskusteluihin Saksan kanssa toukokuun lopulla 1941, sodan alkamista koskenut tiedonanto eduskunnalle, Englannin sodanjulistus, USA:n rauhanaloitteiden torjuminen lokakuussa 1941 ja maaliskuussa 1943, kevään 1944 rauhanehtojen hyväksyminen ja Ribbentrop-sopimus – teot ja laiminlyönnit, jotka sotasyyllisyysoikeus katsoi käyneen ilmi – olivat tuomion mukaan "siinä mielessä kuin sotaan syyllisten rankaisemisesta syyskuun 12 päivänä 1945 annetussa laissa, verrattuna Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton sekä Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhtyneen Kuningaskunnan välillä syykuun 19 päivänä 1944 tehdyn välirauhan sopimuksen 13 artiklan määräyksiin, tarkoitetaan, ratkaisevalla tavalla vaikuttaneet Suomen joutumiseen sotaan vuonna 1941 Sosialististen Neuvostotasavaltain Liittoa tai Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhtynyttä Kuningaskuntaa vastaan tai estäneet sodan aikana rauhan aikaansaamista". Sotaylioikeus totesi, että se, mitä presidentti Ryti, varatuomari Rangell, pastori Kukkonen, toimitusjohtaja Tanner, professori Linkomies, ministeri Ramsay ja pankinjohtaja Reinikka olivat puolustuksekseen väittäneet, ei sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain mukaan voinut vapauttaa syytettyjä rangaistuksesta.

> Syytettyjen puolustuksekseen esittämät väitteet ilmenivät sotasyyllisyysoikeuden tuomiosta seuraavasti: "(...) valtakunnan maantieteellinen asema oli vaikuttanut maan joutumiseen sotaan, että saksalaisten sotavoimien maassaolo ja maan elintarviketilanne ynnä tarjolla olleiden rauhanehtojen raskaana pitäminen olivat estäneet rauhan aikaansaamista tarkoittaneiden aloitteiden ja ehdotusten toteutumista, että maa oli ollut hätätilassa yllä mainitun Saksalle annetun sitoumuksen antamisaikana sekä etteivät he edellä kerrotulla menettelyllään olleet tarkoittaneet sotaan joutumista, rauhan estämistä tai maan vahinkoa".

Sotasyyllisyysoikeus otti kuitenkin syytettyjen puolustuksekseen esittämät väitteet huomioon rangaistusten suuruutta määrättäessä. Näiden seikkojen lisäksi rangaistusten suuruutta määrättäessä sotasyyllisyysoikeus otti huo-

mioon "hallituksen ja sen jäsenten eri tilaisuuksissa osoittama pyrkimys rauhan tavoitteluun".[100]

Sotasyyllisyysoikeus lähetti lyhennysotteen 21.2.1946 julistamastaan tuomiosta Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulille. Tuomiokapitulin sihteeri Mauno Saloheimo esitti kirjallisessa valmistuksessaan, ettei tuomiokapitulilla ollut syytä ryhtyä asiassa muihin toimenpiteisiin kuin merkitä pastori Kukkosen rangaistus matrikkeliin. Esittelijän valmistuksen mukaan rikos, josta pastori Kukkonen oli tuomittu rangaistukseen, ei ollut sellainen kuin 1869 KL 135 ja 392 §:ssä säädettiin. Rikoksena, josta aiheutuu "kunnian menettäminen tai yleinen häpeä" edellä mainittujen lainkohtien nojalla, esittelijän mukaan oli "ilmeisesti pidettävä vain sellaisia rikoksia, joista varsinaisen rangaistuksen ohella on rangaistusseuraamuksena kansalaisluottamuksen menettäminen". Kun tästä nyt ei ollut kysymys, eikä myöskään papille sopimattomasta käyttäytymisestä pappisvirassa, esittelijä katsoi, ettei tuomiokapitulilla ollut syytä ryhtyä asiassa muihin toimenpiteisiin kuin merkitä pastori Kukkosen rangaistus matrikkeliin.

Sotasyyllisyysoikeudenkäynnissä opetusministerinä 27.3.1940–5.3.1943 toiminutta pastori Antti Kukkosta[101] avusti varatuomari Eemeli Niemelä ja 1869 KL 393 §:ssä tarkoitettuna tuomiokapitulin asiamiehenä toimi rovasti Kaarlo Sylvander.

> Korkeimman oikeuden presidentti N. Hj. Neovius[102] 8.11.1945 päivätyllä kirjeellään ilmoitti Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulille seuraavaa: "Valtioneuvosto on kuluvan marraskuun 6 päivänä antamallaan päätöksellä määrännyt sotasyyllisyysoikeudessa syytteen nostettavaksi muun muassa entistä ministeriä, pastori Antti Kukkosta vastaan. Kirkkolain 393 §:ään viitaten kunnioittaen kehoitan tuomiokapitulia määräämään asiamiehensä olemaan saapuvilla torstaina kuluvan marraskuun 15 päivänä kello 10 alkavassa sotasyyllisyysoikeuden istunnossa, joka pidetään Tieteellisten seurojen talossa Helsingissä Snellmaninkatu 9–11." Tuomiokapituli pöytäkirjassaan 15.11.1945 (ptk. 4 §) merkitsi, että rovasti Sylvander oli määrätty asiamieheksi 10.11.1945.

---

[100] Sotasyyllisyysoikeudenkäynnistä "sotasyyllisyysnäytelmänä" ks. Rautkallion teos. Silloisen pääministerin J.K. Paasikiven ja silloisen oikeusministerin Urho Kekkosen aloitteellisuudesta sotasyyllisyysoikeuden tuomareihin vaikuttamiseksi, "tietynasteisesta tuomioistuimen poliittisesta painostuksesta", ks. mt. s. 277–304.

[101] Antti Kukkonen (s. 3.10.1889, k. 14.2.1978) toimi kansanedustajana 1919–1945 ja 1945–1962 ja opetusministerinä seitsemässä hallituksessa 1924, 1928, 1929–1930, 1931–1932, 1936–1938, 1940 ja 1941–1943.

[102] Neovius toimi aluksi sotasyyllisyysoikeuden puheenjohtajana. Syyttäjänä toimi oikeuskansleri Toivo Tarjanne.

Sotasyyllisyysoikeuden istunnot olivat 15.–17.11. ja 10.–21.12.1945, 9.–14. ja 23.–25.1.1946 sekä 31.1.–2.2.1946. Tuomion sotasyyllisyysoikeus julisti 21.2.1946. 10.12.1945 pidetyssä oikeuden istunnossa äänin 8–7 – vähemmistön halutessa vapauttaa kaikki – oikeus päästi vangituista syytetyistä Tannerin, Reinikan, Kukkosen ja Kivimäen vapaalle jalalle. Myöhemmin tammikuussa 9.1.1946 syyttäjä esitti vapaalle jalalle laskettujen vangitsemista koskeneen vaatimuksen. Sotasyyllisyysoikeus äänin 8–7 päätti vangita Kivimäen, Reinikan ja Tannerin. Näin syytetyistä vain Antti Kukkonen ei ollut vangittuna sotasyyllisyysoikeuden viimeisissä istunnoissa. Julistaessaan tuomion 21.2.1946 sotasyyllisyysoikeus samalla määräsi pastori Kukkosen vangittavaksi ja passitti kaikki tuomitut Helsingin lääninvankilaan "saatettaviksi rangaistustaan kärsimään".[103]

Antti Kukkosen elämää ja ajatuksia käsittelevässä teoksessa Ankarat käskyt kohtalon Tarvainen selostaa[104] yksityiskohtaisesti "sotaan syyllisenä" -otsikoidussa luvussa sotasyyllisyysoikeudenkäyntiä. Sotasyyllisyysoikeuden tuomiosta ilmenevä Antti Kukkosen "vähemmän keskeinen asema hallituksessa" ilmeni myös Tarvaisen kirjasta mm. seuraavasti: "Kukkosta ja Reinikkaa pidettiin eräillä tahoilla 'perifeerisinä' jäseninä syytettyjen joukossa puhuttiinpa niinkin, että heidät oli otettu mukaan vain sitä varten, että mukana olisi joku, joka voitaisiin vapauttaa. Kukkosen asema näytti välillä muutenkin helpottuvan, kun osoitettiin, ettei hän ollut aina läsnä ulkoasiainvaliokunnan kokouksissa sen tehdessä ratkaisevia päätöksiä, eikä ollut edes tietoinen jokaisesta ratkaisusta." Antti Kukkosen avustaja varatuomari Niemelä viittasi valtioneuvoston istunnossa 6.11.1945 syytteen nostamisesta sotasyyllisyysoikeudessa määrättäessä asian esitelleen oikeusministeriön kansliapäällikön, hallitusneuvos Reino Kuuskosken esitykseen, ettei hän ottaen huomioon syytteeseen panemiselle asetettavat ankarat vaatimukset katsonut olevan perusteita Antti Kukkosen syytteeseen asettamiselle, koska ulkopolitiikan hoito sodan aikana oli tosiasiallisesti keskittynyt presidentille ja sen ohella erityisesti pää-, ulkoasiain- ja puolustusministerille.[105] Avustaja Niemelä viittasi vielä ulkoasaiainvaliokunnan jäsenten vastuun osalta epäjohdonmukaisuuteen, koska syytteen ulkopuolelle oli jätetty silloinen valtiovarainministeri Mauno Pekkala, "joka eriävää mielipidettä ilmoittamatta otti osaa kaikkiin sotaa koskeviin ratkaisuihin, hankki sodankäyntiin tarvittavat

[103] Pastori Antti Kukkonen oli vangittuna sotasyyllisyystutkinnan ja -oikeudenkäynnin ajasta marraskuun 6. päivän illasta 1945 – 10.12.1945. Sotasyyllisyysoikeus ei yhdenkään rangaistukseen tuomitun osalta vähentänyt tutkintavankeusaikaa.

[104] Tarvainen s. 47–64.

[105] Kansliapäällikkö Reino Kuuskoski katsoi myös, ettei Tanneria, Reinikkaa eikä Kivimäkeä ollut määrättävä asetettavaksi syytteeseen. Ks. tarkemmin Tarvainen s. 50–51 ja 57.

varat aina 22 päivään toukokuuta 1942, ja näin paljon ratkaisevammalla tavalla kuin Kukkonen vaikutti toimenpiteisiin, joita nyt väitetään rangaistaviksi".[106]

Tarvainen mainitsee, että Antti Kukkonen ei itse käyttänyt istunnoissa yhtään puheenvuoroa. Hänen puolestaan esiintyi avustaja, varatuomari Niemelä. Tuomiokapitulin asiamies rovasti Sylvander oli käyttänyt vain kolme lyhyttä puheenvuoroa ja niissä muun muassa ilmoittanut pastori Kukkosen vangitsemisen tapahtuneen lainvastaisessa järjestyksessä vastoin vuoden 1723 papiston erioikeuksia.[107] Sotasyyllisyysoikeuden puheenjohtajan tiedusteltua syyttäjältä oikeuskansleri Toivo Tarjanteelta, oliko tällä mitään huomauttamista tuomiokapitulin asiamiehen ilmoituksen johdosta, syyttäjä oli jättänyt vastaamatta tehtyyn kysymykseen.[108]

Antti Kukkosen avustajan varatuomari Niemelän sotasyyllisyysoikeudenkäynnissä esittämän loppulausunnon mukaan Niemelä katsoi asiassa tulleen "mitä vakuuttavimmin todistetuksi, että päämieheni Antti Kukkonen oli syytön". Niemelän loppulausunto jatkui seuraavasti: "Hänen viakseen ei voida vähimmässäkään määrin lukea sitä, että Suomi on v. 1941 joutunut sotaan Neuvostoliiton ja Iso-Britannian kanssa tahi ettei rauhaa ole aikaansaatu ennen maaliskuun 5. päivää 1943, jolloin hän erosi hallituksesta. Tämän vuoksi ja koska Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmitun välirauhasopimuksen usein mainittu 13 artikla ei edellytä, että syyttömätkin sotarikollisiksi ja sotasyyllisiksi nimetyt henkilöt olisi tuomittava, anon kunnioittavasti, että syyte päämiestäni vastaan hylättäisiin ja hänet vapautettaisiin kaikesta rangaistuksesta."[109]

---

[106] Tarvainen s. 57 mainitsee, että silloinen valtiovarainministeri Pekkala oli sodan päätyttyä siirtynyt SKDL:n leiriin. Tarvainen s. 58 lainaa Toivo T. Kailan kirjassaan "Sotaansyyllisemme Säätytalossa" lausumaa, että "Kukkosen varsinaiseksi kompastuskiveksi näytti koituneen hänen lapsuudenajoista juontanut tuttavuutensa saksalaisen Hans Metzgerin kanssa". Heidän välisiään puhelinkeskusteluja oli viranomaisten toimesta kuunneltu ja nauhoitettu.

[107] Papiston erioikeudet edellyttivät, että vangitsemisesta ilmoitettiin välittömästi tuomiokapitulille, jotta se voisi määrätä 1869 KL 393 §:n nojalla asiamiehen olemaan jo tutkintavaiheessa saapuvilla.

[108] Tarvainen s. 58.

[109] Tarvainen s. 59. – Välirauhan sopimuksen 13 artiklan mukaan "Suomi sitoutuu yhteistoimintaan Liittoutuneiden Valtojen kanssa sotarikoksista syytettävien henkilöiden pidättämiseksi ja tuomitsemiseksi". Laki sotaan syyllisten rankaisemisesta 12.9.1945 (890/45) säädettiin 19.9.1944 tehdyn välirauhan sopimuksen 13 artiklan määräysten täyttämiseksi. Tämä ilmeni lain johdantotekstistä. Sotasyyllinen eli se, joka oli käyttänyt virka-asemaa väärin valtakunnan vahingoksi, oli sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain 1 §:n 1 momentin nojalla se, "joka ratkaisevalla tavalla on vaikuttanut Suomen joutumiseen sotaan vuonna 1941 Sosialististen Neuvostotasavaltain Liittoa taikka Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhtynyttä Kuningaskuntaa vastaan tai estänyt sodan aikana rauhan aikaansaamista. Välirauhansopimuksen 13 artiklan sisällöstä, siitä annetuista lausun-

Sodanjälkeisenä poliittisesti arkaluonteisena aikana sotasyyllisyysoikeudenkäynnissä pastori Antti Kukkonen entisenä opetusministerinä ja ulkoasiainvaliokunnan jäsenenä tuli tuomituksi kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen vaikkakin hänen asemansa hallituksessa oli "vähemmän keskeinen". "Sotasyyllisyysnäytelmässä" hänellä oli oma osansa ja hän kärsi hänelle tuomitun rangaistuksen Helsingin lääninvankilassa 21.10.1947 saakka, josta lukien hän loppuajan kärsi ehdonalaisessa vapaudessa.[110] Pastori Antti Kukkonen ministerinä ollessaan toimi velvollisuudentuntoisesti isänmaan hyväksi ja pyrki, kuten muutkin sotasyyllisenä tuomitut, palauttamaan rauhan. Vaikka sotasyyllisyysoikeuden tuomion mukaan sotasyyllisyysoikeus ei voinut "vapauttaa syytettyjä rangaistuksesta" sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain nojalla, niin se kuitenkin otti huomioon maassa vallinneesta hätätilasta johtuneet seikat sekä "hallituksen ja sen jäsenten eri tilaisuuksissa osoittaman pyrkimyksen rauhan tavoitteluun" rangaistuksen suuruutta määrättäessä.

Sotasyyllisyysoikeuden tuomio oli julistettu 21.2.1946 ja laki aseellisen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa (35/47) oli annettu 24.1.1947. Tätä oikeudellista taustaa vasten asekätkentätuomioita ja sotasyyllisyystuomiota tarkasteltaessa oikeuden ja moraalin normijärjestelmien keskinäisessä vaikutuksessa moraaliset näkökohdat nousevat oikeuden yläpuolelle; mitä on oikeudenmukaisuus, oikeustaju ja oikeus moraaliselta, luonnonoikeudelliselta kannalta. Kuopion hiippakunnan piispa Eino Sormusen moraalinen kannanotto saa erityistä merkitystä tässä yhteydessä, vaikka se on esitetty asekätkentäjuttuun liittyvänä näkemyksenä teon suhteesta pappisvirkaan: "Herra Piispa ilmoitti olevansa sitä mieltä, ettei ilman muuta ole pidettävänä oikeana sitä, minkä voittajavalta oikeaksi sanoo". Sotasyyllisyysoikeuden tuomiolla ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun papin pappisvirkaan ei tuomiokapitulilla ollut syytä puuttua, koska kysymyksessä ei ollut rikos, josta aiheutui kunnian menettäminen tai yleinen häpeä.

---

noista ja sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain valmistelusta ks. Rautkallio s. 150–155 ja siinä mainittu kirjallisuus, lakia koskeva hallituksen esitys HE n:o 54/1945 vp. ja PeVM n:o 40/1945 vp., sekä Tarvainen s. 48. Rautkallio s. 213 toteaa, että "asiallisesti sotasyyllisyyskysymyksen ratkaisu oli jo tapahtunut silloin, kun laki sotaan syyllisyydestä oli säädetty."

[110] Antti Kukkosen vankeusrangaistuksen kärsimisestä Helsingin lääninvankilassa ja myöhemmin sairaana Kivelän sairaalassa ks. Tarvainen s. 61–64.

VII RATKAISUKÄYTÄNNÖN ERITYISTAPAUKSIA

1. PIISPAAN JA TUOMIOKAPITULIIN KOHDISTUNEET KANTELUT

1869 KL 384 § *"Jos piispan havaitaan harhaoppisia mielipiteitä lausuvan ja puolustavan, tahi virkavelvollisuuttansa laiminlyövän ja huolettomasti käyttävän, taikka paheellisella elämällä yleistä pahennusta tuottavan, tulee tuomiokapitulin häntä säällisesti muistuttaa. Jos hän ei siitä ota ojentuaksensa, taikka jos hänen havaitaan lahjusten, sukulaisuuden, ystävyyden tahi muuten oman voiton tähden tahallisesti väärinkäyttävän virkaansa muille vahingoksi, ilmoittakoon tuomiokapituli siitä hallitukselle."*

1964 KL 428 § *"Jos piispan havaitaan esittävän tai puolustavan kirkon tunnustuksesta poikkeavia mielipiteitä tai laiminlyövän ja huolimattomasti täyttävän virkavelvollisuutensa tahi aiheuttavan yleistä pahennusta paheellisella elämällä, tulee tuomiokapitulin häntä siitä muistuttaa. Jos hän ei ota ojentuakseen tai jos hänen havaitaan lahjusten, sukulaisuuden, ystävyyden tahi muuten oman voiton tähden tahallisesti käyttävän väärin virkaansa, ilmoittakoon tuomiokapituli siitä valtioneuvoston oikeuskanslerille.*

Jos asiasta nostetaan syyte, se on käsiteltävä Turun hovioikeudessa, ellei 472 §:n 1 momentista muuta johdu."

1869 KL 426 § *"Jos tuomiokapitulin jäsen saattaa itsensä syypääksi virkavirheeseen ja laiminlyöntiin, pitää tuomiokapitulin tutkia se ja, asian laadun mukaan tuomita syyllinen varotettavaksi, taikka palkan menettämiseen, taikka virantoimituseroon, taikka menettämään virkansa. Jos on puhe*

viran menettämisestä, niin sitä koskeva päätös on hovioikeuteen alistettava."

1964 KL 472 §:n 1 momentti

"Syytteen tuomiokapitulin jäsenen tässä virassaan tekemästä virkavirheestä tutkii ja ratkaisee ensimmäisenä oikeusasteena hovioikeus. Tuomiokapitulin jumaluusoppineen jäsenen virkavirhettä käsiteltäessä meneteltäköön lisäksi, niin kuin 444 §:ssä säädetään."

Tapausaineistossa oli yksi korkeimman oikeuden päätös Tampereen hiippakunnan piispa Eelis Gulinia ja kahta jumaluusoppinutta asessoria koskevassa virkasyytejutussa vuodelta 1950, kaksi Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin päätöstä, joista toinen koski kantelua piispa Aimo T. Nikolaisesta vuodelta 1976 ja toinen kantelua piispa Samuel Lehtosesta vuodelta 1983 sekä yksi oikeuskanslerin päätös vuodelta 1989, joka koski Oulun hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläistä ja Kuopion hiippakunnan piispa Matti Sihvosta.

1.1. Virkasyyteasia hovioikeudessa

Hovioikeuden kanneviskaali vaati Turun hovioikeudessa, että Tampereen hiippakunnan piispa Eelis Gulin ja tuomiokapitulin asessorit Jaakko Loimaranta ja Lauri Apajalahti tuomittaisiin kukin taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä 1869 KL 400 §:n RL 40 luvun 21 §:n nojalla rangaistukseen.

> Turun hovioikeuteen 27.1.1948 antamassaan syytekirjelmässä kanneviskaali lausui valtioneuvoston oikeuskanslerin syytteen nostamista varten kanneviskaalille lähettämistä asiakirjoista havainneensa, että Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli oli, korkeimman oikeuden 23.2.1944 antamallaan päätöksellä tuomittua seurakunnan kirkkoherran käytösvirheestä kahden vuoden virantoimituseroon, jonka rangaistuksen täytäntöönpano oli päättynyt 15.5.1946, pidättänyt 10.5.1946 antamallaan päätöksellä kirkkoherran vielä kolmen kuukauden ajaksi 15.5.1946 lukien kirkkoherran virasta ja muustakin papillisen viran toimittamisesta.[1] Kun tuomiokapituli oli kuitenkin ratkaissut sanotun virastapidättämistä koskevan asian varaamatta kirkkoherralle tilaisuutta tulla kuulluksi sillä tavoin kuin 1869 KL 400 §:ssä säädettiin, Turun hovioikeus kirkkoherran tekemän kantelun johdosta 14.11.1946 antamallaan päätöksellä asiassa tapahtuneen virheellisyyden vuoksi kumosi

[1] Tapaus on käsitelty tarkemmin kohdassa VI Papin elämä, 1. Papin käytösvirheet pappisvirassa ja/tai papinvirassa, 1.1. Riita ja eripuraisuus (tapaus 2.).

tuomiokapitulin päätöksen ja palautti asian tuomiokapituliin uudelleen käsiteltäväksi. Tuomiokapituli 14.6.1947 antamassaan päätöksessä katsoi, että asia ei antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin tuomiokapitulin puolelta, koska korkeimman oikeuden 7.3.1947 antamalla päätöksellä kirkkoherra oli tuomittu pantavaksi kirkkoherranviralta ja hän oli menettänyt pappisvirkansa eikä hän näin ollen ollut enää tuomiokapituliin tuomiovallan alainen. Kun kirkkoherra "vastoin kirkkolain säännöstä oli tullut kuulematta tuomituksi ja tämä virheellisyys jäi asian käsittelyyn osallistuneiden Eelis Gideon Gulinin, Jaakko Sakari Vilho Loimarannan ja Lauri Einari Apajalahden syyksi virkavirheenä", kanneviskaali vaati, että Gulin, Loimaranta ja Apajalahti tuomittaisiin rangaistukseen kukin taitamattomuudesta tehdystä virkavirheestä 1869 KL 400 §:n ja RL 40 luvun 21 §:n nojalla.

Turun hovioikeus 24.2.1949 antamassaan päätöksessä lausui Gulinin, Loimarannan ja Apajalahden "tosin menetelleen virheellisesti" määrätessään kirkkoherran häntä kuulematta määräajaksi virantoimituksesta pidätetyksi, "mutta koskei tätä tekoa olosuhteet huomioonottaen ollut pidettävä sen laatuisena, että heidät olisi siitä tuomittava rangaistukseen", hovioikeus hylkäsi syytteen. Kanneviskaali, Gulin, Loimaranta ja Apajalahti hakivat muutosta hovioikeuden päätökseen. Gulin, Loimaranta ja Apajalahti anoivat ainoastaan hovioikeuden päätöksen perustelujen muuttamista.

Korkein oikeus 23.5.1950 antamallaan päätöksellä n:o 2502 jätti tutkimatta Gulinin, Loimarannan ja Apajalahden valituksen, koska he eivät vaatineet sen lopputuloksen muuttamista, johon hovioikeus oli päätöksessään johtunut. Korkein oikeus tutki muutoin jutun ja jätti asian hovioikeuden päätöksen lopputuloksen varaan, koska Gulinin, Loimarannan ja Apajalahden ei ollut katsottava syyllistyneen virkavirheeseen.

1.2. Kanteluasia tuomiokapitulissa

1. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 22.9.1976 antamallaan päätöksellä n:o 17 hylkäsi 1964 KL 428 §:n nojalla aiheettomana piispa Aino T. Nikolaisen menettelyä koskeneen kantelun. Tuomiokapituliin 25.8.1975 jättämässään kantelukirjeessä kantelija pyysi tuomiokapitulia tutkimaan, oliko piispa Aimo T. Nikolaisen menettely ollut kristillistä moraalia ja etiikkaa loukkaavaa, kun hän oli estänyt romanialaista pastori Richard Wurmbrandia puhumasta Helsingin Paavalin kirkossa 28.3.1975.

Tuomiokapituli oli jo 12.3.1975 istunnossaan todennut, että sillä ei ollut valtaa ryhtyä toimenpiteisiin Paavalin kirkon luovuttamista Stefanus-lähetyksen käyttöön pastori Richard Wurmbrandin puhetilaisuutta var-

ten pitkäperjantaina 28.3.1975 koskevassa asiassa ja tämän vuoksi tuomiokapituli oli todennut asian jäävän piispan ratkaistavaksi. Piispa Nikolainen oli sanellut 12.3.1975 pidetyn tuomiokapitulin istunnon pöytäkirjaan ilmoituksen, että "hän katsoo Stefanus-lähetyksen pitkäperjantaiksi Paavalin kirkon tiloihin suunnitteleman tilaisuuden olevan sellaisen, joka on kirkon pyhyyteen soveltumaton sekä että piispainkokouksen päätös kielteisestä suhtautumisesta kirkollisissa tiloissa järjestettäviin puoluepoliittisiin tilaisuuksiin tulee kysymykseen myös tässä ulkopoliittisesti arkaluontoisessa tapauksessa". Tuomiokapitulin päätöksen mukaan piispa oli lähettänyt myös kirjeen Paavalin seurakunnan kirkkoherralle. Kirjeessä hän oli ilmoittanut sanelleensa edellä mainitun tekstin tuomiokapitulin pöytäkirjaan 1964 KL 397 §:n ja 398 §:n 2 momentin "hänelle suoman valtuutuksen nojalla".

Kantelun johdosta antamassaan päätöksessä tuomiokapituli katsoi, että koska 1964 KL 397 §:n mukaan piispa on hiippakunnassaan seurakuntien ja pappien ylin kaitsija, hän on velvollinen puuttumaan seurakuntien ja pappien elämässä havaitsemiin epäkohtiin. Piispa Nikolaisen 12.3.1975 lähettämää kirjettä, jossa hän pelkästään oli ilmoittanut sanelleensa tuomiokapitulin pöytäkirjaan käsityksensä Paavalin kirkon tiloihin suunnitellun tilaisuuden luonteesta, ei tuomiokapitulin mielestä ollut pidettävä sellaisena toimenpiteenä, johon hiippakunnan piispa ei voisi ryhtyä. Tämän vuoksi tuomiokapituli 1964 KL 428 §:n nojalla hylkäsi kantelun aiheettomana.

2. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 31.1.1983 antamassaan päätöksessä n:o 6 piispa Samuel Lehtosen menettelyä koskeneessa kanteluasiassa katsoi, että asiassa ei ollut tullut esiin mitään sellaista, mikä antaisi aihetta tehdä 1964 KL 428 §:n mukaisen ilmoituksen valtioneuvoston oikeuskanslerille.

Kantelija oli tuomiokapitulille 17.12.1982 päiväämässään kantelukirjeessä kannellessaan seurakunnan kirkkoherraa vastaan seurakunnan työntekijöiden ja luottamushenkilöiden välisistä riitaisuuksista kertonut välttääkseen asian tuomista tuomiokapituliin antaneensa "kirjallisen oikaisupyynnön" kirkkoherralle ja piispa Samuel Lehtoselle. Kun kumpikaan ei kantelijan kertoman mukaan ollut ryhtynyt asiassa toimenpiteisiin, kantelija oli pyytänyt tuomiokapitulia tutkimaan, oliko piispa Lehtonen toiminut asiassa virkansa edellyttämällä tavalla.

Tuomiokapituli tutki asian ja saatuaan piispa Lehtosen selityksen katsoi, ettei asiassa ollut tullut esiin mitään sellaista, mikä antaisi aiheen tehdä 1964 KL 428 §:n mukaisen ilmoituksen oikeuskanslerille. Asia ei näin ollen antanut aihetta toimenpiteisiin tuomiokapitulin taholta.[2]

---

[2] Tuomiokapituli samana päivänä eli 31.1.1983 päätöksellään n:o 3 katsoi ko. seurakunnan kirkkoherraa koskeneessa kanteluasiassa, ettei asia vaatinut tuomiokapitulin ta-

1.3. Kanteluasia oikeuskanslerinvirastossa

Oikeuskansleri antoi 24.5.1989 päätöksensä n:o 561 evankelis-luterilaisen kirkon piispan ja tuomiokapitulin menettelystä naisten vihkimistä papiksi koskevassa asiassa. Lailla kirkkolain muuttamisesta (892/87), joka tuli voimaan 1.1.1988, Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa myös nainen voi tulla vihityksi pappisvirkaan.[3] Useiden kantelukirjoitusten johdosta oikeuskansleri selvitti kysymystä, voiko piispa kieltäytyä vihkimästä naista papiksi. Kantelut koskivat Oulun hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläistä ja Kuopion hiippakunnan piispa Matti Sihvosta.

> Pappisviran avauduttua naisille useat henkilöt kirjoittivat oikeuskanslerille siitä, että Oulun hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläinen oli asiasta käydyn julkisen keskustelun yhteydessä ilmoittanut kieltäytyvänsä vihkimästä naisia papeiksi. Kirjoittajat pitivät Rimpiläisen menettelyä kirkkolain vastaisena. Eräässä kirjoituksessa arvosteltiin myös Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin, Kuopion hiippakunnan piispan Matti Sihvosen ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin menettelyä asiassa. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin katsottiin toisaalta laiminlyöneen tehtävänsä, kun se ei ollut ryhtynyt toimenpiteisiin piispa Rimpiläistä kohtaan hänen edellä mainitun asenteensa johdosta, ja toisaalta loukanneen hiippakunnan naislehtoreiden oikeuksia, kun tuomiokapituli oli kehottanut heitä hakemaan pappisvihkimystä muista hiippakunnista. Piispa Sihvosen kerrottiin toimineen lainvastaisesti sikäli, että hän oli ilmoittanut kieltäytyvänsä vihkimästä lehtoreita papiksi, jos kirkkovaltuuston päätös viran muuttamisesta ei ollut yksimielinen. Vastaavasti Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulia moitittiin siitä, että se ei

holta muita toimenpiteitä kuin sen, että tuomiokapituli pyysi tuomiorovastia tuomiorovastikunnan lääninrovastina erityisesti selvittämään riitaisuuksia kysymyksessä olevassa seurakunnassa sekä myöhemmin ilmoittamaan tuomiokapitulille tarvittavista toimenpiteistä. Tuomiokapituli kehotti kirkkoherraa pidättäytymään eräitä seurakunnan työntekijöitä ja luottamushenkilöitä ärsyttävistä kannanotoista tai toimenpiteistä ja toisaalta tuomiokapituli kehotti myös seurakuntaneuvostoa puolestaan valvomaan, että sen alaiset viranhaltijat ja työntekijät pyrkivät välttämään kirkkoherraa loukkaavia tai asiattomia kannanottoja. Päätöksestä ilmeni, että tuomiokapituli oli pyrkinyt sovittelemaan riitaisuuksia piispantarkastuksessa, piispan järjestämin tapaamisin ja useiden kanteluasiakirjojen käsittelyin.

[3] Lailla kirkkolain muuttamisesta (892/87) muutettiin muun muassa 1964 KL 87 §:ää siten, että siihen lisättiin sanat "mies tai nainen". Muutettuna 87 § kuului seuraavasti: "Papiksi vihittävän tulee olla nuhteeton, jumalaapelkäävä ja kristillisesti elämästään tunnettu, kaksikymmentäkaksi vuotta täyttänyt mies tai nainen, joka on yliopistossa erikseen säädetyissä pappissivistykseen kuuluvissa oppiaineissa hyväksytty sekä vapaa sellaisista taudeista taikka jäsenten, puheen tahi aistimien virheistä ja vioista, jotka haittaavat pappisviran toimittamista."

ollut puuttunut Sihvosen sanottuun menettelyyn. Lisäksi joissakin kirjoituksissa paheksuttiin kirkkohallituksen ja arkkipiispan myönteistä suhtautumista naispappeuden sallimaan kirkkolain muutokseen. Oikeuskanslerin virastoon oli saapunut myös useita Rimpiläisen mielipiteitä tukevia ja naispappeutta vastustavia kirjoituksia.[4]

Selvityksessään piispa Rimpiläinen katsoi, että hän ei ollut rikkonut kirkkolakia vastaan. Rimpiläinen vetosi 1964 KL:n tunnustusta koskevaan 1 §:ään ja katsoi, että koko kirkkolakia oli tulkittava tämän pykälän valossa. Piispa Rimpiläisen lausumassa oli mm. seuraavaa: "Se teki Jumalan Pyhästä Sanasta ensisijaisen oikeusohjeen ja velvoitti arvioimaan asioita sen valossa, myös virkakysymystä. Tähän hän oli virkavalassa ja piispanvalassaan sitoutunut. Kukaan ei ollut pystynyt osoittamaan, että virkakäsityksessään, jonka mukaan pappisvirka oli miehen virka, hän olisi poikennut Jumalan pyhästä sanasta tai kirkkomme tunnustuskirjoista. Kyseessä oli raamatuntulkinta, joka oli yhteinen eri aikojen kirkoille, myös luterilaiselle kirkoille näihin aikoihin asti. Tulkitessaan näin Raamattua kristikunta ei ollut pitänyt ratkaisua tasa-arvokysymyksenä, vaan oli lähtenyt siitä, että nainen ja mies olivat samanarvoisia, vaikka heillä oli erilaisia tehtäviä kirkossa."[5] Piispa totesi selityksessään, että 1964 KL 88 §:n mukaan kenelläkään, olipa hän nainen tai mies, ei ollut oikeutta vaatia itselleen pappisvihkimystä, vaan se oli harkinnassa oleva toimi, ja tämä harkintavalta oli 1964 KL 94 §:n mukaan viime kädessä piispalla.

Piispa Rimpiläinen viittasi myös kirkolliskokouksen päätöksen ponteen, joka koski naispappeuteen torjuvasti suhtautuvien kirkon jäsenten ja viranhaltijoiden toimintavapautta sekä mahdollisuutta kirkon virkoihin. Rimpiläinen mainitsi, että ennen ponnen hyväksymistä käydyissä keskusteluissa hän oli ilmoittanut täysistunnossa, että hän ei tule vihkimään naisia pappisvirkaan, ja silti ponsi oli hyväksytty suurella äänten enemmistöllä.

Kirkkohallituksen lausunnossa[6] painotettiin kaikkien viranomaisten velvollisuutta noudattaa kirkkolain muutettuja säännöksiä virkatoimissaan. Lausunnon mukaan naispappeuden hyväksyvää periaatetta ei lainmuutoksessa voitu sivuuttaa eikä virkatoimen tai siitä kieltäytymisen perustaksi voitu asettaa omaa periaatteellista kantaa, joka oli jäänyt vähemmistöön. Kirkolliskokouksen hyväksymällä ponnella, johon piispa Rimpiläinen viittasi, ei kirkkohallituksen mukaan ollut vaikutusta kirkkolain säännöksiin ja sisältöön eikä se poistanut tai vähentänyt kenenkään velvollisuutta noudattaa lakia ja täyttää virkavelvollisuuksiaan. Oulun hiippakunnan lehto-

[4] OK:n kertomus vuodelta 1989 s. 125.

[5] OK:n kertomus vuodelta 1989 s. 126.

[6] Oikeuskansleri kehotti kirkkohallitusta hankkimaan ja toimittamaan kirjoituksen johdosta selvitykset piispa Rimpiläiseltä, Oulun hiippakunnan tuomiokapitulilta, piispa Sihvoselta ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulilta sekä antamaan oman lausuntonsa asiasta. Piispat ja tuomiokapitulit eivät kuitenkaan ole kirkkohallituksen alaisia, joten selvitykset oikeuskansleri olisi voinut pyytää suoraan piispoilta ja tuomiokapituleilta.

rit olivat hakeutuneet muihin hiippakuntiin saadakseen pappisvihkimyksen ja voidaakseen hoitaa sitä virkaa, joksi heidän lehtorinvirkansa seurakunnan päätöksellä muutettiin. Asiassa oli kirkkohallituksen mukaan menetelty niiden periaatteiden mukaan, jotka oli kirjattu arkkipiispa John Vikströmin 10.2.1988 päivättyyn muistioon naisten vihkimisestä papiksi. Kirkkohallitus totesi, etteivät kantelukirjoituksessa mainitut piispat ja tuomiokapitulit olleet ainoassakaan konkreettisessa tapauksessa evänneet papiksivihkimistä sitä anovalta henkilöltä.

Evankelis-luterilaisen kirkon viranomaisten ja virkamiesten toiminnan lainmukaisuuden valvojana oikeuskansleri tutki asian yksinomaan kirkkolakiin ja erityisesti sen virkamiesoikeudellisiin säännöksiin perustuvana kanteluasiana. Oikeudellisten seikkojen ohessa esitettyihin teologisiin näkökohtiin hän ei puuttunut. Kanteluasiaan antamassaan ratkaisussa oikeuskansleri lausui valvontavallastaan seuraavaa: "Arvioidessani kirjoituksissa mainittujen piispojen ja tuomiokapitulien menettelyä kirkkolain mukaan on siten lähtökohtana se, että kysymys on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkamiesten ja sen omien hallintoelinten menettelystä. Evankelis-luterilaisella kirkolla on maassamme sen omien esitysten nojalla annettuun kirkkolakiin perustuva laaja itsehallinto. Itsehallintoon kuuluu oikeus myönnetyn toimivallan rajoissa järjestää yhdyskunnan asioita sen omien tärkeiksi koettujen päämäärien mukaan. Valtioneuvoston oikeuskanslerina katson tehtäviini kuuluvan kirkon, sen hallintoelinten ja virkamiesten hallintokäytännön laillisuuskysymysten arvioimisen toimenpiteitä ajatellen erityisesti ja niissä tapauksissa, joissa joko tapahtunut menettely on selvästi lainvastainen tai joissa kirkon hallintoelinten tai virkamiesten menettely merkitsee kirkon jäsenen, virkamiehen tai muun kansalaisen laissa turvattujen oikeuksien loukkausta."[7]

Oikeuskansleri totesi päätöksessään, että Kuopion hiippakunnan piispa Matti Sihvosen ja Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin ei asiassa saadun selvityksen perusteella voitu katsoa menetelleen lainvastaisesti tai muutoinkaan virheellisesti.[8]

[7] OK:n kertomus vuodelta 1989 s. 130.

[8] Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin selvityksestä 11.5.1988 ilmeni, ettei kirkkolain muutoksien johdosta tuomiokapitulin järjestämissä lehtorien ja kirkkoherrojen kokouksissa eikä muutoinkaan piispa Sihvonen ollut millään tavoin tuonut esille vaatimusta siitä, että virkamuutoksia koskevien kirkkovaltuustojen päätösten (vakinainen lehtorin virka kappalaisen tai ylimääräisen papin viraksi ja ylimääräinen lehtorin virka ylimääräiseksi papin viraksi) tulisi olla yksimielisiä. Lisäksi kaikki tuomiokapitulin tekemät päätökset virkajärjestelyistä ja niihin liittyvistä anomuksista saada pappisvihkimys olivat olleet yksimielisiä. Tuomiokapituli katsoi, että piispa Sihvonen oli naisten papiksivihkimistä koskevassa asiassa täyttänyt virkavelvollisuutensa kirkkolain mukaisesti, joten tuomiokapitulilla ei ollut mitään syytä puuttua 1964 KL 428 §:n nojalla piispan virkatoimiin.

Oulun hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläisen ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin osalta oikeuskansleri jakoi ratkaisunsa seuraavasti: 1) oikeuskanslerin laillisuusvalvonnasta evankelis-luterilaisen kirkon hallintoasioissa; 2) keskeiset piispa Rimpiläisen ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin menettelyssä ilmenneet tosiseikat; 3) pappisvihkimystä koskevat säännökset; 4) piispa papiksi vihkijänä; 5) piispa Rimpiläisen menettely; 6) Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin menettely; sekä 7) toimenpiteet.

Oikeuskansleri totesi piispa Rimpiläisen julkisesti ilmoittaneen, ettei hän tule vihkimään naisia papeiksi. Tämä kannanotto oli nimenomaisesti ilmaistu Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin lehtoreille lähetetyssä, 20.1.1988 päivätyssä piispa Rimpiläisen allekirjoittamassa kirjeessä. Kirjeessä oli myös lausuttu, että papiksi vihkimistä tuli anoa jostakin toisesta hiippakunnasta. Kirjeen sisältöä oli käsitelty tuomiokapitulin 6. ja 20.1.1988 pidetyissä istunnoissa, joissa Rimpiläinen oli toiminut puheenjohtajana. Edelleen oikeuskansleri totesi, että Rimpiläinen ei ollut joutunut kantelukirjoituksissa tarkoitettuun ratkaisutilanteeseen, kun kukaan Oulun hiippakunnan 19 lehtorista ei ollut hakenut vihkimystä Oulun hiippakunnassa. Oikeuskanslerin käsityksen mukaan Rimpiläisen menettelyä Oulun hiippakunnan naisteologien papeiksi vihkimistä koskevassa asiassa ei voitu pitää kirkkolain mukaan hyväksyttävänä. Oikeuskansleri huomautti piispa Rimpiläistä vastaisen varalle virheellisestä menettelystä osallistuessaan tuomiokapitulin kahdessa istunnossa naislehtoreille lähetettävän kirjeen käsittelyyn sekä menetelleensä lain säännöksestä poiketen ja virkavelvollisuuksiensa vastaisesti ilmoittaessaan 20.1.1988 päivätyssä tuomiokapitulin kirjeessä ja useissa yhteyksissä hoitaessaan piispan tehtäväänsä, ettei hän aikonut vihkiä naisia papeiksi ja että vihkimistä tuli anoa jostakin toisesta hiippakunnasta.

Oikeuskansleri katsoi, että piispa Rimpiläinen oli ollut esteellinen osallistumaan tuomiokapitulin istuntoihin, joissa oli käsitelty naislehtoreille lähetettävän kirjeen sisältöä. Oikeuskanslerin päätöksessä on mainittu 1964 KL 436 §:n 3 momentti, jonka mukaan tuomiokapitulin puheenjohtajan ja muun jäsenen esteellisyydestä on voimassa, mitä yleisessä laissa säädetään tuomarin esteellisyydestä. Tuomarin jäävistä ovat säännökset OK 13 luvun 1 §:ssä. Niiden mukaan tuomari on esteellinen muun ohella silloin, kun hänellä on asiassa osaa. Tuomiokapitulin kirjeessä oli kysymys pappisvihkimyksen hakemisesta poikkeusmenettelyssä, koska piispa Rimpiläinen oli ilmoittanut, ettei hän tullut vihkimään naisia papeiksi. Tällaisen tilanteen syntyminen ja jatkuminen Oulun hiippakunnassa oli oikeuskanslerin mielestä aiheutunut yksin piispa Rimpiläisen esittämästä mielipiteestä. Oikeuskanslerin mielestä Rimpiläinen oli sen johdosta ollut osallisena kirjeessä tarkoitetussa asiassa ja siten 1964 KL 436 §:n 3 momentin ja OK 13 luvun 1 §:n

säännösten perusteella esteellinen käsittelemään sitä, miten tuomiokapitulin tulisi hallinnollisesti suhtautua syntyneeseen tilanteeseen. Oikeuskansleri totesi, että Rimpiläisen olisi tullut pidättäytyä - ottaen huomioon aikaisempi toimintansa asiassa – osallistumasta asian jatkokäsittelyyn tuomiokapitulin 6. ja 20.1.1988 pidetyissä istunnoissa. Rimpiläisen oli oikeuskanslerin päätöksen mukaan näin ollen katsottava menetelleen varomattomasti osallistuessaan tuomiokapitulin sanottuihin istuntoihin.

Oikeuskanslerin käsityksen mukaan piispa Rimpiläinen oli menetellyt lainsäännöksestä poiketen ja virkavelvollisuuksiensa vastaisesti ilmoittaessaan 20.1.1988 päivätyssä tuomiokapitulin kirjeessä sekä useissa yhteyksissä hoitaessaan piispan tehtäväänsä, ettei hän aikonut vihkiä naisia papiksi ja että vihkimistä tuli anoa jostakin toisesta hiippakunnasta. Oikeuskansleri totesi, ettei piispa Rimpiläinen ollut nimenomaisesti evännyt yhtään pappisvihkimystä koskevaa naisteologin hakemusta. Tuomiokapitulin 20.1.1988 päivätty kirje oli kuitenkin sisältänyt sanamuotonsa mukaan kirjeen saajien kannalta velvoittavaksi tulkittavan kehotuksen hakea pappisvihkimystä jostakin toisesta hiippakunnasta. Kun lisäksi hiippakunnan lehtorit olivat 1964 KL 445 §:n mukaan tuomiokapitulin tuomiovallan sekä KL 240 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla sen kurinpitovallan alaisia, kirje oli oikeuskanslerin päätöksen mukaan ollut omiaan antamaan sen käsityksen, että naisteologit olisivat voimassa olevien säännösten mukaan velvollisia noudattamaan sanottua kehotusta. Kun vielä oikeuskansleri otti huomioon, mitä piispa Rimpiläinen oli julkisuudessa lausunut naispappeuskysymyksestä, oli näissä olosuhteissa hänen mukaansa ymmärrettävää, että Oulun hiippakunnan naisteologien oli ollut turha pyytää pappisvihkimystä Rimpiläiseltä. Piispa Rimpiläisen kerrottu menettely oli oikeuskanslerin mukaan johtanut siihen, että Oulun hiippakunnan naisteologien oli ollut haettava pappisvihkimystä muista hiippakunnista, mistä oli aiheutunut paitsi hankaluuksia myös kustannuksia. Kustannukset Oulun hiippakunnan tuomiokapituli oli sittemmin korvannut hakemusten mukaisesti, eivätkä naisteologit olleet esittäneet kuultaessa vaatimuksia.

Oikeuskansleri katsoi, että Oulun hiippakunnan tuomiokapituli oli lähettäessään hiippakunnan lehtoreille 20.1.1988 päivätyn pappisvihkimyksen hakemismenettelyä koskevan kirjeen kehottanut lehtoreita toimimaan pappisvihkimyksen saamiseksi laissa säädetystä menettelytavasta poikkeavasti. Lehtorit olivat voineet kirjeen velvoittavan sanamuodon nojalla ja asemansa huomioon ottaen katsoa olevansa velvollisia noudattamaan kirjeessä esitettyä kehotusta. Oikeuskanslerin päätöksen mukaan tuomiokapitulilla ei ollut laillista oikeutta velvoittaa naisteologeja hakemaan pappisvihkimystä toisesta hiippakunnasta. Toisaalta asiassa oli oikeuskanslerin mielestä nähtävästi pyritty seuraamaan arkkipiispa John Vikströmin 10.2.1988 päivätyssä muistiossa esitettyjä periaatteita. Niiden toteuttamista tuomiokapitulin kirjeen mukaisesti velvoittavassa muodossa oikeuskansleri piti kuitenkin virheellisinä.

Oikeuskansleri huomautti vastaisen varalle Oulun hiippakunnan tuomiokapitulia sen edellä selostetusta virheellisestä menettelystä.[9]

1.3.1. Piispa ja naisen vihkiminen papiksi

Lailla kirkkolain muuttamisesta (892/87) myös nainen voi tulla vihityksi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa pappisvirkaan. Kirkkolain muutos tuli voimaan 1.1.1988. Hallituksen esityksessä laiksi kirkkolain muuttamisesta (HE n:o 7/1987 vp.) yleisperusteluissa todetaan, että kirkkolaissa ei ole mainintaa pappien sukupuolesta, mutta kirkon tradition mukaan pappisvirkaan oli vihitty vain miehiä. Pappisviran avaamista myös naisille puoltavien määrä oli viime vuosikymmenien aikana jatkuvasti lisääntynyt. Evankelis-luterilaisessa kirkossa oli kuitenkin edelleen ollut asiasta eri suuntiin käyviä näkemyksiä. Peruserona hallituksen esityksen mukaan olivat käsitykset niistä periaatteista, joiden mukaan Raamattua ja siihen perustuvaa kirkon tunnustusta on tulkittava nykytilanteessa.

> Hallituksen esityksessä selvitettiin lyhyesti myös asian valmisteluvaiheet vuodesta 1958 lukien. Kirkolliskokouksissa käsitellyt lainmuutosehdotukset hylättiin (vuoden 1963 kirkolliskokous) tai ehdotukset raukesivat kirkkolain edellyttämän 3/4 määräenemmistön puuttuessa (vuoden 1976 ja 1984 kirkolliskokoukset). Kirkolliskokous hyväksyi perustusvaliokunnan mietintöön 22.8.1986 sisältyneen esityksen pappisviran avaamisesta naisille lopullisessa äänestyksessä 16.11.1986 äänin 87–21. Samalla kirkolliskokous liitti päätökseensä äänin 85–9 seuraavan ponnen: "Myös niillä kirkon jäsenillä ja viranhaltijoilla, jotka suhtautuvat torjuvasti pappisviran avaamiseen naisille, tulee edelleen olla kirkossamme toiminnanvapaus ja mahdollisuus tulla vihityksi ja nimitetyksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eri virkoihin. Kaikki kirkon jäsenet ja viranhaltijat ovat yhdessä vastuussa siitä, että muutoksen aiheuttamat vaikeudet pyritään poistamaan keskinäisen yhteistyön avulla ja kirkon yhteyttä varjellen."[10]

Tarkasteltaessa piispan virantoimitusvelvollisuutta ja siinä yhteydessä

---

[9] Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin jäsenten selityksissä muun ohella lausuttiin, että lehtoreille lähetetyssä kirjeessä piispan kanta saatettiin virallisesti heidän tietoonsa sekä neuvottiin poikkeusmenettelyn mahdollisuus pappisvihkimyksen saamiseksi. Kysymyksessä ei ollut selitysten mukaan virkakäsky, vaan lähinnä ohje, jonka muotoilu ei ollut onnistunut. Ohjeeseen oli sisältynyt sana "tulee", mutta sillä selitysten mukaan tarkoitettiin vain tulevaa aikamuotoa. Ks. asiassa annetuista selvityksistä, selityksistä ja lausunnoista tarkemmin OK:n kertomus vuodelta 1989 s. 126–130.

[10] HE n:o 7/1987 vp. s. 1–2.

kysymystä siitä, voiko piispa kieltäytyä vihkimästä naista papiksi, tarkastelun perustana on edellä kohdassa 1.3. selostettu oikeuskanslerin 24.5.1989 antama päätös n:o 561 evankelis-luterilaisen kirkon piispan ja tuomiokapitulin menettelystä naisten vihkimistä papeiksi koskevassa asiassa. Piispasta virkamiehenä oikeuskansleri lausui päätöksessään seuraavasti: "Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispa on hallinto-oikeudellisessa mielessä tasavallan presidentin nimittämä kirkollinen virkamies, jonka virkavelvollisuuksista säädetään ensisijassa kirkkolaissa. Piispan virantoimitusvelvollisuuteen kuuluu suorittaa hänelle lakien ja muiden määräysten nojalla kuuluvat virkatehtävät. Kirkkolain 428 §:ssä on järjestetty piispan virkavelvollisuuden laiminlyönnin ja huolimattoman täyttämisen käsittelymenettely."

> Piispan virkatehtävien oikeuskansleri katsoi määräytyvän pääsääntöisesti 1964 KL 24 ja 25 luvun säännösten mukaisesti. 1964 KL 398 §:n mukaan tuomiokapitulin puheenjohtajana piispa osallistui tuomiokapitulin toimivaltaan kuuluvien asioiden käsittelyyn. Piispa käsitteli yksin ne asiat, jotka lain mukaan olivat hänen päätettävissään. Tällaisia asioita olivat ensisijassa piispantarkastukset ja 1964 KL 413 §:ssä säädetyt vihkimistoimitukset ja virkaanasettamiset. Vihkimisiä olivat 1964 KL 94 §:n mukainen pappisvihkiminen ja 120 §:n mukainen lähetyssaarnaajaksi vihkiminen.[11]

Oikeuskanslerin päätöksen mukaan piispalla, joka HM 92 §:n 1 momentin säännöksen mukaisesti on virkamiehenä velvollinen kaikessa virkatoiminnassaan laillisen seuraamuksen uhalla tarkoin lakia noudattamaan, ei ole lakiin perustuvaa oikeutta kieltäytyä uskonnollisen tai muunkaan vakaumuksen perusteella kirkkolaissa hänen virkatehtävikseen säädetyistä tehtävistä. Oulun hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläisen selvityksessä mainitsemiin kirkkolain säännöksiinkään oikeuskanslerin käsityksen mukaan ei tällaista oikeutta voitu perustaa.[12] 1964 KL 88 § sisälsi ainoastaan poikkeuksen 87 §:ssä ilmenevästä säännöksestä, jonka mukaan teologinen loppututkinto on edellytys papiksi vihkimiselle. 1964 KL 88 §:ssä mainituin perustein papiksi voidaan vihkiä sellainenkin henkilö, jolla ei tällaista tutkintoa ole. Kieltäytymisoikeuden laillista perustetta oikeuskanslerin päätöksen mukaan ei myöskään voitu johtaa kirkkolain muutoksen valmisteluvaiheessa laaditusta ponnesta eikä yksityiselle kansalaiselle turvattuun uskonnonvapauteen liittyvistä säännöksistä. Tämän vuoksi oikeuskansleri totesi, että piispa oli velvollinen suorittamaan papiksi vihkimisen, kun kirkkolaissa säädetyt edellytykset

[11] OK:n kertomus vuodelta 1989 s. 131.

[12] Piispa Rimpiläisen 3.6.1988 mainitussa selvityksessä mainittiin mm. 1964 KL 1, 88, 96 ja 247 §.

ovat olemassa, eikä piispa ollut oikeutettu kieltäytymään tästä tehtävästä sillä perusteella, että vihittävä on nainen.[13]

Kirkolliskokouksen hyväksyessä 6.11.1986 pappisviran avaamisen naisille ja tehdessä sitä koskevat kirkkolain muutokset se ei ottanut kirkkolakiin ns. omantunnonklausuulia, joka olisi antanut piispalle mahdollisuuden kieltäytyä vihkimästä naista papiksi ilman, että kieltäytymistä olisi pidetty lainvastaisena. Päätöksen liitteeksi hyväksytyllä ponnella ei ollut sellaista vaikutusta, että se poistaisi tai vähentäisi lain noudattamisvelvollisuutta tai virkavelvollisuuksien täyttämistä koskevia velvoituksia.[14] Ponnen sisältö oli ymmärrettävä kirkon sisäiseksi ohjeeksi. Tätä painotti myös arkkipiispa John Vikströmin piispa Rimpiläisen ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin menettelyä koskeneen oikeuskanslerin päätöksen johdosta antama lausunto Kotimaa-lehdessä:

> "Katson, että kirkkomme tarvitsee edelleen sekä naispappien että naispappeuteen torjuvasti suhtautuvien pappien työpanosta. Molemmilla tulisi olla turvallinen asema ja tulevaisuus kirkossa. Tämän ongelman ratkaisu on kirkon itsensä löydettävä. Kirkkomme tulee edetä kirkolliskokouksen ponnen viitoittamaa tietä ja pyrkiä voittamaan vaikeudet keskinäisen yhteistyön avulla ja kirkon ykseyttä ajatellen."[15]

---

[13] OK:n kertomus vuodelta 1989 s. 132. Virkamiehen uskontokäsitykseen liittyvän vakaumuksen vaikutuksesta virkavelvollisuuteen ks. EOA:n kertomus vuodelta 1979 s. 145–147, jossa selvitettiin väitteitä raskauden ehkäisyneuvontaan liittyvien tehtävien laiminlyönnistä terveyskeskuksessa. Eduskunnan oikeusasiamiehen käsityksen mukaan uskonnonvapauteen liittyvistä säännöksistä ei voitu johtaa poikkeusta virkavelvollisuuden sisältöön. Samalla oikeusasiamies kuitenkin korosti sitä, että virkamieslainsäädäntö ei hänen käsityksensä mukaan kuitenkaan toisaalta yleisesti asettanut estettä sille, etteikö virkamiehen uskontokäsitykseen liittyvää vakaumusta voitaisi ottaa huomioon silloin, kun hän perustellusti sitä pyysi ja kun säännökset ja töiden käytännöllinen järjestäminen eivät asettaneet järjestelylle esteitä.

[14] Kirkollisessa lehdistössä esimerkiksi Kotimaa-lehti 30.5.1989 katsoi kirkolliskokouksen äänin 85–9 hyväksymän ponnen sisältävän ns. "toisinajattelijoiden kotipaikkaoikeuden kirkossa".

[15] Kotimaa-lehti 30.5.1989 otsikoi artikkelit "Arkkipiispa oikeuskanslerin päätöksestä: Huomautus ymmärrettävä" ja "Arkkipiispa Vikström: Myös naispappeuden vastustajien työpanos tärkeä". Kotimaa-lehden artikkeleissa arkkipiispa Vikström piti asian juridista puolta täysin selvänä ja katsoi, että lehtorien virkojen muuttaminen papin viroiksi on "nyt käytännöllisesti katsoen suoritettu loppuun". Edelleen arkkipiispa lausui, että muut naispuoliset teologian kandidaatit, jotka tämän jälkeen suunnittelevat pappisviran hoitamista Oulun hiippakunnassa, voivat ensin tulla johonkin toiseen hiippakuntaan siirtyäkseen myöhemmässä vaiheessa tavallisessa järjestyksessä Oulun hiippakuntaan. Kotimaan pääkirjoitus oli otsikoitu "Oikeuskanslerin Salomonin tuomio".

Piispainkokous käsitteli istunnossa 12.–13.9.1989 Porvoon hiippakunnan piispan Erik Vikströmin 9.6.1989 tekemää aloitetta kirkkolain muuttamisesta tavalla, joka tekisi piispalle mahdolliseksi kieltäytyä pappisvihkimisen toimittamisesta ilman, että kieltäytymistä pidettäisiin lainvastaisena ja joka samalla mahdollistaisi vihkimyksen toimittamisen muilla toimenpiteillä. Piispainkokous jätti aloitteen raukeamaan ja pyysi tuomiokapituleja harkitsemaan mahdollisimman joustavia menettelytapoja toisessa hiippakunnassa palvelevan teologin anoessa pappisvihkimystä.[16]

> Piispainkokouksessa käydyn keskustelun yleislinja oli, että kirkkolain muuttamisen asemesta tulisi kehittää nykyisin jo noudatettua järjestelmää siten, että se olisi papiksi vihittävien kannalta mahdollisimman joustava. Nykyisellä menettelyllä tarkoitettiin järjestelyä, jonka mukaisesti pappisvihkimystä hakevan naisteologi vihitään toisessa hiippakunnassa. Kaikki muut vaihtoehdot todettiin vaikeammin toteutettaviksi.[17]

1869 KL 384 §:ssä ja 1964 KL 428 §:ssä tarkoitettu piispan virkavelvollisuuksien valvonta tuomiokapitulissa muistuttamismenettelynä oli kirkon sisäinen ojennuskeino. Valtioneuvoston oikeuskansleri ei voinut nostaa piispaa vastaan syytettä, ellei tuomiokapituli ollut ilmoittanut asiaa muistuttamisen jälkeen oikeuskanslerille tai ilman muistuttamista tahallisesta virkansa väärinkäyttämisestä lahjusten, sukulaisuuden, ystävyyden tahi muuten oman voiton tähden.[18] 1869 KL 384 ja 1964 KL 428 §:n menettelystä riippumatta oikeuskanslerilla tai eduskunnan oikeusasiamiehellä ylimpinä lainvalvojina oli oikeus ajaa tai ajattaa syytettä hovioikeudessa myös piispaa vastaan HM 46 §:n, OKa:n OS 1 ja 5 §:n sekä EOA:n JS 1, 6 ja 7 §:n nojalla.[19] Piispa samoin kuin muut tuomiokapitulin jäsenet ovat HM 92 §:n 1 momentin säännöksen mukaisesti virkamiehenä velvollisia kaikessa virkatoiminnassaan laillisen seuraamuksen uhalla tarkoin lakia noudattamaan. Oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle tehdyt virkavalvontakantelut saattavat joh-

[16] Piispainkokouksen 12.–13.9.1989 ptk. ja kirjelmä 13.2.1990 n:o 16.

[17] Ks. keskustelusta tarkemmin piispainkokouksen 12.–13.9.1989 ptk. 16 §.

[18] Tuomiokapitulien ratkaisukäytännöstä voidaan todeta, että piispaa ei ole 1869 KL 384 §:n ja 1964 KL 428 §:n nojalla yhtään kertaa tuomiokapitulissa muistutettu, eikä myöskään ilmoituksia hallitukselle tai oikeuskanslerille ole sanottujen lainkohtien nojalla tehty.

[19] OKa:n OS (12.12.1957/416) 5 §:n lopussa oikeuskanslerin toimenpiteeksi säädettiin viranomaisen tai virkamiehen lainvastaisesta menettelystä virkamiehen saattaminen laillisen seuraamuksen alaiseksi, mikäli virheellisyys ei ole sen laatuinen, että asia voi jäädä oikeuskanslerin antaman huomautuksen varaan. – Uusi OKa:n OS on annettu 30.12.1992 (1697/92). OK:n toimivalta on säädetty 8 §:ssä, sellaisena kuin se on muutettuna 22.12.1994/1331.

taa huomautuksen antamiseen tai virkasyytteen nostamiseen sekä piispan että tuomiokapitulin muiden jäsenten osalta.[20]

Piispalle kuuluva keskeinen virkavelvollisuus toimittaa papiksivihkiminen määräytyi 1964 KL 87–91 §:n mukaan. Kirkkolaissa säädetyt edellytykset täyttävä henkilö vihittiin 1964 KL 93 §:n mukaan papiksi siinä hiippakunnassa, johon hänet oli kutsuttu virkaa toimittamaan taikka johon hän halusi päästä papiksi. 1964 KL 94 §:n nojalla papiksi vihkimisen toimitti hiippakunnan piispa. Jos piispan virka oli avoinna tai piispa oli sairauden tähden estynyt, toimitti tuomiorovasti tai virassa vanhempi jumaluusoppinut tuomiokapitulin asessori vihkimisen.[21] Pappisvirkaan vihkimistä hakeneen edellytyksien arvioimisessa piispa ja tuomiokapitulin jäsenet olivat velvollisia noudattamaan yleisiä hallinto-oikeudellisia periaatteita – yhdenvertaisuus-, suhteellisuus-, objektiviteetti- sekä tarkoitussidonnaisuusperiaate.[22]

Piispan virkatehtävät papiksi vihkimisen osalta laajenivat muutettaessa lailla kirkkolain muuttamisesta 1.1.1988 lukien 1964 KL 87 §:ää siten, että

---

[20] Hidénin (1970) mukaan s. 247 huomautus kuvaa eräitä syytteestä erillisiä toimenpiteitä; kyseessä ei ole yksimuotoinen, selvärajainen toimenpidetyyppi, vaan ratkaisut, joissa vaihtelevalla jyrkkyydellä tuodaan julki lainvalvojan käsitys asiassa noudatetun menettelyn virheellisyydestä. Kannanottoon saattoi lisäksi liittyä varoitus, ettei menettely saa uusiutua. Huomautuksen kehittymisestä reaktiomuotona sekä huomautuksen käyttämisestä ks. Hidén s. 248–255. – Hidén mt. s. 297 toteaa, että vaikka huomautus muodolliselta sisällöltään ei ole rangaistus – sitä ei anneta missään säädetyssä prosessissa, sen sisältöä ei ole säädöksissä määritelty, siitä ei tule merkintää rekisteriin, siihen ei liity muutoksenhakumahdollisuutta – se saatetaan tosiasiassa kokea virkamieskunnassa lievän rangaistuksen veroiseksi ja lievissä väärinkäytöstilanteissa sillä saattaa tosiasiassa olla yhtäsuuri tai ehkä suurempikin "ennaltaehkäisevä" vaikutus kuin lievemmillä virkarikosten rangaistuksilla. Kun huomautuksessa on kysymys vain noudatettua menettelyä koskevasta kritiikistä, merkitsee se Hidénin mukaan myös sitä, että huomauttamisvaltuus ei sisällä mitään määräämisvaltaa tai kieltämisvaltaa. – Huomautuksesta työnjohto- ja valvontamääräykseen rinnastamisena ja EAO:n ja OK:n ohjaavsta toiminnasta huomautuksen antamisella ks. Bruun-Mäenpää-Tuori (1995) s. 232–233.

[21] 1964 KL 427 §:n 2 momentin mukaisessa virkavalassa piispa ilmoitti tahtovansa vihkiä ja asettaa virkaan pappeja ja seurakunnan muita työntekijöitä, jotka havaitaan siihen kelvollisiksi ja uskollisiksi. Piispa tahtoi myös edistää maan rauhaa sekä kuuliaisuutta laillista esivaltaa kohtaan, noudattaa kaikissa kirkon lakia ja järjestystä ja vakavasti kehottaa ja velvoittaa hiippakunnan pappeja samoin tekemään. Papiksi vihkimisen osalta kelvollisuuden ja uskollisuuden arviointi liittyi papiksi vihittävälle 1964 KL 87 ja 89–91 §:ssä säädettyjen edellytysten arviointiin. Tuomiokapituli päätti 1964 KL 90 §:n 2 momentin nojalla, onko hakija hyväksyttävä pappisvirkaan vihittäväksi. Tuomiokapitulin päätöksestä ei 1964 KL 465 §:n nojalla saanut valittaa.

[22] Harkintavallasta, sen käyttämisestä ja sitä ohjaavista periaatteista ks. Laakso s. 190–251 ja siinä mainittu kirjallisuus.

papiksi vihityksi voi tulla mies tai nainen. Virkamiesoikeudellisen periaatteen mukaan virantoimitusvelvollisuus ei käsitä ainoastaan niitä tehtäviä, jotka kuuluvat virkaan virkamiehen siihen tullessa, vaan myös ne uudet tehtävät, jotka myöhemmin säädetään siihen kuuluviksi.[23] Jos papiksi vihkimisen edellytykset muutoin kirkkolain mukaan täyttyivät, piispa ei ollut oikeutettu kieltäytymään toimittamasta naisen vihkimistä papiksi lainmuutoksella laajentuneiden virkatehtävien perusteella.

Kun kirkkolain muutos 1964 KL 87 §:n osalta tuli voimaan, piispalla ei ollut – ottaen huomioon HM 92 §:n 1 momentti – lakiin perustuvaa oikeutta kieltäytyä kirkkolaissa piispan virkatehtäviksi säädetyistä tehtävistä omantunnonsyillä. Kun kirkkolain muuttamisesta annetun lain hallituksen esityksen yleisperustelujen mukaan kysymyksessä oli pappisvirkaan vihkimisessä kirkon tradition muutoksesta, kirkolliskokous oli tehdessään ehdotuksen kirkkolain muuttamisesta joutunut ottamaan huomioon 1964 KL 529 §:n 1 momentin ja 2 momentin 2 ja 3 -kohdan mukaan myös kirkon tunnustusta koskevan 1964 KL 1 §:n. Mikäli piispalle halutaan antaa oikeus kieltäytyä vihkimästä naista papiksi, kirkkolakia on muutettava piispan virkavelvollisuuksia koskevien säännösten osalta.[24]

1.3.2. Ns. omantunnonklausuuli Ruotsin kirkossa

Ruotsissa pappisviran avaaminen naisille toteutettiin vuonna 1958 lailla naisen kelpoisuudesta pappisvirkaan (Lag om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst 1958: 514).[25] Kirkolliskokous hyväksyi samalla erityisvaliokunnan lausunnon omantunnonvapauden toteuttamisesta eli nk. omantunnonklausuulin.[26]

---

[23] Virkatehtävien lisäämisestä tai muuttamisesta ks. Ståhlberg (1928) s. 172–173. Ståhlbergin mukaan virkamies ei kuitenkaan ole velvollinen ottamaan virkaa toimittaaksensa, jos virkaan kuuluvia tehtäviä on muutettu niin suuressa määrin, että virkaa on pidettävä uutena virkana. Teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 122 katsotaan, että virkatehtäviä ei voida edes väliaikaisesti muuttaa olennaisesti toisenlaatuisiksi hallinnonsisäisin määräyksin, eikä ainakaan ilman virkamiehen suostumusta. Virkatehtävillä, joihin virantoimitusvelvollisuus kohdistuu, on mainitun teoksen mukaan suhteellinen pysyvyys.

[24] Oikeuskirjallisuudessa mm. teoksessa Bruun-Mäenpää-Tuori (1988) s. 121 vakaumukseen vedoten tapahtuvasta tietystä virkatehtävästä kieltäytymisestä esitetty tulkinta ei sovellu piispaan, koska pappisvihkimys kuuluu piispan viran velvollisuuksien "ydinalueeseen" ja on viran tehtävien olennainen ja pysyvä osa.

[25] Lain valmistelusta ks. SOU 1923:22 ja SOU 1950:48. – Norjassa toteutettiin pappisviran avaaminen naisille jo vuonna 1938 (ns. Lex Mowinckel) valtion lainsäädännöllä. Ko. laki kumottiin 1956 YK:n ihmisoikeuksien julistuksen sekä naisten yhteiskunnallisista oikeuksista tehdyn sopimuksen vastaisena. Norjan perustuslain 92 § oli muutettu

Tässä omantunnonklausuulissa valiokunta edellytti, että piispaa ei vastoin uskonvakaumustaan velvoiteta vihkimään naista papiksi. Edelleen valiokunta esitti yhteisenä kantanaan, ettei pappia tule velvoittaa virassaan tekemään mitään sellaista, mikä rajoittaisi hänen omaatuntoaan sen kannan perusteella, mikä hänellä on tässä kysymyksessä. Myöskään pappisvalaa ei saanut tulkita niin, ettei se, joka ei hyväksy naispappeutta, voi valaa vannoa.

> Naisten papiksi vihkimistä vastustava Kyrklig samling julkaisi vuoden 1960 alkupuolella 17 kohdan toimintaohjelman naispappeutta hyväksymättömien pappien ja maallikoiden käytännön ratkaisujen pohjaksi. Ohjeiden tarkoitus on kirkon opin puhtauden puolesta toimiminen ja kirkon yhtenäisyyden puolustaminen.[27]

Oikeusasiamies käsitteli vuonna 1961 omantunnonklausuuliin liittyvän 17 kohdan ohjelman yhteydessä ja vuonna 1972 piispan velvollisuutta vihkiä naisia papeiksi.

> Vuonna 1961 oikeusasiamies ensinnäkin piti Kyrklig samlingin ohjelman julkaisemista periaatteessa rikoslain mukaan rangaistavana tekona, koska siinä kehotetaan lainvastaiseen toimintaan, mutta asiassa vallinneen epäselvyyden takia hän ei katsonut olevan aihetta enempiin toimenpiteisiin. Piispan osalta oikeusasiamies katsoi, että hän saa toimia omantuntonsa mukaisesti, mutta selvää oli, ettei piispan toiminta saanut olla ristiriitainen hänen virkansa ja siitä johtuvien velvoitusten kanssa. Piispa ei saanut auktoriteettiasemansa takia toiminnallaan antaa kuvaa, että voimassa olevan lain vastainen toiminta tai laista johtuva velvollisuuksien laiminlyöminen oli moraalisesti tai juridisesti oikea menettely.[28]
>
> Vuonna 1972 oikeusasiamies käsitteli kantelua, jossa pyydettiin selvitystä sillä perusteella, että piispa Bertil Gärdner oli lehtitietojen mukaan sanonut, ettei hän aio vihkiä naisia papiksi. Ensinnäkin oikeusasiamies huomautti, ettei ketään voi saattaa vastuuseen sen perusteella, mitä on kirjoitettu lehdissä, koska painovapauslain mukaan yksin

---

vuonna 1952. Tällä muutoksella myös naisten pääsy julkisiin virkoihin toteutettiin. Pappisviran avaamisesta naisille Norjassa ks. Juntunen s. 87–96 ja siinä erityisesti piispan oikeudesta teologisista syistä kieltäytyä naisten papiksi vihkimisestä eli ns. piispan reservaatio-oikeudesta s. 92–96.

[26] Allmänna kyrkomötets protokoll 1958 Nr 4, 151; särskilda utskottet betänkande, 16. Ekström s. 16–17, totesi naispappeutta koskevan kysymyksen vaikuttaneen jo yli 30 vuotta Ruotsin kirkon työhön ja ihmisten näkemyksiin kirkossa ja lausui mm. seuraavaa: "Problemet har varit den hätskhet med vilken debatten stundom förts och de praktiska konsekvenser som uppstått i många församligar, "samvetsparagrafer" och "väjningsrätt till trots"."

[27] Ks. Konttinen s. 53–57 sekä Kyrklig samlingin laatimat suuntaviivat s. 86–91. Naispappeudesta Växjön hiippakunnassa ks. Bexell-Hagberg-Posse.

[28] JO:s ämbetsberättelse 1961 sekä Konttinen s. 60–61.

toimitus on vastuussa lehden sisällöstä. Ero oli myös tehtävä papin virkaan asettamisen ja pappisvihkimyksen välillä. Pappisvihkimys on kirkon sisäinen asia, ja piispalla on yksin oikeus päättää, kenet hän vihkii papiksi eikä tähän oikeuteen ole mahdollista puuttua. Oikeusasiamiehen mukaan kuitenkin oli noudatettava yleistä oikeuskäytäntöä, jonka mukaan asian ratkaisemisen tuli tapahtua objektiivisin ja hyväksyttävin perustein. Piispa Gärdnerin esittämä peruste, hajaannuksen välttäminen, voi oikeusasiamiehen mukaan olla asiallinen peruste, mutta ajanmittaan siihen ei enää voida vedota. Tästä oli muiden hiippakuntien kehitys selvänä todisteena. Oikeusasiamies katsoi, että piispoilla on vuoden 1958 kirkolliskokouksen päätöksen mukaan oltava omantunnonvapaus, mutta tämän perusteella ei hänen mukaansa voida tulevaisuudessa kieltäytyä vihkimästä naisia papiksi. Oikeusasiamies piti ilmeisenä, että kirkolliskokous ja luultavasti myös hallitus tarkoittivat omantunnonvapauden koskemaan vain silloisia piispoja.[29]

Kirkon ulkopuolisten lainvalvojien kannanotot virkavelvollisuuksien täyttämisessä ovat sekä Suomessa että Ruotsissa samansuuntaisia. Virkamiesoikeudellisesti virkavelvollisuuksien täyttäminen lain mukaisesti on laillisen seuraamuksen uhalla ehdoton. Virkamiehen omantunnon ja lain väliset ristiriidat ovat, kuten Konttinen selvityksessään toteaa, löydettävissä Raamatun tulkinnasta ja auktoriteetistä kirkkojärjestystä koskevissa kysymyksissä. Erityisesti tunnustuskirjat ja tunnustuksen rooli kirkkojärjestyksessä sekä Raamatun asema positiivisen kirkko-oikeuden lähteenä luterilaisessa kirkossa on tällöin voimakkaasti esillä.[30]

[29] JO:s Ämbetsberättelse 1972 s. 448–451 sekä Konttinen s. 68–71. Naispappeuskiistasta Ruotsissa ks. mm. kokonaisuutena Konttisen tutkimus keskustelusta naispappeudesta Ruotsissa vuoden 1958 jälkeen. Stenström s. 168–171 käsitteli lähinnä teoreettisena kysymyksenä arkkipiispan kieltäytymistä piispaksi vihkimisestä. Valtion ylivallan kirkon tunnustukseen nähden mm., Sundberg (1961) s. 33–34 katsoi ilmenevän naisten papiksivihkimistä koskevassa asiassa sekä oikeusasiamiehen ratkaisuissa niitä pappeja kohtaan, jotka ovat kieltäytyneet vihkimästä eronneita. – Vuoden 1958 laki naisen kelpoisuudesta pappisvirkaan kumottiin Ruotsissa 1983 lukien. Yleiset säännökset sukupuolten välisestä tasa-arvosta HM:ssa ja tasa-arvolaki 1991:433 koskee myös Ruotsin kirkon toimintaa. Kirkko itse saa ratkaista pappien yhteistyöongelmat ilman ylimenosäännöksiä. Lain kumoamista koskevassa valmisteluaineistossa Prop. 1981/82:93 Göranssonin s. 53 mukaan hallitusneuvos oli selostaessaan väistämisoikeutta (väjningsrätt) katsonut niiden rajoittuvan jumalanpalvelusyhteistyöhön ja siinäkin vain niihin, jotka olivat vihityt papiksi omantunnonklausuulin voimassaollessa. Kelpoisuuslain kumoamisen jälkeen Ruotsin kirkon virkaan vihityt eivät sitävastoin voineet vedota mihinkään väistämisoikeuteen.

[30] Konttinen s. 3 ja 21–29, jossa selvitetään Raamatun tulkinnasta ja tunnustuksen raamattukäsityksestä, Raamatusta kirkko-oikeuden lähteenä roomalaiskatolisessa ja reformoidussa kirkossa. Raamatun asema kirkko-oikeuden lähteenä on omantunnon ja lain ristiriitatilanteissa 1964 KL 1 §:n kirkon tunnustus huomioon ottaen Konttisen mukaan selvitettävä teologisesti.

2. KIRKON ERITYISVIRANHALTIJAAN KOHDISTUNEET VIRKASYYTEET JA KURINPITOMENETTELY

1964 KL 538b §:n 1 momentin nojalla kirkon erityistehtäviä varten tarvittavien virkojen perustamisesta ja tällaisten virkojen lakkauttamisesta päätti kirkolliskokous. Näissä viroissa olevien viranhaltijain palvelukseen ottamisesta, virkasuhteen päättymisestä sekä palvelussuhteen ehdoista annettiin tarpeellisia määräyksiä voimassa olevien säännösten ja virkasopimusten lisäksi virkasäännössä, jonka kirkolliskokous vahvisti. Virkasäännön mukaan käytettäviä kurinpitotoimenpiteitä olivat varoitus, virantoimituksesta erottaminen ja viraltapano.

Kirkon erityistehtäviä varten perustetuissa viroissa oli viranhaltijoita kirkon eri keskuksissa (esim. kirkon diakoniatyön keskus, kirkon ulkomaanasiain keskus, kirkon lähetystyön keskus) sekä hiippakuntatasolla hiippakuntasihteereinä. Nämä viranhaltijat olivat kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön alaisia, ja siten heidän osaltaan virka- tai käytösvirheitä koskeva menettely oli kurinpitomenettelyä.[31] Kurinpitoasian käsitteli kirkon eri keskusten viranhaltijoiden osalta kirkkohallitus ja hiippakunnallisten viranhaltijoiden osalta tuomiokapituli. Kirkon erityistehtävissä olevia viranhaltijoita koskeva kurinpitomenettely säännöksiltään vastasi 1964 KL 267 §:ssä tarkoitetun seurakunnan virka- ja palkkasäännön mukaista kurinpitomenettelyä.[32]

1964 KL 495 §:n 1 momentin mukaan kirkkohallituksen jäsentä syytettiin virkavirheestä hovioikeudessa. Jos joku kirkkohallituksen muu viran- tai toimenhaltija syyllistyi virkavirheeseen, asian käsitteli yleinen alioikeus. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan kirkkohallituksen jäsenenä tai muuna viran- tai toimenhaltijana toimivaan pappiin sovellettiin lisäksi kirkkolain papin virka- ja käytösvirheitä koskevia säännöksiä.

Kirkon erityistehtävässä olevan papin virkavirheasian käsittelystä kurinpitomenettelyssä kirkkohallituksessa ja virkasyytemenettelynä yleisessä oikeudessa oli kysymys kirkon ulkomaanasiain keskuksen ulkosuomalaistyön jaoston jaostopäällikköä koskeneessa asiassa. Kurinpitomenettely koski sa-

[31] Kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijoiden tehtävistä määrättiin ohje- ja johtosäännöissä (1964 KL 538b §:n 3 momentti).

[32] Kirkkohallitus ja kirkon sopimusvaltuuskunta hyväksyi seurakunnan mallivirkasäännön sekä mallivirkasäännön perustelut ja soveltamisohjeet. Seurakunta alisti 1964 KL 267 §:n nojalla kirkkovaltuuston hyväksymän virka- ja palkkasäännön tuomiokapitulin vahvistettavaksi.

massa asiassa myös Ruotsin Suomenkielisen Seurakuntatyön Keskuksen pääsihteeriä ja Kölnissä olevan Suomenkielisen Kirkollisen Työn Keskuksen pääsihteeriä.

Kurinpitoasiassa ja virkasyyteasiassa ajallisesti tapahtumien kulku[33] oli seuraava:

1. Kirkkohallitus 19.2.1987 kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön 28 §:n nojalla päätti panna viralta kirkon ulkomaanasiain keskuksen ulkosuomalaistyönjaoston jaostopäällikön 20.2.1987 alkaen, koska jaostopäällikkö oli syyllistynyt sellaiseen virkavirheeseen sekä toiminut virkavelvollisuuksiaan vastaan siten, ettei hän ollut sen luottamuksen arvoinen, jota hänen asemansa kirkon viranhaltijana edellytti. Ruotsin Suomenkielisen Seurakuntatyön Keskuksen pääsihteerille ja Kölnissä olevalle Suomenkielisen Kirkollisen Työn Keskuksen pääsihteerille kirkkohallitus antoi saman säännöksen nojalla varoituksen virkavirheestä ja virkavelvollisuuksien laiminlyönnistä.[34]

Kirkkohallitus oli 29.1.1987 pidättänyt jaostopäällikön kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön 29 §:n 4 momentin nojalla virantoimittamisesta 30.1.1987 lukien kurinpitomenettelyn ajaksi.

2. Kirkkohallitus kirjeellään 5.3.1987 ilmoitti Helsingin kaupunginviskaalinvirastolle edellä mainitut kurinpitoasiassa annetut rangaistukset sekä sen, että kysymyksessä olevien viranhaltijoiden menettelystä oli aiheutunut Kirkon Keskusrahastolle, jonka hallitus kirkkohallitus samalla oli, suuruudeltaan siinä vaiheessa 132.845,10 Ruotsin kruunun suuruinen vahinko. Kirkkohallitus saattoi asian Helsingin kaupunginviskaalinvirastoon tutkittavaksi ja asianmukaisiin toimenpiteisiin ryhtymiseksi, koska oli todennäköisiä perusteita epäillä, että asiaan liittyi myös rangaistavia tekoja, ja kun Suomen Pankki oli kiinnittänyt kirkkohallituksen huomiota valuuttalainsäädännön säännöksiin.

---

[33] Vaikka tutkimus on ajallisesti rajattu 1940–1989 tässä yhteydessä tapauksen kuvaus ja selvitys loppuvaiheiltaan ulottuu poikkeuksellisesti 1990-luvulle. Näin siksi, että yleisen tuomioistuimen tuomio sai lainvoiman vasta 1990 ja korkeimman hallinto-oikeuden omaa päätöstään koskenut purkupäätös 29.1.1993 kohdistui vaikutuksiltaan kirkkohallituksen ensimmäiseen päätökseen 19.2.1987 ja sen lähtökohtiin, samoin kuin muut ko. purkupäätöksen seurauksena tehdyt päätökset. Tapauksen moninaisista oikeudellisista ongelmista, jotka koskevat mm. virkaa, viranhaltijaa, viranomaisen toimivaltaa, lainsäädännön muutoksia, muutoksenhakujärjestelmää, pyritään näin esitettynä antamaan kokonaiskuva.

[34] Kirkkohallituksen täysistunnossa käsitellyssä kurinpitoasiassa pöytäkirjassa päätöksen 19.2.1987 DN:o 1/1987 kohdalla todettiin, että "asiakirjat on kirkkolain 542a §:n ja rikoslain 40 luvun 19a §:n nojalla pidettävä salassa".

3. Korkein hallinto-oikeus 5.6.1987 antamallaan päätöksellä n:o 2411 ei muuttanut kirkkohallituksen 29.1.1987 virantoimittamisesta pidättämistä koskeneen päätöksen lopputulosta.

4. Korkein hallinto-oikeus 21.9.1987 antamallaan päätöksellä (taltio n:o 3875) hylkäsi jaostopäällikön ja Saksan Liittotasavallasta olevan pääsihteerin valitukset ja jätti kirkkohallituksen päätöksen heidän osaltaan lopputuloksiltaan pysyviksi. Korkein hallinto-oikeus piti jaostopäällikön menettelyä tahallisesti tehtynä virkavirheenä ja pääsihteerin menettelyä virkavirheenä.[35] Korkein hallinto-oikeus totesi, että asian käsittelyssä ei ollut näytetty tapahtuneen sellaista menettelyvirhettä, jonka nojalla kirkkohallituksen valituksenalainen päätös olisi kumottava.

> Jaostopäällikön valitusta koskevassa kokeimman hallinto-oikeuden päätöksessä 21.9.1987 n:o 3875 todetaan virkavirheen osalta, että asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan ainakin vuodesta 1980 alkaen jaostopäällikkö oli kirkon viranhaltijana käyttänyt Tukholmassa sijaitsevassa pankissa kirkon ulkomaanasiain toimikunnan nimissä olevaa pankkitiliä tarkoituksiin, joista hänellä ei virka-asemansa perusteella ollut oikeutta päättää. Tilille oli jaostopäällikön määräyksestä ohjattu Ruotsin valtion varoista maksettuja siirtolaispappien muuttokustannusten korvauksia, jotka olisi tullut tilittää kirkon keskusrahastolle. Jättäessään puheena olevan tilin kirkon kirjanpidon ulkopuolelle ja käyttäessään tilin varoja jaostopäällikön oli korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan katsottava syyllistyneen tahallisesti tehtyyn virkavirheeseen. Kun tämän johdosta kirkkohallitus oli voinut panna hänet kurinpidollisesti viralta, korkein hallinto-oikeus, ottaen huomioon 1964 KL 538b §:n ja kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön 28 §:n, hylkäsi jaostopäällikön valituksen.
>
> Saksan Liittotasavallasta olevaa pääsihteeriä koskevassa päätöksessään korkein hallinto-oikeus 21.9.1987 n:o 3874 piti pääsihteerin kirkkohallituksen päätöksestä ilmikäynyttä menettelyä virkavirheenä. Kirkkohallituksen päätöksen mukaan pääsihteeri oli ottanut vastaan yksityistililleen varoja kirkon ulkomaanasiain toimikunnan nimissä olevalta tililtä Tukholmassa, maksanut sanotulta omalta tililtään varoja jaostopäällikön määräämiin tarkoituksiin sekä jättänyt pitämättä tiliä sanotuista varoista, joiden käytöstä ei ollut saatu mitään luotettavaa selvitystä.

5. Helsingin raastuvanoikeus 15.12.1988 hylkäsi virallisen syyttäjän jaostopäällikköä vastaan RL 40 luvun 7 §:n 1 momentin, 40 luvun 20 §:n ja 7 luvun 1 ja 2 §:n nojalla jatketusta tahallisesta virkavirheestä ja sen kanssa

---

[35] Korkeimman hallinto-oikeuden 21.9.1987 antama päätös n:o 3874 on päätös Saksan Liittotasavallasta olevan pääsihteerin valitukseen.

yksin teoin virkamiehenä tehdystä kavalluksesta ajaman syytteen. Samalla raastuvanoikeus hylkäsi Suomen Pankin rangaistusvaatimuksen valuuttamääräysten rikkomisesta 1968–1987.

6. Helsingin hovioikeus 2.10.1990 antamallaan päätöksellä n:o 2191 ei muuttanut raastuvanoikeuden päätöksen lopputulosta.

> Jaostopäällikön toimivaltaa koskevalta osalta hovioikeus pääasiaratkaisun perustelujen mukaan katsoi – toisin kuin raastuvanoikeus – kirkon ulkomaanasiain toimikunnan 1.1.1974 voimaantulleen ohjesäännön ja Kirkon ulkomaanasiain keskuksen 1.1.1984 voimaantulleen ohjesäännön sekä Kirkon ulkomaanasiain keskuksen viranhaltijain 1.1.1985 voimaantulleen johtosäännön määräysten perusteella, että jaostopäälliköllä ei toimiessaan 1.1.1980–31.5.1984 kirkon ulkomaansaiain toimikunnan johtavana sihteerinä ja diasporasihteerinä, ajalla 1.3.–31.8.1983 vt. pääsihteerinä sekä 1.6.1984 lukien kirkon ulkomaanasiain jaoston ulkosuomalaistyön jaoston jaostopäällikkönä ollut valtuuksia päättää kirkon edustamiseen tai ulkomaanapuun liittyvästä varojenkäytöstä.

Kirkon viranhaltijana käyttäessään kirkolle kuuluvia varoja hovioikeuden päätöksessä tarkemmin selostetulla tavalla jaostopäällikkö oli ylittänyt toimivaltansa ja rikkonut virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin perustuvan virkavelvollisuutensa olosuhteissa, joissa hänen olisi pitänyt tämä käsittää. Jaostopäällikkö oli käyttänyt varoja kirkon ulkomaanasiain hoitoon liittyviin yhteisesti hyväksyttyihin tarkoituksiin, joita varten muuten olisi voitu myöntää varoja kirkon vuosittaisessa tulo- ja menoarviossa.

Hovioikeuden päätöksen mukaan jaostopäällikön ei ollut näytetty käyttäneen varoja omaksi hyödykseen. Jaostopäällikön menettelystä ei sen vuoksi ollut katsottava aiheutuneen kirkolle haittaa ja vahinkoa, ja tekoa oli nämä seikat huomioon ottaen pidettävä hovioikeuden päätöksen mukaan kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Koska jaostopäällikön menettelyä arvosteltaessa oli sen tekoaikana voimassa olleen RL 40 luvun 21 §:n asemesta sitä hänelle lievempänä sovellettava 1.1.1990 voimaantullutta RL 40 luvun 11 §:ää ja koska hovioikeus esittämillään perusteluilla piti jaostopäällikön tekoa kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, hovioikeus katsoi, että jaostopäällikkö ei ollut menettelyllään syyllistynyt tahalliseen tai tuottamukselliseen virkavelvollisuuden rikkomiseen.[36]

7. Korkein hallinto-oikeus 29.1.1993 antamallaan päätöksellä (taltio n:o

[36] Mikäli yleinen oikeus olisi tuominnut rangaistuksen, tuomiokapitulin olisi 1964 KL 115 §:n ja 444 §:n nojalla tullut pappisviran osalta päättää, mikä vaikutus rikoksella on pappisvirkaan.

304) purki 21.9.1987 antamansa päätöksen n:o 3875 HPurkuL 6 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla. Korkein hallinto-oikeus tämän jälkeen tutki jaostopäällikön valituksen kirkkohallituksen 19.2.1987 antamasta päätöksestä ja – ottamatta välittömästi tutkittavakseen, mikä merkitys sanotulla uudella selvityksellä oli valitusasian ratkaisuun - kumosi kirkkohallituksen päätöksen, jolla jaostopäällikkö oli pantu viralta ja palautti asian kirkkohallitukselle uudelleen käsiteltäväksi.

> Korkeimman hallinto-oikeuden päätöslauselman mukaan asiaan oli korkeimmassa hallinto-oikeudessa saatu uutta selitystä sen Kirkon ulkomaanasiain toimikunnan nimissä olleen pankkitilin hoidosta ja käytöstä, jonka tilin varojen käyttöön jaostopäällikölle tuomittu kurinpidollinen rangaistus liittyi. Kun tuon tilin käyttöä koskevan rikosasian oikeuden pöytäkirjoista ilmenevä todisteluaineisto olisi voinut vaikuttaa korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen, jolla jaostopäällikön valitus kirkkohallituksen päätöksistä panna hänet viralta oli hylätty, eikä valittajasta johtunut, ettei tuota selvitystä ollut aikanaan esitetty, korkein hallinto-oikeus purki 21.9.1987 antamansa päätöksen.

8. Asiaa uudelleen käsiteltyään kirkkohallitus 11.6.1993 päätti, että kurinpitomenettelyä jaostopäällikköä vastaan ei enää jatketa ja että kurinpitomenettely siten raukeaa. Kirkkohallitus totesi muun ohessa, että tehtäessä kirkkohallituksen päätöstä 19.2.1987 olivat virkasuhteen irtisanomiseen olemassa kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön 14 §:n 2 momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitetut viranhaltijasta johtuvat painavat viranhoidolliset syyt. Kirkkohallitus päätti maksaa entiselle jaostopäällikölle irtisanomisajan palkkaa ja muita siihen liittyneitä etuuksia vastaavan korvauksen virkasuhteen päättymishetkestä eli 19.2.1987 palkan mukaan maksupäivään asti laskettavine 16 %:n korkoineen.

9. Korkein hallinto-oikeus 1.3.1995 antamallaan päätöksellä (taltio n:o 539) katsoi, että valittajan virka-asemaa ja hänen oikeuksiaan koskevia kysymyksiä kirkkohallitus ei ollut sitovasti ratkaissut valituksenalaisella päätöksellään eikä vaatimusten tutkiminen myöskään ensiasteena kuulunut korkeimman hallinto-oikeuden toimivaltaan. Tämän vuoksi ja kun julkisoikeudellista velvollisuutta tai oikeutta, niin kuin viranhaltijain virkasuhteeseen perustuvan ansionmenetyksen korvaamista koskeva riita oli 1964 KL 443 §:n mukaan ja 1.1.1994 voimaan tulleen 1994 KL 19 luvun 5 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan käsiteltävä hakemuksesta vireille tulevana hallintoriita-asiana tuomiokapitulissa, korkein hallinto-oikeus jätti valituksen tutkimatta.[37]

---

[37] Eri mieltä olleen hallintoneuvoksen lausunnon ja asian esittelijän esityksen mukaan jaostopäällikön virkasuhde ei ollut lakannut, koska viraltapanoa koskevat päätökset

10. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 1.8.1995 päätöksellään n:o 18 hallintoriita-asiana teki päätöksen virkasuhteesta maksettavan palkan ja lomarahan suorittamiseksi.

11. Kirkkohallitus 7.12.1995 irtisanoi jaostopäällikön virkasuhteen kirkkohallitukseen päättymään neljän kuukauden kuluttua siitä päivästä, jona irtisanominen oli annettu hänelle tiedoksi.

12. Korkein hallinto-oikeus 12.6.1996 antamallaan päätöksellä n:o 1993 totesi jaostopäällikön virkasuhteen Kirkon ulkomaanasiain keskuksen ulkosuomalaistyön jaoston jaostopäällikkönä jatkuneen edelleen, koska kirkkohallitus oli asiaa uudelleen käsiteltyään 11.6.1993 päättänyt korkeimman hallinto-oikeuden purettua 29.1.1993 päätöksensä 21.9.1987, että jaostopäällikköä koskeva kurinpitomenettely raukeaa.

Korkein hallinto-oikeus totesi päätöksessään Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin 16.6.1987 määränneen jaostopäällikkönä toimineen papin T:n seurakunnan vt. kappalaiseksi 1.8.–31.12.1987 ja 2.12.1987 vt. III kappalaiseksi 1.1.–31.5.1988 sekä 11.5.1988 ylimääräiseksi apulaiseksi 1.6.1988 lukien. Viimeksi mainittu virkanimike oli sittemmin muuttunut II viralliseksi apulaiseksi, jossa virassa pappi oli toiminut 1.1.1989–31.12.1993. Virallisen apulaisen nimike ylimääräisen papin virkanimikkeenä oli 26.11.1993 annetun ja 1.1.1994 voimaan tulleen kirkkolain (1054/93) 26 luvun 4 §:n mukaan muuttunut 1.1.1994 seurakuntapastorin nimikkeeksi. Pappi oli toiminut 1.1.1994 alkaen T:n seurakunnan seurakuntapastorina. Määrääminen näihin virkoihin, niin kuin tuomiokapituli oli katsonut, ei ollut korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan katkaissut papin virkasuhdetta kirkon ulkomaanasiain keskuksen ulkomaalaistyönjaoston jaostopäällikkönä.

Korkein hallinto-oikeus totesi edelleen, että vaikka valittajan virkasuhde jaostopäällikkönä oli jatkunut, hän ei ollut voinut tuota virkaa sekä vastaavaa virkaa hoitaa ja saada siitä palkkaa, koska kirkkohallituksella oli ollut virkasuhteen jatkumisesta toinen käsitys. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon, että valittaja oli hoitanut ja saanut palkkaa virkojen hoitamisesta T:n seurakunnassa, korkein hallinto-oikeus katsoi, että valittajalla oli oikeus saada kirkkohallitukselta ansionmenetyksen korvauksena jaostopäällikön tai sitä vastaavan viran palkan ja valittajan seurakunnan virasta saaman palkan ja lomarahan välinen ero-

---

oli purettu ja kun kirkkohallitus oli jättänyt kurinpitomenettelyn raukeamaan. Jaostopäällikön virkasuhde ei myöskään ollut lakannut irtisanomisen johdosta, koska kirkkohallituksen toimivaltaan ei kuulunut jaostopäällikön irtisanominen. Näillä perusteilla eri mieltä ollut hallintoneuvos ja asian esittelijä olisivat kumonneet kirkkohallituksen päätöksen näiltä osin ja palauttaneet asian kirkkohallitukselle uudelleen käsiteltäväksi, koska kirkkohallituksella on ollut jaostopäällikön virkasuhteen jatkumisesta ja siten myös palkkasaatavasta eri käsitys.

tus siten kuin tuomiokapituli oli päätöksessään määrännyt. Kirkkohallitus ei ollut näyttänyt korvausten määrää virheelliseksi korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Kirkkohallituksen oli lisäksi maksettava palkan ja lomarahan erotuksen osalta viivästyskorkoa 6 %:n mukaan hallintoriita-asian vireilletulosta eli 11.4.1995 alkaen tuolloin erääntyneille korvauksille ja tämän jälkeen erääntyneille korvauksille 6 %:n mukaan kunkin korvauserän erääntymispäivästä lukien maksupäivään.

Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli oli hallintoriita-asiassa 1.8.1995 antamassaan päätöksessä velvoittanut kirkkohallituksen suorittamaan jaostopäällikölle virkasuhteesta saamatta jääneenä kirkon ulkomaanasiain keskuksen ulkosuomalaisten jaoston jaostopäällikön tai vastaavan viran palkan ja T:n seurakunnasta saaman papin viran palkan ja lomarahan välisen erotuksen 1.5.1987–30.4.1995 yhteensä 301.552,17 markkaa sekä 1.5.1995 lukien 2.520 markkaa kuukaudessa siihen saakka kunnes jaostopäällikkö ryhtyy kirkkohallituksessa hoitamaan entistä virkaansa tai sitä vastaavaa virkaa tai hänen virkasuhteensa siellä päättyy. Kirkkohallituksen maksettavassa summassa tuomiokapituli otti huomioon vähennyksenä jaostopäällikölle kirkon keskusrahastosta 11.6.1993 kirkkohallituksen päätöksen perusteella maksetun kahden kuukauden palkan 22.576,82 markkaa. Kirkkohallituksen maksettavat viivästyskorot olivat tuomiokapitulin päätöksen mukaan 1.5.1987 alkaen 6 % palkanerotuksen osalta kunkin kuukauden 15. päivästä lukien ja lomarahan erotuksen osalta kunkin vuoden heinäkuun 31 päivästä lukien. 1.5.1995 lukien viivästyskorko oli 4 prosenttiyksikköä yli kulloinkin voimassa olevan Suomen Pankin vahvistaman viitekoron.

13. Korkein hallinto-oikeus katsoi 12.6.1996 antamallaan päätöksellä (taltio n:o 1994) jaostopäällikön virkasuhteen irtisanomista koskeneesta päätöksestä 7.12.1995 tekemän valituksen johdosta, ettei ollut syytä muuttaa kirkkohallituksen päätöksen lopputulosta. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöslauselmassa todetaan, että kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijoiden virkasäännön 14 §:n 3 momentin 4 kohdan mukaan viranhaltija saadaan irtisanoa, jos viranhaltijan irtisanomiseen on muu, viranhoidollisiin näkökohtiin perustuva erittäin painava syy. Muu viranhoidollisiin näkökohtiin perustuva erittäin painava voi olla viranhaltijasta johtuva tai muu viranhoidollinen peruste. Edelleen päätöslauselmassa todetaan, että kirkon ulkomaanasiain keskuksen ulkosuomalaistyönjaoston jaostopäällikön virka – nykyisin kirkon ulkosuomalaistyön sihteerin virka – oli aikana, jolloin kysymyksessä oleva henkilö oli viraltapantuna, lainvoimaisesti täytetty ja on edelleen täytetty. Kun korkein hallinto-oikeus otti huomioon, että kirkkohallituksella oli vielä vuoden 1995 loppupuolella ollut se käsitys, että henkilön virkasuhde jaostopäällikkönä oli jo aikaisemmin lakannut ja että kirkkohallitusta ei voitu velvoittaa perustamaan muuta vastaavaa virkaa, korkein hallinto-oikeus "näissä

oloissa" katsoi, ettei ollut syytä muuttaa kirkkohallituksen päätöksen lopputulosta.

Kokoava arvio. Kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijoiden virkasäännön alaista jaostopäällikköä koskevassa asiassa kirkkohallitus ei ko. virkasäännön 30 §:n mukaan keskeyttänyt kurinpitomenettelyä, vaikka saman syyn johdosta virallinen syyttäjä vaati rangaistusta tuomioistuimessa. Virkasäännön 30 §:n vastaisen menettelyn seurauksena jaostopäällikköä koskeva kurinpitoasia tuli ratkaistuksi ensin vuonna 1987 kirkkohallituksessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa ja rikosasia vuonna 1988 raastuvanoikeudessa ja 1990 hovioikeudessa.

Kirkkohallituksen 29.1.1987 tekemä päätös pidättää jaostopäällikkö virantoimituksesta kurinpitomenettelyn ajaksi kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön 29 §:n 4 momentin nojalla olisi viranhaltijan oikeussuoja huomioon ottaen viimeistään 5.3.1987 Helsingin kaupunginviskaalinvirastolle rikostutkintaa varten saatetun asian yhteydessä tullut muuttaa virantoimituksesta pidättämiseksi kestämään myös rikosprosessin ajan. Tällöin jaostopäällikön virkaa ei olisi julistettu haettavaksi eikä täytetty, ja jaostopäällikkö olisi lainvoimaisen yleisen tuomioistuimen päätöksen jälkeen voinut palata hoitamaan virkaansa.

Kun Helsingin hovioikeus oli antanut 2.10.1990 päätöksensä n:o 2191 olla muuttamatta raastuvanoikeuden päätöksen lopputulosta, hovioikeuden päätöksen ja korkeimman hallinto-oikeuden 21.9.1987 antaman päätöksen n:o 3875 viraltapanoasiassa välille syntyi ristiriita. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan jaostopäällikön oli katsottava syyllistyneen tahallisesti tehtyyn virkavirheeseen, ja tämän johdosta kirkkohallitus oli voinut panna jaostopäällikön kurinpidollisesti viralta. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan asian käsittelyssä ei myöskään ollut näytetty tapahtuneen sellaista menettelyvirhettä, jonka nojalla kirkkohallituksen valituksenalainen päätös olisi ollut kumottava. Päätösten välinen ristiriita voitiin eliminoida korkeimmassa hallinto-oikeudessa sillä, että jaostopäällikkö haki korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen 21.9.1987 n:o 3875 purkamista. Kun korkein hallinto-oikeus sai uutta selvitystä rikosasian käsittelyn pöytäkirjoista ilmenevästä todisteluaineistosta, joka uusi aineisto olisi voinut vaikuttaa korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen, jolla valitus kirkkohallituksen viraltapanopäätöksestä oli hylätty – eikä valittajasta johtunut, ettei tuota selvitystä aikanaan ollut esitetty – korkein hallinto-oikeus HPurkuL 6 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla purki aiemmin 21.9.1987 antamansa päätöksen.

Kirkkohallitus oli korkeimmalle hallinto-oikeudelle antamassaan lausunnossa 30.4.1987 ilmoittanut asian antamisesta syyttäjälle 5.3.1987

toimenpiteeseen ryhtymiseksi, mutta kirkkohallitus ei ollut täydentänyt ilmoitustaan toimittamalla korkeimmalle hallinto-oikeudelle tietoa esitutkinnan 20.7.1987 valmistuneesta tuloksesta.

Kun korkein hallinto-oikeus oli 29.1.1993 purkanut 21.9.1987 antamansa päätöksensä ja kumonnut kirkkohallituksen viraltapanopäätöksen sekä palauttanut asian kirkkohallitukselle uudelleen käsiteltäväksi, kirkkohallitus totesi 11.6.1993 asian uudelleen käsittelyssä hovioikeuden päätöksen virkarikkeet vähäisiksi. Lisäksi kirkkohallitus totesi 19.2.1987 antamansa päätöksen jälkeen tapahtuneen virkarikoslainsäädännön muuttumisen ja Suomea sitovien kansainvälisistä sopimuksista ihmisoikeuksia korostavan tulkintakäytännön muutoksen. Tältä pohjalta kirkkohallitus totesi, ettei ollut riittävästi olemassa sellaisia erityisen painavia syitä, jotka voisivat uudelleen aiheuttaa kurinpidollisen viraltapanon. Tämän vuoksi kirkkohallitus katsoi, ettei jaostopäällikön "kirkon varainkäytön luotettavuuden kannalta vakavista ja hovioikeudenkin toteamista virkarikkeistä huolimatta kurinpitomenettelyä tule enää jatkaa, vaan kurinpitomenettely on katsottava rauenneeksi".

Viran palauttamisvaatimuksen osalta kirkkohallitus totesi, että jaostopäällikön viraltapano 19.2.1987 virkavelvollisuuksien vastaisen menettelyn johdosta oli kurinpidollinen rangaistus ja se oli tullut pannuksi täytäntöön ja samalla rangaistus suoritetuksi, kun viraltapanoa koskeva päätös sai lainvoiman korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä 21.9.1987. Ratkaisun kumoaminen purkuteitse ei kirkkohallituksen päätöksen mukaan vaikuttanut jo täytäntöönpantuun rangaistukseen. Myöskään päätös kurinpitomenettelyn jättämisestä raukeamaan ei vaikuttanut siten, että virkasuhde palautuisi. Kun ulkosuomalaistyönjaoston jaostopäällikön virka oli lainvoimaisesti täytetty, kirkkohallitus katsoi, että jaostopäällikkö ei enää voinut palata sanottuun virkaan. Kirkkohallituksen ei ollut mahdollista erityisin virkajärjestelyin tarjota jaostopäällikölle hoidettavaksi muuta vastaavaa virkaa.[38]

Verrattuaan kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasäännön tarkoittamaa irtisanomismenettelyä ja kurinpitomenettelyä kirkkohallitus totesi, ettei irtisanominen vaatinut niin vakavia perusteita kuin kurinpidollinen viraltapano. Tältä perustalta kirkkohallitus totesi edelleen, että tehtäessä kirkkohallituksen päätöstä 19.2.1987 kirkon erityistehtävissä olevien viranhaltijain virkasään-

[38] Kirkkohallitus totesi, ettei ollut olemassa mitään normia, joka velvoittaisi järjestämään toisen aikaisempaa virkaa vastaavan viran, ja että kirkolla ei nykyisessä tilanteessa myöskään ollut mahdollisuutta perustaa uusia virkoja elleivät ne ole kirkon toiminnan kannalta täysin välttämättömiä. Kirkkohallitus totesi myös, ettei tällä hetkellä ollut mahdollisuuksia nimittää jaostopäällikköä sellaiseen kirkon erityistehtäviin kuuluvaan vastuulliseen virkaan, jonka menestyksellinen hoitaminen edellytti erityistä luottamusta.

nön (6.5.1981) 14 §:n 2 momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitetut viranhaltijasta johtuvat painavat viranhoidolliset syyt olivat jaostopäällikön virkasuhteen irtisanomiseen olemassa. Kirkkohallitus katsoi kaikki asiassa ilmikäyneet seikat huomioon ottaen jaostopäällikön menettäneen sen luottamuksen ja kunnioituksen, jota kirkon viranhaltijalta edellytetään ottaen huomioon kirkon viran erityisluonne ja jaostopäällikön tehtävät ulkosuomalaistyön johtavassa asemassa olevana viranhaltijana. Asiassa "ilmi käyneet seikat" irtisanomisen syinä kirkkohallituksen päätöksessä olivat seuraavat:

> Hovioikeuden päätöksessä todettu toimivallan ylittäminen ja virkavelvollisuuden rikkominen; virkavelvollisuuksien vastaisen menettelyn pitkään jatkuminen; virkavelvollisuuden rikkomisen tapahtuminen "käyttämällä omavaltaisesti kirkon varoja ja jopa osallistumalla mustan pörssin ruplakauppaan ja ruplien salakuljetukseen Neuvostoliittoon".

Kurinpitoasian vireillepanosta 29.1.1987 kirkkohallituksen täysistunnosta liikkeelle lähteneen jutun päättymiseen korkeimmasta hallinto-oikeudesta kirkkohallitukseen ja takaisin korkeimpaan hallinto-oikeuteen 12.6.1996 kesti lähes 10 vuotta. Tapaus on muodostunut hallinto-oikeudellisten ja rikosoikeudellisten ongelmien "erityiseksi sidokseksi", jossa kietoutuvat toisiinsa hallinnollinen kurinpitomenettely, rikosprosessi, purku ylimääräisenä muutoksenhakukeinona hallintoasiassa sekä hallintoriita-asia. Prosessin kohteena olleen viranhaltijan oikeusturvan toteuttamisen kannalta jälkikäteen tarkasteltuna prosessia voidaan pitää kohtuuttomana erityisesti prosessin alkukohdan viraltapanorangaistuspäätöksen sekä prosessiin kuluneen tavattoman pitkän ajan osalta. Kun kirkkohallituksella on ollut jaostopäällikön virkasuhteen jatkumisesta "toinen käsitys" kuin korkeimmalla hallinto-oikeudella, korkeimman hallinto-oikeuden valitukseen virkasuhteesta johtuvan ansionmenetyksen korvaamista koskevassa hallintoriita-asiassa ja valitukseen virkasuhteen irtisanomista koskevassa asiassa 12.6.1996 antamat päätökset - jutun kaikki eri vaiheet huomioon ottaen – "näissä oloissa" vastaavat edes siedettävästi valittajan oikeusturvavaatimuksiin.[39]

---

[39] Tapauksen jaostopäällikkö on erään lehtihaastattelun mukaan joulukuussa 1996 valittanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. – EIS 25 artiklan mukaisesta yksilövalituksesta ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevista perussäännöistä ks. Pellonpää (1996) s. 101–108 ja 302–316. Pellonpää mt. s. 121 lausuu, että Euroopan ihmisoikeustoimikunta on useissa tapauksissa todennut, että kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti Euroopan ihmisoikeussopimus soveltuu vain tosiasioihin tai tapahtumiin, jotka ovat sattuneet sen jälkeen kun sopimus on tullut voimaan kysymyksessä olevan valtion kohdalla. EIS ratifioitiin Suomessa 10.5.1990 (SopS 18–19/1990). Sopimuksen noudattamisesta vastaa valtio.

VIII JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

"Ihmisen tekoja ja ajattelua on sekä ennustettu että selitetty hänen ryhmään kuulumisestaan käsin. Joissakin tapauksissa se on hyvin helppoa. Kirkkoherrat ja kihlakunnantuomarit eivät toimi kansalaismoraalin vastaisesti. He eivät tappele kaljakapakan miestenhuoneissa ainakaan virkapiirissään eivätkä ainakaan monta kertaa. Toisaalta molempien käyttäytymistä koskevat tavallista kansalaista terävämmät sanktiot."

Jukka Kemppinen: Oikeus kulttuuri-ilmiönä s. 45.

1. TEOREETTISIA JA PERIAATTEELLISIA NÄKÖKOHTIA

Tutkimuksessa tehtävissä johtopäätöksissä on otettava huomioon tutkimuksen tavoite: selvittää oikeudellisesta näkökulmasta piispan ja tuomiokapitulin pappeihin kohdistuvaa valvontavaltaa. Miten se on lainsäädännössä kehittynyt ja miten valvontavaltaa koskevia säännöksiä on käytännössä tulkittu ja sovellettu? Erityisesti lainsoveltajan tai tulkitsijan toimintaa kuvaavalla ja analysoivalla tarkastelulla pyritään samalla etsimään tekijöitä, jotka tekevät tuon toiminnan ymmärrettäväksi ja selittävät sitä.

Augsburgin tunnustuksen mukaan kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumia puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta.[1] Kirkon yhteisöllisyys ilmenee evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksesta 1869 KL 1 §:ssä ja 1964 KL 1 §:ssä. Kirkon jäsenet sitoutuvat kirkon yhteisöllisyyteen tullessaan kirkon jäseneksi. He sitoutuvat kirkon tunnustukseen, kirkon jäsenille asetettuihin velvollisuuksiin sekä samalla edistämään, palvelemaan ja toteuttamaan yhteisön päämäärää Kristuksen pelastussanoman henkilökohtaiseksi tekemisestä eli uskon saamista Kristukseen. Pappien osalta tämä sitoutuminen tapahtuu kutsuna evankeliumin opettamista ja sakramenttien jakamista varten asetettuun kirkon virkaan ja siihen virkaan papin tullessa kirkkolain ja käsikirjan mukaisesti toimitetussa pappisvihkimyksessä vihityksi Jumalan ja ihmisten edessä. Pappi pappis-

[1] Augsburgin tunnustuksen VII opinkappaleen suomennoksessa 1990 s. 54.

vihkimyksessä ja siinä annetulla pappisvalalla sitoutuu kirkon tunnustukseen, joka sitoutuminen vaikuttaa koko hänen virkatoimintaansa sekä pappisvirassa että papinvirassa. Tämän sitoutumisen voidaan katsoa muodostavan **sitoutumisperiaatteen**. Tästä yhteisöön sitoutumisesta voidaan johtaa papille saarnavirassa eli opetusvirassa korostunut uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvelvollisuus.[2] Se tarkoittaa erityistä vallanalaisuussuhdetta Jumalaa, esivaltaa (valtio) ja kirkkoa (piispa) kohtaan. Erityinen vallanalaisuussuhde merkitsee alistumista opin, virkatoiminnan ja elämän valvontaan, korostuneita virkavelvollisuuksia pappisvirassa ja papinvirassa sekä dualistista käyttäytymisvelvollisuutta – esikuvallista elämää virassa ja viran ulkopuolella sekä pappisvirassa että papinvirassa. Kun sitoutumisperiaate johdetaan 1869 KL 1 §:stä ja 1964 KL 1 §:stä, tämä kirkkolain tunnustussäännös muodostuu tutkimuksen kannalta keskeiseksi sekä statukseltaan että funktioltaan. Koko kirkkoyhteisö on jäsentynyt tunnustuksen mukaan ja viranhaltijoiden velvollisuuksien on oltava sopusoinnussa tunnustussäännöksen kanssa sekä virassa että viran ulkopuolella. Kirkkolain tunnustussäännös – kirkon ydinasia – tuo sitoutumisperiaatteessa erityisesti pappisviran ja papinviran velvollisuuksia koskeviin säännöksiin aineksia myös oikeuden ulkopuolelta.

Oikeus, uskonto[3] **ja moraali**[4] muodostavat tutkimuksessa kolmen erilaisen normijärjestelmän yhdistelmän. Nämä normijärjestelmät yhdistyvät

---

[2] Virkamiehen kuuliaisuusvelvollisuudesta virkakäskyjen suhteen ja nk. remonstraatiomenettelystä virkamiehen henkilökohtaisesta vastuusta vapauttavana menettelynä Saksan virkamiesoikeudessa ks. Suviranta s. 139–140 ja muutoin virkamiehen itsenäisyydestä Suomen kansallisessa oikeudessa ja Euroopan yhteisön oikeudessa mt. s. 141–162.

[3] Alanen (1947) s. 29 lausuu, että uskonnolla ja oikeudellisten velvoitusten noudattamisella on käytännöllisessä elämässä mitä läheisin yhteys. Alasen mukaan "tärkeimpänä vaikuttimena oikeuden normien noudattamiseen on se, että oikeusnormit ovat yleensä samalla kulttuurinormeja, tavan, kansalaismoraalin ja uskonnon ihmiselle asettamia käyttäytymissääntöjä". Alanen mt. s. 28 mainitsee, että oikeuden ja uskonnon elimelliseen yhteyteen on kiinnitetty huomiota sekä lainsäädännössä että oikeustieteellisessä tutkimuksessakin: Uplannin lain esipuheessa selitetään Jumalan antaneen ensimmäisen lain; vanhoissa roomalaisissa oikeuslähteissä esitetään ajatus, että lakia on toteltava, koska se on Jumalan antama lahja; 1734 vuoden lain esipuheessa lausutaan, että yhteiskunnan menestys riippuu Jumalan ja lain kunnioittamisesta. – Oikeuden ja uskonnon yhteydestä ks. Hermansonin teos Oikeus ja uskonnolliset totuudet.

[4] Tolonen s. 31–32 selostaessaan Lutherin kahden regimentin oppia ja kristityn vapautta mainitsee Lutherin käsityksen siitä, että Jumalan käskyt kohdistuvat ihmisen sisäiseen tahtoon, mutta eivät anna ulkoisia normeja tai käyttäytymismalleja. Lutherin mukaan erilaisia ihmisten ulkoista käyttäytymistä säätteleviä normeja tarvitaan siksi, että ihmiset ovat yleensä itsekkäitä. Moraalisten ja juridisten normien tehtävänä on asettaa rajat egoismille ja tehdä mahdolliseksi ihmisten välinen rauha.

sitoutumisperiaatteessa ja tekevät eri näkökohdista piispan ja tuomiokapitulin pappeihin kohdistuvan valvontavallan ymmärrettäväksi. Kun kirkkoyhteisössä oikeus täydentyy kirkon tunnustusta eli oppia koskevissa asioissa uskonnon ja moraalin normijärjestelmästä, kirkollinen oikeussääntö eli kirkon laki kirkollisen oikeusjärjestyksen kehyksenä on oikeusjärjestyksen muita oikeussääntöjä ohuempi. Kirkollinen laki inhimilliseen järjestykseen kuuluvana läpäisee aineksia jumalallisesta laista (lex divina) ja ikuisesta laista (lex eterna).[5]

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksen korkein laki on 1869 KL 1 §:ssä ja 1964 KL 1 §:ssä mainituissa tunnustuskirjoissa selvästi lausuttu: Jumalan pyhä sana on ainoa ohje, jonka mukaan kaikkia oppia[6] kirkossa on tutkittava ja arvosteltava. Tämä **raamattuperiaate eli sola scriptura -periaate** ilmenee tunnustuskirjoissa Sovintokirjan 1 artiklasta.[7] Jumalan pyhä sana on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uskolle ja tunnustukselle ainoa absoluuttinen auktoriteetti.[8]

---

[5] Ks. Augustinus, Henki ja kirjain ja siinä erityisesti Jumalan laista luvuissa Laki ja armo s. 59–69, Mitä laki ja henki vaikuttavat s. 73–79 ja Sydämeen kirjoitetusta laista s. 82–83. Salaisuus (mysterion) tarkoittaa Pihkalan s. 218 mukaan Uuden Testamentin yhteydessä erityisesti Kristusta, sekä hänen persoonaansa että hänen tekojaan. Salaisuus on ensisijaisesti Pihkalan mukaan "Kristus itse kaikkine lahjoineen". Pihkala s. 217 lausuu seuraavaa: "Uuden Testamentin kielenkäytössä salaisuus tarkoittaa siis yleisesti ottaen jotain, mitä ihminen ei omaa luontoista järkeään käyttäen voi tavoittaa, mutta mikä kuitenkin voidaan uskon välityksellä ottaa vastaan ja silloin myös käsittää. Lisäksi sitä ei ole osoitettu pienelle "sisäpiirille", vaan kaikille ihmisille maailmassa."

[6] Opin ylimpänä normina on Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon opillisena pohjana on Raamattuun perustuva usko, joka on lausuttu julki Augsburgin tunnustuksessa ja muissa Sovintokirjan tunnustuskirjoissa. Kristinoppi (lat. doctrina) on kristillisen uskon koko sisältö. Opin sisältönä on dogma sekä muu mikä kirkon ja kristinuskon on pidettävä (dogman lisäksi etenkin moraaliset ohjeet). Oppi on kertakaikkisesti annettu ja se on sisällöllisesti muuttumaton, joskin sen muotoilussa ja ymmärtämisessä tapahtuu kehitystä ja kasvua. Määrittely on teoksen Riitta & Seppo A. Teinonen s. 192–193 mukainen.

[7] Ks. Sovintokirjasta eli yksimielisyyden ohjeesta eräiden Augsburgin tunnustuksen uskonkohtien yleisestä, puhtaasta, täsmällisestä ja lopullisesta kertauksesta ja selityksestä Tunnustuskirjat (suomennos 1948) s. 451–457 ja Tunnustuskirjat (suomennos 1990) s. 427–428.

[8] Auktoriteettiongelmista Gunnar Träskman (1991) s. 173 toteaa, että tunnustuskirjat eivät suinkaan anna piispalle absoluuttista auktoriteettia opillisissa kysymyksissä – piispan yläpuolella on evankeliumi. Träskmanin mukaan luterilaiset tunnustuskirjat ovat uskonpuhdistuksen aikaista selvitystä ja Raamatun tulkintaa. Träskman s. 172 haluaa väittää, että "asiaa juridiselta kannalta pohdittaessa traditio ratkaisee kristillisen uskon sisällön myös luterilaisessa kirkossa. Ja jos radikaalisti rikotaan vahvaa traditiota vastaan, joudutaan helposti kriisiin, vaikka avuksi haettaisiin eksegetiikkakin."

Jumalan pyhän sanan keskeisimpänä tulkinnallisena avaimena Pihkalan mukaan on käytetty käsiteparia **laki ja evankeliumi** silloin kun Jumalan sanaa on luterilaisessa perinteessä tarkasteltu armon välineenä. Lailla tarkoitetaan Pihkalan mukaan tällöin "varsin yleisluontoisesti kaikkea sitä raamatullista aineistoa, jossa tulee näkyviin Jumalan vaativa tahto". Tältä osin Pihkala lausuu seuraavaa: "Tämän tahdon syvin sisältö on siinä, että ihmisen on määrä rakastaa Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistään niin kuin itseään. Lyhyesti sanottuna se on usko ja rakkaus. Kysymys ei siis ole vain niistä teksteistä, jotka muodoltaan ovat selviä käskyjä (esimerkiksi kymmenen käskyn moraalilaki ja muut Mooseksen kirjoihin sisältyvät säädökset sekä Uudesta testamentista vaikkapa vuorisaarna). Uskon ja rakkauden vaatimus ilmenee Raamatussa hyvin monella tavalla ja tasolla. Mutta lakia on myös sellainen kirkon julistus tai saarna, jossa Raamattua nykyisessä elämäntilanteessa soveltaen lausutaan julki Jumalan vaativa tahto. Olennaista on se, että laki ei sellaisenaan anna ihmiselle mitään. Se vain vaatii täydellistä rakkautta."[9]

Tiivistettäessä laki moraalilaiksi (lat. *lex moralis*) muodostuu lailla luterilaisen perinteen mukaan lain ensimmäinen, toinen ja kolmas käyttö.[10] Ns. lain ensimmäinen käyttö tarkoittaa Pihkalan mukaan niitä pakkokeinoja, joita yhteiskunta käyttää toisaalta pahuuden eri ilmenemismuotojen hillitsemiseksi ja toisaalta niihin tasaustoimenpiteisiin, joiden avulla vähäosaiset tulevat ihmisten itsekkyydestä huolimatta kohtuudellisesti hoidetuiksi. Lähimmäisenrakkautta toteutetaan Pihkalan mukaan tässä yhteydessä pakolla. Lain ensimmäinen käyttö suojelee ihmisiä ja turvaa heille kohtuulliset elämisen puitteet. Ns. lain toinen käyttö tarkoittaa Pihkalan mukaan kirkon opetus- ja julistustoimintaa, jossa paljastetaan lain hengellinen ulottuvuus: laki on Jumalan laki ja vaatii täydellisyyttä. Kysymyksessä on lain hengellinen käyttö, joka saa ihmisen tuntemaan ja tunnustamaan syntinsä. Ns. kolmas lainkäyttö näyttää kristitylle, millaista on oikea lähimmäisen rakkaus. Sitä on Pihkalan mukaan kutsuttu lain ohjaavaksi käytöksi (usus didacticus). Jumalan sanan toinen tulkinnallinen avain evankeliumi tarkoittaa Pihkalan mukaan kaikkea sitä raamatullista aineistoa, jossa tulee näkyviin Jumalan rakkaus, joka lahjoittaa armon. Evankeliumilla tarkoitetaan myös Pihkalan mukaan "kirkon saarnaa ja julistusta, jossa ihmiselle ojennetaan – hänen elämäntilanteensa mukaisesti – pelkkänä lahjana Jumalan armo. Evankeliumi ei vaadi mitään, vaan antaa kaiken".[11]

Pappisviran velvollisuuksia koskeva raamattuperiaate on ikäänkuin kir-

[9] Pihkala s. 213–214.

[10] Pihkala s. 214. Pihkala tässä yhteydessä toteaa, että Luther erottaa selvimmin toisistaan lain yhteiskunnallis-poliittisen käytön (usus politicus) sekä lain kasvattavan ja paljastavan käytön (usus paedagogicus sive elenchticus).

[11] Pihkala s. 214–215.

joitettuna sisään 1869 KL 1 §:ään ja 1964 KL 1 §:ään. Pappisvirkaa ja papinvirkaa koskevat eettiset säännöt ja moraalikoodit ovat Raamatussa, rakkauden kaksoiskäskyssä (Matt. 22:37 ja 39: "Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi, kaikesta sydämestäsi ja kaikesta sielustasi ja kaikesta mielestäsi". "Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi".) ja kultaisessa säännössä (Matt. 7:12: "Kaikki, mitä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille.").[12]

Pappisvirka tunnustuskirjojen mukaisena palvelutehtävänä (ministerium verbi divini) ja tämän viran velvollisuudet saavat sellaisia erityisesti hengellisiä näkökohtia, jotka eivät ilmene muiden julkisyhteisöjen, valtion ja kunnan, virkamiesten virka-asemassa taikka virkavelvollisuuksissa. Tämä merkitsee sitä, että papin osalta virkavelvollisuuksia koskevien säännösten soveltamisessa - poiketen muiden julkisoikeudellisten yhteisöjen virkamiesten velvollisuuksien määräytymisestä – Raamatun ja moraalin vaikutus voi ilmetä tulkintavaikutuksen muodossa.[13] Kun verrataan virkamiesoikeudellisesti papin uskollisuus- eli lojaliteettivelvollisuutta kirkon muiden viranhaltijoiden sekä valtion virkamiesten ja kunnan viranhaltijoiden vastaavaan velvollisuuteen, papin uskollisuusvelvollisuus[14] saa muita virkamiehiä laajemman sisällön. Näin sen vuoksi, että papin käyttäytyminen on sidottu 1869 KL 117 §:ssä ja 1964 KL 96 §:ssä säädettyyn pappisvalaan sekä 1869 KL 120 §:n ja 1964 KL 99 §:n mukaisiin pappisviran pyrkimyksiin, mitkä säännökset on kiinnitetty 1869 KL 1 §:ssä ja 1964 KL 1 §:ssä säädettyyn kirkon tunnustukseen.[15] Konstarin käsityskantaa soveltaen voidaan todeta, että papin uskollisuusvelvollisuuden äärirajat määräytyvät papille 1869 KL 122–126 ja 137 §:ssä sekä 1964 KL 102–108 ja 115 §:ssä säädettyjen virka- ja käyttäytymisvirheistä tuomittavien rangaistusten käyttöalan mukaisesti.

Papin korostuneelle uskollisuusvelvollisuudelle voidaan löytää perusteita virkamieslainsäädännön tilasta ja kehityksestä sekä sen suhteesta virkamiesoikeudelliseen doktriiniin.

---

[12] Suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa kristillisyys on vaikuttanut lähes tuhat vuotta, myös yhteiskunnallinen muu lainsäädäntö on pohjautunut kymmeneen käskyyn. Kirkon oppi ja sen pohjalta nousevat arvot ovat vaikuttaneet myös yhteiskunnan arvoihin ja ilmenevät muun muassa lainsäädännön kautta. – Kultaisesta säännöstä ks. Laulajan väitöskirjatutkimus. – Aarnio (1989) s. 187 lainkäytön osalta viittaa siihen, että valitun vaihtoehdon on tyydytettävä myös tietyn *arvojärjestelmän* vaatimukset. Ratkaisun on Aarnion mukaan "oltava paitsi oikeusjärjestyksen myös yleisesti hyväksytyn moraalikoodin mukainen. Mikä ei ole kohtuullista, se ei ole lakikaan. Oikeusfilosofian klassisin termein ilmaistuna kysymys on laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden yhteensovittamisesta."

[13] Standardien vaikutuksesta tulkintavaikutuksena ks. Scheinin s. 55.

[14] Konstarin (1986) s. 82 mukaan on kysymyksessä oikeudelliselta luonteeltaan korostuneesti käyttäytymisnormi.

Virkamiesoikeuden murrosta vuosina 1910–1926 selvittäessään Heikki Kulla toteaa virkamiesoikeuden Suomessa oikeudenalana olleen jo 1800-luvun lopulla suhteellisen selvärajainen. Virkamiesoikeus koostui ensisijassa niistä säännöksistä ja muista oikeudellisista järjestelyistä, jotka osoittivat virkamiehen oikeusaseman. Virkamiesoikeus jakaantui pääpiirteissään seuraaviin lohkoihin: 1. viran täyttäminen, 2. virkavelvollisuudet, 3. virkamiehen oikeudet, virassapysymisoikeus, taloudelliset oikeudet ja muut oikeudet, 4. virkavastuu ja sen toteuttaminen, 5. virkasuhteen lakkaaminen. Näin yhteinäisena ja järjestelmällisenä virkamiehen oikeus ilmeni Kullan mukaan vain oikeustieteellisissä oppikirjoissa.[16] Virkamiesoikeudellisessa doktriinissa vaikutti 1830-luvulta lähtien saksalaisperäiseen orgaaniseen valtiokäsitykseen perustuva suuntaus. Sen mukaan valtio rinnastettiin ihmisruumiiseen, ja erilliset virat olivat kokonaisuuden osia kuten ruumiinjäsenet. J.Ph. Palmén ja J.J. Nordström olivat Kullan selityksen mukaan suomalaisessa doktriinissa lähellä orgaanisia käsityksiä.[17]

---

[15] Konstari (1986) s. 79 lausuu, että kuuliaisuusvelvollisuuden ja uskollisuus- eli lojaliteettivelvollisuuden väliseen eroavuuteen ei useinkaan ole riittävästi kiinnitetty huomiota. Vaikka sanotut velvollisuudet liittyvätkin läheisesti toisiinsa, ei kysymyksessä ole yksi ja sama asia. Kun virkamiehen kuuluaisuusvelvollisuuden Konstari on todennut perustuvan virkakäskyjen antamisvaltaan, niin lojaliteettivelvollisuuden perustaksi hän ei katso vastaavan selityksen soveltuvan, sillä virkamies joutuu usein lojaliteettikysymyksissä tilanteisiin, joissa hän joutuu toimimaan ilman virkakäskyjen tai määräysten osoittamia suuntaviivoja. Konstari mt. s. 81 toteaa vielä, että asiasta on kirjoitettu vähän ja ylimalkaisesti eikä oikeuskäytäntökään ole operoinut ainakaan nimenomaisesti uskollisuusvelvollisuuden käsitteellä. Konstari s. 82 torjuu näkemyksen siitä, että lojalisuudessa olisi kysymys asenteisiin kohdistuvasta sääntelystä. Konstarin mukaan virkamiehellä on oikeus olla asenteiltaan miten epälojaali (tai alojaali) tahansa kunhan hänen käyttäytymisensä on hänelle asetettujen velvoitteiden mukaista. Konstarin mukaan virkamiehen uskollisuusvelvollisuus rajautuu tällä tavalla käyttäytymisnormiksi. Konstari kiinnittää vielä huomiota lojaliteettivelvollisuuden ytimen ymmärtämiseksi virkamiehen roolin käsitteeseen; virkamiehellä on virkaroolinsa, roolinsa yksityishenkilönä sekä kansalaisroolinsa. Virkamieheen kohdistuvan lojaliteettivaatimuksen oikeudellisten rajojen hahmottamisessa Konstarin mukaan keskeinen merkitys on kurinpitosäännöksillä. Virkamiehen oikeudellisen lojaliteettivelvollisuuden äärirajat määräytyvät Konstarin mukaan kurinpitorangaistuksen käyttöalan mukaisesti. – Ks. lojaliteetista virkamiehen oikeudellisena velvollisuutena ja virkamiehen ilmaisuvapauden ja lojaliteettivelvollisuuden välisestä suhteesta Konstari (1986) s. 79–98 ja siinä mainittu kirjallisuus, erityisesti Rytkölä (1978) s. 54–56 ja Kortteen artikkeli, Hallinto 6/79 s. 16 sekä lisäksi Hannus (1980) ja Uotila (1976).

[16] Kulla (1990) s. 67.

[17] Kulla (1990) s. 74–75. Molemmat oikeusoppineet Palmén ja Nordström vaikuttivat 1800-luvulla myös uuden kirkkolain valmistelutyössä. Nordström laati vuoden 1845 kirkkolakiehdotuksen, joka sittemmin tuli hylätyksi. – Palmén oli siviililainopin ja roomalaisen oikeuden professori ja Nordström kansain- ja valtio-oikeuden sekä kansantaloustieteen professori.

> Orgaanisen valtiokäsityksen mukaan valtiossa kansalaisten oikeudet määräytyivät suhteessa kokonaisuuden organismiin, kunkin henkilön aseman ja tehtävien perusteella. Valtiolla oli oikeus vaatia jokaiselta jäseneltään uskollisuutta, sellaista mielenlaatua, joka oli aina valmis toimimaan valtion eduksi. Virkamiesten asema oli Kullan mukaan erityinen sen vuoksi, että heidän sijoittumisensa valtioruumiissa oli epätavallinen. Kuitenkin heitä sitovan uskollisuudenvelvollisuuden laatu oli perustaltaan sama kuin kaikkia alamaisia velvoittavan: kyse oli siveellisestä ja moraalisesta alistumisesta. Valtionpalvelus oli Kullan mukaan oikeussuhde, jossa virkamies jatkuvasti hoiti julkisia tehtäviä hallitsijan nimissä, ja tuo suhde oli orgaaninen.[18]

Orgaanisen valtiokäsityksen mukaan virkasuhde ilmeni alistussuhteena. Virkamiehen uskollisuusvelvollisuus yhdisti siveellisen ja oikeudellisen aineksen alistussuhteen perustaksi, ja virkamies oli koko henkilöllään aina lojaali hallituksen linjalle. Virkamies ei myöskään viran ulkopuolella voinut kokea muodonmuutosta yksityishenkilöksi.[19]

Valtio-oikeudellinen positivismi 1910-luvulta lähtien muutti virkasuhteen korostetusti oikeussuhteeksi, vaikka virkamies oli erityisessä vallanalaisuussuhteessa eli palvelusvallan alainen. Virkasuhteessa alistussuhteena virkavelvollisuudet korostivat oikeuden keinoin palvelussuhteen yksipuolisuutta. Kuuliaisuusvelvollisuus rajasi alistussuhteen pääosin virantoimitukseen toisin kuin aikaisemmat uskollisuuskonstruktiot. Virantoimituksen ulkopuolella virkamieheltä odotettiin sellaista yleistä kuuliaisuutta, jota vaadittiin jokaiselta alamaiselta.[20]

Kirkko yhteisönä, henkissiveellisenä laitoksena ja organismina omaksui orgaanisesta valtiokäsityksestä johtuvana yleisen virkamiesoikeudellisen käsityksen virkasuhteesta alistussuhteena. Papin uskollisuusvelvollisuus, kuten muunkin virkamiehen, yhdisti siveellisen ja oikeudellisen aineksen alistussuhteen perustaksi. Pappi ei viran ulkopuolella voinut muuttua yksityishenkilöksi. Pappi oli koko henkilöllään aina lojaali kirkkoyhteisölle sen tunnus-

[18] Kulla (1990) s. 74–75. Orgaanisesta valtiokäsityksestä Savignyn ja Puchtan sekä Gerberin ja Labandin koulukuntien mukaan ks. Tolonen s. 94–98.

[19] Kulla (1990) s. 75.

[20] Kulla (1990) s. 77. Kulla s. 75 mainitsee, että valtio-oikeudellisen positivismin teorian Suomessa esitteli Robert Hermanson ja myös K.J. Ståhlbergin lähtökohdat olivat tuossa opissa. Virkamiesoikeuden 1900-luvun alkupuolen muutoslinjan osalta Kullan mielestä voidaan puhua vain lievästä murroksesta, joka ajoittui lainsäädännön muutoksina vuosiin 1917–1919, jolloin uusi hallitusmuoto valmisteltiin ja säädettiin, ja sitä täydensi uusi virkamieslaki eli NimittämiskirjaL vuodelta 1926. Murroksen oikeudenalan kehityksessä Kulla mt. s. 68 määrittelee siten, että se on voimassa olevan oikeuden, yleensä lainsäädännön syvällinen ja jyrkkä taitekohta.

tuksen mukaan ja lojaali myös valtion hallituksen linjalle. Lojaalisuus valtiota kohtaan ilmeni pappisvihkimyksen yhteydessä tuomiokapitulin edessä 1869 KL 118 §:ssä ja 1964 KL 97 §:ssä tarkoitetun uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvalan vannomisessa.[21]

Papin uskollisuusvelvollisuus saa sitä rajaavia tekijöitä piispalle ja tuomiokapitulille kirkkolaissa säädetyistä johto- ja valvontatehtävistä, jotka perustuvat kirkon tunnustukseen. Luterilaisen kirkon virkarakenteesta eli episkopaalisesta rakenteesta johtuen pappi on toiminnassaan hiippakuntansa piispan ja tuomiokapitulin alainen. Piispan tosiasiallisesta asemasta Brilioth toteaa Ruotsin kirkossa, että se määräytyy melkein yhtä paljon tavan kuin kirjoitetun lain kautta. Sen erityinen merkitys on suhteellisessa ulkoisten normien sitomattomuudessa, josta seuraa, että henkilökohtainen panos (insatsen) saa suuremman merkityksen. 1686 KL 24 luvun 1–16 §:ään viitaten Brilioth mainitsee näiden säännösten lähtökohdaksi Uplannin lain kirkkokaaresta seuraavan kohdan: "Swa a biskupær wæræ fore gudhum sjælum, swa sum godhær fadher fore barnum."[22]

1869 KL 356 §:n ja 1964 KL 397 §:n mukaisessa piispan ylimmän kaitsijan ja valvojan tehtävissä yhdistyvät paimenen ja sielunhoitajan tehtävät. Piispa on pappien sielunhoitaja (pastor pastorum).[23] Piispuus, jossa yhdistyvät paimenen ja sielunhoitajan tehtävät, riippuu Briliothin mukaan olennaisesti piispan kyvystä hoitaa tätä virkansa sisäistä puolta reagoimalla lohdutuksen ja kehotuksen sanalla. Tämä johtaa Briliothin mukaan siihen, että myös muodollinen kurinpidollinen menettely vähenee minimiin. Paimenvirkansa hoitamisessa piispa on näin ollen "suverän, under Guds ord", joten hän ei ole tältä osin Briliothin käsityksen mukaan maallisen viranomaisen alainen.

Piispan suvereeni eli johtava asema papin valvonnassa ilmeni tutkimuk-

---

[21] Uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvalaa, joka vastasi virkavalaa, pidettiin tarpeellisena, koska pappi papinvirkaa hoitaessaan käytti myös julkista valtaa. Valtion virkamieslainsäädännön uudistamisen yhteydessä vuoden 1988 alusta lukien myös valasäännöstöä muutettiin ja rajattiin virkavalan vannomisvelvollisuus tai virkavakuutuksen antamisvelvollisuus pääasiassa korkeissa asemissa oleviin virkamiehiin. Kirkolliskokous katsoi, ettei papinvirka vastannut virkavalasta ja virkavakuutuksesta sekä tuomarinvalasta ja tuomarinvakuutuksesta annetussa asetuksessa (1183/87) erikseen lueteltuja virkoja. Kirkkolain muutoksella 20.1.1989 (60/89) muun muassa 1964 KL 97 §:n 1 momentista poistettiin papeilta virkavalaa vastaavan valan vannomisvelvollisuus. Muutos perustui HE:een n:o 206/1988 vp.

[22] Brilioth s. 321. Ohlmarks s. 17, jossa teksti käännetty seuraavasti: "Så skall en biskop vara för goda själar som god fader för barn." Lehtori Kari Leinosen suomennos on seuraava: "Niin tulee piispan olla hyville sieluille kuin hyvän isän lapsille."

[23] Kirkkojärjestyskomitean mietintö s. 41 ja Brilioth s. 323.

sessa muun muassa siten, että kolmessa hiippakunnassa yhden tai kahden piispan virassaoloaikana tuomiokapituli ei antanut yhtään päätöstä pappien virka- ja käytösvirheasioissa. Yhdessä hiippakunnassa tuomiokapituli antoi vain yhden päätöksen.

> Aineistossa ei esiintynyt yhtään papin virka- tai käytösvirheasiaa seuraavissa hiippakunnissa:
> Kuopion hiippakunnassa vuosina 1956–1973; piispa Eino Sormusen ollessa piispana (1939–1962) ja sen jälkeen piispa Olavi Kareksen koko virassaoloaikana;
> Mikkelin hiippakunnassa vuosina 1965–1973 piispa Osmo Alajan virassaoloaikana; eikä
> Porvoon hiippakunnassa vuosina 1970–1986 piispa John Vikströmin ja piispa Erik Vikströmin virassaoloaikana.
> Tampereen hiippakunnassa piispa Erkki Kansanahon virassaolon vuosilta 1965–1981 oli vain yksi tapaus.
>
> Aineistossa oli lisäksi tapauksia, jossa piispa ilmoitti antaneensa tuomiokapitulin pöytäkirjaan papille muistuksen. Pöytäkirjaan merkitsemisen yhteydessä tuomiokapituli ikäänkuin hyväksyi tämän piispan menettelyn. Joissakin tapauksissa tuomiokapituli "antoi asian piispalle".

Piispan papistoon kohdistuvasta johtavasta valvontatehtävästä, jossa yhtenä elementtinä Briliothin käsityksen mukaisesti on suhteellinen ulkoisten normien sitomattomuus ja siitä johtuva piispan henkilökohtainen panos, sekä pappien virka- ja käytösvirheasioiden ratkaisukäytännön perusteella voidaan johtaa piispan **karisma- eli persoonallisuusperiaate**.[24]

2. RATKAISUKÄYTÄNNÖN PÄÄLINJOJA

Tutkimuksen pääluvuissa IV–VII kuvattu ja analysoitu pappien virka- ja käytösvirheitä koskeva ratkaisukäytäntö on sinällään informatiivinen. Siitä voidaan saada tulkinta-apua ja johtoa siihen, mitkä ovat papin virkavelvollisuudet ja millaisissa tilanteissa virkavelvollisuuden rikkomista voi tapahtua. Vaikka tutkimus koskee 1869 KL:n ja 1964 KL:n papin oppiin, virkatoimintaan

[24] Vrt. Alanen (1963) s. 19, jossa hän käyttää persoonallisuusperiaatetta erilaisessa merkityksessä; persoonallisuusperiaate on merkittävin ylipositiivisista oikeusperiaatteista, ja sen konkreettisia ilmenemismuotoja ovat mm. ajatuksen- ja omantunnonvapaus, työn ja yrittämisen oikeus sekä itseään hallitsemaan kykenevän kansan oikeus suvereniteettiin. Persoonallisuusperiaate Alasen tarkoittamassa mielessä lienee menettänyt merkityksensä esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamisen johdosta.

ja elämään liittyvässä valvontajärjestelmässä käsiteltyjä tapauksia, jossa päätökset syntyivät erityisessä kirkollisessa tuomioistuinmenettelyssä, tulkintaapua ja johtoa voidaan saada myös nykyisen 1994 KL:n papin virkavelvollisuuksia koskevien 1994 KL 23 luvun mukaisessa kurinpitomenettelyssä toteutettavaan piispan 1994 KL 18 luvun 1 §:n ja 1994 KJ 18 luvun 1 §:n sekä tuomiokapitulin 1994 KL 19 luvun 1 §:n ja 1994 KJ 19 luvun 1 §:n mukaisen valvontatehtävän toteuttamiseen.

> Kirkkolain uudistamiskomitea laati ehdotuksensa uuteen kirkkolakiin soveltaen niitä perusperiaatteita, joihin silloinen uusi vuoden 1986 valtion virkamieslainsäädäntö ja rikoslainsäädännön uudistaminen rakentui. Komitean ehdotuksesta kirkossa kaikille tasoille luotiin yhteinen kurinpitomenettely siten, että siinä mahdollisimman yhdenmukaisesti valtion virkamieslain kanssa säädettiin viranhaltijoiden kurinpitomenettelystä ja -rangaistuksista. Viranhaltijoiden velvollisuuksista säädettiin erikseen kirkkolaissa ja kirkkojärjestyksessä sekä niiden perusteella annettavissa säädöksissä. Varsinaisesta tuomiokapitulissa käytävästä rikosoikeudenkäynnistä luovuttiin kokonaan. Myös pappeja, lehtoreita ja kanttoreita rangaistaan virkarikoksista yleisessä tuomioistuimessa samalla tavalla kuin muitakin viranhaltijoita. Kurinpitoasioissa muutoksenhaku noudattaa hallinnollisissa asioissa säädettyä järjestystä, jossa viimeisenä asteena on korkein hallinto-oikeus. Papin kirkon tunnustuksesta luopumisesta on säännös 1994 KL 5 luvun 3 §:n 2 momentissa.[25]

Virkavastuun toteuttamisen muoto tuomiokapitulissa on muuttunut rikosoikeudellisesta menettelystä kurinpidolliseksi menettelyksi. Rangaistukset ovat nimikkeiltään kuitenkin pysyneet samoina; kirjallinen varoitus, virantoimituksesta erottaminen ja viraltapano. Lisäksi papille pappisviran osalta erottaminen pappisviran toimittamisesta ja pappisviran menettäminen. Yksityiskohtaisista virkarikossäännöksistä on 1994 kirkkolaissa luovuttu. 1994 KL 23 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan viranhaltijalle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä taikka käyttäytyy virka-asemaansa sopimattomalla tavalla, voidaan määrätä kurinpitorangaistus. Tässä lainkohdassa ei enää säädetä käyttäytymisestä virantoimituksessa tai sen ulkopuolella viranhaltijan virka-asemaan sopimattomalla tavalla.[26] Nämä seikat

[25] Ks. lähemmin kirkkolain uudistamiskomitean mietintö I kirja s. 105–111, jossa esitetään uudistuksen tavoitteet ja periaatteelliset lähtökohdat sekä yksityiskohtaiset perustelut. Harhaopista kirkko-oikeudellisena ongelmana ks. Gunnar Träskman TA 1989/2 s. 149–155 ja 1994 KL 23 luvun mukaisesta kurinpitomenettelystä Tuomiokapitulikomitean mietintö s. 112–115 ja Voipio-Träskman-Halttunen-Ventä s. 173–192.

[26] Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietinnössä n:o 1/1991 I kirja s. 43 valiokunta perustelee "virantoimituksessa tai sen ulkopuolella" sanojen poistamista kirkkolain uu-

sekä 1994 KL 23 luvun 1 §:stä ilmenevä rajanveto asian laadun perusteella kurinpidon ja rikosten välillä voi antaa aihetta – kunhan 1994 KL on ollut voimassa muutaman vuoden – tutkimuksellisesti riittävän aineiston kertymisen jälkeen tutkia uuden lainsäädännön mukaista säännösten soveltamiskäytäntöä ja siinä yhteydessä vertailla kurinpitomenettelyyn tulleita pappien virkavirhetyyppejä tämän tutkimuksen aineiston tyyppeihin.

Evankelis-luterilaisen kirkon pappi asettuu saarnavirkaan vihkimisessä saamansa kutsun perusteella julkiseen virkaan Jumalan ja ihmisten edessä. Viran julkisuus asettaa papille sekä pappisviran että papinviran hoitamisessa erityisiä vaatimuksia ja velvollisuuksia – kuuliaisuus- ja uskollisuusvelvollisuus, johon viimeksi mainittuun voidaan katsoa sisältyvän myös esimerkillisyyden – sellaisia velvollisuuksia, joita ei muiden julkisoikeudellisten yhteisöjen, valtion tai kunnan virkamiehillä ja viranhaltijoilla ole.

> 1964 KL 23 §:n 2 momentin mukaista papin ilmaisuvapautta saarnan osalta selostaessaan Konstari toteaa, että lakitasoisiin säädöksiin sisältyvä nimenomaisesti virkamiehen ilmaisuvapauden käyttöön kohdistuva ohjaus on harvinaista. Hän pitää tavanomaisesta poikkeavana myös papiston asemaa virkamieskunnan piirissä todeten, että harvoissa tapauksissa virkamiehen virkatehtäviin suorastaan kuuluu julkisuudessa esiintyminen, ja että samalla papisto luonnostaan lukeutuu niihin virkamiesryhmiin, joiden käyttäytyminen on yhteiskunnassa erityisen tarkkailun ja arvioinnin kohteena.[27]

Pappisviran ja papinviran julkisuudesta ja viranhoidon avoimuudesta johtuva valvonta – verrattuna muun julkisen yhteisön virkamiehen toiminnan valvontaan – on tiivistä ja faktisena koneistona laaja. Papin virkatoimintaa voi julkisessa tilaisuudessa olla viran kaikkien osa-alueiden – oppi, virkatoiminta ja elämä – valvomassa pienimuotoisen tilaisuuden muutamasta henkilöstä suurten tilaisuuksien moneen tuhanteen henkilöön. Tässä valvonnassa tilaisuuteen osallistuvien muodostamaa joukkoa voidaan kutsua potentiaaliseksi valvontakoneistoksi.

---

distamiskomitean esityksen mukaisesta säännöksestä, koska ei ollut pidettävä tarkoituksenmukaisena, että kurinpitomenettelyn aiheuttavaksi käytösvirheeksi olisi säännöksen sanamuodon vuoksi kaikissa tapauksissa luettava myös vapaa-aikana tapahtuneet käytösvirheet. Poistaminen ei valiokunnan mukaan kuitenkaan merkinnyt sitä, ettei hengellisen työn tekijöille voitaisi asettaa mitään vapaa-aikoja koskevia käyttäytymisvaatimuksia.

[27] Konstari (1986) s. 63. Samassa yhteydessä Konstari mainitsee papin ilmaisuvapauden säätelyn taustalla olevan "epäilemättä opillisen puhtauden vaalimisen ja seurakunnan jäsenten uskonnollisen vakaumuksen kunnioittamisen ohella myös kirkon institutionaalisen arvovallan säilyttäminen". Nämä intressit ulottuvat Konstarin mukaan myös muuhun kirkon palveluksessa olevaan henkilöstöön.

Viranomaistoimintaa ja sen valvontaa evankelis-luterilaisessa kirkossa leimaa legalistisuus. Viranomaisten toimivalta ja menettelymuodot on laissa säädetty tarkasti, ja yleisön viranomaistoimintaan kohdistuva valvonta koskee myös lainmukaisuuden seuraamisen vaatimusta.[28] Piispan ja tuomiokapitulin valvontavaltaa koskevat säännökset ja pappien virka- ja käytösvirheitä koskevat säännökset antavat piispalle ja tuomiokapitulille vallan valita erilaisia reagointikeinoja.

Tarkasteltaessa piispan ja tuomiokapitulien pappien virka- ja käytösvirheasioissa tuomitsemia rangaistuksia tai muita seuraamuksia voidaan tutkimusajanjaksolta todeta, että valvontakeinot ja syyteherkkyys verrattaessa keskenään 1869 KL:n ja 1964 KL:n voimassaoloaikoja eivät juurikaan ole muuttuneet. Kantelun, yleisen tuomioistuimen päätöksen, piispantarkastuksen, muun ilmitulon (oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies, lehtiartikkeli, yleinen huhu) johdosta vireilletulleet asiat ovat lukumäärältään jakautuneet tasaisesti kummankin kirkkolain voimassaoloaikaan. Tuomittujen rangaistusten lukumäärä on myös pysytellyt lähes samansuuruisena.

Tuomituista rangaistuksista voidaan todeta, että papin virassapysymisoikeus on ollut erittäin vahva koko tutkimusajan ja se on vahvistunut 1964 KL:n voimassaollessa. Rangaistukset ovat 1980-luvulla lieventyneet painopisteen siirtyessä varoitukseen. Varsinkin 1980-luvulla tuomiokapitulin 1964 KL 108 §:n nojalla papille antama muistutus alkoi yleistyä. Syynä tähän voidaan nähdä luontevasti tuomiokapitulin hallinnollisen roolin korostuminen tapauksissa, joissa valvonta rikosprosessuaalisessa menettelyssä olisi muodostunut kohtuuttoman raskaaksi ja hitaaksi. Syynä piispan 1964 KL 113 §:n nojalla antaman muistutuksen lisääntymiseen voi olla myös 1986 VML 62 §:ssä säädetyn esimiehen alaiselleen virkamiehelle antaman huomautuksen vaikutus.

Tarkasteltaessa ratkaisuaineistoa tutkimuksen pääryhmittelyn – papin oppi, virkatoiminta ja elämä – pohjalta voidaan todeta, että kunkin ryhmittelyn lopussa eri alaryhmittymien yhteydessä on tapauksista tehty kokoava arvio, jossa on pyritty esittämään tapauksesta nousevia yhteisiä tai erottavia seikkoja taikka oikeudellisia ongelmia. Seuraavassa tehdään eräänlaista loppuarviota aikakauden 1940–1989 pappeja koskevasta ratkaisukäytännöstä.

Papin oppia koskeneissa tapauksissa vakiintuneeksi käytännöksi muodostui se, että tuomiokapituli ei ryhtynyt asiassa enempiin toimenpiteisiin,

[28] Hidén (1970) s. 297 arvioidessaan eduskunnan oikeusasiamiehen valvontavaltaa Suomessa verrattuna muiden maiden järjestelmään tuo esille tärkeänä yksittäisenä eroavuutena legalistisuuden tyypillisenä suomalaisena piirteenä.

vaan se antoi asian piispalle. Papin kanssa käymiensä keskustelujen jälkeen piispa ilmoitti kantansa tuomiokapitulille. Piispan ilmoituksessa kerrottiin papin pysyvän kirkon tunnustuksen mukaisessa opissa ja vedottiin tieteellisen tutkimuksen ja tutkijan vapauteen.

Papin virkatoimintaa ja elämää koskevaa ratkaisukäytäntöä tarkastellaan seuraavassa rangaistusten määrien ja rangaistuksen ankaruuden perusteella. Rangaistukset ja muut seuraamukset esitetään alaryhmittelyn perusteella tutkimuksen lukujen mukaisessa järjestyksessä laaditussa taulukossa seuraavalla sivulla.

Taulukosta ilmenee, että eniten rangaistuksia ja muita seuraamuksia on papin virkatoimintaa koskevassa ryhmässä, yhteensä 89. Suurimman yhtenäisen ryhmän muodostaa avioliittoon vihkiminen. Rangaistuksia ja muita seuraamuksia oli tässä ryhmässä yhteensä 20. Kreikkalaiskatolisen morsiamen ja evankelis-luterilaisen sulhasen vihkimistä koskeneet tapaukset sodan aikana ja vielä 1950-luvulla nostivat tapausten lukumäärää. Rangaistuskäytännön linjaksi niissä hiippakunnissa, joissa tapauksia esiintyi eli Kuopion ja Tampereen hiippakunnassa sekä Turun arkkihiippakunnassa, muodostui piispan antama yksityinen varotus.

Rangaistukset virheellisyyksistä kirkonkirjojen pitämisessä ja kirkonkirjoihin perustuneen todistuksen ja kuulutuksen antamisessa ovat painottuneet julkiseen varotukseen. Muu yleinen viranhoito -ryhmässä rangaistusten painopiste on ollut julkisessa varotuksessa annettuna pääasiassa papin hallinnollisten tehtävien huolimattomasta ja virheellisestä hoidosta tai laiminlyönnistä.

Papin elämä -ryhmässä papin epäsiveellinen tai paheellinen elämä muodostaa suurimman yhtenäisen ryhmän, jossa tuomioita on annettu yhteensä 21. Sanotuilla perusteilla pappi on tullut tuomituksi kaikissa niissä tapauksissa, jossa asia on tullut ilmi. Rangaistukset ovat painottuneet määräajaksi pappisviran toimittamisesta erottamiseen erottamisaikojen vaihdellessa yhdestä kuukaudesta yhteen vuoteen. Kaikkiaan 15 tapauksessa papille on tuomittu määräaikainen erottaminen pappisviran toimittamisesta. Pappisviran menettäminen eli ankarin kirkkolaissa säädetty rangaistus on tuomittu yhdessä tapauksessa. Pappisviran menettäminen on tuomittu lisäksi kahdessa tapauksessa rikoksesta, joka teki papin sopimattomaksi pappisvirkaan, ja yhdessä tapauksessa papin riidasta ja eripuraisuudesta.

Rangaistusten ja muiden seuraamusten lukumäärä papin kielenkäyttöä ja juopumusta koskevassa ryhmässä on saman suuruinen eli kummassakin 13. Kielenkäyttöä koskevassa ryhmässä rangaistukset ovat jakautuneet melko tasaisesti seuraamusasteikolla painottuen muistutukseen ja huomautukseen.

	Papin virkatoiminta										Papin elämä							
	rippi-salaisuuden ilmaisem-inen	papin oman aineellisen edun tavoittelu	viran tavoittelemi-nen laitto-milla keinoil-la	juma-lanpal-velus	kaste	konfir-maatio	avio-liittoon vihkimi-nen	hau-taan siunaa-minen	kirkon-kirjat	muu yleinen viran-hoito	riita ja eripu-raisuus	kielen-käyttö	epäsi-veelli-nen tai paheel-linen elämä	muu sopi-maton käytös	juopu-mus	rikos, joka voi tehdä sopi-matto-maksi pappis-virkaan	muun-lainen rikos	**kaik-ki yht.**
pappisviran menettäminen											1		1			2		4
pappisviran toimittamisesta erottaminen				1				1	1*	3**	4		15		5	3	5	38
julkinen varotus		1		1			2		5	15		1			1	1	1	28
yksityinen varotus		1		1	1		13	1	3	7	1	4			2		2	36
varoitus			1	1	1	1	1		4	2	1		5	1	1		8	27
piispan antama muistutus								1				2		3			1	7
tuomiokapitulin muistutus				2	1		2			3	2	1		3				14
huomautus/ kehotus				1	3		2	1	5			1			1			14
muistutus hallinnollisessa menettelyssä												4			3			7
yhteensä	**0**	**2**	**1**	**7**	**6**	**1**	**20**	**4**	**18**	**30**	**9**	**13**	**21**	**7**	**13**	**6**	**17**	**175**

* palkanpidättäminen, ** 1papinviran toimittamisesta erottaminen

Taulukko. Rangaistusten ja muiden seuraamusten jakautuminen

Vaikka juopumusta koskevassa ryhmässä on tuomittu rangaistuksena viisi määräaikaista erottamista pappisviran toimittamisesta, myös tätä lievempiä seuraamuksia on käytetty. Näin erityisesti silloin, kun juopumusta on käsitelty papille sopimattomana käyttäytymisenä viran ulkopuolella.

Papin elämää koskevassa ryhmässä (Muunlainen rikos, joka ei tehnyt sopimattomaksi pappisvirkaan) muodostuu rangaistusten määräksi, yhteensä 17 tuomiota. Erityisesti rangaistukseen erottaa pappi määräajaksi pappisviran toimittamisesta vaikutti yleisen tuomioistuimen papille moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena/rattijuopumuksesta/törkeästä rattijuopumuksesta tuomitsema ehdoton tai ehdollinen vankeusrangaistus.

Rangaistuslajeja kokonaislukumäärinä tarkasteltaessa voidaan havaita, että yksityinen varotus/varoitus on lukumääräisesti eniten käytetty rangaistus. Yksityisiä varotuksia ja varoituksia on tuomittu yhteensä 63. Määräajaksi pappisviran toimittamisesta erottaminen muodostui toiseksi yleisimmin käytetyksi rangaistuslajiksi, yhteensä 38 tuomiota. Kolmannella sijalla on julkinen varotus, yhteensä 28 tuomiota. Piispan tai tuomiokapitulin antama muistutus on tuomittu yhteensä 21 tapauksessa. Ottaen huomioon tehtyjen kanteluiden tai muiden ilmitulojen kokonaismäärän (yhteensä 546 tapausta) ja annettujen tuomioiden lukumäärän (yhteensä 175) voidaan todeta, että 371 tapauksessa asia ei antanut aihetta nostaa syytettä, tai mikäli syyte nostettiin, syyte tuli hylätyksi toteennäyttämättömänä. Tuomittujen rangaistusten lukumäärä on erittäin vähäinen, vaikka kontrolli on ollut tiivistä.

Pappisviran menettäminen tuomittiin Tampereen, Kuopion, Oulun ja Lapuan hiippakunnissa. Papin epäsiveellisestä tai paheellisesta elämästä tuomitut rangaistukset pappisviran toimittamisesta erottamisena tuomittiin rangaistuksen kestoajalta ankarimpana Kuopion hiippakunnassa, jossa rangaistukset vaihtelivat kahdesta kuukaudesta yhteen vuoteen (seitsemän tapausta). Oulun hiippakunnassa, jossa rangaistukset olivat toiseksi ankarimpia, tuomittiin yhdestä kuukaudesta yhdeksään kuukauteen erotettavaksi pappisviran toimittamisesta (viisi tapausta).

Ankarimpina tuomittujen rangaistusten – pappisviran menettäminen ja pappisviran toimittamisesta määräajaksi erottaminen – sijoittuminen papin elämää koskevaan tapausryhmään, osoittaa tapausaineiston ydinkohdaksi papin epäsiveellisen ja sopimattoman elämän sekä haureuden sellaisena rikoksena, joka tekee papin sopimattomaksi pappisvirkaan. Pappien epäsiveellistä ja paheellista käyttäytymistä koskevassa tapausaineistossa pappisviran toimittamisesta erottamisessa on perusteena papin huoruus tai muu epäsiveellinen käytös. Tältä osin ratkaisukäytäntö osoittaa, että papin avioliitto ja su-

kupuolinen käyttäytyminen on tuolloin vielä ollut kansalaisten tehokkaassa valvonnassa. Papilta odotetaan edelleen sellaista kirkon opin mukaista elämää ja käyttäytymistä, johon hän pappisvalassa on sitoutunut sekä kristillissiveellisen elämän noudattamisessa ja siitä opettamisessa. Pappi ei voi ikäänkuin "yksityistää" omaa elämäänsä elämäksi virassa ja viran ulkopuolella. Kun pappeus on kokoaikainen ja elämän kestävä, pappi ei voi omalta kohdaltaan luopua tai tinkiä käyttäytymistään ohjaavasta lojaliteettivelvollisuudesta. Näin ei pappi voi menetellä siinäkään tapauksessa, että yhteiskunnan moraali rappeutuu tai vapautuu ja vaikuttaa esimerkiksi avioliittolainsäädäntöön sen moraalista pohjaa heikentävästi.[29]

> Piispa Paavo Kortekangas arvioi suomalaisen moraalin tilaa Tampereen hiippakunnan hiippakuntakokouksessa keväällä 1987. Piispa Kortekankaan mukaan nykyisin voidaan puhua moraalin yksityistämisestä, privaattimoraalista, jolloin yleisesti hyväksytyistä eettisistä periaatteista valitaan lähinnä se, mikä tuntuu itselle sopivimmalta. Valinta tehdään henkilökohtaisen hyödyn ja mieltymyksen mukaan. Pitävän elä-

[29] Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomuksissa 1980-luvulla käsiteltiin moraalisen ilmapiirin muutoksia ja yhteiskunnan arvopohjan epäselvyyttä ja pirstoutumista. Perheestä, avioliitosta ja sukupuolimoraalista, aborteista, avoliitosta, elämänlaadusta, rikollisuudesta sekä alkoholin käytöstä ks. Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1980–1983 s. 23–33. Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1984–1987 kertomuksessa s. 20 tarkastellaan kulutuksen arvoja suomalaisessa yhteiskunnassa ja lainataan silloisen EVA:n toimitusjohtajan, nykyisen emerituskansleri Kauko Sipposen EVA-raportissa Yhteiskunnan rakennemuuttujia 1987/1988 esittämiä kysymyksiä elämän merkityksestä, ihmisen äänestä ja yhteisten arvojen säilyttämisestä. Kertomuksessa mainitaan Kauko Sipposen muistuttaneen siitä, että yksilön vapautta korostavat ajatussuuntaukset saattavat ääritapauksessa johtaa liialliseen ja häikäilemättömään itsekorostukseen, narsismiin sekä pelkästään kuluttamiseen ja elämästä nauttimiseen kohdistuvaan hedonismiin. Yhteisten arvojen heikkeneminen voi johtaa Sipposen mukaan välineiden muuttumiseen arvoiksi ja tavoitteiksi. Samassa kertomuksessa lainataan akateemikko Georg Henrik von Wrightin näkemyksiä yhteiskuntamme arvopohjasta ja tieteellisen kulttuurin tulevaisuudesta. Kertomuksessa todettiin Wrightin mukaan kristillisen moraalin menettäneen otteensa ihmismieliin, mutta pelkkä tieteellis-teknologinen järkiperäisyys, joka oli tullut uudeksi auktoriteetiksi, ei kyennyt osoittamaan suuntaan tulevaisuuteen. Arkkipiispa John Vikström myönsi myös arvotyhjiön olemassaolon ja totesi kirkkopäivien juhlapuheessa vuonna 1987, että aiemmin kristinuskoa pidettiin elämänkielteisenä elementtinä muutoin elämänmyönteisessä kulttuuri-ilmapiirissä, mutta nyt osat ovat vaihtuneet ja kristinusko edustaa uskoa elämään ja tulevaisuudentoivoa kulttuurissa, jota leimaa yhä pessimistisempi näky. Mainitussa nelivuotiskertomuksessa eettisinä kysymyksinä pohditaan syrjäytymistä, työttömyyttä, uusköyhyyttä, asunnottomuutta, piispojen puheenvuoroa perhe- ja seksuaalietiikan kysymyksistä, elämänsäätelyä ennen syntymää, kirkkoa ja urheilua sekä pakolaiskeskustelua, s. 24–31.

mänkatsomuksen ja koko ihmiskunnan hyvää palvelevaa vastuullisuutta koskevan etsinnän piispa uskoi olevan kuitenkin vahvistumassa ja jatkoi seuraavasti: "Mutta en usko, että tämä on yhteiskunnassamme mahdollista ilman kristillistä moraalia, sen periaatteiden hyväksymistä. Privaattijumala, puhumattakaan narsismin peilistä kurkistavasta ihmisjumalasta, on armoton. Jumalaton moralisti on armottomuuden huippu. Olemmeko viimeinen eurooppalainen sukupolvi, joka kunnioittaa kristillistä moraalia? Onnetonta, jos olemme, koska silloin nähtävästi tuloksena on armoton maailma, toivoton vaatimusten kierre, lyhytjänteisten ja ristiriitaisten ihmissuhteiden verkosto."[30]

Kirkon jäsenten avioliittoa koskevat kysymykset tulivat esille papin virkatoimintaa koskevassa ryhmässä avioliittoon vihkimistä koskevissa tapauksissa eronneiden vihkimiseen liittyvänä ongelmana ja kastetapausten yhteydessä avosuhteessa elämisen vaikutuksena kummin nuhteettomuuteen. Näissä molemmissa ongelmaryhmissä perustana olivat ns. omantunnonsyyt, joista johtuen pappi kieltäytyi vihkimästä eronnutta tai jätti hyväksymättä kummin, joka hänen mielestään ei täyttänyt nuhteettomuusvaatimusta.[31] Kummassakaan ongelmaryhmässä kirkkolaki ei anna papille oikeutta kieltäytyä virkatehtävästä tai kieltää kummius oman mielipiteen perusteella. Eronneiden vihkimiseen liittyviä ongelmia on pyritty ratkaisemaan piispainkokouksen 12.–

[30] Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1984–1987 s. 31. – Moraalisten näkökulmien ja yksilön syyllisyyden häviämisestä ja hedonismin lisääntymisestä ks. Bryan Wilsonin artikkeli "Arvot ja yhteiskunnallinen kehitys" pappismatrikkelissa Suomen teologit 1990 s. 25–29. Hedonismi (kreikaksi hedone) tarkoittaa teologian sanakirjan mukaan mielihyvää, iloa ja nautintoa. Hedonismi oli Faristippos Kyreneläisen perustama filosofinen suuntaus, joka korosti mielihyvän erityistä arvoa. – Arvoista ja asenteista, elämäntavasta ja moraalista viimeaikaisessa yhteiskunnassamme ks. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995 s. 24–36.

[31] Simojoki (Seurakunnan rajat) s. 14 lausuu käsityksenään, että kieltäydyttäessä hyväksymästä kummeiksi avoliitossa eläviä ja kastamasta sellaisia lapsia kysymys ei ole ekskommunikaatiosta eli seurakunnan ulkopuolelle sulkemisesta (Zwingli ja Calvin olivat käyttäneet aikanaan ekskommunikaatiota), vaan kirkkokurista, jota tahdotaan harjoittaa sielunhoidon välineenä. Simojoen mielestä "on harhaanjohtavaa tässä yhteydessä puhua papin arasta omastatunnosta, sillä eihän kysymys ole siitä, että papin omatunto säilyisi puhtaana. Tuskin pappi sitä tässä ajattelee. Kysymys on siitä, että kastettava lapsi saisi kummin, joka kykenee täyttämään kummin tehtävät kristillisessä kasvatuksessa". Simojoki jatkaa vielä seuraavasti: "Avoliitossa elävien vanhempien ei vastaavasti tunnusteta voivan antaa lapselle kristillistä kasvatusta, joka ehdottomasti liittyy kasteeseen, koska he tällä avoliitolla antavat huonon esimerkin kristillisestä elämästä. Miten pappi voisi tällaisia vanhempia ja kummeiksi tarkoitettuja lähestyä ja neuvoa, on sen sijaan toinen kysymys, joka on hoidettava hienovaraisesti. Olen siinä käsityksessä, että kirkon ei tulisi jättää yksityisen papin vastuulle ratkaisua, miten silloin menetellä. Sen pitäisi kyetä ohjaamaan pappeja kasteen toimittamiseen näissä uusissa olosuhteissa, joissa kysymys avo-

13.9.1979 antamalla menettelytapasuosituksella. Tässä suosituksessa kirkko ei myönnä papille oikeutta kieltäytyä omantunnonsyistä vihkimästä eronneita avioliittoon, vaan papin tulee ilmoittaa vakaumuksestaan hiippakunnan piispalle, joka päättää miten asia on hoidettava. Asian hoitotavassa korostuu piispan sielunhoidollinen tehtävä.

Mitä edellä on lausuttu papin elämän kohdalla avioliitosta ja avioliittomoraalista, soveltuu vastaavasti avioliittokysymystä koskeviin ongelmiin papin virkatoiminnan avioliitto- ja kastetapauksissa. Peruskysymykseksi jää, mikä on Raamatun opetus avioliitosta ja miten kirkon jäsenet saadaan velvoitettua elämään kristillissiveellistä elämää ja antamaan pyhittää avioliittoon mennessään avioliittonsa säädetyllä tavalla. Kysymys on toisin sanoen kirkon opin mukaisesta elämästä ja käyttäytymisestä.

Ns. omantunnonkysymykset ilmenivät naispappeuteen liittyvinä piispan tai papin kieltäytymisessä hyväksymästä naispappeutta ja siitä johtuvana piispan kieltäytymisessä vihkimästä naista papiksi sekä miespapin kieltäytymisessä esimerkiksi ehtoollisen jakamisessa yhteistyöstä naispapin kanssa. Piispan osalta kieltäytymistä on käsitelty laajasti piispan virkavelvollisuuksien ja virkavastuun yhteydessä sekä piispaa koskevissa erityistapauksissa. Kun kirkkolaissa ei ole säädetty piispalle eikä papille oikeutta kieltäytyä virkavelvollisuuksista sillä perusteella, ettei hän hyväksy naispappeutta, ja piispa on piispanvalassaan sekä pappisvalassaan sitoutunut noudattamaan valtakunnassa voimassa olevia lakeja, virkavelvollisuuden laiminlyönti aiheuttaa virkavastuun toteutumisen. Tämä ei kuitenkaan tapausaineistossa konkretisoitunut syytejutuksi, koska Oulun hiippakunnassa palvelevan teologin anoessa pappisvihkimystä, noudatettiin joustavaa menettelytapaa, mikä tarkoitti pappisvihkimyksen anomista toisen hiippakunnan tuomiokapitulilta.[32]

Papin virkavelvollisuudesta kieltäytyminen sillä perusteella, että hän ei hyväksy naispappeutta, on pohjimmiltaan kirkon oppia koskeva kysymys. Nk.

---

liitosta kuitenkaan on tuskin vaikein ja kipeimmin toimenpiteitä vaativa asia. – Onhan paljon muita pahoja esteitä kristilliselle kasvatukselle kuin se, että vanhemmat ovat avoliitossa. Sen takia tämä ei ole suinkaan yksiselitteinen asia, vaan asia, josta pitäisi yhdessä joko koko kirkossa tai kirkkokunnissa keskustella ja neuvotella kuinka tässä menetellään. Jos se jätetään yksityisen papin vastuulle, pappi voi menetellä harkitsemattomasti ja loukkaavasti ja syyllistyä siinä menettelyyn, joka on vastoin papin velvollisuutta osoittaa virkatoimissaan, samalla kun hän kuulee Jumalaa, asianmukaista kunnioitusta jokaista ihmistä kohtaan." Simojoki korostaa, että papin ei sovi esiintyä koskaan niin kuin poliisi; pappi ei ole poliisi, vaan hän on paimen.

[32] Piispan osalta piispainkokouksen 13.–14.2.1990 tekemä päätös (kirjelmä 13.2.1990 n:o 16) pyytää tuomiokapituleja harkitsemaan mahdollisimman joustavia menettelytapo-

omantunnonsyiden olemassaolo ja niihin vetoaminen voidaan kieltäytymisperusteena asettaa kyseenalaiseksi. Kysymyksessä on papin oma mielipide, joka esimerkiksi perustuu papin kirkon opista tekemiin tulkintoihin tai painotuksiin. Käytännössä se saattaa johtaa mielivaltaan ja kirkon jäsenten eriarvoiseen kohteluun silloin, kun lainsäädäntö ei sisällä säännöstä niistä perusteista, joilla virkavelvollisuudesta voidaan kieltäytyä.

Kirkolliskokouksen vuonna 1948 hyväksymässä Kristinopissa omatunto määritellään seuraavasti: "Omassatunnossamme puhuu Jumalan ääni. Omatunto valvoo mielialaamme ja vaatii sitä tekemään, minkä tiedämme oikeaksi, mutta kieltää meitä tekemästä, minkä tiedämme vääräksi. Kristitylle Jumala on sanassaan ilmoittanut, mikä on oikeaa ja mikä väärää. Omantunnon toiminta osoittaa meille, että joka hetki olemme Jumalan kasvojen edessä."[33]

Tarkasteltaessa omantunnon käsitteen ilmenemistä lainsäädännössä voidaan todeta, että HM 9 §:n 1 momentin mukaan, sellaisena kuin se on muu-

---

ja toisessa hiippakunnassa palvelevan teologin anoessa pappisvihkimystä, tarkoitti asian käytännöllistä järjestelemistä. Mikäli menettelytapoja luotaisiin ja noudatettaisiin, piispan virkavelvollisuuksien vastainen kieltäytyminen pappisvihkimyksen toimittamisesta, joka kuuluu piispan viran ydinalueeseen, ei tulisi konkreettiseksi. Piispainkokouksen päätöksen sanamuoto "toisessa hiippakunnassa palvelevan teologin anoessa pappisvihkimystä" on epämääräinen verrattaessa sitä 1964 KL 93 §:ään, jonka mukaan kukin vihitään papiksi siinä hiippakunnassa, johon hänet on kutsuttu virkaa toimittamaan taikka johon hän haluaa päästä papiksi.

[33] Kirkko Suomessa -teoksen hakusanasto määrittelee omantunnon "nykyaikaisen sosiaalipsykologian käsitteenä" niiden käskyjen ja kieltojen kokonaisuudeksi, jotka yksilö saa yhteiskunnassa kasvatuksen ja muun henkisen vaikuttamisen kautta, sekä samalla sitä ihannetta, 'yliminää', joka täten on yksilölle asetettu ja johon hän tuntee olevansa sidoksissa. Tällaisena tuntee omantunnon myös Uusi testamentti, joka on lainannut käsitteen kreikkalaisesta kansanomaisesta filosofiasta. Omatunto-käsitteen ilmaisut useimmissa kielissä osoittavat, että omatunto on yhteistietoa, osallisuutta yhteiskunnan mielipiteisiin ja arvostuksiin. Sen sisällys on eri yksilöille hyvin erilainen eri yhteisöissä ja samassakin yhteisössä tietomäärästä ja kypsymisestä riippuen. Uusi testamentti ottaa tämän huomioon puhuessaan heikosta, saastaisesta ja pahasta omastatunnosta. Suomen kielen sana omatunto samoin kuin saksan Gewissen tähdentää omantunnon toimintojen toista piirrettä yksilön tuntemaa velvoitusta, ellei suorastaan pakkoa, noudattaa ihannettansa etenkin toisten painostusta uhmaten ja kärsimyksien uhallakin. Tältä osin hakusanastossa on viitattu 1 Piet. 2:19. ja 1 Kor. 10:29, jossa toinen ei saa tuomita minun omantuntoni vapautta, mutta en myöskään minä saa vaarantaa toisen omantunnon, vaikkapa heikon, toimintamahdollisuuksia. Lisäksi kaikkien omatunto on säilytettävä hyvänä ja loukkaamattomana. Ks. tarkemmin Kirkko Suomessa s. 354. Teoksen Teinonen, Riitta & Seppo, A. s. 189 mukaan Vanhan testamentin kielessä ei ole erityistä sanaa "omatunto", vaan sen sijalla on kuulemisen tunto: Jumalan sanan kuuliainen kuuleminen.

tettuna lailla 17.7.1995 (969/95), jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.[34] HM 9 §:n 2 momentin mukaan uskonnon- ja omantunnonvapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

> Hallituksen esityksessä Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp. s. 55) 9 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa katsotaan, että omantunnonvapaus kattaa säännöksessä sekä uskonnolliset että muut maailman- tai elämänkatsomukset. Säännös ulottuu hallitusmuodon uskonnonvapaussäännöksiä laajemmalle, koska jälkimmäiset rajoittuvat sanamuotonsa mukaan vain uskonnollisten vakaumusten suojaan. Perusteluissa mainitaan, että kansainväliset ihmisoikeussopimukset suojaavat paitsi uskonnonvapauden myös omantunnon ja ajatuksen vapauden. HM 9 §:n 2 momentin osalta perusteluissa lausutaan, että momentissa luetellaan uskonnon- ja omantunnonvapauden tärkeimmät ilmenemismuodot eli oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus, uskonnollinen järjestäytymisvapaus sekä niin sanottu negatiivinen uskonnonvapaus eli oikeus olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Uskonnon tunnustamisen ja harjoittamisen vapauteen sisältyy kunkin uskonnollisen yhteisön mahdollisuus päättää omista uskonnollisista menoistaan. Perustelujen mukaan säännöksellä voisi olla tulkinnallista vaikutusta ratkaistaessa omantunnonvapauden ja erilaisten velvollisuuksien välisiä ristiriitatilanteita. Säännös puoltaisi yleisesti työnjaollisia tai muita hallinnollisia järjestelyjä, joilla vältettäisiin henkilön velvoittaminen vakaumustaan uhkaaviin työtehtäviin. Esimerkiksi uskonnon- tai omantunnonvapauden ja virkavelvollisuuksien väliset ristiriidat joudutaan kuitenkin ratkaisemaan tapauskohtaisesti. Säännöksestä ei siten voida johtaa yleistä oikeutta kieltäytyä virkavelvollisuuksiin kuuluvasta tehtävästä vakaumuksen perusteella.[35]

---

[34] Keskeisimmät uskonnonvapauden ulottuvuudet eli tunnustus-, kultti- ja järjestäytymisvapaus toteutuvat HM 9 §:n sanamuodossa, todetaan nelivuotiskertomuksessa Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995 s. 41. – Alkuperäisessä muodossa uskonnonvapautta koskeva säännös HM 8 §:ssä kuului seuraavasti: "Suomen kansalaisella on oikeus julkisesti ja yksityisesti harjoittaa uskontoa, mikäli lakia tahi hyviä tapoja ei loukata, niin myös, sen mukaan kuin siitä on erikseen säädetty, vapaus luopua siitä uskonnollisesta yhdyskunnasta, johon hän kuuluu, sekä vapaus liittyä toiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan."

[35] HE 309/1993 vp. s. 55. – Uskonnolliseen vakaumukseen perustuvista vakavista omantunnonsyistä säädetään Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa 12.7.1985 annetussa laissa (645/85). Ko. lain 1 §:n mukaan asevelvolliselle, joka osoittaa kuuluvansa Jehovan todistajat -nimiseen rekisteröi-

Oikeuskirjallisuudessa muun muassa Pellonpää selvittää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden määräyksiä. Pellonpää toteaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kysymyksessä olevaa sopimusmääräystä koskevassa asiassa toistaiseksi tärkeimmässä ennakkopäätöksessä Kokkinakis v. Kreikka, että ihmisoikeustuomioistuin "luonnehtii 9. artiklassa turvattua oikeutta yhdeksi demokraattisen yhteiskunnan peruspilariksi (foundation), joka uskoville ihmisille merkitsee yhtä heidän identiteettinsä ja elämänkatsomuksensa kannalta keskeisintä elementtiä". Kokkinakis-tapauksesta, joka koski "proselytismiä" eli yritystä horjuttaa toista uskontoa olevan henkilön vakaumusta muun muassa tarjoamalla tälle aineellista ja moraalista apua tai käyttämällä hyväksi tämän kokemattomuutta, luottamusta, 'alhaista älyä tai lapsellisuutta', ilmeni, että vaikka uskonnonvapaus on etupäässä yksityistä omaatuntoa koskeva kysymys, siihen liittyy myös vapaus tunnustaa uskoa sanoin ja teoin. Pellonpään mukaan Kokkinakis-tapauksesta käy välillisesti ilmi, ettei valtionkirkkoon perustuva järjestelmä sinänsä ole vastoin 9. artiklaa, mikäli uskonnonvapaus turvataan tällaisen järjestelmän puitteissa.[36]

Kokkinakis-tapauksesta Pellonpää lisäksi katsoi käyvän välillisesti ilmi evankelis-luterilaisen kirkon papin uskonnonvapaudesta seuraavaa: "Evankelis-luterilaisen kirkon papin kohdalla uskonnonvapauteen ei ole tulkittu sisältyneen oikeutta poiketa kirkon virallisesta linjasta mitä tulee esimerkiksi kasteen antamisen edellytyksiin: tällainen henkilö käyttää sopimuksen turvaamaa oikeuttaan sillä hetkellä kun hän astuu kirkon palvelukseen tai eroaa siitä."[37] Pellonpää viittaa ihmisoikeustoimikunnan päätökseen pappia koskeneessa valitusasiassa, kun pappi halusi asettaa lapsikasteen ehdoksi sen, että vanhemmat osallistuvat uskonnolliseen opetukseen (X. v. Tanska, päätös 8.3.1976, DR 5).[38] Pellonpään lausuma vahvistaa sitä käsitystä, että kysymyksessä on papin sitoutumisperiaate; sitoutuminen siihen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, johon hänet on vihitty

tyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan ja ilmoittaa, että uskonnolliseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnonsyyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuutta aseellisessa palveluksessa tai missään korvaavassa palveluksessa, voidaan sen estämättä, mitä asevelvollisuuslaissa (452/50) ja siviilipalveluslaissa (1723/91) säädetään, myöntää lykkäystä ja hänet voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana siten kuin tässä laissa säädetään. Sanottu lainkohta on sellaisena kuin se on muutettuna lailla 19.12.1992 (1261/92).

[36] Pellonpää (1996) s. 398.

[37] Pellonpää (1996) s. 399.

[38] Vastaava ihmisoikeustoimikunnan päätös Pellonpään mukaan oli myös Karlsson v. Ruotsi, päätös 8.9.1988, DR 57.

papiksi ja samalla sitoutuminen tuon kirkon oppiin. Näin ollen tapauksissa, joissa virkavelvollisuudesta kieltäytyminen perustuu opillisiin tulkintoihin, ei evankelis-luterilaisessa kirkossa lain soveltamiseen saada tulkinnallista vaikutusta HM 9 §:n 2 momentista. Kun papin uskonnollinen vakaumus on sidottuna kirkon oppiin, voidaan kysyä, onko mahdollista kirkkolaissa säätää nk. omantunnonsyistä johtuvasta virkavelvollisuudesta kieltäytymisestä ja kuka asian auktoratiivisesti ratkaisee.

Evankelis-luterilaisessa kirkossa ilmeneviä auktoriteettiongelmia tarkastellessaan Gunnar Träskman toteaa muun muassa Augsburgin tunnustuksen CA XXVIII:n mukaan, että piispalla on "jumalallisen oikeuden mukaan" tuomiovalta antaa anteeksi syntejä, arvioida oppia ja hylätä evankeliumin kanssa ristiriidassa olevat opit. Träskmanin mukaan tunnustuskirjat eivät anna piispalle absoluuttista auktoriteettia opillisissa kysymyksissä, sillä piispan yläpuolella on evankeliumi. Tältä osin hän lausuu: "Mutta vasta kun ilmenee, että piispa toimii vastoin evankeliumia, lakkaa kuuliaisuuden velvollisuus. Siihen asti "seurakuntien tulee välttämättä jumalallisen oikeuden perusteella osoittaa siinä heille kuuliaisuutta tämän sanan mukaisesti: "Joka kuulee teitä, hän kuulee minua." (CA XXVIII)."[39] Koska piispojen auktoriteettia Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ei kirkkolaki tunnusta ja koska näin ollen "meiltä puuttuvat regulatiiviset (käyttökelpoiset) normit, jotka ilmaisevat mitä kirkko uskoo ja opettaa", on meillä Träskmanin mukaan luotava sellaiset mekanismit kirkon päätöksentekoprosessiin, että "ongelma on hallinnassa niin suuressa määrin kuin mahdollista".[40] Träskman viittaa tässä yhteydessä useiden kirkkojen nimittämiin asiantuntijaelimiin, joiden tehtävänä on antaa auktoritiivisesti lausuntonsa suuremmissa, periaatteellisissa opillisissa kysymyksissä, kuten esimerkiksi Ruotsin kirkon ns. läronämnden (opillinen lautakunta), johon kuuluvat muun muassa kaikki piispat. Träskmanin mukaan voisimme Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa perinpohjaisesti selvittää piispainkokouksen, piispojen ja kirkolliskokouksen roolit opillisissa kysymyksissä. Auktoriteettiongelmien pääkysymys Träskmanin mukaan on siinä, kuka antaa oikean tulkintatradition, "regula fidein", kun otetaan huomioon tunnustuskirjoista Sovinnonkaavan 1. artiklaan sisältyvä raamattuperiaate eli sola scriptura -periaate.[41]

---

[39] Gunnar Träskman (1991) s. 173–174.

[40] Gunnar Träskman (1991) s. 174.

[41] Gunnar Träskman (1991) s. 171. Tässä Träskman mainitsee, että kysymykseen hän oli käytännön kirkkolakijuristina joutunut hakemaan vastausta satojen puhelinkeskustelujen aikana naispappeuskeskustelun yhteydessä, ja kysyjät olivat useimmiten olleet teologeja.

Naispappeuteen liittyvistä opillisista kysymyksistä johtuvassa virkavelvollisuudesta kieltäytymisessä (esimerkiksi kieltäytyminen avustamasta naispappia ehtoollisen jaossa) ei kysymyksessä ole kansalaistottelemattomuus, joka mm. Nuutilan mukaan on oikeudellisesti jossain määrin epäselvä.[42] Vikströmin mukaan lakien kunnioittaminen on kristitylle uskoon pohjautuva eettinen velvoite ja lakien moraalinen auktoriteetti on yhä enemmän riippuvainen siitä, miten hyvin ne vastaavat ihmisten eettisiä näkemyksiä, oikeustajua ja omaatuntoa.[43] Juntusen käsityskannan mukaan "(v)irkavelvollisuuden ja omantunnon ristiriita on teologisen etiikan, perusoikeusajattelun ja virkamiesoikeuden vaikeimpia ongelmia, jolla voi teoretisoida, mutta joka käytännön tilanteissa voi johtaa todella tuskallisiin ristiriitoihin. – Virkasuhteeseen ryhtyminen on toki vapaaehtoista, ja tässä yhteydessä on mahdollista harkita, sisältääkö kyseinen virka omantunnon kannalta ongelmallisia tehtäviä. Kaikki virkavelvollisuudet eivät tosin aina ole etukäteen tiedossa. Sivistys- ja oikeusvaltiolla tulee kuitenkin olla jonkin verran 'pelivaraa' omantunnonvapauden sallimiseen myös julkisen vallan palveluksessa oleville. Täs-

[42] Nuutila (1995) s. 140–141. Nuutila s. 141 mainitsee esimerkkeinä kansalaistottelemattomuudesta, että luonnonsuojelijat olivat vedonneet siihen, että he olivat sinänsä oikeudenvastaisella teollaan ainoastaan suojelleet muita, tärkeämpiä etuja. Korkein oikeus ei Koijärvi-tapauksessa hyväksynyt tällaisia yleisempiä intressejä pakkotilatekojen perusteeksi, KKO 1983 II 159. Nuutila toteaa, että vastaavalla tavalla on suhtauduttu talonvaltauksiin. Kansalaistottelemattomuus, joka välttämättä ei kytkeydy pakkotilaoppeihin, saattaa ilmentää oikeusjärjestyksen arvoihin kohdistuvaa ristiriitaa. Kansalaistottelemattomuuden kytkemiseen oikeusjärjestyksen arvoihin viitataan mm. Lakimiesuutisissa 5/1997 s. 20–21. Samoin Juntunen (1996) s. 75 arkkipiispa John Vikströmin Studia Generalia -luentoa "Laki ja omatunto" (13.10.1992) selostaessaan. Vikströmin mukaan omantunnon syistä tapahtuvassa kieltäytymisessä lakien noudattamisesta on kyse yksilöeettisestä ristiriidasta, jolla ei tavoitella julkisuutta, ei pyritä muuttamaan lakia eikä yleensä vetoamaan muihin ihmisiin. Kansanlaistottelemattomuus lakien noudattamattajättämisessä vetoaa puolestaan hyväksyttyihin arvoihin ja kunnioittaa oikeusjärjestystä yleensä. Se on Vikströmin mukaan ikäänkuin keskustelun jatke, kun muita puheenvuoroja ei ole kuultu. Juntunen mt. s. 78 Vikströmin käsityksiin liittyen pitää selvänä, että kristityn virkamiehen omatunto ei ole hyvän ja pahan, oikean ja väärän absoluuttinen mitta. Virkamiehen omatunto ei ole hänen mukaansa periaatteessa korkeampi kuin lainsäätäjän tai muiden yksilöiden omatunto.

[43] Juntunen (1996) s. 75. Lisäksi Juntunen s. 74 mainitsee, että Vikström viittaa klassiseen luonnonoikeusajatteluun, jonka mukaan lakien auktoriteetti perustuu joko ikuiseen jumalalliseen järjestykseen tai ihmisen järkeen. Vikströmin käsityksen mukaan luonnonoikeusajattelua ei voida asettaa oikeusjärjestyksen perustaksi eikä varsinkaan lukea oikeusnormeja pyhistä kirjoituksista. Lakien velvoittavuus perustuu Vikströmin mukaan tärkeiltä osiltaan siihen, että ne ovat kansan valitsemien edustajien säätämiä. Tämä koskee hänen mukaansa kuitenkin vain lakien muodollista asemaa, toteaa Juntunen.

sä asiassa oikeuskulttuurit vaihtelevat jonkin verran. Esimerkiksi Norjan virkamiesoikeudessa noudatetaan periaatetta, jonka mukaan virkamiestä ei voida velvoittaa omantuntonsa vastaisiin virkatoimiin. Suomessa on oltu varovaisempia tämän suuntaisten myönnytysten tekemisessä."[44]

> Norjan valtiokirkossa, jonka päänä perustuslain 4 §:n mukaan on kuningas, opillisia asioita varten on kirkon hallintolain 56a §:n mukainen Norjan kirkon opillinen neuvosto. Neuvoston muodostavat piispat, kolme teologista asiantuntijaa, joista kukin teologinen tiedekunta nimeää yhden, kaksi kirkolliskokouksen valitsemaa teologista asiantuntijaa ja neljä kirkolliskokouksen valitsemaa maallikkoa. Piispat ovat pysyviä jäseniä ja muut jäsenet valitaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Neuvostoon tulee valita sekä miehiä että naisia, ja neuvoston jäsenet ovat velvoitettuja pysymään evankelis-luterilaisessa opissa. Neuvoston tehtävänä on pyynnöstä antaa lausuntoja evankelis-luterilaista oppia koskevissa asioissa. Kuningas tai piispa voivat pyytää neuvoston lausuntoa asioissa, jotka koskevat papin ja katekeetan sekä kuninkaan määräyksen mukaan muunkin viranhaltijan virkasuhdetta tai virkaan nimittämistä. Muissa asioissa lausunnon voi pyytää myös kirkolliskokous. Neuvostoa täydennetään henkilöä koskevissa asioissa puhevaltaisella jäsenellä, jonka vastaaja (påklagede) nimeää.[45]
>
> Kuninkaan päätös Norjan kirkon opillisesta neuvostosta 19.2.1988 sisältää neuvoston jäsenten valintaa ja menettelytapoja koskevia ohjeita. Juntunen katsoo päätöksessä korostettavan, että käsittelyyn voi tulla ainoastaan vakava, evankelis-luterilaisen opin kannalta keskeinen opillinen asia, ja neuvosto voi torjua käsittelyn ellei asia täytä mainittua ehtoa. Opillisella asialla (læresak) tarkoitetaan jonkin henkilön oikeaoppisuutta koskevaa riita-asiaa. Tämä voi liittyä joko viranhaltijan viranhoitamiseen tai virkaan nimittämiseen.[46]
>
> Norjan kirkossa omaatuntoa koskevat kysymykset ovat tulleet esille naispappeuden yhteydessä samoin kuin Ruotsissa ja Suomessa. Norjan kirkossa piispainkokous vahvisti naispappeutta kirkon piirissä jyrkimmin vastustaneen papiston yhteistyöelimen pyynnöstä toimintalinjat niissä omantunnonkonflikteissa, joita naispappeus aiheutti seurakuntatyössä. Piispainkokouksen päätöksen mukaan ketään ei tulisi pakot-

[44] Juntunen (1996) s. 77–78.

[45] Juntunen s. 107 ja siinä vakavien opillisten erimielisyyksien käsittelystä kokonaisuutena sisältäen myös Norjan kirkon opillisen neuvoston syntymisen historian s. 97–116.

[46] Juntunen s. 107. Juntunen mainitsee s. 108, että neuvoston käsiteltävänä ei toistaiseksi (kirjoituksen julkaisuvuosi 1990) ole ollut yhtään asiaa. Hallituksen käsiteltäväksi tulleissa oppiriidoissa, joista yksikään ei johtanut tuomioistuinkäsittelyyn eikä papin erottamiseen, selvitteli Juntusen mukaan havainnollisesti valtiokirkkojärjestyksen "opillista dilemmaa: missä mielessä ja missä määrin valtion elimet ovat päteviä ratkaisemaan Raamatun ja tunnustuksen tulkintaa koskevia erimielisyyksiä?" ja käsittelyyn liittyi myös poliittista ulottuvuutta. Ks. hallituksessa käsitellyistä tapauksista Juntunen s. 97–102.

taa toimimaan vastoin omaatuntoaan. Torjujia ei tulisi velvoittaa toimittamaan jumalanpalvelusta tai papillista palvelusta yhdessä naispapin kanssa. Piispainkokous sopi myös piispojen omasta menettelystä naisten ordinaation eli pappisvihkimyksen osalta. Piispaa ei tulisi pakottaa tässä asiassa toimimaan omaatuntoaan vastaan.[47] – Juntunen mainitsee piispa Georg Hillen hänelle lähettämän kirjeen 14.8.1989 ja Ole Herman Fisknäsin kirjeen 30.3.1990 perusteella, että Norjan virkamiesoikeudessa on tavanomaisoikeudellisena periaatteena hyväksytty näkemys, ettei virkamiestä voida pakottaa hänen omaatuntoaan vastaan oleviin virkatoimiin. Piispa Hillen käyttää kirjeessään käsitettä reservaatio-oikeus. Norjan kirkon pappisliiton hallitus antoi naispappeuden johdosta vuonna 1978 erityiset "ajo-ohjeet", jotka on uusittu vuonna 1985.[48]

Norjan kirkossa piispan itsenäinen papiksivihkimisen harkinta on tunnustettu yleisesti sekä kirkon että valtiovallan taholta. Tämä piispan "reservaatio-oikeus" on Juntusen esittämän mukaisesti hyväksytty tavanomaisoikeudellisella tasolla. Juntunen toteaa, että "(k)irkollisministeriön käsityksen mukaan ei tule kuuloonkaan, että piispa pakotettaisiin ordinoimaan vastoin tahtoaan".[49]

Kun Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ei ole kirkkolaissa säädettyä auktoratiivista ratkaisukeinoa piispan opillisten käsitysten ja tulkintojen arviointiin, ja kun piispalla voidaan katsoa olevan kirkkolain sekä erityisesti Augsburgin tunnustuksen XXVIII opinkappaleen mukaan suvereeni eli johtava asema kirkossa, tästä voi seurata, että piispa nauttii immuniteettisuojaa opillisissa kysymyksissä. Norjan kirkossa vallitsevaa käsityskantaa vastaavasti Suomessakaan ei käytännössä voida piispaa pakottaa ordinoimaan vastoin tahtoaan.

---

[47] Juntunen s. 92.

[48] Juntunen s. 93.

[49] Juntunen s. 93. Sukupuolten tasa-arvosta annettu laki vuodelta 1973 ei Norjassa koske uskonnollisten yhdyskuntien sisäisiä asioita. Kuitenkin lakia saatetaan soveltaa käsittelyssä harkittaessa kirkollisia virkanimityksiä. Juntunen s. 94 mainitsee, että Norjan tasa-arvovaltuutettu on tulkinnut lakia siten, ettei hän sen nojalla voi puuttua piispan kieltäytymiseen naisten ordinoimisesta. Juntusen haastattelemien Norjan kirkon asiantuntijoiden mukaan naispappeusongelmassa on kysymys "vakavasta Raamatun tulkintaa koskevasta teologisesta erimielisyydestä, muttei kuitenkaan 'autuuden asiasta'". – Reservaatiokäsitteen osalta tässä yhteydessä voidaan todeta, että sillä Augsburgin uskontunnustuksessa CA XXVIII tarkoitetaan rippitapausten pidättämistä. Tietyissä tapauksissa vain ylempi kirkollinen johtohenkilö, piispa tai paavi, oli oikeutettu antamaan synninpäästön. Ks. Augsburgin tunnustus (vuoden 1990 suomennos) s. 74, jossa reservaatio-käsite ilmenee alaviitteessä 44. – Lyhyt katsaus Norjan kirkosta on Andreassenin artikkelissa Scandinavian studies in Law 1992 s. 11–36. Tässä artikkelissa s. 22–27 käsitellään tunnustuskirjojen tulkinta-auktoriteettia ja siinä yhteydessä myös Norjan kirkon opillista neuvostoa.

Uskonto ja moraali[50] nousivat oikeudellisen sääntöjärjestelmän yläpuolelle niissä tuomiokapitulin ratkaisuissa, joissa pappi lähimmäisenrakkaudesta ja omantuntonsa velvoittamana vihki vastoin kirkkolakia ja avioliittolakia kreikkalaiskatolisen morsiamen ja evankelis-luterilaisen sulhasen tai kastoi vastoin kirkkolakia ja uskonnonvapauslakia kreikkalaiskatolisen lapsen. Myös inkerinsuomalaisen merkitseminen kirkonkirjaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseneksi voidaan lukea tähän ryhmään. Papin virkavelvollisuuksien vastainen menettely, lain noudattamatta jättäminen, johtui Raamatusta johdetusta lähimmäisenrakkauden periaatteesta[51] ja kultaisesta säännöstä. Pappi toimi sodan aikana ja vielä sodanjälkeisissä olosuhteissa näissä tilanteissa eräänlaisessa moraalis-eettisessä pakkotilassa toimittaessaan virkatehtävänsä tietoisena teon rangaistavuudesta.[52]

---

[50] Sipponen s. 51 oikeudellisen ilmiön olemusta tarkastellessaan ei katso välttämättömäksi oikeustieteen piirin sulkemista empiirisiltä tahi oikeusfilosofisilta – kuten sosiologisilta tai luonnonoikeudellisilta – taikka muulta positiivisen oikeuden systeemien ulkopuolisilta näkökohdilta, koska "(n)iillähän on oikeuslähteiden syntymisessä, tulkinnassa ja oikeudellisessa argumentoinnissa samoin kuin de lege ferenda -kannalta tärkeä merkitys". Sipponen korostaa, että tutkimuksessa on aina selvästi ilmoitettava, minkä tyyppisistä lähtökohdista kulloinkin on kysymys, koska positiivisen oikeuden systeemin ulkopuolisten näkökohtien perusteella saavutetut johtopäätökset kuitenkin saattavat olla ristiriidassa keskenään ja positiivisenkin oikeuden kanssa. Selvimpänä osoituksena tästä hän mainitsee luontaisoikeudellisten ja länsimaissa hyväksyttyjen eetillisten periaatteiden vertailun Hitlerin kolmannen valtakunnan oikeusjärjestyksen kanssa.

[51] Veijola TA 1989 selostaessaan artikkelissa "Kymmenen käskyä Lutherilla ja tämän päivän tieteessä" esittää s. 221 Lutherin käsityksen rakkauden kaksoiskäskystä olevan ainoastaan yhteenveto dekalogista ja kuuluvan sellaisena luonnollisen lain piiriin. Veijola s. 230 edelleen toteaa, että lähimmäisenrakkauden positiivinen käsky on "mahdollisimman yleispätevä, mutta toisaalta niin abstrakti, että se jättää kokonaan avoimeksi lähimmäisenrakkauden materiaalisen sisällön. Luther täyttää dekalogin negatiivisten käskyjen ja lähimmäisenrakkauden abstraktin käskyn väliin jäävän aukon lainaamalla eettisen yleisperiaatteen jälkimmäisestä (lähimmäisenrakkaus) ja soveltamalla sitä konkreettisesti dekalogin antamiin teemoihin. Näin lähimmäisenrakkauden käsky on tavallaan forma, joka saa materiansa niistä elämän peruskysymyksistä, jotka tulevat esille dekalogissa. Dekalogin kiellot puolestaan muuttuvat positiivisiksi käännettyinä käskyiksi, joiden käyttökelpoisuus ei rajoitu pelkästään eräisiin äärimmäisiin konfliktitilanteisiin. Kysymyksessä on nähdäkseni varsin nerokas raamattuteologinen ratkaisu, joka mahdollistaa dekalogin käskyjen soveltamisen aina uusiin oloihin. Eikö tämä ole raamattuteologian perimmäinen tehtävä – myös historiallis-kriittisellä aikakaudella?". – Lutherin opista dekalogista Jumalan täydellisenä lakina ja luonnollisen lain (lex naturae) parhaana ilmentymänä ks. Veijola TA 1989 s. 220–230. Luonnollisesta laista Tuomas Akvinolaisen opissa ks. Renton artikkeli "Ordo, ordinatio ja prædestinatio" TA 1991 s. 443–450.

[52] Hallamaa TA 1991 s. 10 esittää moraalifilosofi MacIntyren näkemyksen, että moraali on aina jonkin sosiaalisen yhteisön historiallisesti sidottua moraalia eikä sen perus-

Moraalinormisto nousi oikeudellisen sääntöjärjestelmän yläpuolelle myös asekätkentäjutuissa ja sotasyyllisyysoikeudessa sotaan syyllisten rankaisemisesta 12 päivänä syyskuuta 1945 annetun lain mukaisessa jutussa. Parhaiten aineistossa oikeuden ja moraalin ristipainetta kuvaa Kuopion hiippakunnan piispan Eino Sormusen tuomiokapitulin pöytäkirjaan 30.1.1947 ilmoittama mielipide silloin, kun "niinsanottu asekätkentäjuttuun sekaantunut ja siitä syystä aikaisemmin pidätettynä ollut Kaavin seurakunnan kirkkoherra A.I. Aarnio oli tiedustellut häneltä, olisiko hänen puheenaolevan jutun takia otettava ero papinvirasta". Piispan mielipide, jonka voidaan katsoa heijastavan kansan oikeustajua, ja johon tuomiokapituli yhtyi, kuului seuraavasti: "Herra Piispa ilmoitti olevansa sitä mieltä, ettei ilman muuta ole pidettävä oikeana sitä, minkä voittajavalta oikeaksi sanoo. Kun lisäksi kirkkoherra Aarnio ei tiedä menetelleensä omaatuntoansa vastaan, ei hänen tekoaan ole pidettävä häpeällisenä." Piispan mielipide voidaan ulottaa koskemaan myös sotasyyllisyysoikeudenkäyntiä.

Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan pöytäkirjassa syyskuun 14 päivältä 1945 (ptk. 19 §) on esitelty oikeusministeriön 14.9.1945 päivätty kirjelmä, joka koski jäsenen ja varajäsenen vaalia sotasyyllisyysoikeuteen. Helsingin yliopiston lainopilliselle tiedekunnalle osoitetussa oikeusministeriön kirjeessä, jonka allekirjoittajina olivat oikeusministeri Urho Kekkonen ja hallitusneuvos Reino Kuuskoski, viitattiin sotaan syyllistyneen rangaistuksesta 12 päivänä syyskuuta 1945 annetun lain 2 §:n säännöksiin ja pyy-

---

taa voida irrottaa yhteydestä, jossa se on syntynyt ja jossa se toimii. Edes rationaalisuus ei voi toimia tällaisena absoluuttisen moraalin pohjana. MacIntyren mukaan myös rationaalisuus on aina rationaalisuutta vain jossakin sosiaalisessa ja historiallisessa kontekstissa. Ks. laajemmin nykyetiikan kriisistä ja MacIntyren klassisen hyve-etiikan mukaisesta moraaliteoriasta Hallamaa s. 8–12. – Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin päätöksen 5.2.1942 n:o 1 asiakirjoista ilmenee AL 22 §:n vastaisesti avioliittoon kreikkalaiskatolisen morsiamen ja evankelis-luterilaisen sulhasen vihkineen papin selityksestä, että morsiamen ollessa pitkälle kehittyneessä raskaudentilassa ja sulhasen juuri saatua kutsun sotaan hän ei voinut olla suostumasta vihkimispyyntöön, kun lailliset kuulutuspaperit olivat vihittävillä mukana ja he hätääntyneinä pyysivät vihkimisen toimittamista. Vihittävät olivat luvanneet menevänsä vielä kreikkalaiskatolisen papinkin vihittäväksi, jos mies pääsee sodasta kotiin. Jos tätä odotettaessa kreikkalaiskatolinen kirkollishallitus tuntee kärsineensä kunnianloukkauksen, se ei papin selityksen mukaan "kenekään järkevän ihmisen mielestä ole ainakaan suuri". Pappi lausuu selityksessään vielä seuraavaa: "Kuvaavaa on, että kun tämän rintamalle saamani kantelukirjelmän luin samassa teltassa parhaillaan istuville virkaveljille, lausui yksi heistä: 'Väliäpä tuolla nyt on tällaisissa olosuhteissa, vaikkapa heidät olisi vihkinyt suntio!'" – Rationaalisessa harkinnassa arvoista ja arvoituksista moraalisena mittapuuna ks. Aarnio (1989) s. 306 ja modernista oikeudesta moraalin ja politiikan korvaajana Hannuniemi s. 119–130.

dettiin tiedekuntaa kiireellisesti toimittamaan sotasyyllisyysoikeudenkäynnin jäsenen ja varajäsenen vaali. Asiasta keskusteltaessa vt. professori Palmgren ja professori Merikoski sanelivat pöytäkirjaan kumpikin oman lausuntonsa. Kummassakin lausunnossa todettiin, että takautuvalla rikoslailla, joka kylläkin oli tullut säädetyksi muodollisesti oikeassa järjestyksessä säädetyllä lailla, rikottiin ja syrjäytettiin eräitä länsimaisen oikeusyhteisön ja Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen keskeisiä periaatteita.

> Lausuntonsa alussa vt. professori Palmgren toteaa seuraavaa: "Fakultetens medlemmar ha, såvitt jag kan finna, icke laglig rätt att undandraga sig ett deltagande i valet, men deras medverkan behöver icke innebära att de i sak gilla den lagstiftningsakt, varom här är fråga. Fastmer måste ett deltagande i valet, åtminstone för den som företräder de straff och processrättsliga vetenskaperna, ske under livligt medvetande om att denna lagstiftning innebär en oberättigad kränkning av vissa väsentliga rättsgrungsatser, som i frihetens och demokratiens namn vunnit hävd och hållits i helgd hos de flesta kulturfolken." Edelleen ulkoisen painostuksen alaisena syntyneestä laista Palmgren lausuu seuraavaa: "Vid tillkomsten av den nu ifrågavarande lagen om bestraffning av de krigsansvariga har det från vederbörligt håll framhållits, att de förenade nationerna under åberopande av art. 13 i vapenstillestånds-fördraget framställt uttryckliga yrkanden om vidtagande av sådana bestraffningsåtgärder, vilka för vårt lands del icke kunde genomföras utan en retroaktiv strafflagstiftning. I den mån vår regering och riksdag i denna fråga böjt sig inför ett övermäktigt tvång, efter att ha kämpat till det yttersta för bevarandet av vår rättsordning, skall deras handlingssätt kunna försvaras inför historiens dom. Men inför eftervärlden skall det bliva svårt att rättfärdiga det sakförhållande, att de mäktiga och segerrika förenade nationerna, vilka uppgivit sig kämpa för frihetens och demokratiens ideal, tvinga ett litet, besegrat land att göra våld på sin rättsordning och åsidosätta rättsgrundsatser, vilka av de demokratiskt styrda folken erkänts såsom fundamantala garantier för friheten och människovärdet."
>
> Professori Merikosken lausunnon mukaan sotaan syyllisten rankaisemisessa on kysymys välirauhansopimuksen 13 §:ssä Suomelle määrätyn velvoituksen täyttämisestä. "Repressaaliot – rangaistuksistahan tässä ei voi olla kysymys – ns. sotasyyllisiä vastaan olisi tästä käsityksestä lähtien näin ollen voitu ja ne olisikin pitänyt toteuttaa välirauhansopimuksen täytäntöönpanolakiin nojautuvalla asetuksella", Merikoski toteaa ja lausuu seuraavaa: "Silloin olisi ilmeisellä ja kaikille ymmärrettävällä tavalla käynyt selväksi, että kysymyksessä on suoranaisen pakon alaisena tapahtuva välirauhansopimuksen ehtojen täyttäminen, eikä suinkaan oikeudenkäyttö". Nyt kysymyksessä olevalla lailla on Merikosken mukaan oikeudenkäyttö pantu palvelemaan täytäntöönpanoa. Merikosken lausunto jatkuu seuraavasti: "On säädetty

> tiettyihin henkilöihin kohdistuva ja määrättyjä jo tapahtuneita tekoja tarkoittava retroaktiivinen rikoslaki. Näin on syrjäytetty eräitä länsimaisen oikeusyhteisön ja Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen keskeisiä periaatteita. Tosin on tämä syrjäyttäminen tapahtunut muodollisesti oikeassa järjestyksessä säädetyllä lailla. Mutta lainsäätäjäkään ei ole omnipotens. 'Lainsäätäjällä on' – lainatakseni Allan Serlachiuksen sanoja – 'oikeus lakina julistaa, mitä hän tahtoo, mutta hänen vallassaan ei suinkaan ole tehdä mitä lakia hyvänsä, jos lailla ymmärretään jotakin muuta kuin lain muotoon puettua lauselmaa.' Lainsäätäjän vallan rajoja on tietysti vaikea tarkoin määrätä, mutta helppo on osoittaa, että lainsäätäjän valta ei ole rajaton. – Kun lainsäätäjän vallan rajat ovat, kuten jo mainitsin, varsin epämääräiset ja lisäksi tiettävästi myös muuttuvaiset, ei suinkaan ole helppoa ratkaista, onko lainsäätäjä säätäessään sotasyyllisyyslain ylittänyt nämä rajat."[53]

Professori Merikoski oli lausuntonsa mukaan "vakavan harkinnan jälkeen, erityisesti huomioon ottaen lain syntymistavan", tullut siihen "vakaumukseen", että lainsäätäjä säätäessään sotasyyllisyyslain oli ylittänyt lainsäätäjän vallan rajat. Alistuminen noudattamaan tätä lakia merkitsi Merikosken mukaan "vaarallista ennakkotapausta, se merkitsisi varauksetonta sen kannan omaksumista, että kaikilla lain muotoon puetuilla lainsäädäntöelinten julkilausumilla on velvoittava voima". Lausunnossaan esittämillä perusteilla Merikoski ei katsonut voivansa ottaa osaa "ns. sotasyyllisyysoikeuden" jäsenen ja varajäsenen valitsemiseen.[54]

Kolmesta normijärjestelmästä – oikeus, uskonto ja moraali – nouseva tutkimus antaa aineksia jatkotutkimukselle oikeusteoreettisessa ja oikeusfilosofisessa sekä oikeusteologisessa[55] tutkimuksessa. Oikeusteolo-

---

[53] Alkuperäisessä professori Merikosken lausunnossa, joka on pöytäkirjan liitteenä tässä asiakohdassa, Merikoskella on ollut seuraava teksti: "Ajatelkaamme esim., että lainopillisen tiedekunnan jäsenet lailla velvoitettaisiin julkisesti antamaan korvapuusti sodanaikaiselle tasavallan presidentille. Emme noudattaisi sellaista lakia sen vuoksi, että se olisi liian räikeässä ristiriidassa oikeuskäsityksemme kanssa." Tämä teksti on vedetty liitteestä yli, eikä se ilmene siitä virallisesta pöytäkirjanotteesta, jonka lainopillinen tiedekunta on 14.9.1945 osoittanut yliopiston kanslerille ja jonka lähetekirjelmässä on ilmoitettu, että tiedekunta on valinnut sotasyyllisyysoikeudenkäyntiin jäseneksi professori Kaarlo Kairan ja varajäseneksi professori Arvo Sipilän. Kanslerille osoitettu kirje pöytäkirjanotteineen on lähetetty oikeusministerille 15.9.1945 kanslerin kirjeellä n:o 385.

[54] Oikeuskäsityksestä, oikeusvakaumuksesta ja kansan oikeustajusta ks. Lehtinen s. 32–34 ja tavasta, oikeudesta ja moraalista s. 12–21.

[55] Gunnar Träskman TA 1990/6 artikkelissaan "Kyrkorätt som teologi" s. 508 viitaten Markku Heikkilän artikkeliin "Kirkko-oikeudesta oikeusteologiaan" TA 1989/2 s. 112 ja 114 ja selostettuaan Saksan kirkko-oikeutta kysyy mm., onko oikein, että kirkollinen päätöksenteko seuraa demokraattisen yhteiskunnan malleja; kuuluuko kirkon olemukseen,

gisessa tutkimuksessa kirkko-oikeus saa yhdistäviä elementtejä yleisestä ja erityisestä kirkko-oikeudesta, sellaisena kuin Schauman tällä jaolla tarkoitti.[56] Oikeusteologinen tutkimus on välttämätöntä etenkin nyt, kun kirkkojen ekumeeninen toiminta on voimistumassa[57] ja erilaiset uususkonnolliset liikehdinnät ovat laajenemassa. Kristillisten kirkkojen välisissä ekumeenisissa oppikeskusteluissa on kirkkokuntia erottavien tekijöiden etsimisestä päästy yhdistävien tekijöiden – kristittyjen ja kristillisten kirkkojen yhteyden ja yhteistoiminnan – edistämiseen. Tästä osoituksena ovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuodesta 1970 jatkuneet oppikeskustelut Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa, kahdenväliset neuvottelut Suomen Vapaakirkon ja helluntaiherätyksen kanssa, yhteydet Baltian luterilaisiin kirkkoihin, Inkerin evankelis-luterilaiseen kirkkoon, Saksan evankeliseen kirkkoon (EKD) ja Saksan yhdistyneeseen evankelis-luterilaiseen kirkkoon (VELKD). Suomen ja Ruotsin luterilaiset kirkot ryhtyvät yhdessä käymään keskusteluja katolisen kirkon kanssa keskinäisistä suhteista ja niiden kehittämismahdollisuuksista. Luterilaisen maailmanliiton ja roomalaiskatolisen kirkon ykseyden edistämisen neuvoston asiakirjaluonnos "Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista" on ollut käsiteltävänä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkoasiainneuvostossa.[58] Brittein saarten anglikaanisten kirkkojen sekä Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisten kirkkojen välille on syntynyt vuonna 1995 sopimus, Porvoon julistus, jonka Suomen kirkon osalta kirkolliskokous

että päättävät elimet kirkkovaltuusto, kirkkoneuvosto, hiippakuntakokous ja kirkolliskokous valitaan demokraattisella vaalilla ja niiden päätökset syntyvät demokraattisessa äänestyksessä; mitä oikeudellista merkitystä on seurakuntakäsityksellä ja kuka viime kädessä kirkon tunnustuksen mukaan edustaa seurakuntaa; mikä on lopulta kirkollisen viran (ämbete) rooli; mitä on inhimillinen traditio ja mikä on perustavanlaatuista ja muuttamatonta ("unverzichtbar") piispanvirassa. Näillä kysymyksillä Träskman haluaa osoittaa, että tarvitsemme Suomessa perusteellista kirkko-oikeudellista oikeusteologian pohjalle perustuvaa perustutkimusta.

[56] Ks. Schauman s. 24–28.

[57] Kirkkohallituksen toimintakertomuksessa vuodelta 1996 s. 226 todetaan, että maailmassa on tuskin yhtään muuta kirkkoa, jolla olisi yhtä paljon ekumeenisia yhteyksiä kaikkiin suuntiin kuin Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla, jolla on toimivat yhteydet kaikkiin kristillisiin tunnustuskuntiin katolisesta ja ortodoksisesta kirkosta aina baptisteihin ja helluntailaisiin saakka.

[58] Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995 s. 182–185. Mt. s. 185 todetaan, että julistuksen eräänä tavoitteena on, etteivät luterilaisissa tunnustuskirjoissa ja roomalaiskatolisen kirkon Trenton kirkolliskokouksessa (1545–1563) vanhurskauttamisopista lausutut oppituomiot enää koskisi nykyistä katolista eikä nykyisiä luterilaisia kirkkoja.

on hyväksynyt marraskuussa 1995. Porvoon julistuksen täytäntöönpano edellyttää aikanaan muutoksia vuoden 1994 kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen.[59]

[59] Kirkolliskokous hyväksyi julistuksen äänin 97–7, kaksi pidättäytyi äänestyksestä. Julistus tuli heti voimaan. Porvoon julistuksen hyväksyneet kirkot tunnustavat toinen toisensa ja evankeliumin julistuksen. Kirkot tunnustavat toisensa apostolista uskoa tunnustaviksi, kirkkojen virat oikeiksi, toinen toisensa kaitsennan tehtävän ja näissä kirkoissa säilytetyn piispanviran, josta saavutettiin yhteisymmärrys. Ks. tarkemmin Porvoon julistuksesta Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995 s. 185–187.

SUMMARY

PASSING JUDGEMENT ON THE LUTHERAN PRIEST

A study within the field of public law on the monitoring of the Evangelical Lutheran cleric's doctrine, actions and life in the period 1940–1989.

I BACKGROUND

From the very beginning the Finnish Lutheran Church has had within its jurisdiction the monitoring of her members and officials. This jurisdiction of the Church has persisted for centuries – first during the Roman Catholic era (Sweden-Finland was one church province, a bishopric in the Roman Catholic Church) and then after the Reformation in the 16th century until 1994.

The monitoring applied especially to the clergy of the church was by the Bishop and Chapter. The first diocese, the Diocese of Turku, was established in Finland in 1276. By the end of the 1950s the number of diocese had increased to eight. During the period examined in the present study, 1940–1989, the Chapter consisted of the Bishop, the Cathedral Dean, two canons responsible for matters of theology and one responsible legal matters.

The Lutheran Church in Finland has had following statutes after the Reformation:

1. the Church Regulation of 1571
2. the Church Act and Regulation of 1686

3. the Decree on how the judicial proceeding is to be arranged in the Chapter of 1687
4. the Church Act of 1869
5. the Church Act of 1964
6. the Church Act of 1994.

In the 17th century – during the time of Orthodoxy – the state and the church were the same and the Church Act was the law of the state. Membership of the Lutheran church was compulsory. Only the Lutheran doctrine was allowed. Bishops and chapters had to ensure the orthodoxy of citizens and specially that of the clergy.

In 1809 when Finland became part of Russia, the eastern Orthodox Czar Alexander I pledged himself to uphold Finnish law and the Lutheran religion. The Church Act of 1686 was in force until 1870. Only after 1870 did the Finnish Lutheran Church as an autonomous grand duchy of Russia get her own independent law, the Church Act of 1869. Now the church had the Synod to enact her own laws, which the Czar had to confirm.

When Finland became independent in 1917 and the Constitution was adopted in 1919, the Finnish Lutheran Church got her special legal status in the Constitution p. 83 (1) on the organisation and the administration of the Lutheran church is enacted in the Church Act. In addition to this according to the Parliament Order 31 (2) the enacting of the Church Act is valid as has been specially enacted.

The Church Act of 1964, which is much the same as the Act of 1869, was in force until the end of 1993. It enumerates bishops' duties (397–413) and chapters' duties, the composition and ways of proceedings (432–474). The chapter in the diocese (bishopric) takes care of administration and uses jurisdiction as it is enacted in the Church Act or as it is enacted separately. In greater detail the chapters' duties are to maintain doctrinal purity; to oversee the clergy's and other officials' doctrinal purity, their official duties and life. The Bishop in his diocese is the supreme authority of parishes and the clergy. This authority which the Bishop has over the clergy concerns the purity of the doctrine, the teaching of Christianity in parishes and in educational institutions, the validity of morals, good name of the clergy and other officials in parishes as well as their dignified and Christian conduct in own life.

As an official of the Lutheran Church a priest is an official as defined the Criminal Code 2 (12). In addition to this a priest is under a special law, the Church Act, on the strength of paragraphs 432, 442 and 444. In those crimes in office or misconduct determined and described as criminal in the Church Act, priests are under the jurisdiction of the Chapter. The process in

the Chapter is a special process much resembling that of a secular court. The Chapter can not sentence a priest if the legal process, including a prosecutor, has not been followed.

When the Church Act of 1994 came into force, the jurisdiction of the Chapter ceased. This jurisdiction had persisted in relation to the clergy ever since the Middle Ages. Chapter 23 of the Act of 1994 includes the rules for disciplinary measures. Using the legislation on civil servants (755/86) regarding disciplinary measures as a model the Church Act provided one unified means of meting out discipline and penalties. The responsibility of the clergy vis a vis criminal law was realised in such a way that the clergy are punished under the provisions of the Criminal Code 2 (12) as civil servants in the secular courts.

In Finland these have been very few studies on church law. From the 20th century there are in the theological faculties three doctoral theses connected in some way to the church law. The main stress in these is on the history of the church. We have no doctoral thesis purely on jurisprudence in law faculties. Some studies on church law are found in the articles in legal journals and in the reports of experts in committee reports.

II AIM AND IMPLEMENTATION OF THE STUDY

The aim of the study is to scrutinize from a legal standpoint the power of the Bishop and the Chapter to monitor the clergy, how this has developed in legislation and how the statutes and practice appertaining to such monitoring have been interpreted and applied. An endeavour is made through descriptive and analytical examination of the actions of those administering or interpreting the law to render comprehensible such actions and account for them.

III LEGAL PRACTICE IN JUDGEMENTS ON MATTERS APPERTAINING TO MISCONDUCT IN OFFICE 1940–1989

1. BACKGROUND TO THE ANALYSIS

The analysis of practice adopted in matters pertaining to misconduct in offi-

ce by the clergy is simultaneously an analysis of the monitoring of their doctrine, their pursuance of official duties and their lives. In concrete cases the practice adopted by the Bishop and Chapter reveals the legal policy. Aspects of spiritual care and priorities of the monitoring may also emerge.

In the research data, however, no division is made between between the two church acts in force, these being from the years 1869 and 1964 respectively. The data are approached as one single entity. The Act of 1964 distinguished a new category in misconduct and misdemeanours of the clergy and further distinguished improper actions. Since it is the aim of the present study to shed light on the monitoring of the doctrine of the clergy, their actions and lives, the examination of the case data is made specifically on the basis of the categorization made for identifying features of malfeasance. An attempt is also made to render comprehensible prevailing or emerging historical or social conditions, their effects or turning points by means of descriptions added to the analyses of the cases.

Between the 1940s and the 1980s the number of pastors in the service of the Church grew by some 500. In 1940 there were 1,142 permanent and supernumerary pastors and in 1989 there were 1,579. When all the clergy in the service of schools, associations, special appointments of the Church and those having no official appointment are included, the total in 1940 was 1,374, while in 1989 it was 2,811. Once the ministry was opened to women in 1988, they accounted for 270 among the entire clergy. In 1989 women clergy numbered 320.

During the period 1940-1989 the total number of official complaints and other cases which came to light was 546. Of these 175 were given a negative judgement by the Chapter. In other cases the matter did not lead to the preferring of charges or to the taking of measures by the Chapter or by the Bishop. The Chapter might well deem a minor misdemeanour to have taken place, but it was not seen to require more than a reproof or admonition for the future or supervisory action.

When the Act of 1869 was in force, in the period 1940–1964 the number of cases emerging from the data was 222, and after the new legislation had come into force the period 1965–1989 reveals 324 cases. Penalties and other consequences for the period 1940–1964 totalled 89, while for the period 1965–1989 the total is 86.

The case data concerns a total of eight Chapters, the Archbishopric of Turku, and the Dioceses of Tampere, Oulu, Mikkeli, Porvoo, Kuopio, Lapua and Helsinki. In the present study the case data is classified into three categories, namely those appertaining to the doctrine, actions and lives of

the clergy on the basis of the provisions for monitoring these under the Act of 1869, §356 and §391 and the Act of 1964, §397 and §442.

The following main classification and its subclasses describes the seeking of solutions for purposes of analysis of the data

1. Doctrine
2. Official actions
   1. breaking the secrecy of the confession
   2. pursuing own material advantage
   3. seeking an official position by fraudulent means
   4. other misdemeanours in the duties of any ordained cleric
      4.1 conducting a church service
      - neglecting to hold a service
      - incorporating inappropriate matters into a sermon
      - failure to comply with the Church Service Book
      - refusing to celebrate Holy Communion

      4.2 baptism
      4.3 confirmation
      4.4 marriage
      4.5 burial
   5. Misdemeanours when serving as a pastor
      5.1 keeping church records and giving certificates or publishing bans on the basis of these
      5.2 other general duties
3. Life of the cleric
   1. misconduct while in the position of cleric and/or pastor
      1.1 dispute or discord
      1.2 use of language
      1.3 indecent or wicked living
      1.4 other unsuitable behaviour
   2. drunkenness
   3. sentence from a secular court
      3.1 crime rendering the cleric unfit for office
      3.2 other secular sentence
   4. sentence on a cleric from a special tribunal
      4.1 illicit preparation for armed conflict
      4.2 misuse of official position to the detriment of the country

Misconduct connected with the sermon and failure to comply with the Church Service Book are examined in connection with the conduct of services while serving as a cleric, as the sermon is an essential part of the divine

service and as the service is conducted in accordance with the Church Service Book approved by the General Synod. Misconduct in the cleric's life under 'other unsuitable behaviour' includes functioning as an aid in a trial and interfering in activities unsuitable to the office of cleric.

IV CONCLUSIONS

1. Theoretical aspects and matters of principle

According to the Confession of Augsburg the Church is a community of saints in which the Gospel is proclaimed in purist fashion and the Sacraments are properly administered. For real unity in the Church agreement on the doctrine of the Gospel and on the administering of the Sacraments is sufficient. The conception of the Church as a community is evident from the Evangelical Lutheran Creed in the Act of 1869 §1 and in the Act of 1964 §1. On being received into the Church, members commit themselves to its fellowship. They commit themselves to its Creed, the obligations of members of the Church and also to promote, serve and fulfill the common goal of carrying out Christ's message of salvation in their personal actions, i.e. committing to belief in Christ. For the clergy this commitment takes the form of a calling to an official position for purposes of teaching the Gospel and administering the Sacraments. A cleric assumes such a position at the ordination performed according to the legislation regarding the Church and its Church Service Book. Such ordination is performed before God and Man.

A cleric takes the oath on being ordained and thereby commits him/herself to the Creed of the Church. This commitment endures throughout his/her period of ministry either as a pastor or as a cleric, and this commitment may be seen to constitute a **principle of commitment**. From this commitment to the fellowship of the Church is derived the obligation of the cleric to remain faithful and obedient in a teaching or preaching preferment. This refers specifically to the state of being under a vow to God, to the superiors (secular government) and the Church (the Bishop). The specific condition of being under a vow implies being subject to monitoring of doctrine, official conduct and life. Duties as a pastor and as a cleric are emphasized and likewise the dual obligation regarding conduct – life within the official position and life outside of it – again as a pastor and as a cleric. When the principle of commitment is derived from §1 of the Act of 1869 and from §1

of the Act of 1964, this provision of the legislation regarding the Church assumes paramount importance for purposes of the present study, both as to function and as to status. The entire body of the Church is composed on the basis of its Creed and the obligations of the incumbents of positions must be in accordance with the provision regarding Creed both within the position and also outside it.

The provision in the both the Church Acts in question regarding Creed – the core of the Church – imbues provisions regarding the position of pastor or other cleric with elements which are not within the sphere of the law *per se*. **Justice, religion and morality** in this research together constitute a system of norms. They are united in the principle of commitment and render comprehensible from different perspectives the power of the Bishop and Chapter to monitor the clergy. When in the fellowship of the Church law is complemented by the Creed of the Church, i.e. in matters of doctrine the system of norms of religion and morality, the regulation given by the Church, being the Church's law as the frame for ecclesiastical justice, is less detailed than other regulations within the system. Ecclesiastical law as a part of earthly organization goes through subjects related to divine law (*lex divina*) and eternal law (*lex eterna*).

The supreme law of the Finnish Evangelical Lutheran Church Creed is clearly expressed in §1 of the Act of 1869 and in §1 of the Act of 1964. The sacred word of God is the only guideline by which all doctrine in the Church is to be examined and assessed. This Biblical principle, i.e. *sola scriptura* appears in the first article of the Book of Reconciliation.

The Biblical Principle as it concerns the obligations of the clerical position is virtually included in the provisions of §1 of the Act of 1869 and §1 of the Act of 1964. The ethical requirements for the position of pastor and other clerics and the moral codes are in the Bible in the double commandment on live "Thou shalt love the Lord thy God with all thy heart and with all thy soul and with all thy might" Matthew 22:37 and 39: "Thou shalt love thy neighbour as thyself" and in the Golden Rule Matthew 7:12 "Do unto others as you would have them do unto you."

The Church as a body, as a spiritually righteous institution and organism adopted the general conception from the legislation regarding civil servants deriving from the organic state conception of the position of an official being a position of subordination. The pastor's obligation to remain loyal, like that of any other civil servant, united the judicial and the righteousness content into a basis for a relationship of subordination. The cleric could not change into a private person outside his/her official position. S/he was loyal to the

fellowship of the Church with his/her entire being according to its Creed and also loyal to the line of the government of the country. Loyalty to the state manifested itself in connection with the ordination of the clergy before the Chapter in the pledging of loyalty and obedience referred to in § 97 of the Act of 1964.

The cleric's obligation to be faithful acquires restricting factors through the leadership and monitoring tasks designated in the legislation to the Bishop and Chapter, these being based on the Creed of the Church. Owing to the official structure of the Lutheran Church, episcopalian structure, the pastor in his/her activities is under the authority of the Bishop of his/her diocese and Chapter.

In the conception of the Swedish theologian Brilioth of the monitoring duties of bishops towards the clergy, one element is relative freedom from external norms and thus the relatively personal contribution of the bishops. This can be derived from the ways of resolving matters relating to errors in clerics' position and conduct a principle of **the bishop's charisma and personality.**

2. Main lines of resolving practice

The practice of resolving malfeasance in clerics' position and conduct which was described and analysed in IV–VII of this study is of itself informative. It is possible to obtain from this help in interpreting and a lead to what the official obligations of clerics are and in what situations such obligations may be broken. Although the study is concerned with cases relating to the monitoring of doctrine, official actions and lives of clerics dealt with under the Acts of 1869 and 1964, in which the official decisions came into being in a specific ecclesiastical tribunal procedure, it is also possible to obtain help in interpretation and guidance from other legislation, namely Chapter 23 of the Act of 1994 on disciplinary measures implemented according to the monitoring duties of the bishop (Act of 1994, Chapter 18 §1 and of the Church Order of 1994, Chapter 18§1) and the Chapter (Act of 1994, Chapter 19 §1 and the Church Order of 1994 Chapter 19 §1.

Monitoring due to the public nature of the positions of pastors and other clerics – compared to the monitoring of the actions of other public servants of public bodies – is more extensive as a factual mechanism and the control is intense. The official activity of a cleric may in a public function be monitoring in all subareas of the position – doctrine, official duties and life, ran-

ging from a small gathering of only a few people to a major event involving several thousand people. In such monitoring the group composed by those taking part may be called a potential mechanism of monitoring.

The activities of officials and monitoring of these in the Evangelical Lutheran Church is legalistic in character. The powers of officials and procedures are prescribed by law, and monitoring of the actions of officials by the public also concerns the requirement of following legality. The provisions regarding the power to monitor of the Bishop and the Chapter and the provisions regarding malfeasance by clerics in their positions and conduct leave the Bishop and the Chapter power to choose from among various ways of reacting.

When examining the penalties and other consequences resulting from the Bishop and Chapter in misdemeanors as described above, it can be noted during the period under examination that a comparison of the means of monitoring and the likelihood of accusations being made has not really changed in the time during which the Acts of 1869 and 1964 were in force. Official complaints, decisions by the general tribunal, Bishop's inspection, issues emerging in some other way (the Chancellor of Justice, Ombudsman, an article in the press, a common rumour) leading to matters being handled officially were evenly distributed during the time of each Act. The number of penalties meted out also remained virtually the same.

It can be ascertained from the penalties meted out that the cleric's right to remain in his/her position was particularly strong throughout the period under examination, and, indeed, was strengthened with the Act of 1964. In the 1980s the penalties became more lenient, with the focus shifting onto warnings. In the 1980s in particular reprimands issued by the Chapter under §108 of the Act of 1964 became common. The reason for this can reasonably be explained by emphasizing the administrative role of the Chapter in cases in which monitoring in the procedure of criminal process of law would have been unreasonably burdensome and slow. The reason for the increase in the reprimands issued by a Bishop under §113 of the Act of 1964 may also be found in §62 of the 1986 legislation on civil servants governing the affect of a reprimand issued by a superior to a subordinate civil servant.

In the examination of the data on solutions on the basis of the main division made – the cleric's doctrine, performance of pastoral duties and life, it can be seen that at the end of each grouping an assessment has been made of the cases. This is an attempt to present common and distinguishing elements or juridical problems. The following is a kind of final assessment of the practice in arriving at solutions regarding the clergy in the period 1940–1989.

In cases concerning the **cleric's doctrine** a practice became established in which the Chapter undertook no further measures but handed the matter over to the Bishop. After discussion with the cleric concerned, the Bishop informed the Chapter of his views. The communication of the Bishop stated that the cleric remained within the doctrine consonant with the confession of the church and had recourse to scientific research and the freedom of the researcher.

In cases relating to the **pastoral duties and life of the cleric** there is the greatest number of punishments and other consequences regarding pastoral duties, altogether 89. The greatest single group relates to the solemnization of marriages. This group included 20 punishments and other consequences. The number of cases increased during the war years and also in the 1950s regarding cases of marrying a Greek Catholic woman to an Evangelical Lutheran man. In meting out punishments in those dioceses in which such cases occurred, namely the dioceses of Kuopio and Tampere, and the Archbishopric of Turku, a reprimand administered privately by the Bishop became the common practice.

Penalties for errors in keeping the church registers and in issuing certificates or publishing bans based on the church registers tended to result in a public warning. Other penalties related to pastoral duties were focussed on a public warning for clerics who had been careless or at fault or negligent in taking care of these matters.

In the group relating to the cleric's life the largest homogenous group consists of indecent or wicked living, and a total of 21 judgements were passed. On these grounds the cleric was given a judgement in all cases where the matter was disclosed. Penalties centred on temporary suspension from the official position and dismissal, the suspensions lasting from one month to one year. In a total of 15 cases a cleric was sentenced to suspension from performing the cleric's offices. Dismissal from the clergy (defrocking), the severest punishment mentioned in the Church legislation, was found in one case. There were also two other cases in which clerics lost their positions through crimes which rendered the cleric unsuitable to be a cleric, and in one case the dismissal was due to the cleric's dispute and discord.

The number of punishments given and other consequences for clerics' use of language and drunkenness are of equal size, namely 13 for each offence. In the group relating to use of language the penalties fall fairly evenly into two categories as to level of consequences, reprimands and severe reproofs. Although in the group for drunkenness there were five temporary

suspensions, more lenient measures were also applied. This was especially the case when the drinking was treated as improper conduct outside the fulfillment of official obligations.

In the group concerning the cleric's life (judgement of a secular court) the number of punishments amounts to 17. The punishment of suspension from pastoral duties was particularly influenced by a suspended or other prison sentence from a secular court relating to a cleric driving a motor vehicle while under the influence of alcohol/drunken driving/ severe drunken driving.

Examination of all types of punishment permits the observation that the most used punishment was a (private) warning. Such warnings, private or otherwise, numbered 63 in the data. Suspension from pastoral duties was the second most commonly administered punishment with 38 cases. In third place came a public warning with a total of 28 cases. A total of 21 cases received a reprimand from the Bishop or Chapter. Considering the number of official complaints or other emerging revelations (altogether 546 cases) and the number of punishments administered (175) it may be stated that in 371 cases no reason was found for pursuing the matter, or if the matter were pursued, the accusation could not be upheld. The number of punishments is very low although the monitoring was intense.

In the dioceses of Tampere, Kuopio, Oulu and Lapua sentences of dismissal from the clergy were given. Judgements of suspension from duties for indecent or wicked living were most severe as regards their duration in the Diocese of Kuopio, where the duration ranged from two months to one year (seven cases). In the Diocese of Oulu the judgements were next severe with durations from one month to nine months (five cases).

The most severe penalties meted out – dismissal or suspension – occurring in the group relating to the cleric's life shows that the core of this data concerned indecent or wicked living or obscenity as a crime rendering the cleric unfit for his/her position. In cases of dismissal relating to indecent or wicked living the justification for the punishment is either fornication or other indecent conduct. Here the practice of arriving at solutions shows that the cleric's marriage and sexual conduct were being strictly monitored by the people. It continues to be required of clerics that they live and conduct themselves according to the doctrine of the Church to which they pledged themselves when ordained, and that they adhere to and promote a life of Christian decency. The cleric cannot 'go off duty'. Given that ordination lasts for life, the cleric may not renounce or compromise the obligation to loyalty which governs his/her conduct. The cleric may not do this even though

social morality may be in decline or loosening up so as to have a deteriorating influence on the state of holy wedlock and its moral foundation.

Issues pertaining to the marriage of members of the Church emerged in the group concerning pastoral duties as problematic cases where marriages had been solemnized between divorced individuals and in cases of baptism when the prospective godparents were living in common law marriages. In both of these problem categories the grounds were reasons of conscience in which a cleric had refused to perform the marriage ceremony or had not accepted as a godparent an individual who, in the opinion of the cleric, did not fulfill the criterion of living a virtuous life. In each of these problem cases ecclesiastical law does not allow the cleric the right to refuse to perform his/her duty or reject a prospective godparent for reasons of his/her own opinion. Solutions to the problem of marrying divorced people were sought in the Bishops' Conference of 12–13 September 1979 by providing recommendations for procedure. In this recommendation the Church does not grant the cleric the right to refuse on grounds of conscience to marry divorced people, but requires that the cleric inform the Bishop of his/her diocese of his/her conviction, and the Bishop will then decide how the matter is to be taken care of. This way of taking care of the matter emphasizes the Bishop's duty to care for souls.

What has already been stated in regard to marriage and marital morality of the cleric's life is also applicable to problems with matters of marriage and the actions of the cleric in cases of marriage and baptism. The fundamental question remaining is what the Biblical teaching on marriage is, and how members of the Church can be committed to live in a state of Christian decency and accord holy matrimony respect when entering upon marriage in the designated way. Thus the issue is one of living and behaving according to the teachings of the Church.

What are known as matters of conscience emerged in connection with refusal by a cleric or bishop to accept women as clerics and the resulting refusal of a bishop to ordain women or of a male cleric, for example, refusing to celebrate Holy Communion together with a woman cleric. In the case of the bishop such refusal was dealt with broadly in connection with the duties and responsibilities of a bishop and in specific cases concerning a bishop. Since ecclesiastical law acknowledges no right of a bishop or cleric to refuse to perform his duties because he does not accept women as clerics, and as the bishop on taking his oath as a bishop and as a cleric has pledged himself to uphold the laws valid in the country, neglecting to perform duties causes the official responsibility to be unfulfilled. In the data, however,

this did not come out in concrete form as an accusation. For the Bishop, the decision taken at the Bishop's Conference of 13–14 February 1990 requests the Chapter to consider possible flexible procedures when a theologian serving in a different diocese applies to be ordained refers to the practical arrangements of the matter. If procedures were created and upheld, refusal by a bishop to perform the ordination, which is contrary to his official obligations and among the core functions of his position, would not actually occur.

Refusing to perform the duties of a cleric on the grounds of not accepting women in the priesthood is an issue which concerns the essential doctrine of the Church. The existence of what are known as grounds of conscience and having recourse to them can be questioned as a reason for refusal. The issue is that of the cleric's opinion, which rests on his/her interpretations and emphases regarding the doctrine of the Church. In practice this could lead to arbitrary practice and unequal treatment of members of the Church in cases where the legislation does not include provisions on those bases on which it is permissable to decline to perform official duties.

Religion and morality superseded legally those solutions of the Chapter in which a cleric, out of Christian charity and obeying the dictates of his conscience, disobeyed ecclesiastical law and solemnized a marriage between a woman of the Greek Catholic faith and a man of the Evangelical Lutheran faith or baptized, contrary to ecclesiastical law and parliamentary law, a child of a member of the Greek Catholic faith. The case of an Ingerman Finn being entered in the records of the Finnish Evangelical Lutheran Church may be included in this category. The cleric's flouting of his duties, his failure to obey the law, was prompted by the Biblical principle of human charity and the Golden Rule. In time of war and in the postwar situation the cleric functioned in a kind of moral and ethical double bind in performing his duties while aware that the act was punishable.

Moral norms also superseded legal provisions in cases in which weapons were concealed and in a case in a court martial for the punishing of war criminals according to the law of 12 September 1945.

The research arising from the three systems of norms – justice, religion and morality – provides material for further research in the fields of legal theory, legal philosophy and legal theology. In legal theology research, ecclesiastical law acquires links between general and particular ecclesiastical law in the way that Schauman, the 'father' of ecclesiastical law intended in 1869. Legal theology research is essential, and particularly at this time of increased ecumenical activity and dissemination of new religions. The Ang-

lican Church in the UK and the Lutheran churches of the Nordic and Baltic countries made an agreement in 1995, the Declaration of Porvoo, which was approved by the General Synod of the Finnish Church in November 1995. Putting the Declaration of Porvoo into affect will duly require changes in the Act of 1994 and in the Church Order.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

Korkeimman oikeuden päätökset
1925 sel. 240 s. 104
1926 tied. 212 s. 235
1932 tied. 93 s. 235
1936 tied. 424 s. 235
1937 I 42 s. 343
23.2.1944 (jäljennös, ei numeroa) s. 278 ja 280
1944 tied. 116 s. 235
18.9.1946 n:o 1899 s. 201
7.3.1947 n:o 656 s. 280
1947 tied. 148 s. 235
1948 II 418 s. 343
17.6.1948 n:o 1786 s. 357
18.3.1949 n:o 1233 s. 142
1949 II 250 s. 227
11.8.1949 n:o 2839 s. 227
1.11.1949 n:o 4051 s. 361
3.11.1949 n:o 4101 s. 361
2.12.1949 n:o 4464 s. 361
20.12.1949 n:o 4943 s. 361
15.3.1950 n:o 1234 s. 361
23.5.1950 n:o 2502 s. 373
1950 II 174 s.114
1950 II 347 s.104
28.5.1951 n:o 1535 s. 230
1952 II 39 s. 104
18.4.1952 (jäljennös, ei numeroa) s. 337
29.9.1954 n:o 2910 s. 235
1955 II 54 s.104
1955 II 89 s.116
1955 II 104 s.104
22.11.1955 n:o 3611 s. 355
17.2.1956 n:o 446 s. 325
5.9.1957 (jäljennös, ei numeroa) s. 338
20.12.1963 n:o 3237a s. 242
1974 II 36 s. 234
1983 II 65 s. 76 ja 271
14.6.1985 n:o 1623 s. 163
13.12.1988 n:o 3778 s. 250 ja 276
1989:122 s.169 ja 173

Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset
1919 sel. 136 s. 193
1923 tied. N:o 1105 s. 193
1927 tied. N:o 139 s. 193
1929 tied. N:o 153 s.193
1930 tied. N:o 3105 s.193
18.12.1931 tied. 691 s. 235
1939 II 4260 s. 77
1951 II 649 s.147
1953 T 3176 s.147
1959 I 13 s. 77
1960 II 803 s.147
1963 II 206 s. 77
19.4.1967 T 2290 s. 83
1969 II 45 s. 77
1973 II 195 s. 71
1978 II 28 s. 77
1978 II 29s. 77
9.1.1976 T 48 s. 77
17.1.1977 T 107 s.83
14.4.1981 T 2227 s. 83
1987: 86 s. 139–140
5.6.1987 n:o 2411 s. 390
21.9.1987 T 3874 s. 390
21.9.1987 T 3875 s. 390
5.9.1988 n:o 3513 s.305
29.1.1993 T 304 s. 391–392
1.3.1995 T 539 s. 392
12.6.1996 n:o 1993 s. 393

Viipurin hovioikeuden päätökset
21.11.1944 n:o 631 s. 152

Itä-Suomen hovioikeuden päätökset
22.2.1946 n:o 797 s. 239
10.5.1955 n:o 409 s. 225
30.8.1955 n:o 25 s. 308
17.2.1958 T 187 s. 104
7.4.1961 (jäljennös, ei numeroa) s. 344–345
12.2.1985 n:o 2782/84 s. 349
8.3.1985 n:o 274/84 s. 163
30.6.1988 n:o 1346 s. 310
30.6.1988 n:o 1347 s. 171 ja 173

Turun hovioikeuden päätökset
11.11.1940 (jäljennös, ei numeroa) s. 353
17.12.1943 RD 458 n:o 2 s. 343
14.5.1956 n:o 714 s. 195
12.2.1958 (1957 AJ II/14) s. 339
21.11.1961 n:o 1453 s. 242
10.11.1964 RD 771/4 s. 281
25.8.1975 n:o 1449 s. 203
13.5.1981 n:o 784 s. 171
7.5.1981 n:o 767 s. 353
30.11.1981 n:o 1937 s.129
10.12.1981 n:o 1922 s. 276
15.6.1987 n:o 272 s. 276

Vaasan hovioikeuden päätökset
25.1.1944 (ei numeroa) s. 342–343
25.1.1944, lähetekirjeen n:o 2000a s. 215
14.3.1944, lähetekirjeen n:o 99 s. 217
1.9.1944 (jäljennös, ei numeroa) s. 342
25.11.1949 (jäljennös, ei numeroa) s. 217 ja 353
30.1.1953 n:o 806 s. 260
16.9.1958 (jäljennös, ei numeroa) s. 340
27.10.1959 (jäljennös, ei numeroa) s. 341
15.4.1965 (jäljennös, ei numeroa) s. 262
23.8.1974 n:o 1326 s. 270
15.9.1981 n:o 723 s. 271
12.2.1985 (jäljennös, ei numeroa) s. 298
10.1.1989 n:o 2334/88 s. 284

Helsingin hovioikeuden päätökset
30.1.1956 n:o 110 s. 357
31.3.1958 n:o 417 s. 357
20.6.1966 n:o 860 s. 314
20.4.1967 R 1965/7457/1047 s. 355
18.5.1967 R 1966/51/158 s. 355
2.10.1990 n:o 2191 s. 391

Uudenmaan lääninhallituksen päätös
29.8.1969 No B 1658 s. 131

Kirkkohallituksen päätökset
19.2.1987 s. 389
11.6.1993 s. 392
7.12.1995 s. 393

Sotasyyllisyysoikeuden tuomio
21.2.1946 s. 365–370

Sotaylioikeuden päätökset
22.5.1948, 2.6.1948, 28.10.1948, 3.11.1948 ja 9.12.1948 s. 360–365

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio
Kokkinakis v. Kreikka 25.5.1993, A 260–A s. 418

Euroopan ihmisoikeustoimikunnan päätös
X. v. Tanska 8.3.1976, DR 5 s. 418
Karlsson v. Ruotsi 8.9.1988 DR 57 s. 418

ASIAHAKEMISTO

Ammattikunta s. 13–17
Ansvarsnämnden s. 66
Argumentti s. 45, 56, 102
Arkisto s. 220
Arkkipiispa s. 10, 55, 59, 97, 248, 312–313
Armahdus s. 114–119
Armovuosi s. 78
Arvo, arvostus s. 13, 402, 414
Aseellisen toiminnan luvaton valmistelu, asekätkentä s. 360–365
Asiakirjajulkisuus s. 52, 85,138–140
Asiamies, tuomiokapitulin määräämä s. 94, 241, 360, 367, 369
Asianomistaja s. 264, 316
Asuinpaikka s. 75–78,
Asumisvelvollisuus s. 76–78, 271
Asumuserosovittelu s. 262
Augsburgin tunnustus s. 12, 22–24, 32, 54, 70, 398–399, 419
Auktoriteetti s. 87, 311, 400, 419–421
Avioero s. 200, 210–211, 311, 315
Avioliitto
  eronneen vihkiminen 200–201, 205, 414
  esteiden tutkinta s. 82, 198–199, 208
  kansainvälinen s. 197–198, 209–210
  kuulutus s. 82, 194–195, 202–204, 208
  purkautuminen s. 194
  vihkiminen s. 82, 99, 122, 199–220
Aviorikos s. 308–310, 312
Avokummi s. 171–177, 183
Avoliitto (ns.), ks. Avosuhde
Avosuhde s. 170, 171, 188, 189, 211, 214, 415
Avustajana toimiminen s. 318
Dekalogi s. 418, 423
Dualistinen käyttäytymisvelvollisuus s. 80, 313
Dubbla ansvarslinjen s. 61, 71
Eduskunnan oikeusasiamies s. 64, 138, 252–259, 304, 382, 383, 409
Eettiset kysymykset s. 413
Ehtoollinen s. 19, 68, 157
Ekumeeninen kirkko-oikeus s. 29
Ekumeeniset suhteet s. 427
Ennakkopäätös, ks. Prejudikaatti
Episkopaalinen s. 34, 40, 61
Epäsiveellinen elämä s. 304–313, 337
Eripuraisuus s. 105, 248–254, 285
Erityispreventio s. 107, 109
Ero kirkosta s. 117
Erottamattomuus, ks. Virassapysymissuoja
Esittelijä s. 132, 152, 240
Esteellisyys s. 75, 378–379
Euroopan ihmisoikeussopimus s. 397, 418–419
Euroopan ihmisoikeustoimikunta s. 418
Euroopan ihmisoikeustuomioistuin s. 397, 418
Evankeliumi s. 401–402
Hallinnon lainalaisuusperiaate s. 64, 91, 101, 381
Hallinnon suhteellisuusperiaate, ks. Suhteellisuusperiaate
Hallinnon yleiset oikeusperiaatteet s. 64
Hallintoriita-asia s. 244, 392, 393, 397
Harhaoppi s. 103, 127–136, 301
Harkintavalta s. 376, 384, 407
Haureus s. 176, 335–342
Hauta s. 301–303
Hautaan siunaaminen s. 122–123, 211–220

Hautausmaan vihkiminen s. 221
Hedonismi s. 414
Herjaus s. 353
Hiippakunta s. 9, 34, 49
Huolimaton viranhoito s. 226, 259
Huomatus s. 11, 63, 113, 175, 265, 384
Huoruus s. 209, 306, 309, 310
Hyvä hallintotapa s. 64, 267, 274
Ilmaisuvapaus, ks. myös Sananvapaus
Inkeri s. 7, 51
Irtisanominen s. 391, 392, 394, 396
Itsehallinto s. 377
Itsekkyys s. 414
Itsenäisyyspäivä s. 151–152, 160–162
Julkinen varoitus s. 109, 253–259, 288, 342
Julkisuus s. 408
Jumalanpalvelus s. 149–164, 278
Jumaluusoppinut asessori s. 9, 288, 325
Juopumus s. 101, 103, 329–335
Jura jurisdictionis s. 2
Jura magisteri s. 2
Jurisprudentia ecclesiastica s. 24
Jus ecclesiasticum s. 24
Kaatuneitten muistopäivä s. 162–163, 164
Kansalaisluottamus s. 79, 231, 238, 244, 345
Kansalaistottelemattomuus s. 420
Kansanedustaja s. 131–132, 326
Kansankirkko s. 41–428
Kantelu"valitus" s. 192–193
Kapituli, ks. Tuomiokapituli
Karisma- eli persoonallisuusperiaate s. 406
Kaste s. 68, 165–190, 415
Kastekeskustelu s. 178–181
Kastekäsitys s. 166
Kasvatus, kristillinen s. 165–167
Katekismus s. 54, 68, 255
Kavallus s. 345, 391
Kenttäpiispa s. 72, 93, 119, 324
Kielenkäyttö s. 286–305
Kirkko-oikeus s. 24–30, 39
Kirkkohallitus s. 81, 388–389, 392
Kirkkoherra s. 71, 82, 220
Kirkkojärjestys s. 3, 23, 428
Kirkkokuri s. 43–47, 172, 184, 414
Kirkkokäsikirja s. 68, 69, 150, 205
Kirkkolaki s.7, 9, 22, 26, 34–36, 45, 381, 391
Kirkkoneuvosto s. 71, 249–253, 256, 269
Kirkko-oikeus s. 22, 26–30, 45, 48
Kirkkotekstiili s. 88
Kirkkovaltuusto s. 71, 256, 259, 269, 290
Kirkollinen ylioikeus s. 118
Kirkolliset tilat, luovuttaminen s. 71, 272–274
Kirkolliset toimitukset, ks. Kirkon pyhät toimitukset
Kirkolliskokous s. 29, 388, 419, 428
Kirkon arkisto, ks. Arkisto
Kirkon eritysviranhaltijat s. 72, 388–389
Kirkon jäsen s. 165
Kirkon käyttö s. 71, 274, 287
Kirkon pyhät toimitukset s. 81, 274
Kirkon tehtävä s. 398
Kirkon tunnustus s. 25, 398
Kirkon ulkomaanasian keskus s. 388, 390
Kirkonkirjat s. 220–244
Kirkonkokous s. 256–257, 269–270, 273
Kirkosta eroaminen, ks. Ero kirkosta
Klassinen rikosoikeusajattelu s. 106–107
Kolehti s. 266, 267, 271–272
Konfirmaatio s. 191–192
Konsistori s. 7
Konsistoriaalinen s. 34
Konsistorisääntö s. 5, 7
Korvaus, ks. Vahingonkorvaus
Kristillinen yhdistys s. 121
Kultainen sääntö s. 402
Kulttivapaus s. 417
Kummit s. 167–168
Kunnallinen viranhaltija s. 11, 63, 77, 402
Kuolemantuottamus s. 352–353, 354
Kurinpidollinen virkavastuu s. 63, 97–98
Kurinpitomenettely s. 91, 94, 98
kirkkohallituksessa s. 388, 392, 395–397
1994 KL:ssa s. 11, 46, 110–111, 407
Kurinpitorangaistus s. 11, 94, 332, 402
Kuuleminen s. 372–373
Kuuliaisuus s. 74, 80, 164, 202, 214, 262, 402
Kuurojen matkapappi s. 55, 72
Käsikirja, ks. Kirkkokäsikirja
Käsittelyn julkisuus s. 182–183
Käytösvirhe s. 278–284, 310–313
Lahjoma, lahjominen s. 104

Laillisuusperiaate s. 106, 107, 175
Laiminlyönti s. 260, 271
Lain ensimmäinen käyttö s. 401
Lain kolmas käyttö s. 401
Lain toinen käyttö s. 401
Lainalaisuusperiaate, ks. hallinnon lainalaisuusperiaate
Lainoppinut asessori s. 9, 325
Laiton uhkaus s. 353
Lapsen sukuasema s. 222–223, 233–237
Legalistisuus s. 418–419
Legalitettiperiaate, ks. laillisuusperiaate
Lehtori s. 45–46, 157, 378–379
Lex moralis s. 400
Lex naturalis s. 424
Lievemmän lain periaate s. 391
Lieventävä asianhaara s. 262–279
Liikennerikokset s. 354–355
Lisärangaistukset s. 79, 244
Lojaalisuusvelvollisuus s. 402, 405
Luonnonoikeus s. 38 , 87, 370, 423
Luottamuksen menettäminen s. 397
Lupaus s. 58, 73
Lääkäri s. 13– 14, 47, 116
Lääkärintodistus s. 199, 263, 328
Lääninhallitus s. 131
Lääninrovasti s. 111–112, 255, 288, 299
Mahdottomuus s. 204
Matkakorvaus s. 258, 291
Matrikkeli, nimikirja s. 75, 114, 280, 353–354, 359
Mielisairas s. 199, 239
Minima non curat pretor-periaate s. 113, 274
Moraali s. 48, 312, 399, 401, 414, 423–427
Muistotilaisuus s. 122, 298–301
Muistutus s. 111–113, 264, 297–298, 305, 314–316, 326–327
Muutoksenhaku ks. Kantelu, Purku, Valitus, Ylimääräinen muutoksenhaku
Muuttokirja s. 230
Mysterion s. 68, 400
Myöhästyminen s. 202
Naispappeus s. 374–387, 415–416
Naispappi s. 156–157, 273, 275
Nimikirja, ks. Matrikkeli
Norja s. 50, 421–422
Nuhteeton käytös s. 74–75, 79–80
Nuhteettomuus s. 79–80, 186–189, 414
Nulla poena sine culpa s. 106
Nulla poena sine lege s. 106, 175
Nullum crimen sine lege s. 106, 175
Objektiviteettiperiaate s. 62
Odotusaika s. 194
Ohjeet s. 157, 382
Oikeudentunto s. 303, 427
Oikeusdogmatiikka s. 45, 48
Oikeushyvä s. 90
Oikeuskansleri s. 65, 251–252, 268, 374–379, 382–383
Oikeuslähde s. 48, 101
Oikeussuoja s. 119, 275, 397
Oikeusteologia s. 427
Oman aineellisen edun tavoittelu s. 104, 140–145
Omantunnon vapaus s. 39, 83–84, 381, 406, 413–420
Omatunto s. 69, 190, 194, 202–203, 205–207, 414–419
Opillinen neuvosto s. 50, 421–422
Oppi s. 69, 103, 126–136, 268, 300–301
Ordinaatio s. 69–70, 117, 375, 376, 380, 382, 398, 422–423
Organismiteoria s. 41, 403–405
Ortodoksinen kirkkokunta s. 52, 86, 89, 118–119, 332–333
Paimenkirje s. 312–313
Pahoinpitely s. 315, 322, 350, 359
Pakkotila s. 181
Palkan menettäminen s. 120
Papinvaali s. 286
Papinvirka s. 24, 61, 70–71, 80, 242
Papiston erioikeus, ks. Privilegio
Pappeinkokous s. 17
Pappeuskirja s. 110
Pappispuku s. 88–89
Pappistutkinto s. 12–13
Pappisvala s. 70, 73–79, 89, 117, 331, 349, 366, 385
Pappisvihkimys, ks. Ordinaatio
Pappisvirka s. 23–24, 61, 69–70, 80, 319–320, 387
  ero pappisvirasta s. 69, 98, 306
  menettäminen s. 3, 69, 109–110, 116, 117, 285, 306, 311, 338, 341, 412

pidättäminen pappisvirasta s. 266, 298, 370
tehtävät s. 68–70
vaitiolovelvollisuus s. 84–87, 103, 109, 304
vihkiminen s. 58, 60–61, 64, 71, 375, 376, 382, 398, 422–423
Pastoraalitutkinto s. 182
Pastoraatti s. 78
Piispa s. 2–4, 8–10, 53, 55–62, 65–67, 281, 364, 370
eroamisikä s. 66
erottamattomuus s. 65–67
kanteluasia s. 373–380
piispantarkastus s. 3, 248, 277
sielunhoitajana s. 59–60, 62
vala ja tuomarinvala s. 17, 56–57, 384
valvontatehtävät s. 4, 10, 59–62
vihkiminen, piispan s. 57–58
virkasyyteasia s. 372–374
yksittäisviranomaisena s. 64, 65
Piispainkokous s. 18, 61, 83, 119, 267, 415– 416, 419
Pluralistinen yhteiskunta s. 21
Poissaolo s. 245–246, 262–263, 264–265
Ponsi s. 380
Potestas ordinis s. 2
Porvoon julistus s. 428
Prater legem-kielto s. 106
Prejudikaatti s. 169
Preventiivinen s. 103
Privilegio s. 5–6, 38, 65, 78, 94, 369
Privilegium canonis s. 25
Privilegium fori s. 1, 3–6, 64, 93, 94
Professio s. 14–19
Purku s. 305, 392, 395, 397
Päihtymys s. 92, 331–334
Raamattu s. 13, 166, 274, 376, 387, 400–402
Raamattu-periaate eli sola scriptura-periaate s. 26, 389–400, 419
Rakkauden kaksoiskäsky s. 402
Rangaistuksen erityisestävä vaikutus, ks. erityspreventio
Rangaistuksen yleisestävä vaikutus, ks. yleispreventio
Rangaistusmääräys s. 94, 360
Rangaistusteoriat s. 333
Rangaistus s. 89, 97, 99–114, 122, 244, 272, 350, 409, 410–415
Raskauden keskeytys s. 83
Raskauttava asianhaara s. 280, 308–313, 331, 333, 346
Rattijuopumus s. 347–349
Regula fidei, uskon sääntö s. 419
Remonstraatiomenettely s. 399
Reservaatio-oikeus s. 385–386, 422
Riita s. 106, 248, 257, 276–286
Rikesakko s. 360
Rikos s. 99–103, 215
Rikosoikeudellinen virkavastuu s. 45, 62, 92–93
Rippi s. 68–69, 87, 137–140
Rippikoulu s. 130, 280, 316–318
Rippisalaisuus s. 137–140
Roomalaiskatolinen kirkko s. 52, 86–87
Ruotsi s. 27, 30, 61, 71, 96–98, 385–388, 419
Saarna s. 103, 124, 156–164
Saarnalupa s. 151, 156
Saarnavirka s. 13, 62, 150
Sairaus s. 225, 239, 263
Sakko s. 111, 241, 325, 332, 349, 352, 356–357
Sakramentti s. 53, 68, 165
Saksa s. 28, 39–40, 51, 427
Salakuljetus s. 355–359
Salarippi s. 109
Salassapitovelvollisuus s. 55, 84–87, 103, 109, 305
Sananvapaus s. 304
Sankarihautaus s. 215–218
Sankarihautausmaa s. 215
Sapattirikos s. 336, 345–346
Sielunhoito s. 59–60, 62, 69, 122, 138, 200, 261, 275, 305, 405–406
Sijaisrangaistus (viraltapanon) s. 111
Sitoutumisperiaate s. 399
Sivutoimi s. 71, 80
Sola scriptura-periaate, ks. Raamattuperiaate
Sopimaton käytös s. 91, 205–212
Sopimattomuus pappisvirkaan s. 339–346, 350

Sosiologinen rikosoikeusajattelu s. 107
Sotasyyllisyysoikeudenkäynti s. 365–370
Sotaylioikeus s. 360–361
Sotilaspappi s. 72, 93, 196, 343–346
Sovitusteoria s. 109
Standardivaikutus s. 190
Sukunimi s. 177, 235
Sukuselvitys s. 231–232
Suhteellisuusperiaate s. 63
Sukupuolimoraali s. 306, 311
Suojeluhyvä, ks. Oikeushyvä
Synodaalikokous, ks. Pappeinkokous
Synodinen s. 40
Syyttäjä s. 92, 97, 264, 286, 292–294, 310, 336–337, 361–362, 371
Säännöstelyrikos s. 355–357
Säätämisjärjestys s. 8
Taannehtivuuskielto s. 425–427
Tanska s. 28, 42
Tarkoitussidonnaisuuden periaate s. 64, 91
Tasa-arvo s. 376, 422
Territoriaaliperiaate s. 35, 37
Terveydentila s. 94
Tieliikennerikos s. 354–355, 359
Todistaja s. 85, 269, 281
Toimenpiteestä luopuminen s. 113
Traditio s. 75, 400
Tulkinta s. 375, 376, 401, 406, 421
Tulkintavaikutus s. 402
Tullikavallusrikos s. 355–357
Tunnustaminen (lapsen) s. 233–237
Tunnustus s. 23, 398
Tunnustuskirjat s. 19, 23, 400
Tuomiokirja s. 111
Tuomiokapituli s. 3, 7, 9
Tuomiokapitulin asiamies, ks. Asiamies
Tuomiorovasti s. 9, 41, 158–160
Tuomiovalta s. 2–3, 5, 7, 9, 91–95, 118, 182, 275, 316
Työaika s. 119, 122
Työnjakokirja s. 71, 157, 260, 266
Työnjohto- ja valvonta s. 383
Työtodistus s. 262
Täytäntöönpano s. 338
Ulkomaalainen s. 227–229
Ulkomaanmatka s. 267
Ulosotto s.235
Uskollisuus- ja kuuliaisuusvala s. 57, 73, 86
Uskollisuusvelvollisuus s. 422–405, 408
Uskonnonvapaus s. 23, 42, 381, 418
Uskonpudistus s. 4–7, 11, 24, 31–33
Usus didacticus s. 401
Usus legis s. 401
Usus paedagogicus sive elenchticus s. 401
Usus politicus s. 401
Vaaliehdotus, ks. Papinvaali
Vaaliluettelo s. 257
Vaalit s. 261
Vaalivalitukset s. 270
Vahingonkorvaus s.45, 47, 62, 200, 232, 237, 363
Vahinkorvausvastuu s. 62
Vaitiolovelvollisuus, ks. Salassapitovelvollisuus
Vakaumus s. 83, 382, 418–419, 426
Valitus s. 285
Vallanalaisuus s. 89
Valmistelu s. 132, 225, 226, 240, 258, 288, 362
Valtiokirkko s. 7, 40, 50–51
Valvonta s. 38, 59, 70, 112, 220, 252, 408–409
Vanhurskauttamisoppi s. 427
Vankilapappi s. 72
Vapaapäivä s. 81, 246, 328
Varkaus s. 350, 359
Varoitus s. 62, 110, 278, 289–291, 412
Varomattomuudesta tehty virkavirhe s. 352
Vieraan uskonopin tunnustaja s. 72, 82, 266
Vihkiminen, kirkolliseen avioliittoon s. 82. 192–210
– ks. myös Ordinaatio ja Piispa, vihkiminen
Viraltapano s. 65, 110, 332, 335, 388, 412
Viran tavoitteleminen laittomilla keinoilla s. 145–148
Virantoimittamisesta erottaminen s. 110–111, 285, 336, 412
Virantoimitusvelvollisuus s.80–84
Virassapysymissuoja s. 65, 94, 409
Virka-asema s. 63, 80, 389
Virka- ja työehtosopimus s. 122
Virka-aseman väärinkäyttäminen valtakunnan vahingoksi s. 365–370

Virka-asunto s. 78, 271
Virkakäsky s. 247, 248, 251, 253, 380
Virkamatka s. 257
Virkamies (käsite) s. 10
Virkamiesasema s. 332
Virkamääräys s. 117, 350
Virkarikos s. 89–106
Virkasääntö s. 72, 388, 395
Virkatodistus s. 238–244
Virkavala s. 7, 56, 73
Virkavastuu s. 89–92
Viro s. 7, 50–51
Vuosiloma s. 81, 246, 249
Väestökirjanpito, ks. Kirkonkirjat
Väkivaltainen käyttäytyminen s. 314, 316, 322
Yhdenvertaisuusperiaate s. 67, 210
Yhteisö s. 35–37, 398, 404
Yksimielisyyden kirja eli Sovinnonkirja s. 400, 419
Yksityinen piispantarkastus s. 248, 277
Yksityinen varoitus s. 289–291, 412
Yleinen häpeä s. 124, 336–346, 364, 367
Yleisen tuomioistuimen tuomio s. 92–93
Yleiset hallinto-oikeudelliset periaatteet, ks. Objektiviteettiperiaate, Suhteellisuusperiaate, Tarkoitussidonnaisuudenperiaate ja Yhdenvertaisuusperiaate
Yleispreventio s. 108–109
Ylimääräinen muutoksenhaku s. 305, 392, 395, 397
Ylimääräinen vaaliehdokas, ks. Papinvaali
Äänestys s. 283, 317, 325, 380, 428
Äänioikeus papin- ja seurakuntavaalissa s. 192, 257, 261–262, 313
Äänten keräily s. 104, 146–148